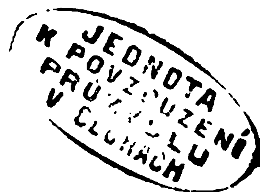

VE RI
TAS

HLAS

MESAČNÍK

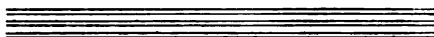
PRE LITERATÚRU, POLITIKU A OTÁZKU SOCIÁLNU.

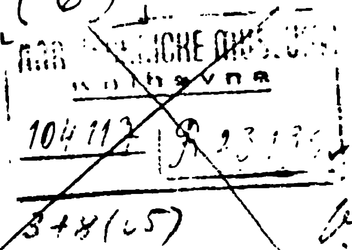
REDAKTOR A VYDAVATEL:

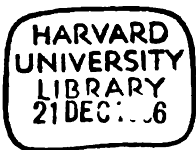
DR. VAVRO ŠROBÁR.

ROČNÍK VI.

V RUŽOMBERKU.
TLAČOU KLIMEŠA A PIVKU V LIPTOVSKOM SV. MIKULÁŠI.
1904.

OBSAH.

Rôzne články.

Belletria.

Básne.

Obzor politický.

Obzor sociálny.

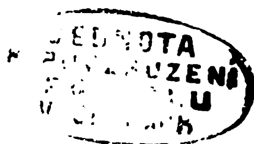
Obzor študentský.

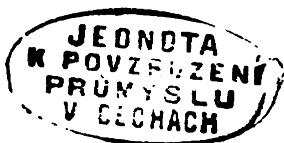
Obzor spolkový.

Obzor literárny.

Referáty.

Kronika

PO ROKU.

Ukončený práve ročník „Hlasu" narobil mnoho zlej krve na Slovensku. Dotiaľ len sem-tam šturmovali proti nám martinskí, teraz ztrhli krik nešeredný i naši kňazi katolícki a čiastočne aj evanjelickí.

Prečo, začo?

Sme, vraj, neverci, atheisti, kazitelia viery ľudu, nepriatelia slovenského národa atď. atď.

Ale to nás nezaráža, lebo veď to je internacionálna fraseologia od počiatku sveta všetkých reakcionárov, keď sa utkajú v boji s pokrokom, svetlom a pravdou. Koľko veľkých mužov prezvali atheistmi, kaziteľmi a zhubcami ľudu, ktorých mená dnes potomstvo s úctou vyslovuje . . .

Vieme, že bez boja neobídeme sa už viacej: po theoretických šarvátkach príjdu boje života a tie bývajú ešte tuhšie. Neľakáme sa ani tých, lebo sme si istí pravej cesty, smeru, cieľu, ideálu. Len v okamžikoch vášní môžeme sa mýliť, odbočiť, poklesnúť.

Neuzavierame prímeria, nebudeme hľadať kompromissov s nikým a nikde ani v tomto roku.

Utrpeli sme, pravda, hmotných ztrát, ale nejde a nešlo nám o majetky pozemské, ale o poklady ducha, o skromnú sejbu na roli dedičnej, jejž ovocia požívať budú iba naši, dúfame, šťastlivejší potomci.

Hľadeli sme zdokonáliť časopis náš, ozdobiť ho umením, -- ale nenájduc ešte potrebného porozumenia, museli sme v pol roku ustať. Ale neľutujeme ani tohoto potrebného pokusu nevydareného v tej nádeji, že časom, za pokojnejších budúcich čias i na Slovensku svitne lepší deň slovenskému umeniu.

Vstupujúc do nového ročníku, žiadame si spravodlivého posudzovania u protivníkov, shovievavosti u ct. odberateľov, horlivosti a lásky k práci u našich spolupracovníkov. Dlžníkov našich žiadame, aby svedomite plnili svoje predplatiteľské povinnosti.

A tak zase vpred.

Ružomberok, v januári 1904.

Dr. V. Šrobár.

ALBERT ŠKARVAN:

MEDZI NAZARÉNMI.

Ešte v detstve mojom počul som o nazarénoch. V našom kraji, v Liptove, ačkoľvek v malom počte, zdržujú sa oni od dávna. Menovite obec Porúbka je známa svojími nazarénmi. Naši Liptáci nazývajú týchto sektárov „svätými". Nazaréni sú ľudia tichí, striezliví, v svetských radovánkach účasti neberú, nevadia sa a nekľajú, neprisahajú, nejednajú sa, ích statočnosť a pravdomluvnosť je povestná. Toto všetko spolu s inými ích cnostami zavdalo podistým príčinu, že ľud nazýva ích „svätými". Ináčej dosť možno, že čiastočne i v posmešnom smysle používa sa o nich tohoto mena.

Ačkoľvek mal som z detstva nazarénov, ako sa hovorí, pod nosom, stretol som sa s nimi už len v dospelom veku, a síce roku 1896. Môj priateľ dr. Makovický sostavoval vtedy o ních svoju štúdiu, a poneváč chybovaly mu niektoré známosti a vedel, že nedaleko od nás, totiž v Liptovskom Sv. Mikuláši býva známy na celú stolicu nazarén S., to vypravil ma k nemu.

Ja nerád zavádzam úmyselné známosti, nerád sa vyptávam ľudí na ích náhľady a presvedčenia, okrem toho som a priori nikdy nebol sektárstvu naklonený, preto nie s veľkou ochotou podujal som priateľovo nabídnutie. Avšak odopreť som nechcel, preto hneď pustil som sa do cesty.

V Mikuláši ukázali mi neveľký domec, v ktorom býval môj „svätý", dľa remesla obuvník.

Vstúpiac do chyže, zastihol som nazaréna pri práci, sediaceho na svojej trojnôžke, s topánkou na kolenách. Ko mne obrátila sa nápadne blädá, na pohľad chorľavá tvár človeka vyše štyridsaťročného, poloplešivého. Pomenoval som sa a povedal, v akej záležitosti prichádzam.

— Akože, poznáme pána doktora Makovického, moc počúvame o ňom, ba aj knižočky nám posielal. O vás sme tiež čuli, — chúlostive, nápadne slabým hlasom povedal obuvník, skúmave hľadiac mi do očú, akýmsi laskavým pohľadom, ktorý sa mi naskutku zapáčil.

— Len že sa to darmo priateľ váš ustáva, — pokračoval po minútke mlčania nazarén. Odpovedať mu, odpovieme na jeho otázky, ale čo z toho bude mať? Čože je z takých kníh? Sotvá Pán Boh naložil mu písať o našej viere, skôr to bude len svetský záujem uňho. Ale čo je človeku z celého tohoto sveta? Musíme sa starať o spasenie duší našich, treba nám pečovať o veciach večnosti, aby

sme nezahynuli, - nekonečne krotko sa usmievajúc, trasľavým hlasom, akoby ostýchajúc sa za svoje slová, aby neboly na vietor povedané, preriekol „svätý“, skutočne ponášajúc sa v tú chvíľu na svätého.

Veľmi to badať, či je dačia viera prameň vody živej, či len „cymbál prázdno zvučiaci“. Cítil som, že mám pred sebou človeka opravdove a hlboko veriaceho, zkúseného a pevného vo veciach pravdy kresťanskej. Bol som tým prekvapený, tým viac, poneváč ničoho podobného som nečakal. Imponoval mi veľký náboženský cit tohoto malého jednoduchého človiečika.

Bál som sa narušiť náladu, preto nepúšťal som sa do vysvetlenia a len na krátko som poznamenal, že nemyslím nič iného, okrem želania poslúžiť pravde, neprimälo môjho priateľa písať o nazarénoch a ích viere.

-- Mnohí písali už aj píšu o nás, ale daromne sa unúvajú, — vše tým istým tichým hlasom ako z počiatku hovoril nazarén. Ale akože môžu svetskí ľudia postihnúť veci večnosti? To len tí môžu, komu to sám Pán Boh zvestuje . . . -- so svieťacima očima, slzami nabehnutýma, pohnute riekol obuvník.

A potom ešte: Učenie Pána našeho Ježiša Krista je vec delikátna, a len tí, ktorí sú skrz Neho znovuzrodení, ho chápu. Len pred tými, komu je to z hora dané, sa otvára cesta spasenia. Svetskí ľudia nemôžu poznať veci Božie. . .

V takomto asi duchu hovoril nazarén, precítene a spokojne vážne. Neskoršie, už neviem ako, prešiel v reči na svojho nedávno zomrelého synčeka. S akým vrúcnym, nežným citom ho spomínal! Čo za veľký žiaľ zvučal v jeho vyprávaní! Keď hovoril, vše sa mu hlas triasol, a bárs ako sa premáhal, nemôhol sa premôcť, slzy ako hrachy padaly mu dolu jeho dlhým tenkým nosom. Bol tento rodičovský žiaľ tým dôtklivejší, keď som si spomenul to, čo som vedel o nazarénoch, že totiž zatracujú všakové bedákanie a žialenie za umrlými, považujúc to za nepokornosť a protivenie sa vôli Božej. I ešte tým bol dôtklivý tento žiaľ, že bol spojený s mocnou láskou k Bohu.

Tu vošla do chyže žena obuvníkova, veľká, stredného veku ženská, s črtami tváre zjavne svedčiacimi, že ona neprebýva vo svetoch jej muža, ačkoľvek tiež bola nazarénka a „sestra“. Rozhovor s ňou to potvrdil. Ona tiež hovorila o viere a o Spasiteľovi, upotrebúvala daktoré výrazy muža doslovne, len že bolo to celkom čosi iného. Hra šla na tých istých strunách, muzika ale bola inakšia.

Zadržali ma k večeri. Domáci, prv než by sa boli pustili do jedenia, opustiac zraky svoje, složili ruky, a on sentimentálnym prízvukom, ako mnohí luteránski kňazi, odriekal akúsi modlitbu. Za stolom som zvedel, že domáci pán sberá sa zajtrá do Novej Vsi, do Spiša, kde má byť nazarénska schôdzka. Prostredníctvom môjho nového známeho cítil som sa byť natoľko pútaným k nazarénom, že chcel som viacerých ích poznať a bližšie.

Opýtal som sa, či tiež môžem byť prítomný na schôdzke, a dostanúc kladnú odpoveď, rozhodnul som sa ísť s nimi.

Po večeri ma vyzval domáci pán, aby som ím rozpovedal, ako som sa zriekol vojenčenia.

— Vy nás už trocha poznáte, teraz nám rozpovedzte o sebe. Čítali sme v novinkách o vás, ale sme nevedeli, čo-ako mysleť máme, či to vôľa Božia sa prejavila vo vás, či len ľudské dômysly vás priviedly k takému skutku. Hlavne sme sa pozastavili nad tým, že ste sa čo lekár zriekli vojenskej služby, bo naším bratom nikdy nevidelo sa byť hriechom slúžiť bez zbrane, v špitáloch, obsluhujúc nemocných.

Ja som rozpovedal na krátce o mojom čine, i o tých duševných bojoch a pohnútkach, ktoré ma priviedly k nemu. Keď som zakončil, obuvník zrejme dojatý mojou rečou, tlumeným hlasom sa ozval: Hej, vidno, že vás Pán Boh osvietil . . . Veliké veci sa to, ktoré Boh kladie do srdca ľudského, keď sa ono nezatvára pred Ním . . . Svet tomu ale nerozumie . . . Čože vám povedali vaši známi? Ako to prijala vaša matka? — už celkom bratsky vyptával sa ma nazarén, a ja, ako rovný rovnému, otvorene vyrozprával som mu intímnosti tých udalostí.

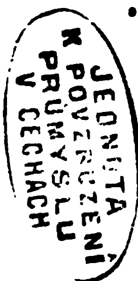
Potom zas on počal mi vyprávať o „bratoch“, ktorí zriekli sa boli vojenčenia. Škoda, že len teraz, keď už pár rokov uplynulo od tých čias, beriem pero do ruky, zapisujúc oné dojmy. Mnohé podrobnosti i faktá tejto návštevy už vyblädly v mojej pamäti, zaznačím ale aspoň to, čo v nej ostalo.

Počas okkupácie Bosny a Hercegoviny — keď bol, neviem aký, pluk kommandovaný do bitky, vystúpili dvaja vojaci, obaja nazaréni, z frontu, oznámiac svojím predstaveným, že strielať do Bosniakov na žiaden pád nebudú, poneváč všetci ľudia sme bratia a vraždiť jeden druhého nesmieme. Dvaja títo hrdinovia boli naskutku vojenskému súdu predstavení a na mieste zastrelení.

A ešte jeden zajímavý prípad:

— Mal som jednoho kamaráta, — rozprával mi nazarén, —

volal sa Franc Novák. Mal slúžiť v Temešváre. Keď ho spolu s druhými rekrútmi po prvý raz vyviedli na ekzecírku, nechcel vziať gver do ruky. Všeliako ho chceli prinútiť, ale nedal sa. Bolo to na ekzecírplaci. Predstavení raportovali o ňom jeden druhému až po majora, a všetci kričali naň a mu nadávali. Ale to nič nepomohlo, Novák ostal na svojom. Celá šturma stála vôkol neho. Na ekzecírplaci bol i generál. Zbadajúc trmu-vrmu okolo Nováka, pricválal na koni, že čo sa robí? Keď mu major rozpovedal, generál, mysliac že to bude lepšie účinkovať na Nováka, s otcovskou laskavosťou obrátil sa k nemu s otázkou, prečo nechce vziať zbraň do ruky? Novák vytiahol z vrecka Nový zákon a povedal: „Vysoká vláda dovoľuje tlačenie tejto knižočky, dovoľuje i žiť podľa príkazov v nej obsažených. V knižke tejto však je povedano: ‚Milovať budeš bližného svojho, ako seba samého.‘ Neprijímam zbraň preto, poneváč chcem byť verný príkazom Spasiteľa.“ Generál vyslúchol Nováka a potom mu povedal: „V tejto knižke je ale i to povedano: ‚Dávajte čo je kráľovo kráľovi, čo je Božie — Bohu.‘“ Novák bol zprvu skonfundovaný, ale chytro sa našiel. Sňal čiapku s hlavy a spolu s gverom položiac ju k nohám generála, povedal: „Toto patrí jeho jasnosti kráľovi, vďačne mu to odovzdávam.“ Generál nič nepovedal, bodnul koňa a odcválal k inému oddielu vojakov, — víťazoslavne zakončil nazarén.

Opýtal som sa ho ešte, čo sa stalo s Novákom.

— Novák bol vôbec šťastlivý človek, tak i vtedy. Odviedli ho do Viedne a posadili do blázinca. Ale nesedel dlho. Vojenský doktor bol človek neobyčajne dobrý, zamiloval si Nováka a oslobodil ho od služby.

— Veru áno, mnoho bolo medzi našími mučedlníkov, — pokračoval môj spolubesedník, — menovite za starých časov. Ale jest ích dosť i teraz, bo svetu prieči sa pravda Božia. V aradských a iných áreštoch i dnes mnohých z naších bratov trýznia za to, že viac slúchajú Boha, než ľudí, a mnohí tam i zomrú. My sme vlastne všetci v nenávisti a v posmechu u ľudí tohoto sveta, ale nás to nermúti, ba tým väčšiu radosť nachádzame v sebe. My vieme, prečo žijeme tak, ako žijeme, oni ale nevedia. A Spasiteľ náš, var' On nepredzvestoval nám, že budeme prenasledovaní za meno Jeho a že nás budú vodiť pred vladárov sveta tohoto a trýzniť? A s Ním čo svet urobil? — so slzami lásky kresťanskej v očiach hovoril nazarén.

Potom mi rozprával zábavné epizódy, ako často kňazi a biskupi rozličných vierovyznaní chceli a chcú kapacitovať nazarénov, od-

vrátiť ich od „zablúdenia“ a postaviť na „pravú“, totiž svoju cestu. Ešte mi rozprával, že bratia ich sú roztrúsení po celom svete; sú v Amerike, Austrálii, vo všetkých krajinách Europy „okrem Ruska a Turecka“. Navštevujú jeden druhého, neľutujúc na to ni času, ni trov. Môj spolubesedník sám už cestoval do Švajciarska a do Nemecka. Sú ale i takí, ktorí podujmú cestu do Ameriky, lebo z Ameriky do Europy, len tomu k vôli, aby sa obznámili s „bratmi“, aby takým spôsobom sa radovali a posilnili vo viere.

Zároveň s týmito vecmi zvedel som však na príklad i také, že nazaréni považujú seba za výlučných pravých nasledovníkov Krista, za vyvolených, ako aj to, že kresťanská nauka nie je pre všetkých ľudí a že všetkými nebude nikdy prijatá. Len pre vyvolencov je prihotoveno kráľovstvo Božie. Bo vraj svet vždy bol a ostane takým, že väčšmi bude milovať tmu, než svetlo.

Vôbec mnoho neželateľného, pôverčivého a nekresťanského zatemňuje ináčej vysoké a krásne snahy nazarénov. Prijímajú oni celú bibliu bez všetkej kritiky a doslovne, silne ich balamutí mystická predstava o Zjavení Jána (Apokalypse) a t. pod.

Bola už jedenásta hodina v noci, keď z besedy vytrhlo nás silné klopanie na okno. Klopal môj brat, u ktorého som bol zosadol a ktorý, vracajúc sa teraz z kassína, ohlásil ma. Prezpríliš silné klopanie a hádam i predstavy spojené s klopajúcim, vyvolaly trpký úsmev na tvári nazarénovej. Ešte raz zopakujúc naše ushovorenie dotyčne zajtrajšej cesty, bystro odobral som sa a vyšiel som k bratovi do chladnej noci.

Za čas sme s bratom šli mlčky jeden vedľa druhého, obaja cítiac istú priehradu medzi nami. Potom sa on ozval: „Načo sa to vodíš s takými ľuďmi? Veď je to len voľáky svatuškár!“

Ja som nič neodpovedal, príliš jasne súc si vedomý, nakoľko hlboko brat bol ponorený do názorov, ktoré vyznávajú naši intelligenti a nakoľko následkom toho bol hluchý k tým náboženským veciam, v ktorých ja a „svatuškár“ nazarén shliadali sme jediný smyseľ života.

Keď na druhý deň zavčas rána prišiel som na stanicu, nazarén už čakal tam na mňa. Vypili sme po šálke kávy a skoro sadli sme do vlaku. Vo vozni našli sme dve „sestry“, ktoré tiež cestovaly na schôdzku. Boly to dve obstarné ženičky, od hlavy do päty čierno vyobliekane. S mojím spolucestujúcim zvítaly sa prívetive, ako dobrí známi, zdalo sa mi však, že s trocha prehnanou a umelou úctivosťou. Svojím chovaním, oblekom, zrejme neprirodzenou zovňajšou

pobožnosťou sestry tieto upomínaly na mníšky. Bolo vidieť, že ony nemálo pečovaly o to, aby i zovňajškom neponášaly sa na obyčajné ženičky, o čom hlavne svedčila ích nápadná, napnutá seriosnosť Avšak toto je, zdá sa mi, všeobecná chyba sektárov a škodí ím nado všetko.

Zbadajúc, že moja prítomnosť je zbytočná, ochotne potiahnul som sa k druhému oknu vagona a s úľubou díval som sa na mihajúce sa pred nami známe mi stráne a vrchy.

Po päť hodinovom strcaní vlak doviezol nás do Novej Vsi. Na stanici čakal nás nazarén, u ktorého mala byť schôdzka vydržiavaná. Bol to nedbale odetý, nevysokého rostu Nemec, človek, ako som neskoršie zvedel, veľmi zámožný, majiteľ mašinovej šlosiarne. S nami Slovákmi on zahovoril po slovensky, a síce dobrou slovenčinou, akú nikdy nepočul som z úst Nemca, i poviedol nás priamo do svojho domu. Dom bol priestranný, jednopatrový s dlhým radom pribudovaných k nemu strojární a skladov. Na dvore i v dome panovaly všade príkladná čistota a poriadok. Všetko svedčilo o praktičnosti a energii hospodárovej. Voviedli nás do celého radu velikých bielených, svetlých izieb, jednoducho ale solídne zariadených, bez akejkoľvek obvyklej okrasy. Všetci hostia boli už pohromade. Nebolo nás mnoho, všetkých spolu jedenásť duší, i to z väčšej časti ženy. Okrem domácich všetci Slováci, z Liptova a Hontu. Pri uvítaní sa všetci pobozkali, menujúc sa vzájomne „sestrami“ a „bratmi“. Ja som bol za „priateľa“ predstavený. Rozhovor viedli medzi sebou živý a priateľský. Vyptávaniam nebola konca. Konečne prišiel i na mňa rad. Považujúc ma patrne za kandidáta nazarénskej viery, podrobili ma prísnej zkúške. Ja som vždy zle obstál na zkúškach. Nikdy nevedel som ukázať, čo som vedel. Tak i teraz. Avšak ma to nemýlilo, poneváč účelom mojím bolo nie ím predstaviť sa, lež ích preskúmať. Moja vojenská afféra predsa však zajímala ích. Vyslovili síce tú svoju mienku, u ních od dávna ustálenú, že služba vojenská pri sanitárnych oddieloch neprotiví sa duchu kresťanskému, ale s tým doložením, že budú čakať, čo sa z mojej idey vyvinie. Domáci pán, človek umný a dobre informovaný v dejinách odkazov od vojenskej služby, tvrdil, že ja by som bol prvý, ktorý odoprel všakovú službu pri vojsku.

Oni nahliadali síce, že jestli je hriechom vraždiť na vojne bližného, to je hriech i čím koľvek napomáhať inštitúciu vojenskú, slúžiacu takému vražedlníctvu, ospravedlňovali sa však slovami: „potreba nynejšej doby to vyžaduje“, ako aj tým, že otázka táto

dávno bola vyikajúcimi nazarénmi v smysle spomenutých panujúcich medzi nimi názorov riešená.

Medzitým prikryli na stôl. Obed bol chutný a sýty. Ale nazaréni jedli nápadne zdržanlive, ačkoľvek z cesty každý musel mať povýšený apetít. Ač bol zbytok jedál na stole, myslím, že sa nik z nich do chuti nenajedol. Pri obede panovala tichosť temer slávnostná, tak že obed tento bez mála napomínal prijímanie. Keď domáca pani spratala misy a náčinie so stola, hostia za čas ešte pohovárali medzi sebou, avšak tak kuso a nútene, že bolo badať, ako každý z ních čaká, kedy sa začnú modliť. A skutočne, skoro začali. Jeden započal a za ním všetci prítomní složili ruky, nízko naklonili hlavy a nastúpilo hrobové mlčanie. Mne bolo už trápne, tak dlho trvalo toto mlčanie. Ono znamenalo, že čakajú soslanie ducha svätého. Ja som sa bál, že vaľ ani nesostúpi na nikoho, tak dlho trvalo mlčanie. Ale predsa. Zrazu ozval sa hlas, taký neobyčajný a chúlostivý, že v prvý okamih až preľakol som sa, že to snáď skutočne sám duch svätý zahovoril, avšak hneď v nasledovnom okamihu som zbadal, že sa obuvníkove ústa hýbaly. On tlumeným, rozochveným hlasom odriekal improvisovanú modlitbu, náramne precítene. Prvé dve-tri vety modlitby pamätám, boly zreteľným a dôtklivým výlevom nábožného srdca, a keby modliaci po ních bol zakončil svoju modlitbu, dojem v posluchâčoch bol by ostal mohutný. On ale pokračoval, patrne uchvácený svojím zástojom. A čím ďalej, tým nejasnejšie hovoril, zamotávajúc sa vo výrazoch, vysokopárne a sentimentálne, tak, že to nepríjemne ušiam a citu bolo. Došiel do toho v reči svojej, že fikal a slzy mu tiekly. Rečník nachodil sa v religiósnej ekstázi, t. j. v tom mystickom, eksaltovanom nastrojení ducha, ktorý nevzdelanému, nábožnému sektárovi tak náramne imponuje. Mne, „neveriacemu“, bolo nepríjemne, neskoršie i nudno. Veriaci však úplne sdieľali ekstázu rečníkovu, o čom svedčily časté ích vzdychy a slzy. Oni bezpochyby všetci prijímali modlitbu za vnuknutie ducha svätého in persona. Modlitba bola náramne dlhá. Keď konečne došla konca, domáci rozdal nám každému po nazarénskom spevníku a pustili sme sa do spevu. I ja som spieval, vnikajúc v smyseľ tekstu. Tekst ale chytro bol prečítaný, a pieseň trvala temer hodinu. Po dvoch troch pesničkách som sedel ako na trapách. Bolo mi, ako kedysi, keď som v podobe „cisárkeho hoväda“ na varte stával. Nudil som sa. Ale čo som mal robiť? Vstať a odporúčať sa? — Bolo by to logicky a otvorene, súčasne ale i po grobiansky. To som nebol vstave vykonať. Preto

umienil som si vytrvať do konca. Pesnička nasledovala za pesničkou, a mňa už ani teksty nezaujímaly. Hlava sa mi točila od nezvyklého dlhotrvanlivého sedenia na jednom mieste, v sdusenom povetrí. Cítil som sa ako nešťastný väzeň, medzitým čo všetci ostatní rozplývali sa blaženstvom. Spev bol len krátkou večerou pretrhnutý. Po večeri spievali sme ďalej. Keď konečne po desiatej hodine nazaréni zakryli svoje „Sionské harfy", odľahlo mi, myslel som, že môjmu trápeniu nastal konec. Ale horký že! Po pár minutovom oddychu sa ozval obuvník, hore koncom držiac v rukách svoj spevník a zaľúbene dívajúc sa naň: „Toto hľa je ten pokrm opravdový; čím viac ho požívaš, tým viac sa ti ho žiada!" Tváre všetkých odrážaly dojatosť a všetci vyjadrovali svoj súhlas, už či slovami, či len blaženým úsmevom a prikyvovaním hláv.

— Nože, bratia a sestry, zaspievajme si ešte túto . . . a obuvník nazval počiatok piesne. I znova roztvorily sa „Sionské harfy" a zas načalo sa požívanie duchovného pokrmu, ktorý sa tak protivil môjmu duchu.

Spomenul som si duchoborcov, ktorí vraj dakedy celú noc prestoja, spievajúc svoje žalmy. No, reku, ak aj títo „svätí" tak! Avšak po dospievaní pesničky nespievali už viac, zato besedovali dlho, vyprávajúc všeliaké prípady zo svojho života. A to bolo zaujímavé. Bola polnoc, keď domáca pani prišla nám postlať a my políhali sme si. Ale ešte i potom v posteliach, pri zahasenej lampe, dlho rozprávali bratia, až konečne spánok zvíťazil nad nami.

Apropos, zmienim sa tu ešte o jednom, prítomnom na schôdzke, tak rečeno unicum nazarénovi. Ako známo, nazaréni sú sekta čisto ľudová, rekrutujúca svojích členov výlučne z radov roľníctva a remeselníctva. Pre pánov je to viera nevýhodná, ani ích niet medzi nazarénmi. „Pán Ježiš, keď chodil po zemi, vybral si za učedlníkov rybárov, a teraz tiež len jednoduchí ľudia, sedliaci, vedia sledovať za Ním po trnistej ceste," — hovorievajú nazaréni, nie na darmo.

Avšak o mojom unicume. Bol to už starší človek, temer starec, bývalý notár. On rozprával o sebe, že notárom bol mnohé roky, lumpúval a bašoval nad ubiedeným ľudom, ako všetci vôbec notári Uhorska. Jednoho večera žandári priviedli do jeho kancellárie partiu nazarénov, ktorých viedli do mesta pred súd. Notár sa mal postarať o nocľah pre ních.

— Nenávidel som ja vtedy bratov, ako mor. Považoval som ích za buričov a rušiteľov dobrého poriadku, — veď sami viete, ako svetský človek súdi o tých, ktorí nechali svet pre pravdu Božiu, — rozprával bývalý notár.

— Čo reku, pomyslel som si, budem sa moc o túto háveď starať, do pajty ích dám. — Tak som urobil. A sám som sa tiež zavrel s nimi. Cylinderky, rozumie sa, nechybely. Bo bez vína sa vtedy nič nerobilo. Zavrel som sa s bratmi, že ím reku žalúdky prepucujem, že ích od bludu odvrátim. Ale stalo sa naopak: oni mi prepucovali žalúdok, aj od bludu ma odvrátili. Celú noc, do samého rána som presedel s bratmi a milostivý Pán Boh ma osvietil. Nahliadol som všetku ohavnosť tehdajšieho svojho života, zo Saula stal som sa Pavlom. Hneď potom som nechal notariát a pripojil sa k bratom, — rozprával nazarén.

On bol z Hontianskej, i meno som mu vedel. Dlho som nosil jeho adressu v bočnom vrecku, ale sa mi zatratila.

Bola ešte čierna tma na ulici, keď na druhý deň ráno postávali sme. Poobliekali sme sa i kávy sme sa napili, a vše ešte nesvitalo. Pri lampe sme si posedali za stôl, aby sme, ako včera, so Sionskými harfami v rukách, znovu chválili Hospodina. Neskoršie slnce zasvietilo a pred oknami, akoby brilliantami obsypaný, zajasal sa zmrzlý sňah. Tak ma lákalo ta von na mráz a na svobodu! Ale nemohol som ísť, musel som ích obyčaj šetriť, s nimi vytrvať. V Novej Vsi som chodil kedysi do škôl, teraz bych sa bol rád podíval na mesto, na školnú budovu, v ktorej sme žiaci toľko „drukku" prestáli, bol bych rád navštívil dobrosrdečné staré „tanty", u ktorých sme bývali. Na šťastie, nemohla nuda moja tak dlho trvať, ako včera, poneváč bolo ustáleno, že s jedenásť hodinovým vlakom odcestujeme.

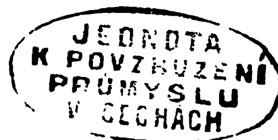
V spoločnosti tých istých dvoch „sestier" a obuvníka, s ktorými som prišiel, cestoval som i nazpät.

Moji spolupútnici si usadli do hŕbky a, hneď pohrúžili sa do živého, polohlasitého rozhovoru, o mňa nedbajúc, ako keby ma ani nebolo. Podistým oni práve tak ako ja vycítili, že ích nazarénska viera nás nespojí.

Vlak rýchle niesol nás nazpät, do srdca blízkeho Liptova. Uprostried jeho strcania a hrmotenia zamyslel som sa o viere, o tom, akým zriedkavým zjavom života je čistá viera v Boha, nepoškvrnená žiadnymi poverami a nepotrebnými obradami.

Nedočkal som sa svojej stanice. Sišiel som skorej so železnice, a temer behom, s radostným srdcachvením, že som konečne na svobode, ponáhľal som sa cez sňahom zasypané pole do dediny, k mojím priateľom.

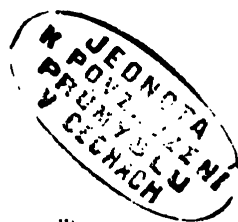
Onex, 15. nov. 1903.

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE V XIX. STOLETÍ.*

Autorisovaný preklad od Andreja Bachera.

I.
Odkiaľ a kam?

„Das ist's denn wieder, wie die Sterne wollten,
Bedingung und Gesetz; und aller Wille
Ist nur ein Wollen, weil wir eben sollten
Und vor dem Willen schweigt die Willkür stille."
Goethe.

Známymi začiatočnými slovami kommunistického programu: „dejiny každej dosavádnej spoločnosti sú dejinami triednych bojov" Karol Marx vyslovil, dľa môjho náhľadu, jednu z najväčších právd nášho stoletia. Nevyslovil však celú pravdu. Lebo neni správne, žeby dejiny spoločnosti boly len bojami tried. Ak chceme „dejiny svetové" do jednej formule vmestiť, tak, myslím, musíme povedať, že sú dve protivy, vôkol ktorých sa točia veškeré dejiny spoločnosti; ja ich pomenujem sociálnymi a nacionálnymi protivami: a pritom sú nacionálne v najširšom smysle slova. Ľudstvo sa rozvíja tým, že sa utvára v spoločnosti a ďalej, že tieto spoločnosti jedna proti druhej bojovaly a zápasily, ale aj tým, že aj vo vnútri týchto spoločností jednotlivci usilovali sa nad druhých vyšvihnúť, aby si, ako to Kant povedal, isté hodnosti nadobudli medzi svojími vrstovníkmi, ktorých síce nenávidia, ktorých však nevšímať si nemôžu.

Tak vidíme teda snahu spoločnosti jednak po bohatstve, moci a uplatnení, jednak zase tú istú snahu po bohatstve, moci, uplatnení a vážnosti — u jednotlivcov. To sú, myslím, obe tie protivy, ktoré skutočne vyplňujú všetky dejiny. Bo historia sa iba tam začína, kde sa tieto protivy vyskytujú. Nech je to len prirovnanie, a hrubá jeho forma nech vás naskrze nenaľaká, keď poviem: Historia ľudstva je boj o chlieb, alebo boj o priestor krmiva na zemi. Obe tieto veľké protivy ustavične jedna proti druhej vystupujú a človečenstvo stále ovládajú. Dnes sme na konci periody veľkých sociálnych protív, rozličné svetové názory, ktoré sa dnes tvoria v rôznych gruppách ľudstva, spočívajú — dľa môjho názoru — iba na alternatíve: „národný či sociálny".

* Preklad shotovený je dľa 4. nemeckého vydania. — Táto práca vyšla dosiaľ v jazykoch: francúzskom, talianskom, flámskom, anglickom, švédskom, dánskom, ruskom, českom, horvatskom, maďarskom a arménskom.

Prvej však, ako prehovorím o svojom themate, „o socialisme a sociálnom hnutí 19. stoletia“, predovšetkým predkladám otázku: „Čo je sociálne hnutie?“ A odpovedám: „Sociálnym hnutím rozumiem súhrn všetkých snáh určitej sociálnej triedy, ktoré k tomu smerujú, aby terajší sociálny poriadok bol podstatne zmenený spôsobom, zájmom tejto triede zodpovedajúcim.“ Prvky, ktoré sa v každom sociálnom hnutí nachádzať majú, sú teda tieto: Po prvé jestvujúci poriadok, v ktorom určitá spoločnosť žije, a síce sociálny poriadok, ktorý sa dá uviesť na poriadok výroby a na rozdelenie hmotného majetku, ako na nevyhnutý základ ľudského bytia. Východom každého sociálneho hnutia je tedy toto určité sporiadanie výroby a rozdelenia. Po druhé sociálna trieda, ktorá je s jestvujúcimi pomery nie spokojná. Pod sociálnou triedou rozumiem istý počet ľudí s jednakými záujmami, a síce, čo je rozhodujúcim, ľudí rovných hospodárskych záujmov, či počet takých ľudí, ktorí majú v určitom usporiadaní výroby a rozdelenia daným poriadkom svoj záujem. Pri každej sociálnej triede musíme hľadeť na materiálne pomery a nesmieme sa dať oslepiť a zaviesť ideologickými okrasami, ktoré jednotlivé triedy majú. Tieto ideologické prvky, ktoré sú často vodčími, sú len obložením základu jednotlivých hospodárskych tried. A po tretie: cieľ ktorého chce dosiahnuť s jestvujúcim poriadkom nespokojná trieda, ideál, predstavujúci budúci útvar, v ktorom spoločnosť žiť chce, a v ktorom sú vyjadrené požiadavky a programmy triedy. Všeobecne: kde tedy možno o sociálnom hnutí hovoriť, nájdeme všade východiskom hnutia: jestvujúci poriadok; nosičom hnutia: sociálnu triedu, cieľom: ideál novej spoločnosti.

V nasledujúcom bude mojou úlohou podať niektoré názory ku porozumeniu určitému, modernému sociálnemu hnutiu. Čo ale znamená porozumeť sociálnemu hnutiu? Znamená poňatie sociálneho hnutia v jeho potrebnej historickej podmienečnosti, v jeho príčinnej súvislosti s udalosťami, z ktorých nutne vychodí to, čo my pod sociálnym hnutím rozumieme. Teda vedieť poňať, prečo sa tvoria určité sociálne triedy, prečo tieto určité sociálne triedy určité sociálne protivy zpôsobujú, prečo má a musí mať práve oná tvorivá, agressívna sociálna trieda svoj ideál, ku ktorému smeruje. Teda predovšetkým sa učiť nahliadnuť, že hnutie nepovstalo rozmarom, ľubovôľou jednotlivcov, že nebolo urobené, ale že vzniklo.

A teraz k modernému sociálnemu hnutiu! Čím sa vyznačuje?

Keď sa pridŕžame toho, čo tvorí základy každého sociálneho hnutia, tak môžeme z dvoch strán charakterisovať moderné sociálne hnutie, totiž jednak podľa cieľa, ktorý dosiahnuť má, jednak podľa nositeľov hnutia, dľa tvorčej triedy. Moderné sociálne hnutie je dľa cieľa svojho socialistické hnutie, bo smeruje k sriadeniu socialistického (spoločného) majetku, prinajmenej ale aspoň prostriedkov produkčných t. j. k socialistickej, spoločno-hospodárskej spoločnosti, ktorá chce nahradiť jestvujúce súkromné hospodárstvo. Dľa svojich nositeľov charakterisuje sa ako hnutie proletárske, abo, — ako to často hovorievame — delnícke hnutie: tá trieda, na ktorej sa zakladá, ktorá mu počiatok dala, je proletariát, trieda robotníkov za mzdu.

A tu sa nám treba zpýtať: Či možno vynajsť tie okolnosti, z ktorých vzniklé a takto charakterisované hnutie musíme považovať za výsledok historického vývoja? Povedal som, že nositeľom sociálneho hnutia je moderný proletariát, trieda prostých, doživotných robotníkov za mzdu. Prvou podmienkou jeho existencie je teda sám vznik tejto triedy. Každá sociálna trieda je výsledkom, výrazom určitého spôsobu výroby, proletariát toho spôsobu výroby, ktorý my zvyčajne kapitalistickým zveme. Teda historia vzniku proletarismu je historiou kapitalismu. Tento nemôže existovať, nemôže rásť bez toho, aby proletariát nezplodzoval. Nateraz ale nemôže byť mojou úlohou zobraziť dejiny kapitalismu. K porozumeniu ale jeho podstaty uvádzam len toto: Kapitalistický spôsob výroby záleží v tom, že pri výrobe materiálneho majetku spoluúčinkujú dve spoločensky rôzne triedy, trieda, ktorá má v moci vecných produkčných činiteľov, produkčné prostriedky: stroje, nástroje, továrne, suroviny atď., teda z jednej strany trieda kapitalistov — a trieda osobných produkčných činiteľov, trieda osobnej sily z druhej strany: to sú práve tí prostí robotníci za mzdu. Predstavme si, že každá produkcia záleží na sjednotení osobných a vecných produktných činiteľov, a líši sa kapitalistický spôsob výroby od druhých tým, že oba potrební produkční faktori sú zastúpení dvoma spoločensky rozdielnymi triedami, ktorí sa cestou shody, „voľnej smluvy mzdy“ k produkcii na každý pád združiť musia, aby sa ona vôbec uskutočnila. Takto upravený spôsob produkčný vošiel do historie ako nutnosť. Zjavil sa v tom okamihu, keď sa potreby natoľko zväčšily, že predchádzajúci spôsob výroby novým pomerom nevyhovel, tedy v ten čas, ako sa otvorily nové veľké trhy. Zjavil sa pôvodne len s historickou úlohou, vštepiť výrobe

potrebného obchodného ducha, ktorého k udržaniu tohoto nového druhu odbytu tak bolo zapotreby. Obchodník sa vyšvihnul na vodcu výroby a priviedol to veľké množstvo robotníkov do svojej služby. Tento spôsob stával sa nutnosťou pozdejšie v tej miere, akou sa závody vývojom produktívnej techniky rozširovaly, takže spolčenie pracovnej sily bolo technicky nevyhnutným, teda predovšetkým počas zavedenia pary pri výrobe a pri doprave.

Nositeľkou kapitalistického produktívneho spôsobu, triedou, ktorá ho zastupovala, je buržoasia. Ako rád prehovorím o tej veľkej historickej úlohe, ktorú ona plnila! Ale zase sa musím uspokojiť poukázaním na najdôležitejšiu a najpodstatnejšiu časť tohoto poslania, na obdivuhodný rozvoj materiálnych síl výrobných, ktorý ona spôsobila. Nátlakom konkurrencie, bitá bičom výdelku, s čím ona do modernej historie vstupuje, priniesla nám divy do nášho skutočného života, ako oná poviedka z „Tisíc a jednej noci", ktorým sa každodenne udivujeme, či keď chodíme ulicami našich veľkých miest, či keď chodíme po našich priemyselných výstavkách, či keď v paláci cestujeme morom, či keď sa vyhrievame v našich skvostných salónoch. Pre nás je nasledujúce najvýznamnejšie: Jestvovanie tohoto kapitalistického spôsobu výroby je potrebnou podmienkou pre tú triedu, nositeľku moderného, sociálneho hnutia: pre proletariát. Už prvej som povedal, že proletariát chodí s kapitalistickou výrobou ako tôňa. Tento spôsob výroby nemôže ináč obstáť, nemôže sa ináč vyvinúť, ako tým, že sa pri veľkých podnikoch pod velením jednotlivcov celé rady nemajetných robotníkov spojujú, jeho nutnou podmienkou je roztrhnúť celú spoločnosť na dve triedy, na majiteľov produktívnych prostriedkov a na osobných produktívnych faktorov. Tak teda jestvovanie kapitalismu je pôvodcom proletariátu a tak aj moderného sociálneho hnutia vôbec.

Ako je to ale s hnutím samým? Ktoré sú to tie podmienky, ktorými žije proletariát, a ako sa dajú vysvetliť z týchto podmienok tie pozoruhodné prúdy a snahy, ktoré v proletariáte vyrástly a sa uplatnievajú? Zvyčajné je, keď sa zpytujeme po vlastnosťach proletariátu, odpovedať: to je tá veľká bieda, v ktorej massy žijú. To môže s istým obmedzením obstáť, lenže sa zabudnúť nesmie, že bieda neni specifickým zjavom moderného proletariátu. Jak mizerné je postavenie ku pr. sedliaka v Rusku a nájomníka v Irsku? Treba nájsť specifickú biedu, ktorou sa proletariát označiť môže. Ja myslím tu hlavne na nezdravé dielne, huty, fabriky s hukom, s horúčavou a prachom, ktoré povstaly moderným spô-

sobom výroby, myslím na tie podmienky, ktoré tento spôsob výroby utvorily, aby vtiahol isté kategorie robotníkov, ku pr. ženy, deti k produkcii, myslím na hromadu obyvateľstva v priemyselných centroch a vo veľmestách, čím bieda vnejšej existencie ešte zväčšená bola. — Vždy teda môžeme biedu pokladať za základ povstania a vzrastu nových myšlienok a nových snáh. Ale to je nie to najdôležitejšie, keď sa my pýtame po základných podmienkach a existencii proletariátu. Veľmi charakteristickým je, že práve v tom okamihu, keď klesnú tie veľké massy do biedy, na druhej strane, ako v báječných rozprávkach, milliony vystupujú. To je protiva medzi nádhernými villami, elegantnými ekvipážmi bohatých, blýskavými sklepami, bohatými reštauraciami, popri ktorých robotník chodí do svojej dielne, do svojej fabriky, do svojej pustej štvrte, ten rozdiel v postavení, ktorý v masse nenávisť budí.

To je práve zvláštnosťou našej doby, že ona takú nenávisť budí a že táto nenávisť privádza k závisti. Tak sa mi zdá, že toto sa predovšetkým preto stáva, bo tí, ktorí disponujú s tým leskom, nie sú viac cirkvou ani kniežatmi, ale tí, od ktorých sa tá massa odvislou cíti, v ktorých hospodárskej moci sa celkom vidí, a v ktorých ona vidí svojich tak zvaných využitkovateľov: tento kontrast budí tú intensívnosť pocitu nenávisti v massách. A ešte toto: Nie je to púhym biednym postavením táto vzdialenosť od bohatých, ale aj druhý bič, krutiaci sa nad hlavami proletárov: myslím neistotu ích existencie. Aj tu máme do činenia s jednou zvláštnosťou moderného sociálneho hnutia, ak mu dobre porozumieme. Jestvuje pravda neistota existencie aj inak: Japonec sa bojí zemetrasenia, že v každom okamihu môže tak jeho ako aj jeho majetok roztrieskať; Kirgiz sa trasie v lete pred pieskovou povíchricou a v zime pred chujavicou, ktorá mu zasype pašienky domácich zvierat; povodeň môže zbaviť ruského sedliaka žatvy a vystaviť ho hladu. Čo ale tvorí zvláštny príznak neistoty proletariátu, ktorý sa javí v bezpráci a v nezarobení, je to, že táto neistota je nie následkom príčin prírodných, ako v tých prípadoch, o ktorých som hovoril, ale následkom určitých foriem organisácie hospodárskeho života — to je tu rozhodujúce. „Voči prírode sa človek nemôže práva dovolávať, ale v stave spoločenstva bieda nabýva ihneď formy bezprávia, páchaného na tej, alebo na onej triede“ (Hegel). Kdežto táto prírodná neistota vedie k povere, k bigotterii, spôsobuje oná, ak ju tak smiem menovať, sociálna neistota v smyseľnom svete isté zprísnenie a zjemnenie úsudku. Hľadajú sa príčiny,

ktoré priviedly túto neistotu. Spôsobuje morálne stúpanie pocitov neľubosti, ktoré v massách povstávajú, až závisť a nenávisť na odboj vzrastú. Sú tedy pôdou, na ktorej rastú revolúčne vášne, závisť a nenávisť a odboj v proletariáte: zvláštne formy biedy, protivy to lesku chlebodárcov, neistota existencie, vyplývajúca z formy organisácie hospodárskeho života.

Teraz ale aby sme porozumeli, ako vnikajú tieto hnacie sily k zvláštnym predstaviteľom, ktorí označujú dnešnie moderné sociálne hnutie, musíme si pripomenúť, že tie massy, ktoré videli sme v tom postavení, nevyrástly pomaly, ale akoby jediným čarovným úderom boly ta svrhnuté. Je to tak, akoby historia pre milliony ľudu naprosto prestala.

Bo ako predpokladá kapitalismus veľké závody, celkom tak predpokladá i nahromadenie máss v mestách a priemyselných strediskách. Toto nahromadenie ale neznamená nič inšieho, než že sa sоženú docela cudzé massy z rozličných vidiekov krajiny na jednom bode, ktorým sa zavolá: „Žite!“ Ono značí úplnú prietrž s minulosťou, trhanie všetkých tých sväzkov, ktoré viažu k otčine, k dedine, k rodine, k mravom, značí ono teda zborenie všetkých ideálov v tejto masse bez vlasti, bez majetku a bez súvislosti. Je to okolnosť, ktorá sa často podceňuje. Zabúda sa, že je to cele nový život, ktorý žijú moderné húfy proletárske. V jeho zvláštnosti nachodím práve toľko vysvetlení pre positívne, abych tak riekol, utvorenie proletárskeho sveta ideového, koľko pre zničenie všetkého toho, čo predtým človečenstvu drahým a milým bolo. Myslím, že socialistické ideály spoločného života a hospodárenia musely vzriasť ako nutnosť z industriálnych stredísk, zo štvrtí robotníckych, z veľkých miest. V nájomných kasárňach, v obrovských fabrikách, vo veľkých shromaždeniach a v miestnostiach zábavných nachodia sa jednotliví, Bohom a ľuďmi opustení proletári so svojími súdruhmi, ako údovia veľkého nového organismu. Tu sa tvoria nové spoločnosti a tieto spoločnosti, vďaka modernej technike, majú mocný kommunistický ráz. A ony sa rozvíjajú, rastú, mocnejú, v tej miere, ako mizne pôvab individuálneho života; čím pustejšia je komora predmestia, tým príťažlivejšie sú oné spoločenské strediská, v ktorých sa ten osamelý zase človekom cíti. Individuum mizne a spoločník povstáva. Jednotné triedne povedomie sa tvorí a privykanie na kommunistickú prácu a na kommunistický pôžitok. —

Toľko k psychologii proletariátu!

Aby sme si ale nadobudli úplného porozumenia moderného so-

ciálneho hnutia, musíme si uvedomiť tie všeobecné časové okolnosti, v ktorých sa ono deje. Aj tu musí stačiť len niekoľko poznámok. Modernú dobu možno týmito pár slovy charakterisovať: Predovšetkým panuje v nej čulosť, akú si ja v žiadnej drievnej dobe predstaviť neviem. Dnešnou spoločnosťou valí sa mocný prúd životný, akého predtým žiadna doba neznala, a tým sa umožnil rýchly styk medzi jednotlivými členmi, čo sa predtým ani myslieť nedalo. Utvorily to moderné dopravné prostriedky, ktoré stvorily kapitalismus. Tá dnešnia možnosť v pár hodinách sa vedieť dorozumeť s celou krajinou pomocou telegrafu, telefonu, časopismi, tá možnosť vedieť modernými dopravnými prostriedkami veľké massy hádzať z jedneho mesta na druhé, spôsobila svaz väčších máss, pocit všeobecnosti, ktorý predtým bol úplne neznámy. Najprv vo veľmestách novej doby. Snadnosť veľkých hnutí máss tým vzrástla cele neobyčajne. A rovnako vzrástlo v massách to, čo obyčajne vzdelaním menujeme: vedomosti a s vedomosťmi i nároky.

S touto čulosťou je ale najužšie spojená t. zv. nervosita modernej doby, nestálosť, chvat, neistota veškerej existencie. Zvláštnosťami hospodárskych pomerov vnikol do všetkých odborov nielen ekonomických, ale do každého sociálneho života vôbec tento rys nepokoja, chvatu. Doba voľnej konkurrencie sa javí vo všetkých odvetviach: každý sa usiluje nad druhého, nikomu je život nie potechou. Krásny, rozjímavý pokoj je už tam!

A konečne ešte jedno! Revolucionarismom chcem nazvať tú okolnosť, že sa ani jedna doba ešte nedožila, ako naša, takej úplnej premeny životných útvarov. Všetko prišlo do prúdu: hospodárstvo, veda, umenie, mrav, náboženstvo, všetky naše predstavy o tom nachodia sa v takom kvase, že my konečne do toho bludu budeme vohnatí, že si budeme myslieť, že stáleho už vôbec nič niet. A toto je najdôležitejší moment k vysvetleniu obsahu moderného sociálneho snaženia. Bo vysvetlí nám dvojakú vec: jednak tú rozkladnú kritiku jestvujúceho, ktorá nenehá dobrého vlásku, ktorá všetku drievnu vieru medzi staré železo hádže a vystupuje s novou na trh. —

Jednak ale aj fanatickú vieru k dosaženiu istého ľubovolného budúceho stavu. Keď sa toľko premenilo, keď staly sa také divy hrave pred našima očima, na ktoré by nebol ani z ďaleka nikto pomyslel: prečože nie ešte viac? Prečo nie všetko, čo si želáme? Tak sa stáva revolučná prítomnosť živnou pôdou sociálnej utopie

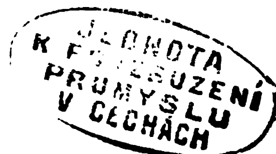
budúcnosti. Edison a Siemens sú duševnými otcami Bellamyho a Bebela. —

Sú tedy, mienim, v podstate podmienky, za ktorých sa sociálne hnutie v novom čase vyvinulo, nasledujúce: Zvláštna existencia proletariátu: specifická bieda, protivy; neistota, plynúca zo zjavov moderného hospodárskeho systému; pretvorenie všetkých útvarov života trhaním drievnych sväzkov a utvorením zcela nových spoločenských foriem na základe kommunistickom, novým spojením sa vo veľmestách a vo veľkých závodoch; konečne zvláštna atmosféra doby, v ktorej sa sociálne hnutie odohráva: čulosť, nervosita, revolucionarismus. —

A teraz k sociálnemu hnutiu samému v theorii a v praxi!

(Pokrač.)

TAJOVSKÝ:

NOVÉ ČASY.

Povesť z učiteľského života.

I.

Neviem iste, ale tuším, prečo si vyvolil najtichšie miesto v kúte pod horou, nad nekrstenými deťmi a samovrahmi.

Bál sa zaiste, že dostane sa ako jeho predchodcovia aj po smrti pod farára hoc na prostred hrobitova, a že aj tam, tento veľký nedôsledník v svojom živote, bude mu strpčovať tichú chvíľu pokoja. —

Neveľký železný kríž nesie nápis: „Tu spočíva v Kristu Anton Tichý, učiteľ a organista . . .“, pod tým deň narodenia a smrti. Žil 46 rokov.

Vdova za čas bývala v dedine, ale od troch rokov je pri synovi, ktorý je tiež učiteľom.

Dcéra učí sa na uvodášku.

Nebohý Tichý nechcel mať deti pri učiteľstve, ale to je už taký osud a najlacnejšie, aj najskorej dáva toto povolanie skyvu chleba a aké-také prednejšie spoločenské postavenie.

A pri Tichého deťoch hrala úlohu ešte aj jeho choľavosť. Nečudo potom, že chcel deti čím skorej ku chlebu doviesť.

Tichého hrob nie je opustený. Opatrujú ho vďačné žiačky cez leto a na všech svätých prichádza vdova s jedným lebo druhým dieťaťom a v kútiku hrobitova schádza sa mládež i starší. Niže hrobu je čistina; ostatné hrobčeky a 2—3 väčšie hroby sú popreliakané,

nehorí na ních ani sviečočky, nuž miesta dosť. Ani sa pri ních nikto nemodlí, lebo z pekelného ohňa ktože by si trúfal ích vraj vymodliť? Nikto sa ani nepýta, prečo si život vzali. . .

Žiaci bývalí obchodia a hľadia pokojnýma očima na ovenčený učiteľov hrob, čítajú aj po tri razy zlaté písmeny na kríži, ako by nevedeli, kto pod ním odpočíva.

Nejedna žiačka Tichého utre si potajne slzu, aby sa jej druhí nepodivili, a chlapci školáci do očí nezasmiali, že dievka a plače a za kým . . .? Nevedia. Oni by za ích učiteľom neplakali. . . .

II.

Nebohému Tichému ozaj pristalo byť rechtorom. Teraz takých už po riedku.

Tí, čo sa za ním premleli v Zubrove, už vari pätoria, len takí chlapci.

Jeden bľačal ako rozdrapený. Druhý kikiríkal ako mladý kohút. Tretieho musely dievky spievať učiť, a organ mu len tak hučal . . . Štvrtý učil pred veľkou nocou v škole pašie spievať, s jednou dievkou sa pri tom bližšie poznal a musel si ju vziať.

Bývalé kamarátky a rodina volaly ju aj potom len ty a Zuzka, hoc sa už bola do mídra stiahla a za paniu preobliekla. Podľa muža počala sa aj ona hnevať preto na svet a tuho sa učila od muža a z novín po maďarsky.

„Čože robíš, pani učiteľka?“ no už som sa jej tak (uctive), rozprávala vraj jej tetka.

„Novinky čítam,“ šepla mi predsa s okna.

„A akie že?“

„Nuž uhorskie. Akie že budem . .?“

„Jáj, ty už teraz budeš len múdra! A čože je v ních?“

„Ešte som ích neprečítala“ — a už bola hľadela celé odpoludnie do ních.

„A muža volá — môj pán,“ doložila s uškrnutím druhá.

Tieto a podobné vtipy rozprávaly si pani učiteľky z okolia v meste na trhu, aby z chudery Zuzky posmech urobily.

Ona pravda sama nevedela čia je. K vôli pánovi musela bočiť od sedliactva, od nej zase bočili páni.

Po roku odišli na Maďary.

Iste sa dosť naplače aj tam, kde ju nik nevidí; alebo už otupela a zabudla aj na Zubrov. Náklonnosť k tomu mala.

Jedneho zase národ nemal za nič, lebo pil a chodil s mládenci na zálety. —

Pravda boli to mladíci skončení — neskončení, nezkúsení, ktorí len toť mali prvý raz svojích 20—30 zlatých v ruke. Nuž aký sa chytro druhý trafil, keď jeden odišiel, len aby kostol nezostal bez organa.

Teraz sa už predsa drží. Vlastne chytili ho, ako sa vraví.

Šiel k notárke vdovici do kostu, zaľúbili sa, aj sa pobrali. To bol prvý maďarský sobáš v Zubrove! Prišla sa naň celá dedina dívať. Ale akési neuspokojené dlho sa nerozchádzaly ženy zpred kostola, a boly by nedbaly ešte raz po slovensky ísť ích osobášiť... Nič nerozumely a preto neverily, žeby to bolo celkom platné. A z jakéhosi nejasného povedomia či čoho, smialy sa mladé vdovice a staré dievky, že aj ony sa tak dajú . . .

„Či aj ty Mara? ak príde ten Ondro od krivých (vlastne krivý!) po teba — “, zastavily jednu, ktorá na sobáši predsa nemohla byť, a začalo sa nové vykladanie a smiechy. —

Ona, notárka, či už teraz učiteľka, je o 14 rokov staršia, ale ešte nič nepočuť, žeby sa nesnášali. On plácu, ona druhú ako poštárka, nemajú sa zle, a preto sú vari aj takí pyšní.

Jej aby deti, ženy ruky bozkávaly, on čaká na pozdrav a neprihovoril by sa, čoby sa vari búšil do najstaršieho človeka v dedine. Jedni ho za to chvália, že si „drží karakter“, druhí ho hania, aj mu už odkázali, aby nenosil tak vysoko hlavu, lebo že mu do nosa naprší. Atď.

III.

Tichý, aby som nerozťahoval, — bol za 23 rokov v Zubrove, ale toho každý rád videl od prvého dňa.

Vzpomeňme si, aký ten bol?

Chlap pomerne vysoký, ale vždy tenký; nemal z čoho nabrať na seba. Vlasy mal tmavé, ale mu na vrchhlave včas vypĺzly a a ostatné potom prešedively, ako aj brada vyholená na franc-jozef. Fúzy mal jasnejšie, hrubé a dlhé. Horlive ích opatroval, vytieral, vyčesával, ale nemastil, ako vlasy, ktoré sa mu lišťaly vše od pomády ako nové plátno. Bradu opatrovala mu žena, ale jednak do tvári bol neúhľadný, keď pripomeniem ešte, že mal nízko okrúhlo čelo a hrubé obočia, porastené kostrbatými vlasmi.

Veľké plavé oči, no atď. ako sa to už opisujú, aby ste človeka lepšie poznali. Ale horký vaše — aj buchli by ste sa doň.

Tichý chytro stárnul, a menovite posledné 3—4 roky ožlknul a ešte viac schudnul. Že vraj znivočené pľúca. A on ešte viac počal

fajčiť, a čo predtým bolo mu len prípletou, aby sa mohol prihovoriť, teraz aj v kostole a v škole počal tuho smrkať.

I okuliare zavesil si na nos.

Takto viac nič nemal zo starých typických rechtorov.

Šatil sa módne, iba že zašanoval a tak potom bol vše dosť ošúchaný a na lakťoch a istých miestach vše aj poplátaný, pravda tým istým štofom. V lete rád nosil tureckú čiapočku so strapcom. Dekan tiež mal podobnú, ale perlami vyšívanú.

Len jeden zimný kabát mal taký staro-rechtorský na toľko, že z čiernej farby prešiel behom rokov do zelenej a zamatový golier vyzeral, ako by bol z bačovho klobúka býval. Ale ten vyťahoval iba v zime, aj to len v týždni do kostola a domov -- inde nie. No a ešte salón-šaty, krome nohavíc, ktoré boly už druhé, zachoval si až do hrobu. Obliekal ích iba na veľké sviatky, raz do roka na pohreb, ak bola chvíľa a sa taký trafil, a potom ešte dekanovi na mena.

Dekan síce túto pozornosť veľmi nerád mal, ale Tichý si to držal, čo ako bolo medzi nimi, za rechtorskú svoju povinnosť.

„Komu česť, tomu česť . . . Predsa je len kňaz a predstavený“, hovoril, keď mu žena, aby nešiel, že i tak iba čo vrčí naň. —

„Ej ako to mrzko vravíš o kňazovi,“ a zabudnúc na všetky priekory, šiel z úprimného srdca odriecť svoj starý, ale vždy precítený vinš. A videlo sa mu v tej chvíli, že mu aj dekan blahosklonnejšie podal ruku, ako inokedy, i ho počastoval. Tichý, ako uvidíme, nemal páru v zabúdzaní a odpúšťaní. I keď sa mstil, dlho vlastne nevedel o pomste — až mu to povedali.

Bude ešte o tom reč.

IV.

Tichý narodil sa v Bystrici z remeselníckych rodičov, Slovákov odkiaľsi z dediny, ale takých ponemčených, akí boli voľakedy v banských mestách a menovite v Bystrici.

Z domu vedel voľačo po nemecky; ale rástol práve v tie časy, keď sa Bystrica slovenčila a tak v gymnasiume a potom na preparandii učil sa po slovensky.

Ducha však nenasbieral, keď aj zažil najkrajšie a najvoľnejšie slovenské časy, a chápal, čo je slovenčina a národovectvo.

Bol duševne príliš usadlým a mal záľubu v speve a organe. Preto za slovenskú knihu, noviny sa nevedel oduševniť, iba ak za rytierske a vôbec krvavé romány v češtine. Tých mu so pár prešlo

cez ruky. Aj žena čítala. Prečítali a podali ďalej a zase druhý doniesol rozsypaný v sošitoch v šatke, pán Boh vie od akejsi svojej rodiny z mesta, že im jeden trval obyčajne celú zimu.

Len druhého rozprávkou vše strhnutý, rozpovedal potom už aj on dáku slovenskú episodu zo študentských čias o kamarátoch i professoroch.

Rád rozprával o akomsi medvieďati, čo študenti sbierajúc zeliny kdesi v kremnických horách v diere našli, vzali a vďačili sa s ním direktorovi Čulenovi, a ako ich ten za odmenu — vysekal trstenicou.

Poznal všetkých vtedajších naších výtečníkov, mnohí mu bol učiteľmi, mnohí ho chválili za krásny hlas a organovanie a za kresby, ktoré opatroval a vše deťom ukazoval ako vzory. Deti híkaly obobdivom a chválily pána učiteľa. Sám bol presvedčený, že jeho kresby ani po toľkých rokoch neztratily na cene a na zaprosenie, keď sa aj háčil, ale vďačne dával starším žiakom ich odkreslovať, vlastne sám im mnohé odkreslil.

Písmo mal tiež krásno, a vedel aj pätorakým perom písať; aj ako keby tlačil, aj zase ako bolo v starých modlitebných knihách.

Písal však hrozne pomaly; písmeny oddeľoval a na pr. *a* písal na tri ťahy. Na svojom a školákov svojich krásopise si skutočne zakladal, ako na málo čom.

Krome toho vedel Tichý aj maľovať. Taký Betlehem, či vlastne valachov, ovce a Dunčov nevidel si na ďaleko. Iba kováč zo susednej dediny, naturalista, ho prevýšil. Tohto ovce, valasi boli vernejší, Tichého povedal bych panskejší.

Tichý ale vedel maľovať nie len na papier, ale narobil patrónov a veľmi vkusne zamaľoval si jednu izbu. Potom organ, a premaľúval aj svätých po kaplnkách; ale tí sa mu už tak nedarili.

Mlynárovi, kováčovi, majetnejším gazdom tiež po jednej izbe zamaľoval a za prácu nevzal nič, iba čo ho farby stály a čo pri tom strovili.

A ešte vedel voľačo!

Sovu, sojku, vranu, lasicu, vevericu takú mal, ako by si ju aj s konárom v hore odťal!

Učebných pomôcok narobil z dreva, drôtu a čoho sa len dalo a príhodné bolo. Kasňa bola plná, steny všetky zavešané.

Učil o veciach, akých sa teraz učiteľom pre maďarčinu ani snívať nemôže.

Vo fyzike s vodou, s parným kolesom na hrnci (kováč mu ho zaletoval), s elektrinou pred deťmi aj staršími skoro divy robil.

Ruže štepil, ovocné stromy . . ., ale všetko, všetko vedel. Drevá sbieral, kamene, kovy, ani by parom nepomyslel. Keď ho menej vzdelanejší chceli pochváliť, povedali, že: „Ten náš rechtor to je ako ten anšpígel, čo to bol . . .“

No slovom bol praktický a súci medzi svet, len v duchu času sa nevyznal. Dekan ten už hej! Lebo ako prvé roky, tak zrovna aj po 20 rokoch slabo, povedal bych nepovedome, avšak predsa preblyskovalo chvíľkami v ňom, nad jeho normálno národné povedomie viac národného citu. „Nebúril,“ ale čo život sám doniesol, čo na dedine pridať sa mohlo, to úsmevom, dobrou vôľou i od neho možným skutkom, vždy podporoval.

Keď po 15—20 rokoch mysleli si páni, že je celý Zubrov už duševne zmaďarčený, a ukázalo sa, že polovica mládeže je striezlivá, robotná, na majálesi dievky spievajú: „Kde cigánka, Pod Kriváňom,“ a shrnie sa krúžok okolo starého mlynára a zaspievajú: Hej Slováci... čo je to? usmieva sa Tichý a pomáha, však len tak cez zuby a obďaleč. „Mňa žiaci zastúpia,“ hovorí mlynárovi, keď mu kýval, aby pristúpil.

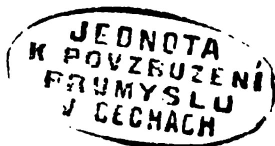
Neučil síce iba vari do roka — za dva tú pesničku v škole, potom mu ju už zakázali, ale taká vzdelaná pomerne mládež, ako bola ním odchovaná, príde na to sama.

V tichých chvíľach, bez trungu príležitostiach, však menej mal nádeje na vysvobodenie Slovákov.

„Dal by pán Boh, aby sa vrátily aspoň moje mladé časy, ale veď toto len mrcha roky idú, a čo jeden to horší,“ hovoril pred dôvernými, vážnymi ľuďmi.

On akosi len hmlisto vedel, že tie mrcha roky pochádzajú od ľudí, a že zase ľudia môžu ich zastaviť.

Jemu skôr akýmsi dopustením božím, tvrdou zkúškou videlo sa utrpenie naše. (Pokračovanie.)

PODPORA „MUSEALNEJ SLOV. SPOLOČNOSTI“.

V III. roč. „Hlasu“ upozornil som správu M. S. S., aby dohovorila sa s daktorou zápalkárňou o výrobe zápaliek Musealnej slov. spoločnosti, aké majú podobné ústavy snáď u všetkých vzdelaných národov. Zápalky tie roznášaly by chýr o jestvovaní M. S. S., upomínaly by stále na ňu obecenstvo, a potom kynul by ešte aj zisk, bo vyrábateľ dal by vďačne pár percentov spolku zo svojho čistého osohu. No návrh tento zostal dosiaľ nezrealisovaným.* Teraz poukázať chcem na nový prameň príjmu pre M. S. S., lebo kým bude disponovať s takými nepatrnými istinami, ako do týchto čias, nuž ťažko pôjde napredovanie. A členov málo pribúda.

V Rusku, v divadlách a koncertných sieňach priliepajú na vstúpenky t. zv. „kolok dobročinnosti“ po pár kopejok. Z peňazí takto nasbieraných vydržujú sa štátne nemocnice, opatrovne, chudobince atď., bo veď „kolok dobročinnosti“ vynesie cez rok pár millionov rublov.

Podľa tohoto vzoru odporúča český redaktor p. Kuffner zveľaďovať rôzne sbierky t. zv. „národným kolkom“. Myšlienku túto hneď si osvojil Výbor družstva českého národnieho divadla v Brne, a síce zaviedol v tejto forme povinnú národnú daň v prospech svojho fondu.

M. S. S. dá natlačiť 2, 4, a 10 halierové kolky s primeraným nápisom. Pri rôznych zábavách, slávnosťach, predstaveniach, súkromných besiedkach na vstupenkách aj účtoch vyžadoval by sa od obecenstva podobný kolok. Každý zaplatí kolok dľa vôle, alebo dľa obnosu vstupenky, účtu. Keď platíme za vstupenku viac alebo menej, nebude nám ťažko prihodiť ešte pár halierov, ktorý výdavok veru nikto nepocíti, veď koľko peňazí dáme „tringeldu“ kelnerom, strihäčom, sluhom. Týmto spôsobom prispeje k podpore M. S. S. aj tá vrstva národa, ktorej je ináč mnoho obetovať na ten cieľ 4—6 korún naraz, a ktorá rada venuje malý obnos na ten účel národný. Nezabúdajme, že toto bude zároveň reklamou pre spolok, bo ten, kto o ňom nepočul dosiaľ, dozaista sa opýta, čo je to za Spoločnosť, na čo je založená, keď pre ňu žiadajú odo mňa 2 h.!

Pri podobných príležitosťach nech sa rozdávajú brožúrky o sbieraní pokladov národných, vydané M. S. S.

Páni výborníci, uvažujte o podobných podporách! *F. H.*

* Najnovšie robí pokusy vyrábať švédske zápalky už aj továreň pp. Jána Jančeka a syna v Ružomberku, možno hádam s nimi uzavreť smluvu.

ČRTA Z NÁŠHO DIVADELNÉHO ŽIVOTA.

(Venované tým, ktorých sa týka.)

Kto koľko-toľko sleduješ boje mladých spisovateľov so starými v niektorom inom národe, škoda ti bude času túto drobničku prebehnúť.

Píšem ju pre mladých slovenských nadšencov, ktorí sa pera chytajú, aby, kým sa prebijú, nečakali za literárnu prácu pochvalu, povzbudenie, tým menej vencov alebo odmeny, čo i len sopár niklovcov „na papier", ako sa hovorí.

Na prednejšom ochotníckom javisku našom, po ročnom premáhaní intríg so strany panujúcich spisovateľov a kritikov, vďaka podnikavému riaditeľovi a spolu režisérovi hier, v celku s dosť prajným úspechom prevedená bola trojaktovka mladého spisovateľa.

Predstavenie padlo (?) na taký čas, keď býva na divadle najmenej ľudí. Že sa však hlásil nový človek, sišlo sa obecenstva raz toľko ako inokedy, že to hrklo i v kasse.

Správca divadla ešte pred predstavením trúfal si vysloviť mienku, že kus prejde; či si teda robí autor nároky na — veniec a či na jeho cenu?

Peniaze i pred boháčom majú svoju cenu, ale kytka kvetov je pre spisovateľa, hoc by mal požičaný kabát, v ňomž sa má s ňou obecenstvu ukázať, aspoň v tej chvíli cennejšia, ako lis na tisícky.

Čo ako dôverná otázka, urazila spisovateľskú márnomyslnosť autora.

Trúfal si aj on, že s kusom šťastlive vyviazne, ale už bolo po duševnom „naslaždení". Už by ho ani strieborný veniec nebol milo prekvapil. Zjednali sa teda na — desiatku.

Ale ako známo, po našich stálejších javištiach sú tak zvané divadelné odbory, ktoré posudzujú kusy, sostavujú programmy, hrajú a riadia finančnú stránku ochotníckych spolkov.

Robila sa aj nálada, divadelný odbor sú po väčšine známi a priatelia autorovi. Po pol roku zasedal divadelný odbor a po krátkej porade desiatku, aby bol dôsledný tradícii, a aby si na to autori nezvykli — — neodhlasoval.

Slávocit z prajného prijatia dávno vyšumel, kytka by už bola dávno opŕchla. Aký bol vtedy desiatkou urazený, taký jej bol pred ‚zasadnutím' rád. Šustra už bol ubezpečil, že mu zaplatí z nej celé jedny topánky a zvýši mu ešte na desať čiernych káv a škatuľu cigariet.

„Minulo ma, a pamätáte sa, s akým potleskom prijalo ma obecenstvo, aj na kassu prišlo aspoň o 30 zlatých viac," vyhovára autor, ale šuster tomu nerozumie a nevraví, že predsa mu mali za tú prácu zaplatiť.

Nerozumel sa takej práci, tak ako tí mnohí z divadelného odboru, ktorí kus súdili, hrali, klakérov mu robili, ale desiatku by zaň — nedali, lebo to ešte — nebolo.

Ani slávy, ani groša!

Keby bol autor za ten čas, čo kus písal, stal za pisára k fiškálovi, bol by iste zarobil — čo by po 80 kr. denne — aspoň 100 korún.

Ale tak je to, spisovatelia, aspoň malých národov, vždy bývajú hladnými idealistami, ako praktickými smrteľníkmi.

Po tom všetkom a pri tom všetkom súdim, že mladí členovia tohto divadelného odboru asi nemieňa písať divadelné kusy, keď im výš spomenutý nestál za — — desiatku!

—g—

ŽIVOT SPOLKOVÝ.

Jednateľská zpráva Detvana za rok 1902—1903.

V tejto jednateľskej zpráve podávam činnosť spolku v r. 1902—3, rátajúc v to ešte i tých niekoľko týždňov od ostatného valného shromaždenia 30. októbra t. r., lebo jednak vedenie spolku mal starý výbor, jednak preto, že na základe opravených stanov sa spolok podstatne zmení a jeho pôsobnosť snáď rozšíri.

Neboly to veľmi utešené pomery, v ktorých začínal Detvan práve skončený rok. Isté zjavy hlivenia ovládaly spolkom v ostatných dvoch-troch rokoch; „spolková“ disciplina bola uvolnená, schôdzky horko-ťažko sa konaly, činnosť bola mĺkva. V letnom semestri venovali sa členovia temer výlučne záležitostiam „Corda Fratres“. Nový výbor s predsedom po predku mal tedy dosť ťažkú robotu, priviesť spolok do riadnych koľají.

Výbor spolku bol takto sostavený na valnom shromaždení dňa 13. nov. 1902: Predseda: Milan Štefánik, fil., miestopredseda Edv. Guller, med., jednateľ: Jos. Kľučka, fil., pokladník: Janko Botto, chemik, zapisovateľ, Janko Cádra, obch. ak., knihovník: Ivan Jurenka, obch. ak., revísori: Fedor Albini, tech., G. J. Voda, tech.

Neskoršie, keď odišiel z Prahy Jurenka, knihovníctvo prevzal br. Voda, na jeho miesto revísora nastúpil br. Pavlů, ktorý tiež vedie spolkovú agendu od ostatného valného shromaždenia 30. X. 1903, lebo jednateľ Kľučka je súkromne príliš zamestnaný.

Členov spolku bolo v tomto roku: čestní 2, zakladajúcich 37, prispievajúcich 5, činných 19.

Týždňových schôdzok bolo v tomto období 18, výborových 16, valných shromaždení 5, častejšie pre opravu stanov. Návšteva schôdzok pri malom počte členov bola dosť veliká. Na 18 týždňových schôdzkach bolo 298 prítomných, z tých bolo 224 členov a 51 hosťov. Priemerne na jednej schôdzke 15 prítomných; najmenšia návšteva bola dva razy vo februári, čo ich prišlo iba 10, najväčšia 14 nov. t. r., čo bolo prítomných 26. Na 4 valných shromaždeniach bolo prítomných 60, z tých 5 hosťov, priemerne 15 prítomných.

Programm schôdzok držal sa obyčajov, obvyklých v našom spolku. Po zprávach funkcionárov bývala prednáška lebo recitácia, niekedy čítanie belletristických prác pôvodných alebo prekladov. Hneď po prednáške bývala kritika, len v dôležitejších prípadoch vyniesla sa kritika na budúcej schôdzke.

Básne recitovali: br. Kľučka Ľudevíta Štúra „Pieseň Svätobojova na Zobore“ a „Matúš Trenčiansky“, Mikuláša Dohnányiho „Trenčianska studňa“. Br. Voda známe Sama Chalúpku „Mor ho!“ Br. Pavlů „Margitu a Besnú“ od Janka Bottu, a podal tiež rozbor tejto básne.

V prednášaní najčulejším bol br. Štefánik s dvoma prednáškami „Z dôb nášho prebudenia“, v ktorých prehovoril o príčinách a následkoch osamostatnenia slovenčiny a o činnosti dr. Czambela; prispel k objasneniu jednoho z hlavných cieľov Detvana, československej vzájomnosti. Vyložil tiež „Názory Tolstého o náboženstve“ a v prednáške „Jako si predstavuje Kollár slovanskú vzájomnosť“ podal zásady Jána Kollára o vzájomnosti. Jednu prednášku venoval významu Janka Bottu, hlavne jeho Janošíka. Cestu do Pa-

lerma, podujatú v záležitosti „Corda Fratres", opísal tiež na jednej schôdzke. Z oboru astronomie mal dve prednášky: „O teplote slnečnej a jej zdrojoch" a „Astrofysikálne výzkumy na slnku".

Br. Guller v zaujímavej práci „Retrospektíva Detvana" zachytil kus jeho historie a vrhol tiež dakoľko lúčov do budúcnosti. Jeho práca vyvolala tak živú kritiku, že pôvodca na ňu odpovedal zvláštnou „Antikritikou".

Br. Kľučka v dvoch prednáškach „O vlasti a pôvodu cirkevnoslovanského jazyka" a „Najstaršie pamiatky jazyka slovanského" podal výsledky najnovšieho bádania .vedeckého v slavistike.

Br. dr. Fajnor prehovoril o novej methode poznávania skvŕn po ľudskej krvi.

Br. Pavlů pri príležitosti smrti Fr. L. Riegra, keď spolok korporatívne súčastnil sa jeho pohrebu, ocenil zásluhy zosnulého o Slovensko v reči: Rieger a Slováci. — Predniesol raz svoj preklad črty A. Čechova: Čítanie.

Br. Straka prečítal nám svoju povesť „Viera a povera", odmenenú v Amerike cenou; kritisoval ju br. Pavlů.

Sl. Sísová prednášala „O spisovateľoch, ktorým je žena problémom" a „O vývoji ženy".

Všetkých prednášok bolo 15, belletristické práce 2, recitácií 5.

V knižnici po prevedenom namáhavom usporiadaní je 774 kníh v 879 sväzkoch. Požičalo sa 204 sväzkov. Darom pribudlo: 24 sv. od pp. ing. Procházku, prof. Neráda, sl. akad. odboru Československej Jednoty.

Br. pokladník vykázal príjmov 303·83 k., výdavkov 14·20, zostáva spolkového imania 289·63 k. — Listov bolo poslaných 46, na spolok prišlo 15. V listoch expedovaných sa vyzývali väčším dielom, aby pristupovali za prispievajúcich členov, no boli sme odmenení veľmi malým úspechom. Archív, už roky zanedbaný, mal sa tiež dať do poriadku, ale nebolo to možné pre pokročilú dobu.

Starý výbor odstúpil na valnom shromaždení 9. XII. 1903, poriadanom v miestnosti u „Choděrů". Po zprávach funkcionárov bola prevedená voľba nového výboru, ktorý je takto sostavený:

Predseda: Fedor Albini, technik, miestopredseda a jednateľ: Bohdan Pavlů, právnik, pokladník: Janko Straka, úradník Živn. banky, zapisovateľ: Janko Cádra, obch. ak., knihovník: J. G. Voda, tech. Revísori: Edv. Guller, med., Jos. Kľučka, fil., náhradníci: Mik. Schneider-Trnavský, konserv., Karol Augusta, mal. ak.

Valnú hromadu, ktorá je mezníkom nového spolkového života, zakončili sme animovaným večierkom. Zvláštnou vdakou sme zaviazaní sl. Ľudve Hovorkovej, ktorá predniesla niekoľko slovenských a českých piesní, a to s takým úspechom, že na všeobecnú žiadosť pridala ešte niekoľko čísel svojho bohatého repertoiru. Ku zdaru večierka prispela veľmi tiež sl. Evuška Vrchlická umeleckou recitáciou veršov Bottových a Podjavorinskej. Veľmi oduševnene boly prijaté i piesne p. ing. Cyr. Ursínyho. Br. Schneider predniesol svoju skladbu „Slovenská idylla" a tiež páčily sa jeho pekné doprovody k slovenským piesňam, na pr. Nad Tatrou sa blýska..., Ja som bača... atď. Ináče bol programm vyplnený spevom sólovým i sborovým a tancom jako obyčajne. Úspech večierka bol patrný.

Jako vidíte, preukázal spolok v tomto období dosť čulý život a nestal

sa veru neverným svojím úkolom: shromažďovať pražských Slovákov k vzájomnému poznaniu, vzdelávaniu ušľachtilou zábavou, prednáškami, recitáciami atď., dať príležitosť členom pripravovať sa k práci medzi ľuďom, pôsobiť k naviazaniu užších stykov medzi Čechmi a Slováky, šíriť lepšiu a hlbšiu známosť o Slovensku. Podľa opravených stanov pristúpi k tomu ešte materiálne podporovanie členov; preto utvorené je komité, ktoré bude spravovať základinu spolkovú a udeľovať podporu potrebným členom.

Pekným zjavom je tiež, že činnosť spolku neochabuje, ale vždy viacej sa prebúdza chuť k práci. Istá ochablosť ukázala sa iba v letnom semestri, čo je ináče stály zjav. Zapríčinila to tá okolnosť, že temer všetci členovia zúčastnili sa zábav, poriadaných moravskoslovenskými akademikmi v prospech národných cieľov. Tieto zábavy rozptylovaly síce myseľ Detvancov, no mali predsa ten úžitok, že boly naviazané styky s českou verejnosťou, a tak staly sa prostriedkom šírenia známosti o Slovensku. Okrem činnosti vo spolku, jednotliví členovia i mimo spolku pracovali pre Slovensko prednáškami a novinársky.

Spolok ďakuje čo najúprimnejšie všetkým priateľom, ktorí ho jakokoľvek podporovali, a prosí všetkých, menovite redakcie slovenských časopisov, aby mu i na ďalej naklonení zostali.

V PRAHE, v decembri 1903.

PhC. Milan Štefánik,
odstupujúci predseda.

Bohdan Pavlů,
zástupca jednateľa.

KRONIKA.

— Čo všetko je u nás možné. Drovi Dušanovi Makovickému v Žiline skonfiškoval slúžnovský úrad do 600 kníh. Asi 200 výtiskov článku „Ohlas k duchovenstvu“ (ktorý bez závady vyšiel v minulom ročníku Hlasu), asi 25 exemplárov knihy Dra Markoviča: Nitriansky politický proces, 300 sošitov Poučného čítania, 2 výtisky knihy „Die Unterdrückung der Slovaken“ a 14 rukopisov. Hľadali aj ľudové knižky „Rychtár z Doliny“, „Skrotenec“, ale nenašli. Že prečo? Veru z ľubovôle, ktorá už nemá ani hraníc, bezprávne spáchaný bol útok na našu osvetu, a ohrožená bola osobná svoboda.

— V besednici Nár. Novín uverejňuje Martin Kukučin črtu „Zo študentských časov“. Srdečnú, milú rozpomienku venuje Rudolfovi Pokornému.

— Skalický „Pokrok“ tlačí sa v 5000 výtiskoch.

— Po zaniklých „Slovenských Nár. Listoch“, po „Československej Vzájemnosti“ objavil sa zase nový list: „Československá Stráž“, ktorá prejíma čiastočne dedictvo „Č. Vzájemnosti“. Zase jeden nie práve šťastný podnik. — Zprávy zo Slovenska sú kusé a povrchné.

— „A všetka naša politika je v tom, že chceme, aby každý, kto narodil sa za Slováka, i zostával Slovákom“. Nár. Nov. 2. jan.

1904. Doložili by sme: je **len** v tom. Áno, tak sa to bohužiaľ prevádza už od rokov.

— Dolnozemskému Slovákovi hrozí pád. Ani 500 predplatiteľov nenašlo sa na Dolnej zemi a medzi slovenskou intelligenciou. „Veru neškodí“, pokývajú vážne hlavy, „veď sme povedali, že v tom drobení síl nie je nič dobrého.“

— Kalendáre. Steinbrennerovské kalendáre rozpredané boly už koncom nov. Orava, Liptov, a patrne aj ostatnie stolice sú nimi zaplavené. O ostatok postaraly sa firmy peštianske. V Pešti a Vimperku vychádza 15 slovenských kalendárov. A naše? Dva Salvove, Teslíkova Dom. Pokladnica, Martinský, Tranovský a Sv.-Vojtešský. A medzi týmito dvoch zostane asi 3000—4000 nerozpredaných. Cudzie firmy rozpredajú nášmu ľudu najmenej 70—80 tisíc kalendárov, často všeliakých. A potom že my máme vliv? — — —

— V Ružomberku predá sa denne 200 výtiskov vládnych Slovenských Novín, v Mikuláši 70. Konkurovať? Veru, Národnie ích neskonkurujú. Áno, naši vodcovia dali dômyslne padnúť krajciarovému Slov. Denníku, a teraz . . .

— Pred vianocami (22. XII. 1903.) napísaly Nár. Noviny, keď „vyzeraly a striehly po nejakých potešiteľných zjavoch v našom živote“, tiež toto: „Pozorovať celú plejadu nových, positívnych, čestných pracovníkov na poli literárnom. Ešte neideme blýskať menami, však sa ony samy ukážu, až bude čas. Špinavý attentát niekoľkých špitálnických pomýlencov len na krátky čas ohlušil positívnu, čestnú prácu.“ Le style c’est l’home.

— Povedalo sa raz o našej literatúre, že nesplnila nádejí, ktoré boly v nej skladené. A na pôvodcu týchto slov bolo veru zle nedobre. Ako že vraj nesplnila nádeji? Či nemáme Chalupku, Sládkoviča, Bottu, Hurbana, Hviezdoslava atď. Zázrakov predsa vraj sme nečakali, a tieto mená nás dôstojne repräsentujú pred svetom atď. — Akoby „literatúra“ znamenala len belletriu! Veď predsa hádam bolo hlavným dôvodom za slovenčinu proti češtine heslo: slovenčinou priblížiť sa ľudu (ktorý vraj češtine nerozumie). Nuž ako sme sa mu priblížili svojou literatúrou? Veru, bola by to smutná bilancia, vyrátať tých pár chudobných, z väčšej čiastky bezobsažných knižočiek „ľudových“, vydaných za ostatných 10—15 rokov. Nemáme jedinej knihy zo zdravovedy, z popul. dejín, prírodopisu, o chovu dobytka, hydu, o poľnom hospodárstve (jedinú), o potravných spolkoch atď. A naše kalendáre? Veru, prišlo by nám opakovať, čo sme povedali v Hlase v II. roč. o kalendároch. Máme tri majetné nakladateľské spolky. Pozrime, čo vydávajú. Či to má byť tá ľudová literatúra? A to fiasko zábavno-poučných knižiek ! ! ! Môže byť jasnejšieho svedectva slov. vydavateľskej a poriadateľskej impotencie? Vydať 11 sväzočkov nesystematického kalendárskeho čítania, a keď príde zredigovať kalendár, odbyť vec s takou nedbalosťou, ako je slovenský kalendár. Drahý luxus, tých 11 sväzočkov.

— V „Slovanském Přehledu“ vyjde štatistická štúdia Jána Páričku o naších kultúrnych pomeroch.

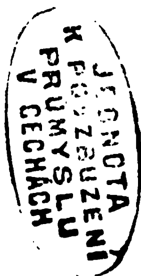
— Slovenský Týždenník rezko pokračuje. Obsahom vždy sa zdokonaluje, upevňuje sa a dochádza obľuby.

— 20. jan. započal sa proces v Nitre proti slovenskému vyslancovi Fr. Veselovskému, advokátovi z Trnavy pre búrenie proti štátu a maďarskej národnosti, čoho sa vraj dopustil svojími rečmi kandidačnými. Budúcne viac.

— Pravdivý príspevok ku charakteristike veľkej časti našej intelligencie podávajú Považské Noviny. Smutný, zahanbujúci — a tak pravdivý! Hovoria: „Pravé poznanie slovenskej vzdelanej vrstvy a našincov, ktorí si radi hrajú na vodcov a národných činiteľov — je až zdesujúce. Vidiecke časopisectvo ako národný činiteľ má veľký význam, bárs by sme mali v každom väčšom slovenskom mestečku jeden miestny časopis. Preto každý seriózny národný dejateľ len s radosťou mohol vítať povstanie naších Považských Novín, ako aj za nimi nasledujúceho Dolnozemského Slováka, Liptovsko-oravských Novín a Pokroku, a mal považovať za svoju mravnú povinnosť ích hmotné podporovanie. Pri našom rozpočte považovali sme to za isté, a náš časopis poslali sme i všetkým naším známym ľuďom. A čoho sme sa dožili? Že väčšinou nám časopis vrátili. Majú vraj mnohé iné národné povinnosti a výdavky, náš časopis ako lokálnik ích nezaujíma, majú iného slovenského čítania nadostač atď. Tak nás odbavilo 18 ev. kňazov, ba jeden veľké kritisujúce slovo vedúci pravotár, ktorý pod slovenskou viechou nashŕňal tisíce, za dva roky odoberal časopis, a keď sme pýtali predplatok — poslal nám nazpät. Nuž tak, páni moji, vy, ktorí na cigary alebo sprepitné často dáte denne viac ako 75 kr., vám je veľký národný výdavok 75 kr., ktorý nesnesiete bez otrasenia bilancie? Nehanbíte sa to ešte napísať čierno na bielom? Že vás nezaujíma, čo sa robí na Považí? Odhliadnuc od toho, že náš časopis len z polovice pestuje miestne záležitosti, a z druhej polovice je venovaný slov. všeobecným záujmom, my neveríme, že by pravého slov. národovca práve tak nezaujímalo, čo sa deje na Dolnej zemi, v Orave, v Liptove, v Turci, v Honte atď. ako v jeho rodnom kraji. Práve naopak v Lipt.-Oravských, Dolnozemskom Slovákovi, v Považských, v Pokroku má všeobecné album slov. života, ktorého jednotlivé obrazy nedovolí postrádať slovenský krasocit a čisté presvedčenie len preto — lebo ten obrázok stojí 75 kr. Môžme sa potom diviť ľudsky a národne neuvedomelému roľníkovi, že ho bolí výdavok 75 kr.?“ Tak Považské Noviny. A Dolnozemský Slovák? Nech sa len páči nazreť do soznamu odberateľstva, ktorý práve uverejňuje. A Liptovsko-Oravské? — Nuž áno, slovenského intelligenta nezaujíma, čo sa po slov. stoliciach robí. — Mandžuria, cisár Vilém, „centrálne slnko“, diplomácia, cisárske toasty, vysoká politika — to je čítanie pre naších národovcov. Ale čo sa robí

v stoliciach? — — — Veru si náš „národný orgán“ svojích čitateľov vychoval.

— V januárovom čísle „Slovanského Přehledu“ vyšiel zaujímavý článok Ant. Štefánka: „Slováci vo Viedni“, z ktorého podávame daktoré udaje.

Počet viedeňských Slovákov odhaduje sa na 30—50.000. Bude však iste vyšší. Viedeň je nášmu juhozápadnému Slovensku veľmi blízko, styk s Viedňou je veľmi živý, prešporská stolica má tu prirodzený odbyt svojich plodín, svojím rozvitým priemyslom je vhodným cieľom emigrácie, ktorá aj z úrodnej stolice prešporskej je značná. Slovák vo Viedni je robotníkom, málo živnostníkom, priemyselníkom, tiež hŕstka intelligencie je vo Viedni, ale hlavne zamestnáva sa zeleninárstvom. Dve tretiny všetkých zeleninárov viedeňských sú Slováci. Z čiastky prevádzajú obchod podomový, z čiastky v sklepoch, na trhoch, v uliciach. Viedeňáci volajú ich „Krobóti“. Pôvodní zeleninári sú z Prešporskej (Búr Sv. Jur, Sv. Ján, Leváre, Kúty, Gbely atď.). V novšej dobe chytili sa toho obchodu, zväčša len podomového, Nitrianci (Nové Mesto n./V., Brezová, Myjava, Ľubina, Bzince atď.). Obchod z valnej časti je v rukách žien, muž má pri ňom obyčajne podriadený úkol. Každý lepší zeleninár má svojho koňa, iní majú ručné vozíky. V noci ide nakupovať, dopoludnia predáva, odpoludnia odpočíva.

Dobrým zjavom viedeňskej Slovače je vzorný familiárny život rodinný. S Nemcami sa stýkajú málo. Slovenské obyčaje a zvyky zachovávajú, čomu napomáha aj živý styk so Slovenskom a uzavrenosť rodinného života. Slovenské ženy sú tým spojivom, udržujúcim slovenskú koloniu vo Viedni. Slovenka zachováva svoj kroj, zriedka sa vydáza Nemca, ona zdržiava muža od pijatiky, od špatnej spoločnosti, ona okúzli ho strojnosťou, čistotou a prirodzenou stydlivosťou. Ona zachováva rodinu pred odnárodnením. Ak sa intelligencii podarí získať viedeňskú Slovač národnej myšlienke, bude to len pomocou ženy, lebo muž najčastejšie je pod jej vlivom.

Bohoslužby navštevujú Slováci české, a preto, že ích nárečiu je čeština sotva mnoho vzdialenejšia, ako spisovná slovenčina, a súc zvyknutí na české kázne, nebadajú rozdielu medzi češtinou a slovenčinou. — Slovenský zeleninár je skromný, veselý a úprimný človek, pobožný, ale bohužiaľ netolerantný až do krajností. A preto, že je medzi nimi i mnoho evanjelikov, panuje medzi nimi antagonismus, ktorý má príčinu tiež v tom, že evanjelickí zeleninári z Nitrianskej, ktorí v novšom čase chytili sa tohoto obchodu, sú Slovákom z Prešporskej (prevažne katolíckym) konkurrentami.

Pri všetkej konservatívnosti a uzavrenosti slov. mládež sa ponemčuje. Lebo je nesnadno neuvedomelým matkám pri všetkej vôli paralisovať vliv prostredia a školy. To platí však len o časti Slovákov tu usadených, lebo ináč žijú v stálom spojení s blízkymi rodákmi. V národnom ohľade badať posledné časy živší ruch, menovite vliv slovenského časopisectva je patrný. Najviac odoberá sa

Blahov „Pokrok" a Hodžov „Slovenský Týždenník". Hospodársky sa dobre držia.

Slovák vo Viedni znamená len tak dačo, ak má čistú krv slovenskú. Hlavná úloha slovenskej inteligencie je zachovať národný jeho ráz a karakter, a prispeť uvedomovaním ku kultúrnemu povzneseniu a sebapovedomiu.

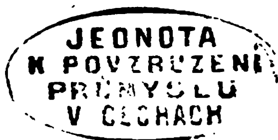
— Román „Filette slovaque" od francúzskeho spisovateľa Williama Rittera, oznámený nedávno v „Slov. Týždenníku", vyjde onedlho po česky. Autor vydá aj iné dve práce o Slovensku: „Ches les Slovaques" (U Slovákov) a L'art tchéquo-slovaque" (Umenie československé).

— Literárna rubrika budúcne.

— Slovenský večierok usporiadala dňa 19. decembra telocvičná jednota „Sokol" v Pacove. Prednášali Dr. Čech, Ferd. Pakosta (o slov. kult. a hosp. pomeroch a o svojich turistických dojmoch zo Slovenska) a Bohd. Pavlů (o úkoloch Českosl. jednoty). Vybrané slovenské piesne podarene zaspieval slov. technik G. Voda. — Dňa 16. januára bol slovenský večierok v Tábore, usporiadaný speváckym spolkom „Hlahol", s informatívnou prednáškou Ferd. Pakostu. Hlahol predniesol celý rad krásnych slovenských piesní riadením prof. Jos. Vycpálka. Vystavené bolo aj slovenské časopisectvo a knihy.

— Mladá česká strana radikálne pokroková sa rozdvojila. Už od niekoľko rokov badať bolo v nej dvojitý smer. Pražská „Samostatnosť", redigovaná Drom Ant. Hajnom, nevedela nijako uviesť v súhlas pokrokovosť a program štátoprávny, ako si vzala za úkol. Stále kolísala, najčastejšie na úkor pokrokovosti. Štátnemu právu bola hotová oddať všetko; aj proti všeobecnému právu hlasovaciemu bola, vraj v záujme štát. práva. Pestujúc skoro len vysokú politiku, utrácala pod nohami reálnu pôdu skutočnosti a smyseľ pre skutočnú prácu. Venkovskí príslušníci strany, súc v styku s ľudom, vecnejšie hľadeli na otázku štátneho práva. Soskupiac sa okolo „Osvěty Lidu" vydávanej v Pardubiciach Alojsom Hajnom, kládli dôraz a váhu na hospodárske a kultúrne povznesenie ľudu. Heslom ich bolo: hospodárskou a kultúrnou zdatnosťou sa domôcť štátneho práva, svojou vnútornou váhou a silou, prácou v ľude si ho vydobiť. Nie tak pražské vedenie. Vopred štátne právo, a *až* budeme mať štátne právo, len potom. — Bolo tej mienky, že dnešná doba je zvlášte vhodná domôcť sa štátneho práva, a snaha oná bola skoro jediným programom, bez ohľadu na to, že politicky sú dnes sotva tak silní, aby mohli dôjsť cieľa. A dnes sa strana rozdelila. Koncom decembra vyšlo v „Osvěte Lidu" osvedčenie, podpísané redaktorom a celým radom stúpencov, že zo strany vystupujú. Strany novej nezakladajú, chcú pôsobiť mimo politických strán na kultúrnom povznesení, bez ktorého niet pokroku ani politickej moci.

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

AKTÍVNA POLITIKA.

Dozaista i z príčin okamžitých zmätkov v politike, ale na každý pád i z vlastného vývinu tisne sa posledne aktívna, takzvaná národnostná politika čím diaľ tým určitejšie do popredia verejnej diškussie. Podnet vychodí od Rumunov, a to zcela prirodzene. Tento národ žhavého temperamentu nemôže sa daľ dlho svieraľ nanúteným okovám politickej passívnosti. Po dlhom období Ratiuovsko-Coroianovskom, keď sa s obdivuhodnou vášňou hľadaly dôvody za ničnerobenie, doziera Rumunom intelligencia s moderným názorom na svet, intelligencia, ktorá váži nielen quantitou, ale i qualitou. Úcta reálnej potreby vyrastá nad detinské obdivovanie zkostnatelých foriem staríkov, obdarených plodnou obrazotvornosťou a romantikou; potrebu reformy prízvukuje čiperná družina dômyslných ľudí, s kypiacou silou, s rozumnou ambíciou.

Na Vianoce prehovoril ku slovenskému obecenstvu Dr. Vlad a začiatkom januára zahájila nová „Tribuna“ (aradská, predtým „Tribuna Popolurui“) žurnalistickú akciu za oživenie uspanej devojky: národnostnej solidarity.

Tá solidarita už bola; aspoň na papieri vyredigovaná a na banketoch stoastovaná bola. Ale v tom okamžení, keď išlo o vystúpenie na pole aktívnej politiky, solidarita zahanbená utiahla sa do úzadia. Nesvobodno však zabúdať, že dielom hotovým ona nebola nikdy a čo sa v jej smere vykonalo, to bolo vlastne len nábehom ku dielu. Konkrétne hovoriac: formu mala, ale obsahu nie.

Naše národné, politické, kultúrne, hospodárske položenie, o tom sporu niet, nám už nedovoľuje zostávať medzi úzkymi medziami politiky theoretickej. Nám ukladá krajinská politika boj o existenciu, teda praktickú politiku. A tu, ovšem, formálny program, akým bol program nemaďarských národností roku 1895., nestačí. Z národnostnej vzájomnosti musí sa vytvoriť vzájomnosť politická, zasahujúca svojím programom do všetkých tých záhybov našeho verejného žitia, kde sme bití. Náš útisk nezačína sa pri maďarčení miestnych názvov a nekončí prenasledovaním národnost-

ných redaktorov. K vôli poníženiu našej národnosti zatína nám národný protivník ťažkú sekeru do všetkých koreňov našej mravnej, našej hospodárskej, našej sociálnej existencie. Jaké je to liečenie, ktoré predpisuje lieky na kašeľ a na tuberkulosu ktoré zabúda!

Šialená politika národnostná, ktorú uhorské vlády v podstate jednako a len formou rozmanite prevádzajú, je len jedným zjavom jedneho velikého, vo svojej osnove takmer nepriehľadne složitého a spletitého politického systému. Nedajme sa mýliť názvu „liberalismu". Liberalismus dosavádnej uhorskej politiky záleží celý v tom, že je v ponímaní svojho smeru a svojích prostriedkov liberálny ad libitum. „Liberalismus" je názvom tej tradicionálnej gentry-politiky, ktorú osnoval r. 1875. Koloman Tisza. Táto politika mohla sa vtedy stejným právom menovať konservatívnou, pokrokovou, zpiatočníckou, radikálnou alebo klerikálnou. Meno liberalismu a liberálne allury v jednom jedinom istom smere boly potrebné jedine na získanie cudzozemských finančných činiteľov, bez ktorých by Koloman Tisza nebol mohol previesť na našom štáte pálčive potrebnú finančnú operáciu. A v tomto ľživom systéme je koreň zla. V tradicionálnej aristokratickej politike, ktorá úzkoprsou a sebeckou taktikou vylúčila z ústavného pôsobenia stá tisíce, ba snáď milliony ľudu tam, kde by svobodnomyslnosť bola vládu maďarskej gentry ohrožila. Teda: na nemaďarských krajoch všade a na maďarských tam, kde by sa maďarská síce, ale snáď demokratická, alebo gentry-politike nepohodlná sila bola mohla vyvinúť. Tento systém zadal krajinu do úžitku jednej jedinej kaste. Veď uhorský snem je až do dnes sborom ľudí k jednej jedinej spoločenskej triede patriacich, ktorým sa votrelci-parvenu len prispôsobili; uhorský snem je sborom kamarátov, per-tu pajtášov, ktorí s rozmanitých stanovísk, ale za jedným cieľom politisujú, ktorí „getrennt marschiren und vereint schlagen", ktorí sú bojovní a krvelační, keď ide o rytiersku česť dľa pochopov klubových a kasínových, ale ktorí si dojímavou jednomyslnosťou padajú na vzájom do bratského náručia, akonáhle ide o udržanie politického majetku a status quo. Úžasne pedantne udržiavajú sa na vážkach sily odstredivé. Umelým censom volebným u nás. Starým censom z doby predústavnej v Sedmohradsku. A skloní-li sa raz vážka predsa, položí sa na vládnu vážku žandár, žalár a bodák ako účinná protiváha.

Dôkazy chcete? Kto sedí v administratívnych úradoch? Gentry. Kto v hodnosťach županských? Pre koho reservujú sa sinekúry od „krajinského dozorcu papuľových nemôc" až po vyšnoreného sluhu

vo snemovni? Pre koho kreujú sa náruživou štedrotou sinekúry? — Gentry, gentry, gentry a tým, ktorí sa gentry prispôsobili. „Chráňme si strednú majetnú triedu!“ — veď je toto už zjavený politický program! Tú strednú majetnú triedu totiž, ktorá blakosklonne ráčila deďovizeň prelumpovať a ktorá teraz svoje služby veľkodušne núka drahej vlasti. Lebo taký je ten prekliaty moderný duch, že treba pracovať. Inu, pracujme, veľkomožná vlasť, stolica a štát má právo narobiť si úradov koľkokoľvek chce.

Hľadáte dôkazy v hospodárskej politike? Ráčte prehliadnuť daňový systém. Ráčte srovnať, v akom tempe stúpajú vozvyšok dane potravné, snášané všetkými vrstvami ľudu rovnako a jako stagnuje už od rokov a rokov príjem štátu z daní priamych, vyvierajúci z poplatkov vrstvy majetnejšej.

Našou národnostnou snahou po stránke politickej je: vstúpiť do uhorského koncertu a pôsobiť v ňom harmonicky, pri úplnom zachovaní našej národnostnej individuality. Jako však máme vstúpiť do politickej arény, ktorá je dosiaľ ešte ohradená vysokou stenou triednej, kastovníckej, aristokratickej politiky, my, ktorí svoje snahy zakladáme na prirodzené, zákonom len povrchne uznané práva širokých máss ľudu? Národnostnej politike môže získať voľný priechod do politickej verejnosti len zborenie aristokratickej nadvlády, — nerozumejúc pod aristokratismom vznešenosť rodu, ale smer protiľudový, voči ústavným a politickým právam ľudu neústupný, sebecký, zpiatočnícky. A jestli by národnostná politika ani nemala iného cieľu, ako uviesť v platnosť náš kmenový nacionalismus, i vtedy, teda z púhej taktiky, musí byť demokratická; tým určitejšie však, keď že nemôže byť sporu o tom, že nám výlučný nacionalism bez prehĺbenej hospodárskej a kultúrnej politiky nestačí.

Úspechy stratégie zakladajú sa z pravidla na čím dokonalejšom poznaní nepriateľa. Ani v politike je nie ináč. To už vieme, že naším národným nepriateľom nie je maďarský ľud, ale že náš protivník väzí v jednom politickom systéme. A toto je ten z hospodárskych a zo sociálnych pohnútok založený, šovinismom napomáhaný a udržiavaný systém. Proti tomuto má byť teda namerená naša národnostná politika v prvej čiare. Niet demokratického štátu, ktorý by vo všetkom inom, len v národnom ohľade nebol demokratickým (Švajciarsko, Sp. štáty americké) a niet aristokratického štátu, ktorý by sa zriekol aristokratismu len voči otázke národnostnej. (Nemecko, i — žiaľbohu — Rusko.) V Rakúsku stal sa pokus

o národnostné urovnoprávnenie bez ľudovej reformy všeobecnej a — zlyhal.

Politický aristokratism, politické zpiatočníctvo — ajhľa, náš nepriateľ. A vlastný, svojský, národný aristokratism — ajhľa, náš ešte väčší nepriateľ. Posledné hnutie rumunského a srbského ľudu vo smere socialistickom mohlo byť pre nás školou mimoriadne poučnou.

Nech sa páči teda organisovať národnostné hnutie na základoch demokratických. A demokratická myšlienka nech je pojítkom medzi nami, ona má väčšiu silu koncentračnú, než výlučný nacionalismus, ktorý je často, ba príliš často odstredivý.

Milan Hodža.

M . . . . . SKÝ:

„SLOVENČINA."

Pod týmto záhlavím r. 1903. v Nár. Nov. pán J. Škultéty uverejnil strelbu proti „slepým", proti „Launerovcom" . . . , kloniacim sa dnes ku československej vzájomnosti a literárnej jednote.

Vynasnažil sa aj odrazu, akoby jedným dúškom, povedať všetko, čo za literárnu slovenčinu povedať sa dá. Preto — od nadávania odhliadnuc — je to pojednanie i zaujímavé a cenné.

Čo pisateľa týchto riadkov veľmi prekvapilo, je istá nová tendencia v celom tom pojednaní. Zdá sa, akoby v Martine počínali predsa len cítiť veľkú medzeru v ích radoch, totiž postrádanie dvoch asi najväčších Slovákov: Kollára a Šafárika. Títo mali a majú z naších už len predsa najväčšie meno v Slovanstve, a práve títo až do svojej smrti bojovali proti literárnemu stanovisku, za jaké bojuje p. Škultéty, Czambel a spoločníci.

Viďme samú pôvodinu. Keď p. Š. opísal, „ako brojil Kollár proti češtine už od r. 1821, aké porady viedol so Šafárikom", píše: „Cesta k čistej slovenčine vtedy, už od dvadsiatych rokov, i u evanjelikov bola hodne pripravená Kollárom a Šafárikom. Ale po roku 1836 Kollár bol sa premenil. Svojou rozpravou o slovenskej vzájomnosti (v Kuzmányho Hronke 1836), ktorou najväčšmi priblížil sa k slovenčine, Kollár u evanjelických Slovákov narazil totiž na odpor a u Čechov vyzval nevoľu . . . Nevoľa v Čechách vyzvaná ho pomýlila, odpor Slovákov popúdil, a Kollár prestal hýbať otázkou literárneho jazyka; pozdejšie, citlivý, prchký básnik, „„s celou tou svojou vysokou postavou, akú na Slovensku mal,"", hodil sa v cestu slovenčine." (Nár. Nov. 1903. č. 6.)

Obyčajne býva, že „neni učedlník nad majstra svojho". Tu ale

p. Šk. robí sa majstrom Kollárovým. A to akým ešte! Z jednoho Kollára reže dvoch Kollárov: jednoho po rok 1836, velikého, múdreho, a druhého po roku 1836, „pomýleného“, „hlavne z hnevu“ brojiaceho proti liter. slovenčine, a tak i proti blahu svojho rodu. (Toto „špaltovanie“ Kollára tak veľmi sa zapáčilo pánu Šk., že vytlačil to aj v Slov. Pohľadoch 1903. str. 125.)

Kedyže býva hrozno najlepšie? Či snáď keď je mladé, zelené, tvrdé, alebo až pozde, keď náležite dozrelo? Tak aj víno: „čím staršie, tým lepšie!“ A človek tuším že tiež nebýva tým dokonalejší, čím je mladší. Od jakživa do národnej rady národy posielavaly starcov, akožto ľudí zkúsených, múdrych. I Roboam zle pochodil, keď opovrhol radou starcov, a uposlechnul radu nezrälých, mladých.

Pánu Škultétymu ale Kollár zkúsený a ustálený sa nepáči. On verí v mladého, neustáleného . . . ! Ten ustálený je mu „pomýlený“.

Práve to je mohutný dôvod proti škole, upevňovanej p. dr. Czambelom, že ešte aj Kollár a Šafárik za mladi klonili sa ku slovenčine, ale v zenite svojho vývinu, prijdúc ku najširšiemu rozhľadu a najvyšším zkúsenostiam, vrátili sa z trasoviska na pôdu pevnú. Do smrti vystríhali národ pred tým trasoviskom.

*

Martin Hattala, ktorý kodifikoval literárnu slovenčinu vedecky, mal pri tom za zásadu, „aby sa v mluvnici slovenskej stály ohľad bral k ostatným nárečiam slovanským vôbec a k najbližším slovenčine zvlášte“. „Hattalove grammatické diela všetky maly za cieľ sbližovanie slovenčiny s češtinou.“

„Hattalovi opponenti boli proti polovičatosti slovenčiny“ . . . „Polovičatá slovenčina nemala by ani oprávnenia byť spisovným jazykom. I v Čechách ľudia, rozumejúci sa do veci, takejto sú mienky . . . keď čítajú slovenčinu, ktorej len niektoré formy treba premeniť a je z nej čeština.“ (Nár. Nov. č. 154. r. 1903.)

Hattala by toto nebol chápal? Veď v jazykospytu on najviac bol medzi Slovákmi odborníkom, kdežto jeho opponenti boli len dilletanti.

Hollým a „Detvanom“ napomôžené vystúpenie slovenčiny z pravekého riečišťa českoslovenčiny bolo treba zas do tohože riečišťa viesť. Robil to Hattala dľa hesla „buďte celek a ne drobtové“. Mluvnicu slovenskú píšuc, vesloval ku češtine. Aj príkladom predchodil. Svoje diela písal jazykom českým.

Vyše pol stoletia Hattalova mluvnica bola normou slovenčiny,

ktorej chvála siahala po oblaky, akožto reči „krásnej“, „sladkej“, „korenistej“, „samatovej“, atď.

Takýto stav vecí čakal na prozieravého znalca a dobrého Slovana. Tento smerom Hattalovým bol by pokračoval v tom smysle, že „polovičatá slovenčina nemá ani oprávnenia byť spisovným jazykom“, t. j. že neoprávnený čin treba odčiniť.

Ale — prišiel do toho úradník od ministeriumu p. dr. Czambel. Ani on nepopiera, že „polovičatá slovenčina nemá ani oprávnenia byť spisovným jazykom“. Ale neoprávnený čin nechce odčiniť. Dľa logiky: „Der Teufel muss doch etwas sein, sonst geb' es ja keinen Teufel“ — drobiť musíme, inak by sme nedrobili: chce z chatŕč posháňať uavica-slovenčinu, aby bol titul na trhanie Slovákov od bratov.

Pánu Czambelovi sa nedivíme. Ako neslovenským cz píše svoje slovenské meno, on, ktorý iným predpisuje slovenský pravopis, tak neslovenské je všetko jeho slovenčenie.

Ale keď terajší „opponenti“ Hattalovi chytajú sa jazykovedeckých šósov Czambelových, a práve vtedy aj Hattalom sa chlúbia, ako svojím, to je už kuriosum.

A horšie než kuriosum je, keď Nár. Noviny, aby lákaly predplatiteľov, i takéto nesrovnalosti sľubujú: „Budeme výrazom veľkej, čistej, slovenskej myšlienky, tak ako na nás bezprostredným vývojom prešla od našich Šafárikov, Kollárov a Štúrov“. (Nár. Nov. č. 154. r. 1903.)

Či aj Béla Grünwald nebol by mohol tvrdiť, že naňho slovenská myšlienka od Šafárikov, Kollárov, Štúrov prešla „bezprostredným vývojom“? Veď aj sadzočierni čerti vraj povstali zo sňahobielych anjelov, t. j. „bezprostredným vývojom“.

Aj Judáš „bezprostredným vývojom“ stal sa zradcom pána svojho.

Naši Czambelisti, odvodzujúci svoj pôvod od Šafárika, od Kollára, tuším ešte i v hrobe spočívajúcich zneucťujú.

U Czambelistov Kollár a Šafárik našli by hlavne to, proti čomu z celej duše až do svojej smrti bojovali. Tak aj Hattala.

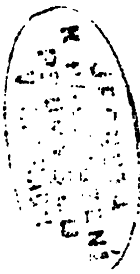
*

Karavána rozbehla sa za palmami ďalekými na obzore. Niektorí vodcovia dosť skoro zbadali v tom mam a klam, fatu morganu a velia vrátiť sa. Keď ale mnohí predsa len tiahnu za tými povetrnými palmami, — nech aspoň potom na tom pustom piesku, smädom hynúc, nevravia na neprítomných: tí tam nám sem ukázali cestu!

Kollár a Šafárik vrátili sa zavčasu! —

*

Na dôkaz, že okolnosti „zmýlily Kollára“ cituje p. Šk. aj Slovenskie Pohladi, I. 4. str. 129. Dr. J. Hurban čo tu napísal, to pozdejšie sám i skutkom opravil, keď po mnohých trpkých zkúsenosťach ku češtine sa prinavrátiť radil. Neuposlúchli ho. „Vajce bolo chytrejšie než sliepka“, syn mal sa za múdrejšieho než otec. Roboam-Slovák šiel dľa rady mladých. Neposlušná karavána svojho vodcu vliekla so sebou proti jeho vôli. —

Ale kto dôvodí za literárne odtrhnutie sa od Čechov, ten aspoň nech sa neodvoláva na Kollára, Šafárika, a ani na dra Hurbana. Títo všetcia po mnohom sklamaní sa a na vrcholu svých zkúseností za najosožnejšie pre Slovákov uznávali spisovnú a tak i kultúrnu jednotu s Čechmi.

Slovenčina bola aj im, ako všetkým nám, nevýslovne milá, ku srdcu prirastená, ale literárne ako nemožná. Obetovali slovenčinu, aby ratovali národ. Radili národu, aby radšej dobrovoľne opustil čiastku, než aby neodolateľne utratil všetko.

*

P. J. Šk. keď mienil, že už dokázal, ako Kollár sa „pomýlil“, ide dokazovať, že na protivnej strane pomýlenie bolo takmer nemožným. Píše, ako oni traja sišli sa v lete r. 1843 v Hlbokom, poradiť sa, či by nebolo možno „„hovoriť k ľudu nášmu nie len v obecnom, ale aj v pospolitom a vyššom živote nárečím naším, milou našou slovenčinou. Pripustili sme si hlboko k srdcu kmen náš a povýšenie jeho duchovné, i rozvažovali všetky sem padajúce okolnosti, rozvážili sme pekné následky samostatného jeho duchovného rozvitia, a posúdili pilne aj ťažkosti kroku podobného.““

Na porade v Hlbokom ešte nedohovorili sa za slovenčinu; „„ale uzriekli sme sa, že ešte tú vec za rok rozvážime, myšlienky svoje za ten čas si sveríme a potom sa usnesieme po roku. Mysleli sme, dopisovali sme si . . .““ Po roku sišli sa v Lipt. Sv. Mikuláši . . . „„a jako sme sa zvítali, zvítali sme sa s usnesením za slovenčinu.““ (N. N. č. 6.)

Z ľahkomyslnosti tých „troch“ kto že viní dnes na Slovensku? Iba p. dr. Czambel dáva cítiť, že sa prenáhlili. (. . . A határozatot hamarosan tett követte ... „Cseh-tót nemzetegység“ str. 16.) Ale to jednoročné rozvažovanie ešte neni dôkaz, že pomýliť sa bolo vytvorené. Na tomto svete už aj dôkladnejšie uvažované veci boly nevydarené.

*

Podnikala sa spisovná slovenčina i v tej nádeji, že „k žiadanej jednote Slovákov privede.“ Dobre mienené. Ale kde že ju máme, tú jednotu Slovákov? Či neni ešte aj dnes všetko u nás bez jednoty? Nehľadí sa takmer pri všetkom na osobu viac než na dobro rodu, na konfessiu viac než na lásku, ktorá by jednotila? Zvady, nadávania, nedôvery, upodzrievania, drobenia je tuším i pod literárnou slovenčinou nie menej, než pred tým bývalo. Ba tuším práve teraz sme tak rozdrobení, ako nikdy. Bohužiaľ! —

*

„Čo medzitým za tri roky dovolenie konalo sa na noviny slovenské u Jeho Jasnostenskej najvyššej vlády, vzišly z čerstvého semena slavianskej pravdy od Kollára zasiate nové domysly a dozrely: a síce tie, na tom prostom základe života postavené, že keď sa majú písať slovenské noviny, nech sa píšu tak po slovensky, ako čo sa menuje aj v skutku slovensky, a medzi Slovákmi sa tak i najviac hovorí . . . aby čo je najviac medzi Slovákmi slovenské, i do kníh i do novín slovenských uvedené a prijaté bolo.“ (Dobruo slovo Slovákom str. 80. 81. Národ. Nov. č. 6.)

Stalo sa. „Čo je najviac medzi Slovákmi slovenské,“ to do slov. kníh a novín bolo uvedené. Stranou odhodená bola bernolákovčina; cele vraj vyhodená bola čeština; čo je najviac medzi Slovákmi slovenské, to behom pol stoletia sa sbieralo, mluvnične destilovalo, a verilo sa, že máme už ako krištál čistú slovenčinu a pôvodnú slovenskú spisbu. Tomuto bolo by sa u nás verilo snáď i do súdneho dňa, nech do toho nepríjde znalec, a dilletantom nepovie, že tá terajšia „najrýdzejšia“ a „samatová“ t. z. stredná slovenčina je skrz naskrz česká, že je to jazyk „umelý“, že „jeho podstata, totiž slovosled a slovní poklad, je česká,“ atď. (Dr. Czambel.)

Dľa vedeckého úsudku prvého slovenského znalca „čo je najviac medzi Slovákmi slovenské“ to je nie v t. z. strednej slovenčine, ale porád ešte po slovenských chatrčiach. Jedna čiastka toho je už i v písacom stolíku p. dr. Czambela. Hľadá sa vari nakladateľ. Treba previesť ešte radikálnu secessiu. Vyžaduje to dôslednosť, aby len to, „čo je najviac medzi Slovákmi slovenské“ vo spisbe sa uplatnilo. Vyžaduje to vraj i „vzdelávanie slov. ľudu“ a — ešte voľačo . . .! Pomocou tej očistenej slovenčiny p. Czambelovej Slováci sa ľahučko vraj naučia maďarsky . . .!!!

U iných národov by takého dačo bolo „sapienti sat". Ale u nás i cambelčina má budúcnosť. Dotiaľ budú niektorí nadslováci slovenčiť, až po Slovákoch tu ostane len machula.

*

P. Šk. volá si na pomoc i auktority. Professor dr. J. L. Píč, ktorého ktosi o Slovákoch veľmi zle informoval, má 6 dôvodov na literárne odtrhnutie sa od Čechov. Tieto p. Šk. chce čo ťažký kanón vystrielať oproti „slepým".

Že vraj „1. Český jazyk pokladal sa v Uhorsku za cudzí jazyk, nemajúci ani tých práv, čo slovenský jazyk." Jednoduchá nepravda. Kde, kto, kedy robil rozdiel medzi právami jazyka slovenského a českého? Snáď uhorské zákony? Králi, palatíni? Či práve čeština nemá u nás praveké literárne „právo úžitku"? Veď ešte aj uhorskí šľachtici po česky zapisovali si do českých biblií „radostné udalosti" svých rodín, české knihy písali, čítali, užívali, milovali viac než maďarské. Do r. 1844. (de quo fabula narratur) kto že pokladal v Uhorsku český jazyk za bezprávny a cudzí?! Dáta povedzte!

2. Vraj „Maďari obviňovali v posledné časy protestantských Slovákov, že oni, pridržajúc sa českého jazyka, pokladajú seba za čiastku českého národa, nasledovne i kráľovstva českého, a tým stávajú sa zradcami uhorskej krajiny." Kde, kto, kedy to tak obviňoval? A potom keďby aj: či za vlastizradcov nebývali a nebývajú vykričaní tí, čo píšu slovenčinou? Či literárna reč treba pristrihovať a meniť dľa chútok našich protivníkov? Aj to má byť argument za lit. slovenčinu: aby sme sa zalichotili tým, ktorí chcú, aby nás nebolo!

3. Vraj „katolícki Slováci nikdy neprijali by českého jazyka." Pre akú príčinu? Sú predsa Česi národom katolíckym. Či by nikdy nenahliadli Slováci katolícki, že k. pr. na vedeckú literatúru nikdy sa nezmôžu, a že bez vedy niet spisby ani budúcnosti? Či by česká spisba nedvíhala vzdelanostnú úroveň i slov. katolíkov? Či už trnavskí jezovíti nevyznali sa dobre v češtine? Veď i sám p. Šk. podvrátil tento 3. bod, keď v č. 14. (N. N.) napísal, že „popri českej (spisbe), ktorej boli by sa pridŕžali najlepší Slováci, boli by nám pozakladali krajové literatúry" . . (ak sl. Matica nezavede slovenčinu). Či pod tými „najlepšími Slovákmi" nerozumel ani jednoho katolíka? Dr. Radlinský bol milovníkom češtiny a Hattala ešte i slov. mluvnicou staval most pre návrat ku češtine.

4. Vraj „protestanti čechofili neboli vlastne ani Čechmi ani Slovákmi.“ Úbohý Kollár, Šafárik . . . „půl toho, půl toho jen, jak netopýři mají“!!!

5. „Český jazyk bol pre prostý ľud slovenský pricudzí, a na myseľ a vôbec duchovné rozvitie jeho bolo možno účinkovať len prostriedkom domášneho, národného jazyka.“ Ani v Čechách dnes nezazlievajú, keď pre slov. ľud písať treba i po slovensky. Aj Malorusom v Rusku vláda dovoľuje spisbu pre ľud maloruštinou. Ale nemôž chváliť, keď celému národu odníma sa vysoká vzdelaná literatúra k vôli jedinej a vždy najnevzdelanejšej vrstve. Ten „prostý ľud“ ohromnou väčšinou nielen českú knihu nečíta, lebo nekúpi, ale aj slovenskú. Nemá do čítania a do platenia buď groša, alebo chuti, alebo obojeho. Ten „prostý ľud“ nikdy nikde literatúru nevytvoril ani neudržal, ale i u najpokročilejších národov býva pri voze národnej osvety trocha akoby len piatym kolesom.* Preto aj nemôže byť len on sám pre literatúru najsmerodajnejším. Medzi jazykom spisovným a jazykom „prostého ľudu“ je veliký rozdiel k. pr. i u Nemcov, u Maďarov, a aj u Slovákov je a bude na večné veky. Každému, aj tomu najsvojskejšiemu literárnemu jazyku ten „prostý ľud“ musí sa trocha navykať, podučiť. Českých pesničiek, rozprávok a kalendárov aj katolícki Slováci na jarmokoch kupujú i dnes snáď nie menej než slovenských. A porozumejú im.

6. Vraj „i na zemanstvo, ktoré, stojac za maďarský jazyk v štátnych i spoločenských dielach, v domášnom, privátnom živote držalo sa čiastočne národného slovenského jazyka, ináče nebolo možno počítať na to, že by sa ono pripojilo k snahám svojho národa a chcelo mu pomôcť.“ Keď p. professor Píč v Rusku mal takéto argumenty za slovenčinu, to treba mu odpustiť. Rusko je ďaleko. Ako ho informovali, tak tomu uveril. Ale keď p. Šk. také veci vešia na nos svojho publikumu, to je neodpustiteľné. Slovenské zemanstvo! Tomu k vôli aj sa vyplatí udržovať novú spisbu, boriť dávnu pevnosť, trhať čo spojily veky a Boh! Kde že ho máme, to zemanstvo, ktoré malo byť slovenčinou získané pre slovenskosť? Pred pol stoletím tá myšlienka bola aspoň nová a trochu záhadná. Ale dnes tvrdiť, že k vôli slovenským zemanom treba sa zriekať pravekej našej čechoslovenskej osvety, spisby, duchovnej jednoty . . . je voľačo nešeredného. Práve tým naším odnárodneným zemanom (o ktorých sa jednalo) máme-li dnes imponovať, je to možné len

* Myšlienku túto treba štylisovať ináčej. Takto s ňou nesúhlasíme.
Red.

s českou knihou a osvetou. (Ku pr. ešte aj taký človek, ako exminister L. Láng „spolok s Čechmi a Slovanmi v monarchii drží za blahonosnejší pre svobodný vývin Uhorska“, než spolok s Nemcami, lebo „počet a intellektuelný pokrok Slovanov“ cislajtánskych mu imponuje. Barón Kaas v „Magyarországu“ zo 6. okt. 1903.)

(Pokračovanie.)

TAJOVSKÝ:

NOVÉ ČASY.

Povesť z učiteľského života.

(Pokračovanie.)

V.

Tichý po roku v Zubrove sa oženil. Vzal si horársku dcéru z Horehronia, dedinskú slečinku, prostú, nelipnúcu za módou vzdor tomu, že sa učila tiež v Bystrici šiť. Vystala z nej žena dobrá, menovite robotná a sporivá.

Dobre si rozumeli a prvou starosťou bolo usporiť deťom — otec čím viac peňazí, mať, ako sa prvé dievča ukázalo, zase striebra i zlata. Naušnice, prstienky, sponky, staré strieborné a zlaté peniaze a náčinie stolové, kávové . . . takých vecí by bola rada čím skorej a lacno nakúpiť.

On zase ako mladý človek a ženáč bol zaľúbený do zlatých hodiniek, retiazky a neskoršie si to skutočne na licitácii v Bystrici nadobudol, ako aj 8 prsteňov s veľkými kameňmi, ktoré si v nedeľu všetky na prsty postokal.

Tiež rád zafajčoval nepoddajné fajky a cigaršpice z penky, nie tak sebe, ako keď mu to druhí dali, s čím pravda súvisel aj dohán, cigarka. Márnejších myšlienok, záľub nemali.

Lenže aj tie výšspomenuté túžby plnily sa im ťažko. Mať už len nakúpila, keď prišlo druhé dievča, tretie (dve potom zomrely), ale otec nemohol viac stisnúť za 23 rokov, ako pol tretej tisícky, lebo ačkoľvek len dievča bývalo v kláštore, chlapec chodil z dediny do mesta do školy, predsa to len hodne stálo, a Tichý nemal dlhé roky iba desiatku mesačného platu, aj to na dve kvitancie, od patróna — äráru hôrneho a biskupa. Do smrti sa mu to povýšilo na 15 zl. aj 40 kr.

A rechtorstvo . . ? čože to donášalo? Keby toľko ako učiteľstvo, a čo sa nachodili chlapci, sluha obecný, aj sám po ľuďoch.

Ten dáky pohrabček, to bolo ako omasta na kašu.

Ale v tom mu už ľudia neutiahli, ani ho neodkladali, ač podľa farára za 10—15 rokov zodvihla sa i rechtorova pláca na skoro raz toľkú. V takom žiali ľudia nerátajú.

A Tichý ten ťa už vedel rozžialiť! Šlo mu vlastne len o to pri pohrabe. Rozumoval tak, ako všetci dedinci, že na pohrabe plakať („ale na samom konci troška potešiť“), a na veselí veseliť sa, koľko sa páči.

A preto často robil si sám nové verše do pohrabných piesní podľa okolností nebohého, v akých žil a zomrel.

Pohrabným rečníkom bol znamenitým podľa pochopovania ľudu; lebo reč vedel z pamäti, a papier len akoby na oko držal v ruke. Pri tom reč rozťahoval, plakal a vzdychal — i prevracal oči k nebu a na „trúchlivý zástup“.

Mal naučené dve reči pre deti, z ktorých pri majetnejších skladal tretiu dlhšiu a so 2—3 pre starých. K tomu na jar kvety, v lete kosa, v jaseni mráz, v zime oboje dodávalo reči takej plastiky, že každému hovoril zo srdca a rozumu.

Nejaký neobyčajný prípad smrti narobil mu mimoriadne mnoho starosti s pesničkami, rečou a odobierkou, a vtedy obyčajne v škole iba „pozor dával“ niekto, odriekal sa kráť, lebo katekizmus a on v tom kriku komponoval celé dva dni.

Ale to už potom oka nezostalo suchého!

Čistý, vysoký a trocha trasľavý hlas, že prespieval ktorúkoľvek dievku, to upieranie očí k nebu a na toho, o kom hovoril, od koho sa odberal, prenikly každého.

Za organom bol majstrom nad majstrov! Či sám, a či s bandou na trúbach, ktorú on sám vyučil, tak na utiereň, keď začali odzemok, dvíhal sa celý kostol a školské deti pred oltárom: dievčatká sa usmievaly, chlapci huncúti spievali si po tichu dáku valašskú, alebo o Janošíkovi, a dubili krpčekami o studenú dlažbu.

Iba keď vše poslal dekan od oltára kostolníka k rechtorovi, že sme v kostole, a nie „na krčme“, a rechtor spustil vážne ako kedykoľvek v týždni, že všetko sa obracalo z dola prekvapenou tvárou k organu, či vari rechtorovi prišlo náhle zle či čo; podguráženejší, ako po štedrej večeri, mihali očima, kývali hlavami, že len tú starú.

Ale rechtor už potom len dva-tri akkordy a zase prešiel do vážneho prelúdia.

Tak tlumil dekan nefalošný výraz radosti z pamiatky narodenia

Krista, lebo nechápal, že čo je vzdelaným orkester, sóla a sbory, to je jeho veriacim pieseň:

„Vivat, Jezu, vivat náš,
pôjdeš s nami na salaš.
Na salaši dobre býva,
na salaši pokoj býva.
Vivat, Jezu, vivat náš,
pôjdeš s nami na salaš!“

Už bol aj duševne zmaďarčený. —

Na veľkú noc pod prenikavým spevom zase celý kostol nariekal.

Tichý poznal ducha ľudu, a konečne aj approbovaných cirkevných piesní; ale ako sa s dekanom počali nesnášať, hatil ho tento v starodávnych zvykoch a počal vnášať z fary, školy, od ferštra a čo ja viem odkiaľ akéhosi pseudovážneho náboženského ducha a zjednoduchovanie ceremonií. Zakázal odzemky, trúby, svetlá, zástavy, kvety, stužky, v ktorých vlastne ľud toho svojho pána Boha bližšie, určitejšie videl.

Jednoduchá vec musí byť ťažká, aby imponovala najmä ľudu. Mnohí teda na novizne a dekana šomrali a ani ten kostol ích už netešil. Predtým sa bývalo v kostole aj 3 hodiny, farár čakal za spevom, hudbou, teraz to už všetko odhodil, zakázal. Čo sa predtým spievalo po slovensky, alebo ako rechtor chcel, teraz nesmelo sa ináč, ako po latinsky. Toto a ovšem aj iné veci, v ktorých videl ľud práve príčinu toho všetkého, prispely ešte vari vo väčšej miere k tomu šomraniu a znenávideniu dekana.

Vecí tých sa, ač sú našej „pannenskej“ literatúre veľmi šteklivé, na patričnom mieste aspoň dotknem.

Vráťme sa k rechtorovi.

Tichý bol v plnom slova smysle populárnym. Pozdravil, prihovoril sa, kuknul do domu i do kuchyne, zabavil sa medzi svetom svetsky; v kostole pod kázňou či „klebetami“ (ľud hovoril, že „čo do týždňa napočúva, to v nedeľu, keď to už každý vie, káže“), smrkať dával, slovom, nikdy nebude v Zubrove lepšieho rechtora!

VI.

Ako učiteľ, bol Tichý na deti najlepším otcom.

Palica nikdy nebola v škole. Tú iba na najväčších previnilcov posielal chytro do vrbiny odrezať a zas preč s ňou.

Kázeň v škole udržoval si očima, obočím a bradou. Ako som povedal, mal veľké plavé oči a vedel ích široko otvoriť a prevrátiť, chlpatým obočím a bradou hýbať, a to stačilo. Pravda, keď vykročil, vždy dával niekto pozor. A potom už šly tresty: 50 raz napísať: „nebudem krik robiť“, alebo — sa biť — a podobné, čoho sa deti veľmi bály.

Methody učiteľskej nemal; vlastne mal, a to dobrú, len že namáhavú a zdĺhavú, ktorú dnes už učitelia neprevádzajú.

Jemu totiž záležalo na tom, tak k vôli rodičom, — že nie sú povinní zadarmo platiť, — ako aj k vôli dieťaťu samému, — že ho je povinný naučiť predpísaným veciam, — aby všetky deti naučil asi na jeden čas čítať, písať, patričným čiastkam biblie, atď. So slabšími sa teda po jednom trápil, po hodine si ích nechával, do svojej izby brával, pravda schopnejšie čakaly, meškaly.

Mával 80—90 detí v škole, a tak s leňochmi a slabšími ohromnú prácu, a menovite ako začali tú maďarčinu tisnúť, zostával s deťmi do dvanástej, zjedol dačo a už zase aj do štvrtej. V zime chodily matere po malé deti, či — a aby sa ím po tme nebály, nezablúdily.

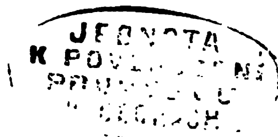
Čo učil, to musel každý žiak vedeť. Pre deti bolo to dobre, ale preňho zle. On ale videl, že aj ten roľník vše robí ťažšiu, vše ľahšiu prácu; a on považoval sa za takého roľníka duší detských. Ba keď sa sejba nevydarí, môže sa roľa na novo zarobiť, nie tak ľahko ale detský rozum, duša, keď raz zo školy vyšla. Takto, ovšem nie tak jasno, chápal asi svoje učiteľstvo. Kazil si zdravie, a za druhé tu mu odokryli slabú stránku dekan — farár, a kadeakí ferštri od patronátu a škôldozorci, čo v roku i potom na zkúšku chodili.

On totiž chcel a ukazoval, že na otázku každé dieťa vie odpovedať, títo zase ho hnali, len čím viacej látky aby bolo prebrané. To však nemohlo byť, a tu už potom nechávali mu dekan i škôldozorca i patrón pod zkúškou súčasne písané celé hárky podľa predmetov a tried, z ktorého a s ktorou vraj málo prebral.

Nuž po zkúške sa aj so ženou, ak len cudzích, hostí nemali, vyplakal, vyzlostil, našomral a dosť.

S maďarčinou ho hlavne bili, aj mu s ňou potom o pár rokov dodali . . .

Tichý ju ťažko lámal; len čo sa bol na naukobehoch v Segedíne a Lučenci podučil, a potom doma z privátnej pilnosti, na koľko sa pri jeho netalentovanosti k rečiam a zaujatosti mohol.

Dohovoriť sa však vedel (knižkám nerozumel), aj deti asi toľko naučil, ako sám znal, hja, ale páni by boli chceli počuť dáku epickú báseň o Arpádovi — —

Pre maďarčinu počali rodičia na zkúšky nechodiť aj celkom neprišli; a ani dnes už nikto nejde, ani rychtára nevedia nakriatnuť. Raz totiž sa dal naviesť, zadriemalo sa mu, skoro spadol so stolca a mal hanbu hotovú. Keby nie pokuty, nikto by dieťa do školy neposlal. Tak ju zhumpľovali.

Zostali páni v škole sami a Tichého na zkúške a neraz v roku až utýrali, keď sa ích dovlieklo vše aj za dva koče návštevou k dekanovi, ktorý, predtým taký samotár, už sa bol s nimi spriahol a vystrájal ím hostinky. Hja, pochopil ducha času, nie ako Tichý ... ktorý sa ani o politiku, ani o verejné záležitosti nestaral (najviac ak v obci), ím ani nerozumel. Bol a žil ako ktorýkoľvek dedinčan. Tento orie, kosí, sváža, furuje; on učí, organuje, pochováva, štepí, žena kope, sadí, šije, varí atď. Tichý vždy cítil, ako ten roľník, svoje nižšie, slabšie voči pánom, predstaveným, ač predsa stál na iste vyššej úrovni svojím charakterom, sebavedomím i národným povedomím, ktoré viac bolo vidieť v jeho práci, ako počuť z jeho úst.

VII.

Ale poďme rýchlejšie cez tieto všednosti učiteľského života v školách erárnych, akých je vo Zvolenskej, Tekovskej, Hontianskej stolici plno, aby sme si aj o farárovi pár slov mohli povedať.

Tichému rozháňalo trpké zkúsenosti života a povolania to, že poznal svoju slabosť, a tak všetky priekory necítil tak, ako by ich druhý, a že keď páni vrčali naň, svet ho rád videl, čo tamtým zase bolo iba tŕňom v oku, a tu už z čiastky právom, nakoľko radi súdime druhých a nehľadíme v prvom rade na seba.

Tichý totiž, keď takto slivky zarodily, alebo na svatbe, zabíjačke, na fašiangy a pri podobných príležitosťach, 5—6 ráz do roka opil sa.

Chudák, za každým sa kajal, nariekal, že nevykročí ani sa vyvolať nedá, ale vše trafil na jamu. Slabosť všeobecná.

Dekanovi to buď zaniesli, alebo sám dal za ním špehovať, a už ho potom „vyčistil“, a Tichého uznal keď nie za korheľa, aspoň za pijana.

Inej „chyby“ sa Tichému za celý život neprihodilo, lebo ctnosti nemôžeme mu klásť za vinu.

Ako som spomenul, Tichý nebol nikdy tuhým Slovákom. Človek taký — ani teplý, ani studený. No predsa bola mu najmilšia slovenčina; za jedno preto, že po slovensky učil sa od otca, matere, celý čas v školách, a za druhé, že ju aj najlepšie ovládal. Veď nemecky čo vedel, už bol za 10—15 rokov zabudol, a do maďarčiny nútily ho svetská a podľa tej aj cirkevná vrchnosť už ako dospelého človeka a učiteľa; bola mu preto prirodzene nemilá.

A potom zdalo sa mu to všeliakým tá maďarčina aj u tých pánov, ktorí pred rokom 79-tym maďarčinu v škole ani nespomenuli, a pred 10—15 rokmi pamätal sa z gymnásia a präparandie, ba už aj v Zubrove s potešením počúvali aj spievali: Hej Slováci, Kto za pravdu horí, Šuhaj Slovák, odkiaľs' rodák? a všeliaké národné rečňovanky o dukátiku a malej Slovenke..., ktoré piesne v Zubrove všetci školáci z tých čias vedia aj dnes spievať, ovšem so skomoleným textom a bez toho, žeby im dostatočne rozumeli.

„Ale zavial taký vietor", hovorieval Tichý, „a slovenskí učitelia hybaj sa mnohí učiť maďarčinu až hen do Segedína, a druhý do Lučenca a z druhých stolíc zase pravda inam." (Pokrač.)

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.

(Pokračovanie.)

II.

O socialisme utopickom.

„Wir gelangen nur selten anders als durch Extreme zur Wahrheit — wir müssen den Irrthum .... zuvor erschöpfen, ehe wir zu dem schönen Ziele der ruhigen Weisheit gelangen."

Schiller: Philosophische Briefe. Vorerinnerung.

Divné by bolo, keby nenašiel ohlasu v hlavách mysliacich ľudí tak mohutný prevrat hospodárskych a sociálnych pomerov, ktoré som predošle zobrazil. Myslím, žeby veľmi divné bolo, keby tento prevrat sociálnych pomerov nebol zapríčinil i pretvorenie sociálneho myslenia, vedy a viery. A skutočne vidíme, že zároveň s prevratmi v živote dejú sa aj zásadné zmeny v obore sociálneho myslenia. Popri jestvujúcej sociálnej literatúre vzrastá literatúra nová. Vývodiacou literatúrou koncom minulého a začiatkom tohoto stoletia je tá literatúra, ktorú zovieme klassickým národohospodárstvom, tá

literatúra, ktorá po 150—200 ročnom vývoji dosiahla pre porozumenie kapitilistického hospodárskeho systému najvyššieho theoretického výrazu u veľkých národohospodárov Adama Smitha a Davida Ricarda. Popri literatúre, vysvetlujúcej kapitalistický hospodársky systém, vzrastá nová, majúca zprvu spoločný rys, že je protikapitalistickou, teda že sa staví vedome v protivu ku kapitalistickému systému, a že si za svoju úlohu považuje zastupovať toto svoje nepriateľské stanovisko.

Primerane nevyvinutému ekonomickému mysleniu je zprvu pestrým smerom výkladov a požiadavok toho, čo jest, a toho, čo by malo byť, čím práve nová literatúra vyjadruje svoje nepriateľstvo. Každá nevyvinutá literatúra počína takýmto búrlivým spôsobom, práve tak, ako všetky nevyškolené hlavy len pomaly učia sa rozoznávať rozdiel medzi výkladom jestvujúceho a byť majúceho. A síce, podobne pochopiteľne, má veľkú prevahu v mladej novej literatúre praktický živel: snaha theoreticky odôvodniť nové požiadavky a iné ideály.

Preto, keď si chceme túto literatúru v súvislosti objasniť a rozoznať dľa jej rôznych odtienov, vhodne si zvolíme za delítko tie rozdielne smery, v ktorých je vyslovené to nové „byť majúce". V celku potom rozoznáme dve gruppy v tejto novej literatúre: reformné a revolučné; neberúc slovo revolučné v obyčajnom smysle, ale v tom smysle, ktorý hneď vysvetlím. Teda reformná a revolučná literatúra, ktoré sa tým rozoznávajú, že reformná literatúra zásadne uznáva kapitalistický hospodársky systém, a na základe tohoto hospodárskeho systému sa pokúsi previesť premeny a zdokonálenia, buď tým, že menšie reformy vedľajšieho a nie zásadného rázu navrhuje v jestvujúcom hospodárskom systéme, buďto tým, že uznáva základné rysy sociálneho usporiadania, že ale chce, aby sa ľudia premenili vo svojom myslení a cítení. Káže nového ducha, káže pokánie, dobré vlastnosti človeka majú byť na vrchu. Bratstvo, dobročinnosť a smierlivosť.

Táto reformná snaha, ktorá uznáva škodlivosť a vady spoločenského života, ktorá však pri zásadnom podržaní panujúceho hospodárskeho systému chce škody zmierniť a vady odstrániť alebo umenšiť, má ďalej rozličné východiská. To je alebo kresťanská myšlienka, vyvolávajúca novú literatúru, alebo ovládne túto novú literatúru sociálne stanovisko ethické alebo aj filanthropické.

Kresťanská myšlienka tvorí v novej literatúre ten smer, ktorý v celku nie úplne správne zovieme „kresťanským socialismom"

Sú to spisy Lamennaisa vo Francúzsku a Kingsleya v Anglicku, ktoré súc plné biblického ducha, rovnako požadujú od podnikateľov ako od robotníkov: Preč s lakomosťou zo sŕdc vašich; naplňte svoje srdcia duchom evanjelia, „novým duchom", ako si ho oni sami vždy nazývajú. A celkom podobne znejú hlasy „ethických" národohospodárov, Sismondiho, Tomáša Carlylea, ktorí ustavične kážu keď aj nie kresťanského, predsa však „sociálneho" ducha. Zmena smýšľania je ích heslom. Viacej k citu než k povinnosti a náboženstvu smeruje tretí smer, ktorý menujem „filantropickým", smer to početných mužov a dám novej doby, preplnenej všemocnou ľudomilnosťou, chcejúcich ňou rany hojiť, ktoré s krvácajúcim srdcom pozorujú, ktorí biedu, ktorú vidia, touto všeobecnou ľudomilnosťou chcejú odstrániť: „Milujte sa vospolok ako ľudia, ako bratia" je základnou myšlienkou ích kázní. Všetky tieto prúdy — menujem tu len ích prameň, prúdia podnes ďalej — majú spoločným základom zásadné podržanie stávajúceho sociálneho poriadku; preto ích menujem reformnými. Proti ním teraz vystupuje revolucionárska literatúra. Revolučná tedy preto, bo základ kapitalistického systému zásadne chce odstrániť, zmeniť, pretvoriť. A chce ho dvojakým rôznym smerom: smiem-li to dvoma slovy vysloviť, tedy smerom nazpät a smerom napred.

V dobe, keď počínajú sa vyviňovať hospodárske protivy, a s nimi na povrch prichádzať nové znaky protikapitalistickej literatúry, nachádzame nie najslabšie zastúpenú revolucionárne protikapitalistickú literatúru, ktorá požaduje zpätného pretvorenia hospodárskeho poriadku. Myslím na spisy Adama Müllera, Leopolda z Hallerov v prvej tretine nášho* stoletia, ktorí chceli základy, na ních sa staval moderný kapitalistický systém, v tom smysle pretvoriť, aby rozdrobujúci, stredoveký, cechovne-feudálny poriadok prišiel na miesto meštiansko-kapitalistického. A to sú zjavy, ktoré dnes ešte konca nedošly, ale ešte vždy v početných prúdoch prúdia, ktoré sa však z čiastky staly už melkými potôčkami.

A potom vedľa týchto reakcionárskych zjavov ešte iný smer, ktorý nechce tento návrat ku starým formám, ktorý však zároveň požaduje zásadné odstránenie jestvujúceho kapitalistického hospodárskeho systému. Avšak principielné odstránenie popri zachovaní tých moderných výdobytkov, ktoré obzvlášte s technickej stránky „pokrokom" menujeme. Teda systémy, theorie, ktoré podržiavajú historickú podstatu kapitalistického spôsobu výroby, postavené na

* t. j. XIX. Prekl.

základe modernej veľvýroby, ale pri podržaní týchto výdobytkov žiadajú nový poriadok výroby a rozdelenie v prospech tej triedy obyvateľstva, ktorá sa zdá byť ukrátenou pri kapitalistickom systéme hospodárskom, t. j. tedy hlavne k prospechu širokej massy proletárstva. Týchto theoretikov, ktorí požadujú taký ďalší vývin kapitalistického hospodárskeho systému v záujme proletariátu popri podržaní veľvýroby, týchto theoretikov musíme socialistmi menovať vo vlastnom smysle slova. A síce máme tu dočinenia so zvláštnym druhom socialistov, ktorých menujeme zvyčajne utopistmi, utopickými socialistmi. Typickí zastupitelovia týchto utopických socialistov sú: Saint Simon a Ch. Fourier vo Francúzsku, Robert Owen v Anglicku; z nichž sú známejší a slávnejší obaja Francúzovia, ktorých systémy sú najčastejšie prednášané. Menej známy je Owen. Keď sa pokúsim vysvetliť podstatu jeho utopického socialismu, robím to len preto, že je menej známy, hlavne však aj preto, že je dľa mojej mienky najzaujímavejší z týchto troch veľkých utopistov. Owen jednak najjasnejšie ukázal vznik moderného proletárskeho ideálu, jednak ale mal najväčší vliv na ostatných socialistických theoretikov, zvlášte na Karola Marxa a Fridricha Engelsa.

Robert Owen bol povolaním fabrikantom. Bolo mu 20 rokov, keď sa stal riaditeľom veľkej priadelny. Neskoršie sám založil priadelňu. Tu sa učil život poznať z vlastného názoru. V jeho ďalšom duševnom vývine pozorovať dve periody. V prvej je viacej edukacionalistom, t. j. mužom, ktorý sa predovšetkým o výchovu mládeže zaujíma a tým sa snaží o podstatne nové utvorenie ľudskej spoločnosti. Hlavné dielo tejto jeho periody je kniha: „A new wiew of society“. V druhej periode je socialistom, a najdôležitejšou knihou je: „A book of the new moral world“. Nás zaujíma Owen vlastne len v druhej periode ako socialist. Čomu učí, a čo je postatou tejto formy utopického socialismu?

Robert Owen berie za východište svojej theorie tie zkúsenosti, ktoré si bezprostredne v svojom okolí nadobudnul. Sú to pomery fabrík, do ktorých vstúpil; líči, ako našiel robotníkov, menovite ženské a deti, ako telesne, duševne a mravne degenerované. Počína tedy poznaním tých vád, ktorými sa moderný kapitalistický hospodársky systém vyznačuje; jeho východisko je špecificky proletárske. Na týchto svojich zkúsenosťach buduje systém sociálne-filosofický, ktorý je známy každému, kto sa ohliadol po sociálnej filosofii 18. stoletia. Sociálne-filosofický názor Owenov je podstatne

tým charakterisovaný, že verí v človeka od prírody dobrého a v poriadok ľudského spolužitia, ktoré je od prírody taktiež dobré, ak títo ľudia vstúpia vospolok v pravý pomer: verí teda v takzvaný „ordre naturel“, v prirodzený poriadok, ktorý už snáď niekde existoval, ktorý by ale na každý pád mal a mohol existovať tam, kde žiadne umelé prekážky nepristúpia, ktoré by znemožnily, žeby ľudia sotrvať mohli v tom prirodzenom pomere vospolok. Tieto nesnádze, tie sily, ktoré prekážajú „prirodzenému“ spolužitiu ľudí, vidí Owen vo dvoch rôznych smeroch: po prvé v chybnej výchove človeka, po druhé v pochybenom, nesnádz plnom milieu, v okolí, v ktorom moderný človek žije. Súdi tu logicky: musíme teda obe tieto nesnádze zo sveta odstrániť, ak chceme, aby sa uskutočnil prirodzený, krásny pomer svorného spolužitia, ten „ordre naturel“. Preto požaduje s jednej strany lepšiu výchovu, s druhej strany lepšie milieu. Oba tieto požiadavky vidíme v oboch periodách jeho vývoja jeden popri druhom, celkom tak, ako sme ich videli prvej jeden za druhým. V prvej periode kladie väčšiu váhu na výchovu, v druhej viac na zmenu milieu, v ktorom človek žije. A teraz nahliada — čo je vari vlastne Owenovo theoretické dielo, — že tie nesnádze, na ichž odstránení všetko závisí, nepovstaly prirodzene, ale že vyvinuly sa z určitého sociálneho poriadku, za ktorý pokladá kapitalismus. V tomto kapitalistickom hospodárskom systéme nevidí ničoho prirodzeného, ako v podstate zástupcovia národohospodárstva, ale púhy ľuďmi stvorený systém sociálneho poriadku. I jeho sokovia verili v „ordre naturel“, len že si títo mysleli, že je už uskutočnený, Owen však nie. Owen naopak požaduje k dosiahnutiu svojho cieľa, aby človek bol lepšie vychovávaný a aby sa dostal do lepšieho milieu-a. Požadoval teda, aby sa budúci hospodársky poriadok základne zmenil, a síce na dvoch miestach: na základných stĺpoch, na ktorých je stavaný moderný hospodársky systém: Owen zavrhuje konkurenciu jednotlivcov a výdelkárstvo podujímateľov.

Praktickou dôslednosťou pre Owenove požiadavky je toto: na miesto súkromnohospodárskeho poriadku nastúpi socialistický spoločenský poriadok. Tým, že súkromná produkcia nahradená bude v spoločenskom smysle spoločnou výrobou, bude fakticky nielen konkurencia odstránená, ale dosiahne sa aj toho, že zisk podujímateľa bude padať do vrecka zhotoviteľov t. j. prislúchajúcim k tej spoločnosti. Tieto idee socialistického spôsobu výroby vyplývajú pre Owena samovoľne z veľkokapitalistického systému, v ktorom žije.

Nám tu ide vlastne len o pochopenie toho ducha, v ktorom sa zrodil Rob. Owenov sociálny systém, i aby bola predovšetkým táto skizza úplná — musím poukázať na tie prostriedky, ktorých Owen chcel použiť, aby svojho cieľa mohol dosiahnuť. Tými prostriedky sú v podstate všeobecné dorozumenie a všeobecná shoda ľudí: treba im kázať o pravde a kráse tohoto nového poriadku, a tým budiť v nich žiadosť po tom novom poriadku. Na to však Owen nepomýšľa, že keby sa ľuďom i vysvetlilo, jaký by bol krásny tento poriadok, ako by sa v ňom dobre žilo ľuďom, žeby ho predsa len nechceli, a keby ho aj chceli, žeby ho uskutočniť nemohli. Čo raz rozum utvorí, k tomu je daná už aj chtivosť a možnosť.

Preto môže tento nový poriadok vystúpiť každým okamihom vkrádajúc sa „ako zlodej v noci", môže svetom preniknúť, mieni Owen. Potrebné je len k tomu poznanie, a toto poznanie môže ako blesk objasniť dušu človeka. Toto zvláštne pochopovanie prostriedkov a ciest k cieľu vedúcich, je obzvlášte charakteristickým rysom, vyznačujúcim Owenov systém z pomedzi systémov ostatných utopických socialistov.

V celku tedy východiskom tohoto systému je kritika jestvujúceho sociálneho poriadku v okolí proletárskom. A základom samého systému je sociálna filosofia 18. stoletia. Požiadavky jeho sú: odstránenie kapitalistického hospodárskeho systému a nahradenie súkromnej výroby spoločným spôsobom výroby; a konečne prostriedok a cesta vedúce k cieľu: viera v osvetu ľudstva. Ako chcel previesť v jednotlivostiach svoje plány, ako „New Lanarck" stvoril, a ako sa zrútily všetky jeho plány, toto všetko nás teraz tak málo zaujíma, ako je pravdou i to, že Owen docielil veľkých praktických úspechov tým, že zkrátil pracovnú dobu a zmiernil prácu žien a detí zlepšením a uľahčením výroby vo svojích fabrikách, v ktorých sa započal nový duševný a mravný život; tak nezaujíma nás teraz ani to faktum, že je on otcom anglických spoločenstvenných snažení. Chceme len poznať jeho význam v sociálnom hnutí, ktorý záleží v tom, že on prvý naznačil to, — keď aj len v obrysoch, — čo sa stalo proletárskym ideálom; bo je celkom isté, že zárodkom neskoršieho socialismu je nauka Owenova. (Pokrač.)

L. TOLSTOJ:

ASSYRSKÝ KRÁĽ ASSARCHADON.*

Assyrský kráľ Assarchadon zaujal kráľovstvo kráľa Lailie, rozrúcal a spálil všetky mestá, všetkých obyvateľov prehnal do svojej krajiny, vojakov pobil a samého kráľa Lailie zavrel do klietky.

V noci ležiac na posteli, premýšľal kráľ Assarchadon o tom, ako by mal skántriť Lailie, keď odrazu začul vedľa seba šuchot a otvoriac oči, zazrel starca s dlhou šedivou bradou a krotkýma očima.

— Chceš zmárniť Lailie? — pýtal sa starec.

— Hej, — odpovedal kráľ. — Ale neviem premysleť smrť, akou by ho mal zmárniť.

— Ale veď Lailie to si ty, — povedal starec.

— To je nepravda, — povedal kráľ, — ja som ja, a Lailie je Lailie.

— Ty a Lailie ste jeden, — povedal starec. To sa ti len zdá že nie si Lailie, a že Lailie nie je ty.

— Ako zdá? — zvolal kráľ. Ja hľa ležím na mäkkom loži, vôkol mňa sú pokorní otroci a otrokyne, a zajtrá budem práve tak ako dnes hodovať so svojími súdruhami, — Lailie ale ako vták v klietke sedí, a zajtrá bude s vyplazeným jazykom sedieť na kole a zvíjať sa, pokiaľ nezdochne, a telo jeho bude potrhané skrze psov.

— Ty nemôžeš zničiť jeho život, — povedal starec.

— Nuž a tých štrnásť tisíc vojakov, ktorých som zabil a z ktorých složil som mohyľu? — povedal kráľ. Ja som živý, ich ale niet; z toho nasleduje, že môžem zničiť život.

— Prečo vieš, že ich niet?

— Preto, poneváč nevidím ich. A hlavne preto, že oni sa mučili, a ja nie; im bolo zle, a mne dobre.

— I to sa ti len zdá. Ty si trýznil sám seba, nie ich.

— Nerozumiem, — povedal kráľ.

— Chceš porozumeť?

— Chcem.

— Sem podíď, — povedal starec, ukazujúc kráľovi na kúpeľ, plný vody.

Kráľ vstal a podišiel ku kúpeľu.

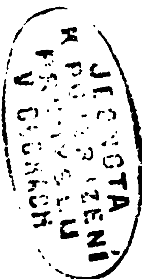
— Svleč sa a vôjď do kúpeľa.

Assarchadon učinil tak, ako mu prikázal starec.

* Najnovšia práca Lva Tolstého.

— Teraz, akonáhle začnem liať na teba túto vodu, — povedal starec, začrúc vody do misky, — ponor sa hlavou pod vodu.

Starec nachýlil misku nad hlavou kráľovou, a kráľ sa ponoril. A akonáhle sa ponoril kráľ Assarchadon, prestal sa cítiť Assarchadonom, a cítil sa iným človekom. A cítiac sa týmto iným človekom, videl sa ležiacim na bohatej posteli vedľa ženskej krásavice. Nikdy pred tým nevídal tejto ženy, ale vedel, že je to jeho žena. Ženská táto povstala a povedala mu: „Drahý môj manžel Lailie, ustal si od namáhania včerajšieho dňa a preto spal si dlhšie, než obyčajne spávaš, ale ja som striehla tvoj pokoj a nebudila som ťa. Teraz však ťa veľmoži čakajú vo veľkom tereme. Obleč sa a výnď k nim.“

I porozumejúc Assarchadon z týchto slov, že je on Lailie a nepozastaviac sa nad týmto, lež diviac sa, že posiaľ nevedel o tom, vstal, obliekol sa a išiel do veľkého teremu, kde veľmoži naň čakali.

Veľmoži pokloniac sa do zeme, privítali kráľa Lailie, potom vstali a na jeho pokyn posadali si pred ním, a najstarší z veľmožov počal řečniť o tom, že nemožno naďalej znášať urážok zlého kráľa Assarchadona a treba mu vojnu vypovedať. Ale Lailie nesúhlasil s nimi, lež rozkázal poslať poslov k Assarchadonovi, aby ho napomenuli, a potom rozpustil veľmožov. Potom vymenoval ctihodných mužov za poslov a podrobne im naložil, čo majú povedať kráľovi Assarchadonovi.

Zariadiv tieto záležitosti, cítiac sa Lailiom, odobral sa do vrchov na poľovku na divých oslov. Poľovka bola zdarilá. On sám zabil dvoch oslov, a navrátiac sa domov, hodoval so svojími súdruhami, dívajúc sa na tanec otrokýň.

Na druhý deň, ako obyčajne, vyšiel do dvora, kde čakali naň prositelia, obžalovaní a pravotiaci sa, a usporiadal predostreté mu záležitosti. Po ukončení týchto zase odpravil sa na milenú svoju poľovku. I podarilo sa mu v tento deň samému zabiť starú lvicu a zobrať jej lvíčatá.

Po poľovke zase hodoval so svojími súdruhami, zabávajúc sa pri muzike a tanci, a noc strávil s milenou ženou svojou.

Takto trávil dni a týždne, čakajúc, kedy sa posli navrátia, ktorých bol odpravil k onému kráľovi Assarchadonovi, ktorým bol predtým.

Posli sa vrátili len po mesiaci a vrátili sa s odrezanými nosami a ušami.

Kráľ Assarchadon odkázal Lailieovi, že to, čo on urobil s jeho poslami, bude urobeno i s ním, jestli naskutku nepošle určitú daň striebra, zlata a cyprusového dreva a nepríde osobne na poklonu k nemu.

Lailie, ktorý bol predtým Assarchadonom, zase svolal veľmožov a radil sa s nimi, čo má robiť. Všetci povedali jednohlasne, že nevyčkajúc napadnutia, treba tiahnuť proti nemu. Kráľ pristal a stanúc si na čelo vojska, pustil sa v pochod. Pochod trval •sedem dní. Každodenne kráľ muštroval vojsko a budil zmužilosť v svojích vojakoch. Na ôsmy deň sa stretlo jeho vojsko s vojskom Assarchadona v širokej doline na brehoch rieky. Vojsko Lailiovo chrabre bojovalo, ale Lailie, byvší Assarchadon, videl, že nepriatelia sťa mravce spúšťajú sa s vrchov, zaplavujú doliny a premáhajú jeho vojsko, i rútil sa na svojomválečnom voze do prostried bitky, klal a rúbal nepriateľov. Ale vojakov mal Lailie na stá, a Assarchadon na tisíce, i pocítil Lailie, že je ranený a že ho berú do zajatia.

Deväť dní šiel s druhými zajatými sviazaný uprostried vojakov Assarchadonových. Na desiaty deň ho doviedli do Ninive a zavreli do klietky.

Lailie trpel muky viac od hanby a bezpomocnej zloby, ako od hladu a rán. Cítil sa byť nevládnym k odplate nepriateľovi za všetko to zlo, ktoré znášal. Jediné, čo mohol urobiť, bolo: neposkytnúť svojím vrahom radosti vidieť jeho útrapy, preto si pevne umienil, že bude zmužile, bez reptania znášať všetko, ča sa s ním diať bude.

Dvadsať dní vysedel v klietke, čakajúc na popravu. Videl, ako viedli na popravište jeho príbuzných a priateľov, počul stony umučených, keď jedným odtínali ruky a nohy, druhých za živa zdierali z kože, ale neprejavil nepokoja, ani ľútosti, ani strachu. Videl, ako eunuchovia viedli poviazanú milenú ženu jeho. Znal, že vedú ju za otrokyňu k Assarchadonovi. I toto pretrpel bez žaloby.

Odrazu však dvaja kati otvorili klietku a zatiahnuc mu remeňom ruky za chrbát, odviedli ho k zaliatemu krvou popravišťu. Lailie videl ostrý okrvavený kôl, s ktorého práve boli strhali telo zomrelého na ňom priateľa jeho, i domyslel si, že kôl tento osvobodili preňho.

Sňali s neho odev. Lailie sa zhrozil nad chudosťou svojho kedysi mocného a pekného tela. Dvaja kati schytili toto telo za chudé hnáty, vydvihli ho a chceli nastoknúť na kôl.

— Naskutku smrť, zničenie, — pomyslel si Lailie a zabudnúc na svoje predsevzatie, zachovať zmužilú spokojnosť do konca, s nárekom prosil o milosť. Ale nik ho nepočúval.

„To nemôže byť, — pomyslel si, — ja podistým spím. To je sen.“ I premáhal sa, aby sa zobudil. — Veď som ja nie Lailie, ja som Assarchadon, — pomyslel si.

— Si i Lailie, si i Assarchadon, — počul akýsi hlas a cítil, že sa poprava začína. Vzkríknul, a v ten istý okamih vystrčil hlavu zkúpeľa. Starec stál nad ním, lejúc mu na hlavu poslednú vodu z misky.

— Óh, ako som sa strašne mučil! A ako dlho! — zvolal Assarchadon.

— Čo za dlho? — povedá starec. — Práve len čo si ponoril hlavu a hneď si ju zas vystrčil; či vidíš, voda z misky je ešte nie všetka vyliata. Teraz si porozumel?

Assarchadon nič neodpovedal, len s hrôzou pozrel na starca.

— Porozumel-li si teraz, — pokračoval starec, — že Lailie si ty, a že vojaci, ktorých si usmrtil, sú tiež ty. Ba nie len vojaci, ale i tie zvieratá, ktoré si zabíjal na poľovačkách a jedával na svojich hostinách, boly tiež — ty. Ty si myslel, že život je len v tebe, ale ja som strhol s teba pokryvadlo klamu, i uvidel si, že činiac druhým zlo, činil si ho sebe. Život je jeden vo všetkých a v tebe prejavuje sa len časť jediného tohoto života. A len v tejto jednej časti života, v sebe, môžeš polepšiť alebo zhoršiť, zväčšiť alebo zmenšiť život. Polepšiť život v sebe môžeš len tým, ak budeš boriť priehrady, ktoré odlučujú tvoj život od iných bytostí, ak budeš považovať iné bytosti za seba, ak ich budeš milovať. Zničiť ale život iných bytostí nemôžeš. Život tých bytostí, ktoré si pozabíjal, zmizol z tvojích očí, avšak nezahynul. Nazdal si sa, že predĺžiš svoj život a zkrátiš ho druhým, avšak urobiť to nemôžeš. Život nemá ani času, ani miesta. Život je jeden okamih a život sú tisíce rokov, a tvoj život i život všetkých viditeľných i neviditeľných bytostí sveta je rovnaký. Život sa nedá zničiť, ani premeniť, poneváč život je len jeden. Všetko ostatné je len klam smyslov.

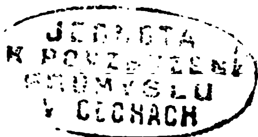
Povediac to, starec zmizol.

*

Na druhé ráno prikázal kráľ Assarchadon pustiť na svobodu Lailie a spolu i všetkých zajatcov a zastavil vraždenie.

Na tretí deň zavolal syna svojho Ašurbanipala a odovzdal mu kráľovstvo, sám však utiahol sa do púšte premýšľajúc nad tým, čo zvedel. Potom ale počal putovať v podobe pútnika po mestách a po dedinách, hlásajúc ľuďom, že život je jeden, a že ľudia konajú zlo len sebe, keď chcú konať zlo druhým bytostiam.

Preložil *Škarvan.*

OBZOR ŠTUDENTSKÝ.

(Český študent sa demokratisuje. Časopisy štud. Mor. universita. Discipl. rád. Slováci v Prahe a Brne. Poľský študent politisuje. Rusíni. Rusi.)

České študentstvo dvojím smerom rozvíja svoju činnosť, starajúc sa o pôsobenie vo verejnom živote i o svoje špeciálne záujmy. Pokrokové hnutie, ktoré vzniklo koncom 80-tych rokov a značí pravú revolúciu myšlienkovú u českého študenta, nevyhovelo dosiaľ úplne svojím úkolom. Strašná zkúška, ktorú muselo podstúpiť v polovičke 90-ťych rokov, rozbila toto hnutie v niekoľko strán, ktoré teraz idú samostatne vedľa seba, ale často i proti sebe. Preto znova sa cíti, že je treba hľadať nové cesty, aby podvihol sa celý národ. Študentstvo pokúšalo sa najprv samostatne pracovať, ale keď poznalo, že sú jeho sily slabé, začína sa ozývať proti separovaniu mládeže akademickej od ostatnej intelligencie v kultúrnej a sociálnej činosti, a žiada si, aby sa previedla po jednotlivých krajoch organisácia ľudí, ktorí chcú pracovať, a má sa sriadiť kataster kultúrnej práce, aby sa vedelo, kde najskôr treba pomáhať a akým spôsobom. Akademické spolky odriekajú sa svojej výlučnosti a premeňujú sa v spolky nie akademické.

Prvý krok urobila Slávia, ktorá zmenila sa na klub pokrokovej intelligencie. Miestnosti klubu, novo zariadené, majú byť tieto dni otvorené. Za Sláviou idú druhé spolky krajinské, na pr. Jizeran a Sázavan.

Že nezabúdajú pri tom na všeobecné vzdelanie, na svoje úkoly, svedčia štyri študentské časopisy: Studentské Směry, orgán bývalej Slávie, Studentský Sborník, vydávaný študentmi sociáldemokratickými, Časopis pokrokového studentstva, ktorý háji smer strany radikálne-pokrokovej, a mladý ešte časopis študentstva z Moravy, Sliezska a Slovenska, Vatra, vychodiaca v Brne. Vatra priniesla v svojích prvých číslach články o pomeroch slovenských študujúcich, písané J. Viestom a Kubánym. Lyrickým vzletom písaný článok Viestov neni tak informatívny ako články Kubányho. Vatra ľahko mohla by sa stať orgánom slovenských študujúcich, keď títo nemôžu už mať časopis samostatný. Divné je, že neni v spojení so slovenskými študentmi v Prahe. Vôbec pomer Vatry ku Prahe neni dosť ujasnený. Ešte dve dôležité otázky vyžadujú riešenia: moravská universita, veľmi významná pre prvú universitu v Prahe, ktorú by mala doplňať, významná i pre Slovákov, ktorí nemajú do Brna ďaleko; mnoho sa tiež hovorí o oprave discipli-

nárneho rádu, ktorý je na českých školách veľmi bureaukratickým a neliberálnym. Touto vecou pohnul viacej v ostatnej dobe celý rad študentských sebavrážd, akiste majúcich súvislosť s nesamostatnosťou, otroctvom, v ktorom sa na stredných školách vychovávajú.

Detvan v Prahe, ktorý vlastne neni spolkom čisto akademickým a už celkom nie od ostatného valného shromaždenia, kde sa úplne zdemokratisoval, ide pomaly svojou cestou, sústredňuje pražských Slovákov, dávajúc im príležitosť k sebavzdelaniu. Tento rok zariadil si „podpornú základinu", aby mohol podporovať potrebných členov, keď už Československá jednota ukazuje veľmi málo vôle k tejto svojej povinnosti.

V Brne má čo najskôr založiť sa spolok slovenských študentov. Doteraz schádzali sa ako uzavrená spoločnosť.

O slovenských študentoch z Viedne a Pešti nemám zpráv.

V poľskom študentstve udávajú hlavný tón časopisy: Teka, za ktorou stojí väčšina mládeže nacionálnej, Všechpoliaci, a Przedswit v rukách social. demokratov. Teka uverejňuje práve akési memorandum, ktoré podali poľskí študenti proti účasti poľských učencov na slovanskom sjazde historicko-filologickom v Petrohrade. Myslím, že šovinismus poľský nemusel by sa stavať i proti čistovedeckým inštitúciam, ako by bol tento sjazd. Iste každý odsúdi reakcionársku, nie kultúrnu činnosť ruskej vlády až už na území ruského národa, či na poľskom lebo finnskom, odsúdi preto, lebo násilenstvo je vždy mrzké, ať ho robí Slavian či Mongol; ale tento sjazd iste nemal s politikou vlády nič dočinenia. Konečne, veď tí Poliaci tiež neidú vždy s najväčšou liberálnosťou oproti svojím bratom slovanským, Rusínom. Čo by tí mali vyprávať o kultúrnej činnosti poľskej! Podobným múdrym politickým prejavom je blahoprajný telegram poľského študentstva japonskému pri začiatku rusko-japonskej války!

V rusínskom študentstve je badať dáku ochablosť; po tých činoch, ktoré v posledných rokoch vyrušily celý svet, po prekvapujúcej secessii zo Lvova, po búrkach vlani rozčulené mysli sa utíšily; snáď je to sberanie nových síl, aby tým rezkejšie vypukly. Rusínski študenti, nerátajúc tých, ktorí stoja pri jednote s Rusmi, delia sa na tri stránky: nacionalistov, socialistov a sociál-demokratov. Sociáldemokrati sú najviac Bernsteinovci, socialisti stoja tak uprostred medzi týmito a nacionalistami, nemajúc ani šovismu národnieho ani stranníckeho. Študentský časopis je Iskra.

Ruský študent pripravil veľké prekvapenie. Celá verejnosť ruská ostro vyčítala svojím študentom internacionálnosť, nedostatok odu-

ševnenia, ideálov, všetky možné negácie patriotismu, a zrazu tento „výlupek“ mrzkosti hlási sa s takým oduševnením na obranu svojej vlasti. Ruské noviny nevedia si vysvetliť, kde sa vzalo také smýšľanie. *Paľo.*

KRONIKA.

— V januárovom čísle „Slov. Pohľadov“ napísal pán redaktor J. Škultéty o „Slovenskom Týždenníku“, že sa „v ňom ozýva čudná, nelogická, neodôvodnená žaloba, že v martinských slovenských vydaniach je zamlčovaný. Ako to? Vo dve strany chcel by mať chválu? Jemu záleží na tom, aby sa páčil pražskému „Času“. Tým ztratil nároky na naše uznanie.“ K tomuto poznamenávame: Nejde o chválu, ale o povinnosť slovenského žurnalistu; zaznamenávate predsa všetko, čo vyjde v slovenskej reči, a o slovenskom časopise neztratíte ani len slovíčka, ani ho neregistrujete, iba keď ste k tomu donútení! Páčiť sa vám ovšem nemusí, súhlasiť s jeho smerom nemusíte, ale nechceť videť najväčší a najrezkejší slovenský časopis — to je naozaj „čudné, nelogické, neodôvodnené“! —

— V tomže článku pohoršuje sa p. red. nad „Týždenníkom“, že redaktor jeho odporučuje čítať mladému skladateľovi veršov — Machara, a nie Sládkoviča, Hviezdoslava. To je zase zbytočná zádrapka. Kto chce slovensky veršovať, rozumie sa samo sebou, že slovenskej mluve básnickej, keď niet škôl, naučí sa od najlepších básnikov, tedy od Sládkoviča, Chalúpku, Bottu, Kráľa, Hviezdoslava a Vajanského. Ale kto chce byť básnikom moderným a slovanským — zaiste k Macharovi pôjde za učňa. Machar je — už či to uznáte, lebo nie — najväčším básnikom slovanským našej doby.

— Na 9. str. tohože čísla „Slov. Pohľadov“ pod čiarou poznamenáva p. Škultéty, akoby prof. Masaryk a jeho „Čas“ pomáhali maďarskej politike proti Slovákom. Stá a stá článkov možno citovať proti tomuto nepravdivému tvŕdeniu práve zo samého „Času“. Ba „Čas“ je jediný český denník, ktorý týždenne v pondelňom čísle pravideľne prináša zprávy o Slovensku pod názvom: „Věci slovenské.“ A za to sa mu dostáva tohoto martinského: Pán Boh zaplať! Vieš, čitateľu, čo to znamená? Nuž: klebetu, potupu a mrzké upodozrievanie . . .

— Dňa 8. febr. stál pred porotným súdom v Prešporku p. Jur Babka, redaktor „Obzora“ pre búrenie proti maďarskej národnosti. V januárovom čísle lanského ročníku vyšiel článok „Vstup v boj, vstup v život nový“, a ten bol inkriminovaný pre tento názov a pre dokončenie: „Bratia Slováci! Ukážme týmto skutkom našim úhlavným nepriateľom Maďarom, že ešte žijeme a že, dá Boh, nebudeme vetrom klátiacou sa trstinou a hračkou v jejich rukách.“ Posúdený bol na 3 dni štátneho väzenia a zaplatenie 20 korún peňažnej po-

kuty. Obžalovaného bránil umne p. dr. J. Rumann. — Pred tou istou porotou stál dňa 15. februára redaktor „Považských Novín", p. Igor Hrušovský, taktiež pre „búrenie proti maďarskej národnosti a vychvalovanie prečinu". Obžalovaného bránil skvelou rečou p. dr. Rudolf Markovič a súd vymeral mu 3 dni štátneho väzenia a 40 korún pokuty.

— V časopisoch naších ozývajú sa hlasy po založení peňažného ústavu v dolnej Trenčianskej. Bolo by ho veru treba. V celej stolici máme len dva ústavy (vo V. Bytči a Žiline), a cudzích neprehľadný rad.

— Grécko-katolícki Rusi prestupujú húfne k cirkvi východnej. Maďarisačných chúťok zhavranelého grécko-katol. kňazstva majú už iste dosť. Celé farnosti prestúpily.

— Vo Zvolene začaly vychodiť tohto mesiaca „Zvolenské Noviny." Redaktor a vydavateľ p. dr. Vladimír Fajnor.

— Slovenský večierok v Tábore. Do zprávy v predošlom čísle dostala sa následkom nesprávnej informácie chyba. Večierok usporiadal dňa 30. januára „Pokrokový kroužek" v Táboře. Spevácky spolok Hlahol neúčinkoval.

— Čo kládli za vinu posl. Veselovskému pri pravote jeho v Nitre:

Od svojej mladosti je v službách panslavismu.

V Trnave založil spolok „Vojtech" (!).

O posúdených Slovákoch povedal, že sú to martyri.

Bol účastinárom a direktorom ľudovej banky v Trnave a chcel tam založiť „Besedu".

Hovoril o slovenskom národe a nie o „národnosti".

Na shromaždeniach voličov menoval všade kráľa cisárom.

V Osuskom a Cerove ponosoval sa pred voličmi, že slovenská reč je potlačená.

Povedal, že terajšie školy nezodpovedajú, lebo sa v ních učí po maďarsky.

Voličom sľuboval slovenské pojednávania pri úradoch.

Sľuboval, že bude sa starať, aby národnostný zákon bol prevedený.

V snemovej reči žaloval sa, že slovenský národ je potlačený.

Nechce uznať, že uhorský národ je rečou jednotný.

Nevyvesil na svoj dom zástavy, keď bol gróf Aponnyi v Trnave.

Keď mu zomrela žena, vydal oznámenie len po slovensky.

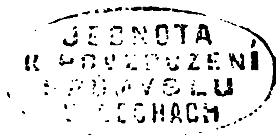
— V zaujímavém článku prof. A. Štefánka v Slov. Přehledu o Slovákoch vo Viedni, jehož obsah sme z čiastky podali v predošlom čísle, je dobre poukázané na význam Viedne pre slovenský juhozápad, pre stolicu prešporskú a priľahlé kraje slovenské. Je to celkom prirodzené. Viedeň leží nám z veľkých miest najbližšie, a nebolo hádam povedané kedysi neprávom, že tá by mala byť „česko-

slovenským hlavným mestom.“ Vo Viedni žije dľa odhadu na 400.000 Čechov, príliv českého obyvateľstva hlavne z Moravy a južného Česka (Táborsko a Písecko) je mocný, fluktuácia a styky obchodné veľmi živé; Viedeň má pre Čechov význam aj ako centrum politického života. Pravda, živel český je vo Viedni slabo organisovaný, český verejný život mdlý, ale v poslednej dobe badať obrat, nenáhly síce, ale predsa len obrat. Viedni a českému obyvateľstvu venuje sa vždy väčšia pozornosť a živší záujem v Čechách, a robia sa pokusy o organisáciu. Na daktoré zaujímavé návrhy a práce v tom smere by som rád upozorniť. Našemu človeku, žijúcemu vo Viedni, obklopenému všetkými vymoženosťami nemeckej kultúry, školami, sbierkami umeleckými, knižnicami a inými ústavmi, mizne pred očami význam národa vlastného. Jeho priam ubíja a tlačí bohatstvo kultúrneho života cudzieho, a budí v ňom pocit inferiority, a to privádza ho k tomu, aby sa hanbil za svoj pôvod a prilnul k víťaznému nemectvu. My nemáme vo Viedni takého kultúrneho ústavu, ktorý by v očiach malého nášho človeka význam vlastného národa pozdvihol, naplnil ho sebapovedomím.

Pred nejakým časom bol v pražskom Přehledu návrh dra L., z ktorého tuto niekoľko myšlienok uvádzame, aby sa založilo vo Viedni československé museum. Netreba klásť váhu na sbieranie starožitností, drahých historických pamiatok, veď nieto ani dostatok prostriedkov, ale predovšetkým na sbieranie dokumentov kultúrnej zdatnosti ľudu československého. Národopisné sbierky boly by najvhodnejším prostriedkom poučiť náš ľud zo zemí českých, Slovenska a Rakús o vzájomnosti a spoločnej príslušnosti. A to by šlo sriadiť bez veľkých výloh. Veci by sa mohlo ujať národopisné museum českoslov. v Prahe a základom k novému vied. museu mohly byť hojné jeho duplikáty, z ktorých by bolo hneď pre počiatok primerané museum. Hojnosť duplikátov poskytlo by snáď aj museum v Turč. Sv. Martine, Musejná sbierka hodonínska bola by tiež cenným príspevkom. Niet pochyby, že pri usilovnom sbieraní by sa získalo hojnosť nových predmetov.

S museumom spojená by bola galeria našeho umenia, z počiatku pravda väčšinou obmedzená na reprodukcie. Veď české reprodukčné umenie stojí na vrcholu dokonalosti, umeleckých prác vydaných bolo celý rad. Pri ústave tomto bola by československá knižnica, ktorá by sa sriadila spojením knižníc spolkov viedeňských; táto knižnica stáva sa zvolna skutkom; vied. spolok „Svatopluk Čech“ dal svoju veľkú knižnicu k verejnému použitiu, a v tom najde iste následovateľov. Časom by ovšem pôsobnosť svoju mohol rozšíriť, ale aj tak vzbudzoval by v našom človeku úctu k práci našej aj národnú hrdosť.

Dá sa aj očakávať, že tuhý boj českého živlu viedeňského ze verejné školstvo dojde svojho cieľa, a že tak porastie pravideľne intelligencia a význam českoslov. obyvateľstva. (Zaujímavé je, že najtuhší boj o školstvo české vo Viedni vedie čes. sociálna demokracia.) — V Čechách od dlhšej doby uvažuje sa aj o tom, že Viedeň je príhodná — ako centrum politického života — k vydá-

vaniu českého denníku, a je pravdepodobné, že massy čes. obyvateľstva by ho udržaly.

Potreba vzájomnosti cíti sa aj v divadelníctve. Nedávno ozvaly sa hlasy po slovanskej divadelnej agentúre, a teraz vydalo sa heslo: Slovanské divadlo vo Viedni. Pravda, dôvodov pre ne je dosť. Veľký počet Slovanov vo Viedni, menovite Čechov, gravitácia k Viedni, sídlo parlamentu, universita s najväčším (okrem Prahy) počtom slov. študentstva, hojnosť intelligencie slov. zvlášte medzi úradníctvom, atď. Všetko posiaľ len plány, ale škoda, aby zapadly, menovite prvý o československom museume. *F. V.*

— Že politická svoboda a moc sama o sebe nie je tiež výlučným a samospasiteľným prostriedkom národa, vidno na Poliakoch v Haliči. Vedľa Nemcov nie je druhého národa v Rakúsku, ktorý by bol natoľko politicky neodvislým. Má veľký vliv, na 60 vyslancov na ríšskej rade, širokú autonomiu, svoju šľachtu, 2 university (pre $3^1/_2$ mil. Poliakov; 6 mil. Čechov v Čechách a na Morave má jednu), sú národom v Haliči panujúcim a predsa to v nár. a kultúrnom živote viazne. Roku 1901. bolo v Haliči 4004 obec. škôl a 8323 učiteľov a učiteliek; analfabetov bolo 3,387.378, tak že ľudí, vediacich aspoň čítať, bolo len 2,650.550. Čechy, o tretinu menšie než Halič, majúce obyvateľstva o $^1/_7$ menej, majú viac o 9587 učiteľských síl. Dľa počtu obyvateľstva mala by mať Halič viac o 2440 škôl a o 2.264 učit. síl. Aké sú tie terajšie školy, v Haliči, vidno z číslic: v Čechách je jednotriednych škôl 19%, v Haliči 67%, zo všetkých ob. škôl 5 a viac triednych v Haliči 122, v Čechách 1495. V Čechách je celodenné vyučovanie v 5023 školách, v Haliči v 274, poldenné v Č. v 156, v Hal. v 3832. Na školách v Haliči vyučuje 1028 síl nekvalifikovaných, v Č. len 120. — Od r. 1880 ubudlo analfabetov len 439.920. Pri doterajšom spôsobe boja proti analfabetismu potrebovala by Halič — ako povedal dobre Dr. Malachowski — 520 rokov k jeho odstráneniu! V nie mnoho lepšom stave je stredné školstvo. Ešte zanedbanejšie je školstvo odborné, remeselnícke atď. Rozumie sa, že pri tak nízkom a zanedbanom stave kultúrnom i zdravotné a iné pomery sú biedne. Dľa presných štatistických dát zomiera na každú skoro nákazlivú chorobu tri razy toľko ľudí, ako v Čechách, na Morave a v Sliezsku dovedna. — A predsa sú Poliaci národom sebaurčujúcim. Vidno, že na kultúrnej zaostalosti nesie tam ako inde vinu i útisk sociálny, spoločenské nesrovnalosti, vliv šľachty (a sú to predsa „národovci"), židovstvo a klerikalismus, útisk, ktorý je nie menší národnostného. Panstvo všeliakých mocných klík, vlivných úradov a mocného postavenia jak spoločenského tak hospodárskeho prevádza svoju hrôzovládu. Veru bez úprimnej, poctivej práce v ľude a zaujatia sa o jeho záujmy, bez snahy o kultúrne dvíhanie niet národného pokroku.

— Na podporu chudobných študentov založili si uhorskí Rusi v Pešti spolok: „Jednota gréckych katolíkov". V stanovách je aj

taký odsek: „ak by spolok pôsobením svojím prekročil stanovy spôsobom štátu nebezpečeným, môžu ho úrady zrušiť..." Vieme my najlepšie, čo to u nás znamená „spôsob štátu nebezpečný". Pravoty Markovičovcov, Valáškova, Veselovského atď. sú toho výmluvnými svedoctvami.

— Medzi vysťahovalcami do Ameriky majú dľa zprávy New-Yorkského prisťahovaleckého úradu najmenší počet analfabetov Skotovia a Škandinavci 1%; Angličania, Finovia a Česi 2%, Irovia 3%, Nemci, Francúzi a Švajcari 4%, Japonci 5%, Belgičania a Hollanďania 6%. Pri ostatných je procento analfabetov o mnoho vyšší: Taliani (zo severu) 13%, Židia (hlavne ruskí) 18%, Rusovia 21%, Gréci 23%, Slováci 26%, Rumuni 29%, Poliaci 32%, Srbi 34%, Horvati 37%, Malorusi 48%, Portugalci a Taliani (z juhu) 49% analfabetov.

— **Šachový zápas v Tisovci.** Behom mesiaca februára bol v Tisovci šachový zápas. Zápasistov prihlásilo sa 21, z ktorých každý hral s každým jednu partiu. Ukončil sa dňa 21. febr. so šachovým večierkom, na ktorom prednášal Dr. Samo Daxner. Výsledok bol nasledovný:

1.	Dr. Samo Daxner	vyhral	19,	prehral	0,	nerozhodná	1	partia
2.	Štefan Daxner	„	18	„	1	„	1	„
3.	Ivan Daxner	„	18	„	2	„	0	„
4.	Ján Hudec	„	14	„	6	„	0	„
5.	Štefan Dianiška	„	13	„	7	„	0	„
6.	Ľudevít Clementis	„	12	„	8	„	0	„
7.	Emil Pekár	„	11	„	9	„	0	„
8.	Ján Uram	„	11	„	9	„	0	„
9.	Ján Kraus	„	11	„	9	„	0	„
10.	Fraňo Galát	„	11	„	9	„	0	„
11.	Emerich Manica	„	10	„	10	„	0	„
12.	Ján Zajac	„	10	„	10	„	0	„
13.	Pavel Kuchta	„	8	„	12	„	0	„
14.	Gusto Dianiška	„	8	„	12	„	0	„
15.	Karol Cipka	„	7	„	13	„	0	„
16.	Samo Kraus	„	7	„	13	„	0	„
17.	Ľudevít Kuchta	„	7	„	13	„	0	„
18.	Karol Viest	„	7	„	13	„	0	„
19.	Samo Kriška	„	3	„	17	„	0	„
20.	Viktor Štempel	„	2	„	18	„	0	„
21.	Ján Ferienčik	„	2	„	18	„	0	„

Prvým piatim určená bola peňažná odmena, tí ju ale venovali v prospech šachového krúžka a na zakúpenie šachových hier. Každý účastník dostal pamätnú knihu k rozpomienke na prvý šachový zápas na Slovensku.

Všeobecná žiadosť je, aby sa táto hra nielen v Tisovci, ale na celom Slovensku udomácnila, veď ona ukazuje na duševný vývin, ktorý je veru najmä nám Slovákom veľmi potrebný.

— Chyba tlače. Na str. 26. min. čís. Hlasu má stáť: V prednášaní najčulejším bol br. Štefánik. S dvoma prednáškami .... o činnosti dra Czambela, prispel –

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

J. S. MACHAR.

J. S. MACHAR:

KONEC SATANA.*

Byl podvečerní listopad.
Šedivé mlhy táhly z lad
a lezly k těžkým nebesům.

Je dole víska, nad ní chlum,
po jehož bocích za léta
koz mlsných stádo poletá,
a na jehožto vrcholi
zří stará lípa do polí
svým stínem kryjíc hochů shluk
a starý obraz božích muk.

A teď, co den se s nocí rve,
tu sedí divných druhů dvé:
v orvané lípy koruně
Smrt hoví si jak na trůně,
černého zraku dutinou
se rozhlíží krajinou
a žlutou, vpadlou křiví líc
táhlý si nápěv hvízdajíc.
A na studené kameny
muk božích used skrčený
a sešlý, suchý čert. A žal
mu ze psích očí vyzíral
i rozkašlal se chvílemi.

V tu dobu kráčel polemi
vesnický páter. V sklonu dne
to chození je příjemné,
neb žaludek spíš vytráví
a k večeři se připraví.
A při tom možno pomyslit,
co zítra zbožným uším dít.
až naplní chrám po ranní
poslouchat velké kázání.
Že vysoký pak nebyl chlum
nes po něm páter tíž svých dum
a když už na vrcholi byl
shléd čerta a se zastavil,
tři kříže vťal do vzduchu v ráz
a křik: Apage, Satanas!

Však pekel syn se trpce smál
a takto knězi vyčítal:

„Tak vida, jak na hloupou zvěř,
jdeš na mě, otče; hanba, věř.
Což jsou už tempi passati,
že bývali jsme ty a ty?
Ty, pastýř duší, stáda kněz,
já věrný sluha tvůj, tvůj pes?
Já sedal duším lidským v týl,
já chrámy jimi naplnil,
já hnal je v šero zpovědnic,
já ve snách jevil jim svou líc,
já při kšaftech u loží stál,
na kostel, klášter vzpomínal,
na fundace a nadace,
na divuplodné orace,
jež všecko vyrvou drápům mým -
já byl jsem živitelem tvým.
A sloužil jsem ti sta, sta let,
však z tebe stal se zrovna led,
mě zanedbals' a zapomněl,
a když jsem ti teď v ústret všel,
ty na mě kříže házet chceš?
Fuj, styď se, otče, za faleš!"

Kněz vlídně usmál se a řek:
„Já nevím, čerte, nač ten vztek?
Jsme hotovi, toť jasno přec,
a dáta staršího ta věc.
Stal jsem se k tobě netečným,
že s' ty se stal mi zbytečným.
Nechápeš? Nuže, aspoň věř:
Tys' metafysická jen sběř,
jež tak jen dlouho může žít,
dokud v ní věří bodrý lid.
Nu, žil s' přec hezkých roků dost.
Však teď už lidská společnost
niť žití tvého přestřihla.
Už nevěří v tě — věc to zlá,
však co tu dělat? S paluby
se hází přítěž, zmaru by
se vystříhala lodička,
v níž sedí církev Matička.
Když kormidlo měl svatý Jan,
tys' mohl býti zachován:

* Zo sbierky: Golgatha. (1896-1900.) Nákladom F. Šimáčka. Praha 1901.

tu peklo žilo, v hranici
hořeli bídní hříšníci,
tu draci lezli po lesích,
kde kořínky jed zbožný mnich,
tu čarodějnic hříšný sbor
vyletal v nocích nad obzor
a rouhajícím na zkázu
krev vytrýskala z obrazů
a v kostele zor svatých soch
se otevíral... Tak s' žít moh',
v ten vzduch jsi dobře hodil se.
V něm člověk žil, jak zrodil se,
náš po smrti, jak za živa.
Ne vítaná, ne vábivá
pak přišla změna. Církev máť
však zná svých duší ostříhat.
Teď svatý Pavel v ruce své,
má kormu lodi houpavé.
On církve advokát a štít,
zná s proudem doby moudře jít
a nezadat nic, nepustit.
Co možno svolit, svolí se,
co přítěží zlou, shodí se —
tak pro tě není místa již.
Vím, málo tomu rozumíš,
vždyť v shonu věcí všelikém
byls' vždycky špatným logikem."

Čert kašlal, potom do dáli
se zraky jeho vypjaly:
„Oh, kněžská vděčnost! Mohl jsem
ji vlastně poznat životem!
Vy Jidášovi klnete
a přec ho bylo v době té,
v té zahradě tam potřeba —
jej nebýt — jste dnes bez chleba!
Vy proklínáte Nerona,
a dle vašeho zákona
on nástroj v ruce boží byl,
vám svatých, světic narobil,
váš kompaňon byl jako já —
eh, marná řeč, a paměť má
je slabá už..."

Ve snětí směs
v tu chvíli zahleděl se kněz
a spatřil Smrt, jež bez citu
zírala tupě ve při tu.
Jí rukou kýv: „Hle, čerte, Smrt,
toť je dnes Církve věrný chrt
a než ty lepší. Věří v ni,
má existenci solidní,
již tvrdohlavých ovcí um
nemůže zničit. Příštím dnům
máť Církev směle hledí vstříc.
A mohu prozradit ti víc.
Ten kostlivec, toť skála je,
na níž trůn Petrův kraluje,
tak přečká všecko, Svět i Čas.
Finis. Apagé, Satanas!"

Po čertu třemi kříži ťal
a po chlumu se dolů bral.
I čert se zdvih a nečistá
svá očka upřel na Krista.
Však Kristus sešlý, plechový
mu ani slova nepoví.
Rez rozežral jej, vítr zlý
jím lomcuje, že zakvílí.
I zavyl opuštěný ďas
a boží mukou pozatřás.
Však Kristus mlčel...

Táhlý hvizd
se ozval vzduchem, jako list
Smrt svezla se a bez slova
se chápe rámě čertova.
A našlapujíc zlehounka
s ním kráčí vážná, tichounká
do zamlžených, pustých lad,
kam večer černý příkrov klad.

Dr. V. ŠROBÁR:

Z PRÍLEŽITOSTI MACHAROVHO JUBILEA.

Dňa 29. februára slávili v českom národe 40-ročné narodzeniny jeho. Na Slovensku Machara neznajú, iba vari po zlom. Naša officiálna žurnalistika dotkla sa ho sem-tam urážlive, vyhlásila ho za dekadenta, atheistu, kaziteľa mravov, internacionalistu a za podobnú...

Kto je Machar?

Koncom 80. rokov slávili sme aj na přerovskom gymnásiume jubileum pápežské (nepamätám sa aké), a vtedy prof. Nábělek čítal nám na výstrahu verše z knižočky oblečenej do papieru a pohoršoval sa veľmi. Študenti vymudrovali, že to sú verše Macharove, a síce jeho „Confiteor" a čítali sme ích horlive.

Počínajúc touto prvou knihou až po poslednú „Golgathu", Machar neprestajne vedie boj s vysnívanými illusiami, predsudkami, poverou, pokrytectvom a všeliakou falšou duše a svedomia českého človeka. A v boji tomto, vedenom neslýchanou otvorenosťou a energiou, bolo sa mu potýkať s celou armádou politických šarlatánov, náboženských augurov, literárnych pokrytcov, sociálnych tyranov, malo- i veľkomestských fariseov, egoistov a falošníkov... Pobíjal mnohých a mnoho rán i sám si utŕžil.

Dnes stojí na tom bode boja, kde cieľ jeho neúmornej práce počína budiť úctu.

Machar je revolucionár. Revoltuje proti pohodlným a starým poriadkom, „káca modly" národné a náboženské; rozčuľuje a budí nepokoj a neveru rozsieva vc všeliaké autority.

Machar je reformátor: ukazuje cestu k pravej, čistej humanite; budí lásku k utláčaným, biednym, vyvrhnutým. Učí šetrnosti a láske k žene a robotníkovi; k dvom čiastkam ľudstva, ktoré dnešním riadom svetovým najviacej trpia.

Macharovo vystupovanie je nesmiernou posilou všeliakého boja za svobodu slova a svedomia. Svojou bezpríkladnou odvahou v boji za pokrok upomína na válečné skutky husitského vojvodcu Žižku. Čím bol tento husitom a ích celému hnutiu v stredoveku, tým je dnes Machar všetkým pokrokovým ľuďom dneška. S Macharovou zbraňou bojujeme, majúc jeho za sebou cítime sa pevnejšími, vzorom jeho posilnení neustávame. Preto je Machar postrachom všetkých zpiatočníkov, nepriateľov pravdy a utláčateľov nášho svedomia.

Machar, bude-li i ďalej rásť, tak ako rastie dosiaľ, nedôjde slávy v svojom národe za živa. Jeho horečná túha po lepšom, dokonalejšom nedá mu pokoja, aby sa zastavil, oddýchnul na dráhe tohoto boja a aby sa prispôsobil panujúcej mienke väčšiny, aby oslavoval, chválil a utvrdzoval slabosti morálky tejto väčšiny. A preto je Machar vzácny zjav vo vývoji českého človeka. Stárneme a ustávame všetci, Machar neustále je svieži a nový.

Macharov verš i prosa je prostá, tak ako sama pravda, ako jeho život. A preto verše jeho sú ako z kovu ukuté, aspoň tie, čo pretrvajú veky. A Machar napísal takých prác aspoň tucet.

— — — — — — — — — — — — — —

Pozdravujeme ho i my slovenskí bratia jeho a vďačne mu podávame ruku.

A. ŠTEFÁNEK:

J. S. MACHAR.

Motto: Ecce haeresiarcha!

Od básnika a vôbec každého umelca požadujeme obyčajne dokonalosť formy, originalitu a samostatnosť v myšlienke a pevný karakter. Tieto vlastnosti môžeme od každého významnejšieho umelca žiadať, ktorý si osobuje česť a slávu veľkého ducha, alebo vodcu národa a umelca. Dokonalosť a umeleckú formu musia mať výtvory veľkého umelca, taktiež nesmie byť slepým napodobňovateľom cudzích vzorov, alebo banálny v myšlienke. Ak sa pridruží ku týmto vlastnosťam ešte bezúhonný karakter, láska k ľudu a národu, tak môžeme, ale len vtedy, hovoriť o ideálnom umelcovi a representantovi istého smeru duševného.

Ovšem všetky tieto a priori žiadané vlastnosti nájdeme iba u málo vyvolených. — Takých umelcov, ktorý by žiarili všetkými týmito vlastnosťami tak nápadne a čiste, žeby už počas svojho tuzemského života stáli nad všetkou kritikou a pomlúvaním, takých je veľmi málo, vlastne ani ích niet. Ľudský život je jednostranný: buď ideš v starých „osvedčených, dobre vyšľapaných" koľajách a neuznajú ťa za väčšieho ducha, zostaneš nepovšimnutý, alebo si novotár, nasledovne pre- či podceňovaný. Prívrženci ťa vyzdvihujú do neba, protivníci hádžu blatom po tebe. Len málo je tých, ktorí chladnokrevne uvážia všetky okolnosti, ktorí sa presvedčia najprv a potom mierne, bez zlomyseľnosti alebo nafúkanosti povedia svoju mienku.

Preto ak žiadame od básnika originalitu, vtískame mu do ruky dvojsečný meč. Kto je chabý a slaboch, kto baží za „halelujou“ veľkej massy a silných a vládnucich tohoto sveta alebo jednotlivých národov, ten obyčajne nemá nároky na originalitu. Kto chce byť prorokom svojho národa alebo človečenstva, ten musí byť odhodlaný na všetko.

Všetky vlastnosti dokonalosti nemôžeme ovšem žiadať ani od vodcov, poneváč sú tiež ľudia, ale oni musia vyniknúť v dobrých vlastnosťach nad massu, či už intelligentnú, či neintelligentnú.

Ak posudzujeme ale len formu umeleckú, — básnika v užšom slova smysle, — tu rozhodujú len theorie a zásady aesthetiky a vkus, alebo grammaticky povedano, zákony prosodie a métra.

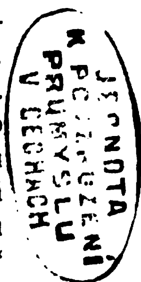
Každý básnik a spisovateľ je viacej menej hlásateľ istých nových ideí — ak je totiž samostatný a originálny, — nasledovne je prorokom svojho národa alebo istej skupiny. V tom súvise rozdeľujeme jeho umeleckú činnosť od sociálnej či filosofickej. Byť básnikom len čisto s umeleckého stanoviska, nehľadiac na myšlienku a tendenciu, je dľa mojej mienky vlastne nemožné. V tomto ohľade si na pr. Machar protirečí, keď hovorí v prvej svojej knihe „Confiteor“, že nenazerá na poesiu so stanoviska utilitárneho a kramárskeho, „že nechce byť praeceptorem synů, ani guvernantkou tvojich dcer“, lebo v ďalších svojích spisoch stal sa Machar učiteľom mládeže a „praeceptorem“ mnohých Čechov a Slovákov. Poesia bez tendencie je ťažko možná, veď ani náš ináče veľký zastanca len čistej umeleckosti básnickej, Vajanský, nedoviedol sa v mnohých básňach zdržať učiteľskej a prorockej formy. Snáď jediný Hviezdoslav zo všetkých veľkých básnikov slovenských nedal sa posiaľ strhnúť na bojište politickej borby.*

Ak sa tedy pokúsim podať stručný obrázok o Macharovi, budem rozdeľovať presne Machara básnika od Machara politika, politického a literárneho kritika, ovšem jak ďaleko mi to bude možno u človeka, ktorý chcel byť na prvopočiatku svojej básnickej dráhy čistým kresličom svojích citov bez najmenšej tendencie, a ktorý sa vyvinul na „čistokrevného kacíra a zradcu národa (!)“.

Vynasnažím sa ukázať mojím drahým rodákom, nakoľko zodpovedá hore spomenutým požiadavkom, či je správne, keď redaktor tohoto časopisu napísal, že je Machar najväčším slovanským básnikom súčasným. Ale hneď na tomto mieste podotknem

* Tento výrok o Hviezdoslavovi platí tiež len s hodným obmedzením. *Red.*

na jedon prípad, ktorý ma najviac prekvapil, vlastne do smiechu uviedol. Čo následok horeoznačenej výpovedi o Macharovi v minulom čísle „Hlasu“ čítal som veľmi jazlivú odpoveď v Nár. Nov. Ovšem reflektovať na neslušné a na najvýš sprosté nadávky nejdem. My sme už zvyknutí na tieto výrony alkoholického delíria, ale jedno mi napadlo, že N. N. nevedia rozdeľovať medzi básnickou činnosťou Macharovou, ktorá je dnes všeobecne uznaná v Čechách, ba ktorá bola už roku 1896 uznaná, a medzi literárne kritickou a politickou činnosťou. V dotyčnom článku reprodukovaly „Národnie Noviny“ jedon článok „čestného“ pisateľa istého „čestného“ časopisu českého, v ktorom sa odsudzuje **dekadentism** najmladšieho podrostu básnického v Čechách. Nuž N. N. brevi manu upotrebily tento článok oproti Macharovi, ačpráve každý, aj len povrchný znalec českej literatúry vie, že Machar nestojí s najmladšou modernou, tak zvanými dekadenty, v užšom spojení. Dotyčná „čestná“ kritika nie je ani oproti Macharovi mienená. V úvahe ku svojím básňam „1893—1896“ píše Machar: „V roce 1895 viděl jsem mladou generaci spojenú v ideách České Moderny; rok 1896 mě přesvědčil, lže se ideami nedá pranic spojiti, nejsouli tu paragrafy, stanovy, spolek. Česká Moderna zkoušela špatně pochopený individualism na sobě —“. Konečne uvádzam za dôkaz, že Machar, čo básnik, patrí medzi prvých umelcov-literátov českého národa a ak chcete celého slovanského sveta, tú okolnosť, že ho „Česká Akademia“ zvolila za svojho člena,* ďalej, že náš najväčší básnik žijúci, Hviezdoslav pomenoval Machara posledný raz, ako sa videl s ním vo Viedni, veľkým básnikom. Autoritu „Českej Akademie“ a Hviezdoslava predsa uznajú aj „Národnie Noviny“.

* * *

Machar narodil sa roku 1864. v Kolíne a pochádza zo starej českej rodiny. Študoval na akad. gymnasiu v Prahe a po vylúčení jeho — príčiny nie sú mi bližšie známe — dokončil študia gymnasiálne v Jindřichovém Hradci. Ešte kým bol v Prahe, zomrel mu otec a súc úplne na seba odkázaný, živil sa veľmi krušným spôsobom z lekcií a podobných prác. Po mature inscriboval sa na juridickú fakultu v Prahe, za krátky čas nechal sa ale aktivovať za dôstojníka. Prof. Albert mu konečne obstaral úradnícke miesto vo Viedni, kde dosiaľ účinkuje.

* Toto meritko má význam len pre tých, ktorí na to držia. *Red.*

Pred krátkym časom slávil svoje 40 ročné jubileum, — pri ktorej príležitosti mu usporiadali jeho prívrženci malú oslavu, a síce oproti vôli básnikovej, ktorý, ako známo, nemá rád ovácie.

Prvá jeho básnická činnosť datuje sa už od r. 1882, v ktorom roku uverejnil v „Světozore“ a „Ruchu“ niekoľko menších prác. Ale teprv roku 1887 vydal na podnet Arbesa prvú sbierku básní pod názvom „Confiteor“. Sú to síce len začiatočnícke práce, ale ich vrelý cit, individualistická tendencia a kde-tu ostrá satyra, ktorá sa menovite neskorej vypuklejšie u neho vyvinula, upozornila literárne kruhy na nového básnika. Tieto verše, obsahujúce ináčej len práce o nešťastnej láske, boly docela v novej forme písané a vzbudily u českej kritiky čiastočne odpor. Čítajú sa hladko, niet v nich nič šróbovaného, sú to výrony žhavého citu, nespokojnosti, ba zúfalstva.

V prvej jeho láske ku žene bol biedne sklamaný. Ideál svoj líči preto týmito významnými slovy:

„Ó jsi, má krásná, jako vrah,
jenž skoliv oběť svoji v prach,
se neznám v lidstvo vmísí,
s ním ruku vraha proklíná
a na mrtvého vzpomíná,
že byl tak hodným — — kdysi —“

Hrozná bieda študentská, nešťastné behanie po kondíciach, hlad a duševný anarchism, ktorý dobre pochopiť nemôžu oni šťastliví študujúci v hojnosti a bezmyšlienkovite berúc všetko, čo sa im podáva, mimo toho teraz ešte klam ženy, ktorú zbožňoval: všetko toto vyvinulo v ňom onen stav duševný, ktorý v dvoch riadkoch len, ale presne je vyobrazený:

„dni bez klidu a v srdci živá rána,
a život nad smrt bídnější!“

Nešťastie nad ztratou lásky, nuda, zúfanie a hrob: toto zneje z jeho veršov.

A kto raz spoznal našu dobu bez viery, ideálov a úprimnej lásky, obetavosti, kto vidí známu nadutosť, materialism a šibalstvo, ctnostnú theoriu a smilnícku praks istých kruhov, kto skutočne cíti nedostatok vedy, núdzu hospodársku a hlad, ten musí padnúť aspoň do občasného zúfania. Len hlupák, alebo zlomyselník môže hádzať kameňom po človeku sklamanom a duševne hladujúcom. A práve

v tomto prostosrdečnom vyznaní a konečnom vyviaznutí z duševného anarchismu pozostáva velikosť básnickej koncepcie Macharovej.

Veď už hneď v druhom diele „Confiteoru", nazvanom „Harmonia", vanie kľudnejšia poesia, ale teprv v druhom svätku v „Bez názvu", vydanom 2 roky pozdejšie, nachodíme resignáciu a ustálenosť. Skepticism síce i teraz badať, ale na miesto ľahostajnosti oproti životu, a pessimismu, aký stopujeme v „Dissonancech", ukazuje sa Machar v akejsi bojovnosti, ktorá obdržala „pekné" meno „negatívna práca" a ktorá mu nadobudla, ako známo, najtemnejšie miesto v pekle, určenom pre realistov.

Ináčej sú tieto verše úhľadnejšie, krajšie. (Dokonč.)

TAJOVSKÝ:

ČRTA O MACHAROVEJ POESII.

Keď niekedy vezmem do ruky nejakú knižku básní a začnem čítať, stáva sa mi, že po niekoľkých veršoch alebo stranách také driemoty prídu na mňa, že musím knižku odložiť a vziať niečo inšie.

To isté počujem veľmi často aj od druhých ľudí.

Na to jední vravia, že k čítaniu a požívaniu básní treba „nadchnutie", druhí zase, že „pokojná chvíľa", tretí „sviatočná nálada", štvrtí „oddych duševný, mier" atď. A každý inak usiluje sa vyhovoriť niektorého básnika, alebo aspoň voľaktorú jeho nudnú, mdlú knihu, keď sa ho opýtame, či už to, lebo to čítal od neho.

„Začal som, ale — ani neviem — — vytrhli ma... či už čo..."

Ja vravím: nečítal som to ešte: alebo začal som, zadriemalo sa mi; alebo: je mi to privysoké a primúdre, nerozumiem tomu — nechal som to tak.

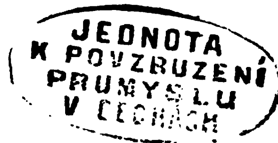
Machara však môžem čítať, kedy chcem, či som nadchnutý, lebo zronený, či pokojný, lebo podráždený, sviatočne či stredtýždňove naladený, a či sám sebe, a či druhým.

A to je pri tom to vzácno, že vždy nájdem v ňom svoju náladu, svoje duševné rozpoloženie seba.

A nielen to! V Macharovi našiel som seba v každom čase, čiže fáse životnej, a menovite ako zaľúbený, oklamaný, ako vlastenec-národovec a zradca mizernej krve svojích ľudí, ktorí — nevynímajúc ani samého seba — vše takú povedomú hlúposť národnú vyviedli, zpozdilosť dokázali, žeby som ích rád bol do oblakov vyhodiť, aby padli s prečistenými modzgami a srdciami...

Sám pre seba najvyššie si vážim báseň o šibeničkách.

Tá ma stále učí, že „vlastencom“-národovcom byť je nie ťarcha, nie monopol, nie prednosť, ale vrodená povinnosť, ktorá sama sebou, bez chvály, vďačnosti a glorioly rozumie nehlučnú ale tým účinnejšiu prácu, a len prácu za národ!

M . . . . . SKÝ:

„SLOVENČINA.“

(Pokračovanie.)

V č. 11. čítame o r. 1844 a nasledujúcich: „R. 1844 Hurban vydával almanach Nitru už „slovensky“. Povstal „Tatrín“ (spolok na vydávanie kníh), tvorily sa spolky miernosti, nedeľné školy, konsociacie literárne a sociálne; na to prišla milosť kráľovská, a Noviny sa s Orlom Tatranským zatočily nad chaosom týmto nesriadeným . . .“

Ale ani „Nitra“ nebola prijatá s všeobecnou radosťou, s akou novoty všeobecne vyžiadané bývajú prijímané. Čeština mala milovníkov mnoho. „. . . Spiace hromy stiahla na seba knižka táto. (Nitra.) Jedni ju špinili, na posmech sväzovať dali, o zem trepali, pálili, spisovateľov a vydavateľa šprihaninami zasýpali . . .“ píše sám dr. J. Hurban. No mnohí „tendenciu oslavovali . . .“

I o „Tatríne“, o novinách a spolkoch . . . . . píše Hurban: „A všetko toto rástlo a konalo sa v stred najväčších úštipkov, hrozieb a prosieb, nápadov a fanatického prenasledovania, a to jak so strany cudzích, tak najviac so strany naších vlastných, jak bratov slovenských, tak aj najviac bratov českých.“

Ako smie pohlavčiť túto pravdu p. Škultéty, keď o pár riadkov ďalej píše: „Odstupovali od slovenčiny len zradcovia, ako Štefan Launer.“ Či i Kollár a Šafárik boli zradcovia, Launeri?! Kollár predsa rozhodne bol i za slovenčinu, a potom odstúpil od nej. Jemu podobne aj iní, znamenití, ako dr. Radlinský, D. Lichard atď.

Ťažko rozumeť i tomu, prečo pán Šk. chce teraz ešte kompromittovať dr. J. Hurbana, píšuc o ňom: „Hurban už tešil sa výsledkom, už spomínal výšku dosiahnutého stupňa, vtedy, keď nemali za sebou ešte ani dva celé roky“ (r. 1846). Či by dr. J. Hurban nebol vedel, že až na konci býva kyjak, a že pred západom slnka neni radno chváliť deň?!

*

V č. 14. čítame medzi dôvodami odtrhnutia aj to, že Česi premenili omylom slovo starina na stařenu, a vytiskli aj: „teď

již tvoje sláva v tůni skrytá leží“ o našej Nitre. V súvise s tým spomína, že mnohí Slováci česky písali nesprávne, miešajúc do češtiny slovenčinu, čo vraj Česi na posmech vyvádzali. Tí istí Slováci ale potom píšuc strednou slovenčinou, napísali nesmrteľné diela. Teda vraj slovenčina pomohla slov. talentom ku sláve, a dielami nesmrteľnými obohatila národ.

V tomto je pravdy — len veľmi málo. O tom niet pochyby, že väčšina slovenských talentov ľahšie navyká na „slovenčinu“ než na češtinu, ačpráve tiež nie bez namáhavého študiumu. Ale žeby snáď následkom češtiny slovenské talenty boly sa stávaly nemožnými, to podvracuje slovenských talentov celý sbor. Ani Sládkoviča nebola by umlčala ani umenšila čeština. Tak aj mnohých iných. Talent rodí sa z božej milosti a nie zo slovníka; veľkým stáva sa i veľkými okolnosťami, ale nie malým dialektom. Mluvničné maličkosti ani nehatia génia ani neveľadia. Slovenčina veľké talenty ani nerodila ani neveľadila. Ba práve snížila literárnu úroveň, t. j. urobila možným, že mnohí i cele malí v Slávii, stávali sa veľaslavnými na Slovensku.

Stať sa výtečným medzi 8 milliony vzdelaného národa, k tomu doista viac duchovnej pary treba, než ku výtečníctvu medzi zaostalými dvoma milliony. Mnohým asi záležalo i na ích vlastnom výtečníctve, čo nebolo bez vlivu na populárnosť slovenčiny.

Čeština slovenské talenty nezabíjala, ale práve šírila ích horizont a dvíhala ích na svetovú úroveň. Tak asi je tomu aj dnes, a bude do konca dňov.

Palacký roku 1829 v brožúre „O národech uherských“ (str. 29. 30.) chváli evanj. Slovákov, že medzi uhorskými Slovanmi najväčšiu činnosť duchovnú vyvinuli. Privlastňuje to aj tomu, že už od detinstva na český jazyk, akožto cirkevný, bývajú navyklí. „Z jich kruhu vyšli spisovatelé tak znamenití, jako Bartolomeides, Kollár, Leška, Palkovič, Šafařík, Tablic atd., jejichž zásluhy o naši českou řeč a literaturu vděčně uznáváme.“ Dľa Palackého tedy slovenským talentom na krýdla pomáhala práve čeština.

Nemôž predpokladať, žeby katolícki Slováci od prírody boli bývali skúpejšie nadaní, než evanjelici. Keď ale, bárs je ích ohromne viac, predsa tuším menej slovenských talentov vykazujú, toho príčiny treba hľadať i v tých Palackým spomínaných pomeroch cirkevných a literárnych.

Keď niektorí slovenskí spisovatelia z pohodlnosti nenaučiac sa dostatočne česky, píšu strakato, z toho ešte nenasleduje, že k vôli

takovým treba udržovať rozparcellovanú literatúru, snižovať úroveň osvetovú, drobiť národ, oslabovať, podrezovať hlavné žily i tak dosť slabého žitia národného.

Naše opravdové veliké talenty dosť dobre vládly češtinou, hoc aj do českých škôl nikdy nechodily. (Benedikti, Láni, Kalinka, Palkovič, Hattala, dr. Radlinský, Kuzmány, Kollár, Šafárik...)

Náš Šulek, Haulík, Moyses vraveli a písali dobre horvatsky. Našich ľudí množstvo dokonale vládlo a vládne nemčinou. Počúvajte maďarčinu dra Štefanoviča, dra Vanoviča, Fajnora a iných, čítajte latinskú poesiu Sasineka a iných Slovákov ... Keď to všetko vidíte, očujete, a chce vám niekto nadišputovať, že Slovák česky písať vstave neni — či tomu možno uveriť? Či to neni ako hanobenie slovenského naturellu?

No, bolo aj bude, že „pečené holuby nelietajú do huby". —

*

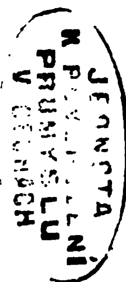
Ďalej čítame: „Ľudia nerozhľadení a nie dosť seriósni" balamutievajú nás i tým, že v literárnej jednote s Čechmi mali by sme mocnú podporu proti zúreniu maďarismu. Týmto už opätovne bolo odpovedano slovami dr. Miloša Štefanoviča, že uhorskí Nemci, Srbi, Rumuni sú literárne i jazykove zajiste jednotní so svojimi zahraničnými kmenovci a politicky ím to nepomáha nič; minister kultu práve tak ľahkou rukou vytvoril nemčinu z pešťanských mestských škôl, pozatváral rumunské ústavy, ako by bol urobil, keby tieto národnosti boly písaly snáď nejakým domácim nárečím a jako urobil Slovákom." (N. N. č. 14.)

Prečo musela by byť naša literárna jednota s Čechmi práve hneď Mojžišovou palicou? Len udreť skalu, a už aby voda tiekla. Prečo čarovným prútkom, s ktorým len šibnúť treba, a už zlatý zámok vrtí sa na stračej nôžke?

Ale žeby naším Nemcom, Rumunom, Srbom ích spisovná jednota so súkmenovci „politicky nepomáhala nič", to pravde nezodpovedá. Nedáva ím hneď všetko, čo by chceli, ale i politicky pomáha ím ohromne. Ku politickému zisku patrí nie len žať práva výsady, moc, ale aj pripravovať žatvu, t. j. ku pr. už i pôdu kypriť, siať, rástnuť, mohutneť, živelným pohromám vzdorovať, ku žatve sa blížiť. „Musí pučať, čo chce kvitnúť!"

Veľadí-li spisovná jednota silu národa, t. j. silu osvety, silu, sebavedomia, veľadí tým aj silu politickú. Politicky pomáha! U uhorských Nemcov, Rumunov, Srbov je tomu skutočne tak.

Vďaka spisovnej jednote majú hojnosť kníh, novín, lacných, dobrých. Tie najlepšie a najlacnejšie majú od svojích súkmenovcov. Od tých že majú i hmotnú pomoc, podpory, základiny . . . Jednota osvety a národného spolucítenia dáva ím hrdé sebavedomie národné. Toto aj na poli politickom dodáva ím sily, obetivosti, vytrvalosti. Lebo vidia, že nebojujú, ako by vetor rozrážajúc. To je hatou proti renegátom, to silných i slabých naplňuje dobrou nádejou do budúcnosti. Vediac, že je ích mnoho, cítiac v sebe silu národa značného, napredujúceho, vedia, že za stá rokov dovedú vzdorovať assimilačným chúťkam susedov.

Vo večnom zákone assimilácie veľké celky národné majú výhodu a záruku svojho národného „ja", malé drobky a úlomky ale majú v ňom kategorický imperatív na pripojenie sa ku svojským veľkým celkom. Snáď menovite ku tým, z ktorých pochodia, od ktorých ku pr. i živelné pohromy dejín ích odlomily . . .

Literárne jednotní Nemci, Rumuni, Srbi v Uhrách dostávajú od svojích súkmenovcov posilu hmotnú i mravnú, ako haluz od svojho pňa, keď aj visí von zo zahrady, v sade suseda. Haluz od svojho pňa celkom odlomená musí uschnúť.

Maďarstvo assimilovalo Bešeňov, Kumánov . . ., haluze to odlomené od ích kmenov. Nemcov, Rumunov, Rusínov, Srbov, Slovákov nevládli assimilovať, lebo títo od svojích veľkých kmenov literárne, kultúrne, krevne neodlomení brali z ních silu, dostatočnú hatiť assimiláciu máss.

*

My národne utratili sme mnoho jednotlivcov ku pr. našou inferioritou majetkovou, politickou atď. už vtedy, keď ešte štáty násilne neodnárodňovaly. Dnes temer všetky majú apparáty na dorábanie „štátotvornej národnosti". Aby teraz drobné, slabé národnosti zo svojích národných pokladov čo najviac ratovaly, a odolaly prerábaniu, musia teraz viac než kedy indy sjednotiť a napružiť všetky svoje sily. Musia aj vyhýbať všetkému, čo by ích mohlo oslabovať hneď abo v budúcnosti.

Komu Boh dal, že môže byť väčším, silnejším, a ak — snáď i z pýchy — opovrhuje darom božím, beda mu!

Komu Boh dal ako by do rúk, ako by ku samým ústam duchovné bohatstvo, spisbu velikú, znamenitú, a on opovrhuje darom božím, beda mu!

Je to tuším zákonom v prírode aj v dejinách, a tak snáď aj zákonom božím, aby živly superiorné trvaly a kŕmily sa i živlami inferiornými. Tak štáty, národy, osvety.

Na svojej inferiorite pracuje štát, národ i osveta (aj spisba) drobením sa. Takéto drobenie sa je z pravidla symptom chorobný, negácia, degenerácia, je výsledkom nectností, hriechov, ku pr. výsledkom sebectva, pýchy, nesvornosti, vypínavosti, výtečníčkárstva, megalomanie, nezralosti atď.

Ctnosti, ako láska, sebazapieranie, samožertva, múdrosť, pokora . . . tie asi nikdy nikde nedrobily velikosť a silu blahodarnú, ale veľadily. Len na výsledkoch ctností môže byť požehnanie, a ovocie hriechov musí byť prekliate. Aj v svätom Písme stojí, že „každému majúcemu bude dané a bude hojne mať; od nemajúceho i to, čo má, bude odňaté." T. j. i ktorému národu Boh dal hrivnu takú, že môže byť väčším, silnejším, dokonalejším, a on dar ten boží zakopáva, aby hrdzavel, beda mu!

Odtrhnutím sa od češtiny a tak pretrhnutím toho, čím i Česi odkázaní boli na nás, robíme si aj pre budúcnosť ranu, na ktorú môže vykrvácať aj veľmi silný organismus.

Že totiž ku pr. Germánov a Maďarov tým odtrhnutím sa od češtiny nezískali sme si pre prítomnosť ani pre budúcnosť, to vidíme nadostač. Čo ale ešte nevidíme, alebo videť nechceme, to je nepriateľ tretí, nový, najhorší. Takého robíme si sami z bratov Čechov. Po ľudsky, t. j. dľa večitých zákonov ľudskej prírody je to isté a nevyhnuteľné, ako 2 $\times$ 2 = 4. Odvrhnutý a oškodený brat vždy zahorel väčšou záštou a pomstou, než cudzí. Je v tom kausalita hlboká, praveká. Veľký hriech volá za veľkým trestom. Odvrhnúť brata: je veľký hriech. Je to hriech proti najväčšiemu zákonu božiemu, proti láske. A tak i proti Bohu. Keď odtrhujú sa 2 milliony od 6 millionov, tak nielen tým dvom millionom deje sa oslabenie, ale i tým 6 millionom. Tých 6 millionov to nikdy nezabudne, — a neodpustí! A pravda bude na ich strane. Česi aj po 500 rokoch budú mať dobré právo hnevať sa na svoj slovenský odtienok pod Karpatmi, od nich sa odcudzivší. Bude im snáď i záujmom politickým, kultúrnym, pracovať na našom ponížení, aby dali nám užívať všetok blen, ktorý stvorila prozreteľnosť proti odstredivosti, a aby tak prinútili nás rozmýšľať nad výhodami toho, „keď bratia v jednomyslnosti prebývajú."

Máme príklad na pokračovaní Veľkorusov oproti Malorusom. Nemôž neuznať Veľkorusom, že sila je podmienkou každého života,

i národného, štátneho, osvetového. Drobenie, trhanie ale je smrťou každej sily. Keď podmienkou (a cieľom) národa je sila, preto národ všetku svoju silu musí vynakladať predovšetkým proti každému vnútornému oslabovaniu svojej sily. Tak i proti drobeniu sa, ktoré je ako pozvolná samovražda.

Takéto samovraždenie sa je menovite slovanskou slabinou. Ba je to tuším rakovina. Lieku proti nej dosiaľ neznáme, nemáme. Rak drobivosti sožral nám už ohromné milliony bratov, zničil millionov svobodu, štátnosť, blahobyt . . .

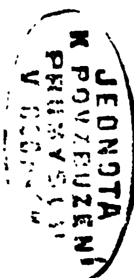
Národ český bude mať veľkú príčinu nenávideť nás za to, že ho oslabujeme, jeho osvete, moci a životu škodíme — **sebe neosožiac!**

Rakúski Slovania a menovite Česi majú v monarchii veľkú budúcnosť. Aj teraz už veľa vážia, temer rozhodujú. Na ích priateľstve malo by nám veľa záležať. Ich priateľstvo už teraz si cenia ku pr. Rusi, Francúzi a iní mocní tohoto sveta. Či len my, národík chudobný ako kostolná myš, bezvýznamný ako laňajšie mračná, židmi a dlžobami prešpikovaný, . . . môžeme si viac dovoliť, než veľnárod Rusov abo Francúzov? My brata najbližšieho po krvi a reči smieme len akoby odkopnúť? Z jediného a pravekého nášho priateľa my smieme si urobiť večitého nepriateľa?

Táto politická stránka nášho drobenia sa je ohromného dosahu.

V osihotenosti osvetovej a politickej, do akej sa pcháme, aj veľmoc musela by zaniknúť.

Ale assimilovaní budeme (Neslovanmi), ak od pňa svojho kultúrne sa odlomíme. My patríme ethnograficky ku pňu čechoslovanskému. Zachováme svoj národný ráz slovanský len v živom duchovnom súvise s Čechmi. Vzájomnosťou, jednotou literárnou, umeleckou, vedeckou . . .

Bez vedy a umenia neni žiadna národná osveta. Bez osvety, bez závodiacej a vývodiacej osvety dnes v srdci a či v žalúdku Europy na stoletia zachovať si slovanský ráz v čreve neslovanskej osnovy, zápasiac i s chudobou hmotnou, boriac sa i proti nesvornosti náboženskej, národnej, atď. atď., je rozháňanie sa čelom — do duba.

*

Malé Slovensko pre svojského veleducha je ako malý rámok pre velikú podobizeň, keď hlava i nohy trčia z rámku von. Čo

by bolo bývalo z Palackého, Šafárika, Kollára, Hattalu a mnohých iných, keby len na Slovensko a literárnu slovenčinu boli sa obmedzovali?!

Chudobní, rozdrobení, nevýbojní a nepočetní Slováci pre veľké talenty boli aj budú ako malá klietka pre velikých orlov.

Keby slovenské matky rodily Puškinov, Gogoľov..., a dajme tomu, žeby dajaké neslýchané šťastie prialo ich vývinu, ale na Slovensku a slovenčinou o čom že mohli by písať úchvatné diela a pre koho? Nemáme typicky slovenskej velikej ani minulosti ani prítomnosti. Jirásek si u nás našiel látku, ale čím imponuje, to je české; duch, postavy, karaktery Jiskrovcov. Vajanský čerpajúc látku na Slovensku, aby ňou ako tak imponoval, je nútený tak nadmieru idealisovať, až sa to na slovenskú skutočnosť ani neponáša.

Čo by sme si my, Slováčkovia, počali, keby z našej krve sa narodil, alebo už hotový s vrcholu svojej slávy k nám prišiel Rubens, Rafael, Mozart, Bethoven, Shakespeare, Schiller, Peter Veliký, Suvorov, Skobelev ...? Keby preto prišli, aby nám pomohli, aby z nás urobili národ, schopný závodenia so súsedmi (o to ide: buď závodiť a vývodiť, alebo na živorenie zaniknúť), či by sa im to darilo? Umelcov a učencov vyhnala by za hranicu psota. Suvorov, Skobelev na čele Slovákov boli by zakliati obri, vyšli by na posmech. Veliký Peter našiel by Turócz-Szt.-Márton akožto hlavné a sídelné mesto slovenskej državy vo stave zavŕšenom, a nenašiel by miesto na prelomenie „okna do Europy".

Hnaní žitia nevoľou veľkí duchovia hľadajú postať, kde by mohli úplne rozvinúť a uplatniť sa. Takú postať neposkytovali Slováci nikdy, a slovenčinou od bratov sa odrezujúc aj nikdy neposkytnú. Tak robia svojich vlastných veľkých duchov doma nemožnými. Vyháňajú ich medzi súsedov neslovanských. Upomína to na odháňanie detí najhoršieho druhu.

*

„Kotlínska" spisba národ na nohy nepostaví, ani brýzganím, ani výparmi fantásie. Lutišiči, Skladanskí, Leile, verandy, to sú tarandy, v tom typicky slovenského je veľmi málo. To je „seračika". (Na Dolniakoch ženské maľujú sa „seračikou", farbou z apatieky.)

Typickému Slovákovi darmo chcete suggerovať, aby affektoval, ku pr. hovoriac: „Ja som pyšný, že som Slovák, coky, kto ma haní..." Vôbec vlastne aby mohol byť človek pyšný, k tomu potrebuje byť aj hodne hlúpym. A toho by sa ešte našlo.

Veď nielen o Nitre, ale o celej Slovači platí: „Teraz tvoja sláva v tôni skrytá leží: tak sa časy menia, tak tento svet beží!“ Preto miesto zapekačkovej (makrapipáš) pósy a frásy: „Ja som pyšný, že som Slovák, coky, kto ma haní . . .“, Slovákovi lepšie ide od srdca a stojí k tvári: „Bože, svetov stvoriteli! Tebe sa kloníme, za národ náš ubiedený o milosť prosíme . . .“ alebo:

„Bože veľký Hospodine!
Ruka tvoja svetom kynie,
Teba vzýva národ môj,
Veľký Bože, pri ňom stoj!
Svetovládny Hospodine,
Chráň Slovensko, domov môj!“

Čo pýchu pokúša, čo k sebavedomiu vedie, to Slovák vída obyčajne len u súsedov. Vzdelanosť, zámožnosť, moc. Tak už vyše 1000 rokov.

Snáď aj preto ku toľkému hanbeniu sa za svoju reč a národnosť nedovedie to v Uhrách žiadna iná nácia, ako Slovák.

Aj to je pravda, že žiadna reč a národnosť neni u nás tak opovrhovaná, ako slovenská. Že tým súsedom to práve ku cti neslúži, netreba dokazovať. Oni všetko nenávidia, všetko opovrhujú, čo je slovanské. Turek, cigáň, pohan . . . milší je ím, nežli Slovan.

(Pokračovanie.)

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE
V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.

(Pokračovanie.)

K základom Owenovho systému dovolím si v súvise s podstatou veci ešte pár slov pripojiť o takzvanom utopickom socialisme. Owen a druhí sú predne socialistmi, ponajprv preto, bo ích východiskom je proletárska kritika: túto čerpajú bezprostredne z kruhu, v ktorom panuje kapitalismus, z kruhu fabrík, ako Owen, a z kruhu obchodu, ako Fourier. Socialistmi sú nielen preto, že je ích východisko proletárske, ale aj preto, bo ích cieľ v jadri je socialistický, že chcú nahradiť súkromné hospodárstvo spoločným, t. j. teda hospodársky poriadok nového obsahu, ktorý neobsahuje viacej súkromný podnik a delenie výrobku medzi podnikateľov a robotníkov, ale ktorý sa

zakladá na tom, že produkciu budú podnikať spoločnosti, bez konkurencie a bez podujímateľov. Spytujeme sa však: prečo sú títo socialisti utopistmi? A čím sa delia od tých theoretikov, ktorých poznáme ako vedeckých socialistov? Owen, Saint Simon, Fourier a iní sú preto utopisti, bo oni neznajú reálnych činiteľov sociálneho života: oni sú prvými synmi milého a ideálneho 18. storočia, ktoré pravda oprávnene menovať môžme storočím vedy a osvety.

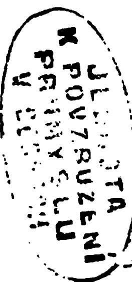
Už som poukázal na to, ako je všade opanovaným systém Owenov vierou v osvetu, a v moc vedomia dobrého: v tom vlastne z hlavnej čiastky väzí jeho utopismus: lebo za činných faktorov uznáva to, čo vlastne netvorí ani sociálny život, ani reálny svet. A síce dvojnásobne je chybná táto viera: obsahuje jednak falošné posúdenie prítomnosti a minulosti, jednak mýli sa v predpokladaní o budúcnosti. Domnenie, že terajší poriadok je púhym omylom, že sa ľudia len preto nachodia v dnešnom postavení, a že len preto vládne táto bieda svetom, lebo že sa posiaľ nevedeli lepšie zariadiť, je docela nesprávne.

Utopisti zabúdajú pre svoju dobromyseľnosť, že isté čiastky každej spoločnosti svoje status quo uznávajú za naskrze uspokojujúce a že nežiadajú pražiadnej zmeny, že tieto živly teda majú záujem na udržaní tohoto stavu, a zabúdajú ďalej, že určitý stav spoločnosti len preto trvá, lebo práve tí ľudia, ktorí majú v ňom svoj záujem, majú tiež moc stav ten udržať. Každý sociálny poriadok je nič inšie, než dočasný výraz rozdelenia moci medzi jednotlivými triedami spoločnosti. A teraz uvážte, koľkým nedopatrením skutočného sveta, akým bezhraničným podceňovaním protivných síl je viera, že je možno prinútiť majetníkov moci kázňou a sľubami, aby sa vzdali svojej posície!

A rovno ako sily protivníka podnecujú, celkom tak preceňujú utopisti svoje vlastné sily, svoju vlastnú moc, a stávajú sa tým utopistmi pre budúcnosť. Sú preniknutí mocnou vierou, že len jedneho pokynu ruky, že len jedneho rázneho rozhodnutia je treba, aby sa ríša budúcnosti uskutočnila. Preceňujú schopnosť ľudí, ktorí majú utvoriť novú spoločnosť. Zabúdajú, alebo nevedia, že len pomalým pretvorovaním treba utvoriť nových ľudí a nové pomery, aby sa nový poriadok stal možným.

A v sriadení sociálneho hnutia je najzaujímavejšia dôslednosť, vyplývajúca logicky z názorov utopistov: zvláštnosť ich taktiky,

ktorú odporúčajú k dosiahnutiu nových pomerov. Z predošlých slov už v podstate táto taktika sama vyplýva: vrcholí v apellu na dobrú vôľu všetkého ľudstva. Očakávajú nie snáď len od dákej určitým spôsobom zaujatej triedy, ale od všetkých ľudí, že iste budú toto dobro chcieť, kadenáhle sa im ono náležite vysvetlí; domnievajú sa, že len neznalosť bráni ich protivníkom, aby toto dobro otvorene a dobrovoľne prijali, vzdať sa totiž majetku a starý poriadok zameniť novým. Charakteristický obrázok detského názoru tohoto je faktum, že sa Charles Fourier denne od 12—1. zdržoval v svojom byte očakávajúc dákeho millionára, ktorý by mu dal groše na zariadenie prvej falanstéry! Ale neprišiel nik!

A v úzkom súvise s vierou v ochotu panujúcich k ústupkom stojí nechuť ku každému násiliu, ku každej chtivosti a požiadavkam násilia. Jadrom taktiky utopistov je: odmietanie triedneho boja a odmietnutie každej politiky. Bo všetko to sa nesrovnávalo s ich názory; či malo byť bojom vynútené to, čoho dokonálosť mala byť poučovaním, nanajvýš ale príkladom dokázaná? To je predsa nemožno. A práve tak, ako odmieta utopický socialismus politiku, protiví sa každej snahe po tak zvanom ekonomickom hnutí delníckom. Zase tá istá myšlienka: k čomu že je spoločenstvenná organisácia za cieľom dosiahnutia lepších pracovných podmienok, keďže všetko záleží len na rozšírení nových spasiteľných právd? Robert Owen sorganisoval síce v Anglii Trade Unions, avšak ich úlohou mala byť propaganda jeho socialistických theorií, nie však únavný boj proti podujímateľstvu. Odmietanie triedneho boja, politiky a ekonomického robotníckeho hnutia, miesto toho poučovanie slovom, písmom a príkladom, tu vrcholí taktika utopických socialistov, ktorá je nutnou dôslednosťou, ako som sa pokusil poukázať, krásneho a ušľachtilého ich systému.

Lúčiac sa s utopickým socialismom, nechcem budiť domnenie, že s týmito jeho veľkými historickými zástupci duch jeho celkom zmizol so sveta. Nie. Nemine ani dňa, žeby písmom, alebo rečou neopakovaly sa tie isté myšlienky, ktoré sme poznali ako podstatu utopického socialismu. Duch ten žije ešte i dnes nie len u dobromyseľných mešťanských sociálpolitikov, ale ani v samom proletariáte ešte nevyhynul. Uvidíme, že zvláštnym krížením s revolučnými myšlienkami duch tento ešte ožil. Preto je to niečo viac, než historickým záujmom poznania týchto veľmi zvláštnych myšlienok.

III.

Z predhistorie sociálneho hnutia.

„Veľká, nemá, hlboko zakopaná trieda leží ako enceladus, ktorý keď sa chce o svojích bôľoch požalovať, musí zemetrasenie zapríčiniť."
Thom. Carlyle: Chartismus, Kap. IX.

Keď som vám už tu označil chod myšlienkový prvého socialismu, iste sa zpýtate: kde bol, čo robil sám proletariát, keď tak vznešené hlavy vymyslely pre svojích trpiacich bratov plán nového, lepšieho života? Ktoré sú počiatky sociálneho hnutia, ktorého nositeľom sú massy?

Dlho ešte, dlho potom ešte, keď sa mnoho myslelo a písalo o položení proletárstva a jeho budúcnosti, dlho ešte zostáva ono nehnuté tými myšlienkami, nevie nič o ních, či nestará sa o seba, ale nechá sa vodiť inou silou, inými motívy; takto znie odpoveď. Učenia St. Simonove, Fouriera, Owena, majú málo, alebo vôbec pražiadneho styku s massami.

Obráťme sa k nemu samému, a pýtajme sa po jeho osude, — asi do polovice nášho stoletia — a nachodíme, že ak sa tak vysloviť smiem —, proletariát v tej dobe prežíva istý druh predhistorie sociálneho hnutia, predhistorie, ktorá je všade t. j. vo všetkých zemiach kapitalistického hospodárstva jedna a tá istá, všade aspoň s tými istými príznakmi a zrovna nasledovne označovaná býva: hnutie máss, kde vedome a jasne vystupuje, tam je nie proletárske, kde je proletárske, tam je ale nie uvedomelé a jasné. To značí: v uvedomelých hnutiach, v ktorých proletariát súčastnený badáme, sú to iné sociálne živly, ktoré udávajú tento cieľ, živly meštianske; kde počína byť proletariát samostatným, prejavuje všetku nezralosť budúcej sociálnej triedy, ktorá má ešte len svoj pud, nie ale vedomé požiadavky a ciele.

Tie historické udalosti, v ktorých akúsi úlohu hrá proletariát, bez toho žeby to boly hnutia proletárske, sú známe revolúcie, ktoré sa viažu k rokom: 1789, 1793, 1830, 1832, 1848, — tu som musel k vôli súvisu i do predošlého stoletia zájsť. Máme tu pred sebou hnutia, ktoré vo svojom zárodku sú výlučne meštianskymi hnutiami; v ktorých sa viedol boj za práva meštianskej svobody, a ak v ních nachodíme i živly proletárske, to sú teda massy, ktoré bojujú boje malomeštianstva — buržoasie, podobajúce sa lukostrelcom, bojujúcim v radoch rytierskych. Táto skutočnosť, že sú to čisto meštianske hnutia, bola, už tak často, mnohými chýrnymi historikmi

nepoznaná, — veď často označovali kommunismom a socialismom rôzne veľko-malo meštianske hnutia, — že je ozaj žiadúcno na neodôvodnenosť tohoto názoru posvietiť. Aby sme tento cieľ dosiahli, musíme jednotlivé hnutia v hore uvedených rokoch jednotlive preskúmať, bo sa každé z ních podstatne zvláštnym spôsobom charakterisuje. Keď si teda predstavíme obsah hnutia v rokoch 1789 a 1793, hnutie zvané francúzskou revolúciou, ukáže sa i krátkozrakému, že revolúcia r. 1789 bola čisto meštianskym a to veľkomeštianskym hnutím. Je bojom veľkomešťanov za uznatie jeho práv, a osvobodenie od privilegií panujúcej triedy v spoločnosti, teda z okovov, ktorými meštianstvo pútané bolo mocou feudálnou. Požaduje síce toto hnutie rovnosť a svobodu, ale „tak ako si to oni predstavujú“, vopred rovnosť len ako rovnosť pred zákonom, a svobodu? Pozrite prvé, prenikavé, povedzme sociálne zákony, ktoré sa vydávajú pod novou vládou vo Francúzsku. Sú všetkým iným, len nie „ľudu“, no a ešte menej „robotníkom priaznivé“; poznáte na prvý pohľad, že nie sú donesené massami pre massy, ale vznešenou buržoasiou, ktorá je ostrou protivou crapule („luze“). Hneď známy Loi martiale z 20. okt. 1789, „zákon proti buričom“ vyslovuje túto protivu, hovoriac o „bons citoyens“ ktorých treba chrániť od „gens mal intentiones“ prísnejšou policiou: „keď sa húf na vyzvanie nerozíde, použije ozbrojená moc strelby“. Maly by tým byť zahnané vrtochy ľudu tam dolu z ulice, aby druhý raz nevrazila dýka do prsú poctivého pekára, keby sa chcel ľud chleba zmocniť bez povolenia vyššieho.

Z čisto meštianskeho ducha vyšiel potom druhý zákon: koaličný zákon zo 17. júna 1791. Tento zas pokutuje každé spojenie živnostníkov k podporovaniu ích „udajne“ spoločných záujmov, ako útok na svobodu a právo ľudské 500 lírami a odňatím aktívneho občianskeho práva na jeden rok. Platil síce pre podujímateľov a robotníkov, povedzme lepšie pre majstrov a pomocníkov rovnako; ale akú nerovnosť taká rovnosť budí, je všeobecne známo.

A potom nasleduje prvé ustanovenie novej spoločnosti, konštitúcia z 3. nov. 1791, ktorá s uvedením volieb dľa censusu jasne rozoznáva a oddeľuje triedu zámožnú od triedy nemajetnej: sú tam „občania plnoprávni“ a občania druhej triedy.

Tak teda je celkom jasné, že revolúcia r. 1789. bola všetkým iným, len nie proletárskym hnutím. Pochybnosť by ale mohla zkrsnúť o 1793. — hnutí. A ono je tiež predovšetkým našími slávnými historikmi, ako Sybelom, s úľubou charakterisované, ako

„kommunistické“. Montagnardi (krajná ľavica konventu) zdajú sa im predchodcami sociáldemokracie; ba nedávno istý stúpenec týchto náhľadov tvrdil, že vodcovia týchto hnutí boli sociáldemokrati, a že sociáldemokracia v základe nemala žiadnej novej myšlienky od doby Saint Justa a Robespierrea! Oprávnenosť tohoto názoru nemôžem uznať. Zkúšajme. (Pokrač.)

TAJOVSKÝ:

NOVÉ ČASY.

Povesť z učiteľského života.

(Pokračovanie.)

VIII.

V okrese zomrel bol dekan.

Nový biskup v prvom rade hľadal takého na dekanstvo, kto by znal koľko-toľko lepšie po maďarsky a ktorý by bol „nie taký veľký pansláv“, radšej vlažnejší, po prípade poddajný, ohebný...

Tu sa ukázalo, že taký by mohol byť zubrovský farár. A nie bez príčiny.

Zubrovský farár po smrti Moysesa nebol viac v Martine, a po shabaní gymnásií a Matice počal pomaly nechávať noviny martinské, prestal knihy kupovať, podporovať, a stálym upratovaním dostala sa nejedna slovenská kniha, časopis, mimo cirkevných, na poval.

Posledný lúč národovectva pri dobrej zábave a víne prejavil na epšej svatbe, kde zaviedol sbierku na pomník Sládkovičov, s ktorým sa z kaplánstva osobne poznal; ale peniaze poslal už len pod začiatočnými písmenami svojho mena.

Na dekanstvo nečakal, tým mu bolo milšie. Robil si síce zásluhy po čas birmovky v Zubrove tým, že pri stole nepadlo iba kde-tu slovenské slovo z jeho úst. Keď pás dostal, lichotilo mu, a v duši sa uškŕňal, že ako to obišlo koľkých starších, zaslúženejších.

Aby si teda ten opasok červený dodatočne „ozaj“ zaslúžil, počal na škole a učiteľovi, aby to každý videl. Predtým onikal iba židovi, teraz často si počal pliesť vy a oni, až konečne zvykol si v oči učiteľovi a remeselníkom, lepším gazdom celkom na oni. A bil tuho na učiteľa, aby „jeho“ (dekanova) škola bola vo všetkom, i v „uhorskej reči“ prvá.

Kde sa vzalo, tu sa vzalo, maďarčinu pomenoval podľa vtedajších odrodilských časopisov „uhorskou rečou“, a „vlasteneckou uhorskou rečou“.

Ešte aj nedeľná škola, ktorú predtým spolu s učiteľom pilne viedli, farár o nej dopis písal do Lichardovho „Obzora“, „Katolíckych Novín“, premenila sa na „uhorskú“, k nemalej zábave nedeľniakov. Prvý bol maďarský „Otče náš...“

Myslel si, že keď tak nezaslúžene prišiel k dekanstvu, že ho teraz už podľa „zásluh“ budú dvíhať na rebrík hodnosti vše vyššie a vyššie. Taká mu chuť prišla na povýšenia, žeby sa bol na jeho kňazskú dušu zaklial, že sa kanoníctva dožije.

Neľutoval teda výdavkov, kupoval a rozdával maďarské knižky, písanky, a neľutoval času. Chodil do školy, písal maďarské slovká na tabuľu, deti si ích musely odpisovať — aj s učiteľom; lebo mu raz šepnul, že: „Ani ím to, pán učiteľ, nezaškodí. Keď sa viac naučia, budú viacej vedieť“, a usmial sa uštipačne.

Deti sa dekanovi za chrbtom smialy, čo ho veľmi nervósnym robilo a stále žiadal učiteľa, aby držal poriadok. Ale či nerobil sa dekan skutočne smiešnym, menovite keď po čase začal „na próbu“ po maďarsky dávať z náboženstva otázky, že „Ki teremtette a világot?“ (Kto stvoril svet?) — a po slovciach dal skladať, prekladať odpoveď. Deti zapamätaly si „teremtette“, a keď sa večer na studni dievčatá s chlapci sišli, robili žarty a chlapci dávali ím otázky: „No, Anča, Mara, ki teremtette...“ A druhí opakovali: teremtettemeterete! — a bolo chichotu, že sa to starším už až protivilo.

Učiteľ sa vždy rád rychtoval dekanovi za chrbát, aby sa zdržal smiechu nad nejapnou, krivou odpoveďou, vyvaľoval oči a naťahoval tvár ako uterák, čo nedeľniakom veľmi smiešno bolo, a dekan nemohol predsa nič postriehnuť.

Ani pol roka a dekan školu zunoval, a aby sa z toho pekne vymotal, na ostatok oznámil pred školákmi jedným aj druhým, že: „Už som ím to, pán učiteľ, ukázal, ako ľahko sa dá po uhorsky vyučovať; teraz už lęn pokračovať a získajú aj od pána biskupa aj — aj — a vyrátal mu od koho ešte pochvalu. Ja prísne budem dozerať a vše vás prídem prezkúšať, obrátil sa k ďeťom, a ktorí budete najlepšie vedieť, tým zakaždým niečo donesiem. (Nosil potom sväté obrázky a prstienky.) Lebo je to veľmi pekne, milé deti, keď sa naučíte po uhorsky. To vám bude dobre aj na vojenčine, aj keď voľaktorý by na remeslo šiel. A taký môže tiež ísť za amtsdínera, vachmana k železnici, dakam do kancellárie, za žandára je mu cesta otvorená. A dievča, keď vie po uhorsky, môže ísť do mesta do služby k deťom, za kuchárku sa naučí, a nemusí doma

tvrdo robiť, hnoj na chrbte nosiť, kravskou dievkou byť a má aj lepšiu plácu. Či teda sa budete učiť, milé deti?“

„Budeme! Budeme!“ zakričaly deti podľa zvyku, len sa tak steny otriasaly.

Skončil. Deti poslednou otázkou prebral. Kým rečnil, počúvaly, počúvaly, ale ani jednemu nezaiskrily sa oči radosťou, že bude môcť čím skorej z domu, od mamky, húsat, jahneniec, potoka, pažite — k žandárom (veď sa ích bály), alebo pece kúriť, nádoby vynášať, alebo k maďarským deťom, keď má skoro každé doma bračoka, sestričku.

Nedeľniaci hľadeli a nevedeli, čo si pomysleť na tú reč. Hľadeli vše na dekana, zase na učiteľa, a keď videli, že tento ľahostajne počúva, obzerali sa aj oni von oknom akoby do tých vrchov nad školou, do ktorých, mysleli si, je lepšie s otcom, materou trebárs hnoj nosiť, po ních kosiť, hrabať, a s ních drevo sánkovať, alebo doma „kravskou dievkou“ byť, ako posmešne vyslovil sa dekan, len keď na ích roličku, lúčku, pod tú starú jabloň, na noc do tej koliby, ako do mesta do služby a za sluhu . . . a keď nikto neposiela, ani otec, ani mať. Ani sa ím neprisnilo odísť od hory, sekery, kosy, koša, motyky a najmä od tých veselých a spevavých lúčín . . .

S tým dekan odchádzal a školáci zavolali mu „dičírtešík“ (pochválen). Tým vďačnejšie lúčili sa žiaci každodenní, pre ktorých reči dekanove nemaly už vonkoncom žiadnej zaujímavosti, že ích musel prstienkami, obrázkami a vše aj prútikom k tichosti a pozornosti napomínať, pričom sa vše aj nazlostil, vypotil, čomu sa niet ani čo čudovať, lebo pánu dekánovi sa už nalievala červená tvárička a plnily nohavice okolo pása.

Učiteľ ho po takom kúpeli vyprevádzal až do pitvora, a keď sa vrátil, dlho nehovoril nič, len hľadel do okna, akoby bol chcel vidieť v ňom aspoň starodávny stín voľakedajšieho národovca a dopisovateľa do novín cirkevných i svetských.

Škoda, že nemám tých starých ročníkov po ruke, zacitoval by som vám dačo z jeho dopisov i článkov, na ktoré si Tichý po takejto „uhorskej“ hodine nemohol nevzpomínať.

(Pokračovanie.)

ŠTUDENTSKÝ OBZOR.

(Význam rusko-japonskej vojny pre ruského študenta, pre nás, pre českého študenta, pre juhoslovanského. Sblíženie srbsko-bulharské a srbsko-chorvatské. Chorvatskí študenti. Slovinskí. Ženy. Detvan.)

Rusko-japonská vojna straší v myšlienkach všetkého slavianskeho študentstva. Jedni sympathisujú s Rusmi, druhí s Japonci, daktorí so žiadnym. V samom Rusku sú síce patriotické city na vrchu, mládež oduševňuje sa za vojnu, ale sú tiež mnohí študenti, ktorí triezvo hľadia na situáciu a pýtajú, či bolo tejto vojny Rusku treba; či to neni iba nerozmyslený kúsok nezodpovednej ruskej vlády, ktorý draho zaplatí ľud na prospech niekoľko veľkokupcov, ktorí nemôžu predať svoj mizerný tovar v Europe. A tí študenti veru nie sú za vojnu, lež ukazujú na veľké škody, ktoré vojna Rusku spôsobí, ukazujú na vnútorné neporiadky Ruska a vždy určitejšie vyslovujú sa pre konštitúciu, ktorá by porobila koniec prechmatom ruskej bureaukracie. Nie sú to iba študenti, ktorí nesúhlasia, no i študentky; tak čítame, že pre podobný prejav bolo zatvorené vyššie ženské učilište.

Ale teraz už darmo, na vojnu ako na vojnu. Keď už raz vojna zúri, treba osvedčiť svoje sympathie, ktoré ináče nijako nebudú vplývať na výsledok vojny. Snáď ani netreba povedať znovu, že si nežiadame víťazstva Japonska už preto, že by tým bolo sosilnené žlté nebezpečenstvo, ktoré raz ešte môže ohroziť Evropu, ako sa to stalo už viac razy, tiež preto, že by šovinismus mongolský ešte väčšmi sa rozputnal. Historia svetová i naša tomu učí, ako blahodarne tento mongolský šovinismus pôsobí. My teda môžme si len ticho žiadať víťazstva ruských zbraní, a nie priveľmi sa rozčuľovať, ako na pr. pražské študentstvo.

V Prahe utvorily sa dve bojovné strany, pre Rusov a proti, títo síce v menšine; najsamprv škreli sa medzi sebou, až konečne rozhodli sa bojovať za slávu ruských zbraní na Příkope, kde do tých čias boli v nerušenom panstve „nemecký“ ráz slovanskej Prahe dodávajúci buršáci s ich barevnými cereviskami. Keď dlhé časy nikto ich neupomínal, upozornili buršáci na seba tým, že sa jednu nedeľu medzi sebou poprali. Na druhú nedeľu už prišli českí študenti očisťovať Příkopy od nemeckých kvetov. Ale Nemci považujú Příkopy za svoju historickú državu — už päť rokov tam poriadajú bumle — nedali sa hneď vyhnať, a pražská policia, vždycky ochotná pre Nemcov, išla im pomáhať; za ňou išlo vojsko, rektori

nemeckých vysokých škôl, nemeckí poslanci a na koniec i ministerpresident Körber. Aby bolo videť, že sú Nemci v bití Slovanov solidárni, začali boj vo Viedni, v Brne atď., nemeckých miest v Čechách nespomínajúc.

To je ten „morálny" výsledok pražských študentských búrok, inscenovaných najväčšmi samou vládou, ktorá bez potreby posiela na utíšenie vojsko, len aby mohla vyhlásiť výminečný stav, ktorého by vraj teraz jej bolo treba, keď sa má tiahnuť na juh. Nemci snáď na ďalej zostanú na Příkopoch, jediná pamiatka budú barety, ktoré na základe zákonov nápodobenia začali nosiť českí študenti a žiačky. Taký smiešno malicherný priebeh maly tieto búrky, ktoré pre každého diváka boly iba obyčajným pražským „brajglom" a daly nemeckej žurnalistike príležitosť, aby zase raz mohla so sprostotou a komisnosťou pobrýzgať meno českého národa pred cudzinou. A to je najväčšia škoda tohto nerozvážlivo vyvolaného pohybu, na ktorom dala by sa ukiazať jedna z najhorších slovanských chýb, efemérne vzplanutie a nestálosť.

Rusko-japonská vojna dáva tiež príležitosť ku všeliakým kombináciam o situácii na Balkáne. Srbi a Bulhari dobre vycítili neistotu svojho postavenia, preto usilujú sa sblížiť. Študentstvo je v prvých radách. Dorozumenie srbsko-bulharské malo sa osvedčiť pri nedávnom výlete srbskej mládeže do Bulharska, ktorého súčastnilo sa 200 žiakov. Srbi boli Bulharmi veľmi vrelo uvítaní; pri rečiach kládo sa dôraz na potrebu spoločného postupu Srbov s Bulharmi v Makedonii. Tak stal sa tento výlet politickým prejavom. Vedľa mládeže súčastnili sa ho i vynikajúci politikovia a dejateli juhoslovanskí. Cieľom propagandy tohto sblíženia má slúžiť študentský časopis „Slovenski Jug", vydávaný Srbmi i Bulharmi.

Myšlienka illyrismu, po päťdesiatich rokoch obnovená pražskou juhoslovanskou mládežou, krystallisuje sa tak teraz vo zblíženie bulharsko-srbské. Snáď i jednotnosť viery je tu vážnym momentom, ačkoľvek pomery medzi Srbmi a Chorvatmi sú vždy menej napiate. I tu pracuje sa, aby stará nenávisť medzi dvoma kmenmi jednoho jazyka bola odstránená. Že sa táto myšlienka šíri, svedčilo by to faktum, že medzi horvatskými študentmi vždy väčšmi rastie strana t. r. realistov, ktorí majú síce pôvod v českom realisme, ale nie vo všetkom idú s ním spoločne. Táto stránka celkom povedome ide za cieľom zmeriť Chorvatov so Srbmi. Ale vedľa toho je vždy ešte dosť silná medzi Chorvatmi strana Starčevičevská, pravaši, ktorá nechce o Srboch ani počuť. Smutný tento zjav zaslepenosti

slavianskej tak ľahko nevyhynie. V menšine sú u Chorvatov klerikáli, súdiac už dľa toho, že nemajú svojho časopisu, no idú so svojími ponosy do Zory, časopisu klerikálnych žiakov slovinských ktorí medzi Slovinci sú veľmi silní. Teraz chce už i liberálna čiastka slovinských študentov vydávať svoj časopis „Omladinu".

Neni to tak dávno, čo boly otvorené university ženám; štatistika ukazuje, že na pr. v Rakúsku počet poslucháčiek klesá V r. 1901/2 bolo na rakúskych universitách zapísaných 756 žien, r. 1901/3 už len 502. Naproti tomu vo Švajciarsku je toľko poslucháčiek, že na daktorých universitách je viac žien ako mužov. V Prahe idú teraz zariadiť novú obchodnú akademiu pre dievky.

Detvan oslávi prevezenie ostatkov Kollárových z Viedne do Prahy slávnostným večierkom na počesť Kollárovu. *Paľo.*

LITERATÚRA.

— **Rozprávky.** Napísal *Jozef Gregor Tajovský*. Sväzok 1. Druhé vydanie. Nákladom a tlačou K. Salvu. Ružomberok 1904. Cena 60 hal.

125 stránkový sväzok obsahuje staršie práce Tajovského (1896 —1900); pôvodne vychádzaly v besedniciach „Nár. Novín", v „Katolíckych Novinách", v „Černokňažníku", v „Slovenských Novinách" a inde. V 22 krátučkých „rozprávkach" vypravuje o rozličných udalosťach zo svojej rodiny a dediny. Sloh jeho je prostý, bez titerných okrás a plynný; vypravuje vtipne; osoby a „udalosti" líči, verne a plasticky. Gregor je dnes bez odporu najlepší ľudový rozprávkár: bez reklamy, bez zvyčajných novinárskych odporúčaní sám ľud rozobral prvé vydanie jeho rozprávok. Z vlastnej zkúsenosti viem, že náš prostý ľud prednosť dáva rozprávkam Gregorovým pred všetkými súčasnými spisovateľmi slovenskými. Príčinou toho je práve kúzlo jeho ľudovej mluvy, humor a jednoduchosť komposície. No nielen formou, ale aj obsahom svojích rozprávok zamlúva sa ľudovému čitateľovi. Gregor čerpá látku k svojím „rozprávkam" od počiatku až do konca z dedinského života. V rozprávke jeho niet falošného tónu sentimentálnosti, niet mentorských oslovovaní: „náš ľud", niet odporných výstrah a nemotorných naučení, proti čomu tak často hrešia a tým sa práve v ľudu nemožným robia tak zvaní „ľudoví" spisovatelia. Slovom, prosa Gregorova má všetky pred-

nosti pravej ľudovej rozprávky. Má vtip a humor, prostotu a stručnosť, plastičnosť a objektívnosť.

Nateraz toľko. Rozprávky jeho odporúčame a na ďalšie svázky sa úprimne tešíme.

— Človek ozaj nevie, čo povedať na noticku o **Macharovi** v Národ. Nov. Či je to zadubenosť, či dačo druhého.* Veď tie slová o mizerii dnešnej literárnej generácie českej nijako nemôžu platiť o Macharovi, ktorý predsa nedá sa zariadiť ani do Moderny, ktorá vystúpila už začiatkom 90-tych rokov, a už celkom nie do dnešnej generácie, ktorá ani nerastie pod jeho zdravým vplyvom, ktorá vzdeláva sa na cudzích vzoroch, pravda, príliš hoviacich sensualismu, a z domácich poetov ešte najskôr kopíruje, cynicky síce, no nie poeticky, Gellnera. Myšlienky tejto generácie sú vypestované v celkom iných sférach, než v tých, kde nesie sa poesia Macharova, toho Machara, ktorý voľakedy s hrdosťou a bolesťou napísal:

„Mé čelo blátem poházeno,
má čest je zašlapána v prach,
na pranýř dáno moje jméno,
jsem zhanoben hůř nežli vrah."

A dnes, jak sa časy menia, dnes Machar nevie si rady s toľkým uznaním, oduševnením, ktorého sa mu dostalo po zásluhe pri štyridsiatych narodzeninách.

Ale, tak sa zdá, že celá tá noticka cieli proti „čistému češství," ide jej o to, aby znechutila Slovákovi českú literatúru. Nuž a toho veru už neni treba. Je to až smutné, jak málo pozná sa u nás mladá česká literatúra, jak málo nachodí u nás ohlasu. Ten čínsky múr medzi nami už je privysoký. Tak je treba, len sa obracať chrbtom k tým kvitnúcim zahradám literatúry či už jednoho, — či bratského národa! Veď sa nám už ponúkajú tiež „bratia" svojou kultúrou. Alebo dočkáme ešte so pár rokov, až keď zblkne centrálne slnko, vtedy snáď baťuška pomôže .... *D. D.*

* Použiť „Zvonu" v tom smysle, ako to urobil p. Vajanský proti Macharovi — to sa nedá žiadnym výrazom kvalifikovať. Veď v tom istom čísle, o dve stránky ďalej „Zvon" k ďalšej púti básnikovej úprimne blahoželá. Ale p. Vajanskému treba už všetko prepáčiť... *Red.*

KRONIKA.

Verejná sťažnosť.

Občania malého slovenského mestečka Tisovca v Horných Uhrách vo svojej neuhasiteľnej túhe po pestovaní umeleckého spevu od 25 rokov neustajne prosia vysokú kr. uh. vládu o to, aby ráčila povoliť v lone mesta Tisovca založenie nevinného speváckeho spolku.

Je k nepochopeniu to nedorozumenie, že prečo krajinská vláda v stredu vzdelanej Európy mala by sa stavať nepriaznive ku skromným kultúrnym snahám malého slovenského mestečka, keď inde ochotne povolí podobné spolky! Či len pod svetárom má byť tma?

A predsa aj toto nedorozumenie existuje, lebo vysoká uh. kr. vláda od 25 rokov už po trinásty raz odmršťuje prosbu o povolenie speváckeho spolku. V Tisovci tohoto roku 1904. môžu zasvätiť štvrťstoletné smutné jubileum marného prosenia.

Posledná, nami podpísaná prosba odmrštená bola nasledovným výnosom:

„Číslo 127500/III. 1903. Číslo donosu slúžiaceho za základ odvety: 13141/903. Obecenstvu gemersko-malohontskej stolice v Rim. Sobote. Stanovy nemôžem potvrdiť, lebo i teraz ide o založenie takého spolku, ktorý chcú založiť tí istí *a podstatne* z tých istých skrytých cieľov *a ktorého spolku pod rozmanitými názvami a už mnohoráz predostreté stanovy i moji predchodcovia v úrade už boli odmrštili. Budapešť, 2. febr. 1904. Z naloženia ministra: Dr. Selley, min. radca.“*

Vysoká uh. kr. vláda neudáva proti nám žiadnej zákonitej príčiny, pre ktorú bolo by možno hatiť nás v oprávnenom kultúrnom vývine a menovite obmedzovať nás v nevinnom umeleckom speve, ale udáva jednu príčinu, **za ktorú nemôžeme,** a druhú príčinu, ktorá **nesrovnáva sa so skutočnosťou. A síce my nemôžeme za to, že sme tí istí,** to jest, že vôbec sme na svete, a len prosíme odpustiť, že žijeme. **A z druhej strany rozhodne nesrovnáva sa s pravdou, že pri našej poníženej prosbe boli by sme mali neaké skryté ciele,** mimo nevinného pestovania umeleckého spevu.

Ani v tom, že našu prosbu mnohoráz predostierame, neťaží nás žiadna vina, lebo my nechceli sme zapríčiniť vrchnostiam žiadnu mrzutosť a prosíme tak, ako ľudia prosia pána Boha o to, čo im chybí, a čo im nikto za zlé nemá!

V tomto páde, keby boly v nás nejaké zlé úmysly, tak by sme mlčali v tej bázni, že naše zlé úmysly sú objavené, ale my práve preto nemôžeme mlčať, že neprechovávame žiadnych zlých úmyslov, my živo cítime, že deje sa nám krivda, keď pri šľachetnej snahe nevinne padáme do podozrenia, a preto v povedomí svojej nevinnosti smelo vystupujeme pred verejnosť dobrých ľudí a vy-

zývame vysokú uh. vládu, **nech verejne pomenuje tie udajne skryté ciele i prameň, z ktorého ích poznala, a my sa verejne ospravedlníme!**

V Tisovci, dňa 28. februára 1904.

Božena Manicová, Milina Sabóvová, Elena Albinich, Margita Pekárová, Oľga Daxnerová, Oľga Manicová, Ľudmila Daxnerová, Marina Čipková, Marina Vesterová, Milica Rosiarová, Eleonóra Rosiarová, Oľga Vraných.

Emerich Manica, Ivan Daxner, Rudolf Manica, Dr. Samo Daxner, Samo Kriška, Fraňo Galát, Ľudevít Kuchta, Štefan Dianiška, Ján Ferienčik, Gustáv Dianiška, Emil Pekár, Karol Čipka, Viktor Štempel, Ján Hudec, Samo Kraus.

— V Prahe zomrel 18. t. m. Ant. Pravoslav Veselý, redaktor delníckeho týždenníka „Zář“. Bol to sympathický mladý novinár, vyšlý z pokrokového pohybu deväťdesiatych rokov. Za jeho redakcie vzrástol náklad listu na 30.000 výtiskov, i na Slovensku je ích na stá. Vďačne zaznamenávame, že zaujímal sa o pomery slovenské, vyhľadal spisovateľov na Slovensku, ochotne zprávy po slovensky uverejňoval, že jeho drobný časopis mohol by byť vzorom mnohým veľkým žurnálom, ktoré pre Slovensko nemajú ani len riadočka. Veselý bol zúčastnený i v známej „Omladine“, za čo bol odsúdený na dlhý žalár, ktorý mu podlomil zdravie. Napísal tiež zaujímavú knihu o historii „Omladiny“.

— B. N. Čičerin. (Nekrolog.) V osobe B. N. Čičerina odišiel v hrob veľký učenec a spoločenský dejateľ. Vo vrelom nekrologe Čičerina, ktorý uverejnil v „Práve“ A. Th. Koni, usilovne vyzdvihnutá je stálosť presvedčenia nebohého. Myslíme, že Čičerin naopak bol cenený sťa vzor čestného, korenného prevratu presvedčenia, prevratu filosofičného, z ktorého politické vývody boly iba nevyhnuteľným logickým následkom. Čičerin začal kultom štátu a moci, theoreticky súvisiaceho so sociologickým materalismom v duchu L. von Steina, a skončil kultom osobnosti a svobody. Z tejto celkovej revolúcie názorov Čičerinových vychodia i súkromné premeny ohromnej vážnosti praktickej. Na začiatku bol stranníkom prevládajúcej moci štátnej v Rusku a jej zbraní, obhajcom samodržavia a stavovského sriadenia, na koniec života ako idealist celkom ustálený vo svojej posícii a politik zmúdrelý zkúsenosťou, stal sa rozhodným nepriateľom ruského samodržavia a stavovských privilegiumov.

Nás, sťa dôsledne presvedčených demokratov, ovšem neuspokojuje nedemokratický liberalism Čičerinov, no, nehľadiac na túto zásadne odchýlnu mienku, vysoko ceníme si jeho literárnej a politickej činnosti a považujeme za ohromnú zásluhu pred Ruskom jeho skvelé politické poručenstvo potomstvu — vydanú v Berlíne s podpisom „Russkij patriot“ knihu: Rusko pred 20. storočím,

V tomto diele, o ktorom netreba teraz zamlčať, že jeho autorom je B. N. Čičerin, s pozoruhodnou silou a presvedčivosťou je vysvetlené, že historickou úlohou doby v Rusku je — preč so samodržavím. V Osvoboždení napísal P. Struve.

— Tlačovým pravotám slov. pre „búrenie proti maďarskej národnosti“ snáď ani nebude konca. Dňa 23. t. m. stál pred súdom Ján Štrobl (Janko Klen) pre článok v Nár. Novinách. Posúdený bol na jeden mesiac a 600 kor. Dňa 26. mal pravotu „Černokňažník“. Súd obžalovaného redaktora J. Čajdu osvobodil. Ďalej ohlasuje sa pravota skalického „Pokroku“ (dr. P. Blaho) a sľubujú ju i „Dolnozemskému Slovákovi“.

— 29. februára stál pred ružomberskou súdnou stolicou p. Jozef Gregor-Tajovský, žalovaný pre lokálku v býv. „Ľudových Novinách“, ktorou cítila sa na cti urazenou kočujúca spoločnosť maďarských hercov. Prvá otázka predsedova pri líčení bola, že či p. Gregor prišiel sám, bez advokáta a bez svedkov? P. Gregora posúdili na tri mesiace prostého žaláru a na 200 kor. peňažnej pokuty. — P. Gregora sľúbil sa obhajovať p. dr. Ferdinandy, advokát z Turč. Sv. Martina, Slovák a národovec. Ale dva dni pred líčením odriekol, odporúčajúc p. Gregorovi, aby požiadal za obhajovanie p. dra Jána Mudroňa, advokáta z Turč. Sv. Martina, Slováka a národovca. Ale i p. dr. Mudroň odriekol. Odhliadnuc od toho, že advokát **nesmie** sa zriecť zastávania pred súdom, keď to raz na seba prijal, bez toho, aby sa nepostaral o iného obhájcu, prípad tento je aj pre inú príčinu pre nás veľmi poučným. Skúsenosť učí, že takéto priestupky trescú sa 20 kor. pokutami. Reč štátneho fiškusa, ktorý z povolania žaluje, tak popudila laika Gregora, že sa choval pred súdom vzdorne, a to mu dodalo. Pri advokátskej obrane tomu by sa bolo vyhlo. V Martine máme celú národnú radu, štáb na obranu našich ľudí; je tam tucet advokátov-národovcov — a nenašlo sa človeka, kto by sa bol Gregorovej veci zaujal. A práve tento fakt je poučný pre nás mladých.

Druhý moment je ešte pozoruhodnejší. Lokálku, pre ktorú bol odsúdený p. Gregor, napísal istý mladý advokát slovenský. Tento národovec kedysi verejne v novinách martinských nadal do zbabelcov svojmu protivníkovi, lebo tento, odvolávajúc sa na svoje presvedčenie, zavrhnul súboj . . . Hrdinom je ten, kto je hrdinom na svoj účet, kto vie niesť následky hrdinského skutku svojho všade, pred priateľom i nepriateľom, bez ohľadu na zisk či ztratu; kto však píše „hrdinské skutky“ anonymne, na účet a ztratu iných, ten . . . ten nemá práva iných, stojacich si v slove a presvedčení, nazývať — zbabelcami.

Prípad pána Gregora svojou povahou a pre zvláštnu charakteristiku našich pomerov v slovenskej intelligencii nepatrí vlastne ani do rubriky tejto, ale pod záhlavie: Ľudské dokumenty.

— Ľudových škôl so slovenskou vyučovacou rečou bolo v Uhorsku v škol. roku 1901—1902 len 495, so slovensko-maďarskou 1161 škôl.

— Ružomberský úverný spolok zvyšuje svoj základný kapitál z 200,000 korún na 500,000 korún z čiastky pripojením reservného fondu k základnému (200,000 kor.) z čiastky vypustením nových účastín (100,000 kor.). Bude teraz najväčším slovenským peňažným ústavom po Tatre. Úverný spolok dokázal, že pri riadnom odbornom spravovaní možno docieliť pekných výsledkov, trebárs je podnik aj slovenským. Vzrast jeho hádam dostatočne znázornia tieto číslice:

obrat obnášal v prvom roku účinkovania (1880)	zl.	1,177,763·14
po desiatich rokoch	„	4,377,469·60
po dvadsiatich rokoch	„	12,819,539·46
a dnes dosiahol výšky	K	39,492,099·81

Zisku mal spolok lanského roku 60,151·15 kor. Škoda len, že v návrhu na rozdelenie zisku určený je na „dobročinné ciele“ tak malý obnos. Takýto ústav by mohol veru viac obetovať, bez toho žeby to účastinári cítili; no a na pr. M. S. S. by hádam neškodilo podpory!

— Turč. sv. Martinská sporiteľňa uzavrela, že svoj základný kapitál zdvojnásobí.

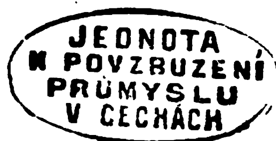
— „S velikým pohoršením oznamujú maďarské hornovidiecke časopisy, že dr. Vladimír Fajnor, pravotár vo Zvolene, začal vydávať — predbežne mesačne — slovenský časopis pod menom „Zvolenské Noviny“. Predplatné tohoto časopisu je poldruhej koruny. Zrejmé je teda, že sú to noviny určené pre najchudobnejší ľud na rozširovanie panslavismu. Na šťastie práve títo na mušku vzatí úbohí Slováčkovia nevedia čítať.“ Tak raduje sa orgán vládnej strany „Az Ujság“. A predsa zakladajú teraz „vlastenecké živly“ vo Zvolenskej spolok — volá sa „Tót közművelődési egylet“ — ktorý začal vydávať „slovenské noviny „Krajan“ a iné osožné slovenské čítania“; idú tedy učiť Slovákov čítať, — ale rozumie sa, zo škôl budú vyhadzovať slovenčinu ďalej.

— Spisy J. S. Machara. Roku 1887. Confiteor. (II. vyd. r. 1901., cena 2 k., viaz. 3 koruny.) — 1889. Bez názvu. (II. vyd. r. 1901. pod tit. Confiteor II., K 1·60, viaz. K. 2·60.) — 1892. Třetí kniha lyriky (II. vyd. r. 1902. pod tit. Confiteor III., K 2·40, viaz. K 3·40.) — 1892. Pêle-Mêle. (II. vyd. r. 1903., K 2·—, viaz. K 3·—.) — 1891—1894. štyri cykly sonetov (v II. vyd. r. 1903. v jednom svázku pod titulom: Kniha sonetů. (Cena ?) — 1893. Tristium Vindobona. (II. vyd. r. 1900., K 1·20, viaz. K 2·20.) — 1894. Magdalena. (II. vyd. 1899., K 3·20, viaz. K 4·20). — 1894. Zde by měly kvést růže. (II. vyd., K 1·80, viaz. K 2·80.) — 1897. 1893—96. (Básne. K 1·20, viaz. K 1·80.) — 1897. Boží bojovníci. (K 3·—.) — 1898. Výlet na Krym. (K 2·—, viaz. K 3·—.) — 1902. Golgata. (II. vyd. r. 1904. K 2·—, viaz. K 3—.) — 1902. Konfesse literáta. (K 5·—.) — 1902. Feuilletony. I. (K 3·—.) — 1902. Feuilletony II. (K 3·—.) — 1902. Stará prosa. (K 2·40, viaz. K 3·40.)

— Slovinskí umelci usporiadujú vo Viedni výstavu.

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

Dr. V. ŠROBÁR:

ĽUDOVÉ SANATORIUM PRE TUBERKULÓSNYCH.

Sú kraje u nás, kde fabrický priemysel vzrástol netušenou mierou a v krátkom čase. Tak v dolňom Liptove behom 10—20 rokov založené bolo 6 fabrík. Tento rýchly rozvoj fabrického priemyslu zapríčinil úplný prevrat v živote okolitého ľudu, ktorý takým činom temer razom premenil sa z roľníckeho robotníka na fabrického delníka. Prirodzená vec, že táto náhla premena vo spôsobe života neostala bez zrejmých následkov na náš ľud, ktorý, možno riecť, nebol pripravený k novému spôsobu života.

Jeden z mnohých následkov tejto zmeny je ohromné rozšírenie sa tuberkulósy medzi delníckym ľudom.

Stojíme ustrnutí nad štatistickými dátami o tejto najzáhubnejšej nemoci v našom Liptove. Je síce pravda, že v celej krajine z roka na rok stúpa počet úmrtia tuberkulósou (r. 1896 umrelo v Uhorsku na tuberkulósu 61,597; 1901 — 70,791; 1902 — 75,145), ale žeby lesnatý Liptov stál na treťom mieste, tedy s najväčším percentom úmrtnosti tuberkulósou (peštianska stolica 9%—12%, Liptov 13%—18%), to nás prekvapuje a musí nútiť k náprave a rýchlej pomoci.

Príčin tohoto veľkého vzrastu tuberkulósy u nás je zaiste viacej. Predne, že náš ľud, ktorý je od prírody sporivý vo všetkom, tedy i v pokrme a bývaní a šatení, pri ťažkej, sily vyčerpávajúcej práci živí sa tak biedne, ako v stave svojho roľníckeho života. A aký to rozdiel: pracovať na zdravom, sviežom vzduchu na poli a v zaprášených miestnostiach tkáčskeho priemyslu! Tam sloboda a voľnosť, dobrovoľná a radostná práca, tu dozor a napjatosť, a prach a výpary; vymeraný čas a donútenie! 14—16-ročné deti vstávajú o 4. ráno, biedne poraňajkujú, s kúskom suchého chleba s vodou odpravujú obed, a večer o 7—8. hodine začasto v strašnom dáždivom počasí prichádzajú na nocľah utrmácané, unavené, nevypočinuté, hladné, a do svojich biednych, nečistých, často preplnených

príbytkov, v ktorých v zime a do leta ešte aj mladý domáci dobytok máva svoj útulok pred zimou.

Kde tu nebyť nemocným? A ľud náš zvyklý je drhnúť do úpadku a vyčerpania síl. Neverí si, pracuje, kým s nôh neletí. Je temer pravidlom, že lekárskej pomoci vyhľadáva iba vtedy, keď sa nemoc rozmohla, keď ho horúčka, mučivý kašeľ, vyčerpanie síl a pľuvanie krve zburcuje z jeho nekonečnej trpezlivosti. I oddanosť jeho do vôle božej, jeho fatalistický názor o nemoci a vyliečení sa („ak ti je súdenô, vyliečiš sa“) napomáha jeho neodvratnú záhubu. A keď sa i dozvie o povahe svojej nemoce, o jej nákazlivosti, i vtedy často marná je snaha lekárova, ba po väčšine nemožno nemocného isolovať, šírenie sa nákazy na okolie prekaziť. I tak, hľa, pustoší tuberkulósa v krásnom Liptove, a tak možno vysvetliť, že stojíme v úmrtnosti na treťom mieste za veľkomestskou stolicou — peštianskou.

Otázka je, či sa dá za takýchto ťažkých pomerov dačo vykonať na záchranu nešťastných nemocných a či možno zabrániť rozširovanie sa tejto nákazlivej nemoci? Dnešná lekárska veda ubezpečuje nás o prajných výsledkoch v oboch smeroch. Mnohých suchotinárov v prvom i druhom štádiume možno ešte vyliečiť, a samú nákazu obmedziť.

Primeraná dieta, pokoj a čisté povetrie sú najvýdatnejšie prostriedky proti suchotinám. Ale, ako sa tieto prostriedky zdajú byť prostými a snadno vyplniteľnými, tak v skutočnosti, v pomeroch vyššej práve vylíčených, sú nemožné. Nemožný je úplný pokoj a odpočinok, lebo okolie nemocného a sám nemocný v prvom štádiume ani netuší, aké nešťastie hrozí tuberkulósou nakazenému, a preto pracuje, nespí, chodí v blate a dáždi, alebo v ostrom povetrí do fabriky na hodiny cesty. Nemožná je racionálna dieta, lebo je drahá a groša niet, a často nedostáva sa ani mlieka, ani inej siliacej potravy. Nemožné je isolovanie nemocného, lebo niet primeraného príbytku a ani nemocný, ani jeho okolie nevie, že šíri sa strašná nákaza v obydlí husto obývanom a nedostatočne vetranom a často vôbec nečistom a i z vonku smetiskom, hnojovkou a výparmi z rôznych odpadkov znečistenom. U nás nedostatok ornej pôdy znemožňuje sady, záhrady a väčšie stromové plochy u príbytkov.

Kde tu pomoc?

Zostáva len táto: Poučovať ľud o celej povahe nemoci, jej liečení a následkoch, a čím skôr postarať sa o sanatorium pre nakazených tuberkulósou. Prvú úlohu povolaní sú na seba podujať

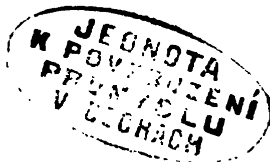
lekári naší, ktorí ju zaiste radi prevedú, pôjdu-li ím po ruke úrady a intelligentná vrstva národa; druhá je orieškom ťažkým, lebo ide o peniaze, o dobročinnosť bezodkladnú a nemalú.

Kde a ako vystaviť také sanatórium, aby v ňom našli i najchudobnejší úľavy a pomoci v ťažkom nešťastí svojom, to je už ďalšia otázka. Prvé je započať dielo, budiť záujem oň vo všetkých vrstvách obyvateľstva, sbierať a sorganisovať sa k jeho prevedeniu.

S radosťou môžeme oznámiť, že lekári Liptova usniesli sa v zdravotníckej komissii stoličnej, že pri najbližšom jarnom stoličnom zasadnutí podajú návrh na vybudovanie takéhoto ľudového sanatoria pre stolicu liptovskú.

Za povinnosť si držíme uviesť toto i širšiemu obecenstvu na známosť, vyzývajúc všetky vrstvy obyvateľstva, bez rozdielu náboženského a politického, aby sa čo najvýdatnejšie súčastnily tejto vskutku humánnej akcie, aby sme tak zachránili tisíce ľudu od najväčšieho nešťastia a všetkých od neodvratnej nákazy.

Dá Boh, že Liptov bude prvý, ktorý postaví si sanatorium z vlastných síl, z lásky k trpiacim blížnym a k svojej záchrane.

M . . . . . SKÝ:

„SLOVENČINA."

(Pokračovanie.)

No s opovrhovaním slovenčiny neni asi bez súvisu aj tá okolnosť, že slovenská reč a národnosť doteraz v krajine takmer nemala významu kulturného a politickej váhy, nemala za sebou ľudí, ktorí umom alebo päsťou boli by jej dodávali pred svetom lesku.

Pri Rumunoch ku pr. každý vie, že je aj krajina rumunská, s kráľom, s ministrami atď. Po kúpeľoch, po veľmestách potĺkajú sa rumunskí boháči, magnáti . . . Svet súdi dľa toho, čo vidí, číta, očuje.

Aj pri srbskej reči vzdelanému napadne srbské kráľovstvo, srbské hrdinstvo, Dugovič, Kara Đorde, Obrenoviči atď. To všetko imponuje.

Pri pohľade na Slováka aj najvzdelanejšiemu cudzincovi nevie prijsť na um nič veľkého, slavného, slovenského. Svetoví politici, štátnici, učenci, umelci ani z minulosti, ani z prítomnosti neznajú Slovákov ako činiteľov. „Po Tatrách žneme si jačmeň bez historie . . ." (Nár. Noviny 1903. č. 81.) Za hranicou represen-

tujú nás hlavne drotári, sklári, varechári, olejkári, a v našom ovzduší je málo ľudí, ktorí by neboli videli veľakrát „opilého Slováka". Chudoba, slúžobnosť, podriadenosť má nás od pravekov. Neni, ani nebolo slovenského štátu (bola „Veľká Morava", nie „veľké Slovensko"). Neni v ľude hrdej tradície, neni mohutných stĺpov a vrstiev, neni ani len veľkej zámožnej spoločnosti . . . Že z takých živlov, aké dnes na Slovensku sú, nevystane ani len dobrá látka pre imposantný román, to pán Vajanský zdá sa dokazovať. Aby jeho Kotlínom impónoval, preto ako mocný stvoriteľ z hliny narobil si Slovákov a Sloveniek imponujúcich, akých ale — žiaľbohu — na Slovensku niet. Ku pr. veľmi typického Slováka, o úrad a chlieb prišlého notára chudobného urobil boháčom, osadil ho vo veľkom dome, vysadil mu peknú záhradu, veľadil jeho majetok, dal mu viesť domácnosť bohatú, smerodajnú, neodvislú. A škoda! Skutočný Greguš (blízky príbuzný Vajanského) bol typus Slováka. Ideálny, za národ obetivý, dobrák, statočná duša; ale aj bezmajetnosť patrila ku jeho slovenskej typickosti.

Prečo p. Vajanský tohoto chudobného ale statočného typického Slováka a svojho pokrevného seračikou fantasie premaľoval na boháča? Prečo robil z originálu ledajakú kopiu, vlastne falsifikát?

Chcel radšej imponovať, než maľovať reelnú pravdu. Aby sa dalo affektovať: „Ja som pyšný, že som Slovák, coky kto ma haní."

Máme-li my Slováci ako národ patriť medzi národy sympatické, aj učencom, umelcom a mocným tohoto sveta imponujúce, nesmieme odbehnúť a hriešno odkopnúť to naše historické dedictvo, ktoré máme od pravekov v kulturnej jednote s Čechmi. Vystupujúc z tejto jednoty, vystupujeme zo spolku národov kulturne sa dokázavších.

Len v kulturnej jednote s Čechmi sme voľačím i v dejinách, len tak máme svetové miesto, máme elitu, učencov, umelcov, veľmožov, verandy „Skladanskovské", Leile, atď. Tak máme základ solidný pre sebavedomie ethnického národa 8 millionového, majúceho velikú, slavnú minulosť, rešpekt budiacu prítomnosť, a reelné výhľady i do budúcnosti.

Keď aj hneď nepadá nám do lôna nejaké autonomné „Okolie", ale chytrácki politikovia kde uvidia silu, t. j. stálu spôsobnosť „dupnúť nohou, zastať seba umom lebo päsťou," tam dosť skoro budú sa aj veľmi úctivo chovať.

Kdežto robiac sa všemožne slabučkým prútikom Svätoplukovským (dľa receptu Vajansko-Czambelovského), ostaneme ešte

1000 rokov nullou v politike i v osvete, v dejinách a v naších vlastných dedinách. Ak totiž vôbec ostaneme, ak pomocou tej hauptslovenčiny p. Czambelovej nezabudneme čo nevideť i slovensky!

*

„Pri zakladaní literatúry rozhodujú — ako i nedávno napísal prof. Jagič, keď práve bola reč o pomere češtiny a slovenčiny — nie stupne jazykovej príbuznosti, lež moc (Machtverhältnisse), politické a náboženské pomery a vzájomná príťažlivosť alebo odcudzenosť. Slová tieto vysvetlia nám všetko. Pre moc, t. j. štátnu, u nás nie sú možné české školy, nasledovne ani spisovný český jazyk.“ (Nár. Nov. 1903. č. 14.)

A „pre moc, t. j. štátnu, u nás“ sú dnes možné školy slovenské? Kde ích máte? Či ích práve moc štátna už hotové nepozatvárala v Martine, v Revúci, v Kláštore? Teda nielen české ale i slovenské školy sú dnes u nás nemožné, a keď predsa je ako tak možná literatúra slovenčinou, tým viac je možná spisba česká, ktorá aspoň vo svojích českých zemiach má školy, ústavy a hojnosť všeho potrebného.

Slovenský jazyk spisovný z kathedry vyššieho ústavu vedeckého neozýval sa ešte čo je svet svetom, nikdy. Bodaj som sa mýlil, keď poviem, že pravdepodobne aj nikdy nebude mať svoje vlastné všeučelište. „Na pravo šíře hledím, na levo zrak bystře otáčím, než mé darmo oko“ hledá na Slovensku takové „Machtverhältnisse,“ ktoré niesly by nám aspoň 12 stredných škôl, universitu, akademiu, všetko výlučne s jazykom strednej slovenčiny. A všetko toto ešte neni mnoho, neni dosť pre stvorenie, upevnenie, zabezpečenie novej spisby, novej osvety.

Je to tragika, keď i p. Šk. o pár riadkov nižšie uznáva a vyznáva, že „my s Čechmi marne máme taký jazyk, ktorý mohol by byť základom spoločnej literatúry, keď roztrieska sa všetko na iných pomeroch.“ Teda čeština „mohla by byť základom spoločnej literatúry“, ale dal nám to Boh marne, my hrivnu tú zakopávame, aby hrdzavela. Neseme ju tušim trocha dľa príslovia: „ako osol zlato.“ —

Že vraj po r. 1867 už aj peštianska vláda „bola prinútená prijať jazyk Matice slovenskej“ pri prekladoch zákonov, atď. Aj to má byť dôvod za slovenčinu a nie proti nej! Poneváč vláda, neprajná Slovákom, slovenčinu pochytila ochotne, lebo v nej poznala oslabenie Slovákov, preto máme si to ešte aj vziať za vzor! Ba čo

by tej vláde Slováci boli vykonali, keby tak tie preklady tlačiť bola sa opovážila aj naďalej po česky?! (Bola vraj „prinútená“!)

Ďalej čítame, že vraj koncom 60-tych rokov Matica naša s češtinou nebola by mohla tak zvíťaziť, ako so slovenčinou. „Popri českej, **ktorej boli by sa pridŕžali najlepší Slováci,** boli by nám pozakladali krajové literatúry...“ Kto? A ak aj, — či by tie neboly na biedne živorenie rýchlo zanikly vedľa mohutnej spisby českej? Vraj česká akademia nebola by nás prijala, a „boli by sme ostali ako stroskotaním svojej lode na pustý breh vyhodený človek. Na nás desne boly by sa dokázaly „Machtverhältnisse“, Jagičom umne vystihnuté“.

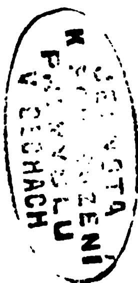
Toto by malo smysel, keby dnes uhorské zákony a vládne nariadenia bezohľadnou prísnosťou Drákona uvádzaly slovenčinu do škôl, úradov, atď. Ale dnešné „Machtverhältnisse“ ako rybu na breh vyhadzujú práve slovenčinu. I s češtinou akiste robili by to isté, ale nie s toľkým výsledkom. Čeština u nás „hnevu sa nebojí, o milosť nestojí.“ Nedostatok gymnásií, akademií na Slovensku česká spisba nese ľahko, slovenskú to ale zabíja. Hnevu a nemilosti všemožných vlád náramne vystavujú Slováci seba a svoju osvetu tým, keď od dávnej, tu neodvislej spisby sa odrezujú. Vydávajú sa na milosť a nemilosť sokov abo neprajníkov.

Neni na to príkladu v dejinách, žeby medzi velikými a vysoko vzdelanými národami vrazená hrstka ľudu hmotne chudobného, duchovne zaostalého, nábožensky na dvoje rozlomeného, „bez historie“ (Nár. Nov. 1903. č. 81.), bez dejinného sebavedomia, bez neodvislosti, bez váhy v politike, bez významu v štáte, odtrhnutého od svojej duchovnej minulosti, a hrstka ľudu všemožne osihoteného vypracovala osvetu odolávajúcu assimilácii.

*

Áno! Rozhodovať budú „Machtverhältnisse“! K tomu patrí aj to, že „komu neni rady, tomu neni pomoci.“ Platí to aj o Rusoch v Haliči, za ktorých p. Šk. schováva sa a ktorí tiež svedčia len proti nemu. Maloruské snahy odstredivé, drobenie velikého celku ruskej spisby a osvety je práve tak nepožehnané hrešenie proti samožertve, vyžadovanej v záujme najvyššieho dobra národného, ako je tým drobenie všade. Prečo vzdelanejší Malorusi nemohli by sa spokojiť so spisbou veľkoruskou? Ľudu ani ruská vláda neprekáža písať tak, ako lepšie rozumie ľud. Je kliatbou Juhoslovanov, že literárne a konfessijne tvoria opravdovú kašu špeciálností, extravurštného kocúrkovstva do nekonečna. Hlušili by sa

Chorvati so Srbmi — nie len v Záhrebe — na celej čiare, keby mali smyslu pre štátnu a národnú silu viac, než pre rozkladanie sa so svojím slovíčkovým, handričkovým, písmenkovým, pátričkovým provinciálnym separatismom? Akí mocní by boli o jednej spisbe Srbi s Chorvatmi, Bulhari so Srbmi! Keby sa spolu neráčili, ako pes s mačkou, ako Kain s Abelom! Ale slovanská krv, slovanská kosť — je vtelená odstredivosť. To je naša kliatba. A najhoršie je, že na nejaké kájanie sa Kainov a znovuzrodenie sa z Ducha svätého nemožno dnes ešte ani pomýšľať.

Náš človek po kongresse slovanských novinárov v Plzni je v stave napísať do slovenského „orgánu": „Mne zdalo sa prízvukovanie slovutnej „individuality" slovanských kmenov trochu hlasné: pri veľkom individualisovaní čert už pobral so desať slavianskych kmenov na Labi a Pomorí. Každé sa to len bojí o tie svoje špeciálne čačky a celok berie diabol." (Nár. Nov. 1903. č. 70.) Za to ale i sám to robí, čo na iných tepe, totiž k vôli „samatovej slovenčine" alebožto k vôli „špeciálnym čačkám" v nej, k čertu vesluje s celkom, s národom. Zaiste na takéto a podobné separatismy zahynuly nám už Slovanov milliony. Tomu samovražednému processu neni konca kraja aj dnes.

*

Niet dôkazov za to, „že duchovná jednota Slovanstva bez jednoty politickej nemá praktickej ceny." Prečo duchovná jednota Germánstva má ohromnú praktickú cenu jak pre celok, tak i pre čiastky oddelené politicky?

Končí p. Šk. takto: „Kto dnes inak hovorí o spisovnom jazyku Slovákov, je alebo slepý pre naše pomery, alebo nezáleží mu nič na tom, čo s nami bude." To po pravde platí iba o jeho hovorení. Kto neni „slepý pre naše pomery", ten vie, že u nás rozhodujú „Machtverhältnisse". Ten ale i to vie, že nie len prevaha Maďarov a čo s ňou súvisí, sú „Machtverhältnisse", ale všetko „čo hatí Slovákov".

Je to menovite i náš **národný karakter a naturel**, následkom ktorého vyše 1000 rokov nevieme si podmaňovať tento boží svet. Ba ani svoj vlastný diel z neho, prijatý ako od Boha, nevieme si zachovať svojím. Sluhami, t. j. zadlženými a tak zapredanými sme vo vlastnom dedictve. Naša hmotná chudoba, podriadenosť abo zotročenosť svedčí i proti nám. Keď vie medzi nami majetok nadobudnúť aj trvale podržať Nemec abo Žid, prečo Slovák zriedka a málo nadobýva, a prečo i nadobudnuté, zdedené stále

nepodrží, ale prepije, prehrá, prepravotí, preparádi, prepanští? To je „Machtverhältniss“ najťažšieho kalibru. Nerobí to nemožnou u nás českú spisbu, ale robí nás nemožnými ako národ vzdelaný, závodenia schopný. Na národnú osvetu v modernom smysle peňazí nemajúc, a bez osvety musejúc národne zaniknúť, treba sa chopiť tej, ktorá sa nám ponúka, ktorú nám Boh dáva, ktorá národnú dušu drží v nás už 1000 liet.

„Machtverhältnisse“ sú u nás vedľa hmotnej chudoby hneď tie už spomínané „čačky“. „Čačky“ grammatické, konfessijné, výtečníčkarské.

Zo stanoviska kresťanskej lásky, ktorá je vždy veliká, rozdiely konfessijné sú doista malé — „čačky“. Hurban s Moysesom, kardinál Rudnay s Kollárom vedeli najsť medzi sebou jednotu ducha, svázok pokoja. Zo stanoviska opravdovej vzdelanosti, ktorá je vysoká, rôznosti mluvničné sú nízke, — sú „čačky“. Apoštol Pavel bol doista horlivý Žid telom i dušou, ale nevidel v tom zradu rodu, keď písal grécky. Lebo židovsky mluvilo sa len v Palestíne, tak asi ako slovensky len na Slovensku, a jemu nešlo o národnú pýchu Židov, ale o spasenie všetkých národov.

Čože je reč? Reč neni ani osobnosť, ani duch, abo duša. Ako misa parádna, ale prázdna, nemá ceny pre hladovitého, takou prázdnou misou je i tá najpeknejšia reč bez osvety, bez duchovného bohatstva.

„Reč je len takým predmetom ako dáždnik“, povedal p. Pavel Mudroň v obrannej reči v Pešti 25. IV. 1903. (Nár. Nov. 1903. č. 53.) Teda predmet, majúci národu slúžiť, osožiť, a nie byť modlou, fetišom.

Ktorá reč na svete bola by tá najpeknejšia, to tuším doteraz neni dokázané. „Každá líška svoj chvost chváli.“ Dľa biblického pochopovania rozdielnosť jazykov je vlastne prekliatie pokolenia ľudského, je výsledok hnevu božieho, zavineného pýchou, vypínavosťou pri stavaní veže babylonskej. Takto aj „samatová slovenčina“ svoj koreň má vlastne v hneve božom . . .

No i podľa zdravého rozumu je jasné, že lepšie by bolo ľuďom, keby všetci mluvili len jednu reč. Tak by ku pr. u nás hneď odpadla nám veliká pliaga, nemuseli by sme zmárniť najkrajšiu časť života húžvarením sa s rozličnými grammatikami a slovníkami. Že ku pr. jazyk slovanský, kedysi jednotný, na toľko nárečí a podrečí nerozpadol sa pôsobením Ducha svätého, ale stalo sa to humpľovaním rečí, majúcim svoje korene i v organických chybách jazyka,

vo vrtkavosti vkusu, v zlej pamäti, vo všelijakých nemanieroch výrečnostných, a menovite i v pletení cudzého s vlastným ako košov s baňami, to vari je tak. Ako sa taký „samatový“ jazyk tvorí a pretvára, to zkusiť môž ku pr. u nás na Dolniakoch, kde máme várošháze, kelčíky, bintetíše, a hovoríme „fene ťa oškriabal“. O 100 rokov prijde na to odborný grammatikár, zo stúpencov pána Czambela, a konštatuje, že na Čabe je čistá pravá samatová slovenčina. Tú treba pozdvihnúť na jazyk spisovný. Aspoň pre Dolňozemcov. Prečo by títo mali písať „hornáčtinou“? A prečo by nemali pravdu, asi ako aj Turčania majúc pravdu oproti češtine. Keď drobiť, tak drobiť — až na prach. (Dokončenie.)

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.

(Pokračovanie.)

I hnutie z roku 1793. je na žiaden pád nie proletárske. Pravda — a to je to, čo toľkých priviedlo na nepravú cestu — prichádza tu na povrch ten spodný prúd francúzskej revolúcie, ktorý ona už prv mala, myslím prúd demokratický. Tento je tu však od prvopočiatku. Javí sa už i pri voľbách generálnych stavov roku 1789., a potom konečne 1793. prichádza k plnému vývoju.

Ak prečítate tie „Cahiers“-y a jich „Doléances“-y, soznamy požiadavôk, ktoré voličia posielali svojím dôverníkom, najmä v Paríži a Lyone, nájdete v ních cele zvláštny tón, nesúhlasiaci s mužami nálady dobrej. Poukazuje sa na vládnucu biedu — bola to treskúca zima s 1788 na 1789 — a žaluje, že svobodnou konštitúciou sa veru neumenší. „Hlasy o svobode nespomôžu veru srdcu biedneho, hladom umierajúceho.“ Už žiadajú sadzbu ceny na chlieb a zamestnanie; zrušenie nedeľného pokoja a sviatkov! A ako sa opakujú tieto hlasy v spisoch a rečiach Maratových, vie každý. „Ami du Peuple“ horlí proti aristokratom a chce „peuple“-u slúžiť. A nahliada sa, že veľkým massám „úbohých“ svoboda a rovnosť veru nič nepomohla; a Marat odvodzuje z tohoto: rovnosť v právach vedie k rovnosti pôžitkov, a len na tomto základe môže táto myšlienka spočinúť.“ Potom idú taxy, príde „maximum.“ Ale spytujem sa vás, či je preto toto hnutie proletársko-socialistické? Či vôbec ním mohlo

byť? Pozrimeže na jeho nositeľov! Hlavný bod demokratického prúdu, jako známo, je Lyon a Paríž. V Lyone pravda nachodíme proletariát, proletariát hodvabníckeho priemyslu. Dľa štatistiky z doby 1788/9 bolo v lyonskom hodvabníckom priemysle: 410 maîtres marchands fabricants (fabrikantov), 4202 maîtres ouvriers (majstrov), 1796 compagnons (tovaryšov) a asi 40,000 ostatných robotníkov oboch pohlaví. Tu teda bez pochybnosti badať proletárske záujmy a pudy; predsa sú však zastreté zvláštnou povahou lyonského hodvabníckeho priemyslu. Tento mal a má aj podnes ráz veľmi malomeštiansky, ba v istom smysle až veľkomeštiansky a síce zo dvoch dôvodov; jednak pre zvláštnu organisáciu tohoto priemyslu, že sa totiž nepracuje vo veľkých závodoch, ale v malých dielňach pod vedením samostatných majstrov, teda tvorí samostatné existencie majstrov, akýsi stredný stav medzi podujímateľmi a robotníkmi, ktorých je ťažko pohnúť k spoločnému hnutiu s proletariátom; jednak preto, bo lyonský hodvabnícky priemysel je luxusný priemysel. Dľa povahy svojej je luxusný priemysel — najmä drievnejšej doby — protirevolučný: hodvabných punčoch „Montagnardi" nenosili. Preto je Lyon popri départementu Vendée na čele protirevolucie a síce už na začiatku 1790. roku. V tom pomere, v akom je Lyon protirevolučný, vystupuje Paríž so svojím Faubourgom do popredia: z neho sa valia nové zástupy, zástupy sanskulottov. Akíže to ale boli ľudia? Pravda, boli medzi nimi aj robotníci. Avšak — vďaka zvláštnemu parížskemu priemyslu — na ních boly stopy remesla, z ktorého vystúpili, alebo ku ktorému ešte v ten čas náležali. Vlastnú ale massu sanskulottov netvoria tieto robotnícke massy, ale prevažne parížske malomešťanstvo; sú to po prvé takí remeselníci, ktorí neboli v cechách, ktorí bývali práve v predmestiach St. Antoine a Du Temple, po druhé tovaryšia, po tretie tí, ktorých Francúzi „la boutique" menujú, grajzleri, hostinskí atď., trieda zvlášť dôležitá, konečne sberba veľkomesta, ktorá už vtedy jestvovala a ktorá ani dnes nevyhynula; „lumpproletariát." Toto sú teda rady prívržencov Dantonových, Robespierrových a Maratových. A títo vodcovia samí? Ktorého ducha deťmi sú? Koniec koncov sú tiež rodom malomešťania. Sú krajní radikálovia, krajní individualisti. Svojími ideálmi sú na každý pád dľa nášho dnešného poňatia nesociálni, neproletárski. Ústava r. 1793 v čl. 2. označuje za Droits de l'Homme*: Egalité, Liberté, Sureté a Propriété. Toto

* Práva ľudské: Rovnosť, svoboda, bezpečnosť a vlastníctvo.

neni ani proletárske, a ani socialistické; preto musíme všetky tieto domnenia o kommunistickom hnutí rozhodne zamietnuť.

Preto som dlhší bol pri revolúcii 1793. roku, aby som vám príkladom dokázal, ako je nemiestne všade, kde sa kričí a bije, hneď hovoriť o sociáldemokratoch, o moderných socialistoch, t. j. o proletárskom hnutí.

O ostatných hnutiach predhistorie sa len na krátko zmienim. Vzbura Babeufova r. 1796 mala na každý pád v svojom programme náter kommunistický; zostala však bez všetkého vplyvu na massy, ktoré konečne už boly sýte revolúcie.

Na oko sú veľkomeštianskymi júlová revolúcia z r. 1830 vo Franzúzsku a hnutia v Nemecku v 1848. Oba razy vidíme mešťanstvo bojovať proti panujúcim feudálom. Menej patrnou je mešťanská povaha revolúcie anglickej v r. 1832 a februárovej revolúcie vo Francúzsku roku 1848, bo tu sa bojuje proti vládam mešťanským. Ale ani hnutie v Anglicku r. 1832 a februárová revolúcia vo Francii nie sú žiadne proletárske hnutia, sú skôr bojom z čiastky buržoazie — najmä radikálnych priemyselníkov — proti „vysokej finančnej aristokracii". Tie isté protivy, ktoré teraz v Taliansku nachádzame v oposícii radikálneho priemyslu proti zkartelovanej polofeudálnej „vysokej finančnej aristokracii", ktorú Crispi zastupoval.

Toto sú teda jasné, uvedomelé hnutia nášho stoletia. V ních bol súčastnený proletariát; za všetkými barrikádami od 1789—1848 ležia proletárske kosti, ale proletárskym, v našom smysle sociálnym hnutím nebolo z ních ani jedno.

Kde tuná proletariát pre seba bojuje a zastupuje svoje záujmy, tam je z počiatku ešte cele tupým, nejasným zvukom, ktorý spozorujeme, a dlho to netrvalo, kým sa hlasy vyvinuly na výkriky, výkriky na požiadavky a programmy. Prvé proletárske hnutia sú — ruch to tých nešťastných, hlboko zakopaných máss — dľa slov Carlyle-a, jako hnutia enceladusa, ktorý keď sa chce o svojích bôľoch požalovať, musí zapríčiniť zemetrasenie. Sú to hnutia cele instinktívnej formy, týkajúce sa toho, čo je najbližšie, útočiace na to, čo ím práve zdanlive v ceste stojí. Sú to činy, majúce pôvodne zväčša formy lúpeže a drancovania. Ích úlohou bolo nejako majetok nepriateľa zničiť. V Anglii sa hemžilo ku koncu minulého storočia a na začiatku terajšieho, borením a drancovaním fabrík. Roku 1812 je v Anglicku borenie fabrík smrťou pokutované, najlepší dôkaz teda, jako často sa to muselo stávať. V iných krajinách máme tie isté priebehy. Tu myslím na požiar fabrík v Ustri vo Švajciarsku

roku 1832, v Nemecku na nepokoje tkáčov v rokoch 1840, vo Francúzsku na povstanie hodvabníckych robotníkov roku 1831.

Toto povstanie sa líši od podobných tým, že jeho vodčím heslom bolo: Vivre en travaillant, ou mourir en combattant!* ktoré heslo môžme aj nad bránu proletárskeho hnutia napísať.

Je ono prvým ostíchavým výrazom proletárskych snáh, bo tento válečný výkrik vyslovuje negatívne a positívne pravý výrok proletársko-socialistickej ethiky: Kto nepracuje, nech nežije — negatívne, ten ale, kto pracuje, nech vie žiť — positívne. Sú teda prvými formami proletárskeho hnutia: boj proti zovňajším veciam, kde je protivník takrečeno ztelesnený: proti fabrikám a strojom, ktoré sú zborené, bo je zrejmé pri jích vzniku, jakú konkurrenciu robia remeselníkom, proti bytom podujímateľov, ktorí sa zdajú novými baštami násilníkom.

Istý druh pokroku je už v tom, keď vstúpi na miesto bezprostredne viditeľných vecí, za nimi stojaci právny poriadok, na ňomž sa vlastne kapitalistický, hospodársky systém zakladá, voľná konkurrencia vo výrobe. Je teda ďalšou etappou proletárskeho hnutia odstraňovanie tých moderných inštitúcií. Tak dlho bojuje už proletariát v Anglicku na konci minulého a na začiatku terajšieho stoletia o nové zavedenie Alžbetinho priemyslového poriadku. Tento ustanovil: každý majster má pri troch tovaryšoch len jednoho učňa držať. Doba učenia sa obmedzuje na sedem rokov, pláca sa ustanoví smierčim súdom atď. Je to starostlivým chytaním sa ochrannej zbrane, ktorá umkýňa. Aj to je ešte neisté; podstatne ale nachodíme toto zvláštne ťaženie celou predhistoriou proletariátu, že sa pridržiavajú tieto hnutia toho, čo bolo prv v tých lepších časoch. Tak je to i na príklad s nemeckým robotníckym hnutím 1848, ktoré tiež požaduje staré pomery prinavrátiť. Všetko toto patrí len preto do predhistorie sociálneho hnutia, bo mu chýbä ten vlastný cieľ proletariátu.

Do predhistorie patrí i to veľké známe hnutie, ktoré sa tak často označuje, jako prvé, predné socialisticko-proletárske hnutie; — mienim tu chartistické hnutie z 1837/48 v Anglicku. Toto sa líši od oných okamžitých vzkypení máss tým, že bolo viac ako po desať rokov systematicky vedené, a že bolo dobre sorganisovaným hnutím. A bez každej pochybnosti je ono na každý pád pravé proletárske hnutie: ak sa vám tak páči, prvé organisované proletárske

* Žiť v práci, alebo zomreť v boji.

hnutie. Proletárske je ono preto, bo predne proletári tvoria triedu chartistov; je ono proletárskym aj v tom smysle, že jeho požiadavky vzrástly bezprostredne z pomerov proletárstva, že snaha po materiálnom zlepšení stavu utlačených robotníkov priamo do popredia hnutia vystupuje. Už vtedy bola ustálená maximálna doba pracovná. Pripomínam chýrne slová farára Stephensa, ktorý massám zakričal: „Otázka, ktorá nás posiaľ zamestnáva, je otázkou žalúdka!" Proletárske je chartistické hnutie aj preto, bo v ňom sa viacráz ostro vyjadruje protiva medzi prácou a kapitálom. „Vláda" a „panujúca trieda" je v ňom totožná s triedou kapitalistickou. Je to zrejmé z onej zakorenenej nenávisti, hromadiacej sa už vtedy v massách proti podnikateľstvu, a ktoré stály pod bojovným heslom. Slová O' Connela: Dolu s tými biednikmi, ktorí ssajú krv našich detí, s biedou vašich žien si prostopašnosti robia, a sýtia sa vaším potom, upomínajú nás živo na formu rečí proletárskych ľudových shromaždení ešte podnes. Poukazovať na právo práce je celkom proletársky rys; už vtedy bojovalo sa o právo na úplný výnos práce, na „prebytok", ktorý tiekol do vrecka podujímateľov. Už i rastúca ľahostajnosť proti mešťanským požiadavkám je znakom rázu proletárskeho u chartistických hnutí; jako na pr. proti odstráneniu cla od žita. Je zaujímavé pozorovať, ako chartistické hnutie pomaly upúšťa od účasti na — vtedy tak naliehavých požiadavkách meštianstva, ktoré ešte z prvu spolu zastupovalo, neskoršie však od ních upustilo hnutie chartistické. A aj vo forme boja vidíme ducha proletárskeho. Už vtedy sa zdal prvým bojovným prostriedkom štrajk, ktorú myšlienku samo sebou sa rozumie len rýdze proletárske hnutie zplodiť mohlo. Teda bez všetkej pochybnosti: z dôvodov na základoch týchto a ešte iných v chartistickom hnutí máme s proletárskym hnutím do činenia. Preto však vriaďujem i toto hnutie do predhistorie, bo mi chýbäjú: jasný program proletárskeho sociálneho hnutia, jasne vytýčený cieľ, kam má to hnutie smerovať. Chartistické hnutie má za program chartu, a charta neobsahuje nič ozaj socialistického, ale len sostavenie reformy parlamentnej, viac nič. Neobsahuje ona nič iného, len formu programmu z núdze, bo sa o lepšom dačom nevedelo, len program prevzali od radikálnej meštianskej demokracie. O' Connell hlásal proletariátu: Všeobecné hlasovacie právo, tajné hlasovanie, jednotné voličské okresy, diety, zrušenie censu pre poslancov, krátke zákonodarné obdobie. — Preto, ačpráve jadro chartistického hnutia proletárskym sa zdá byť, taktiež aj jeho duch je proletársky, predsa ho musíme rozlišovať od ne-

skorších uvedomelých proletársko-socialistických hnutí pre túto neurčitosť jeho programmu. Dôrazne hovorím, bo často od vynikajúcich znalcov anglickej histórie, jako Brentana, chartistické hnutie ztotožnené býva ku pr. s nemeckou sociálnou demokráciou. Tento náhľad pridržuje sa primnoho vnejšej formy, ktorá si je v oboch prípadoch podobná až potiaľ, pokiaľ oboje sa domáha politickej moci; ale pre určenie povahy sociálneho hnutia rozhodujúcim má byť vnútorná podstata jeho.

Predhistoria sociálneho hnutia vyznačuje sa teda — jako som to už bol povedal — svojou veľkou a súhlasnou podobnosťou. Všetky hnutia a snahy, ktoré som vám ako predhistoriu pomenoval, nachádzame všade tam, kde len môžme hovoriť o sociálnom hnutí.

Na prahu medzi historiou a predhistoriou počínajú byť v jednotlivých krajinách rozdiele v sociálnom hnutí patrné. Ako rovnaké boly na počiatku, tak sa začínajú rozlišovať v ďalšom vývine.

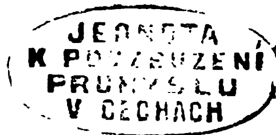
Tri týpy rozoznávam, a chcem ích menovať k vôli jednoduchosti: anglickým, francúzskym a nemeckým týpom. Pod anglickým týpom robotníckych hnutí rozumiem tie hnutia, ktoré majú podstatne nepolitický, čisto robotnícko-hospodársky ráz. Francúzskym týpom označujem hnutie, v ktorom do popredia vystupuje revolucionismus a „pučismus"*, t. j. istý spôsob spiknutia s pouličným bojom, a konečne za nemecký týp považujem robotnícke hnutie zákonno-parlamentárne-politické.

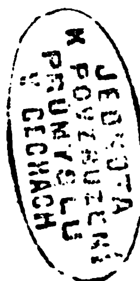
To sú teda tie tri smery, na ktoré sa delí sociálne hnutie. V ních sa vyvíjajú takrečeno všetky životaschopné zárodky, ktoré sú obsažené v celom sociálnom hnutí, vyvíjajú sa „zvláštne určité princípy" tohoto hnutia. Uvidíme neskoršie, že sociálne hnutie smeruje zas k väčšej jednotlivosti, keď už jeho rozličné národné vlastnosti boly takmer vyčerpané.

Prv, než by sme si objasnili tieto národné zvláštnosti, žiadúcno je pohýbať jedným bodom, rozhodujúcim pre pravé porozumenie. Myslím na „principiellné stanovisko", ktoré chceme zaujať ako vedeckí pozorovatelia voči tejto rozmanitosti sociálneho hnutia.

Panujúcemu názoru zodpovedá, že tam, kde vidíme rozdielnosť v hnutí, že oddeľujeme takzvané zdravé a normálne hnutie od nezdravého. Obyčajne shoduje sa v panujúcom názore tento rozdiel s rozdielom hnutí v Anglii a na kontinente. Anglické hnutie, byvše v podstate čisto remeselnícke, označujeme zvyčajne za hnutie nor-

* Asi výbušnosť, náhle vzplanutie. Nemecky: Putsch = výbuch.

málne, kontinentálne ale viac za politické, ako za nenormálne, alebo nepravé. Aké stanovisko zaujímame v tejto otázke? Myslím, že pri takomto rozdeľovaní dvojakým spôsobom stala sa chyba: methodicky i vecne. Keď veda vysloví taký úsudok, ktorým sa domnieva, že sa má zároveň i do historie miešať, tak sa to zovie, dľa môjho názoru, prekročením hraníc, ktoré si učenec vymedziť musí a má. Vydáva sa tým za objektívne vedenie niečo, čo je čisto subjektívne, prísne privátnym domnením, istým spôsobom zaujatej myšlienky, nevšímajúc si, že veda, ako to raz *Hegel* povedal, prichádza vždy veľmi pozde k poučovaniu o tom, ako by mal svet vyzerať. Toto je teda základ, prečo ja menujem to methodologickým omylom.

Vecne je zchybený ten názov ale preto, bo ním označované normálne hnutie je najabnormálnejším, aké kedy vôbec existovalo, lebo sa anglické sociálne hnutie mohlo stať takým, akým sa práve stalo, len radom zvláštnych neobyčajných okolností. Lebo, ak vezneme normálny beh moderného kapitalistického vývinu za objektívne merítko, ktoré je skutočne jediné, ktoré môžeme použiť, hneď povieme: kontinentálne hnutie je normálne a anglické abnormálne. Myslím si ale, že je dôstojnejším vede na strane nechať „oddeľovanie normálneho“ a „abnormálneho“ hnutia a skôr vyzkúmať príčiny, *prečo* sa vytvorily v rôznych zemiach rôzne tvary sociálneho hnutia, vyložiť ích a nie odsúdiť. Úlohou mi bude v nasledovnom poukázať na to, aké sú tie rozdiele medzi sociálnymi hnutiami jednotlivých zemí, a prečo tie rozdiele tu sú.

Čo ale znamená: vysvetliť. Musíme aj s týmto prísť na čisto, bo aj v tomto sa mnohoráz zchybí. Prirodzená vec, že tu nám ide len o niekoľko poznámok. Sociálne udalosti vysvetliť znamená nájsť tie príčiny, z ktorých to hnutie vyšlo. Týmto príčinám na pravú stopu prísť. Pri tomto ale nesvobodno byť nerealistickým, ako sa to často stáva. *Nerealistickým* menujem to vysvetlovanie sociálneho zjavu, ktoré odvodzuje zjav tento povrchne z na odiv stavaných ideálnych altruistických motívov, teda záujmy — myslím v hospodárskom živote, prevažne záujmy hmotné podceňuje, jako hybnú silu, ktoré teda verí v divy v sociálnom svete.

Tu pokladám, *aby som svoje stanovisko príkladom znázornil*, obvyklé schema vysvetlenia sociálneho vývoju Anglie za nerealistické t. j. za nezodpovedajúce skutočnosti. Dľa tohto schematu odohraly sa udalosti v Anglii asi nasledovne:

Za niekoľko desaťročí, naposledok v hnutí chartistskom, cho-

val sa proletariát veľmi surove, roztrpčený bojoval v ohavnom materialisme za svoje záujmy, naraz v polovici tohoto stoletia stal sa spôsobným, smieril sa s panujúcim hospodárskym poriadkom a smieril sa s podujímateľmi, ktorí sa stali šľachetnejšími. A všetko toto preto, bo nový duch vnikol do ľudí, nastal prevrat myšlienkový, od individualného národo-hospodárstva a utilitaristického svetového názoru k sociálnemu poňatiu spoločnosti a postavení a povinnosti jednotlivcov v nej. Vzdelavatelia a rozširovatelia tohoto „nového ducha“ boli predovšetkým Thomas Carlyle (1790—1881) a kresťanskí „socialisti“: Maurice, Kingsley, Ludlov atď. Nauka Carlyla ale vrcholí v slovách: Neštestia, ktoré Europu zastihlo: — francúzska revolúcia! chartismus! — pochádza odtiaľ, že panuje duch zla: mammonismus, egoismus a zabúdanie povinností. Potrebné je tohoto ducha reformovať! Vniknúť musí do ľudských sŕdc zas miesto pochybovačnosti viera, miesto mammonismu idealismus, miesto individualismu sociálne smýšľanie. Stredom nemá individuum byť, ako to chce mať eudämonisticko-utilitaristický svetový názor, ale sociálne ciele, objektívna hodnota, ideále musejú vodiť činnosť ľudskú. Takým názorom v plnení sociálnych povinností sa i pomer proletársko-kapitalistický zošľachtí, zmäkne: podujímateľ stane sa ľudskejším, naučí sa opravdove vládnuť, robotník povoľnejším, naučí sa opravdove slúžiť. Práve takto hovoria i tak zv. kresťanskí socialisti; lenže oni tohoto „nového ducha“ z náuky kresťanstva odvodiť chcú.

Teraz tieto náuky nesú ovocie. Každý sociálny duch — kto by si to bol pomyslel — skutočne vraj vchádza do sŕdc ľudí; tým sa sociálny konflikt odstraňuje zo sveta, na miesto nenávisti a nedôvery vystupuje láska a dôvera. „Sociálna otázka“ je riešená, kapitalismus je zachránený, socialismus zažehnaný . . .

Nechcem teraz zkúmať, v akej miere zodpovedajú sociálne faktá, tu vyjadrené, skutočnosti; avšak i keď pripustíme, že zodpovedajú, — že shoda panuje v Albione: či nám postačí tento hyperidealistický výklad?

Či by nebolo treba i niekoľko riadnych motívov pripojiť k tejto kausálnej súvislosti, než tieto výsledky Carlylovských kázní?

Pravda, nemôžme predviesť „exaktných“ dôkazov toho a či toho názoru, bo konečne tu rozhoduje svetový názor posudzovateľa, jeho oceňovanie človeka: Wallenstein a Max sa navzájom nikdy úplne nepresvedčia. Ani jeden neupustí od svojho, aby snáď uvádzaním dôvodov a poukazovaním na určité faktá správnosť svojho názoru aspoň pravdepodobnou urobili.

Z mojej strany ja nedôverujem všetkým láskyplným historickým vysvetleniam, a verím radšej Wallensteinovi, jako Maxovi. A keď teraz, pudený touto ošklivou nedôverou, v tomto prípade pozorujem trocha dôkladnejšie anglický vývoj, hneď si utvorím o ňom iný obraz, ako ktorý som si tu dľa panujúceho názoru nakreslil. Predovšetkým nachodím tu ozaj veľmi málo z toho „sociálneho ducha", ktorý mal prv toľké divy porobiť. Inštitúcie, na ktorých spočíva tá anglická zvláštnosť proletárskeho vývoju — remeselníctvo a spoločenstvo — naplňuje nezdravý duch sebectva, zisku. Áno, sotva jest inej sociálnej tvorby, ktorá by bola brutálnejšie postavená na egoisme, — čo je veľmi rozumné — jako tieto Trade Unions. A keď čítam zkormútené nárky kresťanských socialistov na úplný nezdar ích snáh, srovnáva sa to veľmi dobre s ostatnými pozorovaniami. Teraz ale, keď aj pripustím do istej miery pôsobenia „sociálneho ducha", či mám veriť divu, že premôže hory? Či nemám sa domnievať, že mu hospodársky a politický vývoj, kde je predsa len sebectvo udomácnené, veľmi bol ku pomoci, že mu pripravil pôdu, aby mohol pôsobiť?

Toto všetko mám na mysli, a výsledkom je, že s Carlylom a s jeho sociálnym duchom nemôžem byť spokojný, ale sa musím pokúsiť, — tak pre Anglicko, ako pre druhé zeme, — o realistické vysvetlenie historie. Čo je ozaj nie ťažko. Pozrime tedy, ako sa dajú rozumeť národnostné vlastnosti sociálneho hnutia so zreteľom na — dľa mojej mienky — smerodajných faktorov historie, ako na nutný výsledok určitého poriadku vývoju: to znamená ích vysvetliť.

(Pokračovanie.)

Dělník nechce pořád jen výklady z lučby, chce také slyšet vážný hlas o věcech náboženských, politických, národních. *Masaryk.*

*

Dnes všechno směřuje k mezinárodnosti, to jest k sjednocenosti mezi národy, k lásce lidí, ať jsou jakéhokoli původu a jakýchkoli mravů. Býti přívržencem mezinárodnosti znamená chtíti, aby láska spojovala všechny lidi, na místě viděti, jak je záští rozdvojuje; býti mezinárodovcem znamená žádati jednotu mezi národy, neznamená však pohlcení jedněch druhými, četnějšími a mocnějšími. *A. Hamon.*

*

Věčné pravdy a práva věcí existují na štěstí neodvisle od našich myšlenek nebo přání; ony jsou mathematicky upevněny a pronikají přirozenost člověka i celý svět. S nimi nelze žertovat právě jako s gravitací.

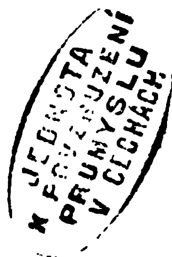
Froude.

A. ŠTEFÁNEK:

J. S. MACHAR.

(Pokračovanie.)

Verše „Třetí kniha lyriky", vydané roku 1892 a „Tristium Vindobona" patria medzi najlepšie poetické práce Macharove. Sú to básne bez zvláštneho spojiva, sbierka, vždy živé, pružné, na mnohých miestach až drsné, vždy ale krásne, ba nádherné. V prvej knihe ospevuje hlavne svoju ženu, v druhej teskní nad svojím osudom, ktorý ho viaže na pôdu cudzú. Možno z nich vycítiť dačo pessimismu, ale je to skepticism nad biedami národa svojho. Pritom sa nám presentuje ako človek, milujúci svoj domov, svoju vlasť.

K severu obracím zraky
tam v dálce našedlé tkví moje kořeny
za lesy, horami, mraky.
Ó moje otčino, je to tak divný cit,
jež hrudí člověka chvěje,
když oko hledá tě přes vrchů modrý štít,
a rty si zavzdechnou: Kde je?
— — — — — — —
Ó moje otčino, vše čím tvé nitro stená,
sem v plné síle vždy zaletí,
a každý nerv, jak struna udeřená,
musí se ozvěnou zachvěti!

Této krásne slová dokazujú na dostač jeho vlastenectvo české, jeho lásku k rodu svojmu. Dokazujú to ale aj básne, šľahajúce bičom po tých „vlastencoch", ktorí zneužívajú svätých hesiel a vyrábajú pritom. Ironia a sarkasmus, s ktorým sa vysmieva svojím odporníkom, je kúsavá a nenapodobiteľná. Uvádzam z „Hořkých žalmů" len pár riadkov:

Tvým kredem dnes je, co ti v době ranní
tvůj svatý žurnál káže při snídaní
a švihne-li ti zítra plnou kuší
cos jiného — to neseš zítra v duši.

Podarene sa posmieva tiež tým, ktorí vidia v druhých vyvrhelov, zradcov atď.

My velkolepý boj ten bojujeme:
my plným hrdlem sebe „zrádcujeme",
vzájemně, stále. A nač též se vzdávat

těch pěkných zbraní? Jiné vyhledávat?
My však můžem, pane,
sta, statisíce věčně znamenané
národa zradou v provinilé šíji
dodávat stále v tuto galerii —
a dodáme je! Jaké to jen štěstí.

Hle, strana zrádců! To jí nedostačí,
že živý národ do poroby vláčí,
též s drzým čelem, s nestydatou šíjí
falšuje naši velkou historii!

„Tristium Vindobona" našly ozvenu v Čechách a vydobyly mu miesto medzi poprednými spisovateľmi českými. Niektoré kruhy a časopisy cítily sa ovšem urazené a upodozrievaly hneď Machara z akýchsi -ismov, ako to obyčajne býva. Ale básnik si môže viac dovoliť, než iný smrteľník. Kritika „Osvěty" a „Národních Listů" mu neškodily, nemohly ony ani zamedziť, aby ho „Akademia česká" nezvolila za svojho člena.

Ku prácam tejto doby nutno ešte prideliť „Pêle-Mêle". V tejto sbierke vystupuje básnik na prvom mieste oproti tým, ktorí zneužívajú poesiu ku cieľom sebeckým, netrúfajúcim si povedať pravdu priamo a bezohľadne.

Hnusná mi ta poesie,
hnusná mi ta sladká voda,
jež se nyní hojně lije
ze všech koutů po vlastech.

Mám rád verše volné, smělé,
které třeba drsně zvučí,
odvahu však mají v čele
a ve štítu pravdy znak!

Mají tony nehledané,
nevylhané, procítěné,
ať v nich bleskem vášeň plane
nebo klidná idylla!

Z formálneho, čisto umeleckého stanoviska nachodíme tuná krásne kusy macharovskej Musy. Taktiež jeho skizzy, pastelly a genry, ako ich volá básnik, sú dokonalé.

To isté možno povedať i o jeho sonetoch (Letní, zimní, jarní a podzimní sonety). Najdeš tu sonety o živote, láske, o rokkoku,

o hodinách atď. atď. Sú to pekné veršíky bez ladu a skladu. Všade sarkasmus, ironia, výsmech nad bývalou jeho naivnosťou, všade nespokojnosť, „revolučný“ duch. Básnik sám to cíti, hovoriac:

„— bídu života by člověk nesl snadno —
však ten duch vlastní, zpurný, zžíravý
do všeho vleje vlastní otravy.“

A predsa tento umelec neni žiadnym „nihilistom“ alebo „jakobínom“, ačpráve sa sám tak nazval. Má on čisté, vnímavé, milujúce srdce, ktoré nedovede nevinnému ukrivdiť. Bezčetné sú tie básne, kde sa nám v tomto svetle ukazuje a vedia to i všetci tí, ktorí ho osobne znajú. Machar je skeptik, horkokrevný človek, zosobňuje sa v ňom akýsi „Sturm und Drang“, ale pritom nezúfa nad sebou a svojím národom, pevne verí naň a dúfa v lepšiu budúcnosť. Na poli svojho umenia je majstrom v každom ohľade.

Ovšem Macharovi šťastie vypovedalo službu tým momentom, čo si trúfal vystúpiť prosaickou študiou o Vítězslavovi Hálkovi roku 1895 v „Našej Dobe“ odtisknutej. Pisateľ vystupuje v tej práci oproti literárnym pomerom českým, kde sa často nemilé veci umlčujú, pod- alebo preceňujú, z obáv vlasteneckých; kdežto náš básnik chce pravdu, nelíčenú a nahú pravdu. Je on čistý verista. Preto napísal dľa svojho najlepšieho presvedčenia proste a striedmo, že Hálek bol síce znamenitým básnikom, otvoreným a statočným človekom, ale talentom nie prvotriednym. Nerudu kladie nad neho. Toto sa ovšem dávno vedelo; Vrchlický sám nepopiera vývody Macharove, len oproti forme vystupuje, akou bol článok v „Našej Dobe“ napísaný. Ovšem nepriateľ Macharov, alebo kto ho osobne nezná, môže najsť v jeho článku nešetrnosť, ale kto si nestranne prečíta študiu, nemôže v nej hľadať ani impietu, ani zlomyselnosť. Nuž ovšem

„pravda podobná je soli,
výborné to obě věci,
však prý pálí, zlobí, bolí,
vsypou-li se do očí! —

Prečítal som všetky značnejšie odpovede, týkajúce sa tohoto sporu a spozoroval som jednu interessantnú vec, že konečne aj pán Zákrejs, najväčší odporca Macharov, aj sl. Krásnohorská a na prvom mieste Vrchlický uznali konečne isté vady pri Hálkovej poesii. Čo je tedy pri Macharovi zlé? že povie všetko nezakryte,

drsne, rovno od srdca: pseudopatriotism menuje jednoducho lžou, samozbožňovanie sebectvom, bezduché vyhlasovanie hockoho, kto pasuje do krámu „N. Listov“ alebo „Hlasu Národa“, za geniov, klamstvom. (Dokončenie.)

TAJOVSKÝ:

NOVÉ ČASY.

Povesť z učiteľského života.

(Pokračovanie.)

IX.

Tichému bolo, keď aj nie ako z cela povedomému Slovákovi, nuž teda ako praktickému učiteľovi k nepochopeniu, prečo márniť toľko času s maďarčinou k vôli pár slovám a vetám, ktoré stále musel s deťmi opakovať, aby ích do zkúšky nezabudly; a keď menovite nedeľníkov užitočnejšie by bolo za tie dve hodiny do týždňa cvičiť v písaní, čítaní a počtovaní.

„Tak, hľa, sa svet kotúľa. Za nebohého biskupa bol tuhým národovcom, členom Matice, odberal všetky slovenské knihy, časopisy, dopisoval do ních, dával ích jemu i občanom bez pýtania čítať, a po maďarsky slova preriecť ho do roka nikto nepočul, a teraz? O krátkych 8—10 rokov ani to nevysvetliv nikomu, len keď sa stal „Maďarom“. Dekanstvo už má, chce byť vari kanonikom.“

Učiteľ sa vše zamyslel, ale nevedel si dekana vysvetliť, a požiadať ho o to, alebo iného, sa okúňal a ani nemal koho. A je to aj ťažko pochopiť a vedeť si vysvetliť takého človeka.

Na gymnásiume bol farár v Kečkeméte, Dindeši, a keby nebol prišiel do slovenského seminára a nie v tých časiech, za toho biskupa, bol by ako dnešní kňažkovia, maďaróni-Slováci, katolíci a bez národnosti spolu — hotové nesmysly.

Od dekana k Tichému šlo už všetko veľmi úradne. Kým slovenčina panovala za 2—3 roky, vše si prišiel k učiteľovi posedieť, alebo dal kaplánku vykúriť a tam zavolal aj so pár prvých občanov... Teraz o tom už nebolo ani vzpomienky. Tichý s odpoveďou a otázkami prichádzal sám do fary, dekan mu však v kostolných veciach posielal kostolníka, v školských kartičky donášal mu sluha, slúžka, alebo deti z ulice zachytené.

Ale ani nemal toľko času. S dekanstvom pribudlo mu práce, často chodil do mesta a k novému ferštrovi, ktorý býval len na 20 minút v horskom zátiší na fílii.

Ako kaplán naučil sa bol na koni nosiť, kúpil si teda koníka, a chodil po filiach na ňom spovedať, na lúky vše pozreť a dva razy do týždňa k ferštrovi na tartlík. Feršter so ženou raz v týždni zase k nemu.

Dekan čím ďalej, tým viac sa zabával, stával sa mamonárom, egoistom, pôžitkárom. Predtým odpustil ešte, sám dal, teraz začal svoje prísne eksekovať, taxy od pohrabov, taxy za pohrabné kázne dvíhať, u patróna vychodil druhý-tretí rok kus lúky, 10—20 metrov dreva, a koscom, hrabáčkam vytáloval vždy tak pálenky, že 2—3 z pätnástich nedošlo a všetci brávali si jedlo z domu, lebo slaninky, ako druhí gazdovia, nikdy nedal. Veru nejeden vtip padnul, keď sa „na farskô" malo ísť kosiť, hrabať, sadiť, alebo kopať.

To mu, pravda, zaniesli, a z toho povstávaly 2—3 kázne celkom svetské, len trochu zaobalené, aké ostatne posledné roky i na najväčšie sviatky mával. Akoby bol zabúdal mysleť.

Učiteľ držal sa prísne kartičiek a toho, čo mu naložil, keď vše na katekizmus stačil, alebo „uhorskú" reč prišiel prezkúšať.

Maďarčina šla do smrti Tichému ťažko a tak aj deťom. Nehovoril mluvnicky správne, s čím nejedon posmešok, opravu rovno pred deťmi získal si od dekana i ostatných v roku a na zkúške.

Dekan doniesol spevníček a vynašiel učiteľovi, ktoré piesne má naučiť na zkúšku. Nuž takto vše doniesly deti novú pesničku: „Árpád apánk . . . Ezer esztendeje annak . . ." a podobné. Isten áld meg a Hazádnak, to už dávno nestačilo. Pri tom nový škôldozorca napísal dejepis, — učily sa z neho maďarské báchorky, ako svoje: Őseink Ázsiában laktak, hét törzset képeztek s Árpád vezérlete alatt elfoglalták a mai hazánkat. (Predkovia naši v Ázii bývali, sedem kmenov tvorili a pod vedením Arpáda zaujali našu dnešnú vlasť.)

Učiteľ dostával pod chvíľou od patrona, eráru maďarské stenové tabule, obrázky z maďarského dedinského života, knižky, preň návody, učebné pomôcky, ako keby bol mal školu v Debrecíne.

Aj v slovenských čítankách, poprekladaných z maďarčiny, prestal sa rozdiel robiť medzi Slovákmi a Maďarmi; hovorilo sa v slovenčine o Uhroch, v maďarčine o Maďaroch ako tých istých.

Tichému povedali raz na zkúške, keď kládol otázku, že: „Ktorá je tvoja materinská reč?" že to netreba im vedieť, že je to zbytočné. „Magyar honpolgár! mit anyanyelv . . ." hneval sa škôldozorca.

Ale túto otázku a jej vysvetlenie Tichý neponechal, keď aj každý rok neprišla na zkúške do reči. Bolo mu to čosi tak prirodzeného, že nemohol ju vynechať, keď sa hovorilo o obyvateľoch

krajiny podľa náboženstva, aby vytrel to, čo ostatne bolo aj v tej čisto maďarskej knižke. Len naší renegáti chceli byť ešte aj nad tú maďarskejší!

X.

Na dedine ozýval sa už maďarský pozdrav, spev. Pochytili voľačo aj starší, už rodičia, a pre žart bavili sa na maďarčine. A keď učiteľ medzi nich prišiel, ponúkali sa mu do školy na tú „uhorčinu".

Starý mlynár vše dával otázku, že keď je on „Uhor", čo je jeho žena? „Uhorka". A deti? „Uhorky".

A tak učiteľa počali mať starí aj deti (lebo všetko počúvaly), len pre smiech.

Tichý sa tiež usmieval, krčil plecmi, že on za to nemôže, a vyhováral sa na zákony; ale rozumnejším povedal, že to všetko dekan, že chce ešte aj zákon prevýšiť.

Že sa starí a hlavne deti z maďarčiny jeden druhému smejú, počul to aj dekan často na vlastné uši z obloka; lebo dedinou za posledných desať rokov neprešiel iba po povolaní, a vina toho posmechu padla na učiteľa. Dekan našiel hneď aj dôvod, že sám nemá, a preto ani neučí vraj dosť v úctivosti a láske mať „našu uhorskú a vlasteneckú krajinskú reč."

V tých časiech nebolo ešte sodrané slovo „vlastenecká.". Slovenské Noviny peštianske, Vlasť a Svet len čo nedávno boly začaly svoju „uhorsko-vlasteneckú púť."

„Nuž ale, ako deti, musia sa učiť, čo im kážu", filosofovali, ako aj dnes, mnohí rodičia.

„Však to za mňa také somárstva neboly", zlostí sa nejeden rozumnejší. Tretí zase porúbal by aj tie knižky, keď sa musí dívať, ako sa jeho dievča pri uhorčine a dejepise večer vyplače a na obed len 2—3 razy do týždňa prijde.

„Musí svet vymýšľať, ale pamätajte, že to na posmech výnde", dokladali druhí.

„Nuž čože budú učiť za 6 zím? Voľakedy si sa naučil všetko za jednu, za dve, a teraz za 6, ba za 9. Nuž ale, keď ti ustanovili taký zákon, čože sa naprotivíš, ako aj veľkomožný v nedeľu na kancli vravel", rozprávali starí.

„Ale že ešte aj v nedeľu — —"

„To to" pretrhla druhá. „Teda už má i frajera a ešte musí do školy..." doložila stryná a prešla si celou dlaňou tvár a pod ňou sa usmiala, ako aj ostatné.

„Ono by to, — vravia otvorené hlavy, — „nebolo zle." „My sme tiež už po šesť zím chodili," — vraveli mladí rodičia. — „Ale nás učili po slovensky", — prevzal slovo starý kováč, ktorý čítal aj Hlásnika, — „ako sa patrí, nie takéto taraje... Učiť sa jesto vždy čo, čo aj na 9 zím. A cez zimu u nás deti nemajú aj tak čo robiť, môžu do školy, ale deti treba učiť rozumné veci, čo z toho budú mať osoh do smrti."

„Tak je," — hovoril ešte starší gazda, — „sväté Písmo, addírovať, multiplikovať, ako mňa voľakedy. Čože vy viete? Nič! A vaše deti? Už nebudú ani to vedieť, čo vy. Opýtaj sa Ondrovho chlapca (mladého súsedovho syna), a už chodí vari tretiu zimu, koľko je 5 a 7, nuž lebo háda do sveta, alebo si musí stiahnuť kapec, odčítať 5 prstov na nohe, 7 na rukách a ešte mu vše výjde pätnásť!" — zasmiali sa všetci, čo sa takto vše v krčme, pri praslici, perí, pod pecou, alebo okolo stola sišli.

„Ale ako sa vie po uhorsky krásne modliť..." — chválila ho mať, — „veru inak ako —"

„Ako by Pán Boh po slovensky nerozumel", nedali jej dopovedať.

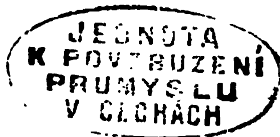
„Nuž aj rátať vie! Čože vy máte do môjho chlapca? Tomu veru inakšie ide všetko, ako — ako", — chcela vrátiť poučenie o Otčenáši. „Veru tak vie aj kráť aj eť, ketu, harom, niť, —"

Tu ju pretrhli a polohlasno voľaktorý povedal i medzi deťmi rozšírený mrzký ale nevinný veršík, že skoro povstaly hnevy.

„Čože sa ty budeš s chlapmi, čo celú nedeľu v novinách a knižkách vysedujú, o takých veciach hádať", poúčaly ju druhé ženy na lavičke pred Zubalkou, aby ju usmierily.

V Zubrove sú aj dnes mnohí rozumní ľudia, ale voľakedy ích bolo ešte viac. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch bola to hodne prebudená dedina. Dnešní sú pravda len slabí dedičia otcov, ač vyskytne sa vše otvorenejšia hlava, lenže celú dedinu osvietiť, na to málo kto má lampáša. A vždy sa najdú rodení alebo najatí zákopníci, ktorí držia s odrodilcom učiteľom, farárom, notárom a vôbec sú vždy proti.

(Pokračovanie.)

LITERATÚRA.

— Prof. Fr. Pastrnek: **„Slováci jsou-li Jihoslované?“** Zvláštní odtisk z „Věstníku České akademie císaře Františka Josefa pro vědy atd.“ Ročník XIII. Na 24 stránkach rozobral p. pôvodca všetky jazykové a historické dôvody dra Czambela, ktorých tento užil za dôkaz, že sú Slováci Juhoslovania, a nie vetev českého národa. Z rozboru prof. Pastrnka vysvitá, že theoria dra Czambela je založená na veľmi vrtkých základoch, ktoré prof. Pastrnek rad radom vyvracia. Obsažnú prácu svoju končí prof. Pastrnek takto:

„Přál bych si, aby kniha p. dra Czambela na uherském Slovensku byla hojně čtena a aby Slováci o ní mnoho uvažovali. Učiní-li tak, zajisté že se zamyslí nad svým položením. Jak se rozhodnouti? Pan dr. Czambel domnívá se, že Slováci již nemají svobodné volby, nýbrž že „skutečné poměry“ je unášejí bezděky do maďarské kultury, možná však, že se přece jen mýlí a že Slováci naleznou v sobě dosti síly, aby svobodně uvažovali a — volili. Na jedné straně kyne jim pokračování v historické souvislosti s národem českým, ta dráha, která jich dosud neohrožovala v národní svéráznosti a ani budoucně jich ohrožovati nemůže — již z příčin politických; na druhé straně mají před sebou cestu, kterou jim ukazuje p. dr. Czambel, cestu, která je ohrožuje v celém národním bytí — již z příčin politických. Kterou cestou se dají uherští Slováci? Já aspoň neztrácím víry, že „přirozené“ poměry zvítězí nad „skutečnými“ a že Slováci jako dosud půjdou s námi, čím výše postoupí národ náš v pravé osvětě a kultuře, tím bezpečněji, a to v zájmu vlastním.“

— Margin: **Boj o život.** V Nár. Nov. vychodí rada článkov od nášho ľúbezného Margina pod týmto názvom. V článkoch týchto začal rozviňovať potrebu unie katolícko-luteránskej a síce na poli politickom, v sociálnej práci a v rozširovaní národnej osvety. Tejto unie je, vraj, treba preto, lebo luteránom slovenským hrozí unia kalvínsko-luteránska, unia náboženská. Ale p. Margin tejto unii nepraje, lebo by vraj prišli luteráni o svoju vieru, náboženstvo — a koniec koncov o svoju národnosť. Na oko je nepochopiteľné, prečo sa katolícky kňaz stará o vieru „kacírov“ a o ích národnosť, keď katolicismus uhorský zrovna nás zdiera z našej národnosti. Ale to je len pláštik, alebo sypanie piesku do očí, tá jeho starostlivosť a maľovanie hrúzy z kalvínsko-luteránskej unie, o ktorú sa teraz nikto nestará, nikto ju z naších luteránskych kňazov nedvíha,

nefedruje, ale ktorá vyrástla v hlave p. Margina akoby cez noc po zlom spánku. Všetko toto je vec vedľajšia, či len prostriedok p. Marginovi, aby mohol zase balamutiť slovenské obecenstvo a štvať proti družine „Hlasu". Pán Margin neštíti sa v tomto svojom nekresťanskom boji žiadnych prostriedkov, lebo bolo rečeno, že cieľ posväcuje prostriedky, a užíva dát falošných, nepravých, vylhaných. Tyrani a fanatikovia mávajú hrôzne sny, vetria všade zločiny, hriechy a nástrahy i kde ich niet. Tak je i s p. Marginom: v strachu, že „Hlas" i po jeho Don Quixottskom boji „biedne nezahynul", poplietol si pojmy o racionalisme, národnosti a viere. Žiadna viera, žiadne náboženstvo nevylučuje vernosť k národnosti. I keby sa celý národ slovenský stal kalvínskym, toto faktum by ho nevyzvleklo zo svojej národnosti. Ak pripustíme, že by bolo možno pomocou daktorého náboženstva predsa zbaviť národ národnosti, to je ešte vždy výhradou — internacionálneho katolicismu. Každé náboženstvo, a to bez výnimky, muselo by našu národnosť posilniť, lebo každá cirkev viac si ctí reči národov, ako katolícka, ktorá so svojím Bohom rozpráva sa — latinsky.

Pán Margin hlásajúc luteránsko-katolícku uniu, štve proti nám ako vraj kaziteľom tejto unie a naopak ako proti pripravovateľom pôdy unii kalvínsko-luteránskej. Tu páter Margin prejavil zdedené vlohy neblahej pamäti inkvisítorov: — koho chce znivočiť, na tom nájde vinu i v tom, čo sa mu ani nezdalo. Kedy že sme my slova prehovorili proti akýmkoľvek uniám, a či práve z našich zásad nevyplýva požiadavok svorného spoluúčinkovania na poli osvetnom a kultúrnom každého Slováka bez rozdielu náboženstva? Veď ak kto dosiaľ štval proti utvoreniu takej unie, to nie sme my, ale páni velební otcovia v „Literárnych Listoch" na čele s velebným pánom Fr. R. Osvaldom a v „Katolíckych Novinách" pod zástavou p. Fr. Sasinka a M. Kollára. Či pater Margin zabudol už, aké hanebnosti popísali v týchto časopisoch o luteránskych kňazoch, ba aj o cirkvi ev. aug. vyznania? Či zabudol, že z týchto časopisov a menovite z „Katolíckych" kričí sa neustále slovenským bratom luteránskym: kacír, kacír!

Nie, uniu vašu kazia vaši velební bratia, a nie my hlasisti. A že na nás chcete pribiť biľag zrady, to je prostý úskok a švindel. Pán Margin v svojej práci „Novoveká filosofia a Slováci" ukazoval, ako sú dnešní filosofovia a učení — nemravní ľudia, a proti ním staval ľudí zo svojho tábora; dnes vidíme, že on sám, učený doktor theologie svätej, je odstrašujúcim príkladom v mravnosti,

priamosti a poctivosti. Lebo tu je cieľ iný ako unia: p. Margin namaľoval na oko krásnu, veľkolepú ideu, to po čom túžime, to čo nás najviac hatí, a poneváč je táto idea tak veľká a vznešená, i hriech proti nej je veľký a neodpustiteľný — a my hlasisti, hľa, pášeme tento strašný hriech, prekážajúc uskutočnenie tohoto veľkolepého sna p. Marginovho. Nuž vidíte ten úskok? 99% katolíckeho kňazstva nie žeby šlo do takej unie, ktorá vyžaduje bratské city, dôverné styky, priateľskú pomoc a obcovanie, — ale ani si nesadne k stolu, kde sedí luteránsky kňaz, 99% kat. kňazstva nepodá ruku luteránskemu kňazovi a 99% kat. kňazstva radšej prežre lyžku vriaceho olova, jakoby malo povedať luteránskemu kňazovi: ty alebo vy. Pán Margin to všetko dobre vie, ale doktorovi svätej theologie nevadí snuvať úskoky na vzdor svojmu lepšiemu presvedčeniu.

A konečne ešte jedno. Vo IV. článku napísal p. Margin, že „Hlas“ „len asi 200 luteránskych farárov udržuje“, a že toto „Hlas“ hovorí, že keby tejto podpory nebolo, žeby zahynul. Čo slovo, pane Margin, to **vedomá** nepravda. Predne nikde nestálo v „Hlase“, kto a koľko kňazov podporuje „Hlas“. Nepravda je, že 200 luteránskych farárov hmotne a mravne podporuje „Hlas“. Toto všetko ste si vybájili, aby ste medzi riadkami mohli do nepekného svetla (ovšem dľa Vašej mienky a názoru) postaviť luteránske duchovenstvo. Vy i keď mu ruku chcete podať tomu luteránskemu kňazstvu, i vtedy ho druhou poličkujete, aby ste mu snáď ukázali, jaká je hľa Vaša veliká láska a veľkodušnosť nesmierna k nemu, keď ho svojou pravicou chcete vytiahnuť z bahna racionalismu. Nie luteránske kňazstvo, ale katolícke kňazstvo udržovalo „Hlas“ po 4 roky, nie luteránski theologovia, ale katolícki písali do „Hlasu“ a do V. ročníku, **tedy ešte lanského roku, i Vy, pane Margin, poslal ste príspevok.** Písať do „Hlasu“ je dľa Vášho svedomia hriechom, zradou na cirkvi, Bohu a národe — a Vy upodozrievate z týchto zločinov luteránske kňazstvo bez najmenšieho dôvodu a dôkazu, a zamlčujete verejne, že Vy ste ešte pred rokom posledný príspevok zaslal do „Hlasu“, a že sám ste podoprel „Hlas“ mravne. Takéto jednanie, pane Margin, menuje sa pokrytectvom. A tento skutok Váš je výmluvnejší, ako 10 svázková kniha, v ktorej by ste dokazovali vyvýšenosť Vašej morálky a Vašej filosofie proti našej „zverskej“ morálke a filosofii...

„Hlas“ na Slovensku predplácajú 2 (slovom dvaja) evanjelickí kňazi a odberajú 4 a predpláca 1 katolícky kňaz. Tedy tých

2 naduli ste na 200! A na základe takých falošných dát bijete na turecký bubon Vašej mravnosti a píšete siahové úvodníky. Blamáž je to, páterko, pre Vašu učenosť, pravdomluvnosť a mravnosť!

Ak ale i tí dvaja prekážali by skutočnej unii luteránsko-katolíckej, unii takej, z ktorej by národ náš mal prospech, ktorá by ho pozdvihla v osvete a kultúre, i tých dvoch obetujem.

My z našej strany neveríme, žeby sa mohla utvoriť nejaká nová a všeobecná unia katolícko-luteránska. A síce pre netolerantnosť a exklusívnosť katolíckeho kňazstva vo všeobecnosti. Lebo 99% katolíckeho kňazstva, jako sme vyšej podotkli, nenávidí bratov svojich luteránskych a spojí sa radšej so židom a pohanom, ako s luteránom. Len 1% tvorí na tejto strane výnimku. A títo i dnes neboja sa obcovať s luteránmi i na poli národnom. A stalo sa, že katolíckeho farára denuncovali u biskupa katol. kňazi, že chodí medzi luteránov a biskup mu pohrozil za to. Kým katolícke kňazstvo bude poddané maďarisujúcim biskupom, a kým samo neprestane hrmieť s kazateľní proti „kacírom“, dotiaľ Vaša unia nemá ceny ani za fajku dymu.

Ako však vidíme, p. Marginovi nejde o uniu, ani o dáku nápravu v napjatom pomere medzi luteránmi a katolíkmi, ale jedine a výlučne a vyhladenie a znivočenie nepohodlného „Hlasu“. Táto „muchotrávka“ (ako nás ráčil pokrstiť), búri jeho vnútornosti, táto mu zaľahla v žalúdku i svíja sa v bôľoch pre jej život. —*r*.

KRONIKA.

— Maďarčiace Národnie Noviny. V čísle od 2. apr. t. r. majú v chýrniku zprávu „Kde niet rekrútov. Obec Tőketerebeš v Zemplínskej“ atď. Čitateľ by si myslel, že je číra obec maďarská, a zatým je to slovenské mestečko s poctivým staroslovenským menom Trebišov. Často sa to stáva, že Nár. Nov. píšuc o slovenskej obci, uvádzajú maďarský názov! Trvajú ony už 33 rokov, ale nepreložily krížom slamy, aby sa sosbieraly miestopisné názvy slovenské, pre noviny tak potrebné. Musel prísť „Hlas“ a ten ím sosbieral názvy, prišiel dr. Niederle, Čech, ten spracoval Národopisný sborník, kde sú aj národnostné mapy, aj slovenské názvy, a Nár. Noviny vždy ešte užívajú pri trochu vzdialenejších obciach názvy maďarské. A pri tom všetkom hlásajú úctu k materčine! Nie je to k smiechu? Pane kronikár z Nár. Novín, priklincujte to na večnú pamäť, že vláde v maďarčení slovenských názvov pomáha národný orgán.

— Brožura „Die Unterdrückung der Slovaken durch die Magyaren“ prepadla konfiškácii. „Vyšší páni“ v Trenčíne uznali, že je „vlasti a uhorskému národu nebezpečná a rozširujú ju panslávi na pobúrenie dobrého uhorského ľudu“.

— V marcovom čísle učiteľského časopisu, v listárni redakcie čítame tento odkaz: „J. J. v M. Že vynechaný je Vám titul ‚výborne učený‘, tomu je nie redakcia, ale administrácia na príčine. My užívame výlučne titul len ‚Pán‘, tak dostávajú všetci učitelia R. a Š., a ani jedon neposlal číslo preto nazpät.“ Odtláčame bez poznámky.

— V Turč. Sv. Martine zakladajú židia novú, vraj „priemyselnú“ banku.

— † Liptovsko-Oravské Noviny. Keď pred dvoma rokmi mala sa uksutočniť myšlienka lokálneho časopisu pre Liptov a Oravu, ukazoval sa na všetkých stranách veľký záujem. Na porade dňa 28. apríla 1902 v Ružomberku, ktorá rozhodla vydávanie časopisu, sami účastníci porady zabezpečili novému časopisu za 5 rokov ročnú podporu, asi 500 korún, a osvedčili sa i duševne všemožne podporovať časopis a postarať sa o jeho rozšírenie v širších vrstvách ľudu. Lenže sľuby ostaly sľubami. Po porade záujem o časopis klesal, vydávanie ostalo na starosti 2—3 jednotlivcov. O rozširovanie neobzrel sa nikto, takže sa časopis nezmôhol ani na 300 predplatiteľov; ostatok nákladu rozposielal sa zadarmo. Za takýchto okolností nebolo možno ani len dokončiť druhý ročník. — Spytujeme sa, či naozaj nie je možné udržať takýto časopis, udržať tam, kde je Mikuláš, Ružomberok, Kubín? Už pri 700—800 riadnych predplatiteľoch zaokryly by sa všetky výdavky, nuž či by sa nenašlo toľko ľudí v Liptove a Orave, ktorí by obetovali na tento účel ročne 75 krajciarov? Veď na pr. Mikuláš so svojou početnou a majetnou intelligenciou a prebudeným okolím, sám by mohol udržať takýto časopis! Zaniknutím L. O. Novín vydáva Liptov a Orava smutné svedoctvo o sebe.

Schvalujeme myšlienku vydavateľstva, vydať ešte jedno číslo, v ktorom by bol účet, soznam predplatiteľov a neplatiacich odberateľov. Dozvedeli by sme sa z tohoto soznamu zaujímavé veci. Nech je raz jasno: kto nás hatí?

— V „Slovanském Přehledu“ vychádza pozoruhodný článok Jána Páričku: Zo štatistiky duševného života v Uhorsku Autor na základe štatistického materiálu z r. 1890., spracovaného. Pavlom Baloghom, podáva tu interessantné údaje, tým viac, že sú podané z rečového stanoviska, kdežto ročné výkazy štatistické rozdeľujú látku len dľa jednotlivých právnych čiastok krajiny. Uvádzame z neho niekoľko čísiel, týkajúcich sa vzdelanostného stavu jednotlivých národov. Je to bilancia veru nie imponujúca pre krajinu. Viac ako pol storočia trvá tá „svoboda, rovnoprávnosť, kultúrny pokrok“, a výsledok i pre samých Maďarov slabý, považime-li,

že k Maďarom hlásia sa valnou väčšinou (451.209) semiti, medzi ktorými je percento analfabetov nepatrné. Z týchto čísiel vidno, že „vyšším" pánom u vesiel vždy šlo o dačo celkom iného, ako o skutočný pokrok.

	Slovákov	Rusov	Horvatov	Srbov	Slovincov
Vie čítať a písať					
mužských	454.900	23.554	45.667	98.447	16.970
ženských	365.362	13.101	31.784	54.562	11.241
vie len čítať					
mužských	45.280	5.219	2.159	576	1.582
ženských	131.907	7.598	8.422	1.765	4.911
nevie ani čítať ani písať					
mužských	399.576	157.531	43.700	150.779	16.210
ženských	496.616	172.779	51.910	188.976	19.988
Spolu muž.	899.756	186.308	91.526	249.802	34.762
„ ženských	996.885	193.478	92.116	245.303	36.150

	Maďarov	Nemcov	Rumunov	Iných	Spolu
Vie čítať a písať					
mužských	2,150.889	652.225	258.882	31.258	3,732.792
ženských	1,792.936	599.896	105.551	18.421	2,992.854
len čítať					
mužských	47.047	9.098	6.442	479	117.882
ženských	208.682	52.763	4.244	1.070	424.362
ani čítať ani písať					
mužských	1,439.211	296.322	1,035.217	60.759	3,599.305
ženských	1,718.109	378.285	1,178.730	60.896	4,266.299
Spolu muž.	3,637.147	957.645	1,300.541	92.496	7,449.979
„ žen.	3,719.727	1,030.944	1,288.525	80.387	7,683.513

V pomerných číslach vzhľadom na 1000 duší:

	Slov.	Rusov	Horv.	Srbov	Slovinc.	Maďarov	Nem.	Rum.	Iných	Spolu
Vie čítať a písať										
mužských	239	63	248	199	240	293	328	100	181	247
ženských	192	35	173	111	159	244	301	41	108	198
len čítať										
mužských	24	13	12	1	22	7	4	2	2	7
ženských	72	20	45	4	69	28	26	1	6	28
ani čítať ani písať										
mužských	211	414	239	304	228	195	150	400	351	238
ženských	262	455	283	381	282	233	191	456	352	282
Spolu muž.	474	490	499	504	490	495	482	502	534	492
„ žen.	526	510	501	496	510	505	518	498	466	508

V tomže čísle „Sl. P." začína vychodiť stať — „Začiatky pokrokového hnutia na Slovensku" a v prehľade nachodíme, ako vždy, pečlivé zprávy zo Slovenska.

— Minister Berzeviczy podnikol nový útok na nemaďarské školstvo. Usiluje sa vyhradiť štátu právo, aby mohol učiteľov disciplinárne stíhať aj vtedy, keď sú učiteľmi cirkevnými, a keď od štátu riadnej podpory nemajú.

— „Pomocná pokladnica“ v Pešti (VIII. kerepešská cesta 57) mala za rok 1903. obratu 55·672 K 56 h. Členov mala 141 so 224 podielmi. V hlavnom meste krajiny, kde býva najmenej 60.000 Slovákov, v centru priemyslu, obchodu a peňažného trhu nemáme nič viac, len tento jediný skrovničký peňažný spolok....

— Pán J. Gregor vydal „osvedčenie“ v Nár. Novinách, že sme napísali nepravdu, žeby bol lokálku písal mladý slov. advokát. Nepísal ju, to je pravda. Ale pravda je, že tie šťavnaté výrazy, pre ktoré bola pozdvihnutá pravota, diktoval, alebo tvoril práve ten, ktorý tú lokálku nepísal. Pán Gregor hovorí, že on bol z tých troch, čo ju tvorili, najspôsobnejší, aby vzal za lokálku zodpovednosť. My sme toho presvedčenia, že najmocnejší, majetkove i odborným vzdelaním, je ten advokát, a preto jemu bolo hájiť seba i ostatných dvoch.

— V Ružomberku bude vychádzať týždenník „Rózsahegyi Hirlap“. Mikulášsky „Liptó“ bude mať dôstojného spolubojovníka.

— „Národný Slovenský Spolok“ v Amerike utešene napreduje a vzrastá. Dľa výkazov z 1. februára t. r. mal 451 odborov so 16.342 členmi.

— Novým svojím čitateľom odporúčame brožurku „Veci slovenské“, vydanú pražským „Detvanom“. Poštou za 30 halierov v každom kníhkupectve.

— V „Slovenskom Týždenníku“ vyšiel zaujímavý článok o „ľudovej strane“, podpísaný menom Ľupták-Nestor. Prívrženec „ľudovej strany“ vynáša v ňom úsudok o neúprimnej politike strany proti slovenčine.

— Vo Zvolenskej počal vychodiť „vlastenecký“ časopis: „Krajan“. Majú tedy „Slovenské Noviny“ a „Vlasť a Svet“ nového druha. Ako vidno, „Zvolenské noviny“ „vyšších pánov“ mrzia.

— Uhorská sociálna demokracia mala dňa 3., 4. a 5. apríla krajinský sjazd. Zastúpeno bolo 277 obcí 665 delegátmi. Prítomní boli i zástupci srbský a rumunský a boli volení do výboru. Rokovalo sa maďarsky, referáty prekladané boly do rumunštiny, srbštiny, nemčiny i slovenčiny. Z referátov je patrné, že strana pres všetky persekúcie a prekážky rapídne rastie. Má 23 časopisov, z toho jeden srbský (Narodna Reč) a jeden rumunský (Adeverul), ktoré sú ustavične stíhané pravotami. Tak mala ích na pr. „Népszava“ v poslednej dobe 7, „Narodna Reč“ 18, „Adeverul“ 8. Pokút za minulý rok bolo celkom 25.827 kor., a 13 rokov a 6½ mesiaca väzenia. Murársky odborný list má slovenskú prílohu: „Staviteľský robotník“. Agitácia po väčších mestách (zo slov. na pr.: By-

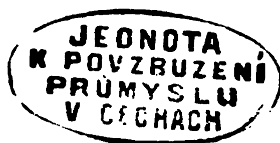

strica, Prešporok, Košice, Nitra, Žilina, Šalgó-Tarjan, Čaba) a po dolnozemskom vidieku je veľmi čulá. Počet organisovaného delníctva zrástol behom roku z 15.000 na 41.138, príjmy strany sa zdvojnásobnily, z 21 strajkov skončilo sa 19 víťazstvom. Príjmy časopisu „Népszava" boly r. 1903. 135.203 kor. (r. 1902. 65.000 kor.). Ženská organisácia má 1770 členov. Na sjazde usnesené bolo bojovať za všeobecné rovné hlasovacie právo, tajné hlasovanie, pôsobiť proti alkoholismu, vybudovať kommunálny a agrárny programm a domáhať sa pre všetky národy v Uhorsku úplnej rovnoprávnosti. — Tak zvaná reorganisovaná strana socialistická, rázu viac agrárneho, mala touže dobou po krajine asi 60 shromaždení, najviac na dolnej zemi. Strana má 1320 organisácií, z ních asi 700 maďarských, ostatné z väčšiny sú rumunské, z čiastky i slovenské a srbské. Orgán strany „Szabad Szó" vychádza v 16.000, rumunský list „Vocintia Popolurui" v 3000 výtiskoch. Rozhodnuté bolo vydávať aj slovenský časopis. Dľa zprávy „Dolnozemského Slováka" začal už vychodiť v Békeš Čabe ako týždenník pod menom „Slobodnvo Slovo".

— Kníhtlačiarsko-účast. spolok v T. Sv. Martine mal za rok 1903 zisku (po odrátaní ztrát K 352·27), K 6638·75. Z toho prepísané bolo na účet pochybných požiadavok K 1500·—, na dividendu (à 5 kor.) K 4690·—, ostatok prirazený bol k zásobnej základine. Dľa súvahy má spolok majetku K 162.238·94, zás. základina K 20.091·45, zás. základina na náradie K 33.189·29.

— Z reči obrancu slovenského redaktora: „Básnička ‚Chráň reč si, vieru . . .' (odtlačená v ‚Černokňažníku' v apr. r. 1903.) má tú historiu, že v posledných časoch viacerí slovenskí mladíci, takzvaní ‚realisti', vydávajú jeden český a jeden slovenský časopis, v ktorých reč slovenskú a náboženstvo napádajú, počeštenie Slovákov pripravujú, vôbec snahy slovenskej intelligencie hlúpo napádajú, nesvedomite kritisujú, ale oni sami nič dobrého neprodukujú. Proti týmto je namerená básnička, týchto nazýva obžalovaný hladnými červíkami, antikristami, týchto slová cituje (!) z plátkov, nimi vydávaných, ako sú: ‚Nedajte sa slepiť národnosťou', ‚Preč s kresťanismom, preč aj s nábožnosťou', o Maďaroch sa ale práve pochválne zmieňuje, ako ktorí pečujú o svoju reč . . ." atď. To povedal dr. Béla Ferdinandy v Pešti pri tlačovej pravote Ďura Čajdu, redaktora Černokňažníka, dňa 26. marca. Rozumie sa samo sebou, žeby p. dr. Ferdinandy ani jednoho udajného „citátu" nevedel dokázať z tak zvanej realistickej literatúry, a najmenej zo slovenskej. Sú to hlúpe táraniny, ktorými chcel obalamutiť peštianskych porotcov v prospech svojho klienta. A je vôbec slobodno čestnému človeku takýchto prostriedkov používať?

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

UNIŽUJEME?

V Národných Novinách, orgáne slovenskej národnej strany, veľkými a zvučnými slovy vedie sa dôkaz, že my, čo sme sdružení okolo „Hlasu", unižujeme slovenský národ horšie, ako zmaďarónčení odrodilci, horšie, ako zjavní nepriatelia národa.

Poneváč sme zvyklí na preháňanie tohoto orgánu vždy, keď ide o nás, preto odpovieme celkom striezlive na túto obžalobu.

Príčinu k obžalobe tejto zavdal článok „Slovenčina" od M-ského, vychádzajúci práve v tomto ročníku „Hlasu". Pôvodca striezlivo ukazuje, aké bolo nešťastie pre Slovákov, že utvorili si novú spisovnú reč, aké škody z toho povstaly, a aký prospech by vyplýval z jednoty literárnej, keby sme boli zostali pri starom, pri spisovnom jazyku českom.

Ovšem, bilancia p. M..... ského v rečenom článku o slov. literatúre nevypadá skvele. Ukazuje, ako málo sa vykonalo, ako biedne starali sme sa o duševnú potravu pre ľud, ako je naša literatúra za inými národy pozadu, ako sme málo, alebo skoro nič neprodukovali pre ľudstvo. Takto ukazovať na rany vlastné, bez reservy a ohľadov, je pravda veľmi boľastná práca. Ale práca predsa len osožnejšia, ako snívať o velikášstve, sláve a omamujúcej geniálnosti, — keď vedľa toho nemáme ničoho, čím by sme i čo len posledného gazdíka poučili, ako treba pluhom narábať, aby z biednej zeme aspoň o hrsť ovsa viacej vydobyl....

Naša slovenská literárna produkcia nestačí ani intelligencii, ani ľudu, kdežto v Čechách a na Morave preplnený je knihosklad bohatou a rozmanitou duševnou potravou pre všetky vrstvy národa. Dnes Slovák, zvyklý na slovenský pravopis, nerád chytá do ruky českú knihu, keď často musí bojovať i so slovenským pravopisom a textom.

Naša literárna bieda nedá sa zakrývať, ani okrášľovať. Ukazujúc na ňu, vedomí sme si všetkých prekážok potitických, sociálnych i náboženských. Nepadá preto hana na ľud, nenie to dôkazom neschopnosti ku kultúrnej práci kmena slovenského, čoho pravý opak

dokázal a dokazuje nesčíseľnekrát každým dňom. Milujeme svoj národ aspoň tak, ako ctení redaktori národného orgánu, a preto, že národ milujeme, preto ukazujeme na všetky chyby a nedostatky jeho, ako dobrý priateľ, ktorý vie nielen podkurovať, chváliť a vynášať, ale aj upozorňovať, karať a lepšiu cestu ukazovať.

Keby nám šlo o osobnú slávu, ako nám to na oči vyhadzujú, tej by sme sa skôr a ľahšie domohli podkurovaním a vychvaľovaním massy a jednotlivcov, vodcov a geniov. Bijete nás so všetkých strán, šliapete v našom svedomí a cti, kydáte na nás potupu, nadávate hrubým spôsobom, snižujete nás až k zemi, vyzývate svojích stúpencov k násiliu proti nám, — nuž to je cesta k sláve?

Vyplytvali ste už na siahy drahocenného miesta vo svojích časopisoch na potupu a uníženie naše, píšete hrubo a surove, miesto čo by ste svietili vzorom, ušľachtilosťou a poučením pre svojích čitateľov za týchto biednych literárnych pomerov, kde národ nemá škôl a kathedry.

Prejdú týždne, mesiace, čo Váš počestný orgán nedonesie na osvietenie národa, krem pliev a smetí, — ničoho. Živoríte XXXV rokov a neprajete života nikomu. Predávate svoje noviny za takú cenu, za akú na celom šírom svete sa noviny, Vaším podobné, nepredávajú. Ani čo by sme boli národom millionárov! Keby ste milovali svoj národ pre národ a nie pre seba, dožičili by ste toho slovenského slova i najposlednejšej slovenskej chalupe. Umlčujete všetko, čo nejde Vašími rukami a neprajete rozvoju slovenskej literatúry, ak nemá pečať Vášho svolenia.

Ste úzkoprsí, a detsky závistliví. A kŕmite národ frásami a nabubrenou rečou. Svetla nerozžíhate, ale uhášate i osamelé kahance, spojujúc sa s čiernymi zakuklenci.

35 rokov felčiarite v politike a s akým výsledkom? Hlásaním svetovej katastrofy a rusofilského fatalismu ubíjali ste v slovenske intelligencii všetku energiu k práci drobnej, tej najťažšej, ale výlučne spasiteľnej, národ z poroby ducha a hmoty vyvádzajúcej. I musela prijsť odrodilská ľudová strana, aby Vám ľud sorganisovala a naučila ho politicky mysleť a jednať.

Pod Vaším protektorátom zakladaly sa veliké podniky finančné a priemyselné, — a všetky rozmrhaly veliké tisíce mozoľného groša národného, a stoja na pokraji bankrottu. A musela prijsť zase tá strana, aby Vám ukázala, že treba sa predne o ľud starať a naučila Vás zakladať potravné spolky a dedinské peňažné ústavy.

A v literatúre? To bola a je Vaša najväčšia pýcha, — nuž

čoho že ste tu dokázali? Vydali ste pár kníh a veršov, ktorým však ľud nebude rozumeť ešte ani o 200 rokov.

O ľud vám v literatúre nešlo nikdy, lebo čo ste vydávali, bolo buď predražené, alebo obsahom ľudu neprístupné. Keď v iných, počtom, zámožnosťou, chuťou k čítaniu nám rovných národoch starala sa intelligencia o čo najväčšie rozšírenie spisov, brožúr a časopisov, Vy kŕmili ste smäd národa formou i obsahom predpotopným „Hlásnikom" a ani po dnes nepostarali ste sa o dobrý a lacný týždenník pre slovenský ľud. A nechávate tú národa roľu dedičnú sejbe i žatve „Kresťana", časopisu, v ňomž neslobodno Slováka nazvať Slovákom! A nechávate krvácať hmotne redaktora výtečného Týždenníka a umlčujete ho.

Najväčší priestupok Váš je však ten, že ste sa zpreneverili **demokratickému duchu** našich buditeľov: Kollára, Štúra, Kráľa, Sládkoviča a Bottu. Títo posvätili svoje najkrajšie plody ľudu, Vy a vplyvom Vaším aj iní plytváte čas i energiu na umelé, cudzie a nemožné figúry Rudopoľských, Lutišičov a pod. A za čím ste sa hnali v literatúre, to ste i v živote dennom podporovali. Za Vašej äry celé Slovensko len sa tak hemžilo výtečníkmi, talentami a geniami. Preceňovali a vynášali ste do neba všetko. Toľko bolo u nás geniov literárnych, peňažníckych i politických, že pre ních nechali ste ľud duševným hladom hynúť, do židovskej úžery upadať, do Ameriky utekať a neustále vrahov národa do stolice, obce i snemu voliť.

Sme toho presvedčenia, že táto ära, táto Vaša ära podkurovania a slovenskej pýchy bola teplou hradou všetkých zárodkov dnešnej našej choroby literárnej, finančníckej a politickej. Vychovávali ste intelligenciu s aristokratickými názormi a odcudzili ste ju ľudu.

A na ľud dívali ste sa tiež ako aristokrati: páčil sa Vám na ňom nedeľný pestrý kroj, spev a reč, — a do duše jeho nepozreli ste nikdy. A keď dnes mladý spisovateľ odhalí kus tmavej strany ľudu, idete na neho kyjom a kričíte: „Hľa, tupiteľ, unižovateľ krásneho slovenského ľudu!"

Nuž smulná je bilancia našeho života za posledných 30—35 rokov a smutné dedictvo odovzdávate svojím slabým potomkom.

Posudzujeme — a neunižujeme. Práva kritiky, ako opposičný časopis, nezrečieme sa nikomu k vôli v tom presvedčení, že v nezdravých pomeroch najlepším liekom je — zdravá, neoblomná kritika.

M . . . . . SKÝ:

„SLOVENČINA."

(Dokončenie.)

Rabulistickí gramatisti a dogmatisti bývali starodávni farisei. Tým viac išlo o literu než o ducha, viac o zákona učenie, než o národa spasenie, až aj šťastlivo pochovali svoj štát. Podobným nešťastím u drobných kmenov slovanských sú ľudia, ktorým viac záleží na „čačkách" v mluvnici, než na budúcnosti ich národa v dejinách (ako snáď pánu Czambelovi). Alebo ľudia, dávajúci na index librorum prohibitorum slovenskú knihu, akonáhle predíde v nej ku pr. slovíčko „farárka" abo „kňazove deti". (A tuším aj P. Pázmán bol „kňazove dieťa", a jeho matka „farárka". O tom tiež nesmia sa dozvedeť národovci a farníci pána Osvaldovi?)

Bol by na zemi pokoj v ľuďoch „dobrej vôle", v širokých vrstvách slov. ľudu, keby . . . ! ! !

Keby nebolo „Machtverhältnissov" v nás.

*

„Slováci odtrhli sa od češtiny nie preto, že by to bolo bývalo potrebou ľudu, nerozumejúceho snáď českú knihu, ale preto, že to bolo potrebou slovenskej intelligencie, píšucej knihy pre zábavu a poučenie. Ona volila radšej písať slušne dialektom, než spisovnou československčinou na posmech." Toto čítame v Hlase (r. 1903. str. 290.), a či máme za to vyrknúť nad ním: anathema sit?

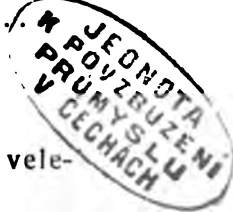
Či neni tomu tak viac menej aj dnes?

Ba práve teraz máme tuším na Slovensku zo pár „výtečníkov", ktorým ich výtečníctvo je asnáď prednejšie, než blaho ich národa. Čo oni napíšu, to slepo treba prijať, čítať, platiť. Je toho ale predsa len málo pre vrstvy, chcejúce byť národom. Českých znamenitých listov a kníh je síce na výber, ale ak by sa na tie vrhli Slováci, ktože bude kupovať slovenské. Preto v slovenskom kníhkupectve knihu českú tak treba objednávať, ako aj japonskú. Obecný Slovák o českej knihe z našej tlače buď vôbec nedozvie sa ničoho, alebo len toľko, koľko dostačí, aby nevedel, kde ju objednať, jako a za čo.

Slávobažní naší „výtečníci" vedia, že vedľa českých spisovateľov pochodili by tak, ako mesiačok a kahančok, keď vyšlo slnce. To v ich „výtečníckom" záujme nedovolia. Aj preto budeme my na Slovensku ešte za veľa len tak pri mesiačkoch a kahančekoch kultúrčiť a driemkať.

Škoda nám mať aj opravdu veľkého básnika. Vinou krajomluvy

slovenčiny spev jeho znie len medzi slovenskými skalami a bralami. Uznania tu málo, porozumenia ešte menej. Keby básnil česky, čítaly a vzývaly by ho veľké milliony Slovanov, ako Kollára . . .

*

„Slavme slavně slávu Slávů slavných!"
„Kto ctí predkov, nezablúdi!" (Vajanský.)

Uctime si našich v Slovanstve najznámejších veleduchov!

Za praporom Kollára, Šafárika, dra J. Hurbana, Hattalu . . . stúpajúc, sídeme sa s bratmi; národ náš slabý dostane posilu.

Keby do dneška žil Štúr, Hodža, Moyses, Sládkovič a iní, ktorí do plytkého húmusu velikých nádejí sadili semä slovenskej spisovnej samostatnosti s ctihodnou samožertvou, a keby videli dnes, ako prúd dejín neprináša novú náplavu, ale splachuje a odnáša i ten plytký nánes, či by kázali kaziť zrno práce rozsievaním ho na skalu, kde neni výživy pre palmy, jablone, žitko, ba ani pre dostatok „švábky"?

Samostatnosť slov. spisby Hurban, Štúr a iní za onoho času mali spôsob kombinovať s väčšou-menšou samostatnosťou i politickou.

„Slov. Okolie", s autonomiou cirkví, škôl, správy v obciach, stoliciach, ba i národné snemy alebo vo spoločnom sneme národné autonomné telesá patrily vtedy medzi solídne nádeje a nie medzi utopie — ako dnes. V takom slov. okolí, na spôsob ku pr. terajšieho Horvátska abo dľa vzoru rakúskych korunných zemí, tam i pre slov. spisbu boly aké také výhľady. Teda do pôdy nádejí ružových rozsievali Štúrovci.

Ale nádeje prešly do bludov!

O osnovateľoch týchto nádejí aspoň doteraz neosvedčuje sa tá Pogodínovská výpoveď o duchovných obroch, „u nôh ktorých jasno ležaly stoletia a národy od ích vzniku až po dnešok." (Cf. Nár. N. č. 125. r. 1902.)

Vyše pol storočia už minulo, a z tých nádejí slovenských plní sa priamy opak.

Alebo nepošly dolu vodou už veľké nádeje Štúrove?

Počítalo sa na Viedeň. Dúfanie Štúrovcov z Viedne bralo posilu, výživu . . . Dnes vo Viedni ani sami so sebou rady si nevedia, a čakajú ích tam tuším „posledné veci horšie, než první."

Kombinovalo sa, verilo sa, že „žije mocný Rus, a ten nás ochráni. Dnes dívame sa na takýchto ľudí už len so sústrastným úsmevom a vieme, že sú to bájky pre deti, a sloboda naša že je v našej sile, v našej pravde, v našej práci.“ (Slov. Týždenník 1903. č. 22.)

Nádeja, že spisovnou slovenčinou „slov. šlechta“ bude Slovákom získaná, pošla dolu vodou. Ostalo z nej absolutné fiasko. Tých málo zemanských rodín rodu verných ani čeština by nebola odplašila.

Nádeja, že strednou slovenčinou zobudí sa národ do chlapa, dupne nohou, zastane sa umom lebo päsťou — tiež zklamala. Deväť desatinám Slovákov i dnes je Hekubou aj stredná slovenčina, ako ňou bola by i čeština. Slovák obecný je realista. Prvým je mu chlieb, život, až potom noviny, kniha. A tak nejak $^{9}/_{10}$ Slovákov je takých aj dnes, ktorí pre „samatovú“ strednú slovenčinu nemajú smyslu abo groša, abo obojího. Spiace nehybné massy slovenské tou slovenčinou písanými novinami a knihami bývajú tuším aj uspávané a ohlupované (tlačou Slovákom neprajnou) viac, než osvecované „národovcami“.

Behom prvých 50 rokov nového života literárneho, keď nová metla mala by najlepšie miesť, keď očakáva sa síl hmotných i duchovných hojnosť, nával, príval, vtedy s tou silou národa tak sa majú veci, že ku pr. Bottu a Sládkoviča musia tlačiť, vydať, rozširovať Češi v Prahe, inak za roky a roky i v slovenských kníhkupectvách neni ích. Ba i slovenské porekadlá (Zátureckého) musely výjsť nákladom českým v Prahe!

Čo z toho nasleduje?

Nasleduje i to, že nás majú „Machtverhältnisse“!

Tieto nedajú sa odhubovať. Ani to nenapraví situáciu, keď pán Vajanský v redakcii Nár. Novín po dobrom obede podíva sa cez oblok na s'ovenskú „državu“, a potom s pósou nesmrteľníka napíše do úvodníka: „... Náš slovenský národ nie je ani biedny, ani chudobný ani zaostalý....“ (Nár. Noviny č. 82. r. 1902).

Biskup Moyses už pred polstoročím inak videl, keď riekol, že „bieda slovenského ľudu je veliká, a lepšie by bolo, keby radšej zahynul, než takto sa trápil a podával obraz biedy a hynutia.“

Professor Florinský až z Kieva vidí, že „jestli nepočítame malinkej slovanskej vetve temer vymierajúcich pomoranských Kašubov, nuž treba uznať, že Slováci zo všetkých severozápadných Slovanov

nachodia sa v najťažšom, temer bezvýchodnom položení." (Nár. Noviny č. 76. r. 1901.)

„Za národ náš ubiedený o milosť prosíme!"

*

O „Národných Novinách" ich spoluredaktor p. Vajanský riekol: „Prosím, „Národnie Noviny" sú redigované pre slovenskú intelligenciu, ony nie sú pre ľud celkom nevzdelaný, ony nie sú lacnými ľudovými novinami". (Nár. Nov. 1903 č. 53.)

Teda obecenstvo Národních Novín na N. Noviny nie je utisnuté tak, ako N. Noviny na to obecenstvo. Pre neintelligentných nie sú, a slov. intelligencia ku pr. česky rozumie veľmi dobre. Už Hattala roku 1849 o viedeňských „Slov. Novinách" písal Radlinskému do Viedne: „Pro mňa a iných, jednako s námi smýšľajících můžete i najdokonalejšou češtinou psat: my nebudeme nič mat proti tomu." (Nár. Nov. č. 153. r. 1903).

Keby Nár. Noviny trafily zaniknúť, slov. intelligencia doplatiac 3—4 koruny mala by český denník, ktorý vzdelával by ju doista opulentnejšie, než Nár. N., plniace svoju prázdnotu hlavne prekladmi blattov a lapov.

Aj dobrí novinári Slováci snáď našli by v českých redakciach postať nie horšiu martinskej. Keď aj slávy (kocúrkovskej) mali by tam menej, ale bezpeční by boli pred fiškusom, ako aj neodvislí od všakovakých tyránkov z vlastného ct. publikumu. A úroveň bola by vyššia.

„Slov. Pohľady" od rokov zápasia s nedostatkom látky, peňazí i popularity, bez illustrácií, na nízkej úrovni živoriac bez najmenšieho vlivu na tie veliké vrstvy, ktorým najviac treba je aj slovenského slova. Dosť málo doplatiac, mali by sme bohato illustrovaný český list. Teraz v slov. salónoch illustrované listy neslovanské sú doma.

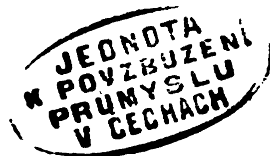
Listy cirkevné keby sa spojily s takými českými, mohly by byť o veľa lacnejšími a obsažnejšími. Aj my by sme tu boli hneď vzáctnejší naším inorečovým spoluveriacim.

(Ba sama vláda, čo chvíľa by aj natiskala slov. Maticu, slov. gymnásia. Stredná slovenčina dostala by kathedru na pešťanskej universite...)

Tak by nám ostalo veľa času, peňazí i ducha pre ľudovú spisbu slovenčinou.

Táto akiste stačila by u nás absorbovať spisovateľskú aj nakladateľskú energiu.

„I poznáte pravdu, a pravda vás vysvobodí!"

A. ŠTEFÁNEK:

J. S. MACHAR.

(Dokončenie.)

Skoro súčasne so štúdiou o Hálkovi vyšly zpod tlače nové dve knihy Macharove a síce: „Zde by měly kvést růže", lyrické drama roku 1894, a „Magdalena", predstavujúca viac „študii sociální a kulturní, než exemplář běžného básnického orgánu, nemožnost společenské rehabilitace kleslé dívky, prostitutky, v dnešní měšťácké společnosti". Obe tieto práce usmierily troška rozhnevaných kritikov. „Zde by měly kvést růže" je knižka venovaná žene. Básnik, ktorý v mnohých svojich plodoch horlil nad ženskou vrtkavosťou a prázdnotou, ustálil svoj názor a čiastočne ho pozmenil. I on sostárnul a zkúsil dačo, môže preto teraz lepšie posudzovať charakter a postavenie ženino v dnešnej spoločnosti. Vyznanie, že

„býti ženou
už to znamená trpěti"

je akosi zadosťučinením, daným krásnemu pohlaviu za výtky driev ním činené. Krásne líči básnik lásku materinskú a „Otrokyně otroka" je živým protestom oproti neľudskému mužovi. Spisovateľka Krásnohorská, jeho odporkyňa, nevie dosť vynachváliť túto knižku.

Taktiež „Magdalena" je venovaná žene. Hlavná rekyňa je prostitútka, ktorá sa oddala hanbe z lásky ku zvrhlému otcovi, ktorého nemôže inak hmotne podporovať; našiel sa ale Jiřík (Nechludov Tolstého), ktorého dojala duševná čistota tejto prostitútky a vzal si ju za ženu, vzdor všetkým námietkám príbuzenstva a výsmeškom „lepších" svojich kollegov. Lucia ale konečne nemôže vydržať v dome svojho muža, nemá dosť sily odporovať všetkým posmeškom a sekatúram, ujde mu a stane sa opäť prostitútkou.

„Magdalena" je dielo jediné svojho druhu v českej literatúre, nádherné a všeobecne uznané. I nepriatelia Macharovi museli uznať dobré intencie básnikove a umeleckú cenu práce. Snáď žiadne dielo básnické, mimo „Písní otroka" od Sv. Čecha, nie je tak čítané, ako toto, a žiadna iná práca Macharova neoznačuje tak eklatantne originálnosť a hĺbku poetickej koncepcie tohoto veleducha českého ná-

roda, než táto. „Zde by měly kvést růže“ a „Magdalena“ sú protesty zotročenej ženy v našich časoch, kde je mužskému všetko, žene nič nie dovolené, kde sa dvojakou mierou meria a ženou, častokráť ani nie svojou vinou padlou, opovrhuje sťa nebezpečnou a ztratenou osobou, kde sa mužskému všetky ohavnosti a poklesky sexuálne bez najmenších rozpakov udobrujú, ba priam vyžadujú. A práve ženy vystihly najlepšie tendenciu tohoto diela, preto uznáva opäť Krásnohorská, „že jest to kus opravdově smyšlené práce umělecké, o němž dlužno mluviti zcela vážně“. (Osvěta r. 1895.)

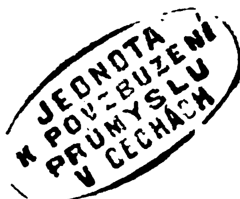
Od roku 1894 nevydal Machar iba po troch rokoch novú sbierku básní pod záhlavím „1893—1896“. Sú to básne v mnohom sa oddelujúce od drievnejších prác, dľa vlastných slov pôvodcových „neorganické prvky, disiecta membra — vydané v témž pořádku, jak byly napsány“, sú to „nálady, dojmy, myšlenky třesoucí se a protínající v nervech a duší, promítnuté na papír“. Verše „1893—1896“ sú čisto lyrické, objektívne, satiry na svojích nepriateľov nájdeš málo, básnik sa akosi „polepšil“, ovšem len zdánlive, lebo toho istého roku (1897) vydal satyrický epos „Boží bojovníci“, prácu neobjektívnu a nanajvýš štiplavú, písanú jeho najlepšou satyrou, ktorou sa raz navždy oddelil od mladočeských vodcov. Z umeleckého ohľadu nutno síce uznať i túto prácu za podarenú, dľa môjho náhľadu je ale príliš negatívna a tendenciósna.

O rok neskorej vyšla kniha „Výlet na Krym“, kniha popisná. Básnik podniknul túto cestu, aby sa osviežil a si odpočinul na istý čas. Následkom toho, že v knižke, opisujúcej rôzne dojmy, scény z cesty, nenájdeš žiadnej týkajúcej sa jeho odporníkov, preto ju literárna kritika takmer bez výnimky prijala priaznive. Opäť dôkaz, že si je Machar len sám vinen, keď ho isté kruhy nechcú uznať za veľkého básnika. Básne „Jalta“, „Sebastopol“, hlavne ale všetky tie, ktoré sa týkajú mora, sú výtvory vynikajúce. Vôbec celá kniha je krásnym darom, ktorý doniesol Čechom Machar z Krymu. Básnik ako by bol premenil svoju tvár. Kľud, šťastie, radosť a nadšenosť zrkadlí v týchto veršoch. Básne pôsobia ale ešte viac, keď človek pomyslí, že sú to výtvory nie obrazotvornej fantásie, než skutočne zažité udalosti.

Kľud Macharov ale netrval dlho. Navrátiac sa domov, našiel látky dosť ku premýšľaniu a neváhajúc dlho, vrhol sa opäť v boj. Výsledok novej borby bola kniha „Golgata“, vydaná roku 1901. Verše sú to čiastočne veľmi smutné, reminiscencie zo života Macharovho, čiastočne filosofické rozjímanie o kresťanstve, o rímskych ve-

likášoch a vlastenectve českom. Zpomedzi všetkých pútajú najviac básne religiósne: Na Golgatě, Šalamon, David, atď. Prvá z týchto básní je negatívna aj ohľadom kresťanstva, ale nádherná i čo do formy a myšlienky. Zvýšeným hlasom hovorí satan ku Kristu, na kríži rozopätému, o márnosti, chceť pravú lásku do sŕdc ľudských vštepiť. Zdarma zasvätil Ježiš dľa mienky Macharovej svoje sväté ideály smrťou, silní toho sveta budú vždy zneužívať jeho meno a jeho naučenia a príkazy překrúcať a falšovať pre svoje sebecké ciele.

Pro jméno Tvé, sny Tvé (praví Satan),
sta a sta lidí vyleje krev svoji
ve křížích, arenách a popravištích.
A když se uzdá, že sen zvítězil Tvůj,
pak ve Tvém jménu a jen ve Tvém jménu
se bude vraždit dále. Kam zrak sahá,
tam řada hranic stojí plápolavých,
kde ve Tvém jménu oběti se pálí,
a ve Tvém jménu budou zuřit války,
a ve Tvém jménu budou hořet města,
a ve Tvém jménu spustoší se kraje,
a ve Tvém jménu bude proklínáno,
a ve Tvém jménu bude otročeno
tělem i duchem.

Mohli by sme sa pri týchto slovách pýtať, či je negácia kresťanstva správna, či zomrel Kristus skutočne len za sen, a odpovedať môžeme smele, že nie. Idea kresťanská priniesla mnoho žiaľu, ale aj mnoho dobra. Historia nás učí, že človečenstvo pokročilo kresťanstvom v ethickom i politickom ohľade, vzdor všetkým inkvisíciam a interdiktom. Zachveť sa musí ale človek pri čítaní týchto básní, lebo mnoho trpkej pravdy je v nich, sú písané slzami, krvou a dikciou skutočne umeleckou.

Mimo týchto veršov nachodíme v „Golgate" ešte niekoľko vynikajúcich básní politických, ktoré neidem bližšie opisovať, poneváč by som musel zároveň i o dejinách súčasného spoločenského a politického života hovoriť. Konečne nás Slovákov interessuje Machar najviac ako básnik umelec, ako človek a idealista. Machar uverejnil aj mnoho prác prosaických, ktoré sú teraz, jak sa mi zdá, všetky uverejnené v knihách „Stará prosa" (1888—91), „Konfesse literáta" a v dvoch sbierkach „Feuilletonov". „Stará prosa" obsahuje kresby, malé články o rôznych udalosťach básnikových. Ostatné 3 knižky

sú naplnené jeho kritikami literárnymi a polemikami, ktoré viedol s „Osvětou“ a niektorými dennými časopisami.

* * *

Machar je človek neobyčajný. Uznám prostosrdečne, že kto číta jeho verše po prvé, len tak povrchne, najmä človek „vlastenecký“, vychovaný v prúdu bojov šovinistických, že ten si ich nezaľúbi a čo by sa mu niektoré i páčily. Machar je verista, bombast, prázdnotu, zaodetú vo vlastenecký plášť, pokrytectvo a faloš nenávidí s celou svojou dušou a vystupuje oproti ľuďom, vyznamenávajúcim sa podobnou vlastnosťou príkre a smelo. Kto sa ale vhĺbi do jeho kníh a pozorne preštuduje príčiny a podstatu jednotlivých jeho politických, náboženských i filosofických básní, príde ku poznaniu, že Machar nie je ani vlastizradca, ani zlý človek, ba že jesto málo básnikov českých, ktorí svoj domov, svoju vlasť, svoj rod hlbšie milujú než on. Ovšem jeho pochop vlasti a národa nie je úzkoprsý, nedrží sa len hranice geografickej čili politickej, ani neprisahá on zavše na tie „staré pergameny“, na štátne právo české. Národ svoj si praje silným, ocelovým, ktorý si dovedie svoje práva vlastnou silou ochrániť a vydobyť. Toto sú názory poetu, ktoré by snáď v praxi ináč vyzeraly, ale práve poneváč sú poeticky pretkané, nelzä ich za podklad obžaloby uvádzať.

Machar je verista, ako taký hovorí vše priamo a bezohľadne. V náboženskom ohľade otvorene vraví, že neverí v dogmata. Malomyseľným vlastencom sa zdá toto vyznanie príkrym a nebezpečným. A možno, že také vyznanie je nebezpečné, ale nebezpečnejšie je pokrytectvo a faloš. Veď vieme všetci, ako to vyzerá s náboženstvom pri našej intelligencii, a predsa také zhrozenie. Ale svet chce byť klamaný. Ja som si toho istý, že by na pr. Margin nikdy nebol vystúpil s takou vervou oproti nám, keby sme neboli otvorene vystúpili s naším kredom. Nie preto sa istí intelligenti hnevajú, že neveríme v dogmata, než preto, že sme to jednoducho a proste vyznali. V boji s klerikálmi sa nejedná o to, či veríš, totiž či si pevne presvedčený vo svojej duši o správnosti istých vecí, než o to ide: poslúchať, nerevoltovať. Že vraj racionalism, ale k smiechu, či sú naši intelligentní atheisti racionalistami? Tí dávno už aj racionalism prekonali. A moju hlavu dám na to, že väčšina ohromná, neveriaca ale nič mimo tej biednej hmoty, nie je v našom tábore. Bože, keby len racionalismus — dobre by bolo ešte s náboženstvom. Straus, Renan atď. boli racionalisti, ale nie atheisti. Väčšina

ale intelligencie dnešnej neverí vôbec na Boha. Tento stav je dobre známy Macharovi, a bezúzdny nacionalismus je priamym svedkom toho. Ľudia musia mať dajaký ideál; poneváč nemajú Boha, utvorili náboženstvo — rassového nacionalismu. Dobrý kresťan, veriaci skutočne v Boha, nebude nikdy takým nacionalistom, akých vidíme u Nemcov, Maďarov, a bohužiaľ i u nás Slovanov.

A poneváč je Machar človek s dobrým srdcom, keď aj dačo horkokrevný, preto nemôže ísť s „Národnými Listami", ale ide s veľkými massami trpiacich a nešťastných, preto píše svoje socialistické básne, práve ako Sv. Čech napísal „Písně otroka". Machar je modernista, mohli by sme ho nazvať socialistom (nemyslím tuná práve na sociálnu dem.), alebo demokratom. Bojoval a bojuje za tých vyhodených z národa, za tých rudých revoltujúcich oproti vlasteneckým maklerom. Aké to veľké šťastie pre národ český, že jeho dvaja veľkí duchovia, Sv. Čech a Machar, stali si v radu chudoby, bojujúcej o kus chleba a troška toho svetla, kým vlastenecká čvarga pansky rozkazuje, a každého inak smýšľajúceho za zradcu vyhlasuje. Machar bojuje v radách slabších, ako vôbec ide vždy rád ἀνὰ ῥοῦν.

Veľkí myslitelia národa českého, práve tí representanti českej literatúry a vedy, uznali a spoznali dávno veľkú silu macharovskej poesie, a keď aj dnes mnoho nepriateľov reve oproti nemu, jedna sloka uznania z úst najväčšieho básnika českého — Vrchlického môže mu byť dostatočným zadosťučinením.*

Tím větší bude v srdci svatvečer,
čím více bouří dunělo, v něm hrmělo,
tím sladšej bude znít mu hudba sfér
jak na jezeře, jež se náhle stmělo,
když vyjde měsíc, stříbro tkaje v šer,
v němž slavíků se tisíc rozepělo;
v snách Madonny pak budou kráčet, v ruce
stvol lilijí a jimi v sladké muce
Tvé unavené, mdlé pohladí čelo.

---

* Vrchlický: Fresky a gobeliny ku IV. Reflex v přítomnost, „Gorgo", venované J. S. Macharovi.

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE
V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.
(Pokračovanie.)

IV.

Rozvoj národnostných vlastností.

„Die Staaten (und) Völker ... in diesem Geschäfte des Weltgeistes stehen in ihrem besonderen bestimmten Prinzipe, dass in ihrer Verfassung und der ganzen Breite ihres Zustandes seine Auslegung und Wirklichkeit hat, deren sie sich bewusst und in deren Interesse vertieft, sie zugleich bewusstlose Werkzeuge und Glieder jenes inneren Geschäfts sind, worin diese Gestalten vergehen, der Geist an und für sich aber sich den Uebergang in seine nächste höhere Stufe vorbereitet und erarbeitet.
Hegel, Rechtsphilosophie § 344.

Ako sa tu opravdove vlastnosť anglického robotníckeho hnutia charakterisovať dá? Ja myslím tak: Od r. 1850 mizne to vlastné „revolucionárne" sociálne hnutie; t. j. robotnícke hnutia principiellne uznajú základy kapitalistického hospodárskeho poriadku a snažia sa zakladaním podporovní, remeselníckych spolkov v jestvujúcom hospodárskom poriadku zlepšiť stav robotníkov. Miernia sa triedne protivy, robotník je uznatý človekom tak „spoločnosťou", ako aj podujímateľom. Nastáva bezodporné povznesenie anglických robotníkov. Pôsobné ochranné zákony sú vynesené atď., pri čom ale nahliadam, že toto „povznesenie" sa otvorene len na robotnícku aristokraciu vzťahuje; že pri tom všetkom ku pr. v Londýne hrozná bieda panuje — v Londýne berie asi 100.000 osôb podporu chudobných, 100 milionov marák je ročný výdavok na dobročinné ciele, z 5 osôb priemerne jedna umre v ústavoch pre chudobných, vo verejných špitáloch atď., — od tohto ale odhliadnime. Druhé vrstvy anglického proletariátu majú stav bezpochybne veľmi zlepšený.

A teraz to hlavné: hnutie robotnícke nabýva politického charakteru bez toho, že by sa robotníci „politikou" zaoberali, t. j. bez toho, že by si oni utvorili svoju neodvislú robotnícku stranu.

Zpýtajme sa ale po základoch takého vývoju, a nachádzame, že sa naň — ač spoluúčinkoval v ňom sociálny duch — nemôže ani pomyslеť bez uváženia zvláštnej politicko-hospodárskej konstellácie v Anglicku od 1850 do 1880.

Bezpochyby je pre veškeré sociálne hnutia pevným základom v tej dobe monopolné industriellné postavenie, ktoré si Anglia vymohla, a ktoré spôsobilo neobyčajné hospodárske povznesenie tejto zeme. Len niekoľko čísel na objasnenie: Železničná sieť spojeného kráľovstva mala:

v roku 1842 = 1,857 angl. míl,
„ 1883 = 18,668 „ „

námorný obchod vo všetkých britických prístavoch je nasledovný:

r. 1842 = 935.000 t.,
„ 1883 = 65.000,000 t.;

export a import obnášal:

roku 1842 = 103 mil. šterl.,
„ 1883 = 732 „ „

To znamená tedy, poneváč ostatné krajiny ani len približne nepostupovaly, možnosť ovládnuť trh v pomere, stúpajúcej produktíve zodpovedajúcom, znamená pomerne zriedkavý rozruch krísami a viaznutím odbytu.

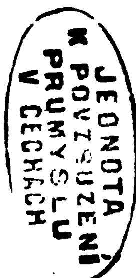
A z tohoto pre robotníkov dôležité dôslednosti: naprosto priaznivé pomery práce; stále rastúca poptávka po práci, a teda riedka nezamestnanosť; ochota a schopnosť podujímateľa, ktorému zisk valom rastie, robotníka lepšie platiť, dať sa mu v istej miere súčastniť pri tom zlatom dáždi.

A popri tejto zvláštnej hospodárskej konstellácii, ktorá sa nemôže opakovať v žiadnej inej krajine, bo konkurrujúce a medzitým zosilnené národy samovládu na svetovom trhu znemožnily, treba mať na mysli nanajvýš zvláštne sriadenie politických strán v Anglicku.

Ako známo, spočíva toto od počiatku tohoto stoletia v boji o nadvládu dvoch veľkých a jediných strán: thory a whig.

Obidve sa snažia dostať k veslu, a dosahujú ho buď ústupkami, zodpovedajúcimi pokroku vo vývine, buď šikovným využitím okamžitej situácie, ktorú raz jedna, raz druhá strana zachytí a ovládne. A tertius gaudens pri tomto boji o vládu, neskoršie jazýčkom na váhe, je — robotníctvo. Netreba nám ani mnoho ostrovtipu, aby sme nahliadli, že príkladná a ďaleko siahajúca anglická ochrana robotníkov povstala vlastne len záštou prevažne agrárne interessovaných thoryov proti liberálnym fabrikantom. Lebo ak chceme osobne ušlechtilejšie motívy parlamentným väčšinám podkladať, že rozhodnutie pre ochranné uzavretia pre priemyslový proletariát iste veľmi

bolo usnadnené thoryom tým uvážením, že roľnícky proletariát bol šetrený od podobných zákonov. Neskoršie, najmä rozšírením volebného práva, smeruje politika Whigs-ov pomocou robotníkov dostať sa k vláde, alebo si ju podržať. Predpokladá to na každý pád ústupky robotníkom priaznivé — bon gré, mal gré — i keby ústupky tieto nebolo možno tak ľahko previesť, i keďby podujímatelia nemali pražiadneho interessu na tých koncessiach.

Tu ale mali podujímatelia bezpochyby až po istý stupeň direktne svoj vlastný záujem — vďaka predovšetkým šťastlivej konstellácii ekonomickej v tom čase v Anglii — tie snahy robotníkov na zlepšenie ích stavu v medziach hospodárskeho poriadku, keď žiadať ani nie, ale ích neodporovať.

Tak pomaly uznávajú podnikatelia Trade Unions a ích zariadenia: hneď sa osvedčia, s poverenikmi robotníkov závažne jednať, súčastnia sa na rozhodčích a smierčich súdoch atď. Naozaj zas len pre priazeň robotníkov? Zas len preto, lebo ím to Carlyle poradil, nie asnáď výlučne zo sebeckých úvah zisku? Snáď, lebo konservatívne, aristokratické remeselnícke spolky boly hradbou proti každej revolučnej vôli tak istou a mocnou, ako žiaden policajný zákon; či sa hádam v smierčich súdoch ponúkal prostriedok k zamedzeniu štrajkov a s tým spolu i zastavenia výroby, keďže okolnosti vždy boly priaznivé, a každým dňom sa dal pekný groš zarobiť, a tým každý deň, v ktorom fabrika stála, veľmi závažne znamenal „lucrum cessans“?

A konečne prečo nepodporovať tieto zákony na ochranu robotníkov, keď aj produkciu ako tak zdražely: keď že ľahko sa dohnal tento obnos zvýšenými cenami od konsumentov. Ale nemusela produkcia ani zdražeť: zkrátenie doby robotnej mohlo sa vyrovnať zrýchlením práce; preto záleží na šikovných robotníkoch, vďačne i lepšie platených; alebo sa mohlo vyrovnať zlepšením závodu, k čomu sa snadno odhodlali, lebo kapitálu bolo nadostač, a zvýšeniu výroby spojenej so zlepšením a rozšírením závodu, nestaval trh medzu. Konečne musíme si pripomenúť, že zákon na ochranu robotníctva znamenal čo výborný bojovný prostriedok pre „veľkých“ proti malým, k odstráneniu tak hnusnej konkurencie atď., všetko to s ohľadom na to, že trh nikdy neprekážal rozšírenie produktívy, zvýšenie výrobnosti, zväčšenie produktívnej škály, ale ho ešte priamo kázal.

Teraz ale aby sa to všetko hladko a prímerne previesť mohlo, ako sa faktický sociálny vývoj v Anglicku previedol pod uvede-

nými podmienkami, k tomu bola ešte potrebná zvláštna povaha anglického robotníka. Bo je on naprosto triezvy a praktický robotník, je schopný a veľmi naklonený k politike, v ktorej sa síce hockedy nevyzná. „Vždy prakticky" stalo sa heslom; sociálna politika „bisiness" ako obchod s priadzou alebo železom. Niet u tých ľudí ani za mak nadšenia francúzskeho, prudkosti talianskych rýpaníc nemeckých robotníkov.

Tento praktický ostrý smyseľ je dobre ztelesnený v anglických starých remeselníckych spolkoch (v cechách), najzchytralejších to, ako som to už povedal, zastupiteľov záujmov, ktoré len dakedy jestvovaly. Diplomatické úhľadné, hladké na hore — voči podnikateľstvu; exklusívne, úzkoprsé, brutálne na dol — voči $^4/_5$ outsiders, najchudobnejšej to vrstve robotníkov. Staré Trade Unions sú čisto kapitalistické tvorby, primerané k okolnostiam, ktorým ducha dal vypočítavý, praktický, triezvy smyseľ anglického robotníka. Odtiaľto sa berú najviac ích nanajvýš priaznivé výsledky.

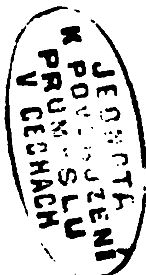
Tuším, že je toto príčinný rad udalosti sociálneho vývoja v Anglii od 1850—1880. Bolo to shodou pre kapitalismus na každý pád priaznivých okolností, ktoré to zapríčinily, že sa v Anglii vyvinuly len remeselnícke spolky (cechy), čo som práve anglickým typom označil.

Popri tom žiadny socialismus, žiadne sociálne hnutie vo vlastnom slova smysle, žiadny triedny boj, ale „sociálny mier" alebo pri najmenej príznaky jeho na základe kapitalistického, hospodárskeho systému......

Či skutočne „sociálny mier"? Nebolo to snáď len pominujúce utíšenia boja? Tak sa ono zdá: ak nás neklamú všetky známky, trval „sociálny" mier najdlhší čas. Od tej doby, čo prestala prednosť Anglie na svetovom trhu, od toho času, čo sa nižšie robotnícke triedy povznesly, zas sa zjavilo „sociálne hnutie", znovu sa budí proletárska vzájomnosť, s ňou zároveň i triedny boj, a už je samostatná robotnícka politika nastolená na robotníckych kongressoch, už vtiaha socialistická nauka a požiadavky do nepoškvrnených máss. Trade Unions-ov. — O tom sa ale tu nezmienim. Len som chcel poukázať na to, že sa správne označuje čas od 1850—1880 dobou sociálneho prímeria, čas to, v ktorom sa utvoril zvláštny anglický typ robotníckeho hnutia.

Že má tento typ, keď sa jeho zvláštnosti aj zotrú, trvalý vliv na ďalší vývoj sociálneho hnutia, o tom sa pochybovať nedá. To, čo anglické robotníctvo pre proletárske hnutie dedictvom nechalo, je,

odhliadnuc od mnohých zkúseností pri tvorení remeselníckych spolkov, — stálosť, kľud, jasnosť v postupovaní robotníctva. Je on jedným slovom methodom hnutia, prešlou z anglického typu a zostávajúceho v proletariáte, keď sa aj smer hnutia podstatne zmenil.

Teraz ale zanechajme britickú pôdu. Prekročme more a poďme do Francúzska. Aká premena scény! Z toho mhlavého, dymuplného, zamračeného Anglicka s jeho triezvym, opravdovým, ťažkopádnym ľudom, do milej, slnečnej, prehriatej Francie s jej živým, čulým, ľahkomyslným ľudom.

Čo je so sociálnym hnutím vo Francúzsku? Niekoľko rysov som už vopred označil. Tu to vrie a kvasí neprestajne od „slávnej" revolúcie v minulom století. Neprestajne sa tvoria strany, aby sa ony zas rozišly, hnutie sa rozpadá na nepočetné frakcie. Náhle sa ženú jednotlivé udalosti. Boj o politickú moc je naraz vyvolaný bojom na barrikádoch sprísahaním, attentátom. Ak chceme poznať túto vlastnosť jasne, ešte vždy žijúcu v krvi francúzskeho proletariátu, ktorá však začína byť miernejšou, udusenejšou a potlačenejšou, musíme sa vrátiť do predošlých storočí, musíme si pripomenúť činnosť klubov a sprísahancov rokov 1830. a 1840., musíme si pomysleť na hrozné pouličné boje, ktoré heroicky bojoval parížsky proletariát v júnových dňoch 1848. a v májových dňoch 1871. Je to ako zdržovaný vnútorný plameň, tlejúci v massách a ich vodcoch, ktorý, — ak sa mu potravy dostane, — mocne zblkne a plieni všetko, čo len zachytí. Sociálne hnutie vo Francúzsku bolo vždy podráždené, konvulsívne. Hrozné, veľkolepé pri náhlom vzblknutí, a potom zas malé, ochromené pri prvom odpore. Vždy vypočítavé, vždy duchaplné, ale tiež často fantastické a snivé, kulhajúco vo voľbe prostriedkov a ciest. Ale vždy viery plné v účinku náhleho a rýchleho jednania, s hlasovacím lístkom v ruke alebo s dýkou; vždy nádejeplné v divy revolúcie. Preto užívam slova „revolucionismus" k presnému označeniu francúzskeho typu, kde myslím na vieru v revolúciu. V tomto revolucionisme sú už všetky vlastnosti obsažené, ako hrachy v struku. Chcem ich fakcionismom, klubismom a pučismom menovať; tu ráčte odpustiť trochu tvrdé tvorenie slov. Fakcionismus je náklonnosť k rozpadovaniu sa strany; klubismus je snaha po sprísahaní v tajných spolkoch a shromaždeniach; a konečne pučismus je fanatismom v pouličné boje, vierou v barrikády.

Odkiaľ toto všetko? Najskôr padne každému znalcovi fran-

cúzskej historie do očí: to všetko, čo sme tu poznali ako charakteristické rysy francúzskeho proletárskeho hnutia, nachodí sa nezmenené v každom boji francúzskeho malomešťanstva. Áno, sú ony dedictvom, ktoré proletariát prevzal. Nepozorovane prechádza jedno hnutie do druhého. Za malomešťanstvom vstupuje proletariát do historie. A dlho ešte trvá tento smerodajný vplyv malomešťanstva, kým proletariát začal byť samostatným hnutím. A síce nielen v methode boja: ale i v chode myšlienkovom, v programmoch, ideáloch väzí francúzsky proletariát až do najnovších čias v malomešťanstve, takže sa to samosebou rozumie, že Proudhon, najväčší theoretik revolucionárneho malomešťanstva, tak pozde ako r. 1848. ešte mal vliv na francúzsky proletariát; konečne veľmi časté bolo neuznávanie toho, žeby Proudhon bol theoretikom malomešťanským; akokoľvek bola jeho frazológia revolucionárnou: všetky jeho reformné návrhy ale — nech sú to pre úverné ústavy, alebo mzda, ustálenie hodnoty, — smerujú vždy k tomu, aby bola zachovaná výroba jednotlivca a výmena aby bola zosilená, aby bola „zethisovaná“.

Iste sa nebude diviť tejto dlhej prevahe malomešťanského vplyvu vo francúzskom proletárskom hnutí, kto má o veciach koľkýtoľký prehľad. Akej vážnosti sa domohlo francúzske, najmä ale parížske malomešťanstvo v očiach ľudu behom novej, francúzskej historie! Koľkých vavrínov sa mu dostalo od r. 1793! Nikde inde, v žiadnej inej krajine, — vyjmúc snáď Taliansko, — nedokázalo ono toľko smelosti, zmužilosti a víťazstva. Keď sa voľná cesta francúzskej buržoasie otvorila odstránením feudálnych zariadení, tu iste Napoleonova železná metla skončila hodný kus práce. No, nesmieme zabúdať na to, že to bola práve revolúcia z r. 1793. — teda práve revolúcia malomešťanstva, — ktorá pôdu srovnala: a to je len historický význam hrúzovlády a s ňou i malomešťanstva, hlavy ktorých od tejto doby venčí žiara slávy.

Toto je ale viac ideálny moment prevahy malomešťanského vplyvu vo Francúzsku: tu prijdeme na to veľavýznamné faktum, že väčšia čiastka práve zvláštnej francúzskej industrie má ešte vždy ráz poloremeselnícky, malopriemyselnícky, vďaka zvláštnej organisácii v „atelier“-och. Práve tak lyonský hodvabnícky priemysel, ako i početný parížsky prepychový. Cele v rozhodnej protive ku pr. anglickému uhelnému priemyslu, železnému a bavlníckemu. Francúzsky „ouvrier“, v Lyone direktne „maitre ouvrier“ zvaný dostáva v tomto smere a organisácii francúzskeho priemyslu ráz viacej individualistický, teda malomešťanský, ako proletári iných zemí.

Keď ale chceme samým vlastnosťam porozumeť, ktoré dodávajú ten zvláštny ráz sociálnemu hnutiu vo Francúzsku, — možno ako dedictvo malomešťanstva, — keď chceme zkúmať základy toho revolucionárneho enthusiasmu, o ktorom som vám hovoril, tak musíme ích hľadať v historii Francúzska. Jeho nositelia — práve ten ľahkomyseľný, ľahko roznietlivý, temperamentný ľud, s tým nadšením, ktoré všetkým severným krajinám chybí. Teraz pravda žije francúzsky typ sociálneho hnutia — na každý pád zmiernený trocha nemeckým vplyvom — v Taliansku; tam sa ho musíme učiť poznávať, tam ten enthusiasmus, náhle uvedomenie máss, chytré nadšenie ako slamený oheň, na krátko, tam si objasniť to cele iné tempo myšlienok a citu, aby sme mohli pochopiť francúzsky, abo ak sa vám tak páči — románsky typ zrodného revolucionára, v jeho veľkej vzdialenosti od anglického tkáča. Victor Hehn svojím veľmi trafným spôsobom hovorí o Talianoch, čo môžeme ale o všetkých Románoch povedať: „Cele cudzé mu je nemecké filisterstvo, — ale anglické ešte viac“ — cele vzdialená povaha týchto dobromyseľných a bez fantásie synov zvyku, tí s všetkými ctnosťami obyčajného života, pozoruhodní s ích malými nárokmi, pomaly chápajúci.... s predsudkom a od otcov zdedeným bremenom, s nehybnou trpelivosťou vlečúc sa životom.“ (Pokrač.)

TAJOVSKÝ:

NOVÉ ČASY.

Povesť z učiteľského života.

(Pokračovanie.)

XI.

Vážnosť učiteľského stavu len čo sa bola počala naprávať, o pár rokov už zase až do dnes počala tratiť a tratí stále.

V Zubrove trafil Tichý na tú dobu. Neraz dohovárály mu matere, keď vše voľaktoré dieťa zavrel, a prišla si poň nahnevaná ako sršeň, že jej je treba a že... a vše mu aj naštekaly; alebo uchytila dieťa za ruku, nepovedala nič a odišla.

Druhá zase nakričala aj dekanovi, aj všetkým pánom, aby si oni dali učiť deti, keď chcú, pre ňu bárs aj ako len chcú, ale že jej dievča maďarčinu nepotrebuje k statku, ani na pole. Voľaktoré mamky zase doniesly vrátiť maďarskú čítanku, že ony za to platiť nebudú. Ba našiel sa gazda, ktorý ako učiteľa stretol, tak fúru za-

stavil, a že keby čo nehľadel, že je Tichý už viac starý, ako mladý, že by ho tak do jarku hodil, že by ho ani do večera tá voľáka jeho uhorčina neposbierala. Tento človek nevedel ani, čo je to tá uhorčina, len keď ju chlapec plačom na zmodralej hánke doniesol. Tichý chcel chlapca chľapnúť linonárom po zadku, ale ten predložil si ruku a učiteľ sekol ho akosi krajom po hánkach. Jeho to potom väčšmi bolelo, ako chlapca, bol by ho odprosil, ako aj otca pri tom jarku, ale ten šibol do koní a hneval sa na Tichého, až kým nezomrel. Takto ináč Tichý, ako som povedal, deti nebil a tým menej pre maďarčinu. Ale bolo to pred zkúškou. Bál sa, že mu hlavu obielia, celý bol nervósny.

Učiteľ nešiel sa ponosovať; cítil v duši, že títo rodičia dobre robia. A keď ktorá mať prišla pekne, vyhováral sa, že on to musí, že to vrchnosť, pán dekan, ba aj taký zákon že je už ustanovený.

Niektorá uznala, druhá zase odpovedala, aby si to vopchali voľakam aj tí, čo ho robili... Ale učiteľ prežrel všetko.

Také široké svedomie, ako dekan, nevedel mať, žeby bol mohol chváliť a presviedčať občanov o prospešnosti maďarčiny, keď v Zubrove od národa o maďarčine ani nechyrovali a lepšie sa mali aj pod Nemci ešte — hovorievali starší — ako za terajších pomaďarčených časov; u nich obec upadla morálne, vzdelanostne a pomaly aj hmotne, lebo nebolo opravdových priateľov, ktorí by boli na stráži bývali, ako voľakedy.

Mládež s hudbou a krikom túlava sa aj dnes do polnoci, tance trvajú od poludnia do poludnia, na fašiangy od soboty poludnia do stredy poludnia, karty, pijatika, intabulácie, zmenky sa rozprasily v dedine, majetky sa predávajú až hanba a posmech. Bol jeden žid, prišiel druhý, teraz sú už traja a všetci sa dobre majú. Prvý už postúpil synovi, on v meste privatisuje v špiritusovom sklade. —

Nechránili sme sa dosť zavčasu proti tomuto duchu a teraz ho je už ťažko zažehnať ružencovým a potravným spolkom, z ktorých prvý farár, druhý založili občania po odchode dekana do pensie; chyba bola, že jedni o tom nemysleli a spokojovali sa so všetkým, čo prišlo, lebo vietor doniesol, druhým sa to ešte páčilo ako novota, a len málo gazdov ostalo pri slovenčine, ktorých za to prezvali panslávmi.

Títo panslávi boli: mlynár, kováč, a 3—4 gazdovia starší, a počúvali ích aj voľakoľko mladších gazdov z novšej školy, prví žiaci Tichého.

Učiteľa, ačkoľvek o politike s nimi nerozprával, považovali tiež za svojho a videli ho medzi sebou veľmi radi, a len vše prešli i na tie školské zákony a slovenčinu.

Boli to všetko ľudia, ktorí čítali novinky. Vo mlyne na hrade boly aj vyše dvestoročné náboženské a svetské knihy a celá slovenská literatúra zo štyridsiatych a päťdesiatych rokov. Kováč tiež mal mnoho knižiek novších, tie sa rozpožičiavaly, k nim aj Tichý voľaktorú priložil zo svojích študentských a farárových, kým ešte bol národovcom. Na mnohých bolo ešte cez kartu pretlačené meno ako kaplána aj farára z prvých rokov v Zubrove.

Mladší radi čítali Hlásnika, Černokňažníka, starého Raráška, i so pár farárových Sokolov a Orlov bolo v dedine.

K rychtárovi pred tým chodila bola Svornosť, potom Slovenské Noviny peštianske, Vlasť a Svet; ale tieto volali podľa Černokňažníka Srsťou a privoniavali ju, že smrdí, aby ju šiel rychtár vyprať. On pravda tiež platil za ňu z obecnej kassy a zakrúcal si slaninku do nej. Nečítal to nikto, len dekan. Vlasť a Svet volali „vlas a smeť".

Škoda, že to zostávalo len medzi nimi. Dekan robil ináč. Šiel s koledou, videl na okne dáke martinské noviny, hoc požičané, hneď ponúkol vlastenecké Vlasť a Svet a že len za zlatovku a aj kalendár. Alebo keď niektorý gazda od neho dačo potreboval, už ponúkal „vlastenecké novinky" za zlatovku.

Naší panslávi boli všetko rozumní ľudia, píjavali víno, ale škoda, že nevyliali, keď sa to minulo, pálenku vedľa seba, ale do seba. Bolo vše potom zbytočného kriku až uši zbolely.

Všetci odsudzovali vtieranie sa maďarčiny aj ta, kde jej nikto nepotrebuje, kde je iba na škodu svetu.

„Nech sa učí ten, kto chce!" bil vše v dobrej vôli mlynár na stôl, a učiteľa nepustili v takejto chvíli od seba a posmeľovali ho, aby sa nebál, nepodliezal, že ho oni zastanú proti komukoľvek; ale toho k búchaniu nemohli oduševniť, a v najhoršom páde predhadzoval ženu, deti, až sa domov dostal.

Že veď keby bol svobodný, alebo gazda, ale „sluha je len sluha".

Predsa však nezdržal sa vše pravde prikývnuť, a vlastne stačilo, že častejšie býval v týchto spoločnosti, a preto nemalo konca-kraja vše „dobroprajné", vše „prísno napomínanie" dekanovo, že deti málo pokračujú v maďarčine, ale ako že by vraj aj mohly, „keď pán učiteľ drží s takými občanmi, ktorí o uhorskej reči ani počuť nechcú", a na to „dobroprajné rady, lebo v inom páde prinútia ma . . ." atď. už si domyslíte.

Spomenutým národovcom v dedine od dávnych čias posielaval učiteľ peniaze za novinky do Martina, aj objednával, keď dáku knižku, kalendár chceli.

Poštárkou bola notárka, ktorú si potom ako vdovu vzal terajší učiteľ, a notár, rozumie sa, Maďar — — z Oravy; často mal prácu u dekana a zanášal mu drobničky.

Tichému sa ale stavil ako kamarát, lebo mu celé leto odpisoval, prepisoval všeliaké hárky, tabelly — za čo? za trochu pannenského dohánu na sviatky, alebo keď s novou prácou prišiel a cigarku takto vše. Groša od neho nikdy nevidel. Ako takého špormajstra mrzelo ho kupovať z hotového dohán, cigarku, nuž myslel si, že parom vie, koľko on s tým zgazduje, — a hrbil sa nad hárkami celé týždne.

Tento vďačný notárik teda, keď prišiel Tichý do reči, vždy hovoril o ňom, že je dobrý človek, ale ešte aj teraz trocha panslàv.

Po čase dal si dekan učiteľa zavolať, a prísne naň, aby soznal, že ešte toho roku, — keď si dekan myslel, že Tichého on a okolnosti už celého premiesily, — posielal do Martina peniaze za protivlastenecké novinky a do konca že sbieral predplatky. Aby ani netajil, lebo že on všetko vie.

Učiteľ si myslel, že dačo horšieho, a povedal, že nemá čo tajiť, že však to voľakedy robil sám pán dekan, a že raz mu bol naložil, aby to on sobral a poslal, a od tých čias robí to každý rok a nevidí v tom žiadneho priestupku.

„Horkýže nie. Im aj to škodí. Mali sa to už dávno domyslieť, že keď ich majú aj v kapitule, aj slávny patrón, aj škôldozorca v podozrení, že sa všetkého takého majú vystríhať, čo by vzbudzovalo v kom tom pochybnosti o ich vlastenectve. Lebo uvidia, že ani môj kepeň nebude ich vstave zakryť. Ako oni — krútil hlavou — nemôžu pochopiť dnešné nové časy! Oni sú ešte vždy tam, kde boli pred 15—20 rokmi. Mali by novinky peštianske . . . Ja im dám, nech si pošlú. Im je treba aj do politiky sa trochu rozumieť, aby neváľali také duby. Aj by sa v uhorskej reči zdokonálili . . .“

„Ďakujem, ich milosť, ale ja už maďarsky lepšie vedeť nebudem, ako viem. A už mi to vari aj vystačí“, doložil mrzute. „A čo sa tej politiky dotýka, tam myslím ako náš gazda, že sú to len panské cigáňstva“, a odporúčal sa.

Učiteľovi, ako bol ľahostajný k národným veciam, ale mu skoro slzy vyhŕkly, keď si pomyslel, ako mu len pred pár rokmi, tak sa mu zdalo, že včera, podával farár v tej istej izbe Národnie

Noviny, Orla, a teraz čert vie, aké maďarské by mu chcel dať, ktorým by hádam ani nerozumel.

Taký žiaľ a zlosť mu prišly, že práve neposlal si po ponúkané noviny, až bol ináč až neslušne dekanovi poslušný.

To neostalo bez vplyvu na dekana, ktorý sa už dávno zaoberal s tou myšlienkou, Tichého niekam inam preložiť, „aby nebol svetu na očiach a mal pokoj"; ale nebolo nikde prázdne miesto, a vedel o ňom, že bude len ku kostolu chceť ísť.

Bol by ho mohol aj na lopate vyhodiť, „uhorsky nevie, panslàv... By ma ale ešte ozaj tí jeho kamaráti postriehli vari", zháčil sa. Myslel dekan aj na svoju kožku....

Ale že však sa ukáže. Ešte rok-dva počká.

XII.

Na 25-ročie kňazstva dal dekan zamaľovať kus kostola, kúpil starú lurdskú sochu ženám a dievkam, aby im ústa pripchal; školským deťom zástavu sv. Imricha s maďarskou stužkou a nápisom: „Istennek és hazának!" (Bohu a vlasti), a rozdal balík obrázkov, prstienkov a maďarských modlitebných kníh. V mestskom maďarskom plátku bol článok: „Hazafias pap 25-éves jubileuma." (25-ročné jubileum vlasteneckého kňaza.)

V Zubrove bola veľká hostina. Prišli páni z mesta a učiteľ mal plno práce s maďarskými vinšami a piesňami; lebo si pán dekan výslovne tak žiadal, aby ho „jedno dieťa po uhorsky, druhé po slovensky pozdravilo." Aj tak sa spievalo.

Učiteľ dostal sa s niekoľkými gazdovci k stolu, a len tak vydržal cez obed, a akonáhle mohol, vytratil sa ta, preč, domov. Šlo tam hore pri stole všetko ako na dákej dolnozemskej čárde.

Bol, rozumie sa, aj feršter. Pekná, ač teraz už tak okolo 36 do 38-ročná feršterka ponúkla sa za kuchárku a dekan neodoprel. Po obede ustrojila sa do zvláštneho vyškrobeného kuchárskeho kroja s čepčekom na hlave a prišla do izby, a bola veľmi dobrej vôle. Pila, fajčila, hádzala sa na kanape, mrvila nepokojne nôžkami a koketovala lebo s veľmi starými, lebo zase s veľmi mladými kňazmi. Ona bola jediná ženská krome sestry a dvoch vnučiek, stálych gazdiniek dekanových, ktoré boly ale vždy v kuchyni.

Dekanovi neboli schválne vinšovať — panslávi (z nich kováč už bol mŕtvy).

„My sme ho vítali a pôjdeme ho už iba odprevádzať, dá Boh,

že to dožijeme, aj ja ešte", odpovedal za všetkých do 80-ročný, ale ešte vždy svieži mlynár, keď sa ho notár opýtal, prečo neboli.

S týmto ohlasom na dedine a s tým spomenutým článkom v novinách, sa zakončilo jubileum. Povýšenie žiadno. Krútil dekan hlavou... Však len musí prijsť!

(Staričký mlynár, — dokladám tu, — nedožil sa toho vyprevádzania. Na smrteľnej posteli žiadal si druhého kňaza, aj ho menoval, sľúbily mu ho deti, ale potom sa uradily, že by to bola hanba, ani to nespomnely pred nikým.)

XIII.

Po čase zase stalo sa, — aby sme sa vrátili k Tichému, — že ako prácu dokončil, — v tej úfnosti, že dostane dohánu, cigarku, — nečakal, kým si notár pre ňu prijde, alebo pošle, ale zaniesol mu ju sám.

V jednej izbe bola aj kancellária aj pošta. Tam vše videl, ako notár uchytil s police novinky, odtrhol pásku a čo potreboval, vše aj jemu, Tichému zabalil do ních.

Tichý nepovedal nič, ale raz, keď videl adressu dobrého priateľa z druhej dediny, — uňho sa obyčajne skladávali, keď prišli na pohrab, alebo oblátky roznášať, — nepomyslel, ale sadol a napísal priateľovi kartičku, aby si po novinky včas posielal, lebo že on už vie, kde sa mu podievajú, „a nebudeme museť vše do Martina vypisovať". Len toľko. Ostatné že ústne pri príležitosti, a poslal kartičku od známej ženy priateľovi.

Kartičku žena odovzdala, priateľ prečítal, hádal a pohodil ju medzi noviny a papiere na okno, že však sa spýta rechtora, čo asi aj sám háda.

O pár dní prišli pohrebovať. Dekan už bol pred tým naviedol tohoto gazdu na Vlasť a Svet, aj takto náboženskú knihu mu vše podal, keď si pýtal; lebo rady čítaly aj ženy; bolo na okne papieru plno.

Dekan, kým mu rechtor šaty s káplnky priniesol, len tak prehrabával noviny na obloku a zočil kartičku. Písmo poznal; číta — —

„Túto kartičku mi, Števko, dáte..."

„Čože je za ňu? Tú? Načo že by ím bola, pán veľkomožný", nerozumel a usmial sa gazda. „Ale, nech sa páči. To som sa ponosoval, že mi poštárka novinky neriadne posiela, ale že ích ani nedostanem vše", sťažoval sa gazda, nič netušiac, ba si myslel, že mu to dekan už teraz celkom napraví.

Dekan kartičku schoval a prešlo sa na inú reč, vlastne doniesol v tom Tichý šaty. Obliekol ho a šli.

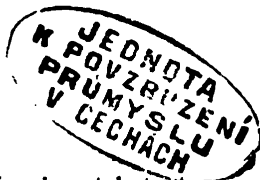
Po ceste šepnul dekan rechtorovi, prikyvujúc hlavou a žmurkajúc očami (ako „zase som ťa chytil, vtáčku"), že: „Ja voľačo mám, pán učiteľ..."

„Čo, ich milosť?"

„Potom im zradím, keď pôjdeme domov."

„Prosím."

„Len aby neďakovali."

A zradil mu; ukázal kartičku, povedal aj notárovi, a tak tento Tichého obchádzal od tých čias, a dekan ukoval z kartičky nový makateľný dôkaz Tichého „panslavismu".

„A to si schováme na pamiatku. Už oni len, pán učiteľ, nebudú inakší, ani čo by sa v uhorskej krajine všetko zmenilo. Ale uvidia, že im to môže ešte aj škodiť. No keby ja teraz taký človek bol, hneď sú fuk, alebo aspoň preložený. A ja im to aj radím; akonáhle sa uprázdni dáka obstojná stanica, aby sa pýtali. Tam predsa nebudú tak na očiach každému, ako v Zubrove", chcel mu to už dávno povedať, len hľadal príležitosť. S kartičkou sa našla znamenitá! „Nemôžu povedať, že dáka nenávisť s mojej strany; ba naopak —"

Tichý zase len nepovažoval kartičku za dáko previnenie,. len ho mrzelo, že už nepočkal a nepovedal to priateľovi ústne, keď by to bolo jedno bývalo vo výsledku.

Umienil si vystríhať sa podobných prenáhlení.

Premýšľal, radil sa so ženou ohľadom detí, a prichystal aj na zmenu stanice, ak len vyžijú na nej, že prejde na akúkoľvek, ale len keď by ho už nasilu vytisli so Zubrova. Sám sa hýbať nebude.

Ale na rechtorských sa kollegovia držali, čisto učiteľskú, povedal, že neprijme, lebo že by on bol bez organa ako zabitý. Ani dekan nemal toho svedomia, na takú ho natisnúť, ač ho vše upozornil, keď sa taká uprázdnila, menovite v druhom okrese, lebo do svojho už bol napreberal učiteľov, čo jeden z nich ani po slovensky nevedel a muchu volal „mua", t. j. nevedel povedať „ch". Čiry Maďar.

(Dokončenie.)

R. VOLKER:

POCESTNÍ.

Štyria pobožní ľudia plavili sa po mori; čudní kamaráti, ktorých vietor zavial na loď so všetkých štyroch strán sveta. Jeden bol ako potkan holý, druhý celý huňatý, ten bol do červena, ten žltý, jeden v strakatom kaftane, iný v šedej kutne, každý bol iný, každý inde zrodený, ale všetci mali stejný cieľ púti.

Zatúžili po priateľskom rozhovore, ale nikto z ních nechcel začiať, lebo boli plní pýchy.

Ale z rána, keď deň svital rudo na obzore, a večer, keď deň umdlene zažmúril oči, všetci povstávali k modlitbe.

Mních mrmlajúc urobil kríž, do kola točil sa so zavýjaním šderv, nemo klonil sa brahman, a bonz tisnul svoj nos k zemi.

Až konečne jednoho dňa prerušil derviš mlčanie.

„Ku komu sa modlíte?“ spýtal sa druhých.

„K bohu!“ odpovedal bonz, „k bohu!“ odpovedal mních, „k bohu!“ riekol brahman.

I podali si ruky ako bratia.

Nový mesiac vystúpil nad obzor, a ako žhavý srp visel nad vodami.

„Boh kráča po vlnách!“ začal dôstojne derviš, „na turbanu svieti mu mesiac!“

„Mýliš sa!“ prerušil ho v reči namrzený mních, „nie turban, ale zlatú svätožiaru nosí Hospodin okolo hlavy!“

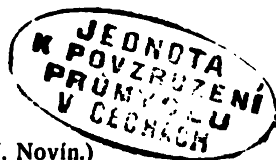
„Lotosový veniec nosí!“ vykríkol brahman, „veniec z lotosu, biely a vonný a tisícrazy krajší, ako tvoja žobrácka žiarička!“

„Boh vás zatrať!“ zareval na to bonz, „cop nosí Hospodin, cop a blyštiace rolničky na ňom, ktoré cengajú a spievajú — — —“

Ale v tom ho už mních udrel päsťou do tváre.

Vtedy lodníci odvrátili sa od ních a pozdvihli ruky ku hviezdam.

LITERATÚRA.

Katolícko-luteránska unia.

(Odpoveď p. Marginovi na „Kritiku kritiky“ v 59. č. N. Novín.)

V poslednej kritike článkov p. Margina („Boj o život“) podvracal som nasledujúce these jeho: 1. Unia kalvínsko-luteránska neni aktuelná otázka pre evanjelikov slovenských; otázku túto z čistajasna dvíha p. Margin a násilne chce ju urobiť pálčivou. 2. Uniu katolícko-luteránsku znemožňujú nie hlasisti, ale katolícki kňazi, hlavne však katolíckymi kňazmi vedené časopisy, a nimi občas vydávané brožury, v ktorých sa vedome kope priepasť medzi katolíckym a evanjelickým ľudom, tupí sa viera i vyznanie evanjelikov, a nadáva sa im do kacírov. 3. Pán Margin použil falošných dát, aby mohol tupiť evanjelických kňazov, ktorí vraj mravne i hmotne vydržujú „Hlas“, kdežto opak je pravdou: katolícke duchovenstvo udržovalo „Hlas“, ba sám p. Margin ešte v lani prispel do „Hlasu“. 4. Unia je nemožná a nepotrebná. 5. Články p. Margina o unii katolícko-evanjelickej sú len zámienkou, aby mohol štvať proti „Hlasu“.

Na tieto naše vývody odpovedal p. Margin v 59. čísle „Nár. Novín“ takým spôsobom a tónom, ktorý je nehodný vzdelaného človeka a ktorý mohol výjsť len v „Nár. Nov.“, kde sa už vytlačí všetko, všetko.

Odhliadnuc od nepekných a neslušných výrazov článku p. Margina, odpovedáme rad radom ako nasleduje.

1. P. Margin hovorí, že tá kalvínsko-luteránska unia je „vec nad mieru aktuálna, časová“. Na toto tvrdenie nech stoja tu riadky evanjelického duchovného, ktorého sme požiadali ako kompetentnú osobu, aby rozsúdil, kto má pravdu, či ako p. Margin hovorí, kto trpí „vlčou tmou“. Článok ten znie doslovne takto:

„Otázka unie luteránsko-kalvínskej **u nás nenie akútnou.** Straší a plaší ona síce hlavy niektorých evanj. mužov maďarských a maďarónskych, ale mužovia vážni a na poli praktického života cirkevného zkúsení, nechcú o nej počuť.

Unia ostáva viac len theoriou a pium desiderium menovite niektorých professorov ev. theologických; tak najmä prešovskí professori Szlávik a Hörk (kým bol v Prešove) písali povzbudzujúce k unii články koncom rokov osemdesiatych m. storočia v Ballagovskom „Prot. egyh. és iskolai lape“. Ale to odznelo bez ozveny.

V roku millenárnom objavily sa články v nepatrnom týždenníku „Őrálló“, vydávanom v Šar. Potoku, aby na pamiatku millennia obe cirkve sa spojily; ale i to odznelo, ako hlas na púšti.

Konventy nezaoberaly sa s touto otázkou ani raz, nevyniesly uzavretia, ktorým by boly uniu nakladaly alebo i len odporúčaly. Áno, naopak, kedykoľvek so strany ev. slovenskej bolo nadmietnuté, že úradná cirkev chce uniu prevádzať, vždy dostali sme ubezpečovanie od smerodajných kruhov, že tomu neni tak.

Generálny inšpektor Prónay vyslovil sa síce niekoľko ráz za uniu, ale nepodniknul úradne za ňu ničoho.

Máme síce viac inštitúcií, ktoré sbližujú obe cirkve k pokonávaniu spoločných záležitostí; tak majú obe cirkve, lut. i kal., spoločný jeden stály výbor, ktorý pripravuje otázky oboch cirkví sa týkajúce a referuje o ních konventom oboch cirkví, ale to sa týka len administrácie a vymáhania podpory od štátu pre obe cirkve.

V spoločnosti vedeckoliterárnej „Magyar Protestáns irodalmi társaság“ sdružení sú úradní hodnostári, vedátori a literáti oboch cirkví, — ale to je len na pestovanie vedeckých prác.

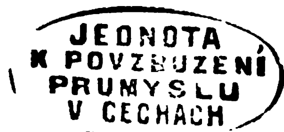
Maďarskí luteráni majú svoj špeciálny spolok „Luthertársaság“, v ktorom stoja na exklusívnom luteránskom stanovisku. V spolku tomto sú všetci hodnostári cirkevní, celá úradná cirkev, — viac a horlivejšie činní, než v tom spoločnom „Protestáns irod. társaságu“.

U farárov evanj.-luteránskych, menovite tých, ktorí úradujú v súsedstve kalvínskych cirkví a farárov, je unia cele diskreditovaná, jej spomenutie odióznym. Viac ráz priniesly cirk. lut. časopisy horké sťažnosti na nesnášanlivosť kalvínskych farárov, a tak preukázanie toho, že unia je v praxi nemožná.

Zaznamenania zasluhuje, že známy maďarský šovén, banátsky senior Kramár vydal k novému roku 1893. obežník na cirkve a farárov svojho veľkého seniorátu, v ktorom obežníku silno sa vyslovuje proti unii.

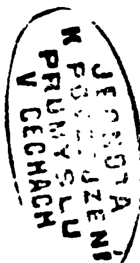
V posledných rokoch otázka unie prišla do spomienky i na seniorálnych konventoch slovenských seniorátov z príležitosti obnovenia tak zvanej „Gereždskej smluvy“, v ktorej najvyššie konventy oboch cirkví ustálily vzájomný pomer a spôsob vybavovania funkcií, opatrovania veriacich menovite tam, kde bývajú miešano.

Táto smluva pobúrila mysle slovenských evanjelikov zvlášte preto, že v otázke prisluhovania Več. Pánovej (ako známo najpod-

statnejší rozdiel dogmatický cirkve lut. a kalv.) ustanovuje, že kňazia sú povinní prislúžiť každému tak Večeru Pánovu, ako sám chce, tedy že luteránsky kňaz povinný je kalvínovi po kalvínsky prislúžiť.

Slovenskí ev. kňazia vidia v tom zámery unionistické. Preto i zopreli sa tomuto ustanoveniu „Gerežd. smluvy", a odpor nemal dosiaľ žiadnych zlých následkov. Smluva je na papieri.

Summa: Nemožno tajiť, že v mnohých hlavách evanj. maďarónskych mátoží unia, u mnohých jest mnoho vôle previesť ju a to hlavne preto, aby sa slovenskí luteráni tým skôr pomaďarčili. Ale faktum je, že otázka unie na ten čas neni akútnou; uniu žiadne fórum úradné neodporúča, nenatíska. Dôvod za uniu: ľahšie pomaďarčenie Slovákov, možno riecť, už prestal: Dnešná luteránska cirkev, poslednou synodou, žiaľbohu, scentralisovaná, cíti sa sama dosť silnou na to, pomaďarčiť slov. luteránov. Do unie pre tento dôvod nepoleze; naopak, vidí veľké ťažkosti i dogmatické i praktické, a preto neveľmi sa stará o ňu.

„Cirkevné Listy" slovenské za 18 rokov svojho trvania regestrovaly asi 5—6 ráz časopisecké hlasy maďarské za uniu, zavracaly ich; ale vážnejšieho boja neviedly, iste nie preto, žeby neboly chcely, ale preto, že otázka unie nebola, ako ani nenie na tento čas pálčivou."

Z týchto jasných, určitých riadkov videť, že pravda je na našej strane, a to pravda úplná, nezvratná. A škoda bolo, pane Margin, vysypať Vám za mericu nevyberaných nádavok na mňa, keď to všetko, čím ste ma poctili, padá na Vás samých.

P. Margin uznáva, ovšem nepriamo, že katolícki kňazia sú najväčší nepriatelia unie. Ale návrhom svojím ich vraj chce získať unii luteránsko-katolíckej. Ak je tak, ak si to nevymyslel len teraz po našej kritike, nuž pýtame sa, či bez tupenia hlasistov nebolo by možno zakladať unie? A nami odstrašiť luteránov — to je naivnosť. Luteráni sú a budú vždy bližej kalvínom, ako ztrnulému katolicismu. To by pán Margin mohol vedeť.

Pán Margin pokarhal evanjelických kňazov, lebo sa domnieval (na základe falošných dát), že oni podporujú duševne i hmotne „Hlas". Keď sme mu povedali, že „Hlas" udržovali katolícki duchovní, a že aj sám ešte vlani písal do „Hlasu", — teraz si to pokarhanie obrátil na cnosť. Dľa toho má katolícky kňaz dvojakú morálku: jednu pre seba, druhú pre iných. Keď luteránsky kňaz píše do „Hlasu", keď ho predpláca a číta, to je u p. Margina zrada,

hriech proti cirkvi, Bohu a národu; keď to ale robí p. Margin, to sa volať má: „shovievavosťou, trpelivosťou a tolerantnosťou". Len tak čiňte a hovorte i ďalej, velebný pane, a neminie Vás skvelá budúcnosť v cirkvi....

ĽUDSKÝ DOKUMENT.

Kritika kritiky.*

Nedávno vyšly v týchto Novinách články moje, nadpísané „Boj o život", a ja dúfal som, že zpomedzi katolíkov a luteránov aspoň niekto ozve sa a vysloví mienku svoju pro alebo kontra.

No, mlčalo sa a mlčí sa tuho až po dnes. Len ružomberský „Hlas" priniesol kritiku, ale takú, že mi zo smerodajného miesta tá rada bola daná, aby som na „blbstvá a koniny „Hlasu" nereflektoval." Ja sa však zdržať nemôžem. Kritika „Hlasu" bola tak nízka, osobničkárska, pán kritik i v svojej nevedomosti tak drzý a vyzývavý, že prinútený som vyprášiť mu kabát, aby obecenstvo naše videlo, na akej výške stoja tie ustavičné kritiky „Hlasu". Ja za to nemôžem, pán kritik mi sám leze pod cepy.

Vec, o ktorej som v článkoch pojednával, je veľmi vážna, do života nášho hlboko siahajúca, a preto, kto vysloviť sa chce o nej vo verejnosti, mnohostranne, hlboko musí ju preštudovať, aby si objasnil pojmy luteranismu, kalvinismu, katolicismu, racionalismu, ďalej deje snáh unionistických inde i u nás, a mnohonásobné vzťahy, styky vierovyznaní a sústav filosofických, o ktoré tu ide. Už v svojom IV. článku podotknul som, že hlasisti o unionistických pohyboch vôbec a o uhorských zvlášť pravdepodobne málo vedia; teraz, po prečítaní kritiky, až do neba volajúco hlúpej, utvrdený som v tom presvedčení, že pán kritik asi tak do veci tej sa rozumie, ako vôl do hvezdárstva. Miesto, že by sa bol pustil do študiumu otázok tak nadmier životných, v prvom záchvate svojho hnevu, teda jedom zaslepený, sadol si a napísal kritiku, ktorou celú svoju duševnú mizeriu vystavil svetu na odiv.

Bo či nie je to duševná mizeria, keď taký kritik opováži sa písať, že „o uniu kalvínsko-luteránsku teraz nikto sa nestará, nikto ju z našich luteránskych kňazov nedvíha"? Uniou touto už i teraz sú podryté základy slovenských cirkví luteránskych, každý čipernejší luteránsky farár s hrôzou vidí, ako sa postupne kalvinisuje a tým spolu maďarisuje luteranismus slovenský; zlopovestná generálna synoda, dcéra to snáh unionistických, ktorou v základe ochromená je i národná činnosť duchovenstva luteránskeho, ako ťažký balvan leží na prsiach nášho luteranismu, slovom: je to vec nadmier aktuálna,

* Pôvodca tohoto článku je katolícky kňaz, doktor sv. theologie. Uvádzam ten článok na večnú pamiatku, ako sa v XX. století kritisovalo a bojovalo v Národných Novinách proti „Hlasu". *Red.*

časová, a tu pán hlasista nehanbí sa vysloviť, že celá tá záležitosť neznačí dnes ničoho, ale že cez jednu noc vyrástla v hlave mojej! Musíte mať, pane hlasista, vlčiu mhlu, — keď medzi nami žijúc — o pomeroch našich len toľko viete, ako dáky Hottentot alebo Kaffer, a pritom nehanbíte sa so slepotou svojou vytasiť sa pred verejnosť, ako vytasil sa ten príslovný Filip z tých konopí. Veď že pohyb tento viere i národnosti tak nebezpečný má celú literatúru; šovinisticko-maďarský, priamo protislovenský zámer unionistov Jozefom Hurbanom tak jasne dokázaný a luteránskym duchovenstvom tak všeobecne a bôľne cítený je, že nám rozum stáť zostáva: ako môže dnes Slovák všetko toto zapierať, nebezpečenstva v unionistických pohyboch nám hroziaceho nevideť a tak o tom písať, ako by slepý písal o farbách? Jemu však celá sem padajúca literatúra bola Hekubou a preto v nevedomosti svojej pomáhal si tak, že hanu začal kydať na „internacionálny katolicismus", a tým nielen o koze hovoril, kým my o voze, lež konal ako ten príslovný špatný vták, ktorý špinil do vlastného hniezda.

Známo je, že jedom zaslepený človek podobá sa šialencovi. Nevládze logicky mysleť. Vidno to na našom roztomilom kritikovi. Proti mojím článkom, ktorými dôrazne a bezohľadne hlásam potrebu bratskej spolučinnosti katolíckeho a luteránskeho kňazstva, uvádza sťa protidôvod to, že 99% katolíckych kňazov dľa programmu môjho nekoná, lež práve opačne: ani len ruku podať nechce luteránskemu kňazovi atď. Nuž veď, pane kritikaster, toto je mojím najmocnejším argumentom. Veď práve preto teraz treba písať čím viac o potrebe unie mnou hlásanej, aby tieto neblahé pomery, ktoré vy ovšem černejšími robíte nad skutočnosť, čím skorej prestaly! Či nevidíte, že touto sfalšovanou logikou len vodu na môj mlyn ženiete?

Píšete ďalej, pane kritikaster, toto: „Ešte lanského roku, i Vy, pane Margin, poslali ste „Hlasu" príspevok". Som Vám povďačný, že mi tým verejne tak pekné svedoctvo vystavujete. Veď predsa z tohoto Vami uvedeného fakta, ktoré netajím, zjavne vysvitá, že som voči vám nikdy nebol predpojatý, že som vám dôveroval až do najďalšej hranice možnosti, a že fanatikom, akým ma nazývate, nebol som nikdy. Podporoval som vás, kým som mal iskru nádeje, že ste napraviteľní. Keď ste ale i túto ostatnú iskričku nádeje vo mne udusili, odvrátil som sa od vás, a vidiac, že ste nenapraviteľní, sami v sebe zlí a čestným ľuďom nebezpeční, začal som vám hadiu hlavu šliapať. I nedivím sa teraz, že na mňa syčíte. Ja považujem ktoréhokoľvek človeka za dobrého, kým ma on o opaku nepresvedčí. Dokiaľ sa mi zdalo, že máte dobrú vôľu byť svedomitým spolupracovníkom na roli národnej, pripojil som sa k vám; keď som však spozoroval, že cudzí svrab češete, o svoj ale nedbáte, keď som videl, ako podkopávate samé základy všetkej viery a mravnosti; keď vychádzalo na javo, ako ľudia „s materinským ešte na brade mliekom", ledva školské hnidy vyčesali a už začali blato hádzať na mužov v čestnej práci zošedivelých, ako by len oni sami rozum va-

rili a pili z fľaše Šalamúnovej; slovom: keď som všetku tú nízkosť a ničomnosť videl, po dlhšom duševnom boji začal som na vás bič pliesť. Koho sa dobré slová nechytajú, toho sa musí chytať korbáč.

Z faktu teda, že som ešte vlani podporoval „Hlas“, mali ste uzavierať moju shovievavosť, trpelivosť, tolerantnosť; preto že som sa od vás odvrátil, mali ste ma nazvať čestným mužom, ktorý nasleduje lepšie presvedčenie svoje; vy však, vášňou zaslepení, nazvali ste ma za to pokrytcom. Ďakujem. Z takého pera, ako je vaše, i tá najväčšia hana len na slávu mi slúži.

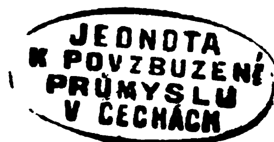
Čo písal som o tých 200 luteránskych kňazoch, že totižto podporujú „Hlas“, to dozvedel som sa nepriamo síce, ale od hlasistov, ktorí sa tým vychvaľovali. Je-li to teda mýlne datum, vina padá zase len na hlasistov, ichž slovu som veril, bárs si toho, ako vidno, nezaslúžili. Ostatne v tejto veci zaujímavé je, že vy katolícke kňazstvo viníte z toho, že vás podporuje, ačkoľvek v 4. č. V. roč. píšete: „v slovenskom obecenstve kňazstvo a menovite katolícke — teda nie luteránske — uteká od Hlasu“. Slúži len ku chvále tomuto kňazstvu, že vás zprvu podporovalo, potom ale, keď vás spoznalo, utekať začalo od vás, ako sami píšete. Luteránske kňazstvo ale ešte vlani „neutekalo od vás“, čo sám uznávate. Jestli však teraz natoľko klesol počet luteránskych predplatiteľov, že už len dvaja ev. duchovní „Hlas“ predplácajú, je to potešiteľným dôkazom toho, že i oni začínajú vás ceniť dľa zásluhy vašej.

Každý, kto moje články prečítal, presvedčiť sa mohol, že vážne mi ide o uniu katolícko-luteránsku na poli politickej, sociálnej, osvetovej práce, a ja to celým životom svojím dokazovať chcem. Za touto myšlienkou idúc, otvorene poviem pravdu nielen luteránskym kňazom a hlasistom, lež i katolíckemu duchovenstvu. Z toho, že mladší theologovia luteránski uniu kalvínsko-luteránsku nefedrujú, vysvitá len tá nadmier žalostná pravda, že oni už v unii až po uši trčia, poneváč ích na theologických ústavoch v duchu unionistickom vychovávajú. A že ja, sťa katolícky kňaz, idem obnoviť ducha Moysesovho a Hurbanovho, tiež by vám nemalo byť divným, keby ste uvážili, že vyzvanie ku spolučinnosti môže viac výsledku očakávať, vyzneje-li zo strany katolíckeho kňazstva, počtom i neodvislosťou mocnejšieho, ako so strany luteránskeho, synodou veľmi oslabeného. Vy ale takýchto právd si nevšímate, a len kritisujete a zapierate, ako by ste boli zlým duchom posadlý, ktorý zapiera, len aby zapieral, nivočí, len aby nivočil, poneváč pekelné zaľúbenie má len v práci borivej, rušivej, ničiacej. — Ctené obecenstvo mi odpustí, že som miestami ostrejšie písal; je to tak: na prašivú hlavu ostrý luh. *Margin.*

„Kronika“ pre nedostatok miesta vystala.

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

MILAN HODŽA:

REALISM U NÁS.

I.

Trojaké sú historické smery, ktorými sa nesie po naše dni ľudské smýšľanie v hlavných svojich prúdoch. Všetky tieto tri smery, akokoľvek prichodia ku platnosti, vyvierajú z prameňov hospodárskych. Lebo hospodárske status quo, zachovávanie tradicionálnych hospodárskych pomerov a foriem až do strnulosti, hlása konservativism; rozšírenie hospodárskych oblastí na vrstvy občanské žiadal princíp liberálny*; a socialismus zakladá sa pôvodne priamo na čistom materialisme. Tento posledný mal na oboch svojich súperov rozhodný vplyv. Lebo ačkoľvek sa konservatismus i liberalismus vyviňovaly zarovno s útvarmi spoločnosti a s politickými túžbami povstávajúcich spoločenských tried: výlučne hospodársky programm nútil ích i v ďalších štádiach vývinu k tomu, aby hospodárske záujmy tisly do popredia, aby proti rozvratnému socialistickému ideálu postavily hospodársky ideál svoj. Takto pôvodný hospodársky náter konservatismu a liberalismu vo víchriciach politických zápasov nielen že neoblednul, ale skôr vyjasňoval sa. Dnes je charakter konservatismu a liberalismu ucelený.

U nás je tá tak nazvaná politická ideologia ešte podobná nemluvňaťu, ktoré chvatom siaha za blýskavými hračkami a bez úsudku chytá do ruky nôž, ktorým nevie, či sa neporeže.

Prepáčte banalitu prirovnania, ale nemožno pripísať inému, ako len nedostatku politickej vzdelanosti to hapkanie v našej národnej politike, že národ nemá objasnených ani tých najprimitívnejších pojmov v politickej vede.

Namiesto politického smýšľania a presvedčenia panovaly nad slovenskou politikou politické nálady a dojmy okamženia. V dobe predrevolučnej bola slovenská officiálna politika (Štúr — Národnje

* Vedecký základ liberalismu: „Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations". A. Smith, 1776.

Slovenskje Noviny) humanistická a demokratická. Keď sa Kossutovi zrušenie roboty ešte z tej duše protivilo, prekvapil Ľudovít Štúr slavnú dietu prešporskú návrhom o zrušení poddanstva a viedol si tak poctive ľudovú politiku, že by ona dnešnej napríklad akejkoľvek strane na uhorskom sneme ku cti slúžila. Kossuth zahriaknul Štúra surove: Ľud nech trpí, to je jeho fátum! Ale akú retortu prežila slovenská politika behom nasledujúcich štrnástich rokov? Na memorandovom shromaždení v Martine zasedajú za vrch stolom notórni feudáli z Turca a z Liptova, a medzi predstaviteľmi slovenskej misera contribuens plebs bolo váhanie, či by sa nebolo treba podrobiť rozumu blahosklonných aristokratov — —, len-len že na diele Daxnerovom neulpela špina otrockého podliezania politickej reakcii. Ale slovenská politika dopracovala sa ešte ďalších prekvapení. Keď „Pešťbudínske Vedomosti" pocítily pálčivú potrebu „utiecť z toho Babylonu" (z Pešti), a keď ich zástavu povzniesly martinské „Národnie Noviny", vtedy sa národ z prvého čísla tohoto časopisu dozvedel, že slovenská národná politika bude napozatým slobodnomyslná. A dnes? V kráčaní nazad dostali sme rekkord. Nad slovenský úradný orgán zpiatočnejšie časopisy sú len v Pekingu — jestli fáma pravdu hovorí.

Tie smery teda, ktoré so západu pošly víťazoslávne podmaňovať si Europu, sa u nás neujaly. Prečo sa neujaly? Prečo neujaly sa ony nielen u nás, politicky zaostalých, ale prečo zolhalo napodobenie vzorov západných i u Čechov, u národa politicky pokročilého? Prečo zjavujú sa ony na nepoznanie zpotvorené u Horvatov? Na tieto otázky by nám mala dať odpoveď politická veda, zkúmajúc povahu slovenského ľudu prakticky. Lebo čistý, výlučný nacionalismus nestačí na myšlienkový podklad národnej politiky. Nacionalismus i tam, kde dľa mena jestvuje, udržal sa len ako ozdobný prívlastok, ako epitheton ornans rozmanitých ašpirácií hospodárskych a sociálnych. (I na klassickej pôde nacionalismu, v Nemecku, triedi sa už politika hospodársky a sociálne. V Uhorsku halí do nacionalismu Apponyi záujmy konservatívne-spoločenské a agrárne-hospodárske; Bánffy — radikálnu politiku kapitalismu a merkantilismu.)

Nuž, prečo sa u nás z tých historických troch smerov ani jeden nemohol ujať — a prečo by sa nebol ujal ani jeden z ních ani v tom páde, keď by sme od prvopočiatku politicky veľkolepe boli bývali vzdelaní?

Odpoveď je vlastne daná samým charakterom toho ktorého smeru. Konservativism rastie na pôde aristokratickej. On zmáha sa

a rozvíja tam, kde hospodársky silnejšia a sociálne výhodnejšie postavená trieda má čo konservovať. Kde jesto tradícia z feudálnej minulosti, a kde sa z tejto tradície historickým jakýmsi domnelým právom kuje právny nárok i pre prítomnosť. Slovenskej aristokracie dnes niet — ona išla konservovať ku Maďarom. A tradície ľudu z konservatívneho spoločenského ideálu — (vrstvenie ľudskej spoločnosti na stavy, vznešenosť rodu, podriadenosť pracujúcich tried) sú vari nie spôsobné na to, aby ľud za konservativism oduševnily. Taktiež liberalismus. Politický liberalismus je vlastne len opposícia proti panujúcemu konservativismu, lebo akonáhle dosiahne vládu, konservuje sám. Hospodársky liberalismus, založený na svevoli obchodu a priemyslu, nemá u nás pražiadnych podmienok. O tom, že by k liberalistickej etike u nás už či náklonnosti či nálady bolo, ani nehovorím.

Konservatismus a liberalismus sú teda systémy zo slovenského myšlienkového sveta naskrze vylúčené. Na prvý pohľad bol by socialismus tým útočišťom, kde by sa slovenská chudoba uchýliť mohla. Kúzlo nového spoločenského poriadku, prelud sociálnej rovnosti — to vábi a láka.

Ale Slováci ešte nemajú hotovej národnej osnovy. My sme ako národ takrečeno ešte nezačali žiť. Naša národnosť nie je rozvinutá, naše národné vlohy nedošly ešte ku platnosti, a do internacionalismu môžu vstupovať len národy s dospelou národnou kultúrou.* My musíme prejsť cez retortu bojov národnostných, my musíme vykonať národnú missiu, slovenskému ľudu naloženú; táto missia môže byť skromná, môže byť nádherná, — ale kým ju národ nevyplnil, do tých čias nemôže sa pričleniť k medzinárodnému koncertu, ktorý dissonancií neznesie.

Ale je ešte jedna, nado všetky ostatné hrádze vyvýšená prekážka, deliaca nás od všetkých troch historických smerov neslúčiteľne. Myšlienkové svety národov nedajú sa kopírovať, nedajú sa nápodobniť. Ony povstávajú z národa celého. Národy sú individuality. Prijímajú vplyvy z vonku i majú sa vyvinovať smerom ku všeobecnému ľudskému ideálu, ale na základoch svojich. Importovanými čačkami namazané, upadnú v liché potvory. Franský a germánsky konservativism mení sa u Slovanov v zpiatočníctvo, liberalismus v mravnú púšť, ideály sociálne v anarchiu. Slovanská povaha má bohatstva toľko, že si svoj myšlienkový svet utvorí sama. Poukážem

* Sociálna demokracia dnes národnosť neohrožuje. Bojuje za práva malých — a tým za práva národa. Red.

len na jediný moment. Tak, ako všetky slovanské kmeny, má i Slovák povahu **náboženskú**. A tej stránke slovenskej duše, ktorá etiku a duševnú rovnováhu žiada, čo že by dal konservativism? Ten konservativism, ktorý driape sa do cirkve len preto, aby pomocou cirkevnej despocie utvrdil despociu svoju stavovskú a hospodársku? Ten konservativism, ktorý odobral Krista millionom ľudu, ktorý podstatné sady kresťanského učenia skrze svoje kreatúry, v čelo cirkve postavené, zfalšoval, ktorý miesto Kristovej lásky dal ľudu feudalism, poddanstvo a utrpenie? Veď tí pod Kristovým krížom viedli hromadné vraždy! Tí pod plášťom cirkve umele udržiavali národy v odvekej nevzdelanosti a pod tým istým plášťom rozdelili, rozvrstvili, rozčlenili ľudskú spoločnosť na kasty podriadených, aby nad nimi panovali! Konservativism vytvoril z náboženského ideálu klerikalismus, ktorý mystickou mocou náboženských foriem driape sa k svetskej moci nad massami, — utvoril z ideálu slobody a bratstva ideál otroctva. A slovanská povaha žiada Krista, toho vykupiteľa! My chceme náboženstvo nenarušené, prameň mravnosti pre život.

A tak, ako je konservativism položený na čiste materiálne základy, tak lpie čistá hmota na liberalisme a socialisme, predpokladajúcom — i tu i tam — náboženskú ľahostajnosť. Náš ideál je iný. My v materialisme bez etiky vidíme jednostranný a nebezpečný vývin. My žiadame základ mravný, a etiku čerpáme k nemu z nepoškvrneného náboženstva. Ideu a obsah chceme — nie formu, spoľahlivý základ chceme a nie materialism, deliaci spoločnosť na hltavé tábory.

My sme všetci ľudia, preto nám nepristoja zápasy jednej kasty proti druhej. Jednotným národom chceme byť, preto nechceme bojov tried proti triedam. Dve triedy sú dnes u nás: intelligencia a ľud. Tú stenu, ktorá nás takto vo dvoje delí, chceme srútiť. Preč s tou frásou, že „intelligencia sostupuje k ľudu“, — my nemáme odkiaľ sostupovať, naša postať musí byť **ľudová**. Nemyslím tú salónnu demokraciu a ten národopisný lyrism, čo spieva o krásach ľudu a čo sa teší jeho kroju a jeho povere: — **jedno s ľudom** musíme byť. Mňa ani v najprudšom demokratickom záchvate nenapadne túžba, piť s Jeho Veličenstvom čiernu kávu za jedným stolom, ani v tom nevidím demokraciu, keď pijem s nádenníkom v jednej butike. Ale v myslení, v cieľoch, v práci, v ideáloch buďme jedni s nádenníkom, roľníkom a každým tvorom ľudskej spoločnosti. Hospodárske záujmy stavov dajú sa vyrovnať, jestli nikto nebude chcieť

na úkor sedliakovho vačku zbohatnúť. V jedno sliať sa s ľudom — to je prvá myšlienka, ktorá zo slovenskej, konservativismom a inými -ismami napáchnutej povahy vyviera. Striezlivá, ale rozhodne pokroková sociálna politika vyplýva z takej demokracie sama. A pevný svetový názor utvorí sa šmahom, akonáhle sprostíme sa spoločenských i farizejsko-morálnych a konvencionálnych tradícií, ktoré hatia pokrok k lepšiemu. Skutočný stav vecí hľaďte; že sme národ proletársky, hľaďte; že sme národ konfessiami vo dvoje rozdrapený, hľaďte; že politickému a národnému pokroku našemu spoločensky predpojatá aristokracia a korruptná politická klika stojí v ceste — to hľaďte. Zkúmajte povahu ľudu a zkúmajte skutočný stav náš. Ale nie tak, ako si to živá obrazotvornosť vymaľuje, ale ako to ukazuje život so dňa na deň. Že mravnosť a demokracia je zbraňou proti našim politickým nepriateľom smrteľnou, že prehĺbenie náboženského myslenia, sloboda svedomia je základom kultúry, že predpojatý konfessionalism je produktom hierarchického egoismu — tomu vás skutočný život naučí. Len predsudkov sa treba sprostiť. Nacionalistické a konfessionálne predsudky, pochodiace z nepochopenia národnosti a z pofalšovania kresťanstva: to je kliatbou vzájomnej medzi slovanskými kmenmi nevraživosti.

Skutkove, dľa faktov ponímať život, to je bezpečná, ale i jediná cesta k tomu svetovému názoru, ktorý pre svoju reálnosť menuje sa síce realismom, ale ktorý je Slovanstvu veľmi spoľahlivou panaceou. Realism má tú vlastnosť, že rád odhaľuje poklesky spoločenské i politické, preto zanevreli naň tí, ktorí sa spoločenských a politických pokleskov v najväčšej miere dopustili. A ukazuje i na náboženstvo, ako na pôvod ideálu ľudského, a preto hnevajú sa naň tí, ktorí vyrábajú z náboženstva mrtvé formy. Kto však má dosť morálnej sily: uznať svoju vinu a — čo ako bolestne — rozlúčiť sa s tisícimi predsudky, z toho chtiac-nechtiac vyrastie realista. Úzkostlive chrániť sa bezmyšlienkového opičenia nedomácich vzorov: to je realismus už v podstate. Ale neľakať sa myšlienkového smeru, ktorý sa predsa z duše národa vynáša, jeho reálnym potrebám zodpovedá — to je tiež realismus. (Dokonč.)

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.

(Pokračovanie.)

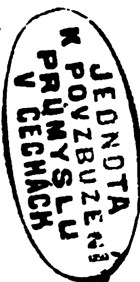
Tak sa snažia Románi za svojím ďalekosiahajúcim cieľom a nezdrží ích ani výber násilných prostriedkov od ích dosaženia. Tento búrlivý temperament dostal svojou historiou od prírody. A teraz si pomyslite, aby ste mohli porozumeť charakter sociálneho hnutia vo Francúzsku, dôležitosť hlavného mesta Paríža v tejto krajine.

Ale vraj ani Paríž je nie francúzska, sa často hovorieva, no dosť je ona silná k tomu, aby predpisovala zákony pre celý francúzsky národ. Paríž, toto centrum nervov, tento vriaci ohnivý kotol.

A potom mám ešte vždy pocit, akoby francúzsky ľud ešte vždy bol pod tým vplyvom, áno môžem povedať v kliatbe svojej „slávnej" revolúcie. Taká udalosť — najhroznejšie to dráma, ktoré svetová historia len pozná — sa nedá vyhľadiť z ľudu v jednom storočí. Tak myslím, že tá nervosita, ak sa tak vysloviť smiem, ktorá zachytila všetek verejný život vo Francúzsku, je dedictvom hrozných rokov všeobecného prevratu, dedictvom pozorne opatrovaným — ah a koľkými! — v početných menej slávnejších revolúciach. A z toho istého času pochádza ešte niečo iného: je to nezvratná viera v moc, v účinok politického puču. Od júlových dní roku 1789. historia Francúzska, chcel by som povedať, vyvíjala sa viac od vonku dnu, ako z vnútra na vonok: Zmena režimu hrala mocnú úlohu, často účinkovala smerodajne na chod sociálneho života. Žiadon div, že zase verí v ňu, a ako stĺp ďalšieho vývoju politickej revolúcie, ktorá vždy tak mnoho zdolela, ju i naďalej použiť chce. Myslím, že táto viera v revolúciu súvisí, — na francúzskej klassickej pôde ešte vždy s nezapomenutou, tak výborne vo francúzskom duchu narodenou optimisticko-idealistickou sociálnou filosofiou 18. stoletia, o ktorej som Vám prvej hovoril, s vierou v „Ordre naturel", ktorý môže „ako zlodej v noci" predrať sa svetom, bo on je už tu, len ho treba ešte odokryť, najsť, len sa ho chytiť.

A keď si teraz prezreme to všetko, koľko početných vplyvov spoluúčinkuje, aby sa utvoril ten nanajvýš zvláštny typ fancúzskeho sociálneho hnutia, tak nám je samozrejmé, že do pôdy tejto zeme pustila koreň podivná rastlina modernej doby: anarchismus.

Všetky prípravy boly porobené v storočnej minulosti, aby sa mu zabezpečil ľahký vchod. Lebo čím že je iným anarchismus, ak nie novou formou čistého revolucionismu, ako methoda, s cieľom malomeštianskych ideálov? Či nie sú opravdovými synmi tohto typu sprisahancov Ravachol a Caserio, ktorý sociálne Francúzsko napĺňa v rokoch 1830. a 40-ych? Či jest legitímnejšieho otca anarchismu než Blanqui? Anarchismus — tak by sme sa mohli vysloviť — je zrodený spojením sociálnej filosofie 18. stoletia s revolucionismom 19.; je on krvavou rennaissanceou sociálneho utopismu.

Tu sa musím zmieniť ešte o jednej okolnosti, ktorej som si dosiaľ úmyslne nepovšimnul, bo je ona hypothesou, ktorú Vám len s otázníkom predložiť môžem. Či mal vplyvu malomeštiansky ráz francúzskeho roľníctva na utvorenie, povedzme priamo, moderného anarchistického hnutia? Ja myslím, že musí byť súvis medzi tými dvoma úkazmi. Pravda, otázka je, v akej miere pustil korene anarchismus v massách. No predsa ale toľko vidím: kdekoľvek sa ukazovalo, že sa, čo hneď len anarchistická propaganda rozširuje, bolo to vždy v kruhoch roľníctva: tu pripomeniem Bakuniniho úspechy v Taliansku a Španielsku, a na terajšie zahniezdenie sa anarchismu vo Francúzsku. A kde sa len vôbec pohnulo vidiecke obyvateľstvo k samostatnému hnutiu, malo to aspoň nádych anarchistický. Príklady zase Taliansko, Španielsko a Irsko.

Je to zaujímavý problem, k jeho rozberaniu sa ale nepúšťam, keďže tu chcem len o proletársko-socialistickom hnutí hovoriť, a tak by som s tým zavadil do predmetu: či je a prečo je anarchismus theoretickým výrazom agrárnych revolúcií?

Opýtajte sa ma konečne: aké stopy že nechá francúzske hnutie v internacionálnom hnutí proletárskom, a ja vám odpovedám: Možno, že najmenších zo všetkých národov, bo nesie ono nezmazateľné známky nezralosti. Ale, myslím, v jednom môže za vzor slúžiť všetkým národom: idealismom, nadšením a vzletom, ktorými sa líši od iných národov. Proletariát v Paríži učí sa asnáď zase vzplanúť ideálnym nadšením, pokiaľ sme my „bourgeois“ v nebezpečí, dekadenciu odtiaľ doniesť?

Všetci viete, akým cele zvláštnym chodom ide proletárske hnutie v Nemecku. Bo keď my odhliadneme od neznačných počiatkov r. 1840. — boly to zväčša remeselnícke ako proletárske hnutia — tak sa nám razom zjaví — v r. 1863. — akoby z pištole vystrelená samostatná, politická, robotnícka strana, nie ale na to, aby neskoršie zmizla, ale aby vzrástla v mocnú.

Odkiaľ že sa vzal tento zvláštny zjav sociálneho hnutia v Nemecku? Akože sa vysvetľuje náhlosť jeho vystúpenia, ako sa vysvetlí predovšetkým základný a natisnutý mu charakter: hádam zákonno-parlamentárny smer a samostatnosť od jeho prvého dychu až do terajšieho času?

Každý hneď pri prvom okamihu hľadá základy nemeckého sociálneho hnutia v osobe jeho zakladateľove Ferdinanda Lassaleho. A na každý pád ďakujeme dobrú čiastku zvláštnosti individuality tohto človeka. Vieme, ako sa sám zobrazil v ohnivých dušiach Herakliovej múdrosti svetovej, tiež vieme, aký to bol oheň, sožierajúci jeho vnútornosť: demonská ctižiadosť, titánska túžba po sláve; to veľké sebectvo. A keď táto ctižiadosť — po dlhých rokoch slávy vedeckej — cestu si našla na poli politiky, tam teda, kam ona vedie v našej dobe všetkých ctižiadostivých ľudí, ak oni nemôžu byť vojvodcami, umelcami, bo sa to samo sebou rozumie, už svojou vládnucou prírodou, že Lassale chcel byť vodcom, prvým, vládcom. Druhý popri Bismarckovi mohol len ako stín obstáť; opposícia ale nechcela Lassaleho — zaklopal bol on u nej koncom r. 1850 a začiatkom 1860 srozumiteľne — ona sa ale bála tohoto človeka, bo sa mu podrobiť nemohla. Zostávalo teda len jedno: byť vodcom jednej novej, teda svojej strany, to bola ale strana robotníkov. Bola ona v najužšom smysle jeho kladivkom, jeho mečom, ktorým si vydobyl postavenie v politickom živote.

Musely ale k týmto osobným ešte aj vecné momenty prispeť, určitá konštellácia politického a sociálneho života v Nemecku, aby snahy Lassalove úspechom korunované boly a aby sa za krátkym vodcovstvom Lassalovým mohlo hnutie v určenej mu koľaji ďalej rozvíjať. Nechcem primnoho dovodzovať z nemeckej povahy. Pri anglickom a francúzskom type bolo to potrebné, k vysvetleniu týpu nemeckého poskytuje národnia povaha veľmi málo látky. Odkázaní sme najviac na zovňajšie spoľahlivé okolnosti, aby sme si zvláštnosti nemeckého sociálneho hnutia porozumeť mohli a nie je ono ťažké ani tu dôvodiť.

V Nemecku v tom čase — povedzme žeby to bol aj charakter Nemcov dopustil — nebolo by sa nikdy zakorenilo to revolucionárske hnutie, ako francúzske. Revolucionismus, ako som to už bol povedal, vo francúzskom smysle, nosí pečať nezralosti. Môže on síce dlho tkvieť v duši národa. No nemôže on byť v tej dobe, ako sa nemecké hnutie počalo, princípom toho hnutia. Príklad zas len

Taliansko, ľud ktorého je už od prírody k revolucionismu náklonný, ale napriek tomu musí sa podrobovať zkúsenostiam starších zemí, keď sa aj vnútorná prirodzenosť drala na povrch.

S druhej strany bolo Nemecko, keď sa jeho hnutie počalo, hospodársky tak nezralé — asi na výške tej, na ktorej Anglicko bolo už na konci minulého stoletia — že je cele jasné pokulhávanie remeselníckeho hnutia za politickým. Teraz ale bolo by to možno prirodzenejšie, keby proletariát, keď už chcel nastúpiť svoju zákonno-parlamentársku, prevažne politickú cestu, aby sa on, — ako sa to v iných krajinách stalo — pripojiť hľadel k stávajúcim oposičným stranám. Tu sa musí vytknúť, že to hádam nebolo možné pre neschopnosť tehdajších mešťanských strán k radikálnej politike, a možno aj k predbežnému prežreniu proletariátu, ako samostatnej politickej strane.

Patrí to k dedictvu, čo liberalismus v Nemecku roku 1848. ďakuje, ten zvláštny strach pred červeným strašidlom. Pravda, dopomohol mu k tomu sám proletariát svojím chovaním sa. Známo je, ako sklaplo mešťanské hnutie v Nemecku v roku 1848. ako vreckový nožík a uteklo pod pruské bajonetty v tom okamihu, ako „gens mal intentionés“, tie známe v každej revolúcii spodné demokratické prúdy — viď r. 1789 — začaly byť patrnými. Tam bola mešťanská pýcha, tam bol mešťanský vzdor; a bolo to vždy tak, kedy koľvek sa zjavilo strašidlo sociálnej revolúcie na horizonte: viď zákon pre socialistov. Tak bol už vopred most medzi proletárskym hnutím a opposíciou porúchaný a konečne celkom zborený. A ako na vlastnom politickom poli úzkosť a strach liberálnych strán nedala povstať odhodlanému radikalismu, ktorým by bol proletariát na ďalší čas uspokojený, tak je pre drievnejší nemecký liberalismus na poli hospodárskom význačným našim názorom tak rečeno nesrozumiteľný doktrinarismus. Námaha Schulze-Delitzschova, iste veľmi záslužná, nedostačovala k tomu, aby nahradila všetky nedostatky officiellného smeru liberálnych strán vo všetkých otázkach sociálnej politiky. Liberálni národohospodári nemali porozumenia pre požiadavky a hnutia proletárstva. Takých sústrasť vzbudzujúcich spisov od slovutných spisovateľov ostatných krajín neznám v „tak zvanej“ robotníckej otázke, akými sú ku pr. spisy Prince-Smithove.

Neschopnosť liberálnych strán, aby zavedli prameň proletárskeho hnutia na svoj mlyn, znamenite vyjadruje odpoveď, ktorú v roku 1865 jedna deputácia robotníkov v Lipsku dostala od vodcov

národného spolku. Tu sa hlásilo robotníctvo k účasti v politickom živote; chceli vyjednávať o forme samostatnej účasti, a čože dostali za odpoveď? Že sú vraj robotníci rodenými — čestnými členmi národného spolku!

A tu teraz hlása Bismarck, pri takej zvláštnej konštellácii strán, v r. 1867 všeobecné, rovné, direktné a tajné hlasovacie právo: odkaz Lassalov. To malo pre utvorenie sociálneho hnutia v Nemecku dvojaký smerodajný následok: zoslabilo bourgeoasiu ešte viac, ktorá tak medzi junkerstvom a proletariátom — po krátkych medových týždňoch r. 1870 — klesala vždy väčšmi a väčšmi k bezvýznamnosti a zo strachu pred vzrastajúcou robotníckou stranou viac a viac samodôvery tratila. Ďalšie teda odcudzenie sa liberálnych strán od proletárskeho hnutia.

S druhej strany hnalo bez námahy robotníctva demokratické hlasovacie právo toto vždy viac na cestu čiste parlamentárneho hnutia a bránilo cez dlhší čas vodcom nabyť pravého porozumenia pre nepolitické snahy proletariátu.

To všetko poľutovať alebo tešiť sa z toho musím — a musí každý, kto sa s telom-dušou súčastňuje v osude svojho národa: nezmeniteľným faktom je ale, že budú z toho odvodzované smery politiky v budúcnosti. Veda má ale len objasňovať pomery, ako sa ony utvorily vo svojich zvláštnosťach: bolo to jediným smyslom mojích vývodov. Dovoľujem si ale doložiť, že sa vždy nájdu ľudia, ktorí nevedia rozdiel medzi vedou a politikou.

Ku koncu ešte jednu poznámku.

Nenapadlo vám to dosiaľ, že podivuhodným spôsobom je hnutie Lassalovské — a s ním tedy i nemecký typ sociálneho hnutia — ačkoľvek nesie známky nielen historicko-národnej podmienečnosti, ako som vám to označil, má ale i mnoho priamo osobného charakteru — ukázalo sa to po smrti Lassalovej v tom nábožensko-mystickom a ku kultu osoby smerujúcom sektárskom utvorení hnutia — že je napriek tomu, ak sa tak vysloviť smiem, hnutie — toto vyškolenejšie, ako ktorékoľvek iné?

Jednou príčinou je tu zase osoba zakladateľa: v jeho uchvácajúcej výmluvnosti, v mohutnosti jeho agitácie. Treitschke myslí, že Nemecko malo troch veľkých agitátorov: List, Blum a Lassale. Iste je Lassale ešte vždy najväčším agitátorom proletariátu; áno, možno že jediný agitátor ozaj veľkého štýlu, ktorého podnes proletariát len mal. Preto stále pôsobí jeho osobnosť:

„In Breslau ein Kirchhof — ein Todter im Grab —
Dort schlummert der Eine, der Schwerter uns gab" —

Ale tu zase neuspokojíme s tým osobným vysvetlením a hľadáme prv vecné dôvody tohoto fakta.

A tu sa domnievam: Víťazstvo nemeckého typu v internacionálnom hnutí, ako sa ono Lassalom stvorilo, vysvetľuje sa podstatne tým, že už agitácia Lassalova, neskoršie však ešte viac nemecké hnutie bolo preniknuté duchom muža, povolaného formulovať theoretické zásady, ktoré sú spoločné u všetkých uvedomelých proletárskeho hnutia. Vy už viete koho myslím; je to Karol Marx.

Meno tohoto muža značí všetku centripetálnu silu, jestvujúcu v modernom sociálnom hnutí. Všetko ide od neho, čo ruší zvláštnosti, čo sjednocuje jednotlivé národné hnutia. Marxismus je tendenciou k internacionalite sociálnych hnutí k ích jednote. Z prvu sa rozteká hnutie toto v jednotlivé prúdy národnostné, ktoré sa ale neskoršie v jeden mohutný prúd spoja. Lebo je len jedno veliké sociálne hnutie, ktoré vždy z jedných a tých istých dôvodov vzrastá a obsahuje prinajmenej tendenciu k jednote. Vyvíja sa ale v medziach národných a je vysadené náhodám historie. Vývin hnutí v medziach zákona som vám práve tu ukázal.

A teraz poďme priamo k theoretikovi sociálneho hnutia: ku Karolovi Marxovi.

V.

Karol Marx.

»Κτῆμα ἐς ἀεί.«
Thuc. I. 22.

Karol Marx narodil sa roku 1818 a bol synom neskoršie pokrsteného právneho zástupcu v Trieri. V dome jeho rodičov panoval duch a vzdelanie svetové. Zamilovanými spisovateľmi tejto rodiny boli Rousseau a Shakespeare, ktorí i pozdejšie v živote ostali milými básnikmi Karola Marxa. Nápadné je internacionálne smýšľanie, ktorým je domáci život Marxovcov presiaknutý. V najužšom spojení boli s Westfalskými, rodičmi to neskoršieho pruského ministra, vysokovzdelaného barona Edgara z Westfalu, ktorý po prvé uviedol mladého Karola do literatúry, a s Jennou, Marxovou pozdejšou ženou.

Karol študoval filosofiu a dejiny v Bonne, s tým cieľom, že bude pruský professor. V roku 1842 je už tak ďaleko, že sa chcel habilitovať. No, vyskytly sa ťažkosti, mladý Marx, vtedy v priateľ-

skom styku s Brunnom Bauerom, bol zachvátený reakčnou vlnou, ktorá práve zvlášť theologicko-kacírsky Bonn zachvátila. A mladý Marx — ako sa to vždy pri podobných prípadoch pochybného postavenia stáva — stal sa žurnalistom. Hneď na to roku 1844 je emigrantom; policia ho vypúdila z vlasti, uchýlil sa do Paríža, odtiaľ ho ale zas vyhnali, — zdá sa, že na zakročenie Pruska Guizotovým ministerstvom; v roku 1845 šiel do Brüsselu, roku 1848 vrátil sa na krátky čas do Nemecka, až konečne roku 1849 našiel pokoja pred prenasledovaním policie v Londýne, kde žil až do r. 1883, do svojej smrti.

Jeho osoba, ktorej vlastnosti tými zvonkajšími okolnosťami života ešte určitejšie boly vytvorené, vyznačuje sa zvlášte veľkou mierou činnosti rozumovej. Jeho povaha je povahou bezohľadného kritika bez všetkých illúsií. Týmto dosiahol on neobyčajne ostrého zraku i pre tie psychologické a historické súvislosti, kde ony na menej ušľachtilom pude ľudskom spočívajú. Výrok Petra Lerouxa zdá sa mi vždy ako o Marxovi povedaný: „il était... fort pénétrant sur le mauvais côté de le nature humaine.“* Tým sa prirodzene utvrdila jeho viera vo výrok Hegelov, že „zlo“ spôsobuje všetek vývin človečenstva. A jeho svetový názor vyjadrujú veľkolepé slová Wallensteinove:

„Dem bösen Geist gehört die Erde, nicht
Dem guten; was die Göttlichen uns senden
Von oben, sind nur allgemeine Güter,
Ihr Licht erfreut, doch macht es keinen reich,
In ihrem Staat erricht sich kein Besitz.“

To, že Karol Marx doviedol spojiť znalosť najvyššieho útvaru filosofie dejinnej (Hegel) so znalosťou najvyššej formy sociálneho života — záp. Europa t. j. Francia a obzvlášť Anglicko — a že túto znalosť doviedol i poňať, a ako šušovička paprsky od iných mysliteľov pochádzavšie sdružiť, a že sa mu ďalej podarilo na základe jeho internacionálneho života odvrátiť zreteľ od všelijakých nahodilostí národného vývinu a tu obzvlášť pochopiť týp moderného spoločenského života, toto spôsobilo, že sa Marx vyšvihnul do popredia medzi sociálnymi filosofmi devätnásteho stoletia, a že mal vedľa Hegela a Darwina najväčší vplyv na moderné idey.

Marx spoločne so svojím priateľom Engelsom položil v mnohých svojich spisoch, — z ktorých je najznámejší „Kapitál“ — zá-

* Bol ... pevný, zkúmajúc zlú stránku povahy ľudskej.

klady imposantného systému sociálnej filosofie; do ich podrobností ale sa púšťať nebolo by tu na mieste. O čo sa tu zaujímame, je Marxova theoria sociálneho hnutia, bo predovšetkým ňou pôsobil na chod sociálneho vývoja. Ona je vlastne ani nie v jednom jeho spise obsažená! Predsa ale tu nachodíme najdôležitejšie prvky, ktoré potom v chýrečnom „kommunistickom manifeste", ktorý Marx a Engels r. 1847 predložili „Sväzku spravedlivých" v Brüsseli, ako programm, ktorý bol sväzkom prijatý a týmto sa stal sväzok spravedlivých „sväzkom kommunistov". Kommunistický manifest obsahuje dejinnú filosofiu v osnove, na ktorej programm určitej strany založený bol. Vodčími myšlienkami sú:

Všetky dejiny sú dejinami triednych bojov; dnešné dejiny sú dejinami buržoasie s proletariátom. Utvorenie tried je výsledkom určitých hospodárskych výrobných pomerov a pomerov rozdelenia hospodárskeho, ktorými je určený i pomer nadvlády. „Immanente Kräfte" (tento výraz neprichádza ešte v kommunistickom manifeste, ale stal sa v pozdejších spisoch termínom technickým), utajené sily prevracajú stále výrobné a tedy všetky hospodárske pomery. Dnes sa vykonával tento prevratný process obzvlášť chytro, a síce preto, že buržoaziou stvorené nepočetné sily produktívne jej cez hlavu prerastajú, s jednej strany náhle shoršujúc existenciu stávajúceho spoločenského poriadku, s druhej strany utvoriac podmienky existencie spoločnosti bez tried na základe spoločnej produkcie a spoločného majetku prostriedkov produkčných (táto formula sa tiež nenachádza v kommunistickom manifeste, kde priamo o „odstránení súkromného majetku" sa hovorí, ale len dvoma rokmi pozdejšie o dejinách triednych bojov vo Francúzsku). To prvé javí sa v krísach, v ktorých sa človek cíti „náhle preneseným do stavu momentárneho barbarstva" a o zjavu pauperismu, z čoho jasne vysvitá, „že buržoasia je neschopnou naďalej zostať panujúcou triedou v spoločnosti a neschopnou vnútiť život i podmienky svojej triedy celej spoločnosti za vedúci zákon. Je neschopnou panovať, bo nemôže zaistiť otroku svojmu existenciu v medziach jeho otroctva, súc prinútenou nechať ho klesať na oný stupeň, kde ho musí vyživovať, miesto toho aby ju on vyživoval". Ale existenčné podmienky novej spoločnosti (i táto myšlienka bola len naznačená v kommunistickom manifeste, a len pozdejšie, najmä Engelsom rozvinutá) tvoria sa enormným postupovaním síl produktívnych a s ním ruka v ruke idúcím „sa spolčením výrobného postupu" t. i. zauzlením a spojením jednotlivých produkčných výkonov, prechodom ku kooperatívnej výrobe atď.

Tu je najdôležitejšou konsekvenciou našej otázky: hospodársky prevrat dochádza spontánneho prejavu o triednych protivách a triednych bojoch: moderné „sociálne hnutie“ t. j. hnutie proletariátu je ničím iným, ako organisovaním oných elementov spoločnosti, ktoré sú povolané zlomiť panstvo buržoasie, a tým docieliť nové spoločenské sily produktívne“, čo ale len tým môžu, že „odstránia svoj vlastný dosavádny spôsob osvojovací, a tým každý dosavádny spôsob“, t. j. že na miesto súkromného majetku a súkromnej výroby zavedú kommunismus.

„Kommunisti“ — t. j. politická strana, ktorej má byť kommunistický manifest vyznaním viery, — tvoria čiastku bojujúceho proletariátu, a síce čiastku, ktorá si je vedomá pochodu vývoju. Kommunisti „delia sa od ostatných proletárskych strán len tým, že dávajú prednosť tak spoločným, na národnosti nezávislým interessom, uvádiac ich ku platnosti, pred rozličnými národnostnými bojami proletárov, ako aj tým, že na rôznych stupňoch vývoja, ktorými prechádza boj proletárov s buržoasiou, zastupujú stále záujem každého hnutia.“

„Theoretické zásady kommunistov nespočívajú na ideách, na princípoch, ktoré tým alebo tým zdokonavateľom vynájdené, alebo odokryté boly. Sú ony len všeobecným vyjadrením opravdových pomerov existujúceho triedneho boja, pred našimi očami sa hýbajúceho historického hnutia.“

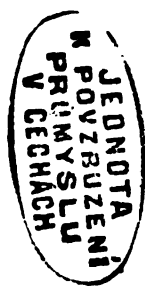
Tieto tu vyslovené myšlienky boly pozdejšie, ako som to na jednotlivých miestach podotkol, čiastočne určitejšie poňaté, čiastočne doplnené a čiastočne zmiernené; ale predsa obsahujú stále základné rysy Marxovej theorie sociálneho hnutia. V čom tedy spočíva ích historický význam, čím vysvetliť ích neobyčajnú víťaznosť? Odkiaľ že ích už polstoročné trvanie? Prečo toto, že pri tom všetkom, že táto theoria v jednotlivých bodoch veľmi chybí, že ju sotva možná na ďalej udržať ako celok?

Prv než sa pokúsim na toto odpovedať, musím niečo ešte k vôli jasnosti poznamenať. Všetko to, čo nám Marx a Engels duševným dedictvom nechali, zdá sa zprvu, keď prehliadneme ich spisy od r. 1842 po prípade len od roku 1846—1883, po prípade 1895, zmäteným nakupením najrôznejšieho myšlienkového materiálu. Len u toho, kto veľmi pilne a dôkladne prihliadne a prácu si dá v ducha oných mužov sa vžiť, nabudnú jednotlivé myšlienky smyslu a poriadku určitého.

Zpozoruje, že sa síce behom celej periody spisovateľskej činnosti ích základné idey v ích spisoch prestupujú, že ale jednotný systém, ktorý sa mohol vyvinúť z tých základov, rôznym postupom myšlienkovým sa križuje a prerušuje. Väčšina vyznavačov Marxových naúk a predovšetkým občianski, dopúšťali sa tej chyby, že neoddeľovali podstatné od vedľajšieho, náhodilého, a nepochopili tiež svetový význam týchto theorií. Je prirodzene pohodlnejšie, autorovi z odporu a nesrovnalosti jeho systému korbáč pliesť, ako podujať únavného vyhľadúvania, čo je v ňom ozaj cenného; je pohodlné, nie však spravodlivé k vôli ojedinelým zjavným chybám a pokleskom v naukách znamenitého mysliteľa ihneď nauky tieto cele odmietať. O Marxisme bolo tak povrchne jednané, ako o žiadnom inom predmete, tak preto, lebo Marx svojími theoriami vzbudil vášne u svojích kritikov, a tým už vopred ích pokojné posudzovanie zakalil, ako aj preto, lebo skutočne podáva — ako už prv povedané — do istej miery nejasný smes naúk sebe samým odporujúcich. Tým sa vysvetľuje, že len teraz musíme vyhľadávať pravý smysel jeho naúk, ačpráve už minulo polstoročia od ích spísania. To platí predovšetkým o nás, meštianskych kritikoch Marxových, nie menej ale i o príslušných k jeho strane. Pripomínam len, že základná nauka Marxovho hospodárskeho systému — theoria hodnoty — len od dvoch rokov je predmetom plodnej diškussie. Pokúsil som sa vtedy pri nej užiť tej methody, ktorú som označil za jedine správnu pri tak podivuhodných naukách, akými sú práve nauky Marxove; skúmal som, ako by sa daly srovnať tak zjavne si odporujúce čiastky Marxovej theorie hodnoty, aby boly smyslom, ktorý ím takí vážní myslitelia podkladať museli. Vtedy dosvedčil mi ešte starý Engels, že som „tak približne“ na to prišiel, žeby ale bezo všetkého nemohol podpísať môj výklad Marxových naúk. Iní kritikovia sa potom domnievali: to že je už ani Marxova nauka o hodnote. Možno majú pravdu. Dozaista sa ale môže udržať Marxova theoria hodnoty ako vedecká pravda len v mojom poňatí a výklade.

Toto všetko uvádzam len tým cieľom, aby som označil svoje stanovisko voči Marxovej theorii sociálneho hnutia. Pokúsim sa bezo všetkých iných prídavkov naznačiť jej povahu a podstatu, aby ju bolo možno v skutočnosti pripustiť. Rozoberám tedy zároveň ducha Marxových theorií a verím, že zostane on i napotom duchom Marxovým a nie mojím, „v ktorom sa doba zrkadlí“.

V čom nachádzam tie rušivé vedľajšie nahodilosti tejto theorie,

to vysvetlím pozdejšie. Predovšetkým uvádzam, čo pokladám za historický najdôležitejšiu myšlienku — za Κτῆμα ἐς ἀεί — Marxovej theorie sociálneho hnutia.

Ponajprv — a to je základnou pravdou — treba označiť skutkom prvej triedy historické poňatie sociálneho hnutia, s pribraním do úvahy „ekonomických", „sociálnych" a „politických" zjavov a pochopov. Marx užíva evolučnú myšlienku i pri sociálnom hnutí; a ačpráve sa i pred Marxom snažili vynikajúci mužovia poňať socialismus a sociálne hnutie v behu a v medziach života historického — mám tu predovšetkým na mysli toho spisovateľa, ktorý snáď na Marxa najviac pôsobil, totiž Lorenz von Stein, — predsa nikto nedoviedol tak jasným pôsobivým spôsobom vzťahy dejinné odokryť, ako práve Marx. Že politická revolúcia a snahy v zásade sú premenami moci tried spoločenských, bolo i pred Marxom vyslovené, ale zas nikým tak dôrazným a prenikavým spôsobom. Marx vychádza z ekonomických prevratov, aby vysvetlil spoločenské tvorenia tried a triedny boj a že „Il n'y a jamais de mouvement politique qui ne soit social en même temps* — vyslovil v „Misère" ešte pred kommunistickým manifestom. Tým však — a o to nám predovšetkým ide — privádza sa proletariát k úplnému sebavedomiu tak, že poznáva svoju historickú podmienečnosť. Z tohoto dejinného názoru vyplývajú pre Marxa a proletariát s istotou základné rysy programmu a taktiky sociálneho hnutia, ktoré sú len „všeobecnými výrazmi skutočných pomerov existujúceho triedneho boja", ako voľnejšie povedané v kommunistickom manifeste. Určitejšie vyslovené: Marxova theoria spojila to, čo sa počalo nevedomky a inštinktívne tvoriť ako proletársky ideál s tým, čo vo skutočnosti bolo možno pozorovať ako výsledok hospodárskeho vývoju. Pre taktiku bola rozhodujúcou myšlienka, že revolúcie sa nemôžu urobiť, bo že sú ony pripútané k istým ekonomickým podmienkam, naproti tomu je triedny boj uznaný v oboch formách — politická, o ktorých sa hovorí hlavne v kommunistickom manifeste, tiež ale ekonomicko-priemyslová, za ktorú Marx už v „Misère" bojoval, — za nástroj, ktorý musí proletariát upotrebiť k záchrane svojích záujmov v hospodárskom prevrate. Marx to tým vyjadril, čo každé uvedomelé proletárske hnutie za vodčie zásady uznať muselo. Socialismus cieľom, triedny boj prostriedkom; zásada táto prestala byť subjektívnou myšlienkou, pochopená súc vo svojej nutnosti.

(Pokrač.)

* Nie je nikdy žiadne politické, ktoré by nebolo zároveň sociálne.

V. O.:

UTRPENÍ SLOVÁKŮ A MOŽNOSTI JEHO ODSTRANĚNÍ.

Ani obtíže vrhané do cesty vládě Tiszově obstrukcí, ani smířlivé její zakončení, jež uvedlo vrstvy celého národa do radostného pohybu v usmiřování, ani šílený prostředek krajně utlačeného železničního personálu — stávka, která zachvívala samými základy společenského řádu uherského — — — nic ze všech velikých otřesů a výbuchů těchto i jiných nezastavilo persekuce Slováků se strany vlády. Ať je vnitřní stav této jakkoliv rozháraný a v stadiu nejohroženějším, ať symptomy brzkého rozkladu objevují se sebe varovněji, poměr k Slovákům zůstává vždy tentýž, tvrdý, brutalně bezcitný. Jakoby zkameněl tu veškeren cit, ani nejslabší záchvěv lidskosti nezaškubl odumřelým organismem — — —

A přece, trvám, jsou možnosti, jimiž umírniti by se dalo utrpení Slováků, jimiž zdusila by se aspoň poněkud rána zasahující takto příkrou silou plného rozmachu nejcitlivější místa národního našeho těla. To bylo by alespoň pro začátky — a o počáteční východisko jedná se při každé akci, poněvač další konsekvence vyplynou snadno jedna z druhé v nenáhlém poměru a bez úsilnějšího namahání.

Myslím, že základní podmínkou, bez níž v případě tomto vůbec nedá se pracovati, je probuzení národnostního vědomí u širokých mass lidu slovenského. To vědomí dosud dřímá a snahy probuditi jej tříští se o spůsob, jímž jsou realisovány. Je asi známo, jak vůdčí hlavy starších generací na Slovensku si počínaly, že práce jejich rozplývala se v plané sentimentalitě a slzavém fňukání bez pružnější chuti k skutečnému činu, kteréž vlastnosti umořovaly a umořují nejnadějnější rozlety za reelními cíly, ukazujíce, že měkkost povahy je nejprokletější stránkou národního charakteru. Nám — a Slovákům v míře stupňované — potřebí jest Nerudových lidí z křemene a Macharových z nepodajné ocele, a nemáme-li jich, není-li národ proniknut takovými součástkami — běda nám. Tedy první povinnost: odhodit rysy holubičího národa a vstoupit na střízlivou půdu tvrdé reality, kde za každým krokem třeba se rváti s poměry danými, s hloupostí vlastní i cizí, neboť „člověk je voják a život je boj“, jak povídá Robert Burns. A realisace tohoto theoretického předpokladu jeví se nejspíše v uvědomování sebe a lidu. Neboť jedině tak utuhne substance duševní v hmotu pevnější, budou-li na ni účinkovat vlivy zevního okolí, jež v ostrých přechodech operují

hned nejnižšími mrazy, hned zase tropickými žáry a tou nesmírnou protichůdností nutně plodí výsledky mohutné. Proměníme-li takto chabé nervy národní v ocelová péra vymršťující duši a odvahu neunavně a při každé příležitosti, i tenkrát, když v bezprostřední souvislosti shroutily ji události na zem, můžeme být jisti, že cítění národnostní nebude jedním z maličkých, ale právě udávajícím hlavní směr. Přirozeně, že směr soustřeďující k bodu, kol něhož točí se dnešní boj maďarský proti Slovákům — k otázce existence těchto. A zkoncentruje-li se tady veškero snažení jednotlivců, jest bytí naší větve v Uhrách událostí docela zabezpečenou. Doklad tohoto tvrzení vidíme na Polácích v Poznaňsku a ruském Polsku, kde hradba národnostní pospolitosti odráží vítězně všecky útoky a dosud nejeví průlomu. Stejně bylo by i u Slováků za týchž disposic — a utrpení vítěze je přece daleko menší, než poraženého a bezbranného.

Tedy: podporovat uvědomování slovenského lidu. Jak? Velmi snadno, máme-li trochu dobré vůle a chceme skutečně pracovat a ne plácat zbytečně do větru. Předně zřizování knihoven na Slovensku, k čemuž prozatím dostačila by akce stejného rozsahu, jakou podniklo akademické studentstvo pro Slezsko: sebrat několik tisíc knih, dobrých a rozumných, rozdělit je účelně na několik set knihoven kočujících — a kus práce je vykonán — ostatního chopí se Slováci už sami. Pak agendou časopiseckou, která došla by konečného vyřízení ještě pohodlněji. Snad není v Čechách a na Moravě ani jediného listu, jenž nevěnoval by 40—50 exemplářů zdarma pro ohrožená území — a sečteme-li číslice, udávající počet českých časopisů, byla by to pěkná hromada, která působila by vydatněji, než cokoliv jiného. Následující odstavec v litanii o povinnostech českého člověka k Slovákům týká se podpory jejich vlastního tisku — především tedy časopisů. Osvětová činnost listů slovenských berouc potravu z hmotné pomoci naší rozvinula by jistě utěšené květy, zvlášť při své nepočetnosti a při výběru listů skutečně dobrých. Materielní base, spočívající v kontingentu odběratel a inserentů mimoslovenských, způsobila by: 1. širší rozlití takového listu co do quantity, 2. že vedení listu nebylo by stále třeba úzkostlivě se ohlížet na své okolí a mlčky polknouti mnoho, co uvedeno na světlo boží, mstilo by se hmotnými neúspěchy listu. Tak dostal by se zdravý vánek do každého koutku Slovenska, omládlá krev znovu by rozvířila umdlenými cévami a chuť k životu (= boji) hlásila by se neodolatelně.

Když už jsme u toho poměru finančního —: vedle podpory

duchové a ideové je Slovensku třeba účinné podpory materielní! Ne za darmo snad, nějakou všenárodní donací, ale spojením obchodním atd., navázáním styků slovensko-českých v nitkách tohoto druhu. Jest nesporno, že tento čin prospěl by měrou ohromnou oběma stranám, ježto na Slovensku je velmi mnoho panenské půdy, kterou dovedl by výrobek český zúrodnit do nejvyšší míry, a naopak mnohé výrobky slovenské nahradily by výhodně spotřebu cizího dovozu do Čech a Moravy. Jako na př. víno. Stěžovaly si na př. hustopečské „Slovanské Listy“ na neúspěchy vinařství jihomoravského (zdá se mi, že všechny ty stesky lze plnou měrou applikovati i na Slovensko, ne-li zrovna v otázce vinařské — tož jiných), kteréž spočívají v národní stagnaci. „Čas“ k tomu dodal: „Zde zas jedno pole otevřeno české podnikavosti. V Praze se vypije vína spousta, ale možno bez přehánění říci, že 90 procent z něj jest falšováno; slovácká selská vína nemají sice příliš jemnou kytku, ale za to jsou jadrná, zdravá, chutná, a což hlavního — laciná. Z těchto důvodů hodila by se výborně při energickém jich uvádění do pražského konsumu . . .“ Při jiných věcech je tomu zrovna tak, a kdyby se uhodilo na tuto strunu, našel by se jistě teplejší modus vivendi mezi Slováky a Čechy, než jaký panuje dnes.

Ne nejmenším a pro Slovensko obrozujícím činem kulturním byly by pro Slovensko extense — ovšem značnou měrou zpopularisované, aby odpovídaly duševní potenci lidu. Muselo by v tom vězet tisíc ďasů, kdyby neuvázlo docela nic z toho, co se do lidu vrhá, a kdyby ten malý zlomek nedovedl zapustit kořínky a osvojit si hrst půdy. Ovšem styk individualní, — t. j. bezprostřední vliv jedince na jedince, očkovaný zcela prostě a nenápadně bez veškeré akademičnosti formy a ostatních přívěsků, jakými se na schůzích a přednáškách zanáší vlastní jádro věci — byl by ještě lepší, pročež ani tato věc nesmí se zanedbávati, nýbrž usilovněji připojovat k všem možnostem dřívějším. Process byl by ovšem několikaletý a trochu zdlouhavější, ale tím jistější a positivnější, splnily-li by se podmínky. Představuji si rozřešení tohoto problému náramně jednoduše: v království i markrabství je spousta škol a ústavů. Což kdyby každé takové místo, v němž učiliště stávají, vzalo si na starost několik nadaných slovenských jinochů, poskytovalo jim možnost vzdělání — a pak vracelo národu lidi uvědomělé, duševně intelligentní a chtivé práce? Nemyslím ani, aby zakládala se snad štipendia po způsobu českých Němců (pro kulérové študentstvo v Praze), či aby věnovaly se vysoké sumy pro

uskutečnění plánu. Ne. Stačí jistě, poskytne-li se slovenským študentům to, co poskytuje se každoročně tisícům a tisícům mládeže domácí: zaopatření, při němž dalo by se žít — tedy obědy, učebné pomůcky — což poskytli by jednotlivci a byt, jehož výdaje hradily by se dobrovolnými příspěvky všech. Soukromé potřeby a drobné výdaje opatřil by si už jistě každý sám, byl-li by jen poněkud agilnější. Přece kondicemi lze za měsíc vydělat slušný peníz pro poměrně nepatrné potřeby skromného študenta (dejme tomu 3 hodiny po 10 k. = 30 k.), — a volný čas k vedlejšímu zaměstnání najde se vždy, když se nalézt chce. Ovšem — dlužno hned poukázati na několik věcí těžkých a vážných, jež celou budovu, tady pěkně nanesenou, dovedly by snad jediným rozmachem srazit: je především třeba nezbytně odstranit dnešní způsob podporování študentstva, jenž ztrpčuje každé darované sousto, a při každé příležitosti dává vytušiti odvislost přijímajícího od dárce. Myslím, že nic nemůže působit zhoubněji a v pravém opaku, než tento system. Duše stále vtěsnávaná do formiček vděčnosti, musí pozbýti svého velikého a pravého citu, a ustrne na prázdných formalitách, při nichž je nitro pusté, hluché... Buď krajní neupřímnost a lišácké farizejství, anebo hořkost a zavilost proti všemu je toho výsledkem, ale nikdy skutečná vděčnost a oddanost, jež by výsledkem býti měla. Takový člověk s charakterem navždy zničeným a puklým až do samých základů, nebo s duší překypělou chmurnými myšlenkami a pessimistickými meditacemi, jež ve všem vycítují narážku a urážku — ten nikdy nedovede pracovat, a natropili bychom ještě více zmatku a zla, kdybychom jím chtěli obrozovat Slovensko. To skutečně raději nic... Další překážkou, která prostupuje obzor těchto theorií v energii vlévané do Slovenska prostřednictvím jedinců je, aby tato energie se všemi svými vlastnostmi, nutnými k faktickým úspěchům, také skutečně byla vlévána do těch študentů, které vzali bychom si za své. A zrovna tuto otázku zodpovídají poměry stávající vesměs záporně. Nejpěknější případy máme v blízkém okolí — na študentstvu svém vlastním: jak je uvědomělé, jak pracuje atd. Z té charakteristiky jistě by se nevymykal ani jediným vláskem průměrný študent slovenský, u nás hospitující (výminky vzlétlé z vlastní síly a mimo školy, ano proti ní, jsou právě jen výminkami) -- a tak celá práce by vzněla na prázdno. Tož bylo by třeba stavět od základního kamene a na všech stranách, sbořit starý regim středoškolský a zavést nový pořádek — slovem stvořit novou, moderní školu. Ovšem prozatím na to naděje nejsou ani

pramalinké — a tak musilo by stačit pouhé zlepšení formací starých: dáti študentstvu delší uzdu v otázkách duševních a podporovati je, — i jen třeba iniciativou, — aby se za těmito rozlétlo. Kdyby professorské sbory otevřely knihovny ústavu a své privátní, kdyby postaraly se o jednoduchou čítárnu, po př. pouze o povolení vstupu študentstva do některé čítárny veřejné, — bylo by to dosti. Však študentstvo by si už nějak pomohlo!

To by tak asi byla v hlavních součástkách (vypustil jsem požadavek školství, v němž konečně naše zasáhnutí je podružného rázu, poněvadž máme se sami co bránit) struktura práce pro Slovensko vzhledem k němu samému — tedy k lidu. Lze však postupovat i druhým směrem — totiž činností v jeho prospěch na veřejnost, hlavně mezi Maďari samými. A to je především žurnalistika, která by se měla zasadit celou váhou svého hlasu, aby poměr Maďarů a Slováků rozřešil se definitivně a spravedlivě ve prospěch těchto. V té otázce velmi se mi zamlouvá návrh „České stráže“ (Kolín) zříditi slovanskou korrespondenční kancelář, jejímž úkolem bylo by upoutávat pozornost mezinárodní společnosti a budit její zájem o naše věci. Jako přechodní útvar k ní — poněvadž nejde to založiti ji rázem — bylo by stálé zpravodajství českých denníků z jednotlivých území — tedy v přední řadě ze Slovenska: „Máme dnes“ — píše se tam — „devět českých denníků. Bylo by smutno aby nemohly sehnat ročně aspoň existenční minimum 900—1200 zl. pro obratného žurnalistu, jenž by jim opatřoval pravidelné zprávy ze Slovenska i o politickém postupu Maďarů. Nepatrný výdaj by se jim velmi dobře rentoval. A zprávy do cizích, světových listů by již tento zpravodaj opatřoval sám ve vlastním zájmu, nebo korrespondence cizím listům nevyžaduje obětí, ale přímo se vyplácí. Proto by bylo třeba jen trochu dobré vůle se strany českých denníků, trochu svědomitosti, jež by je nutila plnit své povinnosti, které ani obětí na nich nevyžadují, a potom nalézt poctivého a obratného žurnalistu, a Slováci měli by postaráno o své zpravodajství, a agitační buzení pozornosti ciziny pro smutný svůj boj.“ Tím odstranilo by se mnoho a práce na samém jádru byla by uspíšena. Považme, kdyby tisk, jenž požívá světového jména, počal pojednou zabývati se událostmi slovenskými a uvedl je v ostrém jasu — jaký rozruch způsobilo by to ve všech kruzích, kde jediný atom lidskosti se uchoval, a jaká kulturní skvrna hrozila by zničiti tolik stránek maďarských dějin! Že k tomu zůstali by chladní, oni, žárliví nepřátelé Němců a úzkostlivě tušující své vzdělanostní nedo-

statky — tomu nevěřím. Nebylo by dobře chytit je za tyto slabiny ješitnosti postavením před světovou alternativu? Kdybychom i připustili, že nikdo z Maďarů by na samém aktu neměl zájmu z právního citu, že by sa nenašlo ani človíčka, jejž by akce dovedla přesvědčit — jest přece nemožno, aby možnost světového škándálu nehala se viset na chatrné nitce, aby Maďaři ve vlastním zájmu nesnažili se kontakt narovnat smírně.

Než buď jakkoliv, věříme, že ani jediná krůpěj potu nezapadne do hrud nadarmo a bezúčelně. A v tom je naše credo a pracovní programm.

TAJOVSKÝ:

NOVÉ ČASY.

Povesť z učiteľského života.

(Dokončenie.)

XIV.

Na zkúšku, a vlastne k dekanovi na hostinu od rokov prichádzalo aj desať pánov: kňazov a svetských z mesta.

Keď Tichý doslúžil dvadsiatydruhý rok, prišlo ích zvlášť mnoho s novým škôldozorcom — ičvičom, odrodilým Srbom.

Učiteľ od prvého dňa svojho učiteľstva vynakladal celý svoj rozum a zdravie, len aby sa deti dačo naučily a páni boli so zkúškou spokojní. Od maďarisačných čias to však nikdy nedokázal; vždy mu mali čo vytýkať.

Teraz na starosť, a keď už chorľavie, hrozí mu preloženie, ak — — A on za toľké roky už tak privykol Zubrovu a svetu, žeby sa veľmi ťažko lúčil. Matka tiež, hlavne pre synka, ktorý chodil z dediny do mesta do školy už piatu zimu. Na jaseň už mal ísť na präparandiu. Mali síce už poltretej tisícky zgazdovanej, ale tie odkladali na deti a na horšie alebo aspoň ďalšie časy.

Krome katekismusa nebolo na zkúške skoro slova počuť slovenského, iba keď pomáhali do maďarčiny prekladať. Deti odpovedaly, vyspievaly všetky vlastenecké pesničky, a páni uznali usilovnosť, len vraj akúsi tieseň je ešte vždy badať na deťoch, a to že preto, že „neučí pán učiteľ uhorskú reč s chuťou, oddanosťou, láskou, ale len preto, že to od neho žiadajú".

Učiteľ sa nebil v prsia — uhádli veru starú pochvalnú vlastnosť Tichého.

Pri obede, keď si páni zajedli, vypili, rozprávali si všeliaké anekdoty o tomto aj o iných učiteľoch, o zkúškach, o deťoch, kri-

vých odpovediach maďarských a čo nazkusovali, keď takto chodia po visitách a zkúškach.

Idúc od zkúšky do fary, už zabávali sa na Tichého negramatickej maďarčine, slovenskej výslovnosti, a teraz napadlo ferštrovi od patronátu (nie tomu starému, čo mal tú pikantnú žienku), spraviť si dáky žart s učiteľom. „Ale čo?“

„Zavolajme ho sem.“

„To nie.“

„Ja by som vám poradil, ale ma nezraďte. Choďte hľadať panslavismus k nemu,“ pomáhal kujon dekan, ktorý by teraz už bol odprísahal, že nebol nikdy panslávom.

„Počkaj!“ napadlo hneď starému slúžnemu, lišiakovi s bielou barančou vlnou na hlave a ľalkom pod bradou, že on vídal voľakedy v izbe u Tichého nad posteľou sv. Cyrilla a Methoda. Medzi zkúškou býval totiž voľakedy gábl u učiteľa. Keď kto chcel, odbehol si zajesť a zapiť, zafajčiť. Ale to bolo za slovenských čias.

„Počkaj, keby ten tých ešte mal. Škôldozorca, poď!“

„Čo, čo ti napadlo?“

„Uvidíte, len poďte — aj ešte, no kto ešte? nasmejeme sa na bláznovi,“ zvolával slúžny, a sobrali sa pätoria do školy „hľadať panslavismus“ ... ako im poradil dekan. Cigarky im od rozihrania len tak blčaly, chichotali sa, ale na ceste od fary do školy natiahli vážnu tvár a len vše jeden na druhého „vtipe“ mykol hlavu medzi plecia a zachichotal sa.

Učiteľ sa zarazil, a učiteľka vbehla do kuchyne aj s dievčatkom. Zaklopali silne na prvé dvere, ktoré rovno z pitvora viedly do „druhej“ lepšej izby. Učiteľ skočil z prvej izby a z dnuká otvoril dvere.

Vnišli vážne, ač im vínko už bolo käčky zohrialo. Tí zostali stáť pri oknách akoby svedkovia.

Slúžny (ten istý, čo voľakedy aj Hej Slováci spieval v Zubrove na zkúške) zavolal si k posteli do kúta, kde ešte aj teraz visel obraz Cyrilla a Methoda a tajnostne sa ho spýtal, či nemá dáke panslávske knihy, noviny, alebo či listy ...

Aké listy? myslí si učiteľ. On do roka nedostane listu iba ak úradný. Knihy že má v druhej izbe a noviny: Vlasť a Svet že mu posielajú a maďarské učiteľské.

„Zase maďarské?!“ vytreštil naň oči. „A toto, ach, ták?!“ a snímal obraz; „panslávskych svätých Cyrillka a Methódka“ prízvukoval druhú slabiku.

„Prosím, sväté obrazy, ako druhé," zadivil sa Tichý, čo to slúžny vlastne robí.

„Ja som prosím, ako že svätých —"

„Nie! to sú panslávski svätí!" skočil mu do reči feršter, ktorý všetky reči škôldozorcovi do maďarčiny prekladal.

„Tých dajú mne," kročil a bral slúžnemu z ruky. „A budú mať pensiu aj bez pensie vyslúženú — avšak pán škôldozorca?" Škôldozorca kývnul; lebo feršter sa skutočne miesto smiechu na panslávskych svätých nahneval.

„Bez pensie," hučalo mu v ušiach a učiteľ ako bol 45 ročný, zodraný, ožlknutý, usušený chlap, tak sa pustil do plaču a prosil všetkých, že nevedel, že ani takých svätých nesmie na stene mať... Ale to nič. Vzali a odišli, aby keď sa dosiaľ nie, smiali sa aspoň potom.

Učiteľ bežal k žene, tá poď s dvoma deťmi do fary poprosiť plačom so sopjatýma rukama a pre Boha a päť rán Kristových, že kde sa podejú s troma deťmi (jedno potom zomrelo), ak by mali pensiu ztratiť...

Na kolená sa hodila pred dekanom, deti plakaly a tak premenil sa sprostý žart na vážny výstup.

„Ale veď to len žart, pani učiteľka," vytiahla fešterka starému slúžnemu obraz z rúk, hnevlivo naň zaškúlila a podala jej ho. Chcela to skončiť a uľútostilo sa jej tých detí s matkou. Feršter, škôldozorca museli jej sľúbiť, že to nebude mať pre Tichého žiadnych následkov.

Pri tomto výstupe aj starí páni prestali karty hrať, ač starý feršter sa ani obzreť nechcel a len ďalej a ozvali sa, že boli vytrhnutí a museli vresky počuť a že „čo robíte za bláznovstvá".

„Už som to napravila!" pristúpila smiechom ferštrová, objala okolo hrdla svojho starého muža a pritúlila sa k nemu. Tento už bol ale znovu zahrúžený do rozdávania.

„Ty to vieš, len sa sem nemiešaj," dobrosrdečne odpovedal muž, a bol rád, keď si žena ruky z pliec vzala.

XV.

Na fašiangy potom o pol roka druhý večer prihodilo sa Tichému, čo sa ako chránil, že zablúdil „deti z krčmy vyháňať", a stalo sa mu to, čo sa prihodí mnohým iným, — domov ledva došiel. Na tretí večer bol zvedavý, čo na druhom pohovoril, šiel znovu a stalo sa mu to isté.

Na druhý deň si ešte ťažšie vzpomínal, s kým sedel, čo hovoril. Pravda, farár to už všetko vedel, a po popolci v kostole dostal rechtor ešte poriadny druhý „popolec". Ten ho potom aj upamätal na reči.

„Pán učiteľ, že cez fašiangy boli po dva večery na krčme, to ím nezazlievam, lebo chcem veriť, že šli tam nie k vôli trungu, ačkoľvek všeliaké chýry počúvať musím, ale že šli preto, aby deti nemaly tam prístupu. Hovoril som ím už však neraz, žeby sa táto kontrolla dala inakšie previesť, a nemuseli by oni sami do krčmy, kde sú vystavený trungu, rečiam a očiam každého. Ale oni sa chceli „zabudnúť" aj teraz (toto všetko, čo mu aj tak nevypadlo, ironicky, posmešne myslel a písal pán dekan), ako každé fašiangy. Preto veľmi dôrazne a prísne som povinný ích ako dekan a predseda školskej stolice napomenúť, že ak ešte raz počujem o ních, že boli opitý, pôjdu zo Zubrova, alebo ešte lepšie bude, na pensiu. Ďalej povinný som ích napomenúť, aby sa na budúce zdržiavali takých poznámok a rečí, aké predniesli v spoločnosti mlynára, kolára a voľaktorých gazdov, a ktoré ích výroky, že uhorská reč, ba ako oni si nechcú odvyknúť, „maďarčina", je iba pre pánov, a že deti iba čo čas tratia s ňou v ostatných predmetoch atď. Samo v sebe to je už od ních, ako uhorského učiteľa a katolíckeho k tomu, nevlastenecký skutok, že medzi tých nevlastencov idú a nie ešte to, že ích podporujú. Ja mám tú zkúsenosť na nebohom kováčovi, mlynárovi a mnohých, čo som poznal, že taký prepiaty národniak nemôže byť ani dobrým katolíkom. A to nech si rozmyslia. Čo sa detí týka, oni vedia dobre, že aký je zákon, a ten sme ako uhorskí občania povinní verne plniť. Teda prisviedčať takým národnostným prepiatcom, ako tam boli tí spomenutí, už čo hneď aj pri víne, ím nesvobodno. Vedia, že už aj u nového pána škôldozorcu sú zapísaný ako panslav, čo mu ja dosiaľ podvrátiť neviem a takto tobôž ani nebudem môcť a nemôžu to do mňa ani žiadať. A s takými nerozváženými rečmi si iba škodia a mne nepríjemnosti zapríčiňujú. Tak pri tejto príležitosti ím musím dohovárať, že tak pán feršter, ako aj pán škôldozorca sa predo mnou opätovne vyslovili, že keď aj badať tu aký-taký pokrok v uhorskej reči, ale že preto ide to tak tvrdo a chybne, lebo že si nedajú dosť záležať na tom, aby sa oni, ako som ím to radil, svedomitejšie učili, a deti naše vlasteneckej reči s väčšou láskou vyučovať sa vynasnažovali ani teraz, keď vidia, že visí nad nimi Damoklesov meč. Potom ešte vše menujú uhorskú reč maďarskou, tak že si to aj deti zamieňajú, ako

by boli nie s nevinnými detskými srdiečkami v posvätnom dome, ale niekde s martinskými prepiatci Memorandum skladali. Prosia, aby mohli do 25. rokov pensie v Zubrove doslúžiť; ale mne sa činí, ako by sa oni vlastne na silu chceli dať pensionovať... A ja si za ních už viac prsty páliť nebudem. — Ich dobreprajúci X. Y., dekan a predseda školskej stolice".

Učiteľ prečítal, žena mu vytkla opilosť, aj ju musel ísť vyhovárať na zlý trúnok, kamarátstvo a fašiangy, a odprosil.

Dekan ho ešte o tom slovenstve či ako potom zvrtol o panslavisme a katolíctve poučil, že nemôže byť spolu v jednom človeku. Tichý sa ani nezamýšľal, ale mu ani neuveril. Preňho to už bolo zunované o tom panslavisme, a ani teraz neporovnával dobrých Slovákov, panslavistov, či ozaj boli dobrými katolíkmi.

Vzdor tejto vnútornej nevere, dekan sa s odprosením z ohľadu na učiteľovu rodinu, veľkodušne uspokojil a sľúbil, že on s jeho strany ďalšie kroky už neporobí, ale ak kto iný, bude museť pravdu povedať, „lebo by kňazom nebol" — doložil.

Tieto fašiangové darobnice sa skutočne ďalej nerozniesly. Už si predpojatí ľudia s notárom, notárkou a podobne maďaróni z okolia mesta mysleli, že Tichý ten 25. rok doslúži. Tichý s rodinou sa ho tiež úfal dáko dotiahnuť, potom že pôjdu do mesta, ona bude chovať študentov, on si nájde nejakú službičku a budú si spokojne žiť. Dievča dajú tiež vyučiť, syn je už aj tak prvý rok na präparandii.

XVI.

Po roku počal ale Tichý vážne polihovať, choreť. Aj tak slabý chlap prepracoval sa, a pri všetkej jeho ľahostajnosti, chladnosti, utrápili ho, zhrýzli duševne, že sa stával obdobným pijakom.

Dekan, keď žena chodila prosiť, aby len do toho 25. roku vytiahli, smiloval sa nad slzami, ak ozaj sa, a premyslel tak, že zavolal na učiteľove trovy podučiteľa za stravu, kvartieľ a 15 zl. mesačne. Toľko nemal ani Tichý; ale už aspoň mohol vyčkať, čo bude.

V roku Tichý zomrel, prestáv dlhé tyranstvo od vlastného farára, slovenského odroňa.

Ešte pár týždňov pred smrťou, myslel si dekan, že sa mu Tichý za všetko pomstí, a že ho to on dal do novín, a dekan si žiadal, aby to Tichý v tých istých novinách pod vlastným menom odvolal, lebo že jeho duševniu sa neverí. A Tichý ho skutočne umýval, aký je to kňaz svätý, rechtorov a chudoby priateľ, priaznivec, mecén školy atď.

Len to nemal Tichý urobiť, tak mu to nepristalo, ako ma to mrzí, že vám to musím povedať.

Dekanovi nesišlo na rozum, že ho dávajú do novín jeho vlastní žiaci z jeho prvých rokov v Zubrove.

Že mu to nenapadlo... Ale zlé svedomie. Veď Tichý do novín nikdy nepísal, ak trochu pobehal, počítal a odložil, lebo podal ďalej. Musel sa starať o hmotnú výživu rodiny, pri tom mysleť aj na budúce časy. Duševne ani nežil dosť povedome, alebo aspoň vo veľmi úzkom kole. Škola, kostol, rodina, budúcno detí bolo jeho starosťou. Politika (ak akú zastával), národovectvo, priateľstvo, to bolo vlastne s ním akoby zrastené. Konal dačo národného, a nevedel vlastne, že sa to už národným menuje a je jemu zakázané. Žili proste, ako žijú dedinčania, v priateľstve s obcou, predstavenými a celým svetom; tešil ich život, práca a neponosovali sa a žili deťom, ona v práci okolo domu, on okolo školy, a keby nie maďarčina, boli by mali aj za 100 rokov zlaté časy, a keby im ich nebol kalil dekan a nové časy samy.

Škrvačili, od úst si odtŕhali, len aby deťom bolo. Pohár vína na svatbe, cigarka darovaná, a keď v nedeľu na kolkárni vyhral dva groše, bolo všetko jeho mimoriadne potešenie. No a keď len chorý nebol, ďakoval Pánu Bohu aj za tie dary. Bol hodne necitlivý, preto ani škriepky, svady nikdy nemal, politisovať nevedel, rozohniť sa, no trocha ešte za mladi, ale od 40. rokov nikdy. Prílišnú citlivosť druhých nemohol vystáť a v jemnej urážke predsa urážku vyrozumel.

Čo mu vrchnosti nadelily, urobil všetko s prehnanou svedomitosťou dotýčne školy, kostola. Deti za 10, za 15, za 20 rokov deň po deň skoro potme vychádzaly zo školy; bránil včasný eksamen.

Najhroznejšie preň bolo, keď mu pensionovaním vyhrážali. Že kde sa obráti ešte mladý chlap? alebo ak bude dlho chorľaveť... skoro plakával, a z pensie nevyžije a deti sú tu a v skole ešte. Vše si zúfal a netrúfal by si bol iného chleba sa chytiť, ani čo by si mu ho bol podával. Visel na tom učiteľstve, ako klinec na stene.

Bál sa, že mu deti, žena a on hladom pomrú; lebo čože je vraj 2000 zlatých a 10 mesačnej pensie...

S najfatalistickejšou oddanosťou ba húževnatosťou, akoby ho bol chcel z mostu strhnúť a domov si uchytiť, spievaval v ťažkých chvíľach zúfalstva, pošlého zo sprostého týrania so strany maďarónskych predstavených, akúsi o Jánovi Nepomuckom, že akosi... — „ten starý nepřítel, by ho zkaziť chcel; ale že sa mu to nedá, že on patrona má, a to je svatý Ján Nepomucký.“

A toto bola aj jediná jeho pomsta, aj to dlhé roky nie povedomá! Len dekana mal čert vziať vše od zlosti, keď mu ju každý utorok zaspieval. Myslel si, že pod tým „starým nepřítelom“ Tichý jeho rozumie. Povedali mu to a potom si už aj jeho myslel. Do tých čias si myslel všeobecne, všetko zlo, čo ho stihlo a stihnúť má! A dekan nemohol nič proti Janovi Nepomuckému, lebo ho celá dedina rada videla a každoročne bola k nemu pobožnosť, sprievod na most ako aj k Florianovi, s ktorým stál na moste, a dedina ležala hlboko, s jednej druhej strany riečky, tak že keď padol príval, už zapaľovali sviečky a spievali na moste staré ženy, aby ochránil. Nuž proti tomu povedať slova, tak ho za kacíra vyhlásia, biskupovi oznámia.

Ale na to tiež treba uši a zatopené srdce, počúvať za 15 rokov „ten starý nepřítel“, cítiť sa ním, a ním predsa zostávať až do smrti.

XVII.

A kto dosiaľ veril mojej rozprávke, uverí mi aj bez dokladov, aby som skončil —, že za vyše 30 rokov, čo bol dekan v Zubrove, dedina tak upadla v každom ohľade, že nepovstane ani za 60!

Ťažko umieral chudák Tichý, že bol ešte mladý, a že nestačil zaopatriť tak, ako by bol chcel, svoju rodinku.

Vy ste ju sami opustili k vôli panskej láske, cieľom sebeckým. Mimo iného ste aj zbohatli. Ale pozrite, ako zchudobnely vaše ovce. Keby tak — po katolícky — prišlo vám ich teraz viesť pred pastiera, pomyslel by si, že sú to opité, ošarpané opice.

Maďarónčili ste za vyše 20 rokov, a čo z toho? No ba! Vychovali ste jednoho maďaróna, kňaza k tomu. Pomaďarčil si už meno a svet vraví, že je múdry. Ale či je vám to dostatočná náhrada za tisíc schválne osprostených...

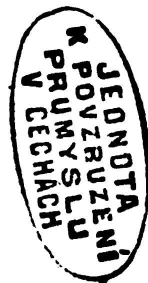
„Áno je!“ dokladám, ako by som vás na vlastné uši počul.

No ja vrátim sa ešte k vám, a vy musíte povedať, že pochybené bolo vaše životné dielo, keď aj v živote nerozbili a nezmrvili ste ho na prach aspoň vo vlastnej duši, keďže sa v ľuďoch to rozbíjať nedostane vám už druhých 60 rokov života.

Ospovedať si vás zavolal Tichý, a vy priateľsky-prajne stisli ste mu ruku, zostali pri ňom chvíľku, vypytovali sa na jeho bôle, aj ste mu vykali, ako na počiatku, keď Tichý prišiel.

Prijali a vyprevadili ste ho priateľsky, lenže, keď medzi tým bol práve — tu kuse popísaný — život nebohého Tichého...

LITERATÚRA.

— Táborská „Jiskra“ prinesla dňa 15. júna 1904. nasledujúci Dobrý návrh:

„Když odehrával se prvý proces slovenského poslance na uherském říšském sněmě, advokáta Veselovského, navrhl dr. E. Lederer v pražském týdenníku Přehledu, aby Češi sami se postarali o řádnou, pravidelnou a stálou informaci ciziny, o křivdách do nebe volajících, jichž se dopouštějí Maďaři na Slovácích. Návrh pro praksi by zněl, aby české denníky — je jich již požehnaný počet devíti — vyslaly společným nákladem na Slovensko obratného žurnalistu, který by jim podával pravidelné zprávy o věcech slovenských a spolu se zavázal referovat o útiscích maďarských proti Slovákům soustavně do světových listů.

Náklad byl by nepatrný a rozhodně by nebyl žádnou obětí. Šlo by jen o to, slovenskému zpravodaji zabezpečit existeční minimum jistým fiksním platem. K tomu by stačilo, kdyby každý z denníků přispíval deseti až patnácti zlatými měsíčně — peníz to, který při velikých výdajích denního tisku již nepadá na váhu, a který by listům se kryl jednak dobrými a hojnými zprávami ze Slovenska, jednak tím, že by mohly uspořit honoráře na jiných věcech, leckdy neužitečných a zbytečných. Ovšem bylo by dále nutno zjednat slovenskému referentovi styk se světovým tiskem. Ale to bylo by již bez nákladů. Korespondence cizím listům nevyžaduje obětí, spíše vynáší. Musili by pouze vlivnější čeští lidé — politici i vědci — kteří mají spojení se zahraničním tiskem, slovenského dopisovatele odporučit a vymoci mu přijetí. I to by byla věc netěžká. Kdo zná poměry, ví, že častěji jsou hledáni korespondenti o českých věcech do cizích listů, nežli se nabízejí. Návrh tedy byl dobrý a byl snadno uskutečnitelný. Ale co se stalo pro jeho stělesnění?

Dr. Lederer a Spolek českých akademiků-židů zaslali peněžní příspěvky na předběžnou akci. Více pozornosti návrh nevzbudil. Z českých denníků ani jeden si ho nevšiml. Československá Jednota snad o návrhu ani nezvěděla. Teprv, když konal se proces Veselovského v druhé instanci, a když skončil horentním odsouzením slovenského poslance pro směšně nevinné jeho volební řeči, došel návrh nového ohlasu v kolínské České Stráži. Nyní všimly si ho ještě Moravské Rozhledy — a zase bylo a je ticho.

Zdá se, že je u nás osudem, aby dobré návrhy byly psány pro noviny a ne dávány pro život. Musí tak být? Jistě ne. Je třeba jenom překonat pražskou nehybnost, přinutit naše listy denní, aby konaly svou povinnost. Jak a kdo to má učinit? Nemá-li pražský tisk dosti smyslu pro národní potřeby a své povinnosti i svůj prospěch, může tu působit aspoň tisk venkovský.

Stačí jen, budou-li krajinské listy stále ukazovat na nesplněnou povinnost našeho denního tisku a budou-li vytrvale přesvědčovat své čtenáře, že postarat se o pravidelnou informaci Čech i ciziny o věcech slovenských je pro nás nad sůl potřebnější. Další učiní

již uvědomělí čtenáři sami. Až budou platit předplatné svému dennímu listu, připíší na kupon stručné upozornění, že postrádají v něm pravidelné a přímé zprávy ze Slovenska. A neučiní tak jenom jednou, nýbrž při každém placení tak dlouho, dokud se nedozví, že jejich denník si opatřil na Slovensku svého korespondenta. Ale jenom tím se nespokojí. Kdo z nich jsou členy Československé Jednoty, upozorní její výbor na návrh, jak sprostředkovat a opatřit nejrychleji slovenskou korespondenci. Stejně učiní u svých spolků ti z nich, kdo jsou přispívajícími členy Spolku českých žurnalistů a Jednoty československých žurnalistů. Rovněž důvěrníci Národní Rady nebudou mlčet, ale obrátí se na své ústředí a budou stále požadovat, aby i Národní Rada pro dobrý návrh, kterým by se aspoň v jednom směru osvědčila vzájemnost československá, pracovala. Jednota československá, Spolek českých žurnalistů, Jednota žurnalistů československých jsou korporace, jež nesmějí se pouštěti tu z obliga.

Opatřit Slovákům, jak možno nejrychleji a levně, řádnou informační kancelář — třeba zatím s jediným zpravodajem — pro Čechy i cizinu, je nesplněnou naší národní povinností. Udržováním agitace a stálým upozorňováním čtenářstva na tuto potřebu učiní krajinský tisk zadost své povinnosti ve věci. A věříme, že ani čtenáři nedají se svým tiskem zahanbit a budou ihned jistě také konat svou povinnost: alarmovat svůj denník a příslušné své spolky, aby se jednou aspoň o jeden dobrý návrh staraly."

Z českých časopisov len pražský „Čas", přerovské „Moravské Rozhledy" a Masarykova „Naše Doba" majú stálych dopisovateľov zo Slovenska.

KRONIKA.

— Slovenský Týždenník mal dňa 2. mája tlačovú pravotu. Pred súd postavený bol vysl. 81-ročný farár Andrej Rojko, pre článok o prenasledovaní slovenčiny: „Novomódne lúpežníctvo" z 18. júla 1903. Vzdor všetkým námahám fiškusovým bol oslobodený. — Dňa 31. mája mal druhú tlačovú pravotu pre niekoľko politických článkov. Odsúdený bol na 140 korún pokuty a na zaokrytie útrat. — Koncom mája složená bola kaucia 11,500 korún, aby sa mohol týždenník voľnejšie rozpisovať o politických pomeroch našich.

— V Martine už tri roky leží vzácne dielo veleb. p. farára Medveckého o „Detve". Nevydávajú ho vraj preto, že sa boja deficitu. Myslíme, žeby toto cenné dielo našlo odbytu aj v Čechách, a v najhoršom páde žeby sa mohla získať preň podpora od českých vedeckých ústavov. Ale nechať dobrú a bohatú literárnu prácu ležať, je chyba, a v našom literárnom suchopare — hriech proti literatúre slovenskej. Dúfame, že monografia „Detvy" čo najskorej uzre svetlo sveta.

— Nový slovenský časopis vychodí vo zvol. stol. pod názvom „Praktický včelár“. Redaktorom jeho je M. Pomekáč v Čerene (p. Horná Mičiná).

— Vo Zvolene zakladajú účastinársku kníhtlačiareň, s kapitálom 20.000 K. v 1000 účastinách. Nie je snáď vhodno k existencii malých „Zvolenských Novín“ viazať kníhtlačiareň, ale aj tak pri aspoň čiastočnom uplatnení zabúdaného „svoj k svojmu“ neboly by výhľady zlé. Vznik deviatej slovenskej kníhtlačiarne mal by byť vážnym mementom naším ústavom, obchodníkom, „Spolku sv. Vojtecha“ atď. Na pr. kalendár sv.-vojtešského spolku tlačí sa u cudzej firmy v 18.000 výtiskoch. Slovenská kníhtlačiareň mala by na štvrť roka roboty. „Katolícke Noviny“ tiež. Hic Rhodus.... V Pešti a vo Vimperku vychodí viac ako 15 slovenských kalendárov. Nebol by už čas vyhlásiť bojkot týmto cudzím, bezobsažným a zväčša nám škodným produktom?

— A ešte Tőketerebeš. Martinský „Felvidéki Hiradó“ protestuje proti našej poznámke o Trebišove a vyslovuje nám svoju nespokojnosť. Nár. Noviny berie pod ochranu: „Politika ích je reálna, dôslednejšia, a skorej ospravedlniteľná, ako politika Hlasu, ktorý chce Slovákov počeštiť.“ — V tomže čísle je nápad na autora článku „Zo štatistiky duševného života v Uhorsku“ (v Slov. Přehledu), z ktorého citovali sme minule niekoľko čísiel. Pisateľ pokladá za pisateľa p. Andreja Páričku z Koštian, a hrube naňho útočí hlavne pre naše úvodné vety k citovanému úryvku. Že článku v S. P. ani nevideli, rozumie sa samo sebou.

— V Bánovciach zakladajú nový peňažný ústav so základným kapitálom 60.000 korún.

— Poslanec Veselovský bol nedávno — ako známo — pred nitr. súdnou stolicou osvobodený z pod obžaloby pre poburovanie proti maďarskej národnosti, ktorého mal sa dopustiť vo svojích programmných rečiach. Kr. tabula v Prešporku výrok nitr. súdnej stolice zrušila a odsúdila Veselovského na 1 rok štátneho väzenia a 1000 korún peňažnej pokuty. Zvedaví sme, čo povie na to kráľ. kuria. Ešte aj novú pravotu má vo výhľade posl. Veselovský, a síce žaluje ho senický slúžny pre pomluvu úradu.

— Považské Noviny referujúc o Berzeviczyho novom učebnom pláne pre ľudové školy a o nedávnej porade, na ktorej boli aj poprední hodnostári cirkevní, píšu: Že Zelenka, Szentiványi, kalvínski biskupi a i katolícki vysokí hodnostári sa neozvali oproti takémuto znivočeniu cirkevných škôl a vysmiatiu celej cirkevnej samosprávy, tomu sa pri dneskajšom prúde a poľovke na biskupenie ani trocha nedivíme, ale že pán vyslanec slávnej Skalice, kanonik J. Černoch — ktorý na dol a medzi svojimi voličmi sa vydáva za iskrenného Slováka — tiež pomáhal dláviť cirkevné školy, na tom sa právom pohoršujeme. Pán kanonik ak iste súčasne odľahčil svojmu svedomiu pár stozlatovým darom na niektorú školu alebo faru svojho okresu,

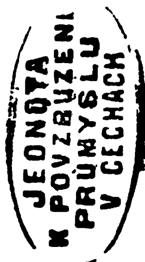
aby takto opätovným spôsobom utlumil hlas svojho svedomia i oprávnenú nevoľu svojich voličov. Toto my ale považujeme za judášsky groš.

— Slov. Museálna Spoločnosť má do konca roku 1903. u členov požiadaviek do — 3000 kor. Správa vyzýva členov, aby plnili svoje povinnosti. Ľahostajnosť ohrožuje existenciu jediného slov. kulturného ústavu.

— V Báčke učinený bol zase krok k hospodárskemu osamostatneniu. V Kysáči zakladajú slov. peňažný spolok s kapitálom 60.000 kor. v 1000 účastinách.

— V Amer. Slov. Denníku uverejňuje A. Škarvan rozpomienky na vojenský život. Zaujímavú prácu túto, vyličujúcu mimo iné tiež ako Škarvan odoprel nosiť zbraň a zriekol sa vojenskej služby, vyšlú pred časom po rusky, vydá Škarvan v knihe slovenskej. Objednávky prijíma kníhtlačiareň Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

— O prevezení ostatkov Jána Kollára do Prahy píše 21. mája v Nár. Nov. p. Hurban. Myslíme ale, že veľkému Slovákovi Kollárovi nie je treba, aby mu Hurban vystielal nový hrob vlasmi ľudí, ktorí sú redakcii Nár. Nov. nemilí. Ani pri takejto príležitosti nevie si odopreť, aby po dakom nepľuvol. Zášti jeho neušiel ani prof. Pastrnek, ktorý mal prednášku o literárnom živote J. Kollára, a o prof. J. Jakubcovi, najlepšom znalcovi Kollára a jeho doby, píše medzi iným toto: „Mesto (Praha) vydalo malú brošúrku o Kollárovi, dalo ju tlačiť v 20.000 výtiskoch a rozdávalo ľudu. Žiaľ, jej napísanie sverili p. J. Jakubcovi, ktorý sa považuje za veľkého „kollaristu", ale patrí k tak zvaným „realistom", čo sa i zračí v jeho povrchnej prácičke. Medzi iným pán Jakubec počína charakteristiku Kollára (str. 9.) takto: „Svým životem Kollár zůstavil nám skvělý příklad takzvané drobné práce národní, která i za nepříznivých těžkých okolností vedena jsouc vyššími zájmy dobývá úspěchů". Nuž hľa, to je kliatba hlúpych hesiel a prázdnych realistických povedačiek: Hovoriť o „Slávy dcére", o „Kázňach", o „Cestopise, o celej borbe Kollárovej v cirkvi a národe, ako o drobnej práci, hovoriť o krokoch duchovného titána, že robil krôčky — je nechutná hlúposť. Drobný je rozumček „kollaristu", ktorý myslí kopať za pokladmi, ale nachádza iba červíky. Naťahovať prácu a život Kollára na malinké kopýtko realismu" atď. Zášť je slepá, a zo zášti prevádza pán Hurban jedno salto mortale za druhým. Nedávno na pr. bránil Vereščagina proti „západníckej perfídnej žurnalistike", ktorá vtisla Vereščaginovi biľag „revolucionárštetca". Pán Hurban nerozumie, že sa tým mieni spôsob podania, že Vereščagin to bol, ktorý nechal starého parádneho spôsobu líčenia bitiev, a že vojnu líči v celej pravde a hrôze, bez zakrývania, a Hurban myslí, že ho západnícka žurnalistika vyhlasuje za — nihilištu, a svádza s ňou don quixotský boj.

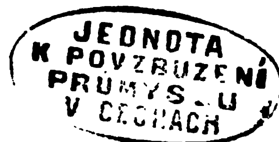

— Budúce (dvojité) číslo „Hlasu" výjde koncom augusta.

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

MILAN HODŽA:

REALISM U NÁS.

II.

Pokrok vo vedách exaktných prichvátal behom minulého stoletia tak prudko, že človečenstvo bolo novými a novými jeho výdobytkami omráčené. Sústrednila — povedal by som takmer: absorbovala sa v ňom toľká energia ľudského umu, že všetkého druhu vedy technické ďaleko predstihly vedu abstraktnú. Pokrok elektrotechniky, napríklad, ujímal sa v pospolitom žití hneď, lebo bol človek na najnovšie vymoženosti vedy odkázaný. Je to konečne prirodzené, že praktická veda hrá v reálnom každodennom živote zástoj prvý, a — dajme tomu — filosofia a estetika že je praxi podriadená. I duch ľudský podlieha fysickému zákonu o sotrvačnosti, podlieha atavismu. Wattovi a Edisonovi snadnejšie bolo vyburcovať zo sna svet a strhnúť ho za pokrokom technickým a praktickým, než Spencerovi rúcať vývodami abstraktnými predsudky a konvenciu v živote duchovnom. Preto sa ani nemôžeme čudovať nad tým, že pokrok praktický kráča víťazoslávne a bez prekážky v pred, kdežto pokročilejšie náhľady filosofické a náboženské že musia sa boriť s úžasnými hrádzami, ktoré si duch ľudský vo svojom atavisme alebo aspoň konservativisme sám nastaval. V technickom živote reakcie niet, vo svete duchovnom dvíha sa ona podobne tej hydre, ktorej na mieste každej zťatej hlavy narastie nová.

Lebo duchovná reakcia javí sa dnes v umení, javí sa v náboženstve, vo filosofii, v belletrii. Dnes, po Zolovi, môže existovať v Paríži Edmond Rostand, a javisko XX. stoletia trpelive znáša jeho bájku o východnej princezne, za ktorou plával romantický hrdina dva roky, túžbou a nemocou skľúčený, a keď sa mu loď dotkla zasľúbeného brehu, dokonal. A nie len v poesii vracia sa romantika. Alebo či náboženská filosofia Tolstého nemá s romantikou nič príbuzného?

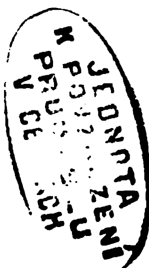
Prečo toto všetko pripomíname, keď píšeme o realisme u nás? Preto, že s touto všeobecnou reakciou úzko súvisia isté heslá, vy-

norivšie sa na povrchu — keď i nie našeho verejného života, tak aspoň na povrchu (!) officiósneho smýšľania našeho národného orgánu. Odtiaľto práve stihla už neraz našu pokrokovú skupinu výtka, že nápodobíme vzory cudzie, cudzozemské a cudzonárodné. V úvode tohoto článku zmienili sme sa práve o konservatisme ako o plode cudzom. Naznačili sme, odkiaľ prišiel, jaké boly jeho začiatky a jaké sú jeho ciele. A do vôd konservatismu, ba duchovnej reakcie, vesluje inšpirátor našeho orgánu čím diaľ, tým hlbšie. Preto pripomíname tu onú reakciu všeobecnú, lebo, ako vždy, tak i teraz dokazuje sa fakt, že nie my sme tí, čo z cudziny importujú filosofický podklad pre náladu a náhľady, ale práve ten istý inšpirátor ktorý ešte i len vtedy, keď o Pána Kristovom mysteriume rozjíma, hľadá smer a základ u lorda Chamberlaina, gentlemana to z krvežíznivej Anglie a syna lstivého Albiona.

Tento Mister náleží totiž ku predným harcovníkom tej filosofickej reakcie, ktorí by nedbali nazpätzreformovať ideu pokroku. Sotva vymanil sa duch ľudský z objatia starej konvencie, už ho kommandujú nazpät a v retrográdnom postupe neznajú pozastania iba až za stredovekou renaissancou. Prikladajú oni ruku k tomuto dielu, bez odporu, veľmi umne a takticky. Svet už len predsa okúsil filosofiu — i dávajú mu filosofiu. Pod summárnym titulom idealismu zahrnujú oni všetko to, čo sa voľnému vzletu ľudskej myšlienky a čo sa slobode svedomia stavia v cestu. Skromnosť osoby, túžba za niečim neznámym (personifikácia božstva!), a tak bezpodmienečná úcta nie len nadľudskej ale i veľmi ľudskej auktority, a tak úcta historických útvarov spoločenských a hospodárskych: okolo tohoto točí sa ich „idealismus“, to jest ten zpiatočný smer, ktorý si oni na zboreninách zapadlého a na počiatku minulého stoletia ešte aspoň esteticky pekného idealismu vystavili. A o tomto importe, ako o novom základe moderného konservatismu, myslíme, že nám, Slovákom, nepristojí. On bol peknou ozdobnou obrubou Štúrovho ideálu, pred šesťdesiatimi rokmi. Ale už i Štúrov program priliehal tesno ku potrebám reálnym. Je pravda, i starý i nový náš idealism videl a vidí ľud; lenže Štúr videl v ľude politického faktora ako nádejného držiteľa moci, kdežto dnešný idealism je výbojne aristokratický a vidí v ľude prostriedok; dnes vidia v ľude priekopníci „idealismu“ massu, ktorá má si ctiť auktoritu, dľa Štúra bol auktoritou ľud sám.

Smýšľanie idelistické a realistické javilo sa najvypuklejšie v umení. A najstaršie pamiatky nás učia, že idealismus sám nevytvoril nič

monumentálneho. Od Homera až po Rafaela splýval idealism s realismom v hladký súlad, a z tohoto objatia pošly všetky ctihodné umelecké pamiatky z umeleckého staro- i stredoveku. Idealism samotný bol privozdušný, drasticky rečeno: priprázdny ešte i vtedy, keď sa mienky o umení kategoricky začaly triediť a samo umenie keď sa dľa nich už vrstvilo na smery. Keď i nie materialismus, alebo verismus, ale realismus bol vždy takým činiteľom v umení, o ktorom ani ztrnulí idealisti nemohli povedať, že by bol quantité negligeable. Mám na to ctihodného svedka, v otázkach umeleckých majstra, a to slovenského. „Na realismus žalovať sa — písal Svetozár Hurban Vajanský* — je nemiestno: on je prirodzeným následkom demokratisovania umenia.“ Ba Vajanský videl v realisme priamo nevyhnutný následok nacionalismu (pravého a dobrého nacionalismu, čo my teraz jednoducho národnosťou zveme), lebo na tom istom mieste píše ďalej: „Nacionalismus, keď i nebol hádam zákonným otcom realismu v umení a literatúre, bol iste prvým kmotrom.“

Ani niet nemiestnejšej insinuácie, jako je tá, že realismus je štep, presadený z pôdy cudzej. Veď práve v tom je kus realismu, že tak si hľadíme utvoriť program myslenia, aby naše náhľady zodpovedaly nie len všeobecným a neprevrhnuteľne postaveným zásadám filosofie, ale i potrebám životným, reálnym, pomerom skutočným, ba ešte viac: nasnovať niť myslenia na minulosť, do harmonie uviesť dnešok s historiou, z dávnych dejín, z úkazov dnešných a z povahy národa konštruovať si svetový názor. Keby bol vzniknul realismus na Slovensku roku 1891, Vajanský by bol býval jeho predným hlásateľom. Vtedy, roku 1891 písal teda a myslel Vajanský (na spomenutom mieste) takto: „Národná myšlienka je súčasne i demokratická, v tom smysle, že byť nacionalistom a neblížiť sa k ľudu, je non sens.“ Podpisujeme a doplňujeme: Byť nacionalistom v tom smysle, že sa ľud považuje len za vzácny, umelecký alebo politický prostriedok, a že sa mu na miesto demokracie odporúčajú chamberlainovské auktority, to je tiež asi to, čo latináci non sens-om volajú. Tak, ako vystihnul vtedy Vajanský povahu realismu a demokratismu, tak rozumieme im dnes my, lenže nie len v umení, ale vo všetkých prejavoch národného žitia. Nepôjdeme tou cestou, na ktorú sa starý dobrý nacionalism (u nás Štúrovský, u Čechov Palackého a Havlíčkov) behom času zvrhnul a postavil pod prápory

* Ovšem roku 1891, v Národních Novinách, v besednici „O dnešnom prúde v umení a literatúre.“

„idealistických“ (!) filosofov konservatismu a reakcie. My sme demokrati, preto i nacionalismus chceme demokratický. Ten nacionalismus, ktorý stal sa prázdnym heslom voči ľudu a teplou hradou šovinismu na vonok: ten nacionalismus je zlý. To je realism v otázke národnej.

A v čom má sa javiť tento náš národný či národnostný realism v živote praktickom?

III.

To jednostranne idealistické ponímanie uderilo svoju pečať na všetky novšie udalosti a deje našeho národného života. A od prílišného idealismu k utopismu a naivite je v praktickom živote len jeden krok. Jaká bola naša politika od doby provisória, od začiatkov ústavy a potom od panstva liberalismu až po dnes? My hovoríme: idealistická, ale naši kritici, ani nie maliciósni, tvrdia, že bola presýtená utopiami a pribarvená naivnosťou. Naša spisba nosí hrdé meno panenskej čistoty a ideálni básnici ju prirovnávajú ku dnes napadlému sňahu, — ale či ozaj vo svojej nevinnosti dostála tým výchovným úkolom, jaké by sme my, malý národík, od nej právom čakali? No, idealismus je taký: vznáša sa nad skalnatými štíty Tatier a hľadá hviezdy, ale do nízkych údolí všedného života ľudu nesostúpi. Deroguje mu všetko, čo je len užitočné a len za príčinou chleba potrebné — no, načo šíriť reči o abstraktných systémoch vtedy, keď ide nám o rozlúštenie otázok pálčivých a nie nadoblačných, lež silne pozemských.

Bez toho, že by som hlbšie začieral do filosofického arsenálu realismu, predložím otázku: v čom by sa mal asi javiť realism u nás v živote národnom?

Je to nápadné, že v otázkach obchodných poddáva sa i Slovák istému všeobecnému zvyku, a zkúma vec a okolnosti, sú-li reelné. Drasticky rečeno: ide-li nám o vlastnú kožu, to sme ostražití a úzkostlive realistickí. (I tí idealismom chovaní slovenskí účastinári, poučení o hodnote idealismu v obchode a peňažníctve tak často a citlive, začínajú sa dívať na obchody reálne.) Ide-li však o veľké veci národné, ktoré sa týkajú našej kože až prostredne a v druhom rade, tu dá sa slovenský národ strhnúť demagogickému nadávaniu na realismus a iné -ismy a so zatajeným dychom načúva apoštolov idealismu, o ktorom, ako známo, dá sa písať veľmi blahozvučne a slohom kvetistým.

Keď som sa už dotknul obchodu a financií, natíska sa mi otázka,

či by nebolo záhodné, aby sa ten inštinktívny obchodný realism rozvinul v otázkach národohospodárskych v celý system? Výhoda jeho je v tom, že má širokú a všestrannú koncepciu. A naša slovenská hospodárska práca jakúže mala koncepciu? Pozostáva ona ešte i dosiaľ v tom, že sa na jednotlivých posíciach pozakladajú potravné spolky, kde-tu mliekárne, za prajnejších okolností peňažné ústavy. Teda naša hospodárska organisácia začala sa emancipovaným drobným ľudovým kupectvom a obchodmi bankovými — lepšie rečeno požičkovými. A tu sa mi už núka otázka: či je to pre hospodársku organisáciu spoľahlivý základ, keď že sú drobné obchodíky a bankovníctvo ani len nie zvláštnym odvetvím hospodárstva, ale vlastne len jednou z hospodárskych pomôcok, len jedným prostriedkom hospodárskej politiky. My začali sme ústavmi, ktoré sprostredkujú odbyt výroby, i to v miere tej najmenšej, ale na organisáciu samej výroby sa vôbec ani nepomýšľa.

Alebo kde že máme čo len jedneho sdruženia hospodárskeho? Kde sú nám vzorné hospodárstva? Kde hospodársky priemysel mlyny a sladovne? Pri pluhu a pri zpeňažení obilia sme za Slováka ešte ani krížom slamy nepreložili. Pár desiatok tisíc Nemcov od Pezinku dolu po Železnú stolicu môžu mať svoj Bauernbund, svoje obilné sýpky, obilné bursy — a my? Hja, idealismus! kto by si tu šiel viazať vzlet fantásie umelým hnojivom!

Pokusy o stvorenie priemyslu boly u nás viacnásobné. Jaká to Golgotha od sudodielne až po Cellulosu a Helios! Samá ideálna koncepcia. Pán Boh povedal: budiž svetlo a bolo svetlo. U nás štát vyhadzuje milliony a kommanduje: buď priemysel — a od štátnych pánov, od zaslúženého terču našej opposicionálnej kritiky učíme sa i my. Sháňame sa za exotickými podnikmi a nevidíme, že je na Slovensku už dávno domáci priemysel košikársky, varečkársky, výšivkársky, rezbársky, hrnčiarsky — ad infinitum. Jaký by tu bol reálny smer? Podopreť domáci priemysel. Kúpiť päť pecí hrnčiarom, postaviť školky výšivkárkam, nahradiť klesajúce plátenkárstvo modernými krosnami, socialisovať drotárov, sústrediť pokusy drevodelnícke v jeden-dva životaschopné podniky. Na domácej a už zaoranej pôde domáceho priemyslu môže vyrásť i väčší priemysel bez toho, že by účastinári po dvoj-trojročnom ideálnom šafárení vo forcirovaných podnikoch museli zmierniť svoje oduševnenie za slovenský priemysel al pari.

V Honte znám jeden-druhý potravný spolok. Tam správa spolku zamestnáva šikovných ľudí, po krátkej praxi pošle ich do učemia

na Moravu, slovom, vychováva obehodnícky dorost. V takomto jednaní vidím reálnosť.

Jednostranný náš vývin hospodársky nesie červavé ovocie už teraz. Investície našich peňažných ústavov boly natoľko idealistické (patrne klonily sa tiež nejakej auktorite), že dnes už v skutku treba hodná dávka ideálnej trpelivosti na jaké-také sanovanie.

Známkou toho idealismu v pomere k ľudu je takzvaný národopisný lyrism. Klábosíme o špatno-krásnom ľude a v obdivovaní jeho kroju a jeho reči zredukujeme celý široký pojem národnosti na reč, na šatstvo a na národnú či ľudovú poveru. Pri takomto plytkom myslení o národnosti zabúdame na to, že každý národ má svoj osobitný charakter. Rečove bránime sa proti maďarisácii jako lvi, — pekne. Ale charakterom a mravom maďarisujeme sa. Kukáme u gentry „wie er sich räuspert und wie er spuckt.“ I medzi nami zahostily sa isté manýre kamarátstva. Kritika osôb, pôsobiacich vo verejnosti, valieva sa síce ako tatranská riava v dôverných rozhovoroch a poza chrbty, ale verejná kritika je z nášho života vystrnadená, alebo biľagovaná. Ruku na srdce, páni moji; trochu toho realistického „rezania“ by nám snáď už bolo usporilo nejedno nečakané a frappantné fiasko vo volebných pohyboch, bolo by nám usporilo nejeden finančný škandálik a bolo by nám zachránilo nejednu sto-tisícku.

Máme potom peňažné ústavy, ktorým vedie sa skvele. Dividendy fŕkajú sťa tie iverčeky pod tesárovou širočinou, reservné istiny rastú sťa lavína, účastinári si pochvaľujú. Tieto závody viedly si reálne a solídne. Na obvyklý úrokomer dávaly, boly pedantné. A týchto ústavov sa to ani tak netýka, čo tu z tajnejších priečinkov môjho písacieho stolku vyklebetím. Tam nachodia sa dopisy chudobných ľudí, ktorí tvrdia, že ich tá a tá požička v tom a tom našskom ústave stála 12%. I 14%. Úrokomer bezúhonný, ale manipulačné trovy, provísie pre humánnneho pána sprostredkovateľa atď. Jaký že si, ty môj idealismus, vo svojej nevinnosti dojímavý! Peštiansky ústav malomajetníkov konvertuje na 4%, popri naších peňažných ústavoch vznikajú ústavy nám nepriaznivé a konkurrentné, — páni slovenskí bankári: pozor! A ľud, jeho veličenstvo ľud?

Ale toto sú všetko len incidenty. Prizreme sa my idealismu i v literatúre, v kultúre a potom v politike. (Pokrač.)

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.

(Pokračovanie.)

Ten názor, že oba tieto hlavné piliere moderného sociálneho hnutia nie sú ľubovoľnými výtvormi, ale neodvratiteľným výsledkom dejinného vývoju, je ešte tak málo rozšírený, že sa vyplatí, niekoľko slovmi o ňom sa zmieniť.

Vopred ale treba poznamenať, že ani v jednom spise Marxovom alebo Engelsovom, ktorým je potom nenahraditeľným doplňkom Anti-Dühring, ako i všetkých Marxových theorií, nenachádzame žiadneho dôkazu k tvrdenej „nutnosti" pochodu sociálneho hnutia, ktorý by dnešným požiadavkám vedeckej methody úplne dostačoval. Známo je, že Marx stojí na pôde Hegelovej dialektiky, na ktorú dnes už ale ako na prekonanú pozeráme. Dôkaz dialektický — prvý akcidens — teda nedostačuje. Theoria o „prevratoch", o „negácii negácie" zdá sa nám dnes už byť zastaralou. To, čo my žiadame, je psychologické odôvodnenie sociálnych dejov, a o tieto sa Marx pramálo postaral.

Tu sa mi vidí veľmi ľahkým túto medzeru vyplniť. Chcem sa pokúsiť o to, nakoľko mi to čas, ktorý mi k disposícii stojí, dovolí.

Prečo musí byť cieľom každého proletárskeho hnutia, ktorý sa javí vo forme ideálu, demokratický kollektivismus, t. j. spolčovanie produkčných prostriedkov na demokratickom základe? Zdá sa mi, že nasledovná úvaha nám zodpovie túto otázku.

Moderné sociálne hnutie snaží sa o to, čo môžeme emancipáciou proletariátu nazvať. Toto má teraz dve strany: jednu ideálnu a druhú materiálnu. Samo sebou sa rozumie, že ideálne emancipovanou sa trieda môže považovať len vtedy, keď ona ako trieda hospodársky a zároveň teda i politicky panuje, prinajmenej ale aby bola neodvislá; proletariát tedy, poneváč je odvislý od kapitálu ekonomicky, teda len vtedy, keď táto odvislosť prestane. Mohli by sme si myslieť, že by podnikateľov udržoval proletariát ako podriadených, ktorí by produkciu ako splnomocnení viedli. Potom by ale vedenie nebolo v rukách podujímateľov ako dnes, ale v rukách proletariátu, tento by bol teda pánom situácie. Do tých čias, pokým je toto panstvo nie dosiahnuté v nejakej forme, nemožno o emancipácii hovoriť v smysle triedy. Práve tak materielne nemôže sa

hovoriť o tom, pokým všetky tie okolnosti pôsobia, ktoré zo stanoviska triedy považované sú za vlastné príčiny jej sociálnej inferiority a ktoré se odvodzujú z kapitalistického hospodárskeho systému. Keď si tedy proletariát jasne určuje cieľ, tak tým cieľom môže byť len odstránenie tohoto kapitalistického hospodárskeho systému, — hľadiac zo stanoviska strany. Tu je toto odstránenie vo dvoch formách možné. Buď môžu byť zredukované na malé pomery tie veľké formy, najmä veľkovýroba, ktoré driev malé utlačovaly, tak že by sa veliká svetová a medzinárodná výroba zase lokálnou stala. V tomto páde by ale znamenalo odstránenie kapitalistického hospodárskeho systému krok nazpät, k malomeštanskému spôsobu výroby. Alebo môže byť prevedený tento systém tým, že budú zachované stávajúce formy veľkovýroby. V tomto páde odstránenie nemôže byť ničím iným, ako socialismom: tretie existovať nemôže. Keď teda proletariát nechce odstrániť kapitalismus utvorením menších foriem, nemôže ho inakšie odstrániť, než tým, že miesto kapitalismu postaví organisáciu sociálnu, spoločné hospodárstvo. A ďalej: Protetariát ako proletariát samo sebou sa rozumie môže sa odhodlať len k tejto poslednej forme, bo všetku svoju existenciu od veľkovýroby robí odvislou; nie je on iným, než stínom veľkovýroby, povstáva len tam, kde vládne veľkovýroba. Môžme teda povedať, že sociálny cieľ hnutia sociálneho pochádza z hospodárskej situácie proletariátu. Ale len z tejto: lebo celý dôkaz ostane správnym, akonáhle odpadne táto tendencia k proletársky veľkovýrobnému vývoju v živote hospodárskom.

Na to, čo týmto chcem dokázať, kladiem poznove dôraz, a tým je potreba ideálu, ktorý však nesmieme zameniť s potrebou jeho uskutočnenia. K odôvodneniu toho bolo by ešte treba ďaleko iných úvah, ktoré sú od našej thémy vzdialené. Či vôbec také odôvodnanie vedecky je možné, je otázkou. Lebo je ešte vždy nie dôkazom, že to, čo si proletariát žiada a za čím túži, pripravuje sa spoločenským vývojom. Budem mať neskoršie príležitosť upozorniť na to, že rozširované mienky o „prirodzenom“ příchode socialismu nespočívajú ešte na jasnom myšlienkovom chode.

Za výsledok svojho bádania môžeme tedy považovať nasledujúco — a to je originálna Marxova myšlienka: — sociálne ideále sú bezcenné utopie, pokým sa ony tvoria ľubovoľne v hlave nejakého snílka. Len vtedy dostanú výhľadu na život, keď sa prispôsobnia k daným hospodárskym pomerom, z ktorých súčasne vyrastajú. Uskutočnenie dobrého a pekného je tu zavreté do medzí

hospodárskej potreby. Kapitalisticko-proletárskymi pomermi teda historicky dané podmienky sú ale také, že ideál proletárskych snáh môže smerovať len k sociálnej spoločnosti.

Prečo ale musí triedny boj byť tou cestou k dosiahnutiu tohoto cieľa? Na toto odpovieme na krátko takto: Moderná spoločnosť je umelou smiešaninou početných sociálnych tried, t. j. takých osobností, ktorých rovnosť rodu vyplýva z príslušnosti k istým tvarom či k určitým kruhom hospodárskeho života. Rozoznávame zústupcov feudálneho·veľkostatku, junkerov od zástupcov kapitálu, od buržoasie, representantov remeselníkov, malomeštianstvo od moderných robotníkov za mzdu, proletariátu atď. Každá z týchto skupín hospodárskych interessantov má svoje zvláštne zastupiteľstvo u „ideologických" činiteľov v spoločnosti, t. j. v hospodárskom živote vzdelanejších úradníkov, učencov, umelcov, atď., ktorí sa dľa svojho postavenia a pôvodu k tej alebo inej triede pridávajú.

Príslušnosť k určitej sociálnej triede pôsobí dvojakým smerom: Spôsobuje tak zvláštny, svetový a životný názor u ľudí takých skupín, ktorých myslenie a cítenie shodnými vlivmi okolností rovný rys dostáva. Rovné oceňovanie, rovné ideály sa vyviňujú. Spôsobuje však ďalej určitú snahu po zachovaní stanoviska triedou zastupovaného, jej ekonomickej posície, nie menej jej majetku, spôsobuje to, čo by sme mohli triednym záujmom nazvať.

To teda, čo sa samovoľne vyvíja, je ponajprv rozdelovanie tried, k čomu sa pripojuje treidny záujem. Zastupovanie tohoto triedneho záujmu prevádza sa všade tam, kde sa mu stavajú v cestu iné záujmy ku triednym protivám. Nie vždy musí ale kollidovať zastupovanie vlastného stanoviska triedneho s iným triednym záujmom; samo sebou sa rozumie, že môže časom povstať i záujmová solidarita, no nikdy na vždy. Interessy junkerove musia v istom bode prísť ku konfliktu s interessami buržoasie, interessy kapitalistov zase s interessami proletariátu; a záujmy remeselníkov a kramárov zase so záujmami veľkovýroby; lebo každý sa snaží zvšeobecniť vlastné záujmy a tým vylučuje záujmy iných. Tu platia slová:

„Wo eines Platz nimmt, muss das andere rucken;
Wer nicht vertrieben sein will, muss vertreiben ...
Da herrscht der Streit und nur die Stärke siegt."

A tu sa práve môžu vyskytnúť rôznosti mienky: či to má skutočne dôjsť k „sporu" alebo k „boju"? Nemôžme dúfať, že možno z ľudskosti, zo sústrasti, alebo z účasti pri všeobecnom blahu alebo

z iných ušľachtilých motívov vzdajú sa sociálne triedy dobrovoľne svojho nadprávia, ktoré sú iným v ceste. Už som mal príležitosť na inom mieste svoj náhľad vysloviť, že také dobre mienené posudzovanie priemernej ľudskej prirodzenosti považujú za zcela odporujúce skutočnému životu. Poukázal som aj na to, že nemožno priviesť prísneho dôkazu takého pochopenia ani z tej ani z onej strany, a že hlavný dôvod k takému rozhodnutiu spočíva v hĺbke osobného presvedčenia. Čo mi ale k správnosti mnou zastupovaného realistického stanoviska dôkazy podáva, je tá okolnosť, že historia nám ešte nepodala žiadneho príkladu dobrovoľného sa zrieknutia triedneho nadprávia, prinajmenej chcem povedať: že by sme za každý taký uvedený pád mohli vždy najsť dôkaz vecný a striezlivý. S druhej strany máme nepočetné príklady v historii, kde nejaká reforma započatá bola ľuďmi ľubovoľnými, ideologickými byrokratmi, aby sa ona stroskotala čím najdriev na r o c h e r d e b r o n z e mocného triedneho záujmu ohroženej panujúcej triedy. Pripomínava sa nám neveriacim noc 4. augusta 1789 a zabúda sa na tých 100 horiacich zámkov vo Francúzsku, pripomínava sa nám pruská agrárna reforma, a zabúda sa nielen na francúzsku revolúciu, ale i na deklaráciu z roku 1816., pripomínava sa nám — ale načo príklady sháňať: nech sa ukáže aspoň jeden hodnoverný príklad v historii, v ňomž by sa jedna spoločenská trieda dala pohnúť voči vlastným záujmom z motivov altruistických k principiellne značným ústupkom! Jednotlivé vynikajúce osoby — pravda, prečo nie? To vídavame deň po deň; ale celú triedu — nie! Ak je ale tomu tak, tak musia byť slová veľkého realistu dôsledkom: „Mocný víťazí!“

Tak nachodíme v tomto myšlienkovom vývoji najprv triedny rozdiel, potom záujem triedy, potom triedne protivy a konečne triedny boj. Tak by bol asi Marx vyvinul theoriu triedneho boja, keby sa bol namáhavému pre neho, na každý pád ale samozrejmému psychologickému odôvodneniu poddal.

Ak sa vrátime k nemu samému a k jeho theorii sociálneho hnutia, usúdime zaiste, že vystúpenie Marxovo znamená rozhodný obrat v tomto hnutí, lebo sa ono od tých čias na zcela zmenenom historickom a svetovom názore zakladá. Táto premena bola tým spôsobená, aby som to jedným slovom povedal, že na miesto ideálneho, či lepšie povedano ideologického spôsobu, reálny spôsob uvažovania nastúpil, a tým pre hnutie sociálna myšlienka revolúcie vytisnutá bola myšlienkou evolúcie: duch 19. storočia zatlačil ducha

storočia predchádzajúceho. Pamätujete, ako som sa pokúsil objasniť povahu tohoto ducha v náukach utopistov; je to, ak to smiem sobsažiť ešte raz, oné idealistické nazeranie na ľudí a na život*, ako sa počalo viac a viac z ulíc uchylovať v izby učencov, oná viera v človeka od prírody dobrého, ktorý dokiaľ nebol nejakým poblúdením alebo zlomyselnosťou svedený, nažíval v najlepšom mieri so svojimi spolubratmi, viera v onen „prirodzený poriadok", v minulosť alebo budúcnosť, pevná viera, že je potrebné len objasnenia, dohovoru, aby ľudia boli z tohoto plačlivého údolia privedení zas na ostrov blažených, viera v moc večnej lásky, ktorá vlastnou svojou silou moc zla porazí a dopomôže dobrému k víťazstvu. To bolo to, čo vodcom nebolo známe, ale pri tom všetkom bolo základom všetkých politických i sociálnych hnutí, čo dľa mojej mienky podnes v anarchisme drieme, ako nevyslovený, nedomyslený inštinkt. Toto smýšľanie bolo teda priam opačne obrátené: viera v človeka od prírody dobrého nahradená presvedčením, že je človek predovšetkým sebeckými, nie ale „ušľachtilými" pudami ovládaný, že chová vo svojom vnútri napriek všetkej kultúre a napriek všetkému „pokroku" bête humaine. Z toho dôsledok: že ak chceme vo svete niečoho dosiahnuť, potrebujeme predovšetkým vzbudiť „záujem" normálnej, materiálnej pôdy, že ale potrebujeme — a to bolo najdôležitejšou dôslednosťou pre osud sociálneho hnutia — poneváč vo svete panujú záujmy, siahnuť tam, kde dačo dosiahnuť chceme, utvoriť istý pomer v určitom smysle, istú triedu „emmancipovať", ako proletariát; že sa nesmie proti záujmom triedy kapitalistov stavať len neustále láska, že je ale treba proti moci moc postaviť, ktorá vedie nielen k theorii, ale zároveň i do praxe triedneho boja. Boj je údelom tejto tvrdej a nelaskavej proletárskej generácie, ktorá vyriastla v poslednej polovici nášho storočia, nie teda mier, nie všeobecné sbratrenie, ale boj. Že tento boj nebol viac bojom pouličným, nemení na veci, boj zostal bojom. V boji sa ale mala vytvoriť oná generácia ľudí, ktorá by bola schopná pôsobiť vo vyššom spoločenskom poriadku, z kapitalistického povstať majúceho.

Toto je to, čo zvem realistickým poňatím sociálneho hnutia, a niet pochybnosti, že je ono výsledkom Marxovej svetovej a spoločenskej theorie, ktorú som hore vyššie naznačil. Jedine preto sa mohol stať sociálno-politický realismus, ktorý sa počal osvedčovať, princípom sociálneho hnutia.

* V nasledujúcom podávam niektoré miesta môjho spisu o Fr. Engelsovi. (Berlín 1895.)

Toto je ten sociálno-politický realismus, ktorý každému utopismu a revolucionismu urobil aspoň principielne konec. Utopisti boli povstalci v Lyone a chartistickí revolucionári; oni preliali potoky krve a predsa len zmocnili reakciu; utopisti boli oní početní pučisti, klubisti a blankisti, ktorí sprisahaním a pouličnými škandálmi chceli aj budúcne riadiť ekonomický vývoj; utopistmi boli nie menej i tí „tausendkünstleri", ktorí lieky všetkého možného druhu smenárny alebo „Organisation du travail" nabídali, utopisti oní, ktorí verili v nadsilu projektárstva; utopistmi boli konečne té dobré duše, ktoré ešte vždy verily, že zmiernia a odstránia strasti proletariátu, appelujúc na dobré srdce ľudomilov. Čo Karol Marx poskytol, je osvobodením od fráz na poli sociálno-politickom.

Ku koncu shŕňam na krátko všetko to, v čom vidím historický význam Marxových učení pre sociálne hnatie: Marx označil cieľom sociálneho hnutia spolčenie produkčných prostriedkov, postavil dva základné piliere, na níchž sa sociálne hnutie vystaviť muselo. Dostačilo to k tomu, aby hnutie priviedol k jednotnému uvedomeniu, a nebolo toho primoc, aby nepripustil národnostné a iné vlastnosti k rozvoju. Uvádzajúc sociálne hnutie v prúd historického vývoju, priviedol ho v súhlas so smerodajnými faktormi historie, založil ho na reálnych podmienkach hospodárstva a ľudskej povahy, a vykázal jeho ekonomický a psychologický ráz.

Tak ponímam Marxa, keď chcem pátrať po duchu jeho náuk; to je hlbší smysel marxismu.

Niet pochybnosti, že obyčajnému ponímaniu javí sa Marx a Engels, ktorí predsa musia vždy spolu menovaní byť, v podstatne inom svetle, než v akom som sa pokúsil vám to tu podať. A sú to početné náhody, o ktorých som vám hovoril a z ktorých sa cele odchýlny obraz utvoril. Musím sa o tom ešte pár slovami zmieniť.

Panujúci názor vidí v oných mužoch nie len že nič iného, ale práve opak sociálno-politických realistov, totiž otcov a ochrancov revolučných myšlienok. A kto by, kto len prešiel spisy oboch, nebol zdanlive oprávnený k tejto viere? Číta tam o lomozu reťazí, ktoré roztrhnuté byť musia, o revolúcii, ku ktorej prispievame, o krvavom boji, o vražde, o zabití. Ako je to?

Marx sa raz mal vysloviť: „Moi je ne suis pas Marxiste" — on ale týmto slovám iný smysel dával ako ja, keď poviem: Marx a Engel nedokázali sa všade dôslednými Marxistmi, tak vo svojom živote, ako aj vo svojich učeniach.

Bez odporu možno nájsť v jeho theorii poklesky voči vodčím

myšlienkam, a síce poklesky, majúce len jeden a ten istý prameň: kypiacu revolučnú vášeň, ktorá kalí zrak ináč čistý.

Tu myslím ku príkladu na tú nemotivovanú vieru v to, čo možno pádom ľudstva nazvať zavedením súkromného majetku, od ktorého sa len počína „historia" a tým i hybná sila historie. — Čo ale spôsobilo zavedenie privátneho majetku, opýta sa udivený poslucháč; — myslím na hypothésu kľudného stavu ľudstva po zavedení socialismu a podobného čohosi. Tu a všade zasahujú staré sny o ztratenom a zase vydobytom raji, o šťastlivom prvotnom stave ľudstva, vnikajúc do novoutvoreného myšlienkového sveta.

A nie ináč ako v theorii má sa to tak s oboma i v praxi. Aj tu prichádza starý revolučný Adam.

Od r. 1845 neprestali snívať o revolúciach, o tých pravých, ozajstných revolúciach, pri ktorých by sa o mnoho jednalo; neustále veštili ích výbuch. To pravda mohlo mať za následok len nereálno posudzovanie politických, ekonomických a sociálnych pomerov; teda chyba v tempe, ak nie prehrešenie sa proti vyššiemu vlastnému princípu: že sa „revolúcie" nerobia.

Psychologicky je ľahko objasniť tieto protirečiace si úkazy. Obaja, Marx a Engels, zastupovali počas celého svojho života s chladnou rozvahou realismus, ktorý sme my označili ako jadro ích svetového názoru. Ale nezabúdajte, že svoje náuky spisovali v búrke revolučných bojov, že oni sami boli týpmi nestálych, rozohnených duší, ktoré horlive behaly z miesta na miesto, aby tento požiar v Europe rozdúchaly. Uvážte len, koľko hnevu a nenávisti sa muselo nashromaždiť vo vnútri týchto emigrantov, ktorí v celom svojom živote nezažili iného, ako výsmechu, hanobenia, nenávisti, opovrženia a prenasledovania od svojich mocných protivníkov. Predstavte si, koľko bolo treba nadprirodzeného sebaovládania a sebazapierania, aby sa nepomstili pri každej príležitosti nenávidenému protivníkovi. Ak vzkypel hnev cez roky tlumený v týchto revolučných hrdinoch, ak sovrel im vztek hrdla: zmizla realistická duša a stará revolučná vášeň vypukla a zachvátila celú bytosť; že ale napriek tomu právom môžem charakterisovať „Marxismus" ako sociálno-politický realismus, poznáte jasne z rôznych zásadných ohlasov a doznaní jeho zakladateľov, ktorých máme zo všetkých periód ích života. Sú to vždy výrazy vyslovenej opposície proti šíriacemu sa revolucionismu, „putschismu", uplatňujúc vždy svoje stanovisko. Spor so stranou Willich-Sapper r. 1850, boj proti Bakukinovi v „Internationale", o ktorom ešte hovoriť budem, osvedčenia proti anar-

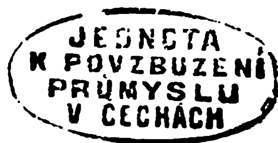
chistom, polemia s Dühringom, odmŕštenie „mladých": všetko to smeruje k tomu cieľu, aby dopomohlo evolučnému princípu v sociálnom hnutí k víťazstvu. Zas možno to ľahko psychologicky vysvetliť, prečo pri týchto príležitostiach dochádza k výrazu pravé presvedčenie.

Posledným slovom Marxismu, ktoré súčasne obsahuje výsledok ích naúk, je jeden Engelsov spis, ktorý len pred svojou smrťou uverejnil: úvod ku „Triednym bojom vo Francúzsku". Je to istý druh epilogu drámy vlastného života, istý druh zpovedi a obsahuje zároveň posledné napomenutie, ktoré dával umierajúci bojujúcemu proletariátu. Tu ale došlo poznovu úplného výrazu jasné a dôsledné stanovisko engelsovsko-marxistského svetového názoru mne zodpovedajúco. Tento úvod poučuje asnáď najlepšie a najskoršie, ako ponímali Marx a Engels pri konci sociálne hnutie. Tu uvádzam niektoré najznamenitejšie slová:

„Historia nedala nám a s nami rovnako smýšľajúcim (t. j. veriacim vo víťazstvo proletariátu v r. 1848 a v najbližšej budúcnosti) za pravdu. Objasnila, že stav ekonomického vývinu na kontinente vtedy ešte ani zďaleka nebol zralým na toľko, aby mohol odstrániť kapitalistickú produkciu; dokázala to ekonomickou revolúciou, ktorá od r. 1848 celý kontinent zachvátila, veľký priemysel vo Francii, v Rakúsku, Uhorsku, Poľsku, najnovšie v Rusku upevniac tak, ako sa patrí, Nemecko ale učiniac priemyslovou krajinou prvého rangu, — všetko to na základe kapitalistickom, ktorý bol r. 1848 ešte schopný veľkého rozšírenia. A dnes tá veliká armáda medzinárodných socialistov, stále ku predu kráčajúca, denne vzrastajúca počtom, organisáciou, disciplínou, názorom v istotu víťazstva! Keď aj nedosiahla ešte táto mocná armáda proletariátu svoj cieľ, keď ona, vzdialená od toho razom zvíťaziť, v ťažkom, vytrvalom boji musí kráčať od posície k posícii vopred, dokazuje to raz na vždy, že nebolo možné r. 1848 sociálny prevrat jednoduchým útokom spôsobiť...... Doba náhlych útokov a revolúcií — prevedených malými menšinami v čele neuvedomelých máss — už uplynula. Kde sa jedná o úplné pretvorenie spoločenskej organisácie, tam musia i massy samé pri tom byť, tam musia už ony samé vedieť, o čo sa jedná, akým cieľom majú vstúpiť. Tomu nás naučila historia posledných 50 rokov. Aby ale massy rozumely tomu, čo je potrebné, vyžaduje mnoho vytrvalej práce, a túto prácu práve teraz vykonávame, a touto prácou privádzame protivníkov k zúfaniu. — Ironia svetovej historie stavia všetko hore nohami. Nám „revolucionárom"

a „prevratníkom“ sa darí vždy lepšie pri prostriedkoch zákonných, ako pri nezákonitých a násilných prevratoch.. Strany poriadku, ako sa samy zovú, zahynú stavom stvoreným nimi samými. Volajú zúfale s Odilonom Barrotom: „la légalité nous tue....“ zakiaľ my naopak pri zákonitosti dostávame pružné švaly a červenú tvár, a vyzeráme ako sám život večný.“

To, čo je týmito slovami vyjadrené, nenie, myslím, ničím iným, ako bezpodmienečným priznaním sa k — Marxismu.

VI.
Smer k jednote.

»Schön längst verbreitet sich's in ganze Scharen
Das Einigste, was ihm allein gehört.«

Karol Marx zakončil svoj manifest chýrnymi slovami: „Proletári všetkých krajín spojte sa!“ Vyriekol slová tie v predvečer revolúcie 1848, — no napriek tomu — to môžeme smelo povedať, — nenasledovali ích. Hnutie z r. 1848, ktoré na rôznych miestach na každý pád proletársko-socialistické bolo, vyčerpalo sa predsa len na tých jednotlivých miestach, kde vypuklo: v Nemecku, kde sám Marx stál v šiku, vôbec nedošlo k znamenitejšiemu významu. V Anglicku sa zdalo na okamih, že februárová revolúcia dodala starnúcemu chartismu nového života, ale ten sa už prepadol do hrobu. Francúzske hnutie zostalo tedy samotné. Ako sa ono skončilo, je známo. A nastala tmavá noc reakcie päťdesiatich rokov v Europe. Všetky zárodky samostatného, sociálneho robotníckeho hnutia boly zničené. Len v Anglicku sa vyvinulo remeselnícke hnutie.

Len na začiatku rokov 1860 počína sa žiť na rôznych miestach robotníckeho obyvateľstva. Ono zotavuje sa po ustavičných bojoch a utlačení, ktorého sa mu dostalo v rokoch 1848., a počína zas mať záujem a činnosť vo verejnom živote. A čo je charakteristické: táto nová činnosť samostatného života dostáva hneď rázu internacionálneho. Nebola to na žiaden pád náhoda. A tak tiež nebolo náhodou, že si ponajprv pri jednej výstave podali ruky robotníci: bolo vývojom kapitalismu, ktorý sám vstúpil do internacionalismu. Kontinentné štáty počaly Anglicko doháňať. Obchodnia politika ponajprv bola zbavená radami smlúv svojej výlučnej povahy, a bola prispôsobená sjednoteniu hospodárskeho života v celej Europe.

Od prvých počiatkov rokov 1860 nevymizla viac myšlienka

internacionalismu z proletárskeho hnutia, ačkoľvek došla behom rokov podstatných zmien v spôsobe svojho uskutočňovania.

Ako táto internacionálna tendencia po mnohých nezdarených pokusoch konečne prevláda, a ako sa stáva cieľ a smer sociálnych hnutí jednotlivých zemí viac a viac jednotným a spojuje sa s vodčími zásadami Marxovho programmu, to vám chcem v nasledujúcom vyložiť.

Prvá forma, v ktorej sa pokúsilo o internacionálne spolčenie proletariátu, je chýrna internacionálna associácia robotníctva. Dovoľte mi, aby som o tejto viacej hovoril. Je ona principiellne významná a zajímavá z dvoch dôvodov. Ponajprv, lebo ňou a pre jej skorý koniec bola určitá forma internacionalismu sociálneho hnutia ad absurdum prevedená. Potom, lebo v nej vystupujú nápadne zjavné protivy, ktoré sa potom ťahajú cez celé neskoršie sociálne hnutie.

Bolo to r. 1862, keď sa francúzski robotníci v Londýne na tamejšej svetovej výstave s anglickými robotníkmi dohodli, že sa budú o spoločných snahách radiť. Nasledovaly potom ešte viaceré schôdzky a r. 1864 založili svaz s tým cieľom, zástupcov robotníctva z rozličných krajín spojiť ku spoločnej akcii. Toto bola tá internacionálna robotnícka associácia.

Akú úlohu, aký smyseľ mohlo mať takéto sbratrenie? Patrne dvojaký. Buď si zariadiť akýsi druh korrešpondečnej kancelárie, t. j. miesto, na ktorom by sa robotníctvo rôznych zemí v spoločnom medzinárodnom sekretariáte spojilo, na ktoré by sa obrátiť mohlo o vysvetlenia tej alebo onej otázky sociálneho hnutia; teda ústav, ktorý by bol vzdialený od toho, aby vplýval na snahy robotníkov v rozličných zemiach. Väčšina mužov, usilujúcich sa na začiatku šesťdesiatich rokov myšlienku internacionálnej jednoty zachytiť a previesť, volila túto volnejšiu formu.

Ďalej zasahoval názor druhý, aby sa zriadil centrálny ústav pre celé robotnícke hnutie: jedno miesto, odkiaľ by dostávalo robotnícke hnutie návod a povzbudenie, ktoré by mohlo vplývať na jednotlivé národnostné snahy. Najvýznamnejším zástupcom tohoto druhého, ďalej siahajúceho názoru bol Karol Marx, ktorý povolaný bol pri zakladaní internacionálnej robotníckej associácie k rozhodujúcemu úkolu. Pre neho mala byť táto associácia prvým výsledkom jeho privolania: „Proletári všetkých zemí, spojte sa!“ ktoré do sveta pustil. A že by, ak Marx utvoriť chcel ústredné miesto, ktoré by malo toho vlastného ducha hnutia utvárať a národné robotnícke hnutie

spojovalo, že by tým duchom musel on sám byť, o tom nikdy nepochyboval. Napriek tomu prezrel ihneď jasne prítomné postavenie a nahliadol, že je potrebné najkrajnejšej opatrnosti, aby rozličné tieto prúdy spojené boly v jeden veliký prúd.

Medzinárodná robotnícka associácia bola založená na bású takzvanej „inauguračnej adressy“ a stanovami Karolom Marxom navrhnutými a v ponímaní Marxovom prijatými. V nich javí sa jeho veľká diplomatická schopnosť. Inauguračná adressa je vzorom diplomatickej, chytráckej obratnosti; je ona predovšetkým svojou stavbou nejasná, ona ale pochádza od Karola Marxa a je preto zúmyslne nejasnou. Jej úlohou malo byť, všetky stávajúce prúdy: proudhonistov a prívržencov spoločenstiev vo Francúzsku, remeselníctvo v Anglii, mazzinianov v Taliansku, prívržencov Lassalových v Nemecku pod jednu pokrievku dostať, a svoju úlohu končí majstrovským spôsobom. Vyhovuje všetkému a všetkým. Uchvacujúcim spôsobom líči biedu, do ktorej je uvrhnuté robotníctvo kapitalismom; no má aj uznanie pre výsledky anglických Trade Unionov. Chváli prednosti a výsledky volného korporatívneho hnutia — Proudhon, Buchez; ale — je priaznivou i produktívnym spoločenstvom — Lassale, Blanc.

Zo všetkého toho vyplýva — všetkým sympatický — vývod: že proletariát musí si vedomým byť svojej internacionálnej solidarity. Niekoľkými všeobecnými, sentimentálnymi slovmi, ktoré Marx iste s odporom napísal, a ktoré sú zástupcom jednotlivých národov sväzkom jednotiacim, vyrovnávajú sa národné rozdiele. „Stanovy“ pravda boly uvedené celým radom „úvah“, ktoré v jadre učenia Marxovho obsahovaly — s rozličnými ústupkami, tu myslím ku pr. na apell na „vérité justice et morale“ — ale i tu je každé vnucovanie vyhnuté. Bolo možno pri nejakej nejasnosti primyslieť si všetko možné a nobolo pocitu viazanosti. O cieli medzinárodnej robotníckej associácie nebolo mnoho hovorené. Jej činnosť záležala v prvých rokoch hlavne v podporovaní štrajkov, prečo v počiatku v širokých kruhoch, najmä medzi robotníkmi sympatií nachádzala.

Tu ale začína Marx svoje plány systematicky uskutočňovať, t. j. robotnícku associáciu pomaly svojím duchom naplňať a ňou viesť robotnícke hnutie rozličných krajín. Keď si prehliadneme kongressy internacionálnej robotníckej associácie: v Genève 1886, v Lousanne 1867, Bruxelles 1868, Basel 1869, tak spozorujeme, ako s kroka na krok, od kongressu ku kongressu prijíma táto

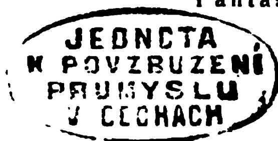
associácia nepozorovateľne idey Marxove za svoje, bez toho, žeby sa bol čo len raz tento jediný duševný vodca verejne objavil. A tu je zaujímavé a významné pre stupeň vývinu, ktorého vtedy sociálne hnutie dosiahlo, že vtedy pravdepodobne ešte neprišiel čas, v ktorom by sa celé robotníctvo bolo naplnilo marxistickým duchom. V tej miere totiž, v ktorom sa internacionála začala napĺňovať marxistickým duchom, hýbe sa na všetkých stranách opposícia. Proudhonisti začali opponovať, tiež i remeselníctvo, zvlášť od toho okamžiku, ako sa Marx priaznive vyslovil o kommunistickom povstaní v Paríži; prívrženci Lassalovi začali reptať. Veľká časť opposície ztelesnila sa od šesťdesiatich rokov v jednom mužovi, v Michalovi Bakuninovi. V akej miere pôsobily v tejto opposícii hádky osobné a trenice, čo nás do toho. Možno, že hraly tieto protivy prvý zástoj pri roztržkách internacionálov. Myslím ale, že dôvodom opposície Bakuninovej voči Marxovi bola zásadná a značná protiva. R. 1868 založil Bakunin „Alliance internationale de la démokratie sociale", v ktorej sdružil hlavne taliánskych a španielskych socialistov, krem toho i francúzskych, a touto allianciou došiel práve zásadný rozpor so snahami druhej strany, s Marxom, jasného a presného výrazu. Hlavným bodom ale tejto rozopry je tá vám už známa protiva medzi revolucionismom s jednej a medzi princípom revolúcie s druhej strany, protiva medzi idealistickým a realistickým ponímaním historie. Bakunin zakladá svoju celú činnosť na idei násilnej revolúcie, na viere, že revolúcie musia byť urobené, lebo sa ony urobiť dajú. Naproti tomu háji Marx svoju zásadnú myšlienku, že sú revolúcie nanajvýš posledným činiteľom v celom vývoji, roztrhnutím škrupiny zralým ovocím.

(Pokračovanie.)

DUKLIDSKÝ:

LETNÝ VEČER.

Fantásia a skutočnosť.

Dve veci naplňujú ducha novým vždy a rastúcim obdivom a úctou, čím častejšie a vytrvalejšie obiera sa s nimi myšlenie: hviezdnaté nebe nado mnou a mravný zákon vo mne. (Kant.)

Intensívne vzplanul písací stolík a rozložená na ňom kniha metala mi paprsky v tvár. Bol to lúč slnka, ktoré — vďaka nahodilej stavbe domov — už od niekoľko dňov predieralo sa úzkou uličkou striech a komínov práve v okamžiku, keď lúčilo sa s Prahou. I dnes nakuklo do mojej komôrky, prívetivým úsmevom pozdravilo ju a — zmizlo za Hradčanmi.

Dokončil som prácu, upravil oblek, vyšiel do blízkych sadov.

Trebárs už značne kleslo živé striebro v teplomeru, bolo predsa k nevydržaniu. Pod dusivou, ťažkou horúčosťou beznádejne stonal i tento kútik, ktorý mal nahradiť veľmestu zelenú prírodu a mne drahé, svieže Slovensko.

Chodníky sú preplnené. Na lavičkách tu žive debattujú, tam opäť pohodlne oddychujú ctihodné matróny; vedľa starí pensisti, úradníci, šustri — — — dychtive študujú najnovšiu „Političku", „Večerníčka" a zo svraštených, zväčša vysokých čiel jejich bezpečne môžeš vyčítať nový nejaký neúspech ruského vojska. Na voľnejších miestach hrá si roj detí pieskom, lobdou, a pletie sa medzi nohy okolo idúcich, lebo strážkyne ích zaneprázdnené sú erárnymi záležitosťami.

Mladého sveta je tiež dosť. Spanilé fiflenky promenujú sťa kráľovny v ľahkých toillettách a kritický zrak ích utkveje na každom kabáte, pričom ako v taktu hneď koketne klopia očká, hneď mrazive odrážajú doterníkov, hneď veľkomyseľnou prívetivosťou budia nádeje, alebo protivnou vyzývavosťou prenasledujú ľudí. Oj, ten prehnaný, zabarvený svet! A otrocky sa ženú za ním húfy, v níchž zastúpený je najrôznejší stav a vek: zelený gymnasista, ošumelý delník, vychrtlý labužník s bielou vestou, cylindrom, obchodník s ťažkou retiazkou...

A do toho hučí pekár, ovocinár, veselý uličník, sentimentálny verklár, brinkot ostrôh, vojanské trúby, bubny, hvizdy a temné zvuky z blízkeho nádražia...

Hľadám osamelé miestečko. Darmo, všade tá istá „živá" kul-

túra. Snáď tam v tom docela odľahlom zátiší. — Ach! uprostred zamastených papierikov, zbytkov cigariet, ovocia v ľúbeznom rozochvení sníva uvädlá švadlena sladký sen v náručí známeho mladého architekta. Snáď práve dokončil prísahu, ktorú ročne desiatim prísaháva.

Došiel som na vyvýšenú terrasu. Dolu v modrastom odtienu vlnila sa Praha. Ston jej splýval s nervosným šumom parku.

Zavznely zvony Svätej Ludmily, a v odpoveď rozhúpaly sa i na Starom, Novom Meste, Malej Strane...

„... nad uhaslým dnem tím žhavým,
nad tím mořem rudých střech,
nad tou spoustou různých věží,
nad tím šerem splývajícím
ve spletivo dusných ulic,
nad vším, co se v nich teď hýbe,
nad radostí jeho prázdnou,
jeho žalem, pychem, bídou,
vášní, pokrytstvím i láskou,
nad tím chabým, malicherným,
efémerním lidským „já" —
šumí kamsi v klenbu nebes
svoje: Ave Maria!..."

(Machar.)

Pozvoľne zhasly čarovné barvy a jemný šedý závoj zahalil na okamžik celú majestátnu kupolu.

*

Výletníci riedli. Čiastočne sa navrátili do začmudených ulíc čiastočne sa sústredili blízko zahradnej reštaurácie, dajúc prednosť čerstvému pivu a hlučnej kapelle pred rozkošným pohľadom na nočnú Prahu.

Zavial vetrík. Aetherickí strážcovia zeme ľahodným letom ubierali sa k severu. Nežné ich tielka v hravom tanci tu tlumily, tu odkrývaly lesk hviezdičiek, ktoré medzitým už nastúpily nočnú svoju púť. Jedna-druhá ešte ospanlivo žmurkala, avšak niekoľko minút a — celé nebe zjasalo v slávnostnom svetle.

Hľa, tam vykračuje mohutný „Medveď" (veľký voz) nad „Malým Lvom", v pätách majúc „Psov honiacich". Nad ním krúži „Drak" a zamedzuje prístup k „Malému medveďovi". Chvost tohoto končí severnou hviezdou a ukazuje nám, kade tiahne „Žirafa" a „Forman" s krásnou „Capellou"; naproti tomu chvost „Veľkého medveďa" (oje veľkého voza) smeruje k jednej z najjas-

nejších žiaroviek nášho neba — k Arktúru (α Bootis). Od neho severne umiestnených je v polokruhu šesť hlavných drahokamov „Koruny“ s trblietavou „Gemmou“. Hneď vedľa sa majestátne vznáša „Herkules“ a bližšie k horizontu „Hadonoš“ („Ophinchus“), ovinutý dlhočizným „Hadom“. Tento prešmyknúc sa nad „Skorpionom“ vniká do „Mliečnej cesty“, a poneváč mu „Paveza“ (Scutum) prekáža smerom ku „Strelcovi“, leze medzi dvoma rameny mliečnými až k „Šípu“. Tu spozorujúc na ľavo mohutného „Orla“ s čarokrásnym „Atairom“, zarazí ďalší postup. Priamo v zenitu srší „Vega“, najväčšia hviezda „Lyry“. V ľavo medzi „Lyrou“ a „Jašterkou“ natiahnutým krkom letí „Labuť“ smerom k „Líške“, pri nejž rozpoznať možno na okraji Mliečnej cesty „Delfína“. Pri Delfínu v susedstve „Vodnára“ poskakuje „Koník“, bližšie horizontu svieti záhadný Saturnus v súhviezdí „Kozorožca“. Nad „Vodnárom“ a „Rybami“ ženie sa okrýdlený „Pegasus“. Tri jeho hviezdy (Markab, Scheat, Algenib) tvoria s jednou hviezdou („Sirrah“) „Andromedy“ nepravidelný štvorec. V blízkosti Polárky vidno trôn „Kassiopey“, v pravo jej muža — „Cefea“, v ľavo chrabrého „Persea“ s uťatou hlavou Medusy... Nad všetkými vyniká mohutný Jupiter, vychádzajúci v „Baranu“, vo vznešenom svojom lesku.

Kto by sa nezachvel pred veľkolepým tým divadlom! Cítiš zároveň nepatrnosť človeka i jeho svetoobčanstvo; skľúčenosť, hrôzu i nadšenie, rozkoš.

„Jako vzdušný motýl sadá na ľahký kvietok, bez toho, že by ho pomačkal, tak jemno sa kladie duša na hviezdu jednu, druhú... bez únavy a tak malá vo vesmíru, pramaličká predsa putuje v previlikánskom, medzi nebeskými kvety okusujúc z jednoho i druhého.“ (Flammarion.)

*

Obraz oblohy nenie obrazom skutočnosti. Hviezdy, tvoriace kostru rôznych tých bytostí, ktorými poetickí predkovia naši oživili nebesá, sú v priestoru umiestnené a nie na ploche: my ich vidíme len v projekcii. A ani táto projekcia nie je reálnou. Paprsky svetelné, poneváč sa šíria iba 300.000 km. rýchlosťou za sekundu, v rozličnej dobe dosiahnu náš zrak. Hviezdnaté nebe je tedy iba dejinami všehomíra.

Najbližšia k zemi je α Centauri, ale aj vzdialenosť tejto činí už značnú summičku, t. j. 43 billionov 355 tisíc 290 millionov km. Rýchlik (uháňajúci 60 km. rýchlosťou za hodinu) dorazil by na Mesiac ani nie za $^3/_4$, na Slnko asi za 260 rokov, — do najbližšej

hviezdy potreboval by 83 millionov 632 tisíc rokov. Svetlo, ktoré by za sekundu 7—8 kráť mohlo obleteť zem, až za pol piata roka sa dostane k nám. (Z Mesiaca letí dobrú sekundu.)

Hviezdu túto vidia len na južnej pologuli; za to druhá čo do blízkosti je na našej oblohe v pravom krýdle Labute. Je to slabučká dvojhviezda, nemá ani zvláštneho mena, označená je iba číslom 61. Vzdialená je skoro dva kráť tak, ako predošlá.

Medzi týmito dvoma slnkami visí náš systém. Merkur, Venuša, Zem i s 1000 kráť väčším Jupiterom, obrovským Saturnom, Uranom, Neptunom a so všetkými asteroidami, kometami, mesiacmi zmizly bez stopy. Samo Slnko, ktoré hmotou svojou 800 ráz prevyšuje obežnice, zmenilo sa vo hviezdu.

Závrat schváti dušu. Tak drobný, tak osihotený je ten náš svet zemský. Než by jeden náš sused s druhým vymenili si depeše pomocou striel, akými sa vraždia na ďalekom východe, nuž uplynulo by viac než poltreťa millionov rokov; ranu samú by očuli na prvej hviezde až za 100,000 století.

A hviezdy tieto sú iba prvou zástavkou na ceste vo vesmíru.

Hľa tam sa trblieta ku pr. naša Polárka. Ona je 2,950.000 vzdialenejšia od Zeme, než táto od Slnka. A od Slnka nás delí výška 30,000.000 Monte Blanceov! Nie div tedy, že samo svetlo letí k nám z točny 47 rokov.

Čo teprve Arcturus, ktorý tak veselo sype iskry na západnom nebi!

Plamenné tie šípy vyletely z neho ešte r. 1741. Ak by tedy obyvatelia jeho obežníc mohli a chceli sledovať mravenčie dejiny našej Zeme, videli by teprve — dajme tomu — vznik sedemročnej vojny. Hrdinské obhajovanie Port-Artúra, ktoré obdivom naplňuje každého, uvidia, keď už medzi nami panovať bude láska a mier. Či snáď i v druhej polovici 21. stoletia pošetilosť, zverskosť budú terrorisovať národy?

Zrak môj utkvel na najmilšom mi súhvezdí Kassiopeje. Hľadal som miesto, kde pred pol sedemnástimi rokmi vzplanula veľká hviezda, jedna z najväčších, jaké kedy krášlily oblohu. Na Zemi pozorovaly úchvatný jej zjav a skorý zánik zvlášte slávni astronomovia Čech Tadeáš Hájek z Hájku a Dán Tycho Brahe (r. 1572—74.) Ovšem vtedy už hviezda tá vyše tristo rokov bola shaslá; toľko času totiž vyžaduje paprsek, by sa odtiaľ k nám dostal.

Fantásia unášala ma vždy diaľ a diaľ. V okamžiku som minul hviezdoskupy a podivné mlhoviny Mliečnej cesty, k čomuž bych na

najrýchlejšom projektilu trilliony rokov potreboval, a myšlienka let svoj ešte vždy stupňovala....

Slnká, zeme s mesiaci, podivné kultúry, zamíkle cintoríny, prebúdzajúci sa život... mihaly sa v najrôznejších variáciach.

Minul som dávno svetový náš priestor a v ňom rozložených 80—100 millionov stálic, ktoré sa objavujú v najmohutnejších ďalekohľadoch (svetlo priestor ten premeria za 30.000 rokov!). Minul som statisíce priestorov podobných... a stanul na okraji neprenikknuteľnej púšte. Hluché ticho, absolutný pokoj driemal v mrazivom aetheru. Naraz stržený som bol mohnutným vírom, zrak mi oslepil nesmierny lesk, a telo sa rozplynulo v žiaru besnejšom, než je dech pekla. I myšlienka počala sa taviť — — — tu zavial mierny vetrík, vzkriesil ducha a ja ešte vzhliadnul posledný záblesk zmierajúceho fantastického obra všehomíra. Bol som svedkom stvorenia a zániku celého jednoho sveta, voči jehož dimensii, historii je náš systém i s jeho vývojom sekundovým mikrobom. Nezreteľný zvuk sa vlní diaľ — dejiny to práve zahynulého tvorstva.

Chcel som prchnúť, priestoru však tým väčšmi pribývalo.

Dosiahnul som bod, ktorý lúč Slnka nášho nikdy nedosiahne, a rozpoznával, že blížim sa už tam, kde sa začína — Nekonečno...

Srdce sa mi sovrelo. Zastrašené city v zúfalsve štkaly.

Kde som? Čím som? Kde moja hodnosť človeka, kde moje túžby, sny, ideále? Kde Zem? Slnce? — — Kde svet?

„Biedny červ!“ Ani tým nie si. Zpäť! Ta kde hustší je vzduch, užší je obzor, menší je duch!

Rútil som sa, rútil šialene..... V diaľke vybavovaly sa známe súhvezdia a z nich šla mi už v ústrety ľahodná „hudba sfér“...

...Bol som v dosahu nášho systému. Vycítil som už Zem. Slabé vlny jej života ukázaly mi obrátené dejiny. Tu posvätnou úctou naplnila sa hruď — mimo preletel duch Sládkoviča. Z rythmického šepotu zachytil som slová jeho:

„... kto láske a kráse žije,
ten večne zostane mladý.“

*

Mohutné finále vojanského orchestru prebudilo ma z fantastických myšlienok. Vďačné obecenstvo neskrblilo odmenou — potleskom.

Nerád som sa vracal k reálnemu životu. Jak krásna, bárs hrozná bola to cesta!

Kraj sa osvetlil na okamih; mohutný meteor končil životnú svoju púť. Prasknul v niekoľko kilometrovej vzdialenosti. Nasledoval ho druhý, tretí... Zem naša plávala práve mračnom Perseid. — A jako blesk preletelo mi myslou: Veď sme v nebi! V stredu bezhraničného neba, malinkou a tmavou síce, ale predsa jednou z hviezdičiek Mliečnej dráhy.

Človek je prášok. Áno. Nosí v sebe zárodok smrti, ale aj iskru božstva. Zomreš, driev však môžeš viesť krásny boj — zdokonalovania. Zanikneš, avšak máš dosť času, bys' okúsil luzný život: poznanie krásy — formy to dobra.

— Ostré zvonky upozorňovaly, že zavierajú zahradu. Vnoril som sa i ja v rozjarený dav, ktorý sa hrnul k východu.

Sme v nebi! Kedy tomu porozumie človečenstvo! Kedy to pocíti!

A. MENGER:

ŠTÁT BUDÚCNOSTI.

Keď pred istým časom rozvinula sa v nemeckom ríšskom sneme veľká debatta o socialisme a jeho budúcnosti, vyhodil vtedy kancellár Bülow socialistom na oči, že vlastne ani nevedia, jako bude vyzerať ten budúci socialistický štát. Socialisti vtedy ozaj napochytre nevedeli odpovedať. Lebo taký bol osud socialismu; najprv vystúpil sťa bezohľadný kritik doterajšieho poriadku, ktorý nemilosrdne odhaľoval slabé stránky spoločenského sriadenia, ktorý podkopal vieru v dogmatá o štáte, práve, moci, ale nestihol v ten čas vybudovať uspokojujúci obraz budúcnosti, ním zamýšľanej. A predsa je známa vec, že kritika, a zvlášte kritika spravodlivá, neni len negatívnou, analytickou činnosťou, ale že prináša i mnoho positívneho. Tak bolo i pri socialisme. Medzitým, čo prudkosťou svojej kritiky pútal na seba všeobecnú pozornosť, už či priaznivú či nepriaznivú, nepovšimnuté zostávaly myšlienky, na základe ktorých chcel organisovať budúcu spoločnosť.

Sobrať všetky tieto praktické návrhy na premenu našej spoločnosti pokusil sa bývalý professor štátovedy na viedeňskej universite, A. Menger, v knihe, vydanej práve v českom preklade pod názvom „Stát budoucnosti".* Dvojaký cieľ chcel dosiahnuť svojou

* „Stát budoucnosti". (Neue Staatslehre.) Cena 6 kor. 30 hal. s poštou. Dostať u Klimeša a Pivku v Liptovskom Sv. Mikuláši.

knihou: na základe dnešnej socialistickej literatúry skonštruovať v hlavných rysoch budúci ľudový štát práce a soznámiť a získať preňho panujúce triedy a intelligenciu v Nemecku i v druhých krajinách. Pod slovom socialistická literatúra nerozumel výlučne literatúru sociálne demokratickú, ovšem najrozšírenejšiu a najvážnejšiu, ale vôbec všetkých, ktorí sa riešením sociálneho problému zaoberali. A tak s pomocou bohatého vedeckého materiálu a s hlbokým, kritickým umom sostavil knihu, ktorá síce u žiadneho orthodoxného kritika nenašla naprostý súhlas, no od všetkých bola uznaná sťa svedomitá, ozaj vedecky a svobodomyseľne spracovaná kniha, otvárajúca nový svet sociálneho myslenia.

Celú knihu rozdelil autor na štyri diely. V prvom podáva všeobecné znaky štátu a práva, v druhom jedná o usporiadaní hospodárskeho života a rozmnožovania v ľudovom štáte práce, v treťom o organisácii ľudového štátu práce, v štvrtom o premene dnešného štátu v štát budúcnosti.

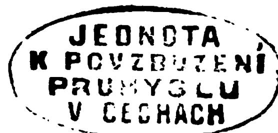
I. Všeobecné o štáte a práve.

Individualistický štát, dnes všade prevládajúci, vyrástol na pôde gréckej a rímskej. U Rímanov dospela ochrana majetku individua tak ďaleko, že len tam mohla byť vyslovená veta: Summum vis — summa iniuria. Lebo to je prvá zásada rímskeho práva: kto svojho práva užíva, nikomu nemôže škodiť. Vývoj rímskeho práva dial sa len jedným smerom, zaistiť majetným triedam ích vlastníctvo. O ohromnú väčšinu obyvateľstva rímskeho štátu, o chudobných a otrokov nemaly rímske zákony starosti. Široké massy ľudové ostávaly na veky bez všetkých práv a ích pokusy o popravenie stavu boly daromné. Nepomohlo ani kresťanstvo, ktoré je prvým veľkým pohybom ľudových tried. Prví kresťania verili, že za krátko Kristus založí kráľovstvo božie na zemi, kde prví budú ostatními a ostatní prvými, a pokusili sa tiež o isté sociálne reformy, priaznivejšie chudobným, no skoro podľahli nátiskom súčasných absolutistických pomerov, a prijala sa viera, že kráľovstvo božie bude iba na druhom svete. Jaknáhle pomerilo sa kresťanstvo s panujúcou mocou štátnou, upúšťalo pomaly od svojich ľudových princípov a samo postavilo sa na čelo mocným tohto sveta; zásady práva rímskeho uplatnily sa v práve kanonickom. S recepciou rímskeho a kanonického práva odstránené boly o veľa sociálnejším duchom riadené zákony štátov slavianskych a germánskych.

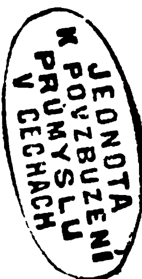
Moderný štát individualistický dovoľuje, aby hospodárska činnosť bola vykonávaná výlučne jednotlivcom, jako vôbec stará sa o individuálne záujmy mocných, kedže záujmy slabých len zriedka sú predmetom jeho činnosti. Predovšetkým usiluje o to, uhájiť a rozšíriť moc vladárovu, preto vynakladá toľko na vojsko, na vojenské dlhy a zahraničné záležitosti, preto usiluje sa vychovávať ľud patrioticky, to jest v presvedčení, že majú hájiť záujmy vladárove svojím životom i majetkom. Patriotismus mení sa vedľa toho, kto je vladárom a jak veľkú má moc. Okrem hájenia moci vladárovej najdôležitejším úkolom štátnym je ochrániť majetok majetných a urobiť čo najvýnosnejším. Sú i v dnešnom štáte niektoré inštitúcie, ktoré osožia i nemajetným triedam, na pr. vyučovanie, justičná správa trestná, zdravotná policia atď., ale to je charakterističné pre individualistický štát, že vlastne len v XIX. storočí začal sa väčšmi starať o záujmy nemajetných tried.

Naproti tomuto individualistickému štátu, ktorý vyvinul sa z militaristických a politických pomerov, stojí štát socialistický, ktorého hlavným cieľom sú individuálne záujmy širokých más ľudových. Životné záujmy ľudových vrstiev nie sú na toľko rázu politického, jako sa domýšľali v časoch francúzskej revolúcie, lebo účasť na správe štátu je významná pre nemajetné vrstvy len sťa prostriedok, ale pravým cieľom životným každého individua skorej sú udržanie a usnadnenie individuálneho bytia, rozmnožovanie druhu a bezpečnosť života a zdravia. Dostačujúca potrava, byt a šaty, vybavenie potrieb duševných, sporiadaný život rodinný a neporušiteľnosť telesného života — to je všetko, o čo sa starať musíme. Úkolom štátu budúcnosti bude, všetky tieto potreby všetkým ľuďom zadovážiť, alebo aspoň ich zadováženie čo najväčšmi usnadniť.

Okrem ľudového štátu práce, hlási sa pre budúcnosť tiež štát anarchistický a kommunistický. Ale tieto theorie nikdy nemajú nádeje na splnenie, bo nepočítujú správne s ľudskou povahou. Spoliehajú mnoho na ľudský altruism, na lásku k blížnému a podobné pekné veci, ktoré však nikdy neboly ani nebudú riadiť massy ľuďové, kde vždy bude víťaziť egoismus. S týmto musí počítať i štát budúcnosti a usilovať sa, zariadiť všetko tak, aby egoismus nikde nevystupoval na škodu sociálneho celku. Proti anarchistickému štátu, ktorý odstraňuje všetku vládu, všetky zákony, vôbec každý poriadok, nasleďovne i štát sám, hovorí už to, že vždy bude pri veľkých spoločnostiach treba, aby voľakto držal poriadok, teda

vždy na koniec by sme sa vrátili k ďalšej forme štátnej. Čo sa týka kommunistického štátu, je to hlavne idea rovnosti, ktorá sa vidí utopistickou. Úplná rovnosť vo všetkom, povedzme v jedle, vo vyučovaní, v majetku, je absurdum; vždy sú tu rozdiele, veku, talentu a p. Preto ani ľudový štát neide za ideou absolutnej rovnosti, ovšem upraví všetko tak, aby každý mal čo najsnadnejší prístup k vyšším stupňom, jakonáhle jeho vedomosti a schopnosti, preukázané zkúškou alebo praxou, ho k tomu oprávnia. Pri veľkom pohybe týchto stupňov moci a pri tom, že všetka najvyššia správa bude vlastne v rukách všetkého ľudu, bude možné nedovoliť, aby znova sa vrátily časy dedičnej supremacie istých tried.

Štát budúcnosti neide ani za ideou absolutnej slobody; je isté, že na budúce budú zrušené všetky triedne privilegia, že každý občan bude jednako politicky oprávnený, v politickom smere bude akiste svoboda čo najväčšmi rozšírená, no proti terajšiemu liberálnemu smeru voľnosti hospodárskej výroby, voľnosti nadobúdania majetku bude svoboda zmiernená. Lebo doterajšia svoboda dovoľovala mať majetok, ale iba majetným, nedávajúc nemajetným príležitosti ľahko nadobudnúť životné potreby, ona, jako sa vraví, dovoľovala: protestovať proti hladu a zomierať bez chleba. Preto odstránené bude súkromé vlastníctvo nad veciami užitnými a výrobnými prostriedky, ponechané bude i len pri veciach spotrebných, to je takých, ktoré zničením alebo zľahčením svojej hodnoty slúžia potrebám ľudským.

Jako vidno, bude ľudový štát práce vychodiť zo stanoviska potrieb najširších vrstiev ľudu, nedávajúc žiadnej vrstve isté predpráva. Tým, že tak široké massy budú pripustené k vláde, padne celkom význam militarismu, slúžiaceho iba na udržanie dnešných mocenských pomerov, alebo na rozšírenie práv vladárov, lebo široké massy ľudové nebudú mať komu odoberať moc. Tým odpadne jedna z najväčších ťarch ľudstva. Vzájemné styky rôznych štátov budú upravené smierčimi súdy. Ale konečným cieľom, vtedy keď upravené budú hospodárske potreby ľudstva a odstránené otázky moci, je založenie svetového štátu, ktorý bude mať úkoly hlavne hospodárske. Ale i to je otázkou ďalekej budúcnosti, len pomaly bude postupovať premena hospodárskych zariadení medzinárodným rázom. Príkladom medzinárodných organisácií už dnes môžu byť svetový spolok telegrafový, poštový, medzinárodné smluvy na ochranu vlastníctva živnostenského, literárneho a umeleckého.

II. Usporiadanie hospodárskeho života a rozmnožovanie.

Vedľa terajších sústav delí sa právo na verejné a súkromé, také, čo slúži blahu štátu alebo prospechu jednotlivca. Tak hovorí definícia. Práve naopak sa ukazuje, že pod blahom štátu rozumie sa záujem mocných, no záujem všetkých ľudí, hlavne uhájenie existencie a rozmnožovanie rodu dostalo titul: súkromé právo. Socialismus ovšem ide tento rozdiel odstrániť.

Reformy, ktoré v tom ohľade majú byť podujaté, týkajú sa najsámprv vlastníctva. Socialismus delí veci dľa ích povahy na spotrebné, užitné a výrobné prostriedky. Užitné veci dávajú podobne ako spotrebné bezprostredný úžitok, no neztrácajú tým na cene svojej substancie, sú to na pr. ulice, verejné záhrady, prístavy alebo nábytok, knihy, rodinné byty. Vlastníctvo užitných vecí prináležalo by väčším celkom, ako obci, okrem štátu. Právo užívať ích bolo by dvojaké: bezprostredné pri tých veciach, ktoré možno užívať viacerým osobám súčasne bez toho, že by si prekážaly, a prenesené od štátu na jednotlivcov lebo rodiny pri tých veciach, v ktorých len úzky kruh môže užívať, na pr. rodinný byt. Výrobné prostriedky slúžia k nadobudnutiu nových alebo rozdeleniu jestvujúcich vecí. Sú to pozemky, fabriky, premávkové prostriedky, suroviny atď. Vlastníctvo náležalo by výlučne štátu a v pomeru k jednotlivcom boly by výrobné prostriedky extra commercium, len štát sám mohol by s nimi manipulovať.

Vlastníctvo k veciam spotrebným po stránke užívania zostane ako dosiaľ neobmedzené, slobodné nakladanie s vecou bude však patrne súžené. Vlastníctvo nadobúda sa pridelením.

Delenie práve je orieškom budúcnosti. Vedľa súdu Mengrovho bude sa diať delenie na základe 4 princípov: subjektívne delenie podľa potrieb človeka a síce samočinné, keď každý si vezme, koľko mu treba; štátne, keď rozdelenie podujíma štát. Objektívne na základe práva, na plný výnos práce, alebo tak, že vlastníctvo k pôde pozemkovej prináleží štátu, no závody priemyslové, premávkové a vobec kapitály sú v rukách súkromých (zásada ruského miru). Vedľa týchto 4 hlavných princípov bude sa rozdeľovať majetok.

Právo k majetku bude značne obmezené tiež dedickým právom, ktoré i pri už dosť malých majetkoch súkromých bude k tomu hľadeť, aby sa nashromaždené neudržaly v jednom rode. Preto právo testament písať bude mať iba ten, kto nemá descendentov, a majetok bude zmenšený vysokými poplatky z dedictva, tým vyššími, čím vyšší je majetok, alebo vzdialenejší dedič.

Obligačné právo, ktoré je výrazom nadvlády panujúcich tried a hlavne k ích ochrane slúži, bude upravené na prospech nemajetných, tak, aby robotník vždy mal právo na prácu a nemusel byť od zamestnávateľa sebevoľne vylúčený z práce. Preto pomery smluvné bude upravovať sám štát. Organisácia práce bude tak verejná, že k súkromému podujímaniu bude povolené málo miesta. Ale významná táto časť práva neni dosiaľ dostatočne pre budúcnosť upravená. Názory sú tu často veľmi rozchodné. Na obľahčenie smluv kúpnych a zmenných chce Owen založiť Banku pre zmenu práce, kde každý člen by uložil svoj výrobok, ktorý by bol odhadnutý v hodinách priemernej práce, na neho vynaloženej, a za túto poukázku mohol by si vziať iné veci v hodnote odvedenej práce. Pre smluvy úverkové dľa Proudhona mala by byť založená ľudová banka, kde by sa každému poskytoval potrebný úver. Najvážnejšie sú spoločenské smluvy, na základe ktorých spolčujú sa ľudia k väčším podujatiam. Sú celé systémy socialistické, založené na tejto associácii, ktorá má hlavne význam pri prechodu k štátu budúcnosti.

Mnoho nepriateľov získal si socialismus tým, že daktoré systémy chcely odstrániť manželstvo a zaviesť voľnú lásku, alebo štátne manželstvo, daktorí aj mnohomanželstvo. Menger súdi, že toho neni treba; štát budúcnosti môže vraj podržať terajšiu sústavu manželskú, s tou výhradou, že rozsobášenie bude uľahčené. Žena prirodzene bude rovnoprávna s mužom i v politických právach i ohľadom práva na existenciu. Pre chudobné ženy neprinesie budúcnosť veľkých zmien, keď už dnes taká žena musí pracovať na udržanie svojho jestvovania. Ináče bohaté ženy, ktoré dnes žijú bez skutočnej práce; bo v štáte budúcnosti každý človek bude si museť zarábať na živobytie, a záhalka bude podliehat' administratívnym trestom. Podobne v celku nezmeneným zostane aj pomer medzi rodičmi a deťmi. Výchova diala by sa dľa toho, či štát sa rozhodne pre spoločnú, či oddelenú domácnosť, pod dozorom štátu, alebo ako dosiaľ v domácnosti. Ovšem, vždy zostane rodičom povinnosť znášať trovy na vychovávanie a výživu detí, asi tým spôsobom, že zvýši sa ích povinnosť pracovat' nad obyčajnú mieru. Deti nemanželské budú požívať rovnakého práva s manželskými. Otcovi prísluší povinnnost' prispievat' na výživu detí. Významné je, že súloženie, násilím alebo lsťou prevedené, tresce sa kriminálne, o veľa prísnejšie, ako teraz. Za lepších pomerov sociálnych možno dúfať, že zmenší sa tiež prostitúcia.

V práve trestnom i civilnom sotrú sa rozdiely, ktoré dnes vládnu. Zločiny proti osobe budú podrobené trestom stejne ako teraz. Zločiny proti právnym poriadkom, totižto zločiny proti štátu a jeho moci, proti právom majetkovým, proti právom rodinným, budú síce tiež podrobené trestu, ale táto nutnosť vystane akiste skoro v prípade zločinov proti štátu. Nový zločin vznikne v oboru práv majetkových, zločin záhalky. S rozšírením vplyvu štátu na tak mnohé obory práva súvisí aj to, že process v budúcnosti bude pokračovať najväčšmi cestou administratívnou, vo výnimečných prípadoch bude ovšem dovolené zaviesť doterajšiu pravotu.

(Dokonč.)

PROF. MASARYK:

O NÁBOŽENSTVE.*

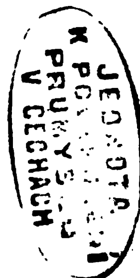
Ve svém listě k národu českému Hus učitelům a žákům povídá toto: „Prosím, mistrův, aby jsouce dobře (rozuměj mravně) živi, své žáky věrně učili, nejprve, aby Boha milovali, pro jeho se chválu učili a pro prospěch obce a pro spasení, ale ne pro lakomství, ani pro světské zvelebení. Prosím, studentů i žáků jiných, aby mistrův svých v dobrém poslouchali a následovali, a aby se pilně pro boží chválu a pro spasení své i jiných lidí učili."

Podle tohoto odkazu, mám-li dnes k vám studentům mluvit jako professor váš, chci se dotknout hlavní věci, a jen hlavní věci; totiž toho, v čem je náboženský význam Husův pro nás; chci s vámi uvažovat o náboženské krisi, kterou intelligent český prodělává a prodělati musí.

Usnadní mi v tom úkol snad vyznání, které učinil jeden z vás ve vyšlém nedávno studentském almanachu. Tam je stať o poměru studenta k náboženství, a tam se dovídám toto: že prý, to je summa úvahy a zpovědi, většina českých studentů již přichází na universitu, přes vyučování náboženství, přes různé vykonávání ceremonií atd. odcizena nejen církvi katolické, ale víře vůbec; že české studentstvo, ta většina jeho, stává se lhostejným k náboženství, a že dospívá, jedním slovem, náboženského nihilismu. Ne universita tedy kazí, jak katoličtí odpůrcové vědy říkají, vás české studenty, ale vy přicházíte k nám na universitu většinou již jako náboženští nihilisté. Proč? I to povídá váš kolega, a povídá to pěkně a upřímně. Sám taky věřil, a věřil dlouho, věřil horoucně, nejen prý rozumem, ale celou

* Z reči pri akademickej oslave Husovej dňa 3. júla 1904.

svou krví, ale katechetika, vyučování náboženství přivedlo ho k náboženskému nihilismu; ty nemožné theologické důkazy, ten celý způsob náboženského formalismu na gymnasiích odcizily ho nejen církvi, ale náboženství vůbec... Není toto vyznání důkazem náboženské krise, kterou je vidět všude? Byla by to slepota, abychom my na universitě, vy a já, studenti a my professoři, neviděli, že ta krise je a co znamená, mluvíce o Husovi, bylo by nečestné, abychom si o tom nepověděli docela odkryté slovo.

Dnes sice, myslím, lhostejnost, o které mluví váš kolega, není již tak všeobecná; počíná se o náboženství přemýšlet, pociťují se znova náboženské potřeby; ba vidět už taky to, že se to stává jako všechno na světě zvykem a modou, znám lidi, také ve studentstvu, kteří před nějakou dobou se stejným přesvědčením mluvili proti náboženství, jako dnes pro náboženství. Stává se diskuse o náboženství zejména také modou literární; na každý způsob lidé se poučují a přesvědčují, že otázka náboženská je jednou z velikých otázek časových, a tož jako o všech otázkách, také o náboženské počíná se přemýšlet, uvažovat, mluvit, psát. Já myslím, to je krok ku předu, ale mluvením a myšlením, ani poctivým myšlením samým věc se nevyřídí.

Krise náboženská předně znamená, že nám náboženství církevní nestačí; to si musíme docela jasně povědět a odkrýt sobě i odpůrcům. Pro nás je náboženství církevní, zejména katolicismus (nejen klerikalism!) překonáno; ale, a to si taky musíme uvědomit, i ty různé surrogáty náboženství, které se nám podávají, taky nestačí. Jen se podívejte kolem sebe a do sebe a snadno shledáte, že ten, který náboženství odhodil, často a záhy cítí potřebu náboženství; avšak, a v tom je další postup krise, sáhá k různým surrogátům a částem náboženského života, dělaje, když nemá plnosti, z těch částí sobě umělý celek. Proto prosím, uvědoměme si především, čím náboženství není, neboť podává se dnes mnohé a různé jakožto náboženství.

Především tedy, a to se hodně týká nás na universitě, náboženství není filosofií a vědou. Věda a filosofie je pro sebe, ale náboženství nesmí býti proti vědě a filosofii.

Náboženství ovšem také není theologií, katechismem. Právě tu jeví se náboženská krise jako boj theologie a filosofie. A ten boj je chronický, ne století, ale tisíc let starý. Já nebudu vykládat vznik theologie a filosofie; je známo, že už v Řecku vznikl ten zvláštní rozpor myšlení mythologického a filosofického. Budete-li

čísti dějiny filosofie a řeckého vývoje, ani jim neporozumíte, když dobře si neuvědomíte, že ten boj byl osou řeckého myšlení. A tak to bylo také u Římanů, kteří přejali mythologii a filosofii řeckou. Středověk i v tom pokračuje: mythologie vyvinula se silným vlivem mythického myšlení a náboženství orientálního. Křesťanská theologie, mythologie totiž, je ten názor na svět, jak pravíme, mythický, jenž vznikl před vědeckým pro nedostatečnost ještě přesného poznání vědeckého. Ale vědecký názor vznikl a vyvinul se proti názoru mythickému, vyvinula se filosofie proti mythologii a theologii. Posud ty dva názory stojí proti sobě; tento chronický boj jistě má veliký význam kulturní, je jednou z hlavních sil, ženoucích naše myšlení.

Ale již na počátku nové doby filosofie a věda nová, ne ta scholastická ancilla theologiae, nýbrž filosofie nová, na vědeckém poznání založená, stojí proti theologii vítězně, neboť nemůže býti dvojí pravda. Formule o dvojí pravdě vznikla již v XV. věku jen z duchovní nouze a dvojí pravda podává se po dnes; krise náboženská je v té dvojí pravdě, kterou my již od dětství dostáváme, ať již ve formě příkřejší nebo méně příkré: rozdvojenost, toť podstata inteligentního člověka. Jsouť arci lidé, kteří té rozdvojenosti nepostřehují, kteří jí neprožijí a neprotrpí (nechci říci, že jsou to nešťastnější lidé), — kteří této krise nepozorují, jako nepozorují jiných problemů; ale inteligent český a český student, který chce oslavovat Husa, toho rozporu si vědom být musí. Pro něho není možno spokojit se dvojí pravdou. Není dvojí pravdy, je jen pravda vědecky ustanovená, je jen jedna. Proto theologie klesá a se mění, chtěj nechtěj musí pokračovat a pokračuje, sama kopajíc sobě hrob. Víme z dějin novodobého vývoje myšlení evropského, jak se z počátku logické argumenty stavěly proti theologickým; to je epocha deismu a osvícenství 18. století, vybíhající v některých svých představitelích až do dneška. Logika nedovede srovnat pravdu vědeckou s učením theologie a proto z logických důvodů odmítá theologii. Ale v století 10., a to je signum temporis dnes, nastupuje historické nazírání, a dnes právě historická škola theologická, tak zvaná pokroková (Harnack, Loisy a j.) je nucena doznávat, že výklad staré theologie je nemožný. Tíha a působení důvodů historických je jiná a pronikavější než logických. Proti logickým důvodům (že duch svatý diktoval starý a nový zákon, že je to slovo boží atp.) můžete argumentovat logicky, ale ten argument nebude nikdy tak účinný, protože theolog nalezne protiargument, vznikne scholastika: ale

když z historie dokážete, tak jak vyvíjela se všecka literatura, že se vyvíjela také literatura theologická, že písmo staré i nové vzniklo v určité době z určitých kulturních podkladů a podmínek, v kterých ovšem náboženství hrálo roli, a že novozákonné kanonistické knihy koncilem byly odhlasovány, že majoritou nepatrnou to ono evangelium bylo přijato, že nevzdělaní mníši, asiatští patriarchové a podobní hodnostáři, většinou hodně pověrčiví, kteří se v 3. století sešli, odhlasovali ji za slovo boží, — když takový argument se slyší, to působí na mozek mnohem více, než čisté logické důkazy o tom, může-li neb nemůže-li býti zjevení. A tak tedy sama historická theologie podává důkazy, že zjevení nikdy nebylo a není. Tímto poznáním a doznáním (posud to ovšem docela prostě a odkrytě málo kdo vyznává, bojíc se ještě náboženství nezjeveného) vzniká z theologie moderní věda o náboženství; tam jistě směřuje celý vývoj. Práce theologická nebude na zmar, nebyla neužitečnou; právě z historických důvodů musíme si vážit její práce vidouce, kam vývoj spěje, že totiž z původní mythologie přes theologii vzniká přesná věda o náboženství. Opakuji: filosofie ani theologie nejsou náboženstvím. A já pravím dál, že není náboženstvím víra. To pochopil a vyložil přede mnou řečník dobře, jak theokratický středověk duchovním a fysickým násilím zjednal formálně, protože násilně, jednotný názor na svět; násilím fysickým (oběti inkvisice!) a duchovním žádala se víra, poslušnost. Co žádá zejména římská církev na svých vyznavačích? Důvěřovat a slepě důvěřovat, rozum prý je nedostatečný, aby rozhodoval v náboženství; máme důvěřovat — slovu božímu. Ano, já bych mu důvěřoval, ale to by musilo být slovo boží, ale ne slovo papežů a lidí, kteří se vydávají za vykladače a poslance boží; lidem, kteří svou neschopnost a neoprávněnost prokázali vším tím násilím duchovním a fysickým, slepě máme důvěřovat? Quod non, — my nemůžeme jen věřit, my chceme také důvody; mohu věřit důvodům a proto ne slepá víra bezdůvodná, nýbrž víra, která nemůže být otřesena argumentem učení náboženského. Přesvědčení musí být základem.

I ve vědě musíme věřit. Vy věříte professorům, já věřím jiným; máme tradici, každá myšlenka ve vědě má svou tradici a tradici tu s velikou pietou historicky hledáme a podáváme dále. Vědecká kritika ničí jen lež a lživou tradici, ale tradici opravdovou nikdy. Proti theologii klademe důvody a důvody žádáme, nikoli hranice. Je pravda — dnes lidé jsou civilisovaní, nestaví se hranice fysické,

ale duchovní: jesuitism theologický — toť ta hranice moderní. A proto jsme proti víře slepé a bezdůvodné, jsme proti duchovní passivitě a proti lžirozumování staré theologie.

Náboženství není také mravností. To je důležitá kapitola. Právě naše česká reformace byla ponejvíce mravní. Od Husa počínajíc, zejména ve vyvrcholení reformace od českých bratří kázal se obrat mravní; ale naše reformace nebyla hned a nebyla plněji reformací náboženskou. Já se nerozpakuji říci, že Hus v podstatě nábožensky cítil katolicky; to ovšem pochopil dobře, že náboženství především musí býti mravností, že náboženství, které neutužuje, nezdokonaluje mravnost, není náboženstvím čistým. Mnozí myslitelé novodobí (Kant, který je v tom jakoby pokračovatelem naší reformace, moderní ethické hnutí) pokusili se na místo náboženství postaviti mravnost. Je to pokus ušlechtilý, oprávněný do konce, hledíme-li k tomu, jakou církev dnes je, ale jen mravnost není náboženstvím.

Náboženstvím není také kultus, do konce jím není ten obnovovaný pouťový fetišism se svou hrubou a urážlivou nemravností. Kultus sebe pěknější, umělečtější, promyšlenější, je pro nás pouze symbolem, který nám má náboženské pravdy ozřejmovat; kult je jistě oprávněný, budou různé formy a druhy kultur, ale kult není náboženstvím, není náboženskou mravností.

Také umění není náboženstvím, třeba i tvoří podstatnou část kultur. Byl jsem nedávno na venkově a slyšel jsem, jak prý zejména ženy jsou „nábožensky“ nadšeny tím, že farář elektrickým osvětlením v chramě dosahuje různé barevné efekty. Je pochopitelno, že krásou a uměním jsme dotčeni — hudba, zpěv, malba, architektura a pod. působí na nás, ale to všechno není náboženstvím.

Abych konečně nezapomněl: ani církev a příslušenství k církvi není náboženstvím.

Církev, kult, mravnost atd., to všecko a každě pro sebe jsou jen prvky náboženství a prvky mrtvé, jakmile se podávají výlučně a osamocené jakožto náboženství. Jsou to pokusy udržeti náboženství staré.

Ale náboženství staré je ideově i životem překonáno. Chceme náboženství nové a to dnes má jiný úkol než mělo náboženství v době staré. Máme vědu, která se podává už v obecné škole. Ve středověku vědy nebylo, jen několik klášterníků bylo vzděláno; největší páni se neuměli podepsat; a byli prohlášeni za svaté lidé, kteří se nechtěli učit, aby se nepokazili. Dnes člověk, který řekne,

že se nechce učit, je nemožným mezi slušnými lidmi; my do konce ho nutíme, aby se učil. Avšak na jedné straně ho nutíte, aby se učil, a na druhé straně zároveň mu podáváte, co jeho rozum odmítá a odmítat musí.

Jako vědu, pěstujeme dnes soustavně umění, literaturu (sbírky, výstavy, divadlo atd.), jsme činni politicky a hospodářsky, jsme si vědomi mravních úkolů jednotlivce a společnosti — a za takových nových a obsahem bohatých a vyšších kulturních podmínek má nám stačit náboženství staré, vyrostší z doby beze všech těchto nám už podmínek životních? Rozpor je příliš křiklávý a všecko chytráctví jesuitské theologie ho již lidem poctivým, lidem opravdovým nezastře; náboženství dnes má docela jiné funkce a úkoly, než mělo náboženství staré. Jednotlivé kulturní moci se vyvinuly samostatně, unikly područí církevnímu a jako všude, i zde, dělbou funkcí stal se pokrok, pokrok od náboženství starého k novému. Doba naše chce mít náboženství jiné než doba stará, náboženství dokonalejší, vyšší, šlechetnější; máme nové ideály náboženské.

Proto také není náboženstvím to literární quasináboženství, kterého se v moderní literatuře tak hojně podává.

Náboženstvím není mysticismus. To je důležitá věc právě u nás, poněvadž v naší české reformaci mysticismus hrál velikou roli a je dosud lidí mnoho, kteří se domnívají, že není možno mít náboženství bez mysticismu. Nemohu věc vykládat obšírněji. Ale vzpomeňte aspoň na romantiku na počátku XIX. stol., jak toužila po mystice ve všech oborech a zejména v náboženství. Tenkrát Schleiermacher redukoval náboženství na cit. S tím náboženským citem romantikové spojovali „teplotu" svého mlhavého, revolucí rozčileného blouznění. Byla to reakce proti jednostrannostem racionalismu osvícenského. Dnes opět takzvaní moderní (novokatolíci, symbolisté, dekadenti atp.) podávají zase místo náboženství jen cit mysticismu. Mystik chce nejvyšší pravdy dosáhnout jedním rázem, bez logické a vědecké práce. Mysticismus je vždy signum nějaké slabosti. Avšak my nechceme náboženství jen pro slabé a nemocné; náboženství, které potřebujeme, nemůže být romantická literární pilulka, kterou člověk polkne, aby na věky věkův byl spasen. My chceme náboženství pro zdravé, pro energické a pro jasně myslící lidi, lidi ovšem nadšené pro pravdu; není-li to možné, pak z krise není vyváznutí. Jsme přesvědčeni, že je náboženství čisté beze vší nuptiky, toho luzného a hodně materialistického dědictví staré doby. Máme největší příklad čistého náboženství v Ježíšovi: Ježíš byl hlava

nadmíru jasná, bez mysticismu; ale nalezneme jej už v chorobném Pavlovi; proto je tak veliký rozdíl mezi náboženstvím Ježíšovým a Pavlovým. Také na příklad Luther, který se držel Pavla, v tom není nám vzorem. Jako Pavel byl rozčilen a rozčilení lidé, třeba proroci a reformátoři, podávají, náboženské rozčilení: Ježíš podal náboženství čisté, nerozčilené klidné, jasné. I my chceme náboženství jasné, čisté, nemlhavé.

L. N. TOLSTOJ:

„SPAMÄTAJTE SA!“

Štúdia z príležitosti rusko-japonskej vojny.
Preložil A. Škarvan.

„Totoť jest ta vaše hodina a moc temnosti.“ (Lukáš, hl. XXII. v. 53.)

I.

Aj, neníť ukrácena ruka Hospodinova, aby nemohla zachovati: aniž jest obtíženo ucho jeho, aby nemohlo slyšeti; ale nepravosti vaše rozloučily vás s Bohem vaším; a hříchové vaši spůsobili, že skryl tvář před vámi, aby neslyšel. Nebo ruce vaše jsou poškvrněné krví, a prstové vaši nepravostí; rtové vaši mluví lež, jazyk váš vynáší převrácenost. Není žádného, ježto by se zasadil o spravedlnost, aniž jest kdo, ježto by zastával pravdy. Doufají v marnost, a mluví daremné věci; popočínají nátisk, a rodí nepravost. Vejce bazališková vyseděli, a plátna pavoukového natkali. Kdož by jedl vejce jejich, umře; pakli je roztlačí, vynikne ještěrka. Plátna jejich nehodí se na roucho, aniž se odějí dílem svým; skutkové jejich skutkové nepravosti, a dílo ukrutnosti jest v rukou jejich. Nohy jejich k zlému běži, a pospíchají k vylévání krve nevinné. Myšlení jejich jsou myšlení nepravá; zpuštění a šetření jest na cestách jejich. Cesty pokoje neznají, a není žádné spravedlnosti v šlépějích; stezky své převracejí tajně; kdožkoli po nich chodí, nemívá pokoje. Protož vzdálil se od nás soud, a nedochází nás spravedlnost. Čekáme-li na světlo, aj, tma; pakli na blesk, v mrákotách chodíme. Makáme, jako slepí stěnu, a jako bychom žádných očí neměli, šámáme. Urážíme se o polední jako v soumrak; u veliké hojnosti podobní jsme mrtvým.

Izaiáš LIX. v. 2—10.

Vojna však je väčšmi vo vážnosti, než bola kedykoľvek. Umelý majster tohoto diela, geniálny vražedlník pán Moltke, takýmito podivnými slovami odpovedal delegátom mieru:

„Vojna je svätá, božská ustanovizeň, je jeden z posvätných zákonov sveta. Vojna udržiava v ľuďoch všetky veliké a šľachetné city: česť, bezžistnosť, dobročinnosť, chrabrosť, zachraňuje jedným slovom ľudí od hnusného materialismu.“

Tak že spojiť sa v stáda štyristo tisícov ľudí, chodiť bez oddychu vo dne v noci, o ničom nemyslieť, nič neštudovať, ničomu sa neučiť, nič nečítať, nebyť nikomu osožným, hniť v nečistote, spať v blate, žiť ako hoväda v ustavičnom omámení, rabovať mestá, páliť dediny, nivočiť národy, potom, postretnúc práve taký iný húf ľudského tela, vrhnúť sa naň, vylievať celé jazerá ľudskej krve, pokrývať polia potrhanými telami a hŕbami mŕtvol postielať povrchnosť zeme, byť pokaličeným, byť rozmiaždeným bez osohu pre bárskoho a konečne zdochnúť kdesi na cudzom poli, v ten čas keď vaši rodičia, vaša žena a deti doma hlady mrú — toto hľa menuje sa zachraňovať ľudí od hnusného materialismu. *Guy de Maupassant.*

Obmedzíme sa na to, keď pripomenieme, že rozličné europejské štáty nakopily dlhu do 130 milliardov, 110 z ktorých boly urobené za jedno stoletie, a že všetek tento ohromný dlh bol urobený výlučne pre výdavky na vojnu, že europejské štáty udržujú počas pokoja v zbrani vyše 4 millionov mužov a môžu počas vojny číslo toto do 10 millionov povýšiť; že dve tretiny ich budgetov pohlcujú sa procentami od dlhov a udržiavaním armád suchozemných a morských. *Molinari.*

Zase vojna. Zase nikomu nepotrebné, ničím nevyvolané útrapy zase lož, zase všeobecné mámenie, divočenie ľudí.

Ľudia, ktorí sú na státisíce kilometrov jeden od druhého vzdialení, státisíce takých ľudí, z jednej strany buddhisti, zákon ktorých zakazuje vraždenie nie len ľudí, lež i zvierat, z druhej strany kresťania, ktorí vyznávajú zákon bratstva a lásky, sťa divé šelmy, na suchu i na mori vyhľadávajú jeden druhého, aby sa vraždili, mučili, kaličili tým najnemilosrdnejším spôsobom.

Čo že je to? Či je to sen, či je to naozaj? Deje sa čosi takého, čo by nemalo, nesmelo byť, — človek by chcel veriť, že to sen a chcel by sa prebudiť.

Avšak nie, to je nie sen, je to hrozná skutočnosť.

Ešte dá sa pochopiť, že odlúčený od svojho poľa, biedny, neučený, oklamaný Japonec, ktorému bolo vštepené, že buddhismus nezáleží v sústrasti ku všetkému živému, lež v prinášaní obetí modlám, a práve taký chudáčisko z Túly, z Nižegorodu, nevediaci čítať a písať, ktorému vštiepili, že kresťanstvo záleží v uctení Krista Pána, Matky Božej, svätých a ích obrazov, — dá sa pochopiť, že títo nešťastníci, stávekovým násilenstvom a klamstvom dovedení k tomu, že najväčší priestupok sveta — vraždenie spolubratov — považujú za vec slávnu a cnostnú, dá sa pochopiť, že títo ľudia môžu páchať tieto strašné skutky, nepovažujúc sa pri tom za vinných. Avšak ako môžu takzvaní osvietení ľudia hlásať vojnu, byť jej ná-

pomocnými, byť účastnými v nej, a čo je najhroznejšie, nevystavujúc sa nebezpečenstvám vojny, posmelovať k nej, posielať na vojnu svojich nešťastných, oklamaných spolubratov? Veď nemôžu títo takzvaní osvietení ľudia, nehovoriac o kresťanskom zákone, jestli sa hlásia za jeho vyznavačov, nemôžu neznať všetko to, čo bolo písané a sa píše, čo bolo hovorené a hovorí sa o ukrutnosti, nepotrebnosti, nesmysle vojny. Veď práve preto menujú sa osvietenými ľuďmi, že znajú všetko toto. Väčšina z ních sami písali a hovorili o tom. Ani nehovoriac o vyvolavšej všeobecnú pochvalu Haagskej konferencii, o všetkých knihách, brožúrach, novinárskych článkoch, rečiach, ktoré pojednávajú o možnosti riešenia národných nedorozumení medzinárodnými súdmi, všetci osvietení ľudia musejú vedieť, že všeobecné zbrojenie štátov jeden nad druhého nevyhnutne musejú priviesť ích k nekonečným vojnám alebo k všeobecnému bankrotstvu, alebo k jednemu i druhému dohromady; musejú vedieť, že okrem nerozumného, bezúčelného márnenia milliardov rubľov, totiž práce ľudskej na chystanie sa k vojnám, vo vojnách samých hynú milliony najenergickejších, najsilnejších ľudí, v najproduktívnejšiu dobu ích živobytia (vojny predošlého stoletia zahubily 14 millionov ľudí). Nemôžu osvietení ľudia nevedieť, že pohnútky k vojnám sú vždy také, pre ktoré nehodno zmrhať nielen jedneho ľudského života, lež ani jednej z tej časti prostriedkov, ktoré tvoria sa na vojnu (za osvobodenie Černochov bolo vydané nepomerne viac, než by bol stál výkup všetkých Černochov Južných Spojených Štátov Amerických). Všetci vedia a nemôžu nevedieť hlavnej veci tej, že vojny tým, že vyvolávajú v ľuďoch najnižšie zvieracie popudy, znemravňujú, divočia ľudí. Všetci vedia, že dôvody, aké prinášali za vojnu De-Maistre, Moltke a iní, sú nepresviedčavé, ponevác všetky ony zakladajú sa na tom sofisme, že v každej nehode ľudskej dajú sa nájsť osožné stránky, alebo na tom úplne ľúbovoľnom tvrdení, že vojny vždy boly a preto i vždy budú, ako keby špatné skutky ľudí daly sa ospravedlniť tými výhodami a tým prospechom, ktoré prinášajú, alebo tým, že po dlhý čas sa dialy. Všetci takzvaní osvietení ľudia to vedia. Odrazu ale načne sa vojna, a všetko toto sa zabúda okamžite, a tí istí ľudia, ktorí včera ešte dokazovali ukrutnosť, nepotrebnosť, nesmysel vojny, dnes myslia, píšu, hovoria už len o tom, ako by sa dalo čím viac ľudí vyvraždiť, ako by sa dalo čím viac plodov práce ľudskej zničiť, a ako by sa daly čím väčšmi rozpáliť náruživosti nenávisti v tých tichých, nevinných, pracovitých ľuďoch, ktorí svojou prácou chovajú, odievajú, udržia-

vajú tých samých, domnele osvietených ľudí, ktorí ích donucujú k páchaniu týchto strašných skutkov, odporných ích svedomiu, blahu a viere.

II.

A Mikromegas riekol: „Óh, vy rozumné atómy, v ktorých pravá bytnosť vyjadrila svoje umenie a svoju moc, vy podistým požívate čisté radosti na vašej zemeguli, poneváč, súc tak málo hmotní a tak vyvinutí duchovne, musíte tráviť váš život v láske a premýšľaní, poneváč v tomto spočíva pravý život duchovných bytností.“ Na túto reč všetci filosofi pokrútili hlavami, a jeden z ních, ten najúprimnejší, povedal, že, vyjmúc cele maličký počet málo vážených obyvateľov, všetci ostatní pozostávajú z hlupcov, zločincov a nešťastníkov.

V nás je viac telesnosti, než toho potreba, jestli zlo pochádza od telesnosti, a príliš mnoho duchovnosti, jestli zlo pochádza od duchovnosti, povedal filosof. Tak, ku príkladu, prítomného času tisíce hlupcov v čiapkach vraždia tisíce iných zverov v turbánoch alebo vraždení sú týmito, a tak sa to deje od nepamätných čias na celej zemi.

— „A prečo že sa hádajú maličké živočíchy?“

— „Pre akýsi maličký kúsok blata, toľkého ako vaša päta, — odvetil filosof — a žiadneho z tých ľudí, ktorí sa režú navzájom, naskrze nezaujíma tento kúsok blata. Otázka je pre ních len tá, bude-li kúsok tento prináležať tomu, koho nazývajú sultánom, alebo tomu, koho nazývajú cisárom. Trebárs ani ten, ani druhý nikdy nevideli tento kúsok zeme. Z tých živočíchov však, ktorí sa mäsiara navzájom, temer žiaden nevidel toho živočícha, pre ktorého sa mäsiara.“

„Nešťastníci — zvolal obyvateľ Syriusa. Či možno si predstaviť hlúpejšej vzteklosti. Skutočne žiada sa mi urobiť tri kroky a rozšliapať všetko mravenisko týchto smiešnych mordárov.“

„Neustávajte sa, povedali mu. — Oni sa sami postarajú o to. Ináčej, nie ích treba trestať, lež tých barbarov, ktorí sediac vo svojích palácoch, predpisujú vraždenie ľudí a prikazujú slávnostne ďakovať za to Bohu.“ *Voltaire.*

Šialenosť súčasných voján ospravedlňuje sa panovníckymi záujmami, nacionalismom, europejskou rovnováhou, česťou. Tento posledný dôvod je najšialenejší, poneváč niet ani jednoho národa, ktorý by sa neohyzďoval všetkými priestupkami a hanebnými skutkami, niet ani jednoho, ktorý by nebol zkúsil všemožného uníženia. Jestli že i jestvuje česť národov, teda čo za zvláštny spôsob podporovať ju vojnou, t. j. všetkými tými priestupkami, ktorými znevažuje sa súkromný človek: podpaľačstvom, zbojstvom, vraždením... *Anatole France.*

Divoký pud ložného vraždenia tak starostlive behom tisíce rokov býval pestovaný a povzbudzovaný, že zapustil hlboké korene v modzgu človečenskom. Načím sa ale nádejať, že lepšie člove-

čenstvo než je naše bude sa vedieť osvobodiť od tohoto hrozného priestupku.

Čo ale pomysli si vtedy toto lepšie človečenstvo, o tej takzvanej zošľachtenej civilisácii, ktorou sa tak pýšime?

Nuž temer to isté, čo my si myslíme o starodávnom mexikánskom národe a jeho ľudožrútstve, ktorý bol v jeden a ten istý čas bojovným, nábožným i zverským. *Letourneau.*

Dakedy jeden vladár napáda na druhého zo strachu, aby ten nenapádol naň. Dakedy načnú vojnu preto, že nepriateľ je príliš silný, a inokedy preto, že je príliš slabý, inokedy naši susedia želajú si toho, čím my vládneme, alebo vládnu tým, čo nám chybuje. Vtedy započína sa vojna a trvá do tých čias, pokiaľ nezaberú to, čo potrebujú, alebo pokiaľ neodovzdajú nám to, čo my potrebujeme. *Jonatan Swift.*

Deje sa čosi nepochopiteľného a nemožného čo do svojej ukrutnosti, lživosti a hlúposti.

Ruský cár, ten samý, ktorý volal všetky národy k pokoju, ohlasuje verejne, že napriek všetkým starosťam svojím o zachovanie drahého jeho srdcu pokoja (starosti, ktoré sa prejavovaly v zaberaní cudzích zemí a zväčšovaní vojska na ochranu týchto okupovaných zemí), cár, následkom napadnutia Japoncov, prikazuje robiť poťahom na Japoncov to isté, čo začali robiť Japonci poťahom na Rusov, t. j. prikazuje vraždiť ích; a ohlasuje toto vyzvanie k vraždeniu, upomína Boha, vzývajúc Ho o požehnanie najhroznejšieho vo svete priestupku. To isté oznámil dotyčne Rusov i japonský cisár. Vedátori, právnici, páni Muravjev a Martens starostlive dokazujú, že vo volaní národov k všeobecnému pokoju a vyzvaní vojny k vôli zaberaniu cudzích zemí niet žiadnej protimluvy. A diplomati jemne po francúzsky uverejňujú a rozposielajú cirkuláre, v ktorých podrobne a starostlive dokazujú, — trebárs i vedia, že nik ím neverí, — že len po všetkých marných pokusoch ustáliť mier (v skutočnosti však pokusoch oklamať druhé štáty), ruská vláda nútená bola siahnuť k jedinému prostriedku rozumného riešenia otazky, t. j. k vraždeniu ľudí. A to isté píšu i japonskí diplomati. Učenci, historikovia, filosofi, porovnávajúc prítomnosť s minulosťou a robiac z týchto srovnaní hlbokomyselné vývody, obšírne rozumujú o zákonoch pohybovania sa národov, o pomere žltej a bielej rassy, buddhismu a kresťanstva, a na základe týchto vývodov a kombinácií ospravedlňujú vraždenie ľudí žltej rassy skrze kresťanov. Práve tak ospravedlňujú učenci a filosofi japonskí vraždenie ľudí bielej rassy. Novinári, netajac svoju radosť, hľadiac jeden druhého prelicitovať

a nezastaviac sa pred žiadnou, i tou najbezočivejšou, patrnou lžou, dokazujú na všemožné spôsoby, že i praví sú i silní, i v každom ohľade dobrí len Rusi, nepraví ale a slabí a zlí v každom ohľade sú Japonci, a práve takí zlí sú i všetci tí, ktorí sú nepriateľskí, alebo môžu byť nepriateľskými k Rusom, ako Angličania, Amerikánci, — čo práve tak dotyčne Rusov dokazujú i Japonci a ich prívrženci.

Ani nehovoriac o vojakoch, ktorí následkom svojho povolania hotujú sa k vraždám, zástupy tak zvaných osvietených ľudí, ktorých nič a nik k tomu nevyzýva, ako professori, zemskí úradníci, študenti, zemäni, kupci davajú výraz tým najnepriateľskejším, opovržlivým citom k Japoncom, Angličanom, Amerikáncom, ku ktorým včera ešte boli dobroprajní alebo ľahostajní, a bez každej potreby dávajú výraz najpodlejším, otrockým citom k cárovi, ku ktorému sú, ponajprv rečeno úplne ľahostajní, uisťujúc ho v svojej neohraničenej láske a hotovosti obetovať zaň svoje životy.

A nešťastný, zbalamutený mladý človek, uznávaný za vodcu 130 millionového národa, neprestajne klamaný a nútený protimluviť sebe samému, – verí a ďakuje a požehnanie dáva vojsku na vraždenie, vojsku, ktoré on nazýva svojím, k ochráneniu zemí, ktoré ešte menším právom môže nazývať svojimi. Všetci si podávajú škaredé ikony, v ktoré nielen nik z osvietených ľudí neverí, lež ktoré i neškolení sedliaci načínajú ponechávať, všetci sa do zeme klaňajú pred týmito ikonami, bozkávajú ich a hovoria vysokopárne lživé reči, ktorým nik neverí.

Boháči obetujú malichernú časť svojho nemravne nadobudnutého bohatstva na dielo vražedlníctva, na poskytovanie pomoci v diele vražedlníctva, a bedári, z ktorých vláda každoročne zdiera dva milliardy, považujú si za povinnosť robiť to isté, keď oddávajú vláde svoje grošíky. Vláda povzbudzuje a posmeľuje húfy darebákov, ktorí chodiac s podobizňou cára po uliciach, spievajú, kričia hurrá a pod náterom patriotismu tropia všakové nešváry. A po celom Rusku, počnúc od cárskeho paláca do poslednej dediny, cirkevní pastieri, menujúci sa kresťanskými, vzývajú toho Boha, ktorý prikázal milovať nepriateľov, Boha-Lásku o pomoc v diele diablovom, o pomoc v ľudovražde.

A ošialení modlitbami, kázňami, vzývaním, processiami, obrazmi, novinami, kanónové mäso, státisíce ľudí rovnako odetých s rozličnými nástrojami vražedlníctva, zanechávajú rodičov, ženy, deti s žiaľom v srdci, ale s tváreným víťazstvom, idú ta, kde staväjúc

na kocku životy, budú páchať ohavné skutky: budú vraždiť ľudí, ktorých neznajú a ktorí im nič zlého neurobili. A za nimi idú lekári, milosrdné sestry, nevedieť prečo predpokladajúci, že doma nemôžu slúžiť jednoduchým, krotkomyseľným, trpiacim ľuďom, lež môžu slúžiť len tým, ktorí zaujatí sú vraždením jeden druhého. Tí ale, ktorí doma ostanú, tešia sa zprávam o vraždení ľudí, a keď zvedia, že zavraždených Japoncov je mnoho, ďakujú za to komusi, koho oni nazývajú Bohom.

A všetko toto považuje sa nielen za prejavenie vznešených citov, lež ľudia, ktorí zdržiavajú sa od takých prejavov, jestli usilujú sa k rozumu priviesť druhých ľudí, považovaní sú za zradcov a nachodia sa v nebezpečenstve, že budú shanobení a sbití brutálnym zástupom ľudí, ktorí nemajú na ochranu svojho šialenstva a svojej ukrutnosti niakej inej zbrane, okrem surového násilia.

III.

Vojna tvorí ľudí, ktorí prestávajú byť občanmi a menia sa vo vojakov. Ich návyky odlučujú ich od spoločenstva, ich pocit je oddanosť náčelníkovi, v tábore privykajú k despotismu, privykajú k tomu, že chcú dosahovať svoje ciele násilím, pohrávajú si právom a šťastím svojích bližných. Hlavnou ich zábavou sú: búrlivé dobrodružstvá a nebezpečenstvo. Pokojná práca sa im protiví.

Vojna sama sebou vyvoláva vojnu a rozťahuje ju do nekonečna. Víťazný národ, omámený úspechom, túži po nových víťazstvach; podmanený ale národ, podráždený porážkou, ponáhľa sa napraviť svoju česť a svoje ztraty.

Národy, jeden proti druhému vzájomnými urážkami ozlobené, želajú si vzájomne uniženia, zničenia. Radujú sa, keď nemoce, hlad núdza, porážky navštevujú napriateľskú krajinu.

Zavraždenie tisíce ľudí vyvoláva v ních namiesto sústrasti vytrženú radosť: mestá sa illuminujú a celá krajina plesá.

Tak zosuroveje srdce ľudské a najšpatnejšie náruživosti sa pestujú v ňom. Človek zrieka sa citov sympatie a humánnosti.

Channing.

Nastúpi vek vojenskej služby, a každý mládenec musí sa podrobiť neodôvodneným rozkazom kadejakého darebáka alebo hlupáka; musí uveriť, že šľachetnosť a veličie záležia v tom, aby sa človek zriekol svojej vôle a premenil sa v nástroj vôle druhého, aby rúbal a bol dorúbaným, trápil sa od hladu, smädu, dážďa a zimy, aby sa dal dokaličiť, nevediac prečo, bez inej náhrady, než za kalištek pálenky v deň bitky a zasľúbenie nemakateľnej a fiktívnej veci – nesmrteľnosti po smrti a slávy, ktorú mu dá, alebo ktorú mu odopre novinár svojím perom, sediac v teplej chyži.

Výstrel! Ranený padá na zem. Kamaráti ho dobijú, nohami ho došľapajú. Potom pochovajú ho položivého a vtedy môže sa už

kochať svojou nesmrteľnosťou. Kamaráti, príbuzní zabudnú naň; ten, komu oddal svoje šťastie, svoje útrapy, svoj život, nikdy nepoznal ho. A po niekoľkých rokoch niekto vyhľadá jeho vybliädnuté kosti, zhotoví z ních barvivo a masť anglickú, ktorou budú čistiť čižmy jeho generála. *Alphonse Karr.*

Vezmú človeka v najlepšej jeho sile, v najlepší zas jeho mladosti, dajú mu flintu do rúk, na chrbát tanistru, hlavu mu označia kokardou, potom mu povedia: Môj spolubrat, ten a ten kráľ špatne zaobišiel so mnou, preto musíš napádať na všetkých jeho poddaných; oznámil som ím, že v ten a ten deň zjavíš sa na ích hranici, aby si ích povraždil . . .

Dosť možno, že si myslíš, poneváč si nezkúsený, že naši nepriatelia sú — ľudia. To ale nie sú ľudia, to sú Prušiaci, Francúzi, rozpoznávať ích budeš od pokolenia ľudského podľa barvy ích mundieru; hľaď že vykonať svoju povinnosť čím najlepšie môžeš, poneváč, ostanúc doma, budem sliediť za tebou; jestli zvíťazíš, to pri vašom návrate, výndem k vám v rovnošate a poviem vám: vojaci, som spokojný vami . . . V páde, žeby si ostal na bitevnom poli, čo je veľmi pravdepodobno, pošlem zvesť o tvojej smrti tvojej rodine, aby ťa mohli oplakávať a sledovať za tebou. Jestli sa pozbavíš ruky alebo nohy, zaplatím ti, čo stoja. Jestli však ostaneš na žive a budeš nesúci k noseniu tanistry, dám ťa do výslužby a môžeš ísť zdochýňať kde chceš, to sa ma netýka. *Claude Tillier.*

Pochopil som disciplínu, t. j. to, že kaprál má vždu, pravdy keď hovorí s vojakom, sergeant, keď hovorí s kaprálom, poddôstojník, keď hovorí so sergeantom atď. do poľného maršála, trebárs by hovorili, že dvakrát dva je päť! Zprvu je to ťažko pochopiť, ale pochopeniu tohoto pomáha v každej kasárni visiaca tabuľka, ktorú prečitujú, aby si vyjasnili svoju myseľ. Na tejto tabuľke je napísané všetko to, čo môže sa zažiadať urobiť vojakovi, ako ku príkladu, navrátiť sa do svojej dedidy, zriecť sa vykonávania služby, nepokoriť sa svojmu predstavenému a tak ďalej, a za všetko toto vymerané sú pokuty: odsúdenie na smrť alebo 5 rokov ťažkého žaláru. *Erckmann-Chatrian.*

Kúpil som černocha, je mojím. Robí ako kôň; špatne ho chovám, špatne odievam, i bijem ho, keď ma neposlúcha. Čo je v tom podivného? Snáď lepšie zachádzame so svojimi vojakmi? Snáď títo nie sú pozbavení svobody práve tak, ako onen černoch? Rozdiel je len ten, že vojak stojí moc menej. Hodný černoch stojí prinajmenej 500 toliarov, hodný vojak sotva 50. Ani jeden, ani druhý nesmejú opustiť to miesto, kde ích držia; i jedneho i druhého bijú za najmenšiu chybu; plácu majú temer jednakú, černoch ale má tú výhodu pred vojakom, že nevystavuje nebezpečenstvu svoj život, lež tráví ho so svojou ženou a deťmi. *Anatole France.*

Práve tak, akoby nikdy nebolo bývalo ani Voltaiia, ani Montaigna, ani Pascala, ani Swifta, ani Kanta, ani Spinozzy, ani stá iných spisovateľov, ktorí s velikou silou usvedčovali nesmyseľ a nepotrebnosť vojny i líčili jej ukrutnosť, nemorálnosť, divokosť! Na-

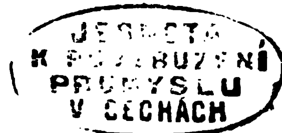
dovšetko ale, akoby nikdy nebolo bývalo Krista a jeho hlásania o bratstve ľudí a láske k Bohu a ľuďom.

Keď si na všetko to pomyslíš a ohliadneš sa vôkol seba na to, čo sa teraz deje, hrôza ťa pôjme nie toľme pred hrôzami vojny, lež pred tým, čo je hroznejšie nad všetky hrôzy, pred vedomím nevlády rozumu ľudského.

To, čo jediné líši človeka od zvieraťa, čo tvorí jeho dôstojnosť, — jeho rozum osvedčuje sa byť nepotrebným, bezosožným, ba ani nie bezosožným, lež škodlivým dodatkom, ktorý len hatí každú činnosť, podobne ako úzda, ktorá splzla s hlavy koňovi a moce sa mu pred nohami a len dráždi ho.

Pochopiteľno, že pohanský Grék, Riman, ba i stredoveký kresťan, neznajúci Evanjelia a slepo veriaci vo všetky predpisy cirkevné, mohli bojovať, bojujúc mohli sa pýšiť svojím vojenským povolaním. Ako ale môže veriaci kresťan alebo trebárs neveriaci, ale mimovoľne všetek preniknutý kresťanskými ideálami lásky a bratstva ľudí, ktorými dýchajú spisy filosofov, moralistov, umelcov našej doby, ako môže taký človek vziať flintu alebo stať si ku kanónu a mieriť do zástupu bližných, chtiac ich čím viac povraždiť?

Assyrci, Réci, Rimani mohli byť uverení, že bojovanie nie len súhlasí s ich svedomím, ale je i dobrým skutkom. My avšak, chceme-li toho, či nie, sme kresťania, a kresťanstvo, akokoľvek by ono bolo spotvorené, jeho duch spoločný, pozdvihol nás na onen vyšší stupeň rozumu, z ktorého nemôžeme necítiť celou našou bytosťou nie len šialenstvo, ukrutenstvo vojny, lež úplný opak toho, čo považujeme za dobré a záväzné. A preto nemôžeme konať to isté čo konali pohania nie len uvereno, pevne a spokojne, lež bez povedomia svojej priestupnosti, bez zúfalého pocitu onéno previnilca vraha, ktorý, započnúc vraždiť svoju obeť a súc si vedomý v hlbine duši priestupnosti svojho konania, hľadí sa omámiť, rozdráždiť, aby bol v stave zakončiť hrozný skutok. Všetka tá neprirodzená, zimničná, prchlivá, šialená rozčúlenosť, ktorá pojala teraz zahaľčivé vrchné vrstvy ruského spoločenstva, je nič nie inšieho, než príznak povedomia priestupnosti odohrávajúcich sa udalostí. Všetky tie drzé, lživé reči o oddanosti a zbožňovaní panovníka, o hotovosti obetovať životom (mali by povedať že cudzím, nie však svojím), všetky tie sľuby ochraňovať cudzú krajinu, všetko to nesmyseľné požehnávanie jeden druhého všeliakými stužkami a svätými obrazami, všetky tie bohoslužby, všetko to hotuvanie posteľných plachát a obväzov, všetky tie oddiele milosrdných sestár,

všetky tie milodary na flottu a Červený kríž, ktoré dávajú sa tej vláde, ktorej priamou povinnosťou je, poneváč berie s ľudu toľko, koľko je potrebno peňazí, keď že vyhlásila vojnu, samej zadovážiť si potrebnú flottu a potrebný dostatok k obväzovaniu ranených, všetky tie staroslavianske, vysokopárne, nesmyselné a bohorúhavé modlitby, o ktorých vo všeliakých mestách noviny píšu, ako o dákej dôležitej udalosti, všetky tie pochody, žiadanie aby hrali hymnu, kriky „hurrá“, všetka tá hrozná, zúfalá, nebojaca sa usvedčenia, poneváč všeobecná, novinárska lož, všetka tá omámenosť a zdivočilosť, v ktorej nachádza sa teraz ruské spoločenstvo a ktorá prechodí postupne i na massy, všetko toto je len príznakom povedomia priestupnosti tých strašných udalostí, ktoré sa dejú.

Bezprostredný cit hovorí ľuďom, že to, čo robia, by nemalo byť. Avšak ako ten vrah, ktorý započnúc mäsiariť svoju obeť, nemôže sa zdržať, tak i ruské obecenstvo teraz považuje za nepodvratný dôvod v prospech vojny to, že vec je započatá. Vojna sa začala a preto nutno pokračovať v nej. Tak sa to zdá jednoduchým, zblúdilým, neučeným ľuďom, ktorí účinkujú (jednajú) pod vplyvom malicherných náruživostí a omámenia, ktorému podliehajú. Ale práve tak rozumujú i tí najučenejší ľudia našej doby, dokazujúc, že človek nemá svobodu vôle, a preto, keby i pochopil, že započaté dielo je nepekné, nemôže sa zastaviť.

A ošialení i zdivočilí ľudia pokračujú v hroznom čine.

(Pokrač.)

TACITUS O ŽIDOCH.*

(Historiae, kniha V.)

Praví sa, že Židia po úteku z ostrova Krety osadili sa na najkrajnejších medziach Libye, v tých časiech, keď Saturnus, násilím zahnaný od Jupitera, jemu postúpil panovanie. Za dôkaz uvádza sa meno: je vraj povestným na Krete vrch Ida; pri ňom bydliaci Idovia,

* Neni pochybnosti o tom, že Stary zákon, podobně, dajme tomu, eposom Homerovým, obsahuje mnoho mythu a národné podanie v ňom, okrášlované poesiou, od začiatku až do konca neni pragmatickou historiou. Hore v preklade podaný nástin pôvodu a mravov židovských snáď tiež nebude naskrz pragmatický, ačkoľvek Tacitus odvoláva sa pri ňom na pramene. Pripadá nám on jako prosa života oproti poesii, keď ho prirovnáme k dejom Starého zákona. Nástin tento je Židom málo lichotivý. Podobne nelichotive píše o ních Tacitus i na iných miestach svojich diel. Je isto, že Tacitus bol nie len Rímanom od kosti, ktorému rímsky štát bol nadovšetko, k vôli nemuž výlučne bol i mravokárcom: ale on bol tiež

roztiahnutím tohoto slova po zvyku barbarov, bývajú nazývaní Judovia. Niektorí podávajú o tom zprávu, že počas panovania Isidy v nadmiere rozmnožené obyvateľstvo v celom Egypte, pod vodcovstvom Hierosolyma a Judy, pusťilo roj do najbližších zemí; mnohí, že boli národom ethiopským, ktorý za kráľa Cephea strach a nenávisť dohnala k tomu, aby zmenil sídla; niektorí tiež, že húf Assyranov, ľud to bez zeme, zmocnil sa jednej čiastky Egypta, potom ale obýval vo vlastných mestách v kraji, ležiacom bližšie k zemi hebrejskej a Syrii; iní ešte, čo pôvod Židov činí slávnym, že Solymovia, kmen vo spevoch Homerových zvelebovaný, založili vraj oné mesto a pomenovali ho svojím vlastným menom Hierosolyma.

Väčšina prameňov shoduje sa v tom, že keď v celom Egypte vypukla ošklivá nákaza, kráľovi Bochorisovi, ktorý sa obrátil na orakulum Hammonovo s prosbou o liek, uloženo bolo, aby ríšu svoju vykľudil a toto ľudské plemeno, akožto nenávidené od bohov, do iných zemí odpravil. Keď tedy takto poshľadávané a do hromady sohnaté zástupy ponechané boly v pustinách svojmu osudu, kým všetci ostatní v slzách sa rozplývali, Mojžiš, jeden z vyhnancov, vyzval ích, aby neočakávali žiadnej pomoci od bohov alebo od ľudí, keďže od oboch sú opustení, ale najprv tomu aby dôverovali, ako vodcovi, soslanému nebesami, za jehožto pomoci by odvrátili prítomnú biedu. Oni súhlasili a nastúpili svoju púť, s ničím neoboznámení, na zdarboh. A nič ích tak netiesnilo, ako nedostatok vody, a už blízko záhuby na všetkých poliach vôkol padali, keď v tom stádo divokých oslov na pastve bežalo k jednej skale, hájom zastienenej. Mojžiš šiel za nimi a objavil, jakož dľa trávnatej pôdy predpokladal, bohaté pramene vôd. To ích obživilo; a keď nepre-

antisemita, a Židov nenávidel nielen preto, že húževnato obhajovali svoju samostatnosť oproti rímskej premoci, ale i jejich rasové zvláštnosti boly mu odporné — zvláštnosti, ktoré dosiaľ vzbudzujú mnohú nevoľu u národov, medzi ktorými Židia obývajú.

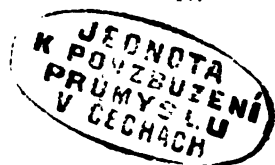
Ostatne sluší tu podotknúť, že odhliadnuc od prírodovedeckej alebo historickej vernosti či nevernosti národného pokladu literárneho Židov, dobre vieme, že pravá cena jeho spočíva v inom. A tá je nehynúca. Starý zákon je zlatou pokladnicou nielen náboženskej a mravnej nauky a prekrásnej poesie, ale aj výrazom toho velikého *pokroku ideového, ktorý je representovaný monotheismom oproti polytheismu.* Čistota a vznešenosť toho monotheismu bude večné veky hlásať slávu a zásluhy Židovstva o vytríbenie náboženského názoru ľudstva. V Starom zákone *nachádza výraz to najmohutnejšie a najvrelejšie vzývanie Boha,* na jaké sa podnes vzmohlo srdce ľudské; k nemu vždy sa budú utiekať srdcia, hľadajúce Boha, aby sa naučily v slová odievať svoje city.

tržene putovali po šesť dní, obsadili na siedmy, po vypúdení obyvateľov, zem, v ktorej vystavili mesto i chrám.

Mojžiš, aby si zabezpečil národ pre budúcnosť, dal mu zákony celkom nové a odporujúce zákonom ostatného sveta. Neposvätným je tam všetko, čo je u nás svätým; a zas u ních dovoleno, čo je u nás ohavnosť. Obraz zvieraťa, ktoré ím ukázalo východ z bludišťa a záhuby, postavili do svojej svätyne, kdežto zase jako na potupu Hammonovi zabíjajú barana. Aj býka obetujú, ktorého Egypťania ctia jako Apisa. Sviňu nejedia na pamiatku tej rany, ktorou ích kedysi vyrážka zohyzdila, ktorej podlieha toto zviera. O dávnejšom dlhom hladovaní svojom ešte teraz skladajú vyznanie častým pôstom, a nekvasený židovský chlieb zostáva svedectvom toho, že plody zeme užívali kedysi lúpežou. Na siedmy deň vždy, hovoria, pokoj sa ím uzdal, lebo tento učinil konec ích námahám; potom keď nečinnosť si zachutnali, zasvätili i siedmy rok takto záhalke; iní, že je to vraj česť, ktorú preukazujú Saturnovi, buď že Idovia, ktorí, ako sme slyšali, vyhnaní so Saturnom stali sa zakladateľmi národa a základy toho uctievania ím zanechali, alebo poneváč zo siedmych hviezd, ktoré svet náš spravujú, hviezda Saturnova v najvyššom kruhu a zvlášť mohutne sa pohybuje, ako vôbec po väččine nebeské telesá svoju moc a obeh v počte sedmičky naplňujú.

Tieto zvyky, akokoľvek uvedené, majú svoju oprávnenosť dávnou starobylosťou. Ostatné prekrútené zariadenia z nesmiernej zvrhlosti braly len silu. Lebo každý ničomník, opovrhnúc svojím národným náboženstvom, prinášal tam svoju hrivnu a dary; z toho pošlo, že moc Židov sa dvíhala, a poneváč medzi sebou osvedčujú tiež zatvrdilú vernosť, ochotnú milosrdnosť, proti všetkým iným však nenávisť nepriateľskú. Tak oni jedia oddelene, odlučujú svoje lúžka od iných, zdržujú sa, ináč chlipnosti medzi všetkými národy najviac holdujúc, objatia cudzích žien; medzi nimi samými je všetko dovoleno. Obriezku zavedli, aby po tomto znamení boli znateľní. Jejich proselyti zachovávajú to samé, a nič ím neprikazujú pilnejšie, nežli aby opovrhli bohov, zrekli sa vlasti svojej a aby rodičov, deti alebo bratov a sestry za nič mali. Predsa však pečujú o rozmnožovanie zástupov. Lebo jako za zločin považujú, zabiť niektorého z pozde narodených, tak veria tiež, že duše padlých v boji alebo na popravišti sú nesmrteľné. Z toho vyrastá náklonnosť k plodeniu detí a opovrhovanie smrťou. Mrtvoly zahrabávajú, miesto aby ích spalovali, dľa zvyku Egypťanov, ktorým podobne i pečlivosť pri tom dokazujú a v podsvetie veria. Viera vo veci nebeské je pravý opak.

Egypťania ctia všelijaké zvery a obrazy ľudskou rukou zhotovené; židia však poznávajú len v duchu a jedno jediné božstvo. Bezbožní sú vraj všetci, ktorí si o bohoch zo zemských látok ľudským postavám podobné obrazy tvoria; ona najvyššia, večná bytosť neni ani napodobiteľná ani pomíjajúca. Preto netrpia žiadne obrazy bohov vo svojich mestách, tým menej cti. Poneváč ale ích v chrámoch. Kráľom nedostane sa toho lichotenia, nie cisárom tej kňazi na flétňach a bubnoch prevádzali hru, brečtanom sa venčili a v kostole zlatá réva sa našla, niektorí mienili, že uctievajú otca Bacchusa, podmaniteľa východu, s čím ale ích ustanovenia nesúhlasia. Veď Bacchus zaviedol slávnostný a veselý obrad; obrad Židov je zvrátený a úbohý. N.

OSKAR WILDE:

SÚDNY DEŇ.

Parabola.

A vládla tichosť vo stánku súdu a človek predstúpil nahý pred Boha.

A Boh roztvoril človekovu knihu života.

A Boh človeku rečie:

„Tvoj život bol zlý a ty si sa choval ukrutne proti tým, čo tvojej podpory potrebovali, a proti tým, ktorí pomoc tak postrádali, bol si trpký a tvrdého srdca. Chudobní volali na teba a ty si ích nevyslyšal, a tvoje ucho bolo výkriku núdze mojich biednych zatvorené. Dedictva sirôt zmocnil si sa a poslal si líšky do viniča súsedovho poľa. Deťom odňal si chlieb a dal si ho pojesť psom; mojim výhostkom, ktorí v pokoji žili po močiarach a blahorečili mi, vyhnal si na cestu, a na mojej zemi, z nejž som ťa stvoril, prelieval si nevinnú krev.“

A človek odpovedav, riekol: „Áno, to som činil.“

A zase roztvoril Boh človekovu knihu života.

A rečie človekovi Boh:

„Tvoj život bol zlý, a krásu, ktorú som ukázal, vyhľadal si, a dobré, čo som ukryl, pominul si. Steny izby tvojej boly obrazmi pomaľované a s lože tvojich ukrutností zdvihnul si sa ku zvukom fujary. Sedem oltárov postavil si hriechom, ktoré som trpel, jedol si z toho, čo sa jesť nesmie a purpur tvojho rúcha bol všetkými troma znaky hanby popretkávaný. Tvoje božie obrazy neboly zo

zlata ani zo striebra, ktoré trvá, ale z mäsa, ktoré minie sa. Ich vlas potrel si voňavou masťou a vložil si im do rúk granátové jablká. Nohy potrel si im safranom a pred nimi porozprestieral si čalúny. Antimonom potrel si ich viečka a ich telá myrrhou. Sklonil si sa pred nimi k zemi a prestol tvojej modly postavil si na úslnie. Slnku ukázal si tvoju hanbu a mesiacu tvoje šialenstvo."

A človek odvetil, rieknuv: „Áno, to som činil".

A roztvoril Boh človekovu knihu života po tretí raz.

A Boh človekovi hovoril:

„Zlý bol život tvoj a zlým odmieňal si dobré a priateľstvo zločinmi. Ruky, ktoré živily ťa, poranil si, a prsiami, ktoré plekaly ťa, opovrhoval si. Kto k tebe s vodou prišiel, odchádzal smädný a prekliatcov, ktorí ťa na noc vo svojich šiatroch ukryli, zradil si pred východom slnka. Tvojho nepriateľa, ktorý ťa šetril, privábil si do zákerného osídla a priateľa, ktorý ťa podporoval, zapredal si, a tým, ktorí ti lásku donášali, dával si planú rozkoš.

A človek odpovedal a riekol: „Áno, to som činil."

A Boh zatvoril človekovu knihu života a rieknul:

„Dozaista pošlem ťa do pekla. Áno, do pekla ťa pošlem."

A človek zakričal: „To nemôžeš."

A Boh vraví človekovi: „Prečo ťa nemôžem poslať do pekla a z akej príčiny?"

„Lebo som vždy a vždy v pekle žil!" vetil človek.

Tu zavládla tichosť v dome súdu.

A po chvíli rečie Boh a človeku vraví:

„Vidím, nemôžem ťa poslať na peklo; dozaista ťa teda pošlem do neba. Áno, do neba ťa pošlem."

A človek zvolal: „To nemôžeš."

A Boh rečie človekovi: „Prečo ťa nemôžem poslať v nebo a z akej príčiny?"

„Lebo som nikdy a nikde nevedel, ako si mám to nebo predstaviť", odvetil človek.

Tu zavládla tichosť v dome súdu.

ONDREJ KALINA:

NÁVRAT.

(Úryvky z rodinnej kroniky.)

Dávnejšie, súc návštevou u váženej rodiny v nevelkom mestečku nášho kraja, mal som príležitosť, nazreť do niektorých spisov rodinných. Jedna kniha už svojím úhladným zovňajškom, peknou väzbou v koži so zlatorezom, upútala moju pozornosť. V nej našiel som vedla záznamov o dôležitejších príbehoch v rodine, i rád rodinný, napísaný pečlivou rukou, ktorým sa mali členovia jej spravovať. Medzi iným prikazovano im, majetku nedeliť, ale rozmnožovať ho a nažívať svorne medzi sebou; šlachtictva nevyhladávať, ale žiť šlachetne. Je každý mocný dom, žijúci mravne, i bez titulov pilierom rádu spoločenského; a jedná sa vlastne len o toto.

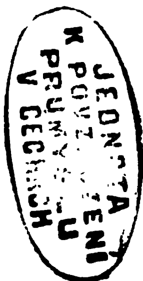
Medzi listami knihy našiel som sošit, popísaný tou samou rukou, jako kniha, ale v dobe dávnejšej. Pisatela znal som osobne. Žil spoločne s dvoma bratmi a bol váženym v rodine i v obci. Horlive pečoval o spoločné imanie, ktoré sa za jeho správy zdvojnásobnilo.

Obsah onoho sošitu, založeného medzi listami knihy, s dovolením rodiny podávam tu nižšie v úryvkoch. *Autor.*

Môj otec mal so mnou docela iné plány. Vyhliadol mi nevestu a prial si, aby som ostal doma buď pri hospodárstve, alebo uchádzal sa o štátnu službu, pri ktorej nemohla ma minúť pekná budúcnosť, súdiac dla znamenitých rodinných svázkov a vlivu nášho zámožného domu. Ale moja myseľ nesla ma inam. Pre pokojnú existenciu a pôsobnosť, uzavrenú v medziach, ktoré som mohol prehliadnuť volným okom, keď som vyšiel na konec za našou ovocnou zahradou a zastal si na súvrati role, nemal som chuti, ale ani porozumenia. Tam za tie hory na obzore, zláténé žiarou zapadajúceho slnka, za nimi do šíreho sveta a ruchu ludského, ktorého vlny vysoko sa hrnú, jako vody prívalu, — tam ma pudilo moje srdce. Na tých vyšších vlnách zkúsiť silu plaveckú svojich ramien, zažiadalo sa mi. Bože! a tys' mi dal poznať všetko to, abych sa potom odvrátil od všeho toho.

Keď môj otec hovorieval so mnou o mojej budúcnosti so skromnou premyslenosťou striezlivého malomešťana, vnášajúc pri tom po troche svetla do oných krivolakých uličiek, priechodov a schodíšť, ktorými stúpame, nadbehneme a zkrátime si cestu na púti

života za mamonou a priazňou mocných, pre mňa to bývalo rečou prázdnou smyslu. Srdce moje nevedelo sa zachytiť na jedinom, ľúbom obraze, abych potom s láskou a záujmom vnikal ďalej do smyslu takého žitia. Krb rodinný, manželka, deti, príbuzní, pôsobenie vospolok s nimi a za ních: to boly pre mňa obrazy skladby nevzletnej a bariev veľmi mdlých, ktoré neboly vstave nadchnúť moje prepiate srdce a rozvíriť vo mne krv; a jestli na okamžik kmitly sa pred mojima očima, podíval som sa na ne, ale odvrátiv sa od ních, už som i zapomenul na ne. Ony mi nezapadly hlbšie do srdca.

Môj otec zbadal vo mne toto rozpoloženie ducha, a niekdy s výrazom bôľnej zádumčivosti a starostlivosti v obličaji, pozorujúc ma so strany, kradmo zkúmal v mojich zrakoch, chcejúc vniknúť do najtajnejších úmyslov môjho srdca: ale ja som sa mal na pozore. Jestli som i nevedel ukryť nechuť svoju k jeho zámerom, tým dokonalejšie som vedel zastreť svoje tajné úmysly líčenou ľahostajnosťou. Ó, jak som ho ja podvádzal! Človek už v krvi prináša si na svet velikú dávku lstivosti dravého zvieraťa a len poznanie zlých následkov a mravné zásady zbavujú ho tejto špiny.

Odišiel som z domu: ako keď mladé vtáča vyletí z hniezda, v ktorom ho živila cudzia pečlivosť, a radosťou, že ho nesú vlastné krídla, ďaleko, príliš ďaleko sa odváži, zapadne do chrasti na konec a hladom trápené začne tam kvíliť piskľave; ale rodičia neslyšia jeho hlasu. Za časného sychravého rána doviezol som sa do veľkého mesta — i zkúsil som v ňom mnoho zla.

Keď po roku horkosť tou mierou doľahla na moje srdce, že utýraná prirodzenosť moja chcela sa jej zbaviť za každú cenu, vzpomenul som si, že u môjho otca jest príbytkov viacej a snáď nejaký ešte i pre mňa. Napísal som mu kajúci list. Po nejakom čase prišla mi odpoveď, písaná rukou neumelou: list bol krátučký, od mojej sestričky, ešte nezbehlej školáčky. Oznamovala mi, že je rada tomu, že som konečne dal o sebe znamenie života; ale keby sa dozvedel otec, že odpovedá na môj prípis, dostala by vraj od neho bitie. Môj prísny otec nedal sa tedy obmäkčiť. A predsa list pritlačil som ku rtom a slzy vyrinuly z mojich očí. Tesknota a sladká túha po domove zmocnila sa mojej duše, a ľutoval som, nyjúc bolestne, že som opustil dom otcovský a rodinu a vydal sa na hon za klamným preludom. Potom dlho tešieval som sa týmto listom: keď som večer ľahol na tvrdé lože, myseľ moja zaletela na slnečné polia môjho detstva, zpiatky tam za tie hory na obzore, zlátené žiarou

slnečnou, a sladký mier i povzbudenie k ďalšiemu zápasu linuly z neho do môjho srdca.

Opäť po dlhšom mlčaní písal mi brat, oznamujúc, že otec náhle zomrel a v poslednej hodine prial si ma mať pri sebe. Keď som list obdržal, ležal už v chladnej zemi. Srdce vo mne na strašnú túto zvesť prudko zabúchalo: sklesol som na pohovku, a ležiac tvárou k stropu obrátený, poslúchal som jeho splašený tlkot. Na nič som nemyslel, len očakával, že sa snáď ide utrhnúť od útrob. Slzy dostavily sa až pozdejšie; plakával som často, dlho a žalostne. Koľko ráz hlava moja usínala na mokrej od sĺz poduške, a vlasmi som ju osušil do rána.

I to minulo, zármutok usadil sa na dne srdca. Medzi tým i starosti o chlieb prestaly; výhľady moje do budúcna stávaly sa jasnejšími. Živobytie moje sa utíšilo a utvárilo sa plnším, úprimnejším, veselším. Divokosť prvej mladosti, neznajúca medzí, zkrotla: jako unavený žrebec po šialenej jazde, svesí hlavu a nechá sa viesť slabou rúčkou decka.

A predsa duch môj nemal stánia. Po čase myšlienka návratu znovu začala ma znepokojovať. Rozpálené dlažice a múry v meste, na uliciach vír ľudí, toľko ráz videných a stále neznámych, uvádzaly ma v chorobnú rozčulenosť. Niekdy som myslel, že ma to privede do hrobu. Čo kedysi do vytrženia vháňalo moju panenskú myseľ, teraz mi viac nerozvírilo krve; lež ani sa mi nežiadalo víru, len pokoja — pokoja na čistých ňádrach vonnej prírody, v kruhu ľudu prostého, svojich milých, drahých a dobre známych, kde stávala moja kolíska a do mojej obraznosti vpriadaly sa jemné sny pohádok, jako z plávajúcich vzduchom vlákien babieho leta.

Občas vludzovala sa mi do duše túha dosiaľ nepoznaná: ticho naviazať srdce k srdci družnému, milostnému. Zdalo sa mi, že potom bych blažene a múdre hľadel na vír a bohatstvo sveta.

I náhľady moje o živote tou dobou značne sa pozmenily: v inom som zrel cieľ a blaho človeka. Videl som ho v každej činnosti, namerenej k blahu bližných; a čo sa mňa samého seba týkalo, prišiel som k presvedčeniu, že neni pravým ono pôsobište, ktoré som si vyhľadal samovoľne. Chcel som sa stať roľníkom; a s radostnou vierou a ochotou pridal som sa k učeniu, že každý človek má sa živiť z role prácou rúk vlastných.

Bola to len únava ducha? či baženie po zmene? a všetko ostatné len zdanlivý dôvod k ospravedlneniu seba samého pred súdom rozumu, ktorý ostatne velice úslužne vynalezá dôvody pre

žiadosti našeho srdca? Myslím, že viac. Prirodzená postať človeka je živá príroda, z ktorej priamo čerpá svoj pokrm; život vo veľkých mestách je viac umelý. Prečo už v dobách dávnych, uprostred rozkvetu vzdelanosti a prepychu bohatstvom oplývajúceho sídla svetovládnych cisárov, citlivé duše básnikov horovaly po návrate k jednoduchosti života a snívaly o zlatej dobe a čistote v tieni dubov, keď pokrmom ľudí boly žalude a jediným nápojom jejich voda prameňa. A zdaliž som sa zmýlil vo svojom poslednom cieli, súďte vy sami. Ja verím, že i vtedy bdela nado mnou neviditeľná ruka, jejž mohutného stienu moje srdce nikdy neprestalo postrehovať vo svojom osude od tých čias, čo precitlo k vnútornému životu.

Myšlienka návratu bývala mi riadne sladkou večernou dumou, keď som samotný sedel pri stole nad roztvorenou knihou a zamyslel sa. Predo mnou svietila lampa; opodiaľ v šeru stál samovar, pri ňom ležal cukor, krabica s čajom i nejaká zákuska; a ja ustanúc v čítaní, zablúdil som na perutiach ducha domov do kruhu rodinného. Tam videl som sedeť okolo dlhého stola naších domácich pri večeri: ale počet ích sa zmenšil. Otca neni medzi nimi; matička dávno ešte pred mojím odchodom z domu opustila nás na večnosť; mňa tam neni. Pri stole sedí strýc, dvaja bratia, sestra; a ja, stojac v kúte, hľadím na drahé to skupenie, hľadím chvíľu neme. Potom priblížim sa k sestričke a nachýliac sa k jej uchu, tíško prehovorím takto: „Ako sa mi máš, moje zlaté kuriatko? iste s biedou znášaš sirobu; na teba dolieha ona krušnejšie, nežli na nás bratov. Chlapec je ako pstruh, prebije sa svetom po snade; ale ty bys teraz najviac potrebovala pečlivosti materskej. Ktože rozčesáva tvoje mäkké vlásky a maže ích vonnou masťou, aby rástly do dĺžky, by potom s rozkošou spočinuly na tebe zraky mládencov? Nikto? sama — ubohé kuriatko."

Ale hrdosť moja znesnadňovala mi návrat domov. Rodina naša nebola z tuctových. Nebožtík ded bol človek bohate nadaný dary ducha; trochu poznal som ho i z vlastnej detskej zkúsenosti, ale dôkladnejšie z rečí otca a strýca, keď sa porozumenie vecí vo mne prehĺbilo. Jeho som si postavil za vzor muža múdreho a rozšafného, a hlavne vtedy, keď môj rozviklaný duch potreboval opory, aby sa nezrútil na hromadu, ztrativší z pred očí cieľ života. Privandroval bol do našeho mestečka čo tovaryš a oženil sa tam s dcérou chudobných, ale bohabojných evanjelických rodičov; z ničoho nadobudol veľké imanie, jehož, dokiaľ bol na žive, nechcel vypu-

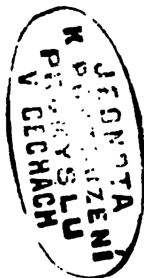
stiť z rúk a rozdeliť medzi synov. Hovorieval, že lacnejšie navarí sa obed pre troch ľudí na jednom ohnisku, nežli zvlášť pre každého na inom; a rád uvádzal synom svojim za príklad spôsob rodinného života, aký vládol ešte za jeho detstva v jeho rodnom kraji, odkiaľ sa vysťahoval: kde synovia nedelili statku po otcovi, ale žili po hromade i s manželkami; najstarší brat býval hospodárom a veliteľom v dome, veliteľkou však žena najmladšieho. Synovia jeho nerozdelili medzi sebou otcovského majetku; stalo sa to najmä pričinením strýcovým. On bol starší od otca a zostal neženatým; po dedovi zdedil mnohú vlastnosť ducha, ačkoľvek bez jeho podivu hodnej a prekvapujúcej vynalezavosti. Ale podobne bol pánovitý, dôsledný a verný v malom. Jeho som sa bál: jeho uvítania a súdu. Tomuto strýcovi musel bych sa najprv pokoriť.

A ľakal som sa i súdu súsedov; dojista by ma neminulo, aby neužili o mne príslovia o psovi, ktorý sa navrátil k vývratku svému Hrdosť vzpierala sa vo mne a nútila ma k dôslednosti, dokuď zbytok jej hostilo ešte moje srdce. Ale jej dni boly už spočítané. Rozhodnutie vzniklo vo mne príčinou náhody nepatrnej.

Jednoho letného dopoludnia, vracajúc sa zo sadov mestských kráčal som zamyslený s ovesenou hlavou. Ťažily ju, ako olovo, všakové starosti i vrtochy; a život zdal sa mi púšťou horúceho piesku bez osviežujúcej zelene radosti a vzletu. Na rohu sadov padol môj zrak na žobráka, opierajúceho sa o berlu. Povšímnul som si ho bedlivejšie. Odený bol čiste; a jeho mladá, bledá tvár, patrne po pretrpených bolestiach bola preduševnelá, krotká a sličná. Keď vzniesol ko mne svoj zrak, prosiaci o milosť, srdce moje naplnilo sa žiarom lásky a veleby. A duch môj na hbitých peruťach vzlietol do čistých výšin, ľahučký, neťažený zemskou hmotou. V okamžení tom žobrák zdal sa mi anjelom v ľudskej podobe. Oči moje zvlhly, i žiadalo sa mi privinúť ho k srdci a pobozkať jeho bľadú tvár; ale striezlivý názor slušnosti velel inak. Poodíduc, riekol som si: „Ajhľa! je blaho na svete; a neni ono ďaleko a nedostižiteľno, len ho treba videť. I tento žobrák je blažený: vyčítal som to z jeho dobrých očí. Lebo všetko na tom záleží, ako upravíme svoje žiadosti. Kto stojí na poslednom stupníku na rebríku spoločenského postupu a žiadosťmi nevznáša sa nadeň, je blažený, ako kvetina u cesty, ktorú môže utrhnúť každý idúci mimo. On s bezstarostnou hlavou líha na svoje chudobné lože. A kto je na najvyššom stupni, ale svojimi žiadosťami ešte nad ním, ten je horšie na tom, nežli onen posledný. Vo mne, len vo mne spočíva moje blaho! Tento

cit lásky, veleby a pokory, ktorý tak z nenadania naplnil včul moje srdce pri pohľade na žobráka, je kľúčom k nemu: jemu zostanem verným a nebudem sa ľakať súdu ľudí, u nichž viac rozhoduje zovňajší lesk a zdanie, a nehľadia na vnútro. Veď cítim, že kebych včul musel zameniť svoj stav so stavom onoho žobráka, i tak by skrývalo moje srdce netušené blaho."

Po niekoľkých dňoch, usporiadav svoje veci, opustil som mesto a miesta, ktoré boly nemými svedkami mnohého môjho utrpenia.

*

Z počiatku cestoval som s ľahkým srdcom; ale keď som sa približoval k domovu, začalo mi byť úzko. Prial som si, keby cesta trvala ešte hodne dlho. Krátko pred pol nocou ocitnul som sa na poslednej železničnej stanici; domov mal som ešte dve hodiny povozom. Zároveň so mnou vystúpili z vlaku dvaja mužskí a ženská, ale v okamihu všetci traja zmizli vo tme. Ostanúc samotný, šiel som do hostínca; dúfal som, že nájdem tam furmana, alebo prespím v ňom do rána. Ale furmana na dvore nebolo; i zaklepal som na dvere a čakal, že mi prídu otvoriť. Lež dlho neprichádzali; i zabúchal som znovu, ale zase bez výsledku. Obišiel som tedy roh domu a klepal som na okne od polí, kde som sa domieval, že bude spať hostinský. Všetko na márno. Nevľúdnym hostinskym patrne nechcelo sa vyliezať z teplých loží k vôli potulnému nocľažníkovi. Čo bolo robiť? Pustil som sa pešky za noci domov.

Noc bola bezmesačná, tma skoro neprehľadná; na nebi bol mrak. Ale cesta bola mi dobre známou; o to som nemal strachu, že poblúdim. Hradská vedla úzkou dolinou uprostred vysokých hôr; z prava na blízku slyšal som žblunkanie vln nevelikej rieky, ale ničoho nevidel, čo bolo ďalej od dvoch krokov okolo mňa. A jakokoľvek dodával som si ducha, nemohol som sa ubrániť predstavám plachej mysli. Ker alebo kamenný balvan pri ceste na trávniku, vynorujúci sa z nočnej temnoty čiernymi obrysy, považoval som v prvom úžase za medveďa, lebo divého vepra; a keď zašumela na blízku chrasť, jako primrazený ostal som na mieste stáť, čakajúc, že sa z nej vyrúti divá obluda. Keď vše ztíchlo, kráčal som ďalej. Ustavične rozčulený náhlil som sa, dobre vediac, že sám seba plaším, a predsa nemohol som s bezpečnosťou poslúchnuť na hlas, ktorý mi radil, abych sa zhostil zbytočných obáv. Prial som si, kebych natrafil na poctivého pocestného, lebo spoločnosť jedinkého človeka už by ma bola posilnila na duchu.

Keď som vyšiel z tmavej doliny, začalo sa brieždiť; na nebi presvital kalný povlak, hora zašumela a po chvíli na východe sa zarumenilo. Konečne za pol cestou dohonil som ženskú, idúcu so mnou jedným smerom. Prial som jej dobré ráno a kráčal som potom vedľa nej. Na chrbte nesla batožek, v jednej ruke topánky; sukňu mala podkasanú a bosá kráčala chodníkom pri hradskej, pokrytej vysokou vrstvou beľavého prachu. Zvedel som od nej, že zároveň so mnou vystúpila na poslednej stanici. Bola manželkou dedinského učiteľa, a vracala sa z návštevy od sestry; domov mala osem hodín pešky. Ja tiež som jej riekol o sebe, kam idem, a zpýtal sa: čo nového v našom kraji? I rozpovedala mi smutnú udalosť z ich dediny, ktorá sa sbehla krátko pred jej odchodom z domu. Dcéra tamejšieho nadlesného zamilovala sa do pomocníka otcovho; ale rodičia bránili známosti a dcéra mávala preto s nimi vášnivé výstupy. A keď nadlesný previedol u vrchnosti, že milenca presadili inam, dievča prestrelilo si hlavu guľkou z pušky otcovej. Tá neváhala dlho! Keď sa nemohla spojiť s predmetom svojej náklonnosti, volila radšej nežiť. „Tedy i tu“, pomyslel som si, „kde som prišiel hľadať mier duše, zaburáca občas démon v prsiach ľuďom! Ľudia sú všade tí samí a občas budí sa v nich sila Titánov; a všade prenasledujú myseľ našu, keď sa chce uzavreť a uspať v zapomenutie, vyrušujúce príhody.“

Dojdúc do rodiska, rozlúčil som sa s učiteľkou; ona šla ďalej. Mestečko naše bolo pohrúženo ešte v spánku. Len na námestí potkal som dve slúžky, idúce zamlklé, s trávnymi plachtami na ramenách; v ruke nesly si srpy. Keď som vstúpil do nášho dvora, odo dverí pitvorných povstal veľký pes a bežal mi v ústrety. Myslel som, že ma nevpustí do dvora; ale on zavrtel chvostom a začal sa otierať o moje kolená, radostne kňučiac a žmúrajúc očima. Poznal ma, starý priateľ! po toľkých rokoch. Domáci ešte spali, dvere na pitvore boly zavrené, i zaklepal som na okne kuchyňskom. Prišla mi slúžka otvoriť v košeli a hrubej spodnici. Bola mi neznámou; riekol som jej, že som domáci, a vstúpil som do izby. Strop v izbe pripadal mi veľmi nízkym a vôbec všetko doma zdalo sa mi premeneným, jakobych hľadel skrze zmenšujúce sklo. Názor smyslov a ducha môjho medzi časom vo veľkom meste podľahol zmene. „Tu je to tedy, kde hľadám mier a spokojnosť ducha, — ale žime že podľa toho!“

V izbe spali dvaja moji bratia; nechtiac ďalej búriť, sveliekol som sa a priľahol na lôžko k mladšiemu. Keď som precitnul po

krátkom spánku, v dome slyšal som živý ruch a vravu; otvoriac oči, videl som izbu plnú slnečného jasu. V posteli ležal som sám a nadomnou u hlavy stál strýc, možno že už dlhší čas. Zodvihol som sa, abych ho objal a pobozkal.

„Len lež, len leč. Pre mňa sa neobťažuj. Je ti treba pospať si ešte, lebo málo si spal. Kedyže si prišiel?"

„Na svitaní", odpovedal som.

„Tedy spi. Ovšem nesnadno spať, keď je v dome, ako na trhu. S čeľaďou máme ustavičnú mrzutosť; neverne to slúži."

Keď odišiel, pomyslel som si: „Tedy toto bolo na uvítanie? Chladu dosť. »Neverne to slúži« . . . . možno že to platilo tiež mne." Chvíľu ostal som ešte ležať, ale usnúť som nemohol. Keď na počiatku som pomýšľal na návrat domov, chystal som sa, že hneď s príchodu vyložím strýcovi jadrnými slovy, čo ma priviedlo zpiatky domov: poviem mu, že chcem byť roľníkom, chcem slúžiť a pracovať v dome, ako moji bratia. Vypočujem na to jeho mienku a výčitky, ktoré mi patria za moje zradné zbehnutie z domu. Nech sa to skončí hneď na začiatku razom; a potom bude medzi nami jasno. — „Až pozdejšie, až bude k tomu vhodnejšia príležitosť," mienil som teraz a dal som sa do obliekania.

Keď som bol oblečený, stará gazdina naša priniesla mi raňajky; rekla pri tom, že veru neočakávala môjho nenadáleho príchodu a pres jej tvár prelietla ľahká červeň. Na moju otázku, kde je sestra, odpovedala, že šla na návštevu k staršej vydatej sestre, ktorá sa dostala do kúta. Po tieto dni mala sa vrátiť. Potom vstúpil do izby brat; tvár jeho žiarila bodrosťou a radosťou. Povstal som a šiel mu v ústrety.

„Ty tuláku, tedy predsa si prišiel" zvolav, objal ma a pobozkal.

Tento ťal hneď prvým slovom do živého; potom ale viac nemluvili sme o tom, čo mi naplňovalo srdce až na zalknutie. Vypytovali sa ma na samé vedľajšie veci, alebo rozprávali o tom, čo ich práve rozčuľovalo doma; a ja som im bol za to povďačným. S láskou i bázňou pásol som oči na nich a divil som sa, jak brat vyspel. Bol učineným mužom. Toto nebol už viac dávny čas detstva; tu bolo treba mluviť a jednať s ním už inak.

Po poludní, majúc viac voľného času, prisadol si strýc na pohovku ku mne a zaviedol rozhovor o mojej ceste. Pýtal sa ma po úrode v krajoch, odkiaľ som prišiel, a ja som mu rozprával o pozorovaných veciach s kľudom a rozhľadom, ktorý ho dosť mile prekvapoval. Duch môj po mnohých hlbokých pohnutiach razom

sa ztíšil a ako scvrklý utiahol sa na maličký priestor, odkiaľ pozoroval okolie, dbal všetkého a nič neušlo jeho pozornosti. Slovami svojimi nemohol som nikoho rozčúliť, skorej uspať; a tento účinok javil sa tiež na strýcovi. Podobne krotko mluvil, pozorne prejavoval svoje myšlienky, plné ohľadnosti. A mne bolo i sladko, i smutno: čakal som s bázňou, čo prijde za tým, a nemal som sa k tomu, abych sa hneď a razom sporiadal s ním a spôsobil medzi nami jasno.

LITERATÚRA.

— Karol Kálal: **Jděte na Slovensko!** Nákladom Jozefa Svobodu. Kr. Vinohrady, Palackého třída 74 n. Cena 60 halierov. Obsah: Na Slovensko. Kudy na Slovensko? Lesy, lesy. Kysuce, domovina dráteníků. Které slovenské kraje navštívíme. Na letní byty. Do lázní. Rady. Práce a skutky. Spisovatelům a umělcům. Pro živnostníky a hospodáře. Českým lékařům. Slovenština. Až se navrátíte. Slovo k Maďarům.

Brožúra p. Kálalova, ako všetky jeho práce týkajúce sa nás, kypí nežnou láskou k nám: z každého riadočka cítite, ako nám žičí a praje, aby sme sa pošinuli vyšej, aby nám lepšie bolo, a hľadá a premýšľa o spôsoboch, ktorými by sme sa mohli dostať do radu medzi svobodné, mravné, vzdelané a zámožné národy. — Brožúrka prítomná je stručná snôška bohatých osobných zkúseností pána Kálala zo Slovenska a má tedy velikú cenu pre cestovateľa u nás; čo sa dá na 64 stránkach stručne o Slovensku povedať, to všetko nájde cestovateľ v nej. Odporúčame ju úprimne.

Uvádzame z nej záverečnú kapitolu: Slovo k Maďarům.

„Neradi vidíte český o Slovensko zájem; i tuto knižku odsoudíte jakožto nepovolané vměšování české do záležitostí maďarských.

Buďte silni vidět pravdu: Češi a Slováci jsou bratří. Jest přirozené, jest lidské, že Slováky milujeme. Čím více je utiskujete vy, tím více je milujeme my. Tak je člověk stvořen, nelze jinak. Vy jste hledali braty v Asii a jak jste toužili nějaké nalézti! Proč? Přirozenost vás hnala. Nás pudí přirozenost hledati svého, posilniti svého a sebe jimi. Nevplýváme na uherské volby stoličné a sněmovní, nevplýváme na uherské úřady, nehatíme vás v delegaci, vůbec nijak nezasahujeme do vaší politiky, ačkoli jsme v jednom státě s vámi; se Slováky pěstujeme toliko styky kul-

turní: oni čtou naše knihy a my jejich a něco mladíků slovenských vzdělává se na českých školách, nebo se učí řemeslům u českých mistrů. To je česko-slovenská vzájemnost, které vy se tak děsíte.

Přejeme Uhrám státního práva, Maďarům přejeme všeho, což jejich jest, toužíme žíti s nimi v přátelství, ale nikdy nevyslovíme souhlasu s násilím, které konají naproti národům nemadarským, a nikdy si nedáme vzíti právo Slováků se ujímati. Styděti bychom se museli před celou Europou, kdybychom lhostejně na utiskování Slováků pohlíželi. Stádo otrokův bývalo majetkem pána; ty doby minuly. Slováci nejsou majetkem Maďarův, jsou národ vedle národa a jdeme-li my k nim, nepřelézáme plot do zahrady maďarské: nenazývejte naši lásku k Slovákům vměšováním se do záležitostí maďarských.

Historie potvrzuje, že násilím národové sami sebe stravují. Vítězstvo násilí jest jednostranné; střechu zbuduješ, ale základy pukají. Vždy bylo vítězství násilníkův efemerní. Hunnové, Avaři, Vandali, Vizigóti... Všecko na čas, na věky jen Bůh, t. jeho pravda, jeho spravedlnost. Maďaři mají budoucnost nikoli v tom, že si znepřátelí všecky národy kol sebe a že se uvedou v hanbu před celou Europou, oni si zabezpečí budoucnost, jestliže se s národy okolními usmíří a žijíce v klidu nebudou plýtvati silami, nýbrž je obrátí na mravní zušlechtění, na osvětu a blahobyt hmotný. Co sám rád nemáš, nečiň jinému. Nečiňte násilí uherským národům a budeme žíti s vámi v přátelství. Ujímati se utiskovaných proti vašemu násilí, zvláště utiskovaných bratří, to cítíme jako své právo a svou povinnosť."

— **Minulost, přítomnost a budoucnost československé národní jednoty.** Kulturní a politická studie. Napsal dr. Samo Czambel. Z maďarštiny přeložil, předmluvou, poznámkami, repertoriem posudků a doslovem opatřil Edvard Guller. Praha. Tisk a náklad Alberta Malíře na Kr. Vinohradech 1904. Cena 1.20 k., poštou 1.40 k. Dostať u Klimeša a Pivku v Liptovskom Sv. Mikuláši.

Brožúrka p. dra Czambelova, ktorá narobila toľko hluku a zlej krve medzi nami, vyšla v preklade českom. Je potrebno, aby aj Češi poznali, aké výhľady má česko-slovenská kultúra na Slovensku, kto je jej protivníkom a aké zámery má s nami vláda, keď nám slovenčinu „očistí" od vlivu češtiny. Češi hnevávali sa na nás, že sme sa odtrhli od nich, — v brožúrke dokazuje p. dr. Czambel, že počešťovanie slovenčiny pokračuje neustále od mnohých století. My nie sme ani mienky p. dr. Czambela, ani pp. martinských a to, čo me-

nuje p. dr. Czambel „počešťovaním slovenčiny“, my v tom vidíme prirodzený, organický, v povahe nášho dialektu založený vývoj: súžovanie a prehláskovanie slovenčiny pokračuje neprestajne, pribývanie literárnych síl pracovných na slovenskom západe a priberanie hotových novotvorených slov do slovného pokladu reči slovenskej z jazyka českého, tento vývoj rapídne napomáha a rozšírenie českej knihy a časopisu, študovanie mládeže v Čechách a živé styky osobné budú dovršovať tento nezastaviteľný process.

Práca p. E. Gullera je svedomitá, dokonalá. Preklad je presný a množstvo poznámok a kontrollovanie citátov originálu svedčí o veľmi namáhavej práci. Pripojiť posudky slovenských a českých časopisov bolo na mieste, lebo tým brožúrka získala na cene a živosti. Prajeme práci p. E. Gullera hojného rozšírenia a odporúčame ju aj naším slovenským čitateľom, ktorí si dielce p. dr. Czambela nemohli v maďarčine opatriť.

KRONIKA.

— Z Martina. Napísať referát o tohoročných slávnostiach neľahká vec. Spevy, hudba, divadlo, spolkové zprávy, prednáška, prípitky, porady, zábava, výlet... Koľko to bodov! Písať o každom, nestačilo by mi číslo Hlasu, a sotvy by som koho povzbudil, lebo poučil. Nič vynikajúceho. Ba predsa!

Mne zo všetkého najviac páčila sa Škultétyho prednáška: „Miestne názvy a historia“ preto, že nebola — ako dosavádne prednášky — len sucho vedecká, ale aj slovenská duchom, a k tomu šteklivého satyrického štýlu. Neviem, či na všetkých prítomných tak pôsobila, ale na mňa účinkovala ako Čechovov „Medveď“ v druhom vydaní. A keby prednášku bol niekto iný čítal, alebo ešte voľne prednášal, bol by stál dojem z nej za celú besedu, všetky reči a bezmyšlienkovité prípitky až na poradu, o ktorej ale bolo by predčasné niesť chýry do verejnosti. No, že tento raz nebola mdlá, ukáže budúcnosť. —*g*—

— Živena ďalšieho „Letopisu“ vraj dotiaľ nevydá, kým si predošlý sošit aspoň trovy nákladu nezaokryje, a potom i preto, že literárna produkcia, „tá positívna“, klesla na „nullu“. Nože ešte tú „Čítanku“ probovať, alebo tie „vzorky“ výšivkové! 1—2 nezdary odberajú všetku chuť k ďalšiemu... takému bohatému spolku!

— Pán Hurban verejne uznal úpadok produkcie v slovenskej belletrii a preto jednak ešte slov. národ ten rohatý neberie. Keď sme my to pred pár rokmi napísali — v Martine nám nevedeli prísť

na meno! — Ináč je to veľmi smutné soznanie a čo horšie, nevie si p. tajomník rady a nezná lieku. Prepusťte svoje miesto takému, čo predá 600—800 exemplárov Letopisu každoročne a nebude nariekať na úpadok positívnej literatúry, na nullu.

— Gogoľ vo svojich „Mŕtvych dušiach“ nakreslil zvláštnu figúrku: Petrušku, sluhu Čičikova. Tento Petruška mal vraj veliků radosť z toho, keď sa mu podarilo písmeny prečítať, bez toho, že by bol smysel prečítaného chápal. V „Černokňažníku“ akýsi Petruška bavieva slovenské obecenstvo grammatickými a slohovými chybami „Hlasu“. Pokrok je to už hodný, lebo snáď už príjde rad i na čítanie myšlienok a ideí „Hlasu.“

— Redaktor „Hlasu Ľudu“, peštianskeho mesačníka, p. Fr. Kabina, pravotár, dostal 3 mesiace štátneho väzenia a 200 kor. pokuty pre článok, v ktorom odsudzoval nariadenie vacovského biskupa, aby sa na ľudových slovenských školách vyučovalo aj náboženstvo v maďarskom jazyku.

— K. Medveckého veľké illustrované národopisné dielo „Detva“ ešte tohto roku príde pod tlač. Konečne — po troch rokoch! A to všetko len pre darebáctvo mnohých členov Museálnej spoločnosti, ktorí prihlásili sa za členov, tlačivá spolkové odberajú, diplom majú po prípade nad posteľou vyvesený, a predsa sa im ani neprisnije členovské príspevky poplatiť. Mnohým z ročných 6 kor. narástlo už po 40—50 i vyše! Dve tretiny dlžníkov je tá — najprednejšia intelligencia — vraj slovenská...

— V septembri výnde knižka vybraných „besedníc“ nášho spolupracovníka J. G. Tajovského. Aj drama „Nový život“ vytlačené v III. r. Hlasu a s úspechom prevedené na scéne Turč. Sv. Martinskej výnde ešte tohoto roku v knižnom formáte.

— Nákladom „Slovenského Týždenníka“ už sa tlačí veľký obrázkový Kalendár ako dar jeho stálym odberateľom. Prácami prispeli skoro všetci mladší spisovatelia ako: Podjavorinská, D. Makovický, Jesenský, Hálek, Šrobár, Tajovský, Štefánek, Párička, Klas a druhí. Kto by chcel kalendár mať, nech sa ponáhľa predplatiť na „Slov. Týždenník“ (Bpešť VIII. Rákóci tér 3.)

— K Vianociam nákladom Klimeša a Pivku výndu v elegantnej úprave verše Jesenského.

— Mladí naši spisovatelia — ako počúvame — chcú sa organisovať na vydávanie belletristického a illustrovaného dvojtýždenníka. Odrádzame ich od toho; lebo niet nadbytok literárnej produkcie a odtiahnutím mladých síl utrpia iba Pohľady, Dennica, Hlas, Týždenník atď. a novému časopisu bude sa boriť počiatkami, ktoré berúc do ohľadu naše finančné pomery a ochotu obecenstva, ľahko môže — nevydržať.

— Národ. Noviny zase sa pochválily, — „nebojac sa výčitky samochvály“ — ako ony píšu. Rozumie sa, že seba chváliac, nezapomínajú aj na nás. — V článku „Ozvena“ (č. 101.) registrujú „veľkú“ udalosť, že Novoje Vremä prevzalo ich úvodný článok z č. 96. — Na konci „Ozveny“ píšu:

„Pri tejto príležitosti, voči klebetám, nadávkám na náš orgán, nebojac sa samochvály (!) citujeme slová slávneho učenca, vehlasného spisovateľa a vysokého hodnostára: „N. N. patria k najlepším (??) orgánom celej slavianskej tlače. V ních nájdeš originálne myšlienky (ba, hádam, nadávky!), vývody (?), kdežto massa iných orgánov žije z prežvýkania všeobecne známych vecí. Články „N. N.“ vyznamenávajú sa prehĺbenosťou (vidz originálne myšlienky!), sviežosťou a originálnosťou samostatného (?) myslenia.“

Hlas so strany takej autoritatívnej, objektívnej, od muža, patriaceho k prvým hviezdam slavianskej vedy, slavianskeho spisovateľstva, postačí potešiť a pozdvihnúť nás voči Tersitesom a kritikasterským nedoukom (rozumej Hlas a Slov. Týždenník!).“

Aj nám toto postačí k pochopeniu veci. Bola by to od „Nov. Vremeni“ hrozná nevďačnosť, keby za toľkú oddanosť a podlízavosť svojho služobníka neodmenilo ho ani len „sprepitným“.

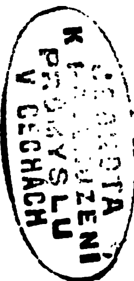
— V „Slovenskom Týždenníku“ vychodí rada článkov: „Slováci a ich duchovenstvo“ od katolíckeho kňaza, ktorý je, zdá sa, veľmi dobre zasvätený i do zákulisných tajností katolíckeho vyššieho i nižšieho kleru. Články tieto najlepšie ukazujú, ako katolícky klerus nemá lásky k slovenskému zbožnému ľudu, ako ho šudí a kšeftuje s jeho citami, právami národnými i náboženskými. Takých článkov je treba a častejšie, aby sa slovenskému ľudu otvorily oči, aby sa zo slovenských ovečiek stali ľudia.

— Na Ťarchovej káže kaplán: „Svätý Ištván, svätý Pál“ a „izéka.“ S ľuďmi, ak len na omšu nedonesú, ani sa neshovára. To bude pastier — hrom sa mu do duši!

— Z „Času“ dozvedáme sa, že „Obrana Zemědělců“ navrhla, aby do Ruska a na Slovensko vyslaní boli odborníci (z Čiech) na študijné cesty za tým účelom, aby vyšetrili kolonisačné podmienky, a jestli budú priaznivé, pokúsiť sa previesť vysťahovalecký ruch z Čiech do Ruska a na Slovensko. „Čas“ poznamenáva k tomu, že pre českých vzdelanejších roľníkov je príhodnejšou pôdou Slavonia a Horvatsko, kde pôdu zaujímajú Židia a Nemci. My by sme návrh „Obrany Zemědělců“ podporovali, keby sme nemali trpkých zkúseností, že podobné kolonisácie z Čiech k nám neosožily dosiaľ ani našej národnej veci, ani nášmu hospodárskemu životu. Ba v mnohých prípadoch boly priamo na škodu.

— Moravské pokrokové študentstvo a intelligencia bude mať 3. 4. a 5. sept. 1904 sjazd v Mor. Ostrave. — Podobný sjazd bol pred nedávnom v Telči.

— V „Pondelníku“ Času k čís. 233. začal vychádzať článok českého turistu J. U. pod záhlavím: „Dojmy z cesty po Slovensku.“ — V tomto čísle je stať o ľudu. — V najbližšom čísle nášho časopisu sa o tomto článku zmienime.

— Pater J. Svozil, bývalý kaplán v Klimkoviciach vo Sliezsku, potom katecheta v Bystrici pod Hostýnom (pútnické miesto na Morave), známy vážny pracovník v radách mladého opposičného kňazstva na Morave, poznajúc, že v cirkvi katolíckej je nemožná žiadna reforma, vystúpil z cirkve. Pohnútky svojho kroku vysvetlí a odôvodní vo spise „Biele Svetlo“, ktoré výjde nákladom časopisou „Samostatnosti“ v Prahe.

— Rumunskí biskupi protestovali proti návrhu školského zákona Berzeviczyho, preto že týmto zákonom by sa ráz cirkevných a národnostných škôl úplne zrušil. Slovenskí biskupovia, ba aj nižší klérus katolícko-slovenský na sneme (Černoch, Trubíni) veľmi hor live podporovali tenže návrh zákona. A potom nám p. Margin trúbi, že len katolicismus môže zachrániť národnosť slovenskú!

— Ako povstávajú zázraky. Nedávno slávnostným spôsobom a za obvyklých ceremonií v Ríme verifikovali a approbovali zvláštnym dekretom pápežským dva poslednie zázraky. Jednalo sa o šesťleté dievča, ktoré malo ochrnuté údy a ztratilo reč. Doviedli ho k hrobu P. Viauneja, farára z Arasu, ochrnuté údy položili na hrob — a hneď uzdravenie započalo a dieťa nielen že mohlo pohybovať ochrnutými údami, ale aj hovoriť započalo. Druhý prípad stal sa v Lyone, kde v dievčenskom asyle onemocnelo jedno dievča bielou opuchlinou ľavej ruky. Na opuchlinu priložili šnúrku z obuvi toho farára z Arasu a uzdravenie nastalo hneď. Oba prípady staly sa pred 40 rokmi a v Ríme o ních zahájili anketu, ktorá sa ukončila 7. februára t. r., načo slávnostným spôsobom vyhlásili oba prípady za zázraky. Pápež Pius X. nariadil, aby rozhodnutie kongregácie dei ritu bolo uverejnené a uložené medzi aktá. — So stanoviska vedeckého hľadiac na oba prípady, stal sa tu obyčajný prirodzený prípad: v prvom páde ide o vyliečenie hysterie suggesciou. Úspechy také má každý lekár vo svojej praxi, len že nerobí z toho zázraky. Je to liečenie vierou. V druhom prípade tiež niet nič zázračného, ale ide o vec prirodzenú, bežnú, ba všednú, nad ktorou by sa nepozastavila žiadna živá duša, keby sa nerobily hokuspokusy. Nad takýmto nesvedomitým fabrikovaním zázraku musí sa však pozastaviť každý lekár, každý intelligent a každý rozumný človek. Nič tak vznešenosti kresťanstva neškodí, ako podobné švindle. Od udalosti domnele zázračnej uplynie 40 rokov, a teraz sa vynášajú neomylné úsudky... Človek nechápe, ako je len možno niečo podobného v dobe rozkvetu vied. *P.*

— Redakčné a administračné miestnosti „Slov. Týždenníka“ nachodia sa od 1. aug. v Pešťbudíne VIII. Rákóci-tér 3. Admini-

strácia oznamuje, že vstúpila za člena uhorskej poštovej sporiteľne pod menom „Slovenský Týždenník“ (Milan Hodža). Číslo chekového účtu 15.040. Taktiež dala sa zapísať do obchodu clearingového.

— Z príčiny desaťročného jubilea vydal slovenský spolok „Národ“ vo Viedni „Pamätnicu“ na 171 stranách malého kvartu s 21 podobizňami, s nasledujúcim obsahom: Anton Štefánek: Dejiny slov. akademického spolku „Tatrana“ od roku 1890—1898 a slovenského literárneho spolku „Národa“ vo Viedni od r. 1892—1902. — Dr. Hugo Bezděk: Moje vzpomínky a dojmy z „Národa“. — Gustav Čipka: Šťastný mlyn. — Mikuláš Schneider: Kytica slovenských piesní zo západu dľa prednesenia pani Aloisie Kovařovičovej a pána Fr. Kocha. — Soznam členov a výborov „Tatrana“ a „Národa“. „Pamätnicu“ usporiadal a pre tlač pripravil predseda spolku Ant. Štefánek.

— V budúcom čísle prineseme referát A. Štefáneka. „Vysťahovalectvo do Ameriky“, ktorý z technických príčin vystal.

— V Uhorsku je 976 potravných spolkov (z nich na Slovensku 303). Samostatných je 353 (na Slovensku 91), v spojení s „Hangyou“ 379 (z tých na Slovensku 160) v spojení s „kresťanským ústredným spolkom 244 (z nich na Slovensku 52). Hovoríme nie „slovenských“, ale „na Slovensku“, lebo bohužiaľ veľká čiastka je nie našich, vedú ich ľudia nám cudzí, vedenie kníh a všetka správa je maďarská atď. ako ukázané bolo dobre v Slov. Týždenníku na početných prípadoch. — Z 350 mliekárskych spolkov v krajine je na Slovensku len 26 (polovica z nich vo Zvolenskej), z ktorých najlepšie prospieva skalická.

— „Slovenčina“ od Meakulpínskeho vyšla ako osobitná brožurka nákladom spisovateľovým. Cena s poštou 45 hal.

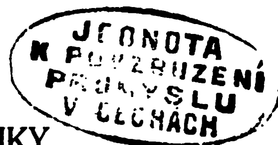
— I. Katolícko-slovenská jednota v Spojených štátoch sever. Ameriky mala dňa 16—21. mája t. r. svoju XI. konvenciu. Dľa zprávy zápisníkovej mala 30. apríla 378 odborov počitujúcich 22,067 členov; majetku 89.498.81 dollárov, teda asi 430.000 korún.

— Zo štatistiky. Uhorský minister orby vydal po tieto dni tlstú knihu pod názvom: „Mezőgazdasági munkabérek 1902. évben“ (Mzdy poľnohospodárske r. 1902). Dľa zaistených dát obnášala dennia mzda poľných robotníkov r. 1992:

	bez zaopatrenia			so zaopatrením		
	muži	ženy	deti	muži	ženy	deti
na jar	112 hal.,	83 h.,	57 h.,	81 hal.,	56 h.,	38 h.
v lete	176 „	118 „	79 „	130 „	86 „	56 „
v jaseni	127 „	92 „	63 „	93 „	66 „	42 „
v zime	92 „	69 „	48 „	64 „	48 „	32 „
Celoroč. priemerná mzda	128 hal.,	91 h.,	63 h.,	93 hal.,	65 h.,	43 h.

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

ANTON ŠTEFÁNEK:

VYSŤAHOVALECTVO DO AMERIKY.

V marcovom čísle časopisu „Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung", ktorý vydávajú Eugen v. Böhm-Bawerk, v. Inama-Sternegg, v. Philippovich atď. uverejnil dr. H. Schwegel, rakúsky vicekonsul v Chicagu zaujímavú študiu (Die Einwanderung in die Vereinigten Staaten von Amerika mit besonderer Rücksicht auf die österreichisch-ungarische Auswanderung) o vysťahovalectve do Ameriky, o ktorom themate svojho času časopisectvo dosť obšírne písalo. Ak sa nemýlim, aj slovenské noviny doniesly malé zprávy o tomto článku, zovrubného a úplného referátu som však nečítal v žiadnom slovenskom časopise. Následkom toho ale, že je veľmi žiadúcne, aby sa najmä Slováci, keď aj len theoreticky, viac interessovali, držím nutné, bárs ex post, o tejto práci prehovoriť.

Je všeobecne známo, že štatistické práce demografické a čo by akokoľvek objektívne a svedomite prevedené boly, nepodajú nikdy zrkadlo absolutnej ceny a úplnej pravdy, než vždy len slabý tieň skutočnosti. Vzdor tomu má štatistika relatívnu cenu a sociálne a štátne vedy nemôžu sa zaobísť bez nej. Najlepším dôkazom toho sú štatistiky držav nacionálne tak pathologických, ako Rakúsko a Uhorsko. Viedeň napríklad načítala pri poslednom popise iba 103.000 Čechov poťažne Moravanov a Slovákov (Umgangssprache: čechisch, mährisch, slovakisch) a predsa na základe príslušnosti a pôvodu vo Viedni (na základe popisu z roku 1890; nové dáta z roku 1900 nie sú ešte verejnosti prístupné) som načítal na 350.000 príslušných, poťažne narodených v českých krajoch, teda Čechov (Nemcov z Čiech, Moravy a Sliezska som odrátal). Keď pripočítame k tomuto číslu ešte Slovákov uhorských, ktorých je na 50 až 55.000 duší, obdržíme kolossálnu summu 400.000 len Čechoslovanov. Vzdor tomu, že rakúska štatistika nie je teda vo všetkom správna, predsa je relatívne cenná, poneváč umožní počítanie approximatívne poťažne percentuálne nepriamym spôsobom. Na neúplnosť amerikán-

skej štatistiky upozorňuje aj Schlegel hovoriac, že emigráciu europejskú počíta len v prístavoch a nevenuje náležitej pozornosti hraniciam kanadským a stredoamerikánskym. Číslice, ktoré uvedieme, nie sú preto absolutne presné.

Této a podobné vady vedy a popisov štatisticko-demografických uvádzam hneď na tomto mieste, aby som aj prílišný opportunism ale aj pessimism na pravú mieru uviedol. Štatistika je veľmi dôležitá veda, ba aj štatistika maďarská, ktorá nám Slovákom iste nie je veľa priaznivá, uvádza mnoho v náš prospech. Preto nebude od veci, keď prehovoríme o hore označenom predmete obšírnejšie.

* * *

Roku 1903 prisťahovalo sa do Ameriky 857.046 duší tak zvaných Zwischendeckpassagierov t. j. robotníkov a 64.269 Kajuttenpassagierov, zpomedzi ktorých tiež mnoho tisíc v Amerike zostalo. Číslo prisťahovalcov obnášalo teda tohoto roku povedzme 900.000 ľudí. K tomuto číslu niesú zarátaní Europejci, prišlí do Spojených Štátov cez Mexiko a Kanadu.

Toto číslo sa nám zdá ohromným a predsa Amerika očakáva, že počet prisťahovalcov bude nateraz ustavične stúpať. Kedysi, roku 1820, po skončení vojny s Anglickom privandrovalo do Sp. Štátov za jedon rok 20.000 cudzincov, čo sa zdalo byť ohromným číslom. Toho roku počali Amerikáni viesť riadnu štatistiku prisťahovalcov, íchž počet z roka na rok rapídne stúpal. Nasledujúca tabella to najlepšie znázorní:

Periody	Prisťahovalci	Ročný priemer
1776—1820	asi 250.000	—
1821—1830	143.439	14.343
1831—1840	599.125	59.912
1841—1850	1,713.251	171.325
1851—1860	2,598.214	259.821
1861—1870	2,314.824	231.482
1871—1880	2,812.191	281.219
1881—1890	5,246.613	524.661
1890—1900	3,844.420	384.442
1900—1903	1,993.707	664.569

Od roku 1821 až do roku 1890 sú to najviac Nemci, Francúzi a hlavne Angličania (Irčania veľkou čiastkou), čo posielajú

najviac obyvateľov. Z Rakúsko-Uhorska teprv v rokoch šesťdesiatych badať silnejší ruch vysťahovalecký.

Krajina	1821-1830	1831-1840	1841-1850	1851-1860	1861-1870	1871-1880	1881-1890	1891-1895
Rakúsko-Uh.	—	—	—	—	7800	72.969	253.719	281.778
Francúzsko	8.497	45.575	77.262	76.358	35.984	72.206	50.464	26.013
Nemecko .	6.761	152.454	434.626	151.667	787.468	718.182	1.452.970	436.410
Taliansko .	408	2.253	1870	9231	11.728	55.759	307.309	292.010
Rusko . .	91	646	656	1621	4536	52.254	265.088	320.426
Anglicko .	75.803	283.191	1.047.763	1.338.093	1.042.674	984.914	142.839	508.506
Celá Europa	98.816	495.688	1.597.502	2.452.657	2.064.407	2.261.904	4.821.602	2.215.661

Krajina	1896-1900	1901 a 1902	1903	Súhrn od r. 1821 po rok 1903 absolutne	%
Rakúsko-Uh.	315.269	285.379 = 25·00%	206.011 = 24·00%	1.522.925	7·16
Francúzsko	9.993	6.267 = 0·55%	5.578 = 0·65%	414.197	1·94
Nemecko .	107.512	49.955 = 4·39%	40.086 = 4·67%	5.138.091	24·16
Taliansko .	363.658	314.371 = 27·66%	230.623 = 26· 9%	1.589.219	7·47
Rusko . .	268.440	192.604 = 16·95%	136.093 = 15·88%	1.242.455	5·84
Anglicko .	237.347	915.082 = 8·06%	68.947 = 8·04%	7.141.659	33·58
Celá Europa	1.485.299	1.088.305 = 95·75%	814.507 = 95·03%	19.296.348	90·73

Všetkých (z celého sveta) vysťahovalcov, načítaných od roku 1820, jesto v Amerike 21,265.723, zpomedzi ktorých lifrovala Europa skoro 20 millionov.

Komentáru ku horejšej tabelli netreba. Pozorný čitateľ pozná, ktoré národy kedy sa najviac sťahovaly do Ameriky. Ak číslo vysťahovalcov stúpa, stúpa následkom nedostatku robotníkov a obchodníkov v Amerike a nepriamo možno i zavierať na nedostatok alebo politické utlačovanie v dotyčných krajinách, z ktorých sa ľudia po statisícoch ba millionoch sťahujú; na pr. z Anglicka sa sťahujú najviac Irčania (na 4 miliony), z Ruska Poliaci, Fini a židia, z Rakúsko-Uhorska najviac Slovania, a z pomedzi týchto opät väčším dielom Slováci, Poliaci, Juhoslovania. Jak úžasne vzrastá počet Slovanov v Amerike, vysvitne z porovnania v nasledujúcej tabelli:

Krajina	Prírast od roku 1890 až po rok 1900	Pomer prírastu ku číslu v roku 1890	Pomer prírastu ku celkovej summe
		v percentoch	
Sever. a Juž. Amerika	+ 230.668	+ 21·2	+ 20·8
Anglicko (úbytok)	— 334.607	— 10·7	— 30·2
Nemecko (úbytok)	— 117.904	— 4·2	— 10·6
Skandinavia	+ 131.060	+ 14·0	+ 11·8
Slavianske národy	**+ 662.585**	**+ 129·8**	**+ 59·8**
Taliansko	+ 301.627	+ 165·2	+ 27·2
Asiatske národy	+ 7.479	+ 6·6	+ 0·7
Ostatní	+ 226.189	+ 44·0	+ 20·4
Celkový prírast	+ 1,107.097		

Interessantné by bolo, keby sme mohli určiť počet jednotlivých slavianskych národov vôbec. To je ale nemožné, poneváč americkánske úrady popisné teprv v posledných rokoch počítajú každého prišelca dľa národnosti. Driev identifikovali Amerikánci štátnu príslušnosť s národnosťou, čo je veľká chyba najmä pri Rakúsko-Uhorsku, kde je toľko rôznych národov popri sebe.

Z roku 1902/1903 ale už máme presné udania dľa národnosti. V tomto roku sa prisťahovalo z Rakúsko-Uhorska:

Poliakov	37.499
Slovákov	34.412
Horvatov a Slovincov	32.892
Maďarov	27.113
Nemcov	23.597
Židov	18.759
Rusínov	9.819
Čechov	9.577
Bulharov, Srbov	4.227
Rumunov	4.173
Talianov	2.170
Dalmatíncov atď.	1.723
Rusov	22
Iných	28
Spolu	206.011

Čo sa týka pohlavia jednotlivých prisťahovalcov, možno pozorovať ohromnú prevahu mužského rodu, čo je konečne i ľahko po-

chopiteľné, keď uvážime, že ľudia považujú Ameriku zprvu nie za svoju novú vlasť, než za dobrý prameň zárobku. V celku možno povedať, že z pomedzi prisťahovalcov jesto mužov raz toľko čo žien:

	1895	1896	1897	1898	1899	1900
mužov:	159.924	212.466	135.107	135.775	195.277	304.148
žien:	120.024	130.801	95.725	93.524	116.438	144.424

	1901	1902	1903
mužov:	331.055	466.369	613.146
žien:	156.863	182.374	243.900

Ak slobodno závierku činiť z počtu tak zvaných „Zwischendeckpassagierov“, opustivších Ameriku poťažne Spojené Štáty od roku 1893—1903, navrátila sa asi polovica, a síce 43% všetkých prisťahovalcov tejto dekady nazpät do Europy.

Toto percento sa mi zdá troška vysoké, kontrolovať mi ho nemožno. Pridáme-li k počtu navrátivších sa dobrovoľne ešte tých, ktorých nepustili na územie amerikánske, totiž úplne bezmajetných, s nákazlivými nemocami obťažených, kontraktných robotníkov t. j. takých, ktorí driev, než prišli do Ameriky, mali tam už kontraktne zabezpečenú prácu, — nadobudne horeudané percento istej pravdepodobnosti. Takýchto odmrštených, ktorým amerikánske úrady ani nedovolia vstúpiť do mesta, poťažne do prístavu, bolo roku 1903 8769 duší, t. j. asi 1% celého prisťahovalectva. Ku tomuto číslu nutno ešte pripísať 547 takých, ktorých na základe zákona vyšupovali, vlastne vykázali von behom jednoho roka. Počet odmrštených z roka na rok stúpa; najmä chorých nemilosrdne pošlú nazpät. Favus a Trachoma najmä sú neprepustiteľné.

Národy	Chorých v roku		Národy	Chorých v roku	
	1901/2	1902/3		1901/2	1902/3
Japonci . . .	29	538	Slováci . . .	24	42
Židia . . .	107	252	Horv. a Slovinci	21	41
Poliaci . . .	140	201	Rusi	10	30
Juhoitaliani . .	74	147	Grékovia . .	12	29
Nemci . . .	67	131	Arménovia . .	6	26
Finovia . . .	28	79	Irčania . . .	7	14
Litvinci . . .	31	69	ostatní . . .	77	118
Assyrovia . .	76	56	Spolu	709	1773

Ohľadom na výšku vzdelania t. j. počtu analfabetov, poučí nás nasledovná tabela:

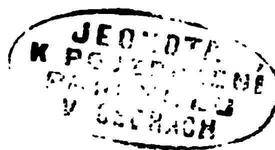
Krajina	Počet prisťahovalcov do Sp. Štátov r. 1901/2	Analfabeti v percentoch
Taliansko (hlavne južné)	178.375	50%
Rakúsko-Uhorsko . . .	171.989	29%
Rusko	107.347	28%
Nemecko	28.304	9%
Anglicko	46.036	3%
Skandinavia	54.038	0·5%
Všetky iné kraje . . .	62.654	24%
Celková summa	648.743	29% priemerne

Dľa národnosti je pomer analfabetov nasledovný:

Skandinavci	0·3%	Španielaci	11·1%
Skotovia	0·8%	Severo-Italiani	11·4%
Finovia	1·0%	Slováci	19·3%
Čechovia	1·2%	Rumuni	21·0%
Angličania	1·2%	Grékovia	25·3%
Irčania	3·3%	Poliaci	27·5%
Francúzi	3·3%	Horvati a Slavonci	33·7%
Nemci	3·4%	Litavci	38·0%
Hollanďania	5·0%	Juho-Italiani	43·1%
Maďari	9·5%	Rusíni	46·7%

Portugalci 55·1%

(Dokonč.)

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.

(Pokračovanie.)

Opposícia Bakuninova priviedla konečne, ako známo, rozpustenie internacionálnej robotníckej associácie. R. 1872. preložená bola jej generálna porada do New-Yorku, patrne, aby sa vyhlo formálnemu pohrobeniu internacionálnej robotníckej associácie.

Predtým pravda boli Bakuninovi prívrženci „vylúčení" a tým sa započalo „vylučovanie" z kruhov pravoveriacich, rad exkomunikácií, ktoré, ako vieme, ešte ani dnes neprestaly. Dôvodom k vylúčeniu Bakuninovcov z kruhu internacionálov bola tá istá myšlienka, ako vylúčenie anarchistov z londýnskeho kongressu. Jedná sa vždy a vždy o tú protivu: socialismus a anarchismus, ktoré v hlbšom ponímaní znejú ako: revolucionismus a evolucionismus.

Prvý pokus tedy, — aby sa všetci proletári zeme sjednotili, — ztroskotal sa, a trvalo to dlho, než počala zase ovládať robotníctvo myšlienka medzinárodnej solidarity. Ale napriek rýchlemu pádu má internacionála veľký historický význam, a síce preto, že vyjadruje do istej miery po prvé internacionalismus hnutia a internacionálnu vzájomnosť záujmov proletariátu, ďalej preto, že v nej po prvý raz na širších základoch soznámilo sa s Marxovými ideami sociálne hnutie v rôznych zemiach, že ponajprv bolo toto hnutie Marxovým duchom zachvátené.

Prvý popud k náhlemu zabočeniu medzinárodného sociálneho hnutia na stredniu cestu Marxových ideí bol mu už daný. Ale sjednotenie stalo sa cele iným spôsobom, než ako si to predstavoval zakladateľ medzinárodnej associácie robotníckej. Cesta bola nesprávna, a preto padla i internacionála. Vytkla si za cieľ doniesť solidaritu a jednotiacu ideu z vonka dnu do sociálneho hnutia jednotlivých zemí a tým hnutiam ho vnútiť. Zase jeden prípad, kde sa stal Marx marxismu neverným. Cesta k jednote mala byť práve opačná, z vnútra na vonok. Najprv bolo treba, aby sa hnutia v jednotlivých zemiach zbavily až do istej miery svojich národných nahodilostí; bolo treba, aby bol určite prevedený jednotný hospodársky vývoj, aby potom proletariát sám sebou z vnútra na vonok bol si zas vedomý svojej medzinárodnej solidarity, a aby dospel k poznaniu shody hlavných bodov svojho programmu.

Toto vnútorné i vonkajšie sjednotenie, ktoré je výsledkom posledného desaťročia, pokladám za tretiu etapu sociálneho hnutia, kdežto za druhú etapu pokladám úplné preniknutie a presýtenie duchom Marxovým najprv nemeckej sociálnej demokracie. Ona stáva sa nástrojom, ktorým sa rozširujú tieto idey v ostatných zemiach.

V Nemecku vyrastá sociálne hnutie, ktoré zprvu vedené súc v marxovsko-lassalovskom duchu, skoro bolo riadené ďalej ale čisto Marxovým duchom. Postup je nasledujúci: Ako dňa 27. augusta 1864. smrtonosná guľa trafila F. Lassala v Ženeve, tým bola nemeckému robotníckemu hnutiu osoba odňatá, ktorá ho sama utvorila; čo nechal po sebe, bolo zprvu nepatrné. Jeho všeobecný robotnícky spolok počitoval len 4610 údov, ako on oči zatvoril. V prvej dobe po smrti Lassalovej javí sa celé hnutie len ako brodenie v ničotných, malicherných sporoch. Osobná koteria nastúpila na miesto sociálnej strany. Bola tým upravená cesta v Nemecku novému samostatnému vývoju sociáldemokratického hnutia. Toto bolo zpôsobené W. Liebknechtom od r. 1864., ktorý prišiel do Nemecka ako bezprostredný vyslanec Karla Marxa, aby vzbudil prísnu vieru v Marxa, a aby týmto vybudoval hnutie na novom základe povedľa lassalovského. K tomuto cieľu mal ku pomoci mladú, energickú silu, tokára Augusta Bebela, ktorý už v 24. roku bol predsedom niekoľkých robotníckych vzdelávajúcich spolkov, ktoré až dosiaľ náležaly k radikálnej pokrokovej strane. Této sú to, ktoré ako známo — zastupujúc 14.000 robotníkov — r. 1868 v Norimberku uzavrely odpadnúť od Schulzeho a pripojiť sa k Marxovi. Resolúciu, ktorá motivovala toto odpadnutie, písal Liebknecht. Tak sa založila r. 1868 v Nemecku nová socialistická strana pod menom sociáldemokratickej robotníckej strany a ktorá po kongresse v Eisenachu za nejaký čas ako takzvaná „Ehrliche“ jestvovala, až konečne v Gothe r. 1875 previedlo sa sjednotenie smerov Lassalovho a Bebelovho. Od tých čias jestvuje, ako vieme, len strana sociáldemokratická. Je dôležité a rozhodujúceho významu, že už vtedajšie sjednotenie zakladalo sa na t. zv. kompromisse medzi Lassalom a Marxom, v podstate avšak bolo riadené marxistmi, ktorí od tých čias vždy viac a viac pôdy zaujímali. Gothaiský programm zostal za 16 rokov základom hnutia, a len r. 1891 bol nahradený programmom novým, programmom erfurtským, ktorý je na ďalej vyznaním viery sociáldemokratického hnutia v Nemecku. Je on spísaný prísne marxovským duchom a obsahuje podstatne len času

primerané vysvetlenia marxovských článkov vyznania viery. Je to asi ako Lutherovo vyznanie viery. Tu sa chcem zmieniť aspoň pár slovami o pochode myšlienok tohoto programmu. Začína sa s vetami: „Ekonomický vývoj mešťanskej spoločnosti prirodzene vedie k záhube malej výroby, ktorej základom je privátny majetok produkčných prostriedkov robotníka. Vývoj ten zbavuje robotníka jeho produkčných prostriedkov a premieňa ho v nič nemajúceho proletára, kým monopol produkčných prostriedkov má v rukách pomerne veľmi malý počet kapitalistov a veľkostatkárov atď."

Ako vidíte, programm tento vyplýva z tejto základnej myšlienky: Hospodársky vývoj deje sa určitým spôsobom, a poneváč sa deje týmto určitým spôsobom, preto jestvujú tie ostatné veci o ktorých programm pojednáva. Tento špecificky marxovský chod myšlienok bezprostredného navazovania na hospodárske pretvorenie stal sa tedy i východiskom erfurtského programmu. Poukazuje on ďalej, ako sa vyvíja z ekonomického vývinu konflikt vo forme triedneho boja a z toho súdi, že sa tento konflikt môže riešiť len prejdením produkčných prostriedkov do spoločného majetku. Činnosť strany teda, pre ktorú sa tento programm sostavil, spočíva dľa erfurtského programmu v chode myšlienok kommunistického manifestu v tom, že ona robotníka o stávajúcom hospodárskom poriadku uvedomuje. Tieto slová znejú: „Tento boj robotníckej triedy má uvedomiť a sjednotiť a prirodzený cieľ vytknúť - to je úloha sociáldemokratickej strany."

To, čo je pre nás významné je: Hnutie nemecké je pomaly a bez prerušenia nasýtené marxistickými ideami, a odtiaľto sa rozširuje potom ten istý duch všemožne do iných zemí. —

Keď sa ma teraz opýtate: Kde sa ukazuje to všemožné rozširovanie sa marxovských ideí a s nimi súvisiace sjednocovanie sociálneho hnutia? zdajú sa mi závažnými byť nasledujúce body: R. 1873 padla internacionála. Tým sa zdalo, akoby i internacionalita sociálneho hnutia bola padla. A predsa sme od desiatich rokov mali všeobecné a významné internacionálne robotnícke kongressy. Rokom 1889 začínajú sa s parížskym kongressom, zase z príležitosti svetovej výstavy. Tu ožila myšlienka starých internacionálov, v novej síce a voľnejšej forme, ale predsa rozsiahlejšie, než ju robotnícka associácia uskutočnila. Internacionálna robotnícka associácia bola konečne predsa len spojením istého počtu zástupcov a tajomníkov. Massy sotva existovaly na papieri. Kongressy, ktoré teraz zase spájajú robotníctvo, spočívajú na bázi dľa môjho zkú-

mania o veľa širšej; lebo napriek všetkému „vylučovaniu“, treniciam, predstavujú tieto kongressy v tomto spojení predsa podstatne len uvedomelé a sorganisované robotníctvo, ktoré faktum nemôžme upierať od tých čias, ako sa staré anglické remeselnícke spolky na kongressoch zastupovať dajú, od kedy sú tieto internacionálne kongressy kongressmi socialistov a remeselníkov. Tu dochádza výrazu, napriek všetkým rozdielom v názoroch pri jednotlivých bodoch, predsa vyráža sa v nich internacionalism a solidarita proletariátu v takej miere, ako nikdy ani približne na žiadnom kongresse internacionálnej robotníckej associácie. A obrazy Marxa a Engelsa, ktoré hľadia na tieto nové sjednotenia medzinárodného proletariátu, niesú zaiste iba nahodilým zovňajškom.

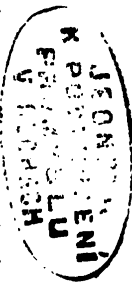
Teraz ale pozorujme celý rad úkazov, ktoré nám to objasnia, že sa hnutia rôznych zemí sbližujú vždy viac a viac k istej strednej čiare, ktorá povstala vodiacimi ideami Marxovej nauky. Významným faktom je predovšetkým, že vo Francii, svojím duchom tak nehospodárskej, tak silne sa započalo hnutie remeselnícke. Utvorenie „Bourses du travail“ — je dôkazom, ako intensívne je pestovaná Francúzmi táto časť sociálneho hnutia. Tu v pripojení k týmto inštitúciam triedneho boja dostáva hnutie nový spoločnostný popud. —

A za ten čas, čo revoluční a politickí Francúzi stávajú sa ekonomickými, vidíme s druhej strany, že anglické robotníctvo krok za krokom sostupuje so svojho čiste remeselníckeho, čiste manchesterského stanoviska.

Nikdy som neveril tomu, keď pred niekoľko rokmi bol pustený do sveta chýr po nahodilom usnesení sa jedneho kongressu remeselníckeho, že by anglické „Trade Unions“ boly prestúpily do tábora socialistického. Tak sa nikdy nerobia rozhodné premeny v sociálnom živote, k tomu je treba pomalý postup. A koľko antipatie je ešte medzi anglickými remeselníckymi spolky a medzi jednotlivými smery kontinentálneho socialismu, to dokázaly udalosti na londýnskom kongresse tohoto roku (1896).

Ale napriek tomu treba konštatovať, že sa anglické robotnícke hnutie priblížilo v rozhodných bodoch k hnutiu kontinentálnemu, t. j. že sa počína stávať aspoň cieľom svojím socialistickým a politickými svojími prostriedkami. To, že „samostatná robotnícka strana“ v Anglii ešte žiadnej úlohy nehrá, neznačí celkom nič. Pre zvláštnu konštelláciu anglických strán nepostráda snem samostatných robotníckych zástupcov. Ale kto by chcel pochybovať o tom, že sa an-

glické „Trade Unions", i staré, o mnoho viac než prv, domáhajú účasti v zákonodarstve, kto má v pamäti udalosti posledných rokov? Tu vám pripomínam len faktum, že „Trade Unions", — až na nepatrné, veľmi zvláštnym spôsobom interessované menšiny, — do svojho programmu vzaly zákonom nariadenú osem hodinovú prácu. A potom: napriek všetkému obmedzeniu zostáva usnesenie anglických remeselníckych spolkov z r. 1894: že totiž predovšetkým cieľom ích hnutia bude všemožne sa domáhať spolčenia produkčných prostriedkov. Či je to niečo iné, ako obrátením sa anglického robotníctva k socialismu?

V Nemecku nachádzame tú strednú čiaru, ktorú sociálne hnutie dosiahnuť má, už približne dosiahnutú. Jednalo sa len podstatne o odstránenie niektorých Lassalovských zvláštností, revolučných vrtochov, ktoré sa v r. 1870 počaly tu i tu zjavovať, a predovšetkým väčšieho priestoru dať remeselníckemu hnutiu, aby bol dosiahnutý — ak sa tak vysloviť smiem — minimálny programm celého sociálneho hnutia. Tento znie, stručne ho opakujúc ešte raz: Cieľom sociálneho hnutia je spolčenie produkčných prostriedkov k najvyššej technickej dokonalosti na základe demokratickom; prostriedkom k dosiahnutiu tohoto cieľa je triedny boj; tento má dva rovné útvary: hospodársky, hnutím remeselníckym, a politický, ktorý výrazu dochádza parlamentným zastúpením. Formulácia týchto zásad je špecificky Marxovou, ako sme videli, a preto myslím, že je naskrze nie neoprávnené hovoriť o rýchlom naplnení veškerého, sociálneho hnutia duchom Marxovým. Lebo je predsa známo, že sociálne hnutie v zemiach s mladším vývojom kapitalistickým — pripomeňte si Itáliu, Rakúsko, Rusko — už počalo v smyslu toho programmu. —

Ačkoľvek vidím také sjednotenie sociálneho hnutia, predsa je to nie šablonovité uniformovanie tohoto hnutia v jednotlivých zemiach. Nie som slepý, aby som nevidel tú nekonečnú rozdielnosť, ktorá sa ešte vždy u jednotlivých národov udržala a ktorá každým okamihom poznove vzniká. Pokúsil som sa poukázať na nutnosť týchto národnostných vlastností, ktoré — vďaka historickej tradícii a rozdielom v národnej povahe — vždy po istý stupeň existovať budú. Keď teda hovorím o sjednotení, tým myslím, ako som to už viac raz pomenoval, na taký smer, ktorý sa snaží oproti národným zvláštnosťam. Sociálne hnutie vždy bude mať dvojitý smer: centripetálny a centrifugálny. Tamten, pochádzajúci z jednotnosti kapitalistického vývoju, tedy z jednotného súhrnu príčin, tiahne k uni-

formite, tento zase, výsledok národnostných zvláštností, tedy rozličnejších príčin, smeruje k špecialisácii.

Ako sa vyvíja centripetálny smer, to som vám už predniesol. Moja najbližšia prednáška bude mať za účel, v jednom systematickom priehľade podať vám rôzne rozdiele, ktorých som sa už toľkoráz dotkol počas mojich rečí. Len potom bude obrázok úplný, ktorý som sa pokúsil vám namaľovať. (Pokrač.)

HÁJOMIL:

PRI CESTE.

Pri hradskej zakladal kamenár umučenie Kristovo. Ešte boli tam: jedna mne známa duchovná osoba a dve polduchovné osoby.

Idúc popri ních povedal som im: „Bratia, len ste si vy v srdciach mohli nechať Krista a nie ho vyložiť ku ceste!“

SÚSED.

Môj súsed pracoval v zahrade okolo stromov. Išiel som k plotu a rozpriadli sme rozhovor. Medzi iným vravel on, že dneská chcú mladí ľudia učiť starších, ba nie len že ích učiť chcú, ale ích aj posudzujú ostro, zadrapujú sa do ních, čo chyby majú, všetko ím na oči vyhadzujú...

Práve vtedy soškrábovał moch s jednej hrušky a ja poviem mu:

— A či to musíte soškrabovať?

— Pravda; lebo by sa mi stromy pokazily a nerodily by mi.

— Ale Vám to chytro ide.

— Hej, kde ho je málo, ale na tých starých čo ho jesto, to dá človekovi roboty!

— Vidíte, súsed, a ak tí mladí ľudia tiež moch soškrabujú z tých starších?

— Naozaj.

A. MENGER:

ŠTÁT BUDÚCNOSTI.

(Dokončenie.)

III. Organisácia ľudového štátu práce.

Účel štátu určuje sa z väčšej čiastky záujmovými skupinami, jako sú: 1. držitelia moci, v monarchii panovník, v republike správa, ktorí nado všetko sa starajú o zadržanie moci, 2. zemanstvo, v podstate idúce za prednosťou, 3. mešťanský a sedliacky stav, ináče stredný, usilujúci o hmotný a duševný majetok, 4. nemajetná trieda, ktorej záujmom je zaistenie jestvovania. Štvrtý stav hlási sa k právu iba v 19.. storočí, on to je, ktorý v budúcnosti zvíťazí, lebo zastupuje záujmy nejširších vrstiev ľudových, eventuelne v socialistickom štáte záujmy všetkých ľudí. V každom štáte istá vrstva dosiahla najvyššej moci, možnosti meniť zákony a ustanovenia dľa svojej vôle, vypovedať vojnu atď. Táto najvyššia moc volá sa souverenita Souverenita na pr. v Anglii je v rukách ľudu, v Rakúsku v rukách panovníka, v Uhrách môžme povedať v rukách aristokracie, lebo táto najväčším dielom rozhoduje o osudoch krajiny. V ostatnom storočí možno u nás badať pokus povýšiť národ maďarský na souverenný. Snahou souveréna je, aby minority podrobily sa jeho záujmom. V štáte budúcnosti nebude tejto absolutnej souverenity, naopak, každý celok, schopný samostatnej štátnej existencie, bude mať právo zo svojej vôle odtrhnúť sa od nespravodlivého alebo kultúre nepriateľského štátu. Nesíde už na tom, či štát budúci bude monarchický alebo republikánsky. Tam, kde je obyvateľstvo revolučnejšie, ako na pr. Románi, akiste príde na republiku, u konservatívnych Germánov možno udrží sa pri postupnej evolúcii v socialistický štát monarchia. Čo Slovania? Vývoj u týchto patrne nebude jednostajný.

Zákonodarné právo prináležať bude parlamentu o dvoch komorách, event. zavedie sa ešte referendum, jaké je v Švajciarsku, kde dôležitá osnova zákona predkladá sa k odobreniu všetkému občanstvu. Politika širokých máss akiste bude mierolubná, a tak odpadne militarismus. Exekutívu vedľa dnešného rozdelenia na súdne a správne úrady budú vykonávať úrady poriadkové a hospodárske, tieto posledné budú mať veľmi dôležitý úkol predeľovania hmotných majetkov.

Základom štátu budúcnosti sú socialistické obce, ktoré budú vlastne majetok spravovať. Každý bude príslušníkom daktorej obce

a tak nadobudne si právo na existenciu. Sťahovanie z jednej obce do druhej je znesnadnené tým, že občan musí si vypýtať prepustenie z jednej a prijatie do druhej. Obce jako samostatné individuality sprostredkujú vzájomný obchod. Pri značnej samospráve budú však obce podriadené zákonodarstvu štátnemu. Socialistické obce sú prvým krokom na ceste ku socialistickému štátu, preto tiež akiste nedá sa s nimi počítať v ďalekej budúcnosti. Veľké obce órganisovať budú lokálne okresy a pracovné skupiny, totižto príslušníky jednoho povolania. Tieto skupiny budú len administratívne inštitúcie, nikdy subjekty vlastnictva alebo hospodárskej činnosti, lebo tým znovu by sa rozvinula hospodárska konkurencia.

Štát budúcnosti nebude považovať síce náboženstvo za súkromú vec, jako je to na pr. v Americkej Unii, no nebude považovať podporovanie dákeho štátneho náboženstva za svoj cieľ. Dá sa však očakávať, že spolu s postupujúcim vnikaním vedeckého poznania do ľudu oslabne náklonnosť k t. reč. zjavenému náboženstvu a že vždy väčšmi bude sa uplatňovať empiricko-vedecký názor svetový, šírený dosiaľ len vedou a vysokými školami, ktorý však opanuje na budúce i školy elementárne. Tým spôsobom bez všetkých násilných repressálií odstránené budú staré cirkve. Najlepším pomocníkom v tomto tichom boji bude vzdelanie, ktoré bude rozširované moderne upravenými a každému prístupnými školami. Štát budúcnosti nesmie, ako to daktorí chceli, zanedbávať vedu, naopak bude ju podporovať a dá jej patričnú svobodu, ktorej dnes nemá, čo bude tým ľahšie, že soslabené mocenské pomery nebudú sa tak natískať učeným, jako sa to dnes stáva.

IV. Prechod k štátu budúcnosti.

Kto pozoruje udalosti politické v ostatných rokoch, ľahko zbadá, že vždy väčšmi hovorí sa v snemovňach o sociálnych úkoloch štátu. Temer vo všetkých štátoch vydané boly zákony na ochranu nemajetných, obmedzujúce do istej miery dosiaľ panujúce triedy. Čím to je?

Široké vrstvy ľudové vždy väčšmi si upovedomujú, že sú utiskované nespravodlivými zákonami, nespravodlivou vládou, organisujú sa proti týmto škodcom a jejich ohromný počet i jednomyselnosť v postupe za ideou vynútily si u panujúcich tried takú vážnosť, že tieto dávajú sa pomaly na ústup. Najvyššej, rozhodujúcej moci vždy väčšmi nadobúdajú široké vrstvy.

Podkladom k tomuto pohybu máss je revolúciami a štátnymi prevraty otrasené právne povedomie, úpadok náboženského pre-

svedčenia v massách, čoho následkom je väčšia starostlivosť o pozemské jako o nadzemské veci, medzinárodný ráz sociálneho pohybu, rozvoj priemyselného života, vyššie vzdelanie ľudové.

Ľudový štát práce zavedie sa akiste tým, že presvedčenie o jeho nutnosti rozšíri sa z najnižších vrstiev k vyšším, podobne ako to bolo pri kresťanstve, patrne však rýchlejším postupom. Dobou ostrých zmätkov bude perioda, čo bude jestvovať vedľa seba štát socialistický a individualistický. Ale tým, že prednosť budú mať inštitúcie socialistické, bez krvavých prevratov prídeme k štátu budúcnosti. Hovorí sa síce mnoho o možnosti revolúcie, o veľkom kladderadatschi, ale revolúcie nebude treba vtedy, keď povedomie ľudu bude tak mohutné, že samo pokojne si vynúti potrebné reformy. A povedomie ľudu bude sa dvíhať tým istejšie, čím väčšie majetkové výhody budú zrejmé. V prechodnej dobe, ktorá bude uľahčená tým, že veľkokapitál nebude skonfiškovaný, lež vykupovaný, bude socialistický poriadok rozhodujúcim nad právom súkromým, takže kto raz stane sa stranníkom socialismu, nebude môcť vrátiť sa k starým poriadkom. Ostatne i súkromé právo pod vplyvom inštitúcií socialistických chytro sa zmení. Tak bude možné, že celá tá premena ľahko a chytro sa prevedie bez hrozných revolúcií a zlých následkov.

To sú hlavné idee, na základe ktorých dľa súdu Mengerovho uskutoční sa budúci ľudový štát práce, ktorý má odstrániť kričiace nespravodlivosti, ktorými dnes trpia ľudia nemajúci mocného postavenia.

Na prvý pohľad nie sú tak ľahko prijateľné, lebo celkom protirečia naším dnešným názorom, všetkej našej výchove. Len vtedy, keď sa hlboko prizreme, vidíme, jak významné sú tieto idee tiež pre nás, na všetkých stranách utláčaných, nielen kultúrne, politicky, lež aj sociálne.

Referuje *P.*

N. L. TOLSTOJ:

„SPAMÄTAJTE SA!“

Štúdia z príležitosti rusko-japonskej vojny.
Preložil A. Škarvan.

„Totoť jest ta vaše hodina a moc temnosti.“ (Lukáš, hl. XXII. v. 53.)

(Pokračovanie.)

IV.

Obyvatelia zemnej planéty nachodia sa ešte v takom stave nesmyseľnosti, hlúposti, tuposti, že každodenne čítaš v časopisoch civilisovaných krajín články o diplomatických pomeroch medzi náčelníkmi štátov, účelom ktorých sú spolky proti domnelému nepriateľovi, chystanie sa k vojnám, pri ktorých národy dovolia svojím vodcom tak zachádzať so sebou, ako so statkom, ktorý vedú na jatku, pri čom ako by ani nešípili, že život každého osobytného človeka je osobným jeho vlastníctvom.

Obyvatelia tejto podivnej planéty sú všetci vychovaní v tom presvedčení, že sú národy, hranice, odznaky, a všetci sú si tak slabo vedomí svojho človečenstva, že cit tento nadobro mizne pri predstave o vlasti . . .

Pravda, keby sa mysliaci ľudia mohli dohodnúť medzi sebou, stav tento by sa premenil, poneváč osobne nik neželá si vojny . . . Avšak jestvujú také politické kombinácie, ktoré umožňujú jestvovanie millionom cudzopasníkov. *Flammarion.*

Keď skúmame nie povrchne, lež základne rozličnú činnosť ľudskú, nemožno sa zdržať od nasledovného, trúchlivého premýšľania: koľko životov ľudských sa márni na upevnenie na zemi kráľovstva zla, a ako je tomuto zlu nadovšetko nápomocná inštitúcia stálej armády.

Údiv náš a pocit zármutku ešte rastú pri myšlienke na to, že všetko to je nepotrebné, a že zlo toto, ohromnou väčšinou ľudí tak dobromyseľne prijímané, pochádza jedine z ich hlúposti, jedine z tadiaľ, že dovoľujú pomerne malému počtu ľudí figliarskych a znemravnených, aby ich zneužívali. *Patrice Larroque.*

Podivná vec, nakoľko sa môže následkom diplomacie a časopisectva najnepatrnejší nesúhlas premeniť v posvätnú vojnu. Keď 1856. roku Anglia a Francúzsko vypovedaly vojnu Rusku, teda stalo sa to pre takú nepatrnú okolnosť, že dlho treba prevracať diplomatické archívy, aby človek porozumel túto príčinu. Následok ale tohoto podivného nedorozumenia bol ten, že zahynulo 500 tisíc dobrých ľudí a premárneno bolo od 5 do 6 milliardov.

Vlastne, príčiny boly, avšak také, ku ktorým sa nepriznávajú. Napoleon III. chcel pomocou alliancie s Angliou a pomocou šťastlivej vojny upevniť svoju moc, ktorá bola priestupného pôvodu; Rusi chceli zaujať Carihrad; Angličani chceli upevniť mohutnosť svojho

kupectva a prekaziť vplyvu Rusov na Východe. Pod tou alebo druhou zámienkou, je ten istý duch podmaňovania a vládobažnosti.

Charles Richet.

Či môže byť čosi nesmyseľnejšieho než to, že človek má právo ma zabiť preto, poneváč býva na tamtej strane rieky a poneváč jeho panovník neznáša sa s mojím, trebárs ja nemám nič proti nemu?

Pascal.

Spýtajte sa obyčajného vojaka, frajtera, kapráľa, ktorý zanechal doma starých rodičov, ženu, deti, prečo sa chystá vraždiť ľudí, ktorých nepozná, zprvu pozastaví sa nad vašou otázkou. Veď je on vojak, prísahal a musí plniť príkazy predstavenstva. Jestli že mu poviete, že vojna, t. j. vraždenie ľudí nesrovnáva sa s prikázaním „nezabiješ", teda povie: A čo robiť, keď naších napádajú? Za cára! Za vieru pravoslávnu! — Jeden mi odpovedal na moju otázku: Nuž a čo, ak nám svätosť napadne? — Akú že? — Zástavu. — Jestli že zoprobujete vysvetliť takému vojakovi, že prikázanie Božie je dôležitejšie nie len zástavy, lež všetkého na svete, teda zatíchne alebo nahnevá sa a udá vás u predstaveného.

Spýtajte sa dôstojníka, generála, prečo ide na vojnu, — odpovie vám, že je on vojak a vojaci že sú potrební na ochranu otčizne. Že vraždenie nesrovnáva sa s duchom kresťanského zákona, ho neprivedie do rozpakov, poneváč on alebo neverí v tento zákon, alebo, jestli verí, teda nie v zákon samý, lež v ten výklad, ktorým vysvetľuje sa zákon. Hlavné ale je vo veci to, že práve tak, ako obecný vojak, na miesto otázky osobnej, čo má robiť, vždy podstaví vám otázku všeobecnú o štáte, o vlasti. — V terajší čas, keď je vlasť v nebezpečenstve, načim konať a nie rozumovať, — povie vám.

Spýtajte sa diplomatov, ktorí svojimi cigánstvami pripravujú vojny, prečo to robia, povedia vám, že cieľom ích činnosti je zaviesť pokoj medzi národmi a že cieľ tento dosahuje sa nie ideálnymi, neuskutočniteľnými theoriami, lež pomocou diplomatickej činnosti a hotovosťou k vojne. A práve tak ako vojaci postavia vám na miesto otázky o svojom živote, otázku všeobecnú, práve tak i diplomati budú hovoriť vám o záujmoch Ruska, o nesvedomitosti druhých držáv, o europejskej rovnováhe, len nie o svojom živote a svojej činnosti.

Spýtajte sa novinárov, prečo povzbudzujú svojím písaním ľudí k vojne, — oni vám odpovedia, že vojny sú vôbec nevyhnutné a osožné, a menovite terajšia vojna, a potvrdia túto svoju mienku nejasnými patriotickými frásami a práve tak, ako vojaci a diplo-

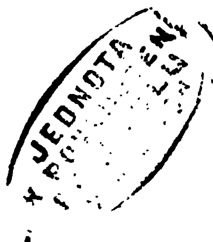
mati na otázku, prečo on, novinár, určitá osoba, živý človek, jedná istým spôsobom, budú vám hovoriť o spoločných záujmoch národa, o štáte, o civilisácii, o bielej rasse.

Práve tak vysvetlia vám svoje účastenstvo v záležitosťach vojny všetci jej nápomocníci. Dosť možno, že i budú súhlasiť s vami, že bolo by žiadúcno odstrániť vojnu, teraz ale je to nemožno. Teraz, ako Rusi, ako ľudia, ktorí zaujímajú isté postavenie — predvoditeľa zemänstva, zemského úradníka, lekára, účastníka pri Červenom Kríži, — sú vraj povolaní konať a nie rozvažovať. Niet kedy rozvažovať a o sebe myslieť, povedia vám, keď je pred nami veliké, spoločné dielo.

To isté vám povie zdanlivý pôvodca celej záležitosti — cár. On sa práve tak, ako vojak, pozastaví nad otázkou, či je potrebná teraz vojna. On nedopustí ani len myšlienky o tom, že by sa teraz dala zastaviť vojna. On povie, že on nemôže nesplniť to, čo od neho všetek národ požaduje, povie, že hoc on aj považuje vojnu za veliké zlo a upotrebil i hotový je upotrebiť všetky prostriedky na jej odstránenie, v prítomnom páde, že nemohol ju nevyhlásiť a nemôže ju zastaviť. Je to nevyhnutné pre blaho a veličie Ruska.

Všetci títo ľudia odpovedia vám na otázku, prečo on, taký a taký Ivan, Peter, Nikolaj, keďže uznáva záväznosť kresťanského zákona, ktorý mu zakazuje nie len vraždenie bližného, lež ktorý požaduje lásku k nemu, slúženie mu, prečo dovoľujú si brať účasť vo vojne, totiž, v násilenstve, zbíjaní, vražedlníctve, — všetci vám vždy rovnako odpovedia tým, že činia tak v mene alebo vlasti, alebo viery, alebo prísahy, alebo česti, alebo civilisácie, alebo budúceho blaha celého človečenstva, vôbec čohosi abstraktného a neurčitého. Okrem toho sú všetci títo ľudia vždy tak namáhave zaujatí alebo prípravami k vojne, alebo nariadeniami, alebo rozvažovaním o nej, že v slobodný čas môžu len oddychovať od svojej práce a nemajú času zaoberať sa úvahami o svojom živote, ktoré považujú za daromné.

V.

Myseľ s hrôzou zastáva pred katastrofou, ktorá nás nevyhnutne čaká na konci stoletia, a treba sa nám hotoviť k nej. Behom 20 rokov (teraz je to viac než 40) sa všetky námahy poznania utrácajú na vynálezy nástrojov nivočenia, a onedlho postačí niekoľko výstreľov, a celá armáda bude zničená; teraz stojí pod zbraňou, nie ako predtým, niekoľko tisíc predaných chudákov, lež stoja celé národy, celé národy chystajú sa vyvraždiť jeden druhého. Aby ich pri-

pravili k vraždeniu, rozpaľujú ích nenávisť, uisťujú ích, že sú nenávidení, a krotkomyseľní ľudia veria tomu, a každú chvíľu sa môže stať, že zástupy pokojných občanov dostanú šialený rozkaz k vraždeniu, Boh vie pre akú smiešnu pohraničnú otázku alebo pre nejaké kupecké, koloniálne záujmy, ľudia sťa ukrutné dravé šelmy vrhnú sa jeden na druhého.

Ako barany, tak pôjdu na krvavú seč, znajúc, kde idú, znajúc, že zanechávajú svoje ženy, že deti ích budú hladovať, ale predsa pôjdu, natoľko omámení zvučnými a lživými slovami, natoľko oklamaní, že v namyslenosti, že seč tvorí ích povinnosť, budú prosiť Boha, aby žehnal ích krvavé skutky. Pôjdu, šliapajúc úrody, ktoré oni siali, páliac mestá, ktoré zbudovali, s piesňami vytrženia, krikami radosti, sviatočnou hudbou, pôjdu bez rozhorčenosti, pokorní a tichí, vzdor tomu, že v ních je moc a že, keby mohli sa uzniesť medzi sebou, uviedli by do života zdravý smyseľ a bratstvo namiesto smrtonosných fígľov diplomatov. *E. Rod.*

Očitý svedok rozpráva, čo videl počas terajšej rusko-japonskej vojny, keď vystúpil na palubu „Varjaga". Pohlad bol hrozný. Všade krv, kusy človečieho mäsa, telá bez hláv, poodtrhané ramená, zápach krve, od ktorého bolo do vracania i tým, ktorí boli zvyklí na to. Najviac poškodená bola obrnená väža lode. Na jej vrchu roztrhlo granátu a zabilo mladého dôstojníka, ktorý mal kommando nad streľbou. Z nešťastníka ostala len stisnutá ruka, držiaca inštrument; zo štyroch mužov, ktorý boli s kommandujúcim, boli dvaja potrhaní na kusy, ostatní dvaja silno ranení (to boli tí, o ktorých som rozprával, ktorým odrezali obe nohy a potom ím ich museli ešte raz odrezať); kommandujúci sa vyplietol úderom oblomka granáty po sluchách.

A to nenie všetko. Neutrálni nemôžu prijať na svoje lode ranených, poneváč gangréna a horúčka sú chytľavé.

Gangréna a hnojivé zapálenie rán tvoria spolu s hladomorom, požiarom, nivočením, nemocami, tyfusom, kiahňami tiež jednu spolučiastku vojenskej slávy, — taká je vojna.

Vzdor tomu ale ospevuje Jozef de Maistre takto dobrodenie vojny: „Ked duša ľudská, následkom premaznanosti svoju pružnosť utratí, neveriacou sa stane a osvojí si hnilobné poklesky, ktoré idú ruka v ruku s prepychom civilisácie, to len v krvi môže sa obnoviť."

Akademik Vogue, ako i pán Bunetiere, hovoria tiež temer to isté.

Ale tí chudáci, ktorí slúžia na plnienku kanónov, majú právo na inakšiu mienku.

Na nešťastie nemajú zmužilosti svojho presvedčenia. Ztadiaľ pochádza všetko zlo. Zvykli od starodávna dať sa vraždiť pre otázky, ktorým nerozumejú, pokračujú i na ďalej byť takými, mysliac si, že je všetko v najlepšom poriadku.

Práve preto ležia tam teraz mrtvoly, ktoré pod vodou žrú morskí raci.

V tú chvíľu, keď kartáč vraždila všetko vôkol ních, sotva by boli súhlasili s tým, že všetko to deje sa k vôli ích blahu, aby duša ích vrstovníkov bola obnovená, aby následkom prepychu civilisácie utratená jej pružnosť bola jej prinavrátená.

Oni bedári sotva čítali Jozefa de Maistre. Radil bych raneným, aby ho čítali, keď ím budú obvaz meniť.

Aspoň zvedia, že vojna je práve taká nevyhnutná, ako kat, poneváč je práve tak ako tento prejavom spravodlivosti Božej. A veľká myšlienka táto bude ím útechou vtedy, keď chirurgova pílka bude píliť ích kosti. *Hardouin.*

V „Ruských Viedomosťach“ som čítala uvahu o tom, že výhoda Ruska je v tom, že ono má nevyčerpateľný ľudský materiál.

Pre deti, ktorým zabijú otca, pre ženu, ktorej zabijú muža, pre matku, ktorej zavraždia syna, je materiál tento skoro vyčerpaný.

(Zo súkromného listu ruskej matky).

Marec, r. 1904.

Pýtate sa, či je *ešte* nutná vojna medzi civilisovanými národami. Ja vám odpovedám: nie len nenie *už* nutnou, lež nikdy nebola ňou, nikdy. Vojna vždy narúšala pravideľný vývin človečenstva, narúšala právo, hatila pokrok.

Jestli i bývaly inokedy následky vojny výhodné pre civilisáciu, to škodlivých následkov bolo nepomerne viac. My sa mýlime preto, poneváč len čiastku škodlivých následkov badáme. Väčšinu ích, a síce tých najdôležitejších nebadáme. A práve preto nemôžeme dopustiť slovíčka „*ešte*“. Jestli dopustíme toto slovíčko, teda dávame obhájcom vojny právo na tvrdenie, že spor medzi nami záleží len v otázke, či vojna ešte zodpovedá našej dobe, a toto bolo by vecou osobnej mienky, a náš nesúhlas by potom na to zišiel, že my považujeme vojnu za neužitočnú, oni ale považujú ju ešte za osožnú. Oni ochotne pristanú na také formulovanie otázky a povedia, že vojna skutočne môže sa stať neužitočnou áno i škodlivou, avšak len zajtrá, nie ale dnes; dnes avšak považujú za potrebné tie strašné žilosoky nad národami, ktoré nazývajú sa vojnami a ktoré jediné ten účel majú, aby nepatrná menšina ukojila svoju osobnú ctibažnosť.

Poneváč taká bola vždy a taká je i teraz jediná príčina voján: moc, ctibažnosť, bohatstvo malého počtu ľudí na úkor zástupom, prirodzená dôverčivosť a predsúdky ktorých, touto menšinou vyzvané a podporované, poskytujú túto možnosť. *Gaston Moch.*

Ľudia nášho kresťanského sveta a našej doby podobajú sa človeku, ktorý pominuv pravú cestu, čím ďalej ide, tým väčšmi nahliada, že neide ta, kde má ísť. A čím väčšmi pochybuje o pravosti cesty, tým bystrejšie a zúfalejšie ženie po nej, tešiac sa myšlienkou, že dakde predsa len zajde. Ale nastáva čas, keď nahliada cele jasne, že ho tá cesta, po ktorej kráča, nikde neprivedie, okrem snáď do priepasti, ktorú už začína vidieť pred sebou.

V takom stave nachádza sa teraz kresťanské človečenstvo našej

doby. Veď je úplne patrno, že jestli budeme ďalej tak žiť, ako teraz žijeme, vedení, ako v súkromnom, tak i v štátnom živote jedine želaním blaha sebe a svojmu štátu, a budeme ako teraz, ochraňovať toto blaho násilím, to, nevyhnutne zväčšujúc prostriedky násilia jeden proti druhému a štát proti štátu, budeme po prvé, čím ďalej tým viac na vnivoč vychádzať, poneváč budeme hlavnú časť našej produktívnosti upotrebúvať na zbrojenie; po druhé tým, že vo vojnách budú hynúť telesne najsúcejší ľudia z pomedzi nás, budeme čím ďalej tým väčšmi degenerovať a mravne klesať a sa kaziť.

Že to tak bude, jestli nezmeníme život náš, je tak isté, ako je matematicky isté, že dve nesúbežné čiary sa stretnúť musejú. Ale nie dosť na tom, že je to theoreticky tak, za našej doby stáva sa toto patrným už nie len nášmu rozsudku, ale i citu. Priepasť, ku ktorej kráčame, už vystupuje pred nami, a celkom jednoduchí, nezvyklí filosofovaniu, neučení ľudia už vidia, že čím väčšmi ničíme jeden druhého na vojnách, ako pavúci v sklenici, k ničomu inšiemu prísť nemôžeme, len k vzájomnému zničeniu.

Úprimný, seriósny, rozumný človek nemôže sa už čičíkať myšlienkou, ako prv, že vec môže byť napravená všesvetovou monarchiou Ríma, Karola Veľkého, Napoleona, stredovekovou duchovnou mocou pápežov, alebo svätou allianciou, alebo politickou rovnováhou europejského koncertu a medzinárodnými súdami, alebo, ako si to niektorí mysleli, zväčšením vojenskej moci a znova vynaleznutými mohutnými nástrojami ničenia.

Svetovú monarchiu zriadiť, alebo republiku s europejskými štátami nemožno, poneváč rozličné národy nikdy nebudú chceť byť sjednotené v jednom štáte. Zriadiť súdy medzinárodné na riešenie medzinárodných sporov?

Kto ale donúti spor vedúceho, ktorý má ozbrojené milliony vojska, aby sa podrobil výroku? Odzbrojiť sa? Nik nezačne a nemôže to načať. Ešte hroznejšie nástroje ničenia vymysleť, snáď ballóny s bombami, ktoré by boly naplnené s zádušlivými gázami, prístrojami, ktorými ľudia obsýpali by jeden druhého? Čokoľvek vymyslia, všetky štáty zavedú u seba tie isté nástroje ničenia, a kanónová plnienka (vojaci) ako šla po chladnej zbrani pod guľky a po guľkách pokorne šla pod granáty, bomby, ďalekostrelné zbrane, kartáče, míny, tak pôjde i pod bomby, zádušlivými gázami naplnené, ktoré sypať sa budú z ballónov.

Nič nemôže zrejmejšie, ako reči Muravjeva a professora Mar-

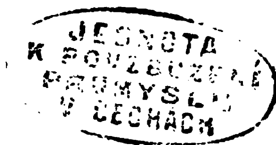
tensa o tom, že japonská vojna neprotirečí Haagskej konferencii mieru, nič nemôže zrejmejšie, ako tieto reči ukázať nám, nakoľko je v našom svete prevrátené a prekrútené slovo, nástroj vyjadrenia myšlienky, a nakoľko je utratená spôsobnosť jasného, rozumného myslenia. Myšlienka a slovo neupotrebujú sa na to, aby slúžily za rukovodstvo ľudskej činnosti, lež na to, aby ospravedlňovala sa každá činnosť, bárs aká by ona bola hriešna. Posledná búrska vojna a terajšia japonská, ktorá každú chvíľu môže prejsť vo všeobecné măsiarenie, dokázaly to nadovšetku pochybnosť. Všetky antimilitaristické úvahy práve tak málo môžu byť nápomocnými vyzdvihnutiu vojny, ako tie najvýmluvnejšie, najpresviedčavejšie dôvody, povedané k rujúcim sa psom, že je výhodnejšie pre ních, jestli podelia medzi sebou kúsok măsa, pre ktorý sa rujú, než pohrýzť jeden druhého a pozbaviť sa kúska măsa, ktorý odnesie mimoidúci, neúčastný v pračke pes.

Rozohnali sme sa k priepasti a nemôžeme sa zastaviť a letíme do nej.

Každému rozumnému človeku, ktorý premýšľa o tom stave, v ktorom nachodí sa teraz človečenstvo, ako i o tom, ku ktorému sa ono nevyhnutne približuje, musí byť zrejmým, že praktického východu z tohoto stavu nieto nijakého a že nedá sa vymysleť žiadne také zariadenie, žiadna ustanovizeň, ktorá by nás zachránila od tej záhuby, do ktorej neodolateľne specháme.

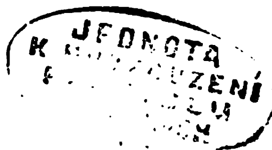
Ani nehovoriac o hospodárskom nebezpečí, ktoré nie je riešené a vždy väčšmi zamotáva, vzájomné pomery zbrojacich sa štátov, každý okamih hroziaci vybúšiť aj vybuchujúci vojnami, jasno poukazujú na tú nevyhnutnú záhubu, ku ktorej smeruje celé tak zvané civilisované človečenstvo.

Čo teda robiť? (Pokrač.)

ONDREJ KALINA:

NÁVRAT.

(Úryvky z rodinnej kroniky.)

(Pokračovanie.)

Pozdejšie prišla tetka; len za nejakú chvíľu zpozorovala moju prítomnosť. Jednalo sa jej o náhlu pomoc peňažnú a preto bola na rozpakoch, lebo strýc v tom ohľade býval veľmi neprístupný. Ale než sa rozhovorila o vlastnej potrebe, posťažovala si prvej na rôzne svízele pri hospodárstve a tiež na staršieho syna, ktorý zavčasu začal javiť chúťky marnotratné a doposiaľ stál rodičov peňazí a nejednu horkú slzu, vyronenú nad jeho nepodarenosťou.

„A sotva bude už čo z neho?“ mienil strýc.

„Za to prosím Boha, vstávajúc-líhajúc, aby bolo. Lebo ja sama ho už nenapravím“, odpovedala tetka s úzkosťou.

„Takí ste vy rodičia“, odvetil strýc, — „slabí. Vlastnou dobrotou kazíte si deti. Povoľujete ím za mladi, keď je treba najviac kárať ích a ohýbať: lebo stromu viac neohneš, keď prestal byť prútom a vyrástol krivo. Sú z ních potom darmojedi, tuláci a noční vtáčkovia.“

Tetka svalovala vinu na zlú spoločnosť a na osud. Nemá vraj rodič úplne vo svojej moci budúcnosť svojho dieťaťa; veď riadni rodičia mávajú nezdarné deti. A naopak. Potom keď vstúpil do izby môj brat, začala tichšie rokovať so strýcom a svoju záležitosť priviedla ku konci. Strýc bol neočakávane ochotný. A potom už s jasnejšou mysľou uvedla za príklad mladšieho svojho syna, ktorý nedávno postúpil za notára u súdu: deti vraj z jednej matky a jedného otca povahami sa rozídu nápadne a mávajú rozličný osud.

„A ty zostaneš teraz už doma? obrátila sa na konec s otázkou na mňa.

Do mňa akoby bola vrazila nôž. Už dlho som trnul, poslúchajúc rozhovor a domnievajúc sa nie bezpodstatne, že z neho skoro slovo za slovom sypú sa narážky i na moju úbohú hlavu. Podobná úzkosť asi jíma zlodeja v komore ukrytého, keď vstúpi do nej gazdiná, a on sa učupil v tmavom kúte; alebo človeka v rakvi uzavreného, jehož mali za mrtvého, keď sa prebudí zo mdlôb a slyší padať hrudy na víko rakve. V okamžení nemohol som prijsť k dychu, abych odpovedal.

„Čo by tu robil stále?“ odvetil za mňa môj brat.

Ale ja konečne riekol som s rozhodnosťou: „Zostanem doma pri gazdovstve.“

Strýc vyvalil oči, nedôverujúc svojemu sluchu; potom ích sklopil zamyslel sa a nepovedal ani slova. Keď tetka odišla, a strýc i brat za ňou, a ja samotný stál som v izbe, začal som sa desiť vecí, ktoré sú vpísané do knihy osudu na môj účet do budúcnosti. Slovo „osud", vyrečené tetou, rozvírilo moju obraznosť: ako víchor, spustiac sa na hladinu mora, rozšľahá jeho vody, až sa zpenia a dvíhajú do výšky, ako hory. Na svoje dobré predsavzatie o skromnosti a trpezlivosti som zapomenul. Plný nezdolateľného trudu začal som zkúmať svoj osud, vážiac podrobne okolnosti: vyjde-li na konec niečo z toho, k vôli čomu som sa vrátil domov? bude-li čo platný môj život mne a blížnym? Ale pohľady bratove a strýcove; ích slová, na oko málo významné, ale tým obsažnejšie pádnou istotou a kľudom prednesu; ích narážky a moja nesmelosť a pošmúrna predtucha: to všetko nezvestovalo mi nič dobrého. Cítil som celou svojou bytosťou, ktorá trpela pod tiažou onoho vedomia nevýslovne, že som ztratil u domácich dôveru. Všetci mluvili so mnou na oko pekne, šetrne, ale pri tom si mysleli: je nešťastný, musíme mať s ním útrpnosť. Vedomie, že som predmetom útrpnosti, ničilo posledný zbytok síl vo mne.

Z týchto zmätočných úvah vyrušil ma príchod bratrancov. On bol od nedávna notárom u súdu, a čo do rokov, mojím vrstovníkom. Bol odený švihácky, v očiach a kútikoch úst pohrával mu tichý úsmev, svedčiaci o dobročinnosti a vedomí svojej dôstojnosti. Strýc hovoril s ním velice zdvorile, ako by bol cudzím pánom zo vznešeného rodu. Domnieval som sa, že tou neprípadnou zdvorilosťou mne činil výčitku: ajhľa! ten je už niečim. Odchádzajúc, zval ma bratranec na prechádzku; ale omluvil som sa.

V poslednej chvíli zbudily sa vo mne pochybnosti: mám-li zostať doma, či nezostať? i chcel som byť napred s nimi na čistom. Ostanúc samotný, vyšiel som tiež z domu. Na záhumní neďaleko stodôl bol cintorín; tam som zašiel prechádzkou uprostred rozjímania; chcel som sa podívať na rovy, pod nimiž spočinuli moji rodičia. V bráne cintorína stretol som ženskú s hrabľami, ktorá sušila pre učiteľa skosenú tam trávu; ona mi riekla, kde najdem jejich hroby. Zem nad otcom nebola ešte zarostlá trávou, v hlavách stál len drevený kríž. Mal ho nahradiť náhrobník mramorový, spoločný pre oboch rodičov. Na krok vzdiali od mohyl stály dva jasene, dolu nad zemou v kmeni srostlé; pod ne sadol som do trávy. Chvíľu vzpomínal som na rodičov a potom pokračoval v uvažovaní o svojom osude.

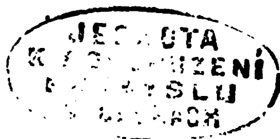
„Už je tomu drahne dní“, dumal som, „čo hľadám mier a spokojnosť. Preto som dal cudzine s bohom, že som ích tam postrádal. Včuľ som doma, na mieste svojich vrelých túžieb, ale zdá sa, že srdce moje teprv ide sa rozskočiť na dvoje. Je to snáď už mojím predurčením, neustále viklať sa duchom a trpeť muky? Moji najbližší nemajú dôvery v moju vážnu energiu, a sám som ju tiež potratil. Brat alebo bratranec, tí majú už pod nohami pevnú postať, z ktorej ích nevyšine žiaden vrtoch. A preto majú vážnosť; ja nie. Snáď je na príčine tomu sám duch môj nezdarný, že nenalezám, ako večný žid, mier a spokojnosť, íchž ustavične hľadám? Ale potom či by nebolo lepšie, razom spustiť sa na tú najpevnejšiu postať, kde sa končí osud všelikého života pozemského a nespokojný duch prestáva sa znepokojovať; kde, ako sa hovorí, každý človek dojde mieru? Tu, vedľa týchto hrobov do čiernej zeme?“ — A v duchu predstavil som si, ako bych už ležal v rakvi. Predstavil som si pri tom tiež ono miesto vo spoločnosti, ktoré by ostalo po mne uprázdneno, a s hrúzou som pozoroval, že by ma nikdo nepostrádal. Vo mne zakvílil hlas zúfalstva: srdce divoko zabúchalo, tep jeho prechádzal v horečné chvenie a na moje oči spustila sa mhla.

Keď som sa zpamätal, chladný vánok celoval môj obličaj, pokrytý zrnitým potom. Nad mojou hlavou v korune jaseňa spievalo vtáča; pozrel som k nemu na hor, a ono sletelo na najspodnejšiu silnú vetev a smele hľadelo na mňa. Pripadlo mi na okamžik, že je to snáď duch. Mal som ten divný pocit, ako bych bol za túto krátku chvíľu duševného rozruchu prežil celý dlhý vek. Čo bolo predtým, zdalo sa mi veľmi dávno sa prihodivším. A z nenáhla v srdci mojom neočakávane rozhostil sa mier.

Kojac sa sladkou mdlobou, v myšlienkach zaletel som do dávno minulej doby zlatého detstva a z rozpomienok mojích vynoril sa skvelý obraz. Neďaleko rodiska na kvetúcej lúke vo vysokej tráve sedela matička moja a vila venec zo žltej púpavy. Ja, súc malým chlapčekom, behal som po lúke za pestrými motýly; a skvejúce sa slniečko sosielalo mierny žiar na moju nepokrytú hlavu. Na blízku okolo lúky vinula sa rieka; vonným vzduchom vial tichý vetrík a jasná obloha dobrotive usmievala sa našemu bezstarostnému hoveniu si. Unavený behaním vrátil som sa k matičke, sklonil spotené čelo do jej klína, a ona položila mi na hlavu venec zo zlatej púpavy. Potom sa obraz rozplynul. Nado mnou v jaseni vtáčatko zaspievalo svoje unylé: „Tinti, tititin“.

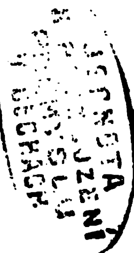
Vracajúc sa z prechádzky, rozhodol som sa, že zostanem doma a vyčkám, ako sa utvári moja budúcnosť. Nač bych sa ukvapoval? A odokryť neodkryje žiaden smrteľník všetečne závoju zo svojho osudu; skorej sa zblaznie.

Večer ležiac na loži, o tom som premietal, ako si získavame obľúbenosti a nezbytnosti medzi ľuďmi. I nahliadol som, že láska a spoločný trud spojujú nás živou účasťou a oddanosťou v pevné teleso, v ňomž jednotlivec stáva sa potrebným pre blížnych. Podľa svojho obľúbeného zvyku túto pokojnú dobu pred usnutím použil som k tomu, abych teraz bez horečnej prepjatosti sporiadal sa so svojím svedomím. A dumal som: „Strýc, brat, bratranec — všetci sú oni dobrí, milovania hodní ľudia, a v mnohom môžu mi slúžiť za vzor. Dokiaľ výlučne do seba obraciame svoj zrak, nemôžeme porozumeť blížnym a zlobíme sa, že oni nechcejú rozumeť snahám našim. Lebo všetci sme naplnení vlastnými žiadosťami. Ale jakmile máme zrenie k cudzím snahám, potom to už ide. Strýcovi leží na srdci vzrast rodinného majetku a preto je zaiste úctyhodný človek, dáva každému, čo mu patrí, a pracuje pre budúce pokolenie. Ale ja — ja som podobný kvapke z onej ohnivej lávy, ktorá dosaváď naplňuje vnútro našej zeme a pred mnohými tisíci či milliony rokov bola i jej povrchom, lebo duch môj, ako para, dľa povetrnosti, nálady hneď sa vozdýma a hneď zase sráža, a nevedel sa dosiaľ utváriť v nič pevného. Ztadiaľ moja nerozhodnosť, zmietanie sa a hľadanie pokoja. Nerozhodnosť však človeka nectí a nestvorí nič kľudného ani citom, ani rozumom. Duch môj musí ztvrdnúť, vytvoriť si kostru, ísť za jediným určitým cieľom, s umiernenosťou a ohľaduplne, lebo prílišný chvat zase nazpät zvracia srdce v rozháranosť a tmu pravekú, nad ktorou jediné určité, čo sa vznáša, je duch Boží.“ (Dokonč.)

LITERATÚRA.

— Nákladom „České Akademie císaře Františka Josefa“ v „Sbírce pramenů“ uverejnil dr. Josef Karásek „Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z roku 1849“. Práca táto zasluhuje väčšej pozornosti preto, že nám predstavuje Kollára ako pädagoga a štátnika, z ktorej strany dosiaľ náš najslavnejší muž nebol buď vôbec známy alebo aspoň len kuse. Hore menovaná práca Kollárova, dosiaľ nevytlačená, nachodila sa ešte s inými rukopisami Kollárovými v majetku baróna Helferta a nazýva sa vlastne: „Gedanken und Plan zu einer zeitgemässen Reorganisierung der Schulen und des gesammten Volkserziehungswesens in der Österreichischen Monarchie besonders in der Slowakei von Johann Kollár“.

Ako známo bol Kollár roku 1849. do Viedni, aby bol nápomocný pri uskutočnení cisárskeho slova „Gleichstellung aller Nationalitäten“, jehož „předním zastancem byl Helfert, jenž o sobě napsal v „Osvětě“ r. 1895 tato významná slova: „Zásada rovnoprávnosti byla u mne nepochybna““ (Karásek, Úvod). Kollár sa stal v ministerstve Schwarzenberg-Stadion ministeriálnym radcom, neskorej i universitným professorom. Prácu svoju počal vypracovaním štyroch otázok, ktoré mu boly ministerstvom predložené a síce:

1. Čo nutno na Slovensku hneď urobiť, aby Slováci sa presvedčili, že ích národnosť je s maďarskou nielen theoreticky, lež aj prakticky rovnoprávna.
2. O organisácii evanjelickej cirkve v Uhorsku a plat pre duchovenstvo.
3. Zavedenie obecného poriadku na Slovensku a organisácia na kraje a okresy.
4. Aké ustanovizne sú potrebné, aby slovenská národnosť bola pre budúcnosť oproti maďarským prechmatom zaistená; nasledovne aké opravy sa majú zaviesť v školách? — Karásek predkladá odpoveď Kollárovu na druhú a štvrtú otázku. Dobrozdanie na 1. a 3. otázku je kdesi u Helferta zavalené, aspoň hovorí Karásek, že ho Helfert najsť nemohol.

„Kollárovo dobrozdání o školství má velikou cenu kulturněhistorickou, a mimo to je to důležitý příspěvek k poznání charakteru Kollára.“ Takto píše Karásek. Po pozornom prečítaní neveľkej tejto práce skutočne človek sa zadiví, aký všeobsiahly a aj v pädagogike svoju dobu ďaleko prevyšujúci človek on bol. Je síce pravda, zafilosofuje si rád v bárs ktorej kapitole, ale jeho bystrozrak a pokrokové smýšľanie všade vidieť. Je až primnoho idealista v istých veciach, ale čo teprv moderná najnovšia pädagogia na všetkých učilišťach s dôrazom žiada a akosi za aksioma pädagogické zaviedla, to už žiada Kollár vo svojom dobrozdaní a kladie najväčší dôraz na to; na pr. na telocvik a názorné učenie. „Jeho pokrokomilovnosť“, píše Karásek, je vidieť aj v tom, že nechal vo svojej „Čjtanke“ mnoho článkov latinkou tlačiť.

Mimo obecnej školy s materinským jazykom naukosdelným žiada tiež gymnasia na tom základe. Universitu slovenskú navrhuje založiť v Banskej Bystrici, alebo v Nitre.

Ovšem všetky takmer návrhy Kollárove zostaly len návrhami. Viedeňská vláda sa nedoviedla vzmužiť a tak sa dožily tie „treue Nationen," o ktorých hovorili vo Viedni, takých časov, aké žijeme dnes...

Druhá práca Kollárova, uverejnená Karáskom, sa zaoberá organisáciou evanjelickej cirkve, ktorú chcel Kollár úplne osamostatniť a úplne neodvislou urobiť od maďarských kalvínov. Toto je najhlavnejšia jeho zásada. Celé Slovensko malo byť rozdelené na 2 superintendencie a síce na dunajskú (Superintendentia Danubia) a potisskú (Sup. Tibiscana). Ku každej by patrily 3 slovenské kraje, a síce ku dunajskej superintendencii:

1. dolný považský kraj,
2. horný „ „
3. horský kraj.

Ku potisskej superintendencii.

1. Tarza (?) kraj,
2. rusínsko-slovenský,
3. maďarsko-slovenský.

Této kraje by boly rozdelené potom na senioráty atď. Čo sa konečne reči cirkevnej a úradnej týka, bol Kollár samo sebou sa rozumie všade za slovenčinu, len na synodálnych shromaždeniach, ktoré maly byť každoročne raz vo Viedni ako centrum monarchie, malo sa hovoriť po nemecky.

Konečne sa musím ešte zmieniť o autobiografii Kollárovej, ktorú shotovil Kollár na žiadosť Helfertovu a ktorá je teraz vytlačená v Karáskovej knihe. Je to krátka skizza napochytre napísaná, významná ale hlavne tým, že uvádza, jak sa mi zdá, úplný soznam kníh jeho, ktoré napísal pred jeho povolaním na universitu. Medzi iným aj jeho prvú báseň obsahuje táto skizza, oslavujúcu ženbu cisára Františka s Beatricou Mariou roku 1809.

Vivat Pater patriae
Francíscus rex Hungariae,
vivat Beatrix Maria
regina benigna pia,
vivant uterque sani.
Anno toto praesenti
Deus hos virtute exorna.

— **„Nový Život"**, orgán českej moderny katolíckej pod red. Dostála-Lutinova uverejnil mimo jednoho pozoruhodného článku Margina aj interessantnú noticku o Tolstom a Alfredovi Loisym, jehož spisy, ako známo, prišly na index librorum probibitorum. Nemôžem sa ovšem púšťať ani do obhajovania, ani vôbec ku kritike čiste theologických prác, ale veľmi zaujímavé sú slová Dostálove: „Jako jest

první povinností učence úpřimnost, tak první podmínkou vědecké práce je svoboda. Musí se to jednou říci, že od dvaceti let stíhá smutný osud takového kněze, který otevřeně a zřetelně Písmo sv. vykládá. Věřící duše arcibiskupství pařížského dodnes by se mohly „vzdělávati“ na církevně schválených mystifikacích Lva Taxila, kdežto vážné a vědecké dílo (l'evangile et l'église) jest jim zakázáno. Je tedy dovoleno ignoranci a fanatismus věřících mass vykořisťovati, ale jen pro nic na světě ne ho vyléčiti! Trochu svobodného umění pokládá se za škodlivější pro dnešní katolicismus, než nejnevázanější drzost ve vynalézání nových, škodlivých pomluv.“ Tak charakterisuje nešťastného učence Dr. J. Müller v Renaissanci. „K hlubšímu pochopení celé záhady doporučuje se čísti článek dra Fr. Nováka v „Hlídce“ a článek prof. Schanze v „Hochlandu“. Theorie Loisyho otřasují posavádními názory na bibli, ale naotřasují katolickou vírou, která není zbudována (jako protestantismus) na jediné bibli, nýbrž i na tradici a organisaci církevní. Vítězstvím theorie Loisyho byl by tedy ohrožen protestantism, ale katolicismus obohacen o nový důkaz božského svého řízení, že totiž tak providencielně prohlásil dávno i ústní podání za zdroj své víry.“

KRONIKA.

— Vraciame sa opätne k Czambelovej brožure. Predne konštatujeme, že „Národnie Noviny i „Slovenské Pohľady“ zažmúrily oči pred prekladom Gullerovým. A predsa je ich povinnosť, upozorniť na to Slovákov, ako pracuje pán Czambel. Keď naši literáti spomenutých časopisov schválne zamlčali maďarsky vyšlú brožuru „A cseh-tót nemzetegység multja, jelene és jövője“ preto, že pôvôdca bojuje v nej proti sväzkom Čechov so Slovákmi a vyzýva Maďarov k prenasledovaniu češtiny v Uhrách, predsa časopis, ktorý i Czambelovými riadkami doplniava miesto vo svojich sošitoch, mal sa aspoň ozvať proti nemravnému a potuteľnému spôsobu boja dra Czambelovho.

Guller v preklade na viacerých miestach uvádza, ako pán dr. Czambel prekrúca citáty slovenských spisovateľov, tak že citáty jeho dostávajú celkom iný význam a smyseľ, než v pôvodine. Tá zmena šikovne prevedená je tak, aby tým silnejšie popudzovala Maďarov.

Pripomíname to preto, že sa p. dr. Czambel svojími mluvničnými prácami vydáva národu nášmu za učiteľa. Áno, my sme povďační za každé poučenie o našej materčine, ale chceme sa učiť z prameňov čistých a bez všetkých bočných úmysľov. Dôvery k prácam p. dra Czambela po tomto viacej nemáme žiadnej. Nedáme sa mýliť, že pán Czambel krátko po vyjdení brožury vydal nákladom martinského kníhkup.-nakl. spolku „Rukoväť spisovnej reči slovenskej“ (kde tiež bojuje proti češtine). Lebo my v tom vidíme

zase len faloš: plesk ti zaucho, potom ťa pohladkám. Divíme sa len Martinu, že ho to zaucho nepáli, a že sa dá hľadkať ako baran vedený na jatku. — V Martine mali už dávno napísať a vydať slovenskú obšírnu mluvnicu, a nedať sa v tom predísť pánu dr. Czambelovi, ktorému svoj i nesvoj neverí. Viete, čím je taký človek? Ten má nám byť autoritou, radcom v našich najintímmejších otázkach? Od toho máme očakávať spasu? Dvom pánom slúžiť nemožno: alebo, alebo. *Hej, Slováci!...*

— Národ. Nov. v čís. 110., referujúc o feuilletonu p. Jozefa Kuffnera (uverejnenom v Národ. Listoch), kde popisuje svoje nemilé dojmy zo Slovenska, citujú aj kritiku menovaného o kulturnej missii Čechov medzi Slovákmi: Menovaný píše medzi iným: Myslíme, Bohvie čo, pošleme-li na Slovensko nejakú bednu kníh a kalendárov, ktoré sami nemôžeme potrebovať a zabúdame, že nám zo Slovenska prišli Kollárovia a Šafaríkovia, ktorých závetu dosiaľ nerozumieme. Taká je naša „pokročilosť", tak vyzerá z blízka náš právny titul na rollu „protektorátu nad úbohým bratom". — Národ. Nov. k tomu poznamenávajú: „Nás teší, že tak pádne (vidz nižšie!) odsúdil efemérne realistické „pomáhanie", za ktorým ničoho iného netrčí, než osobná ambícia a svrbľavosť lacno vyniknúť, stať sa cez noc „protektorom", ba „konsulom" slovenským," atď.

Ku p. Kuffnerovej „pádnej" kritike poznamenávame:

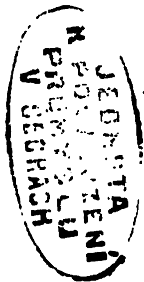
Nevieme, či p. Kuffner voľakedy, nejakým spôsobom pomohol nášmu národu (o sľuboch vieme, len skutkov nevidieť!), ale divné nám je, že taký „duchaplný, čestný, bohatým umom i srdcom obdarený" človek, ako ste Vy, môže byť súčasne aj takým zlým národovzdelavateľom. To predsa by Ste mali vedeť, že vzdelávanie ľudu začína sa čítaním kalendárov a pod. kníh. A nášmu prostému ľudu treba ešte — vera bože — hodne kalendárov prečítať, kým bude sa mu môcť dať do ruky niečo vyššieho. (Z tohoto, ovšem, vynímame úvodníky N. N., — lebo na porozumenie tých sa ani priemerný intelligent nezmôže!) To tiež neviete, že u nás je aj o dobré, našské kalendáre núdza, že pre našu hriešnu spozdilosť asi 80% nášho ľudu kupuje a čítava kalendáre, ktoré vydávajú peštianske židovské a maďarské firmy. Tie Vaše kalendáre sa tu vera bože zídu! Ďalej: rozhodne nepekné je zkritisovať to, o čom ste sa osobne nepresvedčili. Tak píšete, že na Slovensko posielajú sa knihy Vám (t. j. Čechom) nepotrebné. Aby ste vedeli, ktoré knihy menujete Vy „nepotrebnými", uvádzam Vám len mená ich autorov: Jirásek, Vrchlický, Čech, Machar, Nemcová, Jesenská, Pokorný, redakcia Zlatej Prahy atď. atď., — temer všetci poprednejší spisovatelia českí a tiež i cudzí v čes. prekladoch.

Uznajte, že to vediac, neboli by ste tak písali! A ešte jednu radu Vám dáme: keď už odsudzujete systém pomáhania oných „protektorov" a „konsulov" slovenských, nuž mali by ste vystúpiť s novým určitým plánom, ktorý by viedol k cieľu. Takto do-

cielili ste iba toho, že topiacim sa N. N. podali ste slamku, ktorá ich však — nespasí.

— Článok „Dojmy z cesty po Slovensku", uverejnený v Pondelníkoch Času, je dosť informatívny. Vidieť, že pisateľ-turista všímal si vedľa krás prírodných i našich hospodárskych a národných pomerov.

— Dokončenie článku „Realism u nás" v budúcom čísle.

— Brnenské Lidové Noviny uverejnily zaujímavý článok pod záhlavím: „Kletba národního odstřeďování." Je to referát o Czambelovej brožure: „Minulost, přítomnost a budoucnost československé národní jednoty" (preložil do češtiny Ed. Guller). Veľmi pádne vystihuje tu p. referent (B. H.) účel a celý charakter onej brožury. Končí slovami: „Překlad brožury jest nepostrádatelný pro každého, kdo pro vzájemnost československou cítí, jí je nakloněn, pro ni nějak chce pracovati; v ní uvidí svého protivníka dívati se s otevřenýma očima, plnýma zášti a nenávisti, a pozná, jak „čestně" se pracuje."

— „Volné sdružení neodvislého studentstva v Brně" vydalo „Kalendář moravského a slezského studentstva" (red. F. X. Hodáč, nakl. A. Píša; cena 1 kor. Obsahuje mimo obvyklých informácií výňatky z branného zákona a p., tiež odborné články o strednom, priemyselnom, obchodnom, hospodárskom, hudobnom a vysokom školstve. Články podávajú: Svozil, dr. Špíšek, Hodáč, Hlavsa, Vavrečka, Krejčí. Oddiel „Studentstvo a jeho organisace" obsahuje priehľadné články o študentstve v Brne, Prahe a vo Viedni, o krajových spôlkoch, a výkaz činnosti spolkov mor. študentstva.

— Sjazd pokrokového študentstva a intelligencie na Morave, vydržiavaný v Mor. Ostrave, vydaril sa — ako sme sa dočítali — skvele. Účastníkov bolo mnoho (študujúcich vyše 200). Jednalo sa tam o druhej čes. universite (moravskej), o pestovaní užších stykov študentstva s delníkmi, organisovaní práce drobnej na Ostravsku, a organisácii pokrokovej práce na Morave.

— Slovinská „Družba sv. Mohora" v Celovci mala lanského roku 84.567 členov, a vydala pre ních 507.588 exemplárov kníh. Od svojho založenia vydala 9,807.628 exemplárov. Je klerikálna, ale osoží národnému povedomiu Slovincov.

— V Uhrách je 707.472 Židov. Z týchto priznalo sa za Maďarov 451.209, za Nemcov 223.488, za Slovákov 13.370 (!!) za Rumunov 5359, za Rusov 1152, za Horvatov 266, za Srbov 90, za Slovincov 28, — ostatných 2510 prihlásilo sa k iným jazykom.

— Černokňažníkovi. („Černokňažník" čím ďalej tým viac všíma si nášho časopisu. Riadiac sa dľa príslovia: „Oko za oko,

zub za zub," a z toho dôvodu, že neradi ostávame dlžní, — rozhodli sme sa venovať tomu časopisu stálu rubriku.*)

* * *

K sbierke „Aforismov Velikánovičov" podávame nasledujúce aforisma, ktoré pre opozdenie nemohlo byť uverejnené v 9. čísle „Černokňažníka":

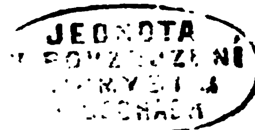
„Psi každého „nového človeka" obrešú, ale obyčajne prestanú štekať, keď sa s ním trochu oboznámili, — alebo s jeho — palicou . . ."

Naši ešte vždy štekajú a tak sa zdá, že šteňa „Černo" chce preštekať i „starých" kolompošov. Len aby si tlamu nerozdrapilo!

* * *

Senzačnú a pri tom hodnovernú (ručí za ňu redaktor Čajda) zprávu dostávame pri závere tohoto čísla: Redaktor Černokňažníka vstúpil do tábora „pokrokových". Počínajúc 10. číslom zavedie v svojom „humoristickom" časopise niektoré reformy, menovite čo týka sa formy onoho. O jednu z nich už dávno ozývajú sa hlasy i z kruhu „nešťastných" čitateľov Černokňažníka. Táto reforma teda vstúpi prvá do života. Od teraz totiž každý „vtip" opatrí redaktor Čajda záhlavím:

☛ Toto je vtip. ☚

Konec „vtipu" bude označený slovami:

Konec! Teraz sa smejte!!

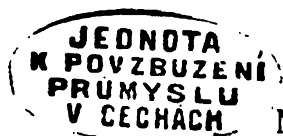
Prívrženci a navrhovatelia tejto „reformy" želajú si ju preto, poneváč mnohí z ních po prečítaní „neohláseného" vtipu nevedeli, či sa už môžu smiať a či čakať za jeho ukončením.

Stáva sa zase, že niejedon z tých „neohlásených" vtipov zdá sa čitateľom už známym. Aby nemuseli vyhľadávať tie časopisy a kalendáre, v ktorých ten ktorý vtip jasnejšie bol podaný, rozhodol sa red. Čajda, že pod každý taký vtip pripíše tiež jeho „životopis". Na pr.: **Jasno mu odpovedal.** Svokor: „No, milý zaťku, povedz mi pravdu, jako si spokojný s mojou dcérou?" Zať: „Milý otecko, nemôžem si na ňu čo sťažovať, len na Vás, že ste ma hneď nevyhodili von z izby, keď som prišiel Vašu dcéru pýtať." (Pozn. Pobehal všetky europejské, americké, africké atď. humoristické časopisy a sem dostal sa z „Vlasteneckého kalendára" z roku 1880.)

Redaktor Čajda, ačpráve tuhý Czambelista, nevšímol si ani jeho „Rukoväti". Aspoň tak sa dá súdiť z posledného čísla „Černokňažníka", kde na str. 70. vo „vtipe": „Po gratulácii", píše slovo „vinš" s *y*-om. Odporúčame Vám, abyste si prebrali aspoň Gašparíkovu knižočku: „Dĺžeň, mäkčeň a ypsilon." Stojí len 40 hal. a netreba sa Vám ďaleko ustávať pre ňu. *Kronikár „Hlasu".*

* Nie veru. Len výnimečne, milý pane kronikári. Bože! vari by sme sa mali hnevať na p. Cajdu?! Je muž hodný, a tú jeho slabú stránku, že musí totiž každý mesiac raz „vtipy" robiť, — radi mu prepáčime. Red.

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

NOVÝ ŠKOLSKÝ ZÁKON.

Národnostný zákon z roku 1868 zabezpečoval nemaďarom svobodu a rovnoprávnosť na poli osvetnom, politickom a kultúrnom vôbec. Ale s roka na rok maďarské vlády s punkta na punkt umŕtvujú tento papierový zákon, tak že dnes nemá ani jedna jediná veta žiadnej platnosti. Dnes je už celý vyzdvihnutý; čiastočne ministerskými nariadeniami, čiastočne zákonmi krajinskými.

Nový návrh zákona o školách ministra Berzeviczyho dobíja i posledné zbytky svobody a rovnoprávnosti .nemaďarov na poli osvetnom. V Uhorsku nastáva nová éra: pruská éra. Národnostní učitelia stanú sa predmetom nekonečných sekatúr štátnych, deti naše nebudú sa môcť viacej učiť čítať a písať v svojom materinskom jazyku.

Dľa nového návrhu zákona stačí 20%, ba aj púhych 20 žiakov zo všetkých školopovinných, aby sa naukosdelným jazykom stala maďarčina. Čo to znamená? Notár, rychtár, krčmár-žid, učiteľ, prípadne farár a 1—2 železniční strážcovia, 1—2 odrodilci sedliaci — a na celom šírom Slovensku, i v najčistejšom Liptove, Orave alebo Turci rozhodnú, že každá každučičká škola stane sa maďarskou.

Nájdu-li sa 4 deti v každej triede, íchž rodičia vyhlásia sa za „Maďarov" — celá škola premení sa na maďarskú. A budú-li zákon prísne exekvovať, nepotrebujú ani dobrovoľných „Maďarov" — veď štatistika z roku 1900 skoro v každej slovenskej obci vykazuje 10—20—150 „Maďarov", nuž jednoducho nariadi sa vyučovanie maďarským jazykom na celom Slovensku.

Zákon tento, ak bude prijatý — no o tom niet ani najmenšej pochybnosti, — znamená strašnú pohromu pre náš osvetný vývoj. Už dnes sa žalujeme na mizerné školy, na biedny pokrok vo výučbe, na vzdelanostný úpadok všeobecný — nuž ako to bude u nás o 10—20 rokov, keď všetko úsilie učiteľa pod trestom ztraty úradu a pokuty bude smerovať k naučeniu detí — dajakých 300—400 slovíčok z maďarského jazyka. Jaký dorost výjde z týchto škôl, to si dnes ani dobre predstaviť nevieme!

Ak učiteľ nevykáže za 6 rokov dostatočný úspech v jazyku maďarskom, ak deti neosvoja si na toľko maďarský jazyk, žeby sa v ňom po 6. rokoch mohly vyjadriť — taký učiteľ bude disciplinárne potrestaný, úradu zbavený, ba i nároky na pensiu ztratí. V pokračovacej škole zavedie sa vyučovanie iba jazykom maďarským. Na čo tedy tých 20% alebo 20 maďarských žiakov? Jaká to konsekvencia, keď starší žiaci musia vôbec znať maďarsky?!

Učiteľ na pensii, ak sa previní „proti štátu" — môže byť pensie zbavený. U nás proti štátu sa prehrešíš i vtedy, ak riadiš slovenské divadlo, alebo ak sa na ulici kabátnikovi pozdravíš: „dobrý deň."

Národnostným učiteľom hádže nový zákon zrovna štránok na krk: lebo budeš vlastnú krv maďarisovať, k odrodilstvu viesť — alebo hladom umreš — tak súdi všemohúci zákon!

A i pri tejto príležitosti musíme poukázať na obojetný vyšší i nižší klérus katolícky, ktorý na ochranu školskej autonomie cirkevnej ani slovíčka nepozdvihnul, ba naopak: biskupi katolícki i vysokí cirkevní mužovia predháňali sa v šovinisme a práva konfessionálnej školy zahadzovali dravému šovinismu. Vo Francii sa dajú mníši väzniť za cirkevné školy — u nás čakajú červené pásy, biskupstvá za cenu — školskej cirkevnej autonomie!

Taký je klerikalismus: za osobný prospech obetuje i najsvätejšie práva, dovolí urážať zákony prirodzené i božské. Dá Boh, že i slovenský ľud otvorí raz oči a pozná svojich najväčších nepriateľov. Lebo ktože odnesie následky tohoto nového zákona v Uhorsku? V prvom rade cirkev katolícka. Vidíme, že ožobráčený ľud jak v Amerike, tak tu doma vo fabrikách striasa so seba putá klerikálneho útisku. Kňazi na pospol sa žalujú na neveru a cirkevnú netečnosť u prostého ľudu. Nový školský zákon má všetky vlastnosti vyháňať ľud neosvietený, k samostatnej práci nevycvičený, školou nevzdelaný buď do Ameriky, buď do vyrastajúcich priemyseľných závodov; a tam sú vraj hniezda tej nevery a ľahostajnosti. I tak sa pomstí nedbalosť cirkevných mužov na samej cirkvi.

Ale škody spôsobené týmto zákonom nedajú sa ničím nahradiť. Zákon narobí nedoukov, analfabetov, dorost, ktorý nebude schopný čítať a myšlienky svoje písmom vyjadrovať ani v reči svojej, ani v maďarskom jazyku. Tým zasadzuje sa v ďalších konsekvenciach krutá rana našej literatúre.

Keby sme mali prebudené, svojské učiteľstvo na celej čiare, nebáli by sme sa ani tohoto nového útoku, ale zanedbávaná školská otázka u nás teraz krute sa vypomstí na nás. Po nebohom Moyse-

sovi, biskupovi baňskobystrickom, nebolo človeka v slovenskom národe, ktorý by bol svoj život venoval zveľadeniu nášho zanedbaného školstva. Biedne platení učitelia, aby si uľavili v svojom materiálnom postavení, pôjdu na celej čiare proti nám.

Zle bolo u nás, bude ešte horšie. Besný šovinismus na posmech nášmu osvietenému stoletiu šliape zákony ľudskosti, svobody a samourčenia národného. Jak ďalekí sme od ideálov humanity a pokroku! Čo ľudskej krve, ľudskej práce, trápení a utrpení prinášali v obeť týmto ideálom jednotlivci i národy — a dnes, nie žeby sme sa k nim blížili, ale klesáme zpät do barbárskych čias. Jaký to škaredý výsmech zo všetkých zásad veľkých paedagogov sveta!

Tento nový zákon je plodom chorobného šovinismu maďarského. I vidíme, jak nekultúrny je nacionálny šovinismus.

Menom humanity protestujeme proti tomuto nekultúrnemu skutku uhorskej vlády.

IGNOTUS:

2. OKTÓBER 1906.

Jaké je to dátum? Symbolické, milý čitateľu. A takto, na prvý pohľad, ani len nie aktuálne, lebo veď 2. októbra 1906 bude bezmála o dva roky. Ale ráčte pozreť do blízkej minulosti. Pred polštvrta rokom, — bol to pošmúrny aprílový deň, zasedala rada národných vodcov v skromnom mestečku nad Váhom a jednou mysľou vyniesla uzavretie, že... ale teraz pamätáme sa už všetci. Troma-štyrma-piatimi mesiacmi po aprílovom usnesení rozvlnila sa na Slovensku politická volebná agitácia. Dvanásť slovenských ľudí povznieslo zástavu slovenskej národnostnej a ľudovej myšlienky. A vtedy, v tomto významnom a pamätnom čase, keď slovenskí národovci po dlhotrvanlivej reserve po prvé vstúpili do styku so slovenskými voličmi, vyskytla sa i tu i tam a všade tichá výčitka.

— Hja, keby sme boli takto začali pred dvoma rokmi!

A z tejto príčiny je to dátum symbolické. I v tom nepravdepodobnom prípade, že riadnemu toku udalostí nedajú incidenty iného smeru, vypršal slovenským politikom významný termín.

Nerekriminujeme, ani neváľame vinu za naprosté drepenenie in politicis na nikoho. V našom politickom živote je dnes tabula rasa. Sme bez organisácie. Ten ústredný výbor, ktorý si slovenskí stranníci boli ustanovili na martinskej augustovej porade, nemôže

znášať zodpovednosť. Lebo odvolávať sa na tento ústredný výbor a spoliehať sa na jeho iniciatívu: to by znamenalo pripisovať mu taký význam, akého nemá. Iné vodcovské fóra sa od tej doby neutvorily. My dosiaľ nemáme Vlada, ktorý by si bol stal v popredie rozsiahlej, všetky naše kraje objímajúcej buditeľskej činnosti. Slovom, naši ľudia dobrej vôle odkázaní sú na seba, na svoje lokálne pôsobenie. A týmto ochotným jednotlivcom uvádzame v pamäť symbolické dátum 2. októbra 1906.

Hotový som na tú výtku, že pod troma rokmi prišlo nám boriť sa s ťažkosťami začiatku, dnes ľadová kôra na smýšľaní našeho ľudu že je už roztopená a srdcia slovenských voličov že snadno bude rozohriať. S úctou protirečím. Dľa mojej diagnosy, sostavenej dľa bezprostredne zkúšaných symptomov, je politická nálada našeho ľudu dnes kritická. Poviem hneď i príčinu.

Úspechy, vydobyté 2. októbra 1901, javily sa v tom, že idea, za ktorú sa ľud budil, dostala na sneme zastupiteľstvo. Ľud bol počas volebnej agitácie ukolísaný v tú nádej, že tí naši Slováci, keď prídu na snem, vnesú do uhorskej politickej verejnej mienky novú myšlienku. Tú myšlienku, ktorá bola ľudu zprvu nová, ale ktorú keď poznal, zamiloval si ju neexaltovanou, ale tým trvalejšou láskou slovenského človeka. Nádejí plné obracaly sa zraky roznieteného voličstva ta, odkiaľ malo napozatým prísť to jeho dobré slovenské slovo v ľudovej slobode a v emancipácii slovenskej národnosti. Sľúbil som, že rekriminovať nebudem. Sucho konštatujem teda len toľko, že sa nádeje slovenského ľudu, ktorý so sebazaprením trpel pre svoje volebné votum, nesplnily. Nastáva otázka, či sa dôvera ľudu neotriasla, keď že po prvých, sebe skromnejších volebných úspechoch nemožno sa nám vykázať ani len tým nahým faktom, že zastupitelia slovenského ľudu nedali utiecť ani jednej príležitosti, ale že na každú vážnejšiu politickú udalosť posvietili i so stanoviska ľudu slovenského. Neznám cennejšieho vyznačenia nad dôveru ľudu, ale neznám ani hlbšieho politického poklesku, ako zklamať dôveru toho ľudu, ktorý po polstoročnom osihotení a sirotstve úpenlive čakal na to, aby sa jeho pravda hlásala.

Z týchto príčin myslím, že je nálada ľudu slovenského kritická a že pri najbližších voľbách nenahradia pártýždňové kortesačky to, čo by nám vytrvalá, systematická práca politického budenia a vzdelávania mohla zabezpečiť.

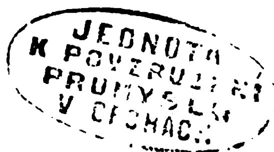
Nevieme, kedy pojde voličstvo zase pred volebné urny. Možno

že o poldruha roka, možno že o mesiac. Ale na každý pád by bola aktuálna odpoveď na túto otázku: jako zamýšľame pripraviť sa na snemové voľby?

Snáď nepomýlime sa, keď vyložíme tú našu takzvanú politickú situáciu v tom smysle, že sa tie strany, ktoré dosiaľ uchádzaly sa o dôveru našeho ľudu, nedokázaly spoľahlivými, poťažne uspokojivými zastancami jeho hospodárskych a politických záujmov. Ani officielná strana ľudová a — povedzme si pravdu — ani strana národná. I jedna i druhá má svojich prívržencov len na ojedinelých posíciach. Tie osobnosti, ktoré ích representujú, nevzbudily v ľudu toho dojmu, že by jedna lebo druhá z menovaných strán jaksi samospasiteľnou bola.

Keď sme teda konštatovali, že sme bez organisácie a že v tomto okamžení ani nemáme náhrady za zbytky po organisačných pokusoch, nemôžme ináč, ako prosiť všetkých, čo chcú voveslovať do politickej aktivity, aby organisovali svoje oblasti bez ohľadov na strany a aby nedali sa viazať disciplíne k takým politickým orgánom, ktoré ničím nepodaly garancie za to, že ích vodcovstvo bude zdarné alebo práve úspešné. Stoj každý na svojej posícii nie jako periodický korteš, objavujúci sa v čas volieb, ale jako človek ľudu, ktorému nie je frázou, že je kosťou z jeho kosti a krvou z jeho krve, ale jako syn ľudu, ktorý to príslušenstvo k nemu precítil a v každodennom, i praktickom živote dokázal. Kortešačkami zklamal sa náš ľud už desať a stokráť — dajte mu s kortešačkami pokoj! Organisujte sa, zobuďte v ňom politické myslenie a úsudok!

Ten symbolický termín nech nám je na stálej pamäti. Keď zase príde na lámanie chleba, aby že sme si nemuseli zase navzájom vyčítať lenivosť a nedostatok politickej statočnosti!

MILAN HODŽA:

REALISM U NÁS.

IV.

Tí mužovia, ktorí stáli v popredí našeho duchovného dejstvovania za posledných dvadsať rokov, nenadarmo dali sa viesť myšlienke tej, že treba zachovať takzvanú národnú kontinuitu. Čím bol národ v minulosti, to nemôže zostať bez vplyvu na dnes. Táto zásada naskrze neinvolvuje slepé klaňanie sa tradíciam; ona prýšti priamo z prírodného zákona evolúcie.

V čom sa však má javiť tá kontinuita? Patrne v tom, že poznajúc myšlienkový obzor slovenský z minulosti, rozširujeme ho na tých istých základoch, nespúšťajúc so zreteľu ani jednej požiadavky, ktorú nám ukladá teperamentný pokrok novej doby. Z tohoto nasleduje, že prvou našou úlohou — má-li národný náš život stúpať po reálnej ceste — je: poznať minulosť vo svetle bezohľadnej pravdy, — vyšetriť, priamo s úzkostlivou pedanteriou vyšetriť pohnútky a pragmatické príčiny našich dejov, objasniť všetky tie snahy, ktoré smerovaly k vybudovaniu národnej kultúry. A tu nám nikto nebude vytýkať nedostatok piety, keď sa s celou trpkosťou zanedbaného mladšieho pokolenia požalujeme, že nám, mladším, nebola a nie je poskytnutá príležitosť k štúdiu najjasnejších period našeho kulturálneho žitia. Nemáme medzi slovenskými knihami ani jednej jedinej, ktorá by nám bola rukovoditeľkou, chcejúcim čerpať vedomosti o tom, aký bol duch našeho národa v dobe predrevolučnej, aké okolnosti zahrávaly v dosiaľ neobjasnených dejoch r. 1848/9, akým smerom nieslo sa myslenie pod provisóriumom a jaké nálady a výhľady opanovaly slovenské mysle v prvých počiatkoch doby ústavnej. My sme tu odkázaní na holé faktá. My čítame publicistické prejavy Štúrove a vidíme v ňom pokrokového demokrata, ktorý na prešporskej diete samý prvý a za surového rehotu Kossutha a jeho družiny borí sa za emancipáciu ľudu zpod feudalismu. V ňom vidíme zvláštnu harmonickú smesicu horlivého národovca-romantika a moderného pokrokára z doby „predmarcovej“, v ktorom sa však ani dobrácka, často až tá ponížená slovenská povaha nezatajila. Kommentár Joz. Mil. Hurbana o Štúrovi a jeho dobe zdá sa nám jednostranným. O slovenskom povstaní známe sú nám dve monografie, z ktorých jedna vkladá sa druhej v priek a obe dohromady zastierajú na deje hustý závoj. Medzi ideovým obsahom periody Štúrovskej a medzi snahami z rokov šesťdesiatych, kde

naši hotoví boli pojať sa za ramená s aristokraciou, nenachodíme absolútne žiadneho súvisu. A predsa: v týchto časoch dialo sa na roli slovenskej to, čo by malo mať dosah na naše smýšľanie dnes. Kultúrny historik našej doby ráta letopočty od takých medzníkov, akými sú nám Hollý a Moyses. Dobre. Ale čo s tými širokými medzerami? Základnú ideu, akú mať musí i má každý kmen, ktorého dotkla sa kultúra, možno konštatovať len z pragmatických dejín kultúry a nie zo zjavov jednotlivých, sebe nádhernejších, postavaných vedľa seba ľúbovoľne, ba až tendenčne. My nemôže sa zrieknuť Kollára a Štúra; my nemôžeme považovať národnú kontinuitu za úplnú vtedy, keď sú zpod budovy našeho duchovného dejstvovania tie najmohutnejšie piliere vytrhnuté.

Najbližšia úloha pre nás, ktorí objektívne, k vôli pravde a realisticky chceme konštatovať svoje príslušenstvo v živote duchovnom, núka sa teda sama. Študovať slovenskú minulosť, a síce neuspokojiť sa danými nahodilými kommentármi, ale vhĺbiť sa do histórie našej kultúry bez predpojatosti, bez tendencie. Nie je pozde. Českí myslitelia práve teraz objavujú Havlíčka, nie toho „fiktívneho“, ale toho „skutočného.“ Národu bezpečný je duchovný smer len ten, ktorého žriedlo vyvieralo vo vlastnej pôde. A ten smer musí byť pevný, aby mohol vzdorovať náporom nenárodným a aby zo svetovej kultúry mohol si assimilovať postup všeobecný bez toho, že by s ním splynuvší, ztratil originalitu a vzdal potom národ v pospas takým cudzím myšlienkovým smerom, ktoré jeho povahe nezodpovedajú.

(Blízky príklad: Mladočeši v kultúre opustili tradíciu Havlíčkovu a Palackého, narušili národnú kontinuitu a dnes ich kultúrna politika nemá ani toľko sily, že by zamedzila stavovskú organisáciu národa. — U nás tonieme v kultúrnej reakcii; o Kollárovi povedať pravé informačné slovo, znamená hrešiť proti opportunite.)

Ten uprílišnený idealistický smer, ktorému na vrub pripísali sme úpadok v hospodárstve, zanechal stopy i v tej práci, ktorá vykonala sa u nás po stránke kultúrnej. V takej miere, v akej blížil sa úcte auktority, odďaľoval sa od ľudu. Pod menom národa rozumel sa u nás istý počet intelligentov, ktorí by mali ovšem ľudu pomáhať, ale predovšetkým ho viesť. Odtiaľ pochodí snáď u nás ten otrepaný a prázdny terminus technicus: vodca národa. Tento attribút, ako známo, lepí sa u nás na každého, kto je Slovákom a nosí čierny kabát. Realistický pojem národa je iný. Národ je ľud, so všetkými svojími potrebami a túžbami. Národ musí byť čosi

konkrétneho, spočitateľného a nie čosi ideálne fingovaného. Preto potom národná kultúra nesmie sa obmedziť na intelligenciu; ona zasluhuje mena „národnej" kultúry len vtedy, jestli prenikla a oduševnila všetky vrstvy národa. Lebo veď tam sú jej korene, odtiaľ má ona rásť. Povaha jedneho národa nie je tá, ktorá sa nám javí na jednom zlomku národa, trebárs na tom najintelligentnejšom zlomku, ale tá, ktorá objala celý ľud. Národným umelcom, spisovateľom nemožno menovať toho, z jehož tvorby nepoznáš národ (i s halenami) a jeho dušu. Neslobodno zabúdať, že práve v ľude zachováva sa národný charakter plne a cele, v jeho myslení, v jeho nálade, v jeho trebárs neujasnených túžbach. Môže slovenský spisovateľ vylíčiť dojemné príbehy Genovévine trebárs tými najsýtejšími barvami, — akonáhle chybuje mu základ myslenia Slovákovho: jeho dielo nikdy nebude národným. Ba i Jánošíka možno vymaľovať bez nádechu slovenského charakteru tak, že bude z neho všetko iné, len Slovák nie. Umenie, spisba: to sú najpodstatnejšie orgány národnej kultúry. Musia byť ony teda zrkadlom národa. Chcete-li poznať ducha ruského, odkážu vás na ruských umelcov a spisovateľov. Tam ukáže sa vám ruský národ, čo jeho dušou hýbalo v rokoch 30. (Hrdina našej doby), odkážu vás v 40. rokoch na Oblomova Gončarovho; Gogoľ, Turgenjev a Tolstoj zvečnili Rusa, ako žil a smýšľal, v nehynúcej umeleckej forme. V istej miere Gorkij, ale nado všetkých Čechov a Tolstoj novej doby nastaval ruskému človekovi nehynúcich pomníkov. Ivan Franko, Stefanyk, Heyermans, Hauptmann — to sú umelci svojho národa. Pýtam sa však: nakoľko poznať Slováka zo spisby slovenskej aspoň len v takej miere, nakoľko poznať Čecha z Al. Mrštíka, Holečka, Raisa, Kosmáka? Veď jestli jest na svete národ, ktorý, čo by nechcel, musel by byť keď nie proletársky nadchnutým, tak aspoň určite demokratickým: tak sme to my, Slováci. A je-li na svete ľudu, v ktorom drieme mohutná duša, v ktorom je poésia a originalita: tak sme to my. A spisba naša? Či je Slovák taký, ako nám ho v románe predstavili Vajanský a jeho škola? Tam niet Slovákov, tam sú internacionálne figúry, ktoré hovoria po slovensky, prípadne predstavujú i dobrých národovcov v bežnom prázdnom slova smysle; ale po slovensky necítia, — raz sú tam idealistickí fantasti, raz aristokrati, potom zase zemäni, od nichž očakáva sa naša politická emancipácia. Slovenský ľud so svojím írečitým slovenským smýšľaním zostáva v prevažnej časti našej krásnej spisby ignorovaný. Nemať Kukučina, Tajovského, javil by sa Slovák v celej našej spisbe

ako romantický svetový občan v krpcoch. Lebo, prosím, halena a ľudové „Kraftausdruck"-y to nie je ešte povaha ľudu. K nám chodia už Češi i Francúzi a odchodiac, nesú sebou zásoby sujetov na belletriu a obrazy: len my sme slepí.

Jednoducho nevšímame si ľudu a jeho ducha. Ani len nepoznáme povahy našeho ľudu. Sme my takí, ako u Turgenjeva Bazarov, ktorý so sedliakom poklebetil čosi povrchného v ľudovom žargóne a potom sa pýšil: hľa, tak treba vedeť shovárať sa s ľudom! — a milý sedliak medzi tým porozprával svojmu druhovi, o čom bola reč medzi ním a medzi pánom a charakterisoval rozhovor takto: Ech, také panské pletky. Naša intelligencia má o slovenskom ľude falošné predstavy, nevnikla mu do duše: odtiaľ pochodí to, že jej je ten ľud ani nie prístupný, ani nie príbuzný. Smele tvrdím, že ktorýkoľvek notár lepšie pozná náš ľud, než nejeden náš intelligent, žijúci tiež uprostred ľudu.

Tu pripomeniem hneď, čo postrádame v našich bádaniach národopisných. Postrádame reálnosť. Náš slovenský národopis pojíma v oblasť zkúmania výšivky, strih haleny a nohavíc, krpce, tvar čižiem a klobúka, potom úslovia a porekadlá, v priaznivejších pádoch ešte ľudové zvyky a povery. A taký Slovák, akého si potom z týchto poznatkov naša obrazotvornosť utvorí, páči sa nám tak, ako sa nám páči interessantná výzdoba v salóne. Obdivujeme, chválime a rozplývame v láske k čačanému kroju: ajhľa, špatnokrásny národ. Táto romantika a lyrika v národopise je ovšem jednostranná. Ba znižuje vedu národopisnú na úroveň amatérskej fotografie. Národopis má študovať nie len zovňajšok ľudu, ale má študovať jeho ducha, jeho povahu, charakter. Národopis musí vedeť zodpovedať na tú otázku, v čom záleží slovenská originalita, v čom líši sa Slovák (mimo reči) od inorodca. Národopis má byť vedou výpomocnou histórii. Charakterom jednotlivca objasnia a vysvetlia sa príbehy, ktoré by bez poznania charakteru na veky zostaly nejasné, zrovna tak pomáhajú známosti národopisné bádateľom histórie, keď príčiny dejov neboly zovňajšie, ale keď väzely v povahe národa. A potom: keď nám národopis nevysvetlí charakter ľudu: ako že máme vedeť, na čo je ľud spôsobný, na čo nie? Ako možno vedeť, aké nedostatky čakajú na kultúrnu prácu, — ako si konštruujeme ten ideál, za ktorý sa ľud náš oduševní? Ako môžu byť vodcami národa tí, ktorí nemajú ani tušenia, kam, kade a ako majú ľud viesť?

V rámci týchto článkov nebolo by prístojné vyložiť smysel re-

alismu, ako smeru kultúrneho v celom ohromnom rozsahu. Nám, v naších malých pomeroch prichodí predovšetkým lakonicky naznačiť nedostatky duchovného dejstvovania aspoň len na povrchu žitia. A chceme-li si potom zprítomniť, aké úlohy ukladá nám realism po stránke kultúrnej i medzi týmito najužšími medziami: pokojne skladám pero posudzovateľa a volám ku kladnej práci.

Len jedna vec je ešte, ktorá neodolateľne vyzýva kritiku. Myslím tu nedostatok náklonnosti ku kultúre a nedostatok kultúrneho smýšľania. Kultúrofobstvom mohol by sa pomenovať ten neslýchaný odpor proti všeobecnému i odbornému vzdelaniu, s nimiž stretáme sa v kruhoch našej intelligencie. Nikde niet toľko nečítaných kníh, ako u nás. Nikde tak chatrný zájem za vymoženosti vedy v ktoromkoľvek obore. Ten šľachetný idealism zachoval nám niektorých znamenitých dilletantov, ináče odhliadnuc od tých, čo i českú knihu majú za svoju, nebezpečne kráčame vo smere direktne antikultúrnom. Málo je u nás duchovnej žížne, málo ochoty k hlbšiemu mysleniu. Súvisí tento náš spoločenský poklesok i s tým odmietavým stanoviskom oproti českej kultúre, na ktorom stoja do dnes isté smerodajné kruhy. Poukážem tu len na jeden najfrappantnejší náš krok toho duchovného drepenenia: na plytkosť náhľadov náboženských. Tu my meravieme v zovňajších formách. Chodiť do kostola a za dobré byť s pánom farárom: to po stránke náboženskej stačí. Náboženstvo považuje sa u nás za obľahčujúcu okolnosť v napredovaní verejnom, — považuje sa ono za nezbytnú vlastnosť každého dobre vychovaného člena národnej spoločnosti. A náboženstvo veru nie je vecou formy, — ono je vecou svedomia. Ono má tú missiu, aby nám postavilo mravný ideál; ono nemá zostať nemou literou a meravým dogmatom, ono má prejsť do života. Že cirkve naše nestoja na výške svojho povolania, ba práve, že pod záštitou cirkve páchajú sa na nás násilníctva a nepravosti, to nás mýliť nesmie. Ani to nás nesmie mýliť, že samy cirkve dávajú z náboženstva viac formy, než by prispievaly k plnosti života. Po tejto stránke si my vindikujeme neodpierateľné právo myslieť nábožensky dľa našeho najlepšieho vedomia a svedomia. My vidíme, že v cirkvách zaujíma čím diaľ tým väčšie miesto mrtvý formalismus, že z viery robí sa politický a společenský programm klerikálny. Úlohou človeka pokrokového, ktorý svoj sväzok s cirkvou zrušiť nechce, môže byť teda len jedno: pôsobiť v tom smere, aby cirkev bola organisáciou k poctivému realisovaniu (uskutočňovaniu) náuky Kristovej, aby svoju missiu nezneužívala za účelom moci svetskej, aby

pôvodné učenie náboženské prenášala do života, a príkazy Kristove aby jej boly jedine smerodajné.

Táto náboženská otázka má pre náš národný život hlboké značenie i po stránke čiste praktickej. Len slepý nevidí, že je náš vierovyznanský antagonismus, že je tá revnivosť medzi predstaviteľmi naších konfessií na našom národe trvalou pohromou od doby protireformácie až po naše dni. Storaké mnohosľubné národné diela roztroskotaly sa na neúprimnosti duchovenstva oboch naších konfessií. Nepíšeme pre malé deti, preto netreba vysvetľovať, že tá nezfalšovaná Kristova náuka nemôže byť základom konfessijných rozbrojov. Kde je teda príčina? V tom je príčina, že epocha tých a predovšetkým národných kňazov na Slovensku dávno zapadla. Za týchto okolností nutno zaujať to stanovisko, že v národe, rozdelenom na konfessie, pripadá vodcovský zástoj nie len kňazstvu, ale v rovnakej miere i ľuďom svetským, ktorí, keď rozhodujú o národných veciach, myslia predovšetkým na spoločný záujem národa bez zadných myšlienok na zájmy separatistické. Kultúrne vyspelá intelligencia túto distinkciu pochopí a bude-li v nej dosť energie a bude-li pracovať, zaujme v národe miesto, ktoré jej patrí a zabezpečí nepredpojatej vzdelanosti a pokroku ten postup, jehož nedostatok v našej verejnosti tak bôľne cítime. Perhorreskujeme klerikalism, chceme slobodu náboženského presvedčenia.

(Dokončenie nasleduje.)

ANTON STEFÁNEK:

VYSŤAHOVALECTVO DO AMERIKY.

(Dokončenie.)

Čo sa zamestnania vysťahovalcov týka, rozdeľuje americká štatistika hlavne medzi učenými robotníkmi (remeselníkmi atď.) a medzi neučenými, väčšinou industriálnymi robotníkmi t. zvanými laborers. Počet posledných prevyšuje ďaleko všetky iné gruppy, a títo i najbiednejší život vedú v novej vlasti. Sú to väčšinou bývalí sedliaci alebo sedliacki pomocníci, ktorí sa horko-ťažko dostanú za more a hneď v prvom meste zostanú trčať, venujúc sa prirodzene ťažkej práci fabrickej, ku ktorej netreba takmer žiadnych predvedomostí. Ďalej na západ, do krajov viac agrárnych, nepríde iba malý percent. Najväčší percent neučených vysťahovalcov nutno hľadať medzi Poliakmi, Rusmi, Talianmi, potom Slovákmi, Maďarmi atď. Kultúrne

vyspelé nácie ako Nemci, Angličania, Francúzi hlavne ale Česi majú najmenej neučených (laborers).

Nasledujúca tabela dosvedčuje tomu najlepšie.

	Laborers	Počet všetkých vysťahovalcov
Češi	1.410	9.591
Nemci . . .	13.470	71.782
Horvati . .	23.554	34.643
Maďari . . .	13.162	27.124
Poliaci . . .	48.834	82.343
Slováci . . .	18.200	34.427
Rusíni . . .	6.758	9.843
Židia	6.664	76.103
Taliani . . .	101.304	233.546
Angličania .	2.612	28.451
Francúzi . .	775	7.166

Je prirodzené, že jak ďaleko intelligencia istej národnosti stúpa, totiž jak ďaleko je počtom učených robotníkov a čítať a písať vediacich zastúpená, že tou istou stupnicou i vliv a materiálny blahobyt stúpa. A Amerika práve takých prisťahovalcov najradšej vidí. Po prvé, vedia sa takí ľahšie vžiť do nových pomerov, po druhé, sú amerikánskym ideálom politickým prístupnejší, slobodomyseľnejší a smelší, a po tretie vystihnú najlepšie, kde by najlepšie svoj prospech a konečne i prospech štátu využiť mohli.

Najlepšie možno videť tieto sady dokázané práve zase pri vysťahovalcoch českých. Len 14% týchto patrí do industriálnej North-Atlantic Divisie a celých 76% je usadených v agrárnych krajoch t. zv. North Central Division.

Slováci a vôbec národy uhorské sú koncentrované viac vo veľkých mestách industriálnych. Podľa jednotlivých okresov dovandrovalo roku 1902/3 Slovákov do Pennsylvanie 18,897, Ohio 3516, New-York 3341, New-Yersey 2842, Illinois 2147, Connecticut 873, do ostatných štátov 2811.

Percentuálne asi v tom pomere sa usadilo 27,124 vysťahovalcov maďarských v horuvedených štátoch, a síce vyše tretiny v Pennsylvánii, $^{1}/_{5}$ v štáte New-York, 17% v Ohio, Jersey atď.

Vo veľkých mestách je novoprisťahovalých najlepšie cítiť, ačpráve i mimo ních štatistika všade o vysokom percente obyvateľov cudzého

národu (fremdgeborene) hovorí. Tak n. pr. mesto New-York čítalo roku 1900 1,270.080 t. j. 35·1% obyvateľov cudzého pôvodu, v Chicagu ich bolo 587.112 = 34·5%, v Bostonu tiež 34%, v San Franciscos 33·8%, v Pittsburgu 26·4% atď.

Tieto číslice nutno ale ešte korrigovať v tom smysle, že tieto percentá označujú priamo prisťahovalcov. Americká štatistika počíta ale od roku 1870 aj tie osoby, ktoré pochádzajú z rodičov cudzích, totiž rodičov prisťahovalcov neamerikánov (of foreign parentage). Roku 1900 napočítali priamych prisťahovalcov do Spojených štátov 10,460.085 duší t. j. 13·6% celého obyvateľstva. Prirátajúc k týmto ale aj „of foreign parentage", t. j. deti prisťahovalcov, vzraste počet na 26,198.939 = 34·3% všetkého obyvateľstva. Obyvateľstvo New-Yorku bolo n. pr. 59·4% of foreign parentage: Connecticutu 57%; New-York City 76·9%; v Chicagu 77·4%; Boston 72·2%; Saint Louis 61%.

Že ku zvýšeniu obyvateľstva amerického slovenský národ značne prispel, o tom sme už hovorili, ačpráve úplne presných dát nemožno podať. Ale už i nasledujúca tabela nás poučí o ohromných rozmeroch vysťahovaleckých z Uhier, poťažne z Rakúsko-Uhorska.

Počet vysťahovalcov z Rak.-Uh. do Ameriky:

Rok	1881	35,977	1889	55,667	1897	38,646
	1882	35,756	1890	74,002	1898	55,007
	1883	34,509	1891	81,407	1899	99,300
	1884	34,793	1892	74,947	1900	116,110
	1885	34,511	1893	65,544	1901	135,394
	1886	45,808	1894	25,566	1902	179,124
	1887	44,394	1895	66,101	1903	206,000
	1888	48,567	1896	70,083		

Z toho vidieť, že vysťahovalectvo z Rakúsko-Uhorska stále stúpa. Ačpráve americké úrady všemožne prekážajú a v posledných rokoch sa skutočne už počínajú brániť pred prílišným prílivom cudzích elementov, ačpráve podmienky životné sa tiež značne zhoršily v Amerike, predsa putujú hladní a biedni so všetkých strán sveta do tejto novej vlasti, súc náklonní bárs ku smrti rassovej a národnej, len nech zachránia nahý život telesný, lebo len pod touto podmienkou pripúšťa angloraská rassa cudzincov do svojej vlasti. Zachránenie národnej individuality je dľa svedectví všetkých spisovateľov najmä pre nás Slovanov takmer nemožné. „Assimilačný process (Amerika-

nisierungsprocess), píše dr. Schwegel, je tak rýchly a precísny, že už potomkovia našich vysťahovalcov v prvej generácii nerozdeľujú sa nijako od detí najstarších pionierov. Oni hovoria alebo rozumia koľko toľko svoju materinskú reč, ale obcovací jazyk je angličtina. Vôbec v Amerike je menej ľudí, ktorí by nevedeli anglicky, ako v Nemecku nemecky znajúcich. Deti prisťahovalcov chodia do amerických škôl a aj tie národné školy sú amerického spôsobu. Deti vstúpia do života s americkými ideálami a americkým patriotismom v srdci svojom."

Vzdor tomu nie sú nám naši americkí bratia úplne ztratení, totiž donášajú starej vlasti predsa aký taký prospech. Je všeobecne známo, že slovenský emigrant podporuje svojich príbuzných materielne, taktiež je známo, že navrátiac sa z ďalekej cudziny, obyčajne príde ako prebudený v národnom a slobodomyseľný v politickom ohľade. Rekompensácia táto ovšem je v celku slabá. Relatívne ale Amerika pre Slovensko, najmä v národnom ohľade, mnoho vykonala a budúcne ešte viac vykonať musí.

Pre človeka prekypujúceho národnostným idealismom, nemôže byť vysťahovalectvo slovenské, a čo by sa priam i zdvojnásobnilo tak veľkým zlom, ako sa obyčajne hovorí. Veľkou väčšinou putujú do Ameriky Slováci národne neuvedomelí. Istý percent z týchto sa navráti už uvedomelý a často materielne lepšie si stojaci. Tento malý počet navrátivších sa vykoná v národnom ohľade väčšiu missiu, než tá veľká massa, nad ktorou má slovenská intelligencia tak malú moc, že ju nemôže zachrániť pred maďarisáciou. Nepochybne vysťahovalectvo škodí nám, ale iste nie ako maďarisovanie škôl našich. Nuž ale nebojme sa ani jedného ani druhého.

L. N. TOLSTOJ:

„SPAMÄTAJTE SA!"

Štúdia z príležitosti rusko-japonskej vojny.

Preložil A. Škarvan.

„Totoť jest ta vaše hodina a moc temnosti." (Lukáš, hl. XXII. v. 53.)

(Pokračovanie.)

VI.

Splniac svoju missiu, Ježiš založil základy novej spoločnosti. Do jeho príchodu patrily národy jednemu alebo viacerým pánom, ako stáda patria svojím majiteľom ... Kniežatá a vladári tlačili národ celou tiahou svojej pýchy a ziskuchtivosti. Ježiš kladie konec tejto nesriadenosti, dvihá zohnuté hlavy, osvobodzuje otrokov. On ich učí, že súc rovnými pred Bohom, ľudia svobodní sú jeden pred druhým, že nik nesmie mať vládu nad svojími bratmi, že rovnosť a svoboda, tieto božské zákony ľudského pokolenia, nesmú byť narúšané; že moc nemôže byť právom, že je ona v sriadenej spoločnosti povinnosťou, slúžením, v istom smysle služobníctvom, ktoré svobodno na seba berú, majúc na zreteli všeobecný blahobyt. Takéto je to spoločenstvo, ktoré ustálil Ježiš. Avšak to-li vidíme vo svete? Táto-li nauka panuje na zemi? Služobníkmi či pánmi sú kniežatá národov v našom svete? Behom 18 storočí pokolenie za pokolením odovzdávajú si učenie Kristovo a hovoria, že veria veň; nuž a čo zmenilo sa vo svete? Národy, rozšliapané a ubolené, vše čakajú zasľúbeného osvobodenia, a síce nie preto, akoby slovo Kristovo bolo nepravdivé alebo nepravé, lež preto, poneváč národy alebo nepochopily, že učenie musí byť uskutočnené ich vlastnými námahami, ich pevnou vôľou, alebo, že rozospatí v svojom unížení nevykonali to jediné, čo poskytuje víťazstvo, — neboli hotoví zomreť za pravdu. Ale sa ony zobudia. Už sa čosi hýbe medzi nimi, už čujú hlas, ktorý im hovorí: spása je blízko. *Lamenais.*

Musíme uznať, že XIX. vek snaží sa vstúpiť na novú dráhu. Ľudia tohoto veku počínajú chápať, že musejú byť zákony a súdy i pre národy, a že prehrešenie národa proti národu, trebárs i deje sa vo veľkých rozmeroch, je nie menej protivné, než prehrešenie človeka oproti človeku. *Quételet.*

Všetci ľudia sú jedneho pôvodu, podliehajú jednemu zákonu a všetci určení sú k jednemu cieľu.

Preto musíte mať jednu vieru, jeden cieľ skutkov vaších, jednu zástavu, pod ktorou všetci musíte bojovať. Skutky, slzy a mučedlníctvo tvoria spoločný pre celé človečenstvo jazyk, ktorému rozumejú všetci. *Giuseppe Mazzini.*

... Nie! Za svedka privolávam vzbúrené svedomie každého človeka, ktorý videl, ako tiekla krv jeho spoluobčanov, alebo kto sám

vinnen bol v tom, že nestačí jednej hlavy k tomu, aby znášala ťarchu toľkých vrážd. K tomu by bolo treba toľko hláv, koľko jest bojovníkov. Aby byť zodpovedným za krvavý zákon, ktorý ustálili, bolo by zapotreby, aby ho aspoň chápali. Ale i najlepšie inštitúcie, o ktorých tu ide reč, predsa budú len dočasné, poneváč, ešte raz to opakujem, armády a vojna musejú vziať svoj konec; vzdor rečiam sofistovým, ktorého som zavracal na inom mieste, nie je pravda, žeby vojna, trebárs proti cudzincom vedená, bola *posvätnou*, nie je pravda, žeby zem *žižnila po krvi*. Vojna je prekliata Bohom, ba ešte i tými ľuďmi, ktorí v nej účasť berú a zatajenú hrôzu pred ňou majú. Zem ale prosí si od neba vody svojím riekam a čistej rosy z oblakov. *Alfred de Vigny.*

Človek je práve tak málo stvorený k tomu, aby prinucoval, ako i k tomu, aby sa podroboval. Ľudia sa navzájom kazia od týchto dvoch zlozvykov. Tu ohlupovanie, tam drzosť, a nikde niet pravej ľudskej hodnosti. *Considérant.*

Keby moji vojaci počali myslieť, žiaden z nich neostal by pri vojsku. *Friedrich II.*

Pred dve tisíc rokami hovoril Ján Krstiteľ a po ňom Kristus ľuďom: „Naplnil se čas, a přiblížilo se království Boží, čiňte pokání (μετανοεῖτε)* a věřte Evangelium“ (u Marka I, 15). A „nebudete-li pokání činiti, všickni též zahynete“ (Lukáš XIII, 5).

Ale ľudia ho neposlúchli. A oné zahynutie, ktoré on predpovedal, je už blízke. A my, ľudia našej doby, nemôžeme ho nevideť. My už hynieme; a preto nemôžeme pustiť mimo uší onen dľa času starý, pre nás ale nový prostriedok zachránenia. Nemôžeme nevideť, že okrem všetkých iných nehôd, ktoré vyplývajú z nášho špatného, nerozumného života, len vojenné prípravy a nevyhnutné následkom ích vojny nevyhnutne musejú nás uviesť do záhuby. Nemôžeme nevideť, že všetky praktické prostriedky, ktoré ľudia vymýšľajú na zbavenie sa od týchto nerestí, dokazujú sa byť marné a musejú sa dokázať takými, a že mizernosť postavenia národov, zbrojacich sa jeden oproti druhému. musí byť čím ďalej tým horšia. Preto sa slová Kristove väčšmi než kedykoľvek a na kohokoľvek iného vzťahujú na nás a na našu dobu.

Kristus povedal: spamätajte sa; totiž, nech každý človek zastane v započatej činnosti a nech spýta sa seba samého: kto si ty? zkadiaľ si prišiel a aký je tvoj účel? A keď si si odpovedal na tieto otázky, to podľa odpovede rozhodni, či zodpovedá tvojmu

* Ruský biblický text prekladá μετανοεῖτε slovom, ktoré slúži titulom prítomného spisu „Odumajtes“, „Spamätajte sa.“ V kralickom texte ale stojí: „čiňte pokání“.

účelu to, čo robíš. A nech len každý človek nášho sveta a našej doby, t. j. človek, ktorý pozná podstatu kresťanského učenia, nech len na minútu zastaví sa v svojej činnosti, nech zabudne, za čo ho považujú ľudia: za cisára, vojaka, ministra, novinára, — a nech spýta sa seriósne seba: kto je a v čom spočíva jeho účel, — nuž ho vezme pochybnosť nad osožnosťou, zákonitosťou, rozumnosťou jeho činnosti. Prv, než som cisárom, vojakom, ministrom, novinárom, — musí si odpovedať každý človek našej doby a nášho kresťanského sveta, — predovšetkým som človek, totiž, som ohraničené stvorenie, poslaté vyššou vôľou do nekonečného čo do času a do priestora sveta tohoto na to, aby — pobudnúc v ňom za minútku — zomrel som, t. j. zmiznul z neho. A preto sú všetky tie osobné, spoločenské ba i všeľudské ciele, ktoré si môžem zadať a ktoré zadávajú mi ľudia, — jednak pre krátkosť môjho živobytia, jednak pre nekonečnosť života sveta, — všetky tieto ciele sú malicherné a musejú byť podrobené tomu najvyššiemu cieľu, k vôli dosiahnutiu ktorého som poslatý na svet. Konečný tento cieľ je mi, následkom mojej obmedzenosti, nedostupný, avšak on jestvuje (poneváč musí mať svoj cieľ všetko čo jestvuje), a moja úloha je tá, aby som bol nástrojom jeho, totiž môj úkol záleží v tom, aby som boľ služobníkom Boha, aby som plnil Jeho dielo. A takto pochopiac svoj úkol, každý človek nášho sveta a našej doby, od cisára do posledného vojaka, nemôže nepohliadnuť inakšie na tie povinnovatosti, ktoré si sám, alebo ktoré mu ľudia naložili.

Prv, než by ma boli korunovali, za cisára uznali, — musí si povedať cisár, — prv, než bych sa bol zaviazal, že budem plniť svoje povinnosti čo hlava štátu, už tým samým, že žijem, sľúbil som plniť to, čo vyžaduje odo mňa tá vyššia vôľa, ktorá poslala ma do života. Požiadavky tieto nie len že znám, lež cítim ich v svojom srdci: Ony záležia v tom, ako je to vyjadreno v kresťanskom zákone, ktorý vyznávam, aby som sa koril pred vôľou Boha, a plnil to, čo táto vôľa odo mňa žiada, aby miloval som bližného, aby som mu slúžil, aby som zachádzal s ním, ako ja chcem, aby so mnou bolo zachádzané. Či konám toto, i keď spravujem ľudí, predpisujem násilenstvá, smrtné ortiele a to najhroznejšie — vojny?

Ľudia mi hovoria, že musím to robiť. Ale Boh hovorí mi, že musím robiť čosi cele iného. Preto nech mi hovoria koľko chcú, že ako hlava štátu, musím prikazovať násilenstvá, inkassáciu daní, popravy a nadovšetko vojny, t. j. vraždenie bližného, nechcem a nemôžem to robiť.

A to isté musí si riecť vojak, ktorému suggerovali, že musí vraždiť ľudí, i minister, ktorý považuje za svoju povinnosť prípravy k vojne, i novinár, ktorý povzbudzuje k vojne, i každý jediný človek, ktorý si predostrel otázku, čo je on a v čom spočíva úkol jeho života. A akonáhle hlava štátu prestane prikazovať vojnu, vojak prestane bojovať, minister prestane hotovať prostriedky k vojne, novinár prestane povzbudzovať k nej, to bez všakových nových inštitúcií, bez priprávania, bez rovnováhy a súdov, samo sebou padne to bezvýchodné položenie, do ktorého uvrhli sa ľudia nie len dotyčne voján, ale i všetkých tých nerestí, ktoré si sami zapríčiňujú.

Bárs ako sa to zdá byť podivným, predsa je tak, že najistejšie a najnepochybnejšie zbavenie sa ľudí od všetkých tých nerestí, ktoré si sami zapríčiňujú a od najhroznejšej z ních, od vojny, nebude dosiahnuté zovňajšími spoločnými prostriedkami, lež jedine tým, že každý jediný človek príde k povedomiu tej jednoduchej pravdy, ktorú pred 1900 rokami hlásal Kristus, — totiž, že každý človek musí sa spamätáť, spýtať sa seba samého: kto si? na čo žiješ, a čo máš i čo nemáš robiť?

VII.

Panuje ďaleko rozšírená mienka, že náboženstvo netvorí stálu súčiastku ľudskej prírody. Mnohí nám hovoria, že je to len jedna z fás myšlienky a citu, privlastná ľuďom vo včasnom a pomerne nekultúrnom období života ľudského; že je to čosi takého, z čoho človek vyrásť má a čo musí nechať za sebou.

My môžeme spokojne hľadieť na túto otázku, poneváč jestli je náboženstvo len povera, to zrejme musíme vyrásť z neho. Jestli však je náboženstvo privlastné vyššiemu a lepšiemu človečenskému životu, to kresťanské skúmanie tejto otázky musí nám to ukázať. Jestli na každom peniazi nachodíte odtisk, a odtisk tento je vždy jeden a ten istý, teda musíte nabyť presvedčenia, že to, čo dáva odtisk každému peniazu, je čosi skutočne jestvujúceho. Taktiež všade, kde nachádzate všeobecné a stále charakteristické známky v ľudskej prírode nejakého iného stvorenia, môžete byť úplne presvedčení, že jest vo svete čosi zodpovedajúceho tomuto, čo vyzvalo tieto známky. Človeka vy vždy a všade nachádzate stvorením náboženským. Všade ho nachádzate veriacim v to, že obkľučuje ho nevyspytateľný svet. Na základe akejkoľvek theorie hľadíte na svet, svet urobil nás tým, čo sme, a jestli svet nenie klam, teda i to, čo zodpovedá tomuto svetu v nás, tiež musí byť skutočnosť, poneváč skutočný svet vyvolal v nás tieto vlastnosti. *Savage.*

Náboženstvo je ten najvyšší a najšľachetnejší faktor pri výchove človeka, je tá najväčšia sila civilisácie, medzitým čo zovňajšie prejavy viery a politická sebecká činnosť sú najhlavnejšie prekážky

pokroku ľudského. Činnosť tak duchovenstva ako i štátu prieča sa s náboženstvom. Naše bádanie ukázalo, že podstata náboženstva, večná a božská, rovnako naplňuje srdcia ľudské, kdekoľvek tieto jestvujú i bijú. Logický vývod nášho bádania poukazuje nám na jednotný základ všetkých veľkých náboženství, na jednotné učenie, ktoré vyvinuje sa od samého počiatku života človečenstva po naše dni . . .

V hlbine všetkých vier tečie potok jediného, večného zjavenia, *jediného náboženstva* slova Božieho, obráteného k človeku.

Nech tam Parsovia nosia svoje taavidy, Židia svoje modliace remienky, kresťani svoj kríž, mohamedáni svoj polmesiac, len keby všetci pamätali, že sú to len formy a obrazy, že ale základnú podstatu všetkých vier, lásku k bližnému — rovnako vyžadujú Manu, Zoroaster, Buddha, Mojžiš, Sokrates, Hillel, Ježiš, Pavel, Mohamed.

Moritz Flügel.

Žiadna spoločnosť nemôže jestvovať bez spoločnej viery a spoločného cieľu; politická činnosť je applikovanie, náboženstvo určuje princíp. Kde niet tejto spoločnej viery, tam panuje vôľa väčšiny, pozostávajúca v ustavičnej premenlivosti a v potlačovaní ostatných. Bez Boha možno prinucovať ľudí, nemožno ich však presvedčiť. Bez Boha bude väčšina tyranom, nie ale vychovávateľom ľudí . . .

To, čo potrebujeme, čo ľud potrebuje, čo vyžaduje naša doba, žeby sme našli východište z tohoto blata egoismu, pochybovania a negovania, do ktorého sme zabŕdli — je viera, v ktorej duše naše mohly by prestať blúdiť vo vyhľadávaní osobných cieľov, mohly by všetky spolu ísť, priznávajúc jeden pôvod, jeden zákon, jeden cieľ. Každá silná viera, ktorá vzniká na rumoch starých vyžitých vier, mení jestvujúci spoločenský poriadok, poneváč každá silná viera nevyhnutne býva applikovaná ku každému odvetviu činnosti ľudskej . . .

Človečenstvo opakuje v rozličných formulách a na rozličných stupňoch slová modlitby Páne: „přijdiž království tvoje jako na zemi, tak i na nebesích." *Mazzini.*

Človek môže sa považovať za zvera uprostred zverov, ktoré žijú dnešný deň, môže sa považovať za člena spoločnosti národa, ktorý žije vekami, môže, ba nevyhnutne musí (poneváč k tomuto ho neodolateľne púta jeho rozum) považovať sa ako čiastku nekonečného sveta, ktorý žije nekonečné časy. Preto rozumný človek vždy ustaluje, okrem pomeru svojho k najbližším zjavom života, svoj pomer k nekonečnému čo do času a priestora a preto nepostižiteľnému preň svetu, považujúc ho za jeden celok. A takéto ustálenie pomeru človeka k onému nepostižiteľnému celku, ktorého čiasťou sa cíti byť a z ktorého dedukuje rukovodstvo v svojom jednaní, je práve to, čo menovalo sa a menuje náboženstvom. Práve preto náboženstvo vždy bolo a nemôže prestať byť nevyhnutnosťou a neodstraniteľnou podmienkou v živote rozumného človečenstva.

Pravé náboženstvo je také ustálenie skrz človeka pomeru k obkľučujúcemu ho nekonečnému životu, ktorý spojuje jeho život s touto nekonečnosťou a diriguje jeho skutky. *L. Tolstoj.*

Náboženstvo (objektívne hľadiac) je priznávanie všetkých našich povinností za prikázania Boha.

Len jedno jest pravé náboženstvo, ačkoľvek mnoho môže byť všelijakých vier. *Kant.*

Zlo, následkom ktorého trpia ľudia našej doby, pochádza ztadiaľ, že väčšina ích žijú bez toho, čo jediné poskytuje rozumnú rukoväť, ľudskej činnosti — bez náboženstva, nie snáď toho náboženstva ktoré záleží vo viere v dogmy, v plnení obradov, ktoré poskytujú príjemnú kratochvíľu, útechu, rozochvenie, lež toho náboženstva, ktoré ustaluje pomer človeka k Všetkému, k Bohu, a preto dáva všeobecný vyšší smer všetkej činnosti ľudskej, bez ktorej ľudia klesajú na úroveň zvierat ba i nižej ích. Zlo toto, vedúce ľudí do nevyhnutnej záhuby, prejavilo sa zvlášť silno v našej dobe, poneváč, utratiac rozumnú rukoväť života a vynaložiac všetky svoje námahy na vynálezy a zdokonalovania v oblasti vedomostí zvlášť praktických, ľudia našej doby vydobyli si ohromnú moc nad silami prírody; nemajúc ale rukovodstva pre rozumné upotrebenie tejto moci, prirodzene počali ju používať na ukájanie svojich najnižších, zvieracích chtíčov.

Náboženstva pozbavení, majúc ohromnú moc nad silami prírody, ľudia podobajú sa deťom, ktorým dali by na bavenie pušný prach, alebo výbušný gáz. Keď sa podívame na tú moc, ktorá ľuďom dnešnej doby k službám stojí, a na to, ako ju užívajú, cítime, že podľa mravnej ích vyvinutosti ľudia nie len nemajú práva na užívanie železníc, pary, elektriny, telefónov, fotografie, bezdrótnych telegrafov, lež ani prostého umenia vyrábania železa a ocele, poneváč všetky tieto výdobytky a umenia upotrebúvajú jedine na ukájanie svojich chtíčov, na zábavy, smilstvo a nivočenie jeden druhého.

Čo ale robiť? Zanechať všetky tie zdokonálenia života, všetku tú moc, ktorú vydobylo si človečenstvo? Zabudnúť to, čomu sa ono naučilo? To je nemožno. Akokoľvek sebe na škodu užívajú ľudia tieto výdobytky, sú to predsa len výdobytky, a ľudia nemôžu ích zabudnúť. Zmeniť snáď tie skupeniny národov, ktoré sa behom stá vekov utvorily a ustáliť nové? Vymysleť také nové ustanovizne, ktoré by hatily menšinu v exploatácii väčšiny? Vedomosti šíriť? Všetko toto je vec vyprobovaná a koná sa s velikou horlivosťou. Všetky tieto domnelé spôsoby nápravy slúžia hlavným prostriedkom mámenia sa, odvracovania sa od povedomia nevyhnutnej záhuby. Menia sa hranice medzi štátami, menia sa inštitúcie, šíria sa zná-

mosti, ale ľudia ostávajú medzi inými hranicami, pri väčších známosťach tými istými zvermi, hotoví každú chvíľu roztrhať jeden druhého, alebo tými istými otrokmi, akými vždy boli a budú, pokiaľ vývodiť budú nimi nie náboženské povedomie, lež náruživosti, rozsudok a postranné suggescie.

Človeku nepozostáva iné: alebo musí byť otrokom najviac nesvedomitého drzého otroka všetkých otrokov, alebo musí slúžiť Bohu, poneváč pre človeka jest len jeden prostriedok byť svobodným, ten je: spojenie svojej vôle s vôľou Boha. Ľudia bez náboženstva, jedni, ktorí zavrhujú samo náboženstvo, druhí, ktorí považujú za náboženstvo tie zovňajšie, potvorné formy, ktoré ho zamenily, podriadení len svojim osobným chúťkam, vzájomnej hypnose, takí ľudia nemôžu prestať byť otrokmi alebo zvermi, a žiadne zovňajšie námahy nemôžu ích vymaniť z tohoto stavu, poneváč len náboženstvo činí človeka svobodným.

Ale väčšina ľudí našej doby je ho pozbavená.

(Pokračovanie.)

HÁJOMIL:

VERA, VERA ...

‚Vtáčku jarabatý!
Prečo sa ty
Každú jaseň
Na poludniu stranu len
Púšťaš v let?'
„Na poludnej strane
Mrazu niet,
Ale teplo, teplučko ma ovanie.
Obloha tam beľavá;
Po zelenom poli
Vesna ruže seje;
Tam sa s mojím perím
Zaliečave vetrík ľahký pozabáva.
Slniečko
Srdiečko
Ku láske mi rozohreje:
A ja v rozkvitnutej vôli
Hájom vône plným
Jarček piesne premilenej rozvlním!"

‚Kraju tomu never.
Putuj na sever.'
„Oh, ja verím!
A ver' každú jaseň
Poletím ja ta len,
Ta ja, ta ja, ta ja
Do smavého kraja!"

— A ľud?
S tvárou svätou vraví: toto cesta pravá;
Vedie do tej ríše, kde nastáva
Večná sláva!
Ach! — a ide všade,
Len nie tade.
Ký to blud?
Vera, vera
Ľudia neveria!

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.

(Pokračovanie.)

VII.

Prúdy prítomnosti.

„Gewöhnlich wehrt sich der Mensch solange, als er kann, den Thoren, den er im Busen hegt, zu verabschieden, einen Hauptirrthum zu bekennen, und eine Wahrheit einzugestehen, die ihn zur Verzweiflung bringt."

Goethe: Wilh. Meisters Lehrjahre.

Komu že by nenapadly tie početné protivy, ktoré sa javia dneská v rámci veľkého sociálneho hnutia — kto sa i len koľko-toľko zaujíma o udalosti dňa. Áno, necvičený pozorovateľ, ktorý dennému ruchu priblízko stojí, ľahko prehliada, čo tieto protivy hnutia sjednocuje a spojuje. My ale, znajúc už tieto rozdiele, porozumieme ím v ích podstate a v ích nutnosti.

Ako sú početné protivy, tak sú i početné zdroje, z ktorých ony povstávajú. Často osobné motívy dľa okolností i po roky vzbudzujú dojem vecných rozdielov. Urazená nadutosť, panstvíchtivosť, nesnášanlivosť, zlomyseľnosť — nepočetné vlastnosti povahy môžu zavdať príčinu k treniciam a hádkam.

O toto sa však sociálny theoretik starať nemá. Jemu ide vlastne len o vecné rozdiele. A i tých je dosť, lebo je dosť podnetov k ním. Tu rozhoduje rozdielny názor svetový, rozdielny stupeň názoru o podstate sociálneho hnutia, o porozumení prijatých už zásad, rôzna úroveň vývoju hospodárskeho v jednotlivých zemiach atď.

No, nemôžem sa pustiť do pomenovania celých radov protív a sporných otázok, ktoré povstávajú z rôznosti pôsobiacich príčin. Výjmem tu len niektoré, ktoré sú obzvlášť dôležité a zásadne značné. Mojou úlohou pri tom probléme zase len bude theoreticky ho objasniť a vyložiť, nie ale na Vašu mienku určitým spôsobom pôsobiť, ale prispieť len ku pomoci Vaším názorom a poznaniu, ktorý nechodí v ruke s fakľou agitácie, ale so svetlom objasnenia.

Keď sa i jednotlivých rozdielov nedotknem, ktoré sa Vám možno zdajú byť i veľavýznamnými, robím to nie len preto, lebo som ích dôležitosť sám neuznal, ale hlavne preto, lebo tu vyjadrené

protivy nachádzam za sostaralé, alebo sa ích len na oko netýkam, alebo ích uvádzam na hlbšie, principiellné rozdiele. Takou je na príklad alternatíva, či remeselnícke či politické hnutie robotnícke má byť hlbším výrazom protivy, o ktorej ešte prehovorím, alebo či je dnes už zastaralou. Ňou je pre všetkých tých zastupiteľov robotníckeho hnutia, ktorí stoja na pôde zákonného boja. Lebo oni vedia, že politika a spoločenstvá sú ako pravá a ľavá noha, ktorými proletariát kráča, vedia, že proletariát potrebuje politiku, aby dosiahol vplyvu na zákonodarstvo a hospodárske organisácie, aby bolo možno disciplínovať a vychovávať massy. Otázkou tou môže byť len miera alebo forma sociálneho hnutia, i to ešte len v medziach zákonného hnutia robotníckeho. A takú otázku nemožno zásadne rozhodnúť, ale len s prípadu na prípad. Tu na každý pád rozhoduje zralosť máss, miera politickej svobody a ešte moc iného.

Celkom podobne musíme posudzovať otázku: či samostatná robotnícka strana a či nie? Poznáme, že v Anglicku takrečeno nejestvuje samostatná robotnícka strana, a už som uviedol dôvody, prečo Anglicko takej strany nepotrebuje, i keď robotníctvo chce byť činným. Politický smer sociálneho hnutia je nie priamo odvislým od samostatnej robotníckej strany. I táto otázka je nie tu zásadnou, ale k rozhodnutiu dľa konkrétnych okolností na jednotlivých miestach.

Pýtajme sa teraz po protivách ozaj významných, prídeme na už dosť známu protivu, obsaženú v slovách: revolúcia či evolúcia? — prastará, vrodená to protiva, ktorá sa neustále v sociálnom hnutí nachádza a nachádzať bude a s ktorou sme sa ponajprv v internacionále stretli, a ktorá sa zas vracia k opposícii tak zv. „mladých“ a u anarchistov proti väčšine organisovaného robotníctva. A tie dôvody, prečo sa domnievam, že i v budúcnosti nezmizne táto protiva, sú nasledovné: Revolucionismus, ako som ukázal, je výrazom nezralosti. Do istej miery ale možno tvrdiť, že sociálne hnutie v každom okamihu znovu počína; lebo stále vyrastajú zo spodných, neuvedomelých vrstiev proľetariátu nové massy, ktoré sa k sociálnemu hnutiu pripojujú. A tieto ešte nevyškolené živly nosia samo sebou sa rozumie vo svojom citovom živote oné známky, ktoré sociálne hnutie vo svojom počiatku už malo. Ích rodenými vodcami stávajú sa obyčajne z mešťanskej triedy vylúčení ľudia, väčšinou mladí ľudia, katilinského druhu, ktorí už nemajú čo ztratiť, a ktorí nedostatok theoretického úsudku a praktického názoru hľadia nahradiť ohnivým oduševnením. A postup, ktorý

od mnohých rokov vidíme, je ten, že sa vždy viac a viac ztrácajú takéto massy v evolučnom, t. j. zralejšom živli, až zase znovu povstanú massy nové, a postup ten sa zas len opakuje. Tu je tedy protiva dvoch vývojových fásí sociálneho hnutia, ktoré sa však dejú v tom istom čase v rozličných sférach proletariátu. Až dosiaľ podarilo sa vždy toto pohltenie nezralých revolucionárov zralými evolucionistmi.

Ale tam, kde došla evolučná idea — už či vedome, či nevedome — uznania v sociálnom hnutí, sú mnohé protivy, z ktorých, ako sa mi zdá, sa nie nepatrná čiastka zakladá na veľmi pochybenom názore o podstate sociálnej evolúcie.

Ačkoľvek som už so pár ráz mal príležitosť zmieniť sa o *podstate sociálnej evolúcie*, opakujem toto predsa stručne, čo týmto pojmom označujem, lebo pravé porozumenie tejto otázky je dôležité. Sociálna evolúcia a ponímanie sociálneho hnutia, ako takého spočíva na myšlienke, že sa nachádzame neustále v hospodárskej a tým i sociálnej premene, a že s tým alebo oným stavom premeny súvisia i určité sociálne záujmy a pomery nadvlády; ďalej že pomery nadvlády sa samy sebou premieňajú práve takou mierou, akou sa deje celá premena a akou sa schopnosti jednotlivých skupín vyvíjajú, a síce s tým účinkom, že sú panujúce triedy pomaly vytisnuté inými triedami, ktoré sa k moci dostávajú. Je tu tedy základom myšlienka, že je výsledkom hospodárskych pomerov to alebo oné rozdelenie moci, nie ale žiadnym taškárstvom, a že sa táto moc len s kroka na krok prešinúť dá; ale len v tej miere, ako sa tvoria premeny hospodárske a ako sa vyvíjajú osobné, subjektívne pomery, tedy vlastnosti charakteru snažiacich sa tried. Stručne tedy: Sociálna evolúcia je postupným domáhaním sa moci zavedením nového stavu spoločenského, zodpovedajúceho pretvorením hospodárskych pomerov a premena a výchova povahy — charakteru.

Medzi evolucionistmi vzkrslo mnoho rozdielov najmä pre zamenenie pojmov: Evolúcia a kvietismus. Obzvlášť medzi marxistmi sa rozšíril názor, akoby evolúcia bola processom prírody, ktorý sa neodvisle od skutkov ľudí deje, voči ktorému musí jednotlivec s rukami založenými čakať, pokiaľ ovocie uzreje, aby ho mohol trhať. Tento kvietistický a ako myslím pseudomarxistský názor nemá nič do činenia s vnútornou myšlienkou evolúcie. *On neuznáva zásadne, že všetko, čo sa v sociálnom živote odohrá, žeby sa to ľuďmi dialo, a že ľudia tento vývoj spôsobujú, vytýkajúc si ciele, ktoré ciele sa snažia dosiahnuť.*

(Pokrač.)

ONDREJ KALINA:

NÁVRAT.

(Úryvky z rodinnej kroniky.)

(Dokončenie.)

Na druhý deň, keď rannie červánky ružovými prsty dotýkaly sa okien na mojej izbičke, povstanúc z loža umyl som sa chladnou vodou a svieži vyšiel na dvor medzi čeľaď. Celý ten deň som bol potom v poli pri robotníkoch; raňajkoval a obedoval som v poli. Gazdina o sebe uložila do nádob pre mňa panskú stravu; ale ja som sa podelil s ňou s čeľaďou a jedol som zase z jejich. Tu som nabýval nezvratného presvedčenia o tom, že človek musí v potu tváre pracovať, aby bol v pravde blažený. S jakou chuťou sedali oni na zem k plným hrncom a misám, keď prišla hodina poludnia; oči im svietily ustale a predsa vesele. Koľkoráz jedával som ja, nevediac, prečo tak činím, nepoznajúc chuti jedla; jedol som, poneváč som zvykol bol jesť v tú hodinu. Oh! bol to trudný život.

Keď robotníci sožali lán zralého obilia, a na iných roľách muselo ešte zrieť deň lebo dva, prvej než mohlo byť požaté, vrátili sme sa s poľa domov, ačkoľvek k večeru bolo ešte dosť ďaleko. Domov dojdúc, urobil som si známosť s niektorými nemými tvárami. Po dvore chodila voľne kobylka malého horského plemena, ktorú zapriahali samotnú do ľahkej bryčky. V stáji sošmykla sa jej s hlavy ohlávka, i vyšla do dvora na prechádzku. Niekoľko robotníkov, chcejúc ju vohnať do stáje, obstalo ju so strán; ale ona jim vždycky ukĺzla. I pomyslel som si, že ju prelstím. Vzal som do vrecka za hrsť ovsa, a troškou na dlani privábil som ju k sebe. Ona prišla a žrala. Keď zožrala, opäť som trochu vyňal z kapsy a postupujúc nazpät k stáji, chcel som ju vlákať do vnútra. Ale pred dvermi ostala stáť, hľadela na mňa ľahostajne a nechcela ďalej ani na krok. Keď to už chvíľu trvalo a státie ma omrzelo, pristúpil som k nej bližšie a jednou rukou ponúkajúc jej zrno, druhou chvatol som po hrive. Ale ona vyhodila hlavou, vycerila na mňa zuby, jako pes, a cúvla. Nechal som ju tak a bral sa do izby. Ona šla za mnou. V predsieni, k nemalému podiveniu, uslyšal som za chrbtom dupot kopýt na dlažiciach. „Hľa!“ pomyslel som si, „do stáje nechcela a do pitvora vošla, lebo tu nečaká na ňu väzeňie.“ Vrátil som sa k nej. Kobylka stála bez bázne a ešte strkala pysk do mojeho vrecka, odkiaľ som vyberal pred chvíľou ovos pre ňu. Ale na vrecko položil som ruku; a teraz začala sa mi liškať: kývala hlavou a

hľadela na mňa vľúdnyma očima, z níchž zračila sa prosba. Ale vyhnal som ju na dvor.

Vošiel som do kuchyne; tu gazdina chystala večeru. Po kuchyni behalo malé kuriatko, zablúdivšie pred nedávnom vo veľkom daždi do dvora. Poneváč nemohli vypátrať majiteľa, ponechali ho v dome. Všetky znamenia z povier nasvedčovaly tomu, že je zmak, ktorý prináša do domu poklady: lebo bolo neúhľadné, zakrnelé a prišlo k nám mokré v daždi. Strýc prikázal, usmievajúc sa potuteľne, aby ho len opatrovali. Krásny, popolavý a čierne žíhaný kocúr, uzrúc piskľavé kura chodiť po kuchyni, začal sa plaziť za ním, robiac si naň laskominy; ale neodvážil sa k skoku a na okríknutie odbehol pod posteľ, kde sklamane žmurkal očima. Po chvíli znovu plazil sa za ním. Ale po častejšej hrozbe vyrozumel, že kura má záštitcov a k vôli ním musí si vážiť jeho slabého života. I dal si potom pokoj s ním. Keď gazdina postavila na zem pre domáceho psa večeru a on chtive hltal z hlinenej misy kusy jedla, trhajúc pri tom krkom, kuriatko vyletelo na okraj misy a zobalo z nej. Psa to z počiatku zarazilo, prestal žrať, potom ale pokračoval s patrnou nechuťou. Ale keď kura ďoblo psa do nosa, zavrčal tento na drobného soka a pozrúc najprv na nás prítomných, odišiel od nedojedenej večeri. A predsa stisknutím jediného zubu mohol sa zbaviť nezvaného hosťa. — Dopoviem hneď tu, jaký bol ďalší osud kuraťa. Kocúr náš bol výtečný lovec na potkany, ale otrávil sa nimi. Keď ochorel, líhaval nehybne pod stolom; niekdy v bolestiach náhle vyskočil, prebehol jako blesk kuchyňou a keď narazil na múr, škrabal sa hore ním. potom odpadnúc nazpät, krčil sa bolestne, zavrtil sebou do kolečka a klesol jako mrtvý. V nemoci nemohol sa očistiť z hmyzu, i vyliezalo kura na jeho rozvalené boky a rozhrabujúc sa v jeho plsti, hľadalo blchy. Raz toto kura zaplietlo sa do pačesov; potom ale neskákalo zbrkle, čím by sa ešte viac bolo zamotalo; ruče pomáhalo si zobáčkom a vyplietlo sa z ních. Strýc začínal pevne veriť, že je zmak. Ale keď sa na konec utopilo v hnojnici, poznamenal, že predsa bolo len hlúpym kuraťom.

Vo mne pozorovanie týchto nepatrných zjavov splietalo sa so zvláštnymi myšlienkami.

V dobe prvej mladosti, mohutnejúc na duchu, utvoril som si bol o hodnote človeka príliš vysokú mienku. Pokladal som ho za neobmedzeného vládcu svojich schopností, vôle a bez mála i celej prírody. Pri tom som úplne vymýtil z mysle svojej Boha. Rozum mi bol jediným medzítkom ľudských činov; a zo mňa stal sa sobec

a prísny sudca. Blížnych vážil som si málo, hoväda toľko, čo hrudy zeme; a žiadosti svoje postavil som nadovšetko. Snahy a zvyky ľudské mal som za ukončené zjavy, nepátral som po jejich pôvode a konci. O názoroch svojich bol som presvedčený, že sú neomylné; a predsa čokoľvek som počínal, všetko ma sklamalo. Keď som precitnul potom srdcom, a rozhľad ducha prehĺbil sa vo mne: čo predtým platilo mi za pevné, razom rútilo sa na hromadu. Inde som začal hľadať tvrdšiu postať. Rozum v mojich očiach utratil ono povznešené prvenstvo, lebo pozoroval som, že u ľudí viac rozhoduje srdce a jeho hnutie. Týchto treba postihovať a ladiť sa s nimi v súzvuk. Ukončenosti nezrel som teraz na ničom; duch môj zalietal v nekonečnosť a na všetkom videl známky tých samých vlastností a jednoho pôvodu. Všetko žijúce i nežijúce ukázalo sa mi blížnym, celý svet jedinou rodinou. A prizrel-li som sa k veci samým rozumom, i tak sa potvrdzoval môj názor: živočích žije z rastlín, rastlina zo zeme, zem je matkou i hrobom nás všetkých. Ide to v kruhu bez konca.

K večeru tohože dňa zašiel som do ovocnej zahrady, ležiacej na svahu za humnom. Sadol som tam na prahu besiedky a zadíval sa v tú diaľku na západe, ktorá bola kedysi cieľom mojich bludných túžieb. Mimovoľne zasmial som sa teraz svojim dávnym snahám: „Jak maličká postať stačí človeku, aby bol živý a blažený! Tieto stromy okolo mňa, malý lán, ktorý živí niekoľko ľudských bytností, niektorá nemá tvár: ajhľa! kolíska, v ktorej môže sa človek uspať myšlienkami k tomu najsladšiemu spánku. Len aby mal tie myšlienky. Keď som driev žil doma uprostred živej prírody, nemal som pre jej pôvaby smyslu. Vo veľkom meste, kde som ích postrádal, vzbudila sa vo mne túha po živej prírode a vzpomínal som si na jej krásy. A teraz zase chtivými dúšky sýtim sa jej vnadami. I zlatoklasá roľa je mi drahou, jabloň nado mnou so šelestiacim lístim je mi blízkou a známou, nemej tvári rozumiem, jako človeku: jak sladko sa takto žije! Nauka Bramínov o posmrtnom putovaní duší do zvierat a rastlín zaiste chce dať výraz tej tajemnej súvislosti vo veľkej prírode, ktorú pochopiv človek srdcom, zbavuje sa mnohej premrštenosti.“

V zahrade bola starena, ktorá strážila zrajúce ovocie. Mala za to od nás obydlie v malej chalúpke a stravu cez leto. Cez deň oškrabovala v zahrade zemiaky, ktorých sa spotrebuje mnoho, keď sa robotníci stravujú u hospodára; a tiež v inú dobu ročnú prichádzavala pomáhať, keď bola práca v dome, ktorú zmohla svojima

vrtkýma rukama. Jak sa na dobro zmrklo, opúšťala zahradu; v noci zamieňal ju na stráži silný paholok. Keď sa už mala k odchodu a otvorila dvierka, do zahrady vkĺzol mladší brat a za ním hrnulo sa ešte niekoľko chlapcov; ale uzrúc mňa, ostali vonku. Starena každému z nich dala po jablku, ktorých nasbierala vo dne pod stromami, a oni odchádzali ďakujúc. Len brat zostal pri mne bez vyzvania. Zbadal som, že je naladený k dôvernému rozhovoru, i zpýtal som sa ho, čo robil celý deň. On mi rozprával, že sa kúpal s chlapci na jaze, dnes už šiesty raz. Pýtal som sa, či ešte aj v túto pozdnú hodinu. Odpovedal, že sa teraz už vlastne nekúpali, ale svlečení do naha sedeli pod jazom na kameňoch a voda padala ponad jejich hlavy; pri tom si rozprávali o vodných mužoch s dlhými zelenými vlasy. Požiadal som ho, aby tiež mne povedal, čo o nich vie.

Medzi naším rozhovorom minula hodina a brat pobral sa k večeri; ja som ostal ešte v besiedke. Z blízkeho dvora zavznievaly zvuky harmoniky a dievčí dvojspev. Naslúchajúc hre a spevu, nepozoroval som, že nastala noc. Keď som sa vrátil domov, už všetci spali.

Ráno otázal sa ma strýc, kde som chodil večer po záletoch, a pousmial sa nedôverčive.

„Bože,“ vzdychnul som si, „prišiel som domov, hľadajúc náruč, ktorá by ma vrele privinula k sebe; lebo po láske prahnem! Ó, jak mohutné bývalo moje blúznenie o šťastí v milovanej rodine, keď som bol von z domu: až otupelosť a túha slz budievala sa potom v mojom unavenom srdci. A dosiaľ nyje môj duch tou túhou! a vy toho vo mne nebadáte? Vy ma odstrkujete od seba?“

Toho dňa vrátila sa sestra domov z návštevy od staršej vydatej sestry. Prijdúc večer s poľa, uzrel som ju vo dvore pri studni, vážiacu do putienok vodu. Ale jak som sa podvil, vidiac pred sebou pannu, krásne urastenú, s vyvinutýma prsama, nie viac to neúhľadné dievčatko, oku mládenca nenápadné, jakou som ju poznal predtým!

S jej príchodom nastala mi doba preradostná. Len skoro som poznal, že s telom zároveň vyspel tiež jej duch. Bola povahy krotkej a rozumná; pri tom citlivá. Jako list osyky pri najslabšom zašumení vetríčka zašelestí, zatrepotá sa: tak i jej duch obliekal sa v rozmanitý háv citov a porozumenia podľa nárazu oň ducha blížneho. Hneď som si bol vedomý tiež toho, že rozumie mojemu postaveniu doma a mojej chúlostivej nálade, ktorá nado všetko znesnadňovala mi pobyt v rodine prvú dobu; a bola ku mne plná ohľadov. Mala

prekrásne, čierne a veliké oči, v nichž som čítaval každé hnutie jej srdca. Z domácich k nej som najviac prilnul, lebo konečne našiel som v nej bytnosť, ktorú som mohol zahrnúť veškerou tou láskou, ktorá posledne tak mocne naplnila môjho žižnivého ducha.

Jednoho odpoludnia sedeli sme sami dva v izbe. Sestra mala v rukách šitie; ona nevedela byť ani na okamžik bez práce. Začal som jej hovoriť o svojich zámeroch do budúcnosti, chcejúc uslyšať o ních jej mienku. Ale keď som videl, že ona je spokojná a moje srdce musí ešte zápasiť, razom zašla ma podivná nesnádz. Pristúpiac k nej, poceloval som ju na líce; a ona s vďakou povzniesla ku mne svoj zrak. Ale myšlienkam svojim, ktoré mi tiesnily hruď, nevedel som dať vhodného výrazu. Chcel som jej riecť, že bohdá budem ešte šťastný. Chcel som ju potešiť, či vlastne potešiť seba! Žiadalo sa mi pokľaknúť k jej nohám.

Vzpomínal som si na dávnu svoju žiadosť, abych sa mohol stať posledným služobníkom v dome otcovom: i chcel som teraz uslyšať od nej slova povzbudenia. Ale jakokoľvek som tekal za slovami a vážil jich dosahu, každé bolo drsné alebo mdlé, aby verne tlumočilo moju oddanosť k nej, i prosbu o uznanie a povzbudenie.

„Teraz už zostanem medzi vami", riekol som.

„Na čo bys odchádzal do cudzieho sveta", odvetila trochu placho.

„Práca viac ma bude tešiť medzi vami, nežli inde."

Jak málo hovorily moje slová! jak nepatrne máličko z toho, čo som mal na srdci. A domnieval som sa, že i ona mala toho viac na mysli, nežli čo hovoril jazyk. — „Alebo sa mýlim? snáď mi nerozumie, či nechce rozumeť?"

Ale znenáhla duch môj otužel a stvrdol. Medzi strýcom a mnou nastala shoda. Starú svevoľu som oblomil — s ňou mával som tajemnú zkúsenosť. Kedykoľvek vyrazila z medzí, náhle prikvačily ma putá duchovné alebo telesné, a duch voľky nevoľky musel krotnúť. V tom som znamenával svetový zákon, ktorý nestrpí búrenia jednotlivca ani národov.

LITERATÚRA.

— Nakladatel' J. Laichter (Kr. Vinohrady, Žižkova 10.) začal vydávať sbierku: „Čeští spisovatelé XIX. století.“ Českých spisovateľov k vydaniu upravuje sl. Mária Gebaurova, slovenských p. prof. dr. Jar. Vlček. Dosiaľ vyšly 3 sošity 32. stránkové po 24 haliere za sošit. Obsahujú práce Boženy Němcovej a V. Hálka. Z tohoto podniku musíme sa srdečne tešiť. Čo v našich pomeroch by nebolo možno, to výjde v Čechách nákladom horlivého a vzdelaného nakladateľa. Tento monumentálny podnik odporúčame všetkým slovenským rodinám už i preto, že keď nás v „našich“ školách budú macošsky odbavovať, môžeme a musíme nepriateľský vliv a výchovu školy paralysovať dobrými spisami vynikajúcich spisovateľov českých a slovenských. Pánu Laichtrovi prajeme mnoho zdaru a na Slovensku hojného rozšírenia. Objednávky ochotne obstarajú pp. Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

KRONIKA.

-- Slovenský Týždenník počínajúc 40. číslom prináša satyristicko-humoristickú prílohu „Bubon.“ Čitatelia Týždenníka budú za to iste povďační redakcii, lebo humor a illustrácie Týždenníka musia každého čitateľa obveseliť. Pri tejto príležitosti radostne konštatujeme, že počet odberateľov Týždenníka každým dňom sa množí, vzdor tomu, že istí „národovci“ si ho vôbec nevšímajú.

— „Slovenské Robotnícke Noviny“ začaly vychodiť v Prešporku ako orgán slovenskej sociálne demokratickej strany. (Adressa: „Sl. Rob. Noviny.“ Prešporok. Vadász-sor 30.) Vítame úprimne nového bojovníka za slobodu a blahobyt delníckeho ľudu slovenského a tešíme sa, že sa prešporskí vodcovia postavili na vlastnú nohu a že nečakajú milosti od centra peštianskeho. Časopis musí mať pôdu v čitateľoch a odberateľoch — subvencie a podpory nepomôžu, len demoralisujú. — Obsah „Robotníckych Novín“ je primeraný a na ťažké okolnosti, v akých začína svoju púť — obstojný. Nech slúži našim bratom na vzor pražská „Zář“, časopis tak výtečný, ako málo jemu rovných lacných týždenníkov. Dúfame že časom premôžu aj formálne nedostatky a stanú sa dobrým a spoľahlivým radcom, učiteľom a vodcom slovenského proletariátu.

— Pána Fr. Veselovského, vyslanca slovenského, posúdila kr. kúria na 1 rok väzenia a zaplatenie pravotných útrat, lebo že vraj búril proti maďarskej národnosti v svojich kandidačných rečiach počas posledných snemových volieb. V tej istej veci nitrianska súdna stolica bola ho vyhlásila za nevinného. P. Veselovský bude žiadať obnovenie celej pravoty.

— „Pamätnica“ literár. spolku „Národa“ vo Viedni, o ktorej sme sa v predošlom čísle už zmienili, vyniká i čo do formy, i čo do obsahu. Štefánek, podávajúc dejiny niekdajšieho „Tatrana“ a terajšieho „Národa“, nakreslil zároveň obrázok spoločenského života viedeňských Slovákov, ktorý len horlivou prácou našich bývalých a terajších študentov viedeňských vysokých škôl mohol sa octnúť na tom stupni, kde je teraz. — Pamätnica obsahuje i podobizne niektorých čestných, zakladajúcich a výborových členov Tatrana a Národa. — Cena poštou K 2·30. Dostať u pp. Klimeš a Pivko.

— Dr. Ján A. Wagner píše v Slov. Týžd. veľmi poučný článok po záhlavím: „Poisťovanie robotníkov“. Význam Wagnerovej práce je tým väčší, že o poisťovaní delníctva chystá vláda zákonné opatrenia. Pôvodca a redakcia Týždenníka postará sa o to, aby táto úvaha vnikla i do tých kruhov, kde sa zákony pripravujú.

— V olomúckom „Pozore“ vychodí rada článkov o „Slovenských pomeroch“. Neznámy pôvodca, ako vidieť je dobre informovaný o našich veciach.

Od podniku, ako boly „Slovenské Národní Listy“, nech nás Boh chráni. Ak chcejú založiť pre vzájemnosť časopis, dľa našej mienky treba, aby bol v redakcii aj Slovák, ktorý zná pomery a ľudí.

— Pondelník „Času“ k č. 295. prináša výťah z výborného článku R. Piláta, „Uhry a český obchodní dorost“, uverejneného vo „Vídeňskom Merkure.“ Pisateľ toho článku posiela český obchodný dorost do slovenských kolónií v južných našich stoliciach, menovite békešskej a čanádskej. Číslicami udáva počet Slovákov vo Veľkej Čabe (z 37,000 ob. — 28,000 Slovákov), Sarvaši (z 26,000 ob. — 18,000 Slovákov), Slov. Komlóši (9,000 Slovákov), Nadlaku (8,000 Slovákov), Kovačiciach, Padinej a v Petrovci (7,500 Slovákov). Či by nebolo dobre, starať sa naším odborníkom podobne o náš obchodný dorost? My sme predsa k tým krajom bližšie a náš dorost má pri tom viac výhod než český.

— Nákladom Akademického odboru Československej Jednoty podalo v Prahe niekoľko členov výboru Č. J. Národnej rade: „Pamětní spis o poměrech a poslední krisi Československé Jednoty.“ Podpísaní sú: insp. Rich. Purkhart, JUC. V. Pšorn, Dr. Edv. Kalabis, Josef Nováček, Phst. Jos. Šmíd, Phst. Ferd. Pakosta a MUC. Edv. Guller. — Zo spisu, ktorý namerený je hlavne proti Malýpetrovi, tajomníkovi Č. J., vysvitá, aký hrozný neporiadok panoval v správe Č. J. — Podpísaní členovia podávajú svoj názor na úlohy Jednoty, medzi ktorými sú aj úlohy voči nám Slovákom. Na tieto Jednota následkom nezdarených špekulácií už zabúdala.

— V „Havlíčku“ (týždenník, vychádza v Prostejove), píše K. Racík „Kapitolky o Slovensku a pro Slovensko“. V čísle z 8. okt. pojednáva o slovenskej belletrii. V tejto stati reflektuje i na našu zprávu o nádejnom belletristickom a illustrovanom časopise. Pán Racík schvaľuje ideu tohoto nádejného časopisu, a usiluje sa theoreticky dokázať jeho oprávnenosť. Díva sa ovšem na túto vec trochu optimisticky a preto jeho dôvody a vývody v praxi sotva sa osvedčia. Silne pochybujeme na pr., že by Morava „solidárně postupovala se slovenským podnikem tohoto druhu“. Zkúsenosti hovoria o inom!

— Dľa výpočtov Pavla Balogha v diele „Národné plemená v Uhorsku“ bolo v krajine na začiatku rokov 90-ich:

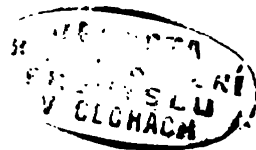
na	veľkých hôrnych majetkov		veľkých majetkov	
maďarských vidiekoch	767 =	1,337,693 kat. jut.	3,841 =	8,586,866 k. j.
„ slovenských	444 =	803,095 „ „	896 =	2,069,882 „
„ rusínskych	233 =	888,330 „ „	218 =	639,365 „
„ rumunských	1,091 =	2,306,960 „ „	980 =	2,179,935 „
„ saských	42 =	152,314 „ „	11 =	41,071 „
„ švábskych	—	—	27 =	95,520 „
„ srbských	—	—	137 =	349,557 „
Spolu	2,577 =	5,578,392 kat. jut.	6,110 =	13,962,193 k. j.

na	stredných majetkov		malých majetkov	
maďarských vidiekoch	10,812 =	2,408,305 k. j.	1,494,268 =	12,522,167 k. j.
„ slovenských	2,073 =	437,257 „	373,519 =	3,295,269 „
„ rusínskych	743 =	155,113 „	127,092 =	1,417,894 „
„ rumunských	2,911 =	666,298 „	632,172 =	7,100,429 „
„ saských	126 =	28,531 „	64,479 =	615,529 „
„ švábskych	297 =	45,601 „	13,408 =	208,033 „
„ srbských	664 =	125,634 „	99,599 =	1,268,027 „
Spolu	17,626 =	3,866,740 k. j.	2,804,537 =	25,427,348 k. j.

Redaktor a vydavateľ Dr. VAVRO ŠROBÁR. — Tlačou Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši.

MILAN HODŽA:

REALISM U NÁS.

V.

(Dokončenie.)

O politike, jakú by realism na Slovensku predpokladal, uverejnil Hlas už celý rad článkov a všetky vyznievaly harmonicky v tú zásadu, že: 1., slovenská politika nesmie tonúť v passivite, že nesmie sa spoliehať na jakýsi obrat vo vysokej politike a že konjunktúry politiky medzinárodnej môžu mať pre nás až hen druhotriedny význam; 2., že my musíme politizovať sami, a síce vo smere demokratickom. Na tomto mieste nebudem sa teda popúšťať do rozboru politických programov, ani nebudem mať na zreteli našu domácu politiku v užšom smysle; dotknem sa len niektorých dôležitých otázok politiky krajinsko-národnostnej.

Náš národný program je dosiaľ natoľko neúplný, že určité je v ňom len jedno: a síce to, že Slováci sme, že Slovákmi sme boli a Slovákmi že zostaneme. A v tomto smysle dá sa prijať axiom, že však načo nám ustanoviť program, lebo veď tento žije beztak každému Slovákovi v srdci. Tu však dovolím si poznamenať, že úlohou politického programu nie je len to, aby sa konštatovalo, čo máme v srdci. Náš národnostne-politický program mal by dať odpoveď na túto otázku: jaké položenie žiadame si my, jako uhorskí občania národnosti slovenskej v našom štáte a v našej ríši.

Na prvý pohľad zdalo by sa, že je táto otázka nesmierne jednoduchá, ba snáď naívna, lebo veď to už len vieme, že chceme tak po stránke politickej ako i v ohľade národnostnom naprostú rovnoprávnosť a rovnocennosť. Ale táto rovnoprávnosť je len heslo. Už Daxner bol presvedčený o tom, že sa národnostná rovnoprávnosť za našich krajinských pomerov prakticky previesť nedá. Celé územie krajiny popretkávané je národnosťami tak husto, že by posledná konsekvencia národnostnej rovnoprávnosti požadovala dvoj-, trojba i štvorjazyčnosť takmer na celom krajinskom území. Daxner preto považoval rovnoprávnosť len ako zásadu, ktorá by bola smero-

dajnou nie na toľko v politike jazykovej a praktickej, ale ktorá by mala byť rukovoditeľkou vo všeobecnej vládnej národnostnej politike. Praktickú konsekvenciu národnej rovnoprávnosti videl Daxner v teritoriálnom upravení národnostnej praxi.

* * *

Naše politické pomery utvorily sa od tridsiatich rokov tak, že dnes hľadíme na bývalé politické programy už len ako na interessantné pamiatky politických dejín. S takým programom, jaký mohol zastupovať ešte Miletič a Popp, na ktorom by sa zračily určité obrysy ašpirácií národnostných, dnes praktický politik pred našu verejnosť predstúpiť nemôže. Nemyslím snáď preto, že by sa osobne stal nemožným na politickom bojišti — bývajú programy ešte revolučnejšie. Ani taktickým ohľadom nepripisujem toľkej váhy, že by sa k vôli nim zásada smela zapreť. Príčina väzí ďaleko hlbšie, v podstate samej veci.

Maďarizačná politika bola a je v Uhorsku od konca 18. storočia, — to jest od tej doby, od kedy uhorské stavy a rády zahájily ťaženie proti následkom jozefinismu, proti ktorým nevidely inej odpomoci, ako národný maďarský štát. Tie boje národnostné však, ktoré bolo Slovákom viesť až do doby ústavnej, musely byť docela iného rázu, než tie, pred ktorými stojíme teraz my. A to z tej príčiny, že prekážky nášho národného vývinu sú teraz nepomerne rozmanitejšie a složitejšie, než boly ešte na príklad v rokoch 60-ych. Vtedy ešte nekomplikovala sa otázka národnostná s ašpiráciami hospodárskymi a sociálnymi v takej miere, v jakej komplikuje sa dnes. Rozdiel medzi hospodárskymi a sociálnymi silami na našej a na protivnej strane nebol pred 30—40 rokmi tak hlboký, jaký je dnes. Od tej doby, čo sme my náš národnostný spor koncom rokov 60-ych a začiatkom rokov 70-ych prehrali, nastavala nám vládnuca strana nové a nové kontingenty obrovských prekážok; alebo aspoň zúmyslne — prirodzene — nevykonala ničoho, aby nám zmizly tie politické prekážky, ktoré nastaval nám beh času a rastúce ašpirácie obyvateľstva. Keby sme my na príklad neboli zaostali v pokroku hospodárskom, dozaista by sme dnes už snadnejšie mohli podniknúť výbojnú národnostnú politiku.

Z týchto príčin dá sa dnes konštatovať bez narušenia piety voči našim otcom to, že čo bolo v ích národne-politickom programe vzácneho a dôkladného, to dnes že je nedostatočné, a síce nie len v politike krajinskej, na jejž kommentovanie sa tu obmedzujeme.

Dnešné naše položenie dá sa pochopiť snadno každému, kto nie je nacionalistom v starom smysle slova, jako sa tomu rozumelo za dávnych čias. Ten nacionalismus, ktorý od 30 rokov nepokročil, nemôže nám udávať praktického smeru dnes. My jasne musíme sa dívať na to, čo nás v prvom rade hatí na národnom postupe po stránke politickej.

Nie len na našej strane sú hospodárske a sociálne ašpirácie; sú ony i na strane vládnucej, a síce ďaleko nebezpečnejšie než naše. Nebezpečnejšie hovorím preto, lebo naše sú prirodzené. Náš ľud pracuje, práca jeho zostáva bez dostatočnej odmeny; finančné nároky na vačky robotného človeka dosiahly výšku abnormálnu. Na protivnej strane ináč. Vládnuca strana skladá sa dnes zo živlov takých, ktoré daly sa na dráhu politickú jedine z tej príčiny, lebo ích existencia závisí od toho, či majú politickú moc alebo nie. To je už len zrejmé, že nepracujúca gentry, štréberské úradníctvo žije v Uhorsku len do tých čias, kým má politickú moc. A tak, ako je nemravná hospodárska ašpirácia tej gentry, ktorá svoje sedenia prelumpovala a žije teraz i chce žiť na účet ľudu: zrovna tak nemravná môže len byť i jej politika. V plutokracii našla táto vrstva uhorských „vyšších tisícov" zainteressovaného spojenca. Gustáv Bekšič, najkompetentnejší interpret maďarsko-národnej politiky, vyslovil to docela úprimne, že sú existenčné záujmy vládnucej vrstvy a zájmy maďarsko-národnej politiky totožné.

Máme-li raz dôkladne objasnenú situáciu, snadno bude potom ukázať, jaký smer musí nastúpiť naša národnostná politika. Lebo veď to už len je zrejmé, že politika, ktorá chce dosiahnuť úspechov, musí počítať s tým, v čom je protivníkova sila, — musí mať pred sebou praktické, všestranné ale dosažiteľné ciele, slovom: musí byť reálna.

Ľubovoľnou úpravou volebného práva a plenipotenciou úradníctva podporovaná plutokracia môže mať v nás seriózneho nebezpečného protivníka len v tom páde, napadneme-li ju v životných podmienkach. Prichodí teda emancipovať ľud z nadvlády hospodárskej, ktorá potrvá našim protivníkom do tých čias, kým sa my hospodársky nezorganizujeme. A súčasne prichodí nám vykoreniť z ľudu tú otrockú poníženosť a ten životný názor, ktorý nášmu ľudu už-už prešiel do krve a ktorý javí sa v tom, že priemerný Slovák považuje sa za niečosi inferiórneho, za čosi druhotriedneho a lichejšieho než ten protivník. Konkrétne rečeno: politická výchova ľudu vo smere demokratickom zdá sa mi z ohľadu politického

jediným prostriedkom, ktorý by nám ukázal východište zo stiesnenej politickej situácie.

No, nechcel bych, aby som bol zle porozumený, keď hovorím len o príprave dľa receptu demokratického. I tá politika, ktorú budeme prevádzať, keď si vybojujeme vstup do politickej verejnosti, môže mať len náter demokratický (ako protiva aristokratismu) a pokrokový (ako protiva aristokratickej ztrnulosti a konservatismu v otázkach politických).

Jako ale — pýtate sa — a čo že so zásadou národnou? Či tej máme dať v demokracii utonúť?

Dľa mojej mienky poskytuje nám uhorská ústava s jej demokratickou osnovou dosť garancie na to, aby sme my svoju národnosť i v tomto rámci uviedli v náležitú platnosť. Hovorím: uhorská ústava, z nejž nasledujú demokratické konsekvencie. Tá okolnosť, že sa sobecká politika vládnucej strany položila v priek základným zásadám našej ústavy, nemôže nám byť pohnútkou k tomu, aby sme krajinskú ústavu i my ignorovali. Naša sila je v nepodvratnej zákonitosti a v tom, že nemáme ani jednej krajinsko-politickej ašpirácie, jejž korene by nevyrastaly z pevnej ústavnej pôdy. Kardinálnym bodom našeho politického programu budiž teda neskonalá úcta k ústave. A tým rozhodnejšie zaujmime sa o ňu, že naša ústava potrebuje ochranu proti celému tomu vandálskemu ťaženiu, ktoré terajší aktívni politikovia menujú maďarsko-národnou politikou. Na takýto spôsob sme teda my a ústava na seba vzájomne odkázaní; my z nej čerpáme politickú silu, ona čaká v nás podpory a piliere a čaká od nás restitutio in integrum.

Z lona terajšej smerodajnej politickej strany a z lona terajších strán opposičných nevyšlo ešte ani jedneho pokusu v tom smere, aby sa naša ústava prinavrátila svojej pôvodnej missii, ba čo aspoň svojej pôvodnej forme. Bombasty opposície v obrane ústavnosti voči Tisovským „narušeniam formy“ vzbudzujú u nás úsmev sútrpnosti a taktika vládnej strany, to my vieme a cítime, je len jednou fázou v činnosti, namerenej ta, aby frivolná hra s ústavou dosiahla vrcholu a vedúcej ta, aby sa na vládnucej strane splnilo politické tragikum. O jeden dôvod viac za to stanovisko, že uhorská ústava čaká v nás poctivých ošetrovateľov.

V kapitolke o politickom realisme a o krajinskej politike s ohľadom na otázku národnostnú toto je asi hlavná vodčia myšlienka, ktorú dľa mojej mienky treba bolo už raz otvorene vyniesť na pretras. Praktický politik stiahne si z nej konsekvencie

na všetky politické úkoly, jestli uváži, že z našej krajinskej ústavy vyplýva: 1. politická samospráva obcí a stolíc, 2. fakultatívne že je tu široké pole na pracovanie za národnosť a za materinskú reč, — a keď uváži to, že naša ústava spôsobná je na to, aby sa mohla vyvinovať evolúciou vo smere demokratickom, ktorý by potom zase určil smer a postup v otázkach hospodársko-sociálnych a kultúrnych.

K vôli tomu, aby vyhnul som nedorozumeniam, poznamenám ešte len toľko, že v súkromných rozhovoroch mal som príležitosť poznať o tejto istej veci náhľady tých politikov, ktorí stoja teraz na čele hnutia rumunského a srbského a že ma poznanie ich náhľadov, aspoň čo sa týka základnej idey a podstaty, v mojom smýšľaní upevnilo.

L. N. TOLSTOJ:

„SPAMÄTAJTE SA!“

Štúdia z príležitosti rusko-japonskej vojny.

Preložil A. Škarvan.

„Totoť jest ta vaše hodina a moc temnosti.“ (Lukáš, hl. XXII. v. 53.)

(Dokončenie.)

VIII.

Nekonaj to, čo zavrhuje tvoje svedomie a nehovor to, čo nesúhlasí s pravdou. Zachovávaj toto najhlavnejšie, teda splníš všetku úlohu života svojho...

Nik nemôže násilniť tvoju vôľu, žiaden zlodej ani zbojník jej nič nemôžu urobiť; neželaj si nič nerozumného, želaj spoločné blaho, nie osobné, ako to väčšina ľudí robí. Úloha života nezáleží v tom, aby si bol na strane väčšiny, lež v tom, aby si nepatril do radov bláznov...

Pamätaj, že jest Boh, ktorý chce nie pochvaly a slávy ľudskej od ľudí, ktorí sú podľa jeho podoby stvorení, ale chce, aby riadiac sa podľa daného im rozumenia, skutkami svojími ponášali sa naň. Veď je smokovica verná svojmu účelu, a pes a včela tiež. A človek nemal by vyplniť svoje povolanie? Ale, žiaľbohu, veľké sväté pravdy tieto blädnú v pamäti tvojej: márnivosť povšedného života, vojna, nerozumný strach, nemoc ducha a zkvitnutie k otroctvu zahlúšajú ích...

Ratolesť od svojho konára odrezaná, týmto samým odlúčila sa i od celého stromu. Človek v nesváre s druhým človekom odlučuje sa od celého človečenstva. Ratolesť však býva odrezaná cudzou

rukou, človek ale sám odcudzuje sa od blížneho svojho svojou nenávisťou a zlobou, pravda, bez toho, žeby vedel, že týmto samým odcudzuje sa i od celého človečenstva. Ale božstvo, privolávajúce ľudí, ako bratov, k spoločnému životu, obdarilo ích svobodou po nesváre znova smieriť sa medzi sebou. *Marcus Aurelius.*

Osveta je východ človekov z jeho, skrz neho samého podporovaného chlapectva. *Chlapectvo* záleží v jeho nespôsobnosti užívať svoj rozum bez cudzej pomoci. *On sám ale podporuje toto chlapectvo v sebe* vtedy, keď príčina jeho spočíva nie v nedostatku rozumu, lež v nedostatku odhodlanosti a zmužilosti užívať ho bez pomoci iného. Sapere aude.

Maj zmužilosť a užívaj vlastný rozum. Toto je zásada osvety. *Kant.*

Treba osvobodiť to náboženstvo, ktoré hlásal Ježiš, od oného náboženstva, predmetom ktorého je Ježiš. A keď dosiahneme stav povedomia, ktorý tvorí základné zrno a počiatok Evanjeliuma, teda musíme sa ho pridŕžať.

Ako mizerné svetielka dedinskej illuminácie alebo malé sviečočky processie hasnú pred veľkým zázrakom svetla slnečného, práve tak zhasnú malicherné, miestne, náhodilé a pochybné zázraky pred zákonom života ducha, pred veľkým javišťom ľudských dejín, ktoré spravuje Boha. *Amiel.*

Uznávam nasledovnú thésu za takú, ktorá nepotrebuje žiadnych dôkazov: všetko, čo človek mieni konať Bohu ľúbeho, okrem dobrého života, je len náboženský blud a povera. *Kant.*

Vlastne niet len jeden prostriedok úcty vzdávania Bohu, a síce — plnenie svojej povinnosti a chovanie sa zodpovedajúce zákonom rozumu. *Lichtenberg.*

Nuž ale, aby odstránili sme to zlo, následkom ktorého trpíme, — povedia ľudia, ktorí sú uchvátení všeliakým svetským zaneprázdnením, — k tomu nestačí niekoľko ľudí, lež je potrebné, aby sa všetci ľudia spamätali a spamätajúc sa, aby rovnako shliadali účel svojho života v plnení vôle Božej a slúžení blížnym.

Či je to možné?

Nie len je možné, — odpovedám ja, — lež nemožno je, aby tomu tak nebolo.

Ľudia musia sa spamätať, t. j. musí si každý človek predostreť otázku, kto je a načo žije, poneváč človek, súc rozumné stvorenie, musí vedieť, načo žije, i vždy predostieral si túto otázku a vždy podľa stupňa svojho vyvinutia odpovedal na ňu náboženským učením. Za našej doby je ale vnútorná protimluva, v ktorej sa nachádzajú ľudia, tak veliká, že ona so zvláštnou nástojčivosťou vyvoláva túto otázku a požaduje na ňu odpoveď. A ľudia našej doby nemôžu na túto otázku odpovedať inakšie, než priznaním v živote zákona

lásky k bližným a slúžením jim, poneváč toto je jediná rozumná odpoveď pre náš vek dotyčne smysla ľudského života, a odpoveď táto bola pred 1900. rokmi vyjadrená v kresťanskom náboženstve a je i známa ohromnej väčšine celého ľudstva.

Odpoveď táto žije v úkryte povedomia všetkých ľudí kresťanského sveta našej doby, len že zjavne nepreukazuje sa a neslúži vodítkom nášho života, a síce len preto, poneváč ľudia, ktorí požívajú najväčšiu autoritu, tak zvaní učenci, nachodiac sa v hroznom zablúdení dotyčne toho, že náboženstvo je dočasný stupeň vývinu ľudského, teraz už vyžitý, a že ľudia môžu žiť i bez náboženstva, suggerujú tento blud i počínajúcim sa vzdelávať ľuďom z ľudu; z druhej strany preto, poneváč ľudia, ktorí majú moc, vedome a často i nevedome (poneváč sami nachodia sa v blude dotyčne toho, že cirkevná viera je kresťanské náboženstvo) hľadia podporovať a vyvolávať v ľude surové povery, ktoré vydávané sú za kresťanské náboženstvo.

Len by tieto dva klamy boly zničené, nuž pravé to náboženstvo, ktoré v úkryte už žije v ľuďoch našej doby, vystúpilo by na verejnosť a stalo by sa záväzným.

Aby sa toto uskutočnilo, je zapotreby, aby z jednej strany učení ľudia pochopili, že zásada o bratstve všetkých ľudí a pravidlo o činení druhým toho, čoho sebe chceš, nenie náhodilé, jedno z mnohých ľudských rozumkárství, ktoré môže byť podrobeno nejakým iným kombináciam, lež že je to nepochybná, vyše všetkých iných kombinácií stojaca zásada, vyplývajúca z nezmeniteľného pomeru človeka k nekonečnosti, k Bohu, že ona je náboženstvo, a preto je aj vždy záväzné.

Z druhej strany je zapotreby, aby tí ľudia, ktorí vedome i nevedome pod rúškou kresťanstva hlásajú všeliaké povery, aby pochopili, že všetky tie dogmy, sviatosti, obrady, ktoré oni podporujú a hlásajú, nie len sú veci ľahostajné, ako si to oni myslia, lež nanajvýš škodlivé tým, že zahaľujú pred ľuďmi tú jedinú náboženskú pravdu, ktorá vyjadruje sa v plnení vôle Božej, bratstva ľudí, v slúžení ľuďom, a že pravidlo, aby si činil iným to, čo chceš, aby iní tebe činili, nie je jeden z predpisov kresťanského náboženstva, lež je celé praktické náboženstvo samé, ako je to i povedané v Evanjeliume.

Aby si ľudia našej doby rovnako predostreli otázku o smysle života a aby rovnako odpovedali na ňu, je len zapotreby, aby tí ľudia, ktorí považujú sa za osvietených, prestali smýšľať a suggerovať iným pokoleniam, že náboženstvo je atavismus, ostatok pre-

došlého divokého stavu, a že k dobrému životu ľudí stačí šíriť medzi nimi vzdelanosť, totiž, všakové rozličné známosti, ktoré dajako len privedú ľudí k spravedlivosti a mravnému životu: lež treba im pochopiť, že k dobrému životu ľudí nevyhnutné je náboženstvo, a žije už v povedomí ľudskom; ľudia ale, ktorí úmyselne alebo neúmyselne ohlupujú ľud cirkevnými poverami, musia prestať robiť to a musia uznať, že dôležitým a záväzným v kresťanstve nenie krst, prijímanie, vyznávanie dogmov a t. pod., lež jedine láska k Bohu a blížnemu a plnenie prikázania, aby sme činili druhým, čo chceme aby nám iní činili, že v tomto je zákon i proroci.

Keby toto len pochopili lžikresťani, ako aj ľudia vedy, a keby hlásali deťom a neučeným ľuďom tieto jednoduché, jasné a prepotrebné pravdy, tak ako teraz hlásajú svoje komplikované, zmotané a nepotrebné zásady, všetci ľudia rovnako ponímali by smyseľ svojho života a priznávali by jedny a tie isté vyplývajúce z neho povinnosti.

IX.

List roľníka, ktorý odoprel vojenskú službu.

15. októbra roku 1895 bol som povolaný k odbývaniu vojenskej povinnosti. Keď prišiel na mňa rad ťahať lós, povedal som, že lós ťahať nebudem. Úradníci sa podívali na mňa, potom prehovorili medzi sebou a opýtali sa ma, prečo nechcem ťahať.

Ja som odpovedal, že preto, poneváč nebudem ani prisahať ani zbraň nosiť.

Oni povedali, že to príde potom, lós ale že musím ťahať.

Zase som odoprel. Na to prikázali rychtárovi vytiahnuť lós za mňa. Rychtár vytiahol; číslo bolo 684. Zapísali ho.

Vošiel vojenský náčelník, zavolal ma do kancellárie, a spýtal sa ma: kto že ťa všetkému tomu naučil, že nechceš prisahať?

Ja som odpovedal: Sám som sa naučil tým, že čítal som Evanjelia.

On povedal: Neverím, že by si ty sám takto pochopil Evanjelia, veď je v ních všetko nesrozumiteľné; ak dakto chce ím porozumeť, musí mnoho študovať.

Na toto som povedal, že Kristus neučil múdrosti, poneváč i najjednoduchejší, neučení ľudia rozumeli jeho učeniu.

Tu náčelník povedal vojakovi, aby ma odviedol na komando. Šli sme s vojakom do kuchyne, obedovali sme tam.

Po obede sa ma počali vyptávať, prečo som neprisahal?

Povedal som ím: Preto, poneváč je v Evanjeliume povedano i „Vôbec neprisahajte."

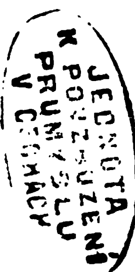
Oni sa zadivili; potom sa ma spýtali: či naozaj je to v Evanjeliume? Nože nám ukáž.

Vyhľadal som text, prečítal som im ho, oni poslúchali.

— Hoc je v Evanjeliume tak, predsa treba prisahať, ináčej umučia človeka.

Ja som ím povedal na to: Kto utratí vezdajší život, ten obsiahne život večný...

20. ma postavili do radu s druhými mladými vojakmi a prečítali nám vojenské regule. Ja som povedal, že nič takého robiť nebudem. Spýtali sa ma: prečo?

Povedal som: Preto, poneváč som kresťan, preto nebudem ani zbraň nosiť, ani sa brániť od nepriateľov, poneváč Kristus prikazuje milovať i nepriateľov.

Oni povedali: A či ty si len jediný kresťan? Veď sme my všetci kresťania.

Ja som ím povedal: O druhých nič neviem, o sebe ale viem, že Kristus káže mi to robiť, čo robím.

Vojenský náčelník povedal: Jestli nebudeš konať cvičenie, dám ti zhniť v arrešte.

Na to som odpovedal: Robte so mnou, čo chcete, ale slúžiť nebudem...

Dnes ma ohliadala komissia. Generál povedal k dôstojníkom: „Čo za presvedčenie má tento holobrádok, že sa spiera slúžiť? Milliony ľudí slúžia, len on samotný sa spiera; vyťať by ho bolo treba prútami, veď by on upustil od svojho presvedčenia..."

' Oľchovíka odpravili na Amur. Na parolodi sa všetci chystali k večeri Páne, len on nie. Vojaci sa ho pýtali prečo. On im vysvetlil. Do rozhovoru sa zamiešal vojak Cyril Sereda. On roztvoril Evanjelia a počal čítať 5. hlavu u Matúša. Keď prečítal, počal hovoriť: Hľa Kristus zakazuje prísahu, súdy a vojnu, ale u nás sa to všetko deje a považuje za vec zákonitú. Vedľa neho stáli do hŕby shrnutí vojaci i zbadali, že Sereda nemá kríža na hrdle. Spýtali sa ho: A kde je tvoj kríž?

On im povedal: Preto, bo milujem Krista, teda ani nemôžem nosiť nástroj, na ktorom bol Kristus ukrižovaný.

Potom vošli dvaja frajtri, počali besedovať so Seredom. Povedali mu: Prečo že si ty bol pri večeri Páne ešte nedávno, a teraz sňal si si kríž?

On povedal takto: Preto, poneváč vtedy som bol slepý, nevidel som svetlo, teraz ale počal som čítať Evanjelia i zvedel som, že všetko toto netreba robiť kresťanovi.

Zase sa ho spýtali: teda ani ty nebudeš slúžiť, práve tak ako Oľchovík?

Povedal, že nebude.

Spýtali sa ho: Prečo?

On povedal: Poneváč som kresťan, kresťania ale nemajú sa ozbrojovať proti ľuďom.

Seredu arreštovali a spolu s Oľchovíkom poslali do vyhnanstva do Jakutského kraja, kde sa posaváď nachodí.

Z knižky *„Listy P. Oľchovíka."*
Vydanie „Pouč. čít."

Roku 1894 27. januára zomrel v nemocnici Voronežského žalára na zapálenie pľúc istý Drožžin, bývalý dedinský učiteľ. Jeho telo bolo hodené do hrobu na arreštantskom cintoríne, ako hádžu telá všetkých previnilcov, ktorí umierajú v žalári. Toto ale bol jeden z najsvätejších, najčistejších a najpravdivejších ľudí, akí vôbec nachodia sa v živote.

On bol v auguste roku 1891 povolaný k odbývaniu vojenskej povinnosti; považujúc ale všetkých ľudí za bratov a považujúc vražedlníctvo a násilie nad ľuďmi za najväčší hriech, odporný svedomiu a vôli božej, odoprel byť vojakmi a nosiť zbraň. A práve tak, považujúc za hriech oddávanie svojej vôle do moci druhých ľudí, ktorí vždy môžu požadovať od človeka špatné skutky, zriekol sa i od prísahy. Ľudia, život ktorých spočíva na násiliach a vražedlníctve, zatvorili ho zprvu na jeden rok do samoväzby v Charkove, potom ale previedli ho do Voronežského disciplinárneho bataillonu, kde ho behom 15 mesiacov mučili zimou, hladom a samoväzbou. Konečne, keď následkom neprestajného trápenia a všeliakého nedostatku onemocnel na suchoty a bol uznaný za nesúceho k vojenskej službe, bolo ustálené posadiť ho do obecného žalára, kde mal ešte 9 mesiacov stráviť vo väzení. Keď ho ale prevážali z bataillonu do žalára za silno mrazivého dňa, z nedbanlivosti viezli ho bez teplej odeve; dlho stáli s ním na ulici pred policajnou budovou a preto prechladili ho tak, že dostal zapálenie pľúc, následkom čoho o 22 dní zomrel.

Dňom pred smrťou povedal Drožžin lekárovi: „Hoc nežil som dlho, ale zomieram s povedomím, že konal som dľa svojho presvedčenia, v súhlase s mojím svedomím. Rozumie sa, že o tomto lepšie môžu súdiť iní. Dosť možno... ale nie, myslím, že mám pravdu,“ riekol určite.

Z knihy *„Žizň i smerť Drožžina.“*
Vydanie „Svobodnavo Slova.“

Oblečte se v celé odění Boží, aby ste mohli státi proti útokům ďábelským. Neboť není bojování naše proti tělu a krvi, ale proti knížatstvu, proti mocnostem, proti světa pánům temnosti věku tohoto, proti duchovním zlostem vysoko.

A protož vezměte celé odění Boží, abyste mohli odolati v den zlý, a všecko vykonajíce, státi.

Stůjtež tedy, majíce podpásaná bedra svá pravdou, a oblečeni jsouce v pancíř spravedlnosti. *Epištola Pavla k Efezským.*

Čo ale robiť teraz, hneď, — povedia mi, — teraz u nás v Rusku v tú chvíľu, keď nepriatelia už napadli nás, vraždia našich, vyhrážajú nám, — čo má robiť ruský vojak, dôstojník, generál, cár, súkromný človek? Azdaj ponechať nepriateľom, nech pustošia náš majetok, nech zaberajú tvorbu našej práce, nech zaberajú zajatcov, nech vraždia našich? Čo robiť teraz, keď vojna sa už započala?

Nuž ale prv, než by sa vojna bola začala, bárskto ju začal, — musí si odpovedať každý spamätavší sa človek: — prv než všetko ostatné, začal sa môj život. A dielo môjho života nemá nič spoločného s priznaním práva na Port-Artur Číňanov, Japoncov alebo Rusov. Dielo môjho života záleží v tom, aby som plnil vôľu Toho, ktorý poslal ma do tohoto života. Vôľa táto ale mi je známa. Ona spočíva v tom, aby som miloval blížneho, aby som mu slúžil. Prečo že, poslúchajúc časné, náhodilé príkazy, nerozumné a ukrutné, prečo odstupujem od známeho mi, večného a nezmeniteľného zákona celého života môjho? Jestli je Boh, to nespýta sa ma, keď zomrem (čo môže sa stať v každom okamihu), či obránil som Junampo s jeho skladami dreva, alebo Port-Artur, alebo trebárs onen komplex, ktorý menuje sa ruským štátom, čo mi On neporučil, lež spýta sa ma, čo urobil som s tým životom, ktorý mi sveril, či vynaložil som ho na to, k čomu bol určený a pod podmienkou čoho mi bol sverený? Splnil-li som zákon Jeho?

Tak že na otázku, čo robiť teraz, keď vojna je už začatá, ja, ako človek ponímajúci svoj úkol, bárs aké by som zastával postavenie, nemôžem dať inej odpovede, len tú, že pri všetkých okolnosťach, — všetko jedno, či začala sa vojna, či nie, či zabití sú tisíce Japoncov alebo Rusov, zaujatý-li je Port-Artur, ba i Petrohrad a Moskva, — ja nemôžem jednať ináčej než tak, ako to odo mňa požaduje Boh, a preto, ako človek, nemôžem ani priamo, ani nepriamo, ani príkazmi, ani pomocou, ani povzbudzovaním k nej, účasť brať vo vojne, nemôžem to robiť, nechcem, ani nebudem. Čo z toho bude hneď teraz alebo neskoršie, keď prestanem konať to, čo sa protiví vôli Božej, neviem, ani nemôžem vedieť, avšak verím, že plnenie vôle Božej nemôže ma priviesť len k dobrému, a síce tak pre mňa ako i pre všetkých ľudí.

Vy hovoríte s hrôzou o tom, čo by sa stalo, keby sme my Rusi, teraz hneď prestali bojovať a ustúpili by sme Japoncom všetko to, čo požadujú od nás.

Jestli je však pravda, že spasenie človečenstva od zverstva, od samozničenia je len v jednej veci: v ustálení v ľuďoch pravého náboženstva, ktoré požaduje lásku k blížnemu a slúženie mu (o čom nedá sa pochybovať), teda každá vojna, každá hodina vojny a moje účastenstvo v nej, len tým väčšmi obťažuje a vzdiaľuje uskutočnenie tohoto jediného možného spasenia. Tak že i z vášho klátivého stanoviska — určovania skutkov podľa domnelých ich následkov, i vtedy bolo by ustúpenie Japoncom skrz Rusov všetkého toho, čo

oni požadujú od nás, okrem toho nepochybného blaha, že prestalo by pustošenie, prestala by vojna, bolo by také ustúpenie priblížením sa k jedinému prostriedku spasenia človečenstva od jeho záhuby. Pokračovanie ale vojny, akokoľvek by sa táto skončila, bolo by vzdialením sa od jediného prostriedku spasenia.

Avšak, jestli je to i pravda, hovoria na to, to koniec urobiť vojnám dá sa len vtedy, keď všetci ľudia alebo väčšina ich zrieknu sa účastenstva v nich. Zrieknutie sa ale jednoho človeka, nech je on cár alebo obecný vojak, bez všetkého osohu pre kohokoľvek len daromne zahubí mu život. Nech by sa teraz ruský cár zriekol vojny, nuž zrútili by ho z prestola, dosť možno, že by ho i zavraždili, aby sa ho zbavili; nech by sa obyčajný človek zriekol vojenskej služby, vstrčia ho do disciplinárneho bataillonu a môž byť i zastrelia ho. Na čo teda daromne hubiť svoj život, keď človek môže byť osožným spoločenstvu? — obyčajne hovoria ľudia, nemysliaci o úkole svojho života a preto nechápajúci ho.

Človek ale, ktorý ponímа úkol svojho života, totiž človek náboženský, hovorí inakšie. Taký človek spravuje sa v svojom živote nie domnelými následkami svojich skutkov, lež vedomím svojho úkola v živote. Fabrický robotník ide na fabriku a koná tam predpísanú mu prácu, bez toho žeby sa zamýšľal nad tým, aké budú následky jeho práce. Práve tak koná i vojak, keď plní vôľu predstavenstva. To isté robí i náboženský človek, keď koná to dielo, ktoré mu je predpísané Bohom, totiž on nerozumuje nad tým, čo za následok bude mať jeho práca. Preto pre náboženského človeka niet otázky o tom, mnoho-li, málo-li ľudí koná tak, ako on koná, a čo sa môže s ním stať, jestli vykoná to, čo má vykonať. On vie, že okrem života a smrti nič nebude, a že život a smrť sú v rukách Boha, ktorému sa podrobuje.

Náboženský človek koná tak a nie ináč nie preto, žeby chcel konať tak, alebo žeby to bolo výhodné preň alebo pre druhých ľudí, lež preto, poneváč veriac, že jeho život je vo vôli Boha, nemôže konať inakšie.

V tomto je zvláštnosť činnosti náboženských ľudí.

Preto i spasenie ľudí od tých nerestí, ktoré si sami zapríčiňujú, príde len v tej miere, v akej budú sa spravovať v svojom živote nie výhodou, nie rozumovaním, lež náboženským povedomím.

X.

. . . Boží ľudia, toto je tá tajuplná soľ, ktorá chráni svet, poneváč veci sveta trvajú len natoľko, nakoľko soľ božská neutráca svoju silu. „Jestliže sůl zmařena bude, čím bude osolena? K ničemuž se nehodí více, než aby byla ven vyvržena a od lidí pošlapána. Kdo má uši k slyšení, ať slyší.“ Čo sa nás dotýka, to sme prenasledovaní, keď Boh dáva pokušiteľovi moc, aby nás prenasledoval, keď ale Boh nechce vystaviť nás utrpeniu, to požívame zázračný pokoj ešte len i uprostred sveta tohoto, ktorý nás nenávidí, a my spoliehame sa na ochranu toho, kto povedal: „Majte poshovenie, ja som pokoril svet.“

Ešte Celsius hovorí, „že je nemožno, aby všetci obyvatelia Asie, Europy a Lévie, tak Gréci ako Barbári podrobili sa jednomu a tomu istému zákonu. Tak smýšľať, — hovorí Celsius, — znamená nič nerozumeť.“ My ale povieme, že je to nielen možno, ale že nastane deň, keď sa všetky rozumné tvory sjednotia pod jedným zákonom. Poneváč Slovo alebo Rozum pokoria ich v svoju vlastnú dokonalosť.

Jest nemoce a rany telesné, ktoré nemôže vyliečiť žiadne liečenie; nie tak sa ale vec má s neduhami duše: niet takého zla, ktoré by sa nedalo vyliečiť vyššiemu Rozumu, ktorý jest Boh. *Origines.*

Ja som si vedomý v sebe sily, ktorá časom svojím pretvorí svet. Ona nesocia a netlačí, ale ja cítim, ako ona pozvoľna a neodolateľne pôsobí na mňa.

A vidím, že ma čosi k sebe púta, práve tak ako ja nepovedome pútam iných.

Ja uchvacujem ích, a oni mňa uchvacujú, a cítime snaženie k novej jednote. Spoj sa s centrálnym magnétom, nuž sám sa staneš magnétom; a čím väčšmi sme si vedomí svojho účelu a svojej sily, tým zrejmejšie utvaruje sa nový svet. Stávame sa zákonodárci božského zákona, ktorý dostávame od samého Boha, a ľudské zákony vädnú a zasychajú pred nami.

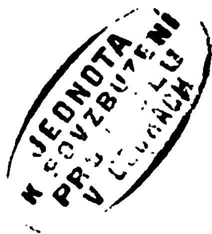
I zpýtal som sa tej sily, ktorá bola vo mne: Kto si?

A ona odpovedala: Som — Láska, panovnica neba, a chcem byť Láskou — panovnicou zeme.

Som najmohutnejšia zo všetkých síl nebeských a prišla som, aby som stvorila štát budúcnosti. *Crosby.*

Možno celkom oprávnene povedať, že prišlo k nám kráľovstvo Božie už vtedy, keď sa niekde verejne zakorenila zásada postupného priechodu cirkevnej viery vo všeobecné rozumné náboženstvo, hoc by úplné uskutočnenie tohoto kráľovstva bolo nekonečne vzdialené od nás, poneváč v tejto zásade, sťa v rastúcom a potom množiacom sa zárodku, obsažené je všetko to, čo musí osvietiť a pokoriť svet. V živote sveta sú tisíce rokov, ako jeden deň. Musíme trpelive pracovať na tomto uskutočnení a očakávať ho. *Kant.*

Keď hovorím ti o Bohu, teda nemysli, že hovorím ti o nejakom predmete, shotovenom zo zlata alebo zo striebra. Ten Boh, o ktorom ti hovorím, on prebýva a ty Ho cítiš v svojej duši. Nosíš Ho v sebe

samom a svojími nečistými úmyslami a hnusnými skutkami poškvrňuješ jeho obraz v svojej duši. Pred modlou zlatou, ktorú ctíš za Boha, sa varuješ vykonať dačo neslušného, pred Bohom ale, ktorý v tele samom všetko vidí a počuje, ani len nezapýriš sa, keď poddávaš sa svojím hnusným myšlienkam a skutkom.

Len by sme ustavične pamätali, že Boh v nás je svedkom všetkého, čo konáme a myslíme, to prestali by sme hrešiť a Boh by neodlúčno prebýval v nás. Nože spomínajme Boha, premýšľajme a besedujme o ňom čím častejšie. *Epiktet.*

Čo ale máme robiť s nepriateľmi, ktorí nás napádajú? Milujte vašich nepriateľov, nuž nebudete mať nepriateľa, je rečeno v Učení Dvanástich Apoštolov.* A odpoveď táto — nie sú len slová, ako sa to môže zdať ľuďom, zvyklým si myslieť, že predpísanie lásky k nepriateľom je len akoby podobenstvo a znamená čosi iného, nie to, čo je v ňom povedané. Odpoveď táto je poukázanie na veľmi jasnú a určitú činnosť a jej následky.

Milovať nepriateľov, Japoncov, Číňanov, oných žltých ľudí, oproti ktorým zblúdilí ľudia teraz snažia sa vzbudiť v nás nenávisť, milovať ich — neznamená vraždiť ich k vôli tomu, aby sme ich otravovali opiumom, ako to robili Angličani, neznamená vraždiť ich k vôli tomu, aby sme im odoberali ich pozemky, ako to robili Francúzi, Rusi, Nemci, neznamená zakopávať ich za živa do zeme z pokuty za poškodenie železnice, neznamená sväzúvať ich za vrkoče a topiť v Amure, ako to robili Rusi.

„Učedlník neprevyšuje učiteľa... Je dosť pre učedlníka, aby bol, ako učiteľ jeho."

Milovať žltých ľudí, ktorých nazývame nepriateľmi, neznamená vštepovať im pod menom kresťanstva ohavné povery o prvom páde, o vykúpení, vzkriesení a t. pod., neznamená učiť ich umeniu klamania a vraždenia ľudí, lež znamená učiť ich spravodlivosti, bezzisknosti, milosrdenstvu, láske, a síce nie slovami, lež príkladom nášho dobrého života.

My ale čo sme robili a robíme s nimi?...

Jestli by sme skutočne milovali nepriateľov, jestli by sme trebárs teraz počali milovať nepriateľov Japoncov, nemali bysme nepriateľov.

Akýmkoľvek podivným sa to zdá byť pre ľudí, ktorí zamestnaní sú plánami, prípravami, diplomatickými špekuláciami, administratívnymi, financovými, hospodárskymi akciami, revolucionálnou, socialistickou

* V slovenskom preklade: „Učenie Dvanástich Apoštolov" v Poučnom čítaní, vyd. Dušana Makovického.

propagandou a rozličnými nepotrebnými známosťami, ktorými mienia zbaviť človečenstvo od jeho neresti, — predsa zbavenie sa ľudí od nerestí vojny, ako i od všetkých tých nerestí, ktoré si ľudia sami zapríčiňujú, nepríde skrz cisárov a kráľov, ktorí budú zakladať alliancie mieru, nepríde skrz tých ľudí, ktorí poshadzujú cisárov a kráľov, alebo obmedzia ich konštitúciami alebo premenia monarchie na respubliky, nie skrz konferencie mieru, nie skrz uskutočnenie socialistických návrhov, nie skrz víťazstvá a porážky na suchej zemi i na mori, nie skrz knihovne, university, nie skrz to prázdne mudrovanie, ktoré teraz menuje sa vedou, lež len jedine skrze to, že bude vždy viac a viac tých jednoduchých ľudí, ktorí podobne duchoborcom, Drožžinovi, Oľchovíkovi v Rusku, nazarénom v Uhorsku, Gontodieru vo Francúzsku, Terveyovi v Hollandsku a iným, — tým že postavia si za cieľ nie zovňajšie zmeny života, lež čím akurátnejšie vyplnenie vôle Toho, ktorý poslal ich do života, na plnenie toto vynaložia všetky svoje sily. Jedine títo ľudia, tým že budú uskutočňovať kráľovstvo Božie v sebe, v svojej duši, jedine títo ľudia ustanovia, neženúc sa bezprostredne k tomuto cieľu, ono zovňajšie kráľovstvo Božie, po ktorom túži každá duša ľudská.

Spasenie nastúpi jedine touto jedinou, a žiadnou inou cestou. Preto to, čo sa teraz deje, jednak skrz tých, ktorí panujúc nad ľuďmi, suggerujú im náboženské a vlastenecké povery, povzbudzujú ich k exklusívnosti, nenávisti a vražedlníctvu, alebo skrz tých, ktorí cieľom pozbavenia ľudí od podmanenia a potlačenia, vyzývajú ich k násilníckym zovňajším prevratom alebo si myslia, že keď ľudia zadovážia si veľmi mnoho náhodilých, zväčša nepotrebných známostí, nuž týmto sami sebou privedení budú k dobrému životu, — všetko toto odvracia len pozornosť ľudí od toho, čo jediné potrebujú a týmto vzdiaľuje ich od možnosti spasenia.

Zlo, následkom ktorého sa mučia ľudia kresťanského sveta, spočíva v tom, že dočasne pozbavili sa náboženstva.

Jedni ľudia sa presvedčili, že jestvujúce náboženstvo nezodpovedá rozumovému a vedeckému vývinu človečenstva našej doby a rozhodli, že vôbec žiadneho náboženstva netreba, i žijú bez náboženstva a hlásajú nepotrebnosť všakého akékoľvek by ono bolo, náboženstva; druhí zas, pridŕžajúc sa spotvorenej formy kresťanského náboženstva, v akej sa ono teraz hlása, žijú tiež cele tak bez náboženstva, vyznávajúc prázdne, zovňajšie formy, ktoré nemôžu slúžiť za vodítko života ľudského.

Medzitým jest náboženstvo, ktoré zodpovedá požiadavkam našej

doby, ono je známo všetkým ľuďom a v úkryte žije v srdciach ľudí kresťanského sveta. A žeby náboženstvo toto stalo sa zjavným, aby ono stalo sa záväzným pre všetkých ľudí, je len zapotreby, aby učení ľudia, vodcovia zástupov pochopili, že náboženstvo je potrebné ľuďom, že bez náboženstva ľudia nemôžu žiť spravodlive a že to, čo oni menujú vedou, nemôže nahradiť náboženstvo; je zapotreby, aby ľudia, majúci moc a podporujúci starú, prázdnu formu náboženstva, pochopili, že to, čo oni potrebujú a pod náterom náboženstva hlásajú, nie len že nenie náboženstvom, lež hlavnou prekážkou k osvojeniu si pravého náboženstva, ktoré už ľudia poznajú a ktoré jediné môže ích zachrániť od ich nerestí.

Takým spôsobom jediný istý prostriedok spasenia ľudí spočíva len v tom, aby prestali to konať, čo im prekáža osvojiť si pravé náboženstvo, ktoré žije v povedomí ľudskom.

XI.

Věc užasnutí hodná a hrozná děje se v zemi této.

Proroci prorokují lživě, a kněží panují skrze ně, a lid můj miluje to; čeho byste pak neučinili naposledy?

Jeremiáš (V. 30, 31.)

Oslepil oči jejich, a zatvrdil srdce jejich, aby očima neviděli, a srdcem nerozuměli, a neobrátili se, abych jich neuzdravil.

U Jána (XII. 40.)

I tá najkrajšia zbraň je predsa len zbraň nepožehnaná. Preto sa rozumný človek nespolieha na ňu. On nadovšetko váži si pokoj. On víťazí, ale sa neraduje. Radovať sa víťazstvu, znamená radovať sa vraždeniu ľudí; ten, kto raduje sa vraždeniu ľudí, nemôže dosiahnuť cieľ. *Lao-Tse.*

Jestli by pútnik videl na dajakom vzdialenom ostrove ľudí, domy ktorých boly by ohradené nabitými delami a okolo domov chodila by vo dne v noci stráž, voľky-nevoľky musel by si pomyslieť, že na ostrove bývajú samí zbojníci. Azdaj je nie to isté s europejskými štátmi?

Či že málo vplýva na ľudí náboženstvo, alebo sme snáď ešte tak vzdialení od pravého náboženstva? *Lichtenberg.*

Zakončieval som túto stať, keď došla zpráva o zahynutí šesť sto nevinných ľudských životov pod Port-Arturom. Človek by sa nazdal, že daromné muky a smrť týchto nešťastných, oklamaných, pre nič za nič hroznou smrťou zahynuvších ľudí maly by k rozumu priviesť tých, ktorí boli príčinou tejto záhuby. Nehovorím o Makarovi a druhých dôstojníkoch — všetci títo ľudia dobre vedeli, čo a prečo robia, a dobrovoľne, výhode k vôli, ctižiadosti k vôli, —

prikrývajúc sa očividomou, len preto nekáranou, poneváč všeobecnou lžou vlastenectva, — konali to, čo konali; ja hovorím o tých nešťastných, z celého Ruska posbieraných ľuďoch, ktorých pomocou religiósneho klamu, pod vyhrážkou trestu, odtrhnúc ich od ich čestného, rozumného, osožného, pracovitého, rodinného živobytia, zahnali na druhý kraj sveta, posadili na ukrutnú a ohavnú mordársku mašinu a potrhajúc ich na kusy, utopili spolu s touto hlúpou mašinou v ďalekom mori, bez všakovej potreby, bez akejkoľvek osožnosti tých útrap, námah a smrti, ktorá ich zastihla.

Roku 1830, počas poľskej vojny, skrz Chlopického do Petrohradu vyslatý adjutant Wiležinský, besedujúc s Dibičom, ktorá beseda viedla sa po francúzsky, na Dibičom postavenú podmienku, aby ruské vojsko vstúpilo do Poľska, Wiležinský povedal:

— Pane maršal, ja myslím, že pri takej podmienke je úplne nemožno, aby poľský národ pristal na tento manifest.

— Verte mi, panovník neodstúpi od svojho predsevzatia.

— V takom páde predvídam, že, žiaľbohu, bude vojna, mnoho sa vyleje krve, mnoho padne obetí.

— Neverte to, najviac ak padne z oboch strán 10,000 ľudí, nič viac sa nestane — povedal svojou nemeckou výmluvnosťou Dibič, úplne súc presvedčený, že on spolu s druhým, práve takým nemilosrdným a ako i on ruskému i poľskému životu cudzím človekom, cárom Mikulášom, má plné právo venovať alebo nevenovať smrti tisíce, ba i stá tisíce Rusov a Poliakov.

Ťažko tomu veriť, že to mohlo byť, na toľko je to absurdné a strašné, ale predsa tak bolo: 60 tisíc mužov, živiteľov rodín zahynulo preto, že oni tak chceli. Teraz tiež deje sa to isté.

Aby Japonci neboli vpustení do Mančžurie a vypustení z Korei, bude podľa všeho zapotreby nie 10, lež 50 alebo i viac tisíc obetí. Neviem, hovoria-li slovami Nikolaj II. a Kuropatkin tak, ako hovoril Dibič, že k tomu nebude treba viac než 50 tisíc ľudských životov jedine zo strany Rusov a že nič viac sa nestane, ale myslia si tak, nemôžu si nemyslieť, poneváč dielo, ktoré konajú, hovorí samo za seba: ten neprestajný potok odvážaných teraz v tisícoch na Ďaleký Východ nešťastných, oklamaných ruských sedliakov, toto je tých samých nič viac než 50 tisíc živých Rusov, ktorých Nikolaj Romanov a Alexej Kuropatkin uzniesol, sa zavraždiť a budú vraždiť k vôli tým hlúposťam, zbojstvám a všeliakým ohavnosťam, ktoré tropili v Číne a Korei nemravní, ctibažní ľudia, ktorí teraz spokojne sedia po svojich palácoch a čakajú

na novú slávu a nové gšefty a výhody následkom zavraždenia týchto 50 tisíc nevinných, svojími útrapami a smrťou ničoho nedobývajúcich, nešťastných, oklamaných ruských robotníkov. Pre cudzú krajinu, na ktorú Rusi nemajú žiadneho práva, ktorá bola zbojníckym spôsobom odobratá zákonitým jej majiteľom a ktorá vlastne ani nie je potrebná Rusom, k tomu ešte pre volákesi špinavé gšefty iných špekulantov, ktorí chceli zbohatnúť v Korei na cudzích lesoch, utrácajú sa ohromné milliony peňazí, totiž veľká časť práce celého ruského národa, uvrhnú sa do dlhov budúce pokolenia tohoto národa, odtrhujú sa od práce jeho najlepšie robotné sily a nemilosrdne odovzdávajú sa smrti mnohé tisíce jeho synov. A záhuba týchto nešťastníkov sa už začína. Nie dosť na tom, že vojnu vedú tí, ktorí ju zosnovali, tak darebácky nedbale: všetko je tak nepredvídano, nehotovo, že, ako i poznamenáva jeden časopis, hlavné výhľady na úspech Ruska spočívajú v jeho nevyčerpateľnom materiale ľudí. Na to i počítajú tí, ktorí posielajú na smrť desaťtisíce ruských mužov.

Priamo hovoria: smutné nezdary ruskej flotty na mori musejú byť pomstené na suchu. Po rusky to znamená toľko, že jestli vrchnosti špatne konaly svoju úlohu na mori a svojou nedbalosťou zahubily nie len národné milliony, lež i tisíce ľudských životov, teda nahradíme to tým, že odsúdime k smrti na suchej zemi ešte niekoľko desaťtisícov ľudí.

Sťahujúce kobylky tak prechodia cez rieky, že nižné vrstvy topia sa do tých čias, pokiaľ sa neutvorí z potopených most, po ktorom prejdú vrchné vrstvy. Tak nakladajú teraz i s ruským ľudom.

Hľa, prvá spodná vrstva sa už počala topiť, ukazujúc cestu ostatným tisícom, ktorí práve tak zahynú.

Nuž a var začínajú chápať svoj hriech, svoj priestupok pôvodcovia, rozkazovatelia a huckári tohoto hrozného deju? Naskrze nie. Oni sú úplne presvedčení, že plnili a plnia svoju povinnosť a vystatujú sa svojou činnosťou.

Klábosia o ztrate chrabrého Makarova, ktorý, podľa všeobecnej mienky, vedel veľmi umele vraždiť ľudí, ľútostia nad potopenou znamenitou mašinou, ktorá stála toľké milliony rubľov, radia sa o tom, kde by sa našiel podobný vražedlník, ako chudák zblúdilý Makarov, vymýšľajú nové, ešte účinlivejšie prístroje vražedlníctva, a všetci vinníci tohoto strašného deju, od cára počnúc do posledného novinára, všetci vyzývajú jednohlasne k novým pochabostiam, ukrutnostiam, k sosilneniu zverstva a nenávisti.

„Makarov je nie samojediný v Rusku, každý admirál postavený na jeho miesto pôjde v jeho šľapajoch a bude ďalej snuvať plán a myšlienku čestne v boji zahynuvšieho Makarova", píše „Nov. Vremja".

„Modlime sa vrúcne k Bohu za tých, ktorí obetovali duše svoje za svätý rodný kraj, nepochybujúc ani minútky o tom, že domov náš dá nám nových práve takých zmužilých synov k ďalšej borbe a najde v nich nevyčerpateľnú zásobu síl k dôstojnému zakončeniu diela", píšu „Peterburgskie Viedomosti".

„Zrelá nácia nepríde k inému vývodu z porážky, trebárs pre ňu neslýchanej, než k tomu, že treba pokračovať, rozvíjať a zakončiť borbu. Vzpružme sa s novou silou; vystúpia noví víťazi ducha", píše „Russ". Atď.

A mordárstva a všakové priestupky pokračujú ešte s väčšou vzteklosťou. Nadšenie panuje nad bojovnosťou dobrovoľníkov, ktorí nečakane napadli na 50 svojich bližnych, všetkých ich porezali, alebo zaujali dedinu a vykynožili všetkých jej obyvateľov, alebo obesili, zastrelili v špiónstve obvinených, t. j. v tej samej službe, ktorú považujeme za nevyhnutnú a sami neprestajne konáme. A o takýchto zločinoch oznamuje sa potom slávnostnými telegramy hlavnému ích pôvodcovi cárovi, ktorý posiela požehnanie svojim hrdinským vojakom, aby pokračovali v takých činoch.

Či je nie jasná vec, že jestli je spasenie a východ z tohoto položenia, teda len v tom, čo Kristus hlásal.

Hľadajte kráľovstvo Božie a pradu Jeho (to, ktoré vnútri vás) a všetko ostatné, t. j. všetko to praktické blaho, po ktorom snaží sa človek, samo sebou bude uskutočnené.

Takýto je zákon života: praktické blaho nedosahuje sa vtedy, keď človek ženie sa po tomto praktickom blahu — taká snaha, naopak zväčša vzdiaľuje človeka od toho, čo on hľadá, — lež len vtedy, keď človek, nemysliac na dosiahnutie praktického blaha, snaží sa čím dokonalejšie splniť to, čo pred Bohom, pred Počiatkom a Zákonom svojho života považuje za svoju povinnosť. Len vtedy, a síce mimochodom, dosahuje človek i praktické blaho.

Tak že pravé spasenie ľudí je len jedno: aby každý jediný človek plnil vôľu Boha v sebe, totiž v tej čiastke sveta, ktorá jediná je v jeho moci. V tomto záleží hlavný, jediný úkol každého jediného človeka a toto je súčasne i jediný prostriedok vplývania na druhých ľudí; preto k tomuto, len k tomuto majú smerovať všetky námahy každého človeka.

17. apríla r. 1904.

XII.

Len čo som bol odoslal posledné hárky mojej stati o vojne, keď prišla hrozná zpráva o novom zločine, ktorý spáchali nad ruským národom ľahkomyseľní, svojou mocou omámení ľudia, ktorí prisvojili si právo šafárenia nad ním. Zase vyobliekaní do všeliakých parádnych mundúrov, plazivi a surovi otroci otrokov, všeliakej fajty generáli, chtiac sa vyznamenať alebo poškodiť jeden druhého, alebo zaslúžiť si právo pripojiť k svojim hlupáckym pestrým parádam ešte jednu hviezdičku, cengalko alebo stužtičku, alebo z hlúposti, alebo z nedbalosti, — zase zmárnili títo ničomní, mizerní ľudia v strašných mukách niekoľkých tisíc ctihodných, dobrých, pracovitých robotníkov, ktorí ích živia. A zas tento zločin nie len že neprivedie k pokániu vinníkov tejto záležitosti, lež i počuješ i čítaš jedine o tom, ako by sa dalo čím skôr čím viacej ľudí zmrzačiť a povraždiť a ešte viac rodín ruských i japonských na vnivoč priviesť.

A nie dosť na tom, lež aby prihotovili ľudí k novým takýmto zločinom, vinníci týchto priestupkov nie len nepriznávajú sa v tom, čo je zrejmé pre všetkých, že totiž pre Rusov bolo to i z ích patriotického, vojenského stanoviska hanebnou porážkou, ale hľadia nadišputovať ľahkovernému obecenstvu, že títo, ako hoviadka na jatku, do pasce vovedení nešťastní ruskí robotníci, ktorých bolo niekoľko tisíc zmrzačené a pobité len preto, poneváč jeden generál neporozumel, čo povedal druhý generál, — že prekázali hrdinský skutok tým, keď jedni z nich, ktorí nemohli utiecť, boli pobití, a tí, ktorí utiekli, že ostali živí. Že ale jeden z týchto hrozných, nemravných, ukrutných ľudí, generálmi a admirálmi titulovaných, zatopil množstvo pokojných Japoncov, o tomto rozpisujú sa, ako o velikom hrdinstve, nad ktorým sa majú radovať Rusi. Po všetkých novinách uverejňujú hrozné vyzvanie k vražde:

„Dve tisíc pri Jalu zabitých ruských vojakov spolu s poškodeným „Retvisanom“ a jeho súdruhami, s našimi zahynuvšími mínonoskami, nechže naučia našich križiakov, s akou pohromou sa majú vrhnúť na brehy nízkeho Japonska. Japonsko poslalo svojich vojakov vyciedzať ruskú krv, preto nesmie sa mu dať pardón. Teraz nemožno, teraz nesvobodno byť sentimentálnymi, musíme bojovať, musíme zadávať také ťažké údery, aby rozpomienka na ne mrazive otriasala lstivými srdciami Japoncov. Práve teraz je na čase, aby križiaky naše vyšly do mora, aby na popol obrátily japonské mestá, aby v podobe hrozného nešťastia navštívily pekné japonské brehy.“

„Na stranu s citlivuškárstvom."

A započaté strašné dielo ďalej trvá. Ďalej trvajú zbojstvá, násilenstvá, mordárstva, pokrytectvo, krádež a nadovšetko najstrašnejšia lož: prekrúcanie náboženského učenia, tak kresťanského, ako buddhistického.

Cár, osoba v prvom rade zodpovedná, na ďalej vydržiava parády, ďakuje, rozdáva odmeny, povzbudzuje, svoláva reservistov. Vernopoddaní znova a znova kladú k nohám, tak zvaného „zbožňovaného" monarcha, svoj majetok a život, ale len slovami. Sami ale, chtiac sa vyznamenať jeden pred druhým nie slovami, lež v skutočnosti odoberajú otcov, živiteľov opustených rodín, pripravajúc ích k pochodu na jatky. Novinári, čím horšie je položenie Rusov, tým nesvedomitejšie lžú, prekrúcajúc hanebné porážky na víťazstvá, poneváč vedia, že nik ích nepodvráti, a spokojne sberajú peniaze za predplatné a odpredaj. Čím viac ide peňazí a národnej práce na vojnu, tým väčšmi zbíjajú všeliakí predstavení a gšeftári, vediac, že nik ích nebude usvedčovať, poneváč všetci zbíjajú. Dôstojníci, vychovaní k vražde, strávivší mnohé roky v škole neľudskosti, surovosti a zahaľačstva, bedári, radujú sa, že okrem povýšenia platu, zavraždení očisťujú ím miesta k povýšeniu. Kresťanskí pastieri vyzývajú ľudí k najťažšiemu hriechu, rúhajú sa Bohu, prosiac Ho, aby bol pomocníkom vojny, a nie len že neodsudzujú, lež vyhovárajú a vychvaľujú takého z pastierov, ktorý s krížom v rukách povzbudzoval ľudí k vražde̦niu v bitke samej. A to isté deje sa v Japonsku. Poblúdilí Japonci, napodobňujúci vo všetkom zlom Európu vrhajú sa, následkom svojich víťazství, s tým väčšou vervou do boja. Práve tak vydržiava parády, rozdáva odmeny Mikádo. Práve tak sa chrabria rozliční generáli, namýšľajúc si, že keď naučili sa vraždiť ľudí, týmto prijali osvetu. Práve tak stene úbohé robotníctvo, odtŕhané od osožnej práce a od rodín. Práve tak lžú a radujú sa predplatnému novinári, a pravde podobne práve tak (poneváč všade, kde mordárstvo sluje hrdinstvom, musejú prekvitať všeliaké poklesky) pravdepodobne práve tak kopia sebe peniaze všeliakí predstavení a gšeftári. A japonskí bohoslovci a náboženskí učitelia, ktorí — ako ích vojaci v technike zbrojenia — tiež nezaostávajú i v technike náboženského klamstva a bohoruhačstva za Európčanmi, prekrúcajú veľké buddistické učenie, nie len odpúšťajúc, lež i ospravedlňujúc Buddom zakázané vraždenie.

Učenec buddhistický, ktorý je predstaveným 800 kláštorov, Soyen Shaku vykladá, že trebárs Budda i zakázal vraždenie, predsa povedal,

že nenajde pokoja do tých čias, pokiaľ všetky tvory nebudú zjednotené v nekonečnom, milujúcom srdci, preto že treba bojovať a vraždiť ľudí, aby všetky veci nachodiace sa v neporiadku, prišly do svojho poriadku.*

Ako čoby nikdy nebolo bývalo ani kresťanského ani buddistického učenia o jednote ducha ľudského, o bratstve všetkých ľudí, o láske, o milosrdenstve, o nedotknuteľnosti života ľudského. Ľudia, ktorí sú už osvietení svetlom pravdy, tak Japonci ako Rusi, sťa divé zvery, ba horšie ako divé zvery vrhajú sa jeden na druhého s jedinou túžbou, čím viac ľudských životov zmárniť. Tisíci úbožiaci už stonú a zvíjajú sa od ukrutných bolestí a trápne zomierajú po japonských a ruských lazaretoch, v rozpakoch sa spytujúc, prečo učinili im dačo tak hrozného. Iní tisíci zas hnijú v zemi a nad zemou alebo plávajú po mori, puchnúc a porušenie berúc. A mnohé tisíce žien, otcov, materí, detí oplakávajú svojich pre nič za nič zmárnených živiteľov. Ale všetko to je málo ešte, a pripravujú sa vše nové obete. Hlavná starosť veliteľov vražedlníctva je tá, aby z ruskej strany potok kanonenfuttru, — tritisíc mužov denne, — na zahynutie odsúdených, ani na minútku neprestával. O to isté majú starosť i Japonci. Vandrujúce kobylky neprestajne ženú do rieky, aby zadné rady prešly po tých, ktorí potonú...

* V článku sa hovorí: „Trojnásobný svet mne patrí. Všetky veci v ňom sú moje deti... Všetky sú len odbleskom môjho Ja. Všetky sú časti môjho tela. Preto nemôžem byť spokojný do tých čias, pokiaľ najmenšia súčiastka sveta nebude privedená k svojmu úkolu...

Taký je pomer Buddov k svetu, a my, pokorní jeho nasledovníci, musíme kráčať po jeho ceste.

Prečo že vojnu vedieme?

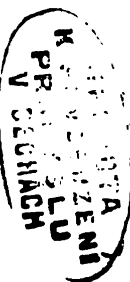
Preto, poneváč svet nie je taký, aký by mal byť, poneváč jesto zohyzdené tvory, jestvujú ložné myšlienky, k zlému namierené srdcia, všetko pre nevzdelanú subjektívnosť. Preto buddisti neprestanú nikdy bojovať so všetkými výtvormi nevzdelanosti a vojna ích bude trvať do trpkého konca. (To the bitter end.) Oni nedajú pardón. (The will show no quarter.) Oni vykynožia korene, z ktorých vyrastá nešťastie života.

Aby to dosiahli, nebudú ľutovať svoje životy."

Ďalej nasledujú práve tak ako u nás, zamotané reči o samoobeti a dobrosrdečnosti, o presídlení duší a mnoho iného, všetko len k vôli tomu, aby sa zahalilo to jednoduché a jasné prikázanie Buddovo, že nesvobodno vraždiť.

Ďalej stojí: „Ruka zdvihnutá k úderu, a oko, berúce na mušku, nepatria nám, lež sú to nástroje, ktoré používa múdrosť, stojaca vyše pominuteľného života" atď. („The Open Court", May 1904. Buddist Views of War. The Right Rev. Soyen Shaku.)

A kedy že to koniec vezme! Kedy že sa konečne oklamaní ľudia spamätajú a povedia: „Ale choďte že vy, nemilosrdní cisári, mikádovia, ministri, mitropoliti, opáti, generáli, redaktori, gšeftári, a ako vás všetkých nazývajú, choďte že vy pod granáty a guľky, my ale nechceme ísť a nepôjdeme. Dajte nám pokoj, my budeme orať, siať, stavať, aj vás darmožrútov živiť." Veď povedať to bolo by tak prirodzene teraz, keď u nás v Rusku plače a zavýja statisíc matier, žien, detí, ktorým vzali ich živiteľov, tak zvaných reservistov. Veď títo istí ľudia, väčšina reservistov, vedia čítať a písať: vedia, čo takého je Ďaleký Východ, vedia, že sa vojna vedie nie pre dajakúsi koľko-toľko Rusom potrebnú vec, ale pre volákusi cudzú, ako oni hovoria árendovanú krajinu, v ktorej výhodno bolo stavať železnicu a robiť svoj obchod volákymsi gšeftárom; vedia alebo mohli by vedieť i to, že budú ich zabíjať, ako baranov v jatke, poneváč Japonci majú najposlednejšiu zdokonálenú zbraň, my jej ale nemáme, lebo ruské vrchnosti, ktoré posielajú ich na smrť, nedomyslely sa na čase tiež zadovážiť si také delá, aké majú Japonci. Vediac všetko toto, bolo by tak prirodzené povedať: „Nuž choďte si vy, ktorí ste narafičili túto vojnu, vy, ktorým je ona potrebná a ktorí ju ospravedlňujete, choďte vy pod japonské gule a míny, my ale nepôjdeme, poneváč my nielen nepotrebujeme to, ale ani pochopiť nemôžeme, načo to kto potrebovať môže."

Ale nie, oni toho nepovedia, idú a pôjdu, nemôžu neísť do tých čias, pokiaľ sa budú báť toho, čo hubí telo, a nie toho, čo hubí telo i dušu.

Oni si takto myslia: „Či nás zabijú, či nie v týchto kadejakých Junampo, kde nás ženú, je ešte otázka, môž' byť, že celí ostaneme, ba i s odmenou a slávou, ako tí námorníci, ktorých s takou poctou vítajú teraz po celom Rusku za to, že bomby a guľky japonské trafily nie ich, ale druhých; jestliže odopreme ísť na vojnu, istotne nás posadia do arreštu, budú hladom moriť, pošlú do vyhnanstva do Jakutského kraja, alebo i zastrelia nás naskutku." A so zúfalým srdcom, zanechávajúc dobré, rozumné živobytie, ženy, deti, — idú.

Včera stretnul som matkou a ženou sprevádzaného reservistu. Troje sa ich vezlo na telege. On bol trocha podpitý, tvár ženina bola spuchnutá od sĺz. On sa obrátil ko mne:

— Dobre sa maj, Lev Nikolajevič, idem na Ďaleký Východ.

— Čo, var' bojovať budeš?

— Veď dakto sa len musí biť.

— Nik sa nemusí biť.

Zamyslel sa. — A čo robiť? Kde že sa podeješ? Videl som, že mi porozumel; porozumel, že záležitosť, pre ktorú ho odosielajú, je špatná.

„Kde že sa podeješ?“ Toto je akurátny výraz toho duševného stavu, ktorý v úradnom a novinárskom svete prekladá sa slovami: „Za vieru, cára a vlasť.“ Tí, ktorí zanechávajúc hladovú rodinu, idú na mučenie a smrť, tí hovoria to, čo cítia: „Kde že sa podeješ?“ Tí ale, ktorí sedia si v bezpečnosti v svojích rozkošných palácoch, hovoria, že všetci Rusi hotoví sú obetovať svoj život za zbožňovaného panovníka, za slávu a velikosť Ruska.

Včera som dostal od známeho mi roľníka jedno za druhým dva listy.

Prvý takto zneje:

„Drahý Lev Nikolajevič, tak teda, dnes som dostal povolávajúcu kartu, zajtrá sa musím dostaviť na miesto sboru. A potom ďalej na Ďaleký Východ pod japonské gule.

O mojom a mojej rodiny zármutku vám nebudem hovoriť, bo veď vy bez tak lepšie, než ktokoľvek iný, ponímate hrôzu môjho postavenia a hrôzy vojny. Všetko to ste vy už dávno prežili a všemu rozumiete. Tak sa mi vše žiadalo pobudnúť u vás, pohovoriť s vami. Bol som vám i napísal dlhý list, v ktorom som vyložil muky svojej duše, ale som ho nestačil prepísať, keď dostal som povolávajúcu kartu. Čo si má počiať teraz moja žena so štyrmi deťmi? Vy ako starý človek, to sa rozumie, nemôžete sa zapodievať osudom mojej rodiny, ale mohli by ste poprosiť dakoho z vašich priateľov, aby prechádzkou navštívili moju opustenú rodinu. Duševne vás prosím, jestli by žena moja nevydržala trápenia svojej opustenosti s hŕbou detí a žeby sa odhodlala ísť k vám o pomoc a poradu — to ju prijmite a potešte: ačkoľvek vás ona nezná osobne, ale verí vášmu slovu, a to znamená mnoho.

Nemôžem sa sprotiviť povolaniu, ale vopred oznamujem, že skrze mňa ani jedna japonská rodina neosirotie. Bože môj, ako je to všetko strašné, ako je ťažko a boľastne zanechávať všetko, čím žiješ a o čo sa zajímaš.“

Druhý list je takýto:

„Milý Lev Nikolajevič!

Ešte hľa len deň skutočnej služby pominul, a ja som už zkúsil večnosť zúfalej muky. Od 8. hodiny rána do 9. večera nás strcali a sužovali po dvore v kasárni, ani stádo hoviad. Tri razy sa opakovala komédia telesnej prehliadky, a všetci, ktorí sa za chorých

oznámili, boli za desať minút odbavení a za „súcich" uznatí. Keď nás týchto súcich asi 2000 chlapov hnali od vojenského veliteľa do kasárne, po uliciach temer na verstu zdĺžiny stály zástupy príbuzných, matiek, žien s deťmi na rukách, a keby ste boli počuli a videli, ako sa vešaly na svojich otcov, mužov, synov a ako vlečúc sa za nimi, zúfale nariekaly. Ja som vôbec zdržanlivý a mám v moci svoje city, ale nevydržal som a tiež som plakal..." (V novinách sa to takto vyjadruje: vzplanutie vlasteneckého citu bolo ohromné.) „Kde že je tá miera, ktorou by sa dal merať ten všeobecný zármutok, ktorý sa teraz rozprestiera bezmála po celej tretine zemegule? A my, my sme kanónová plnienka, ktorá onedlho bude v obeť prinesená bohu pomsty a hrôzy...

Nijak nemôžem ustáliť v sebe vnútornú rovnováhu. Oj, ako nenávidím v sebe túto dvojitosť, ktorá nedovoľuje mi slúžiť jedinému Pánovi a Bohu..."

Človek tento ešte slabo verí, že strašné je nie to, čo vedie k záhube tela, lež to, čo vedie k záhube i tela i duše, a preto ani nemôže sa zriecť služby; ačkoľvek zanechávajúc rodinu, vopred sľubuje, že skrz neho neosirotie žiadna japonská rodina. On verí v hlavný zákon Boha, zákon to každého náboženstva: aby sme zachádzali s druhými tak, ako chceme, aby zachádzali s nami. A takýchto ľudí, viac alebo menej povedome priznávajúcich tento zákon, jest za našej doby nielen v kresťanskom, lež i buddistickom, mohamedánskom, konfucianskom, braminskom svete nielen na tisíce, lež na milliony.

Jest praví hrdinovia, — nie tí, ktorých teraz tak častujú za to, že chtiac vraždiť iných, sami neboli povraždení, — ale opravdoví hrdinovia, sediaci teraz po žalároch a v Jakutskom kraji za to, že naskrze nechceli si stať do radov mordárov a volili byť mučedlníkmi, než aby odstúpili od zákona Kristovho. Jest i takí, ako ten, ktorý mi píše, ktorí pôjdu síce, ale nebudú vraždiť nikoho. Ale i tá väčšina, ktorí idú, nemysliac, nechtiac myslieť na to, čo robia, i tí už cítia v hlbine duše, že konajú špatne, keď podrobujú sa vrchnosťam, ktoré ich odtrhujú od práce a rodiny a posielajú ich na nepotrebné, ich duši a viere odporné mordárstvo; ale idú len preto, poneváč takí sú sputnaní so všetkých strán, že „kde že sa podeješ?"

Tí ale, ktorí doma ostanú, nielen že cítia to, ale i hlasne hovoria. Včera som stretol na hradskej prázdno vracajúcich sa z Túly sedliakov. Jeden z ních, idúc vedľa telegy, čítal lístok.

Spýtal som sa ho: — Čo to, telegrammy?

Zastal. — „Toto sú včerajšie, ale mám i dnešné."

A vytiahol druhý lístok z vrecka. Zastali sme. Ja som čítal.

— Čo včera bolo na stanici, — počal vyprávať, — to je hrôza. Žien, detí, vyše tisíc ich bolo; revali, železnicu obstaly, pustiť ju nechcely. Cudzí, čo to videli, plakali. Jedna žena z Túly vykrikla a naskutku zomrela; pätoro detí zostalo. Do prítulne ich vzali, a on predsa musel ísť... Ba načo nám je táto volákasi Mančžuria? Dosť máme svojej zeme. A čo národa pobili a peňazí pomárnili...

Áno, celkom inakšie sa ľudia teraz k vojne chovajú, ako pred tým, ako len nedávno ešte v 77. roku. Čo sa teraz deje, toho pred tým nikdy nebývalo.

Noviny píšu, že pri vítaní cára, ktorý rozváža sa po Rusku, aby hypnotisoval ľudí, ktorých odprávajú na vojnu, v ľude prejavuje sa neopísateľné nadšenie. V skutočnosti ale prejavuje sa čosi celkom iného. Zo všetkých strán počuť rozprávať, ako sa to tam obesili traja reservisti, inde zas dvaja, tam ostavšia bez muža žena donesla deti pred vojenskú komissiu a tam ich nehala, a iná obesila sa vo dvore vojenského náčelníka. Všetci sú nespokojní, mračni, rozhnevaní. Slová: „za vieru, cára a otčinu", hymny a kričanie „hurrá" už neúčinkujú tak na ľudí, ako predtým. Druhá, celkom opačná vojna, — povedomie nepravosti a hriechu toho diela, ku ktorému ťahajú ľudí, — čím ďalej tým viac vzmáha sa v ľude.

Áno, veliká borba našej doby nie je tá, ktorá odohráva sa teraz medzi Japoncami a Rusmi, alebo tá, ktorá môže vzblknuť medzi bielými a žltými plemenami, nie tá borba, ktorá vedie sa mínami, bombami, guľkami, lež tá duchovná borba, ktorá viedla sa neprestajne a teraz sa vedie medzi hotovým k prejaveniu osvieteným povedomím človečenstva a tým mrakom a tlakom, ktoré nás obkľučujú a dávia.

Kristus sa ešte vtedy, za onoho času, túžobne sužoval v očakávaní a povedal: „Oheň přišel jsem pustiti na zemi, a co chci, jestliže již hoří?" (Lukáš XII, 49.)

Po čom Kristus túžil, to sa plní. Oheň sa rozhára. Nevspierajme že sa, ale slúžme mu.

30. apríla 1904.

Nikdy bych nezakončil svojej štúdie o vojne, jestli by som vkľučoval do nej všetko to, čo potvrdzuje hlavnú jej myšlienku. Včera došla zpráva o potopení japonských bronenoscov, a v tak

zvaných vyšších sférach ruskej, váženej, bohatej, intelligentnej spoločnosti sa bez najmenšej výčitky svedomia radujú nad tým, že zahynulo niekoľko tisíc ľudských životov. A dnes dostal som od obyčajného matróza, teda od človeka, ktorý stojí na najnižšom stupni spoločenského postavenia, nasledovný list:

„List matróza (nasleduje krstné, otcovské i rodinné meno).

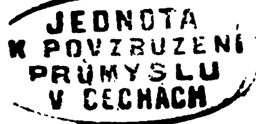
„Veľa ctenemu Levu Nikolajeviču pozdravujem Vás uctive nízko sa vam klaniam milovani lev nikolajevič čital som ja váš spis s radosťou som čital ja som rád čitaval vaše spisi teda lev nikolajevič sme teraz na vojne teda prosim Vás odpište mi či sa ľubi Bohu či nie že nás predstavenstvo núti vraždiť prosim vás lev nikolajevič odpište mi prosim vás či jest teraz pravdy na svete či nie odpište mi lev nikolajevič unás fkostole vydržiavaju modlitby kňaz spomina kristumilé vojsko či to prauda či nie že hospodin miluje vojnu prosim vas lev nikolajevič či nemate takich knižek s ktorích bysom videl či jest prauda na svete či nie pošlite mi takich knižek kolko budu stáť zaplatim prosim vas lev nikolajevič visližte moju prozbu ak nemate knižek to napište mi list budem sa velmi radovať keď dostanem od vas list budem ho netrpelive očakávať od vas teraz sbohom ostante ja som zdravi i vam vinšujem zdravja od hospodina boha v pracach vašich mnoho zdaru.“

Nasleduje adressa: Port-Arthur, nazvanie lode na ktorej slúži píšúci list, stav, krstné, otcovské, rodinné meno.

Priamo slovami nemôžem odpovedať tomuto milému, seriósnemu a opravdove osvietenému človekovi. On je v Port-Arthure, s ktorým už niet ani listovného, ani telegrafného spojenia. Predsa však sme s ním v spojení. Spojenie toto je Boh, v ktorého obaja veríme a o ktorom obaja vieme, že „vojna sa mu neľúbi“. Vzniknuvšia v jeho duši pochybnosť je už jej riešením.

A pochybnosť táto vzniká a žije už v dušiach tisíce a tisíce ľudí, nielen Rusov a nielen Japoncov, lež i všetkých tých chudákov, ktorí silou nútení sú konať najodpornejší ľudskej prírode skutok.

Hypnosa, ktorou námili, i teraz hľadia mámiť ľudí, hypnosa táto bystro prechodí a jej účinok je čo raz slabší; pochybnosť ale v tom, „ľúbi-li sa Bohu či nie, že predstavenstvo núti nás k vražde“, stáva sa vždy silnejšou, ničím nemôže byť odstránená a vždy väčšmi sa šíri.

Pochybnosť nad tým, ľúbi-li sa Bohu či nie, že predstavenstvo núti nás k vražde? — toto je tá iskra onėho ohňa, ktorý Kristus priniesol na zem a ktorý počína sa rozhárať.

A vedieť a cítiť toto je veliká radosť.

Jasnaja Poljana, 8. mája 1904. *Lev Tolstoj.*

HÁJOMIL:

ZÁSTUPCA.

Hádali sa voličia, koho voliť za zástupcu. Ja som ím povedal podobenstvo toto:

Mal hospodár roľu pri rieke. Keď sa rieka rozvodnila, bila mu rieka na roľu a vždy mu odniesla kus z nej.

I chytil sa rozumu: z lieštiny uplietol plot a od vody založil ho na roľu. — Ale prišiel príval: strhnul plôtik, lebo bol slabý, a odrapil aj kus zeme. —

Hospodár si hútal: plot bol slabý, spravím ho mocnejšie. A znovu uplietol z lieštiny plot druhý, od vody postavil ho na roľu, ale nanosil aj piesku a štrku a vyzdvihnul násyp.

A zas prišla povodeň; násyp pretrhla a odrypnuvši kus zeme, vzala ju so sebou.

A vtedy pohnul hospodár rozumom a riekol sám k sebe: spravím mocnú hať, čo odolá prúdu vody.

I navozil si z hory zdravých smrekov; pevne posbíjal mocné brvná; založil ích ku vode a navoziv ta piesku a skáľa, postavil ku roli svojej pevnú hať.

A pretrhnul sa oblak: prišiel veľký príval, zúrive a pádne dobíjala rieka na pevnú hať, lež vlny truštily sa na nej.

Vtedy zvolali moji poslucháči: Už rozumieme!

MOCNÍ TOHOTO SVETA.

Na dvore sme stáli na mrkaní, keď prišly svine s poľa. Brav, sviňa stará a mladé prasa, všetko hladné, s krikom s grúlením rútily sa k váľovu, ktorý bol plný žrádla. Začaly chltať; lež sotvá chvatly dva tri razy a prasa ledváže oblizlo žretia, už ho stará ošípalá rypla pyskom a odhodila. —

Keď dochodily ku dnu a keď videl brav, že by sa nenažrel, zabudnul na spoločný život a vyhrýzol starú sviňu tak, že pri válove ostal sám.

— Tak robia mocní tohoto sveta! poznamenal som na to ja.

WERNER SOMBART:

SOCIALISMUS A SOCIÁLNE HNUTIE

V XIX. STOLETÍ.

Autorisovaný preklad Andreja Bachera.

(Dokončenie.)

Veľmi často sa zamieňajú cele rôzne stanoviská sociálnych theoretikov a praktikov a to jednajúcich v samom sociálnom živote. Prvému je sociálny vývoj natoľko nutným príčinným postupom, nakoľko odvodzuje utvorenie sa života z pohnutok jednajúcich osôb a nakoľko sa snaží tieto motivy porozumeť v ích určitosti a podmienečnosti. Pre neho je sociálny život processom, preneseným do minulosti. Pre politika záleží v budúcnosti. Účel, ktorý theoretik považuje za pôsobenie určitej príčiny, je mu v budúcnosti spočívajúcim cieľom, k jehož dosiahnutiu má mu jeho vôľa dopomôcť. Táto vôľa je ale prepotrebnou čiastkou v rade pôsobenia sociálneho postupu. A čo priam je i podmienenou, je ona predsa len najosobnejším majetkom jednajúceho človeka. Ak sa tedy snaží sociálny theoretik poukázať, že sú určité smery vôle a určitý rad vývinu sociálneho života, robí to prirodzene s tým obmedzením, predpokladajúc, že neochabne energia jednajúcich ľudí k predsavzatiam a k ích uskutočneniu. Ak však ochabne z akéhokoľvek dôvodu, na pr. preniknutím kvietických zásad, odpadne najdôležitejšia čiastka tejto reťaze a vývoj dostane cele iný smer. Je nesprávno prenášať schematicky predstavu o prirodzenom zákonitom postupe na sociálny život; ku pr. povedať, že sa socialismus nutne od samej prírody dostaviť musel. Theoretik to vôbec nemá na mysli. Prečo by na pr. kapitalismus nemohol viesť k pádu modernej kultúry? A skutočne musel by ta viesť, keby nositelia pokroku nevyvinuli pre nový spoločenský poriadok žiadúcich schopností, keby snáď upadli do marasmu, alebo do kvietismu. Pre ních budú všetky sociálne udalosti stavom, ktorý treba ešte spôsobiť; a aby bol tento pre ních v budúcnosti spočívajúci stav prevedený, je treba energie a mocného predsavzatia.

V tesnej súvislosti s predchádzajúcimi bodmi stojí zas protiva iná, ktorú možno konečne priviesť na správnosť porozumenia podstate sociálnej evolúcie; je to zameňovanie, — abych sa jedným slovom vyslovil — ideálu a programmu, zameňovanie idealismu s politikou. Pod týmto rozumiem: polovičatí evolucionisti, predovšetkým však v radoch marxistov sú hotoví s najvyšším opovržením pozerať na ľudí s ideálnym nadšením, s enthusiastickými srdciami

a hľadať jedine hodnú a dôstojnú úlohu reálneho politika v striezlivom a rozumnom uvažovaní jednotlivých politických okolností. Je to názor, ktorý naskrze nevyplýva z podstaty evolúcie. I tejto zostane vlastným vždy sociálny ideál, v ktorom sú všetky ciele ztelesnené, a ktorý vždy záleží hlavne z požiadavôk etiky. A za tento ideál je potrebné sa nadchnúť, a s vrúcnosťou srdca ho pestovať, a zaoceľovať ho v ohni enthusiasmu. Je to to zohrievajúce slnce, ktoré má všetko preniknúť, ktoré nesmie zájsť, ani sa zatemniť — pre nebezpečie zničenia všetkého života. Slová zomierajúceho Saint Simona, ktorými sa lúčil od svojho mileného žiaka Rodrigueza, budú vždy platné: „Nezabudnite nikdy, priateľu, že nadšený musí byť človek, aby veľké činy vykonal.“ Ako zmizne ideálne nadšenie, ztratí sa struna hnutia, prejde ono v malicherné každodenné starosti a k pustému politikasterstvu, a konečne vymre, ako telo bez duše. A je to iste neveselou známkou mnohých moderných zástupcov proletárskeho hnutia, že ztratili schopnosť nadšenia a že klesli na úroveň politického papulanta.

Ale na druhej strane nesmie sa zameniť idealismus s fantasmom a utopismom. Rozohnenie za konečné ciele musí stáť po boku jasného a vedomého zachádzania s praktickými politickými prostriedkami. Tam zápal, tu ujasnenie; tam ideál, tu programm, ktorý udáva prostriedky a cesty k dosiahnutiu konečných cieľov.

A práve, ako sa rozoznávajú tieto obe rozdielne veci, možno spojiť ideálne nadšenie so striezlivou politickou rozvahou. Lebo ako tam zameňovanie programmu s ideálom privedie klesanie v pustú dennú starosť, tak tu spôsobuje ztratu politických schopností. Len ten, kto sa naučil rozdeľovať cestu a ciele, nahliadne, že je potrebné veľkej námahy, aby bola vykonaná cesta k cieľu tŕnim politiky vedúca. Porozumenie dôležitosti a nutnosti postupnej reformy nastane teda len vtedy, keď sa nadobudne hlbšieho názoru na hodnotu a na podstatu ideálu, ktorý je len hrejúcim slnkom na ceste trnistej.

Pravda, musíme dodať: istá protiva bude vždy jestvovať i pri správnom ponímaní evolučnej idei v každom sociálnom hnutí. Nemožno zamedziť, aby vedľa ľahkoverného optimistu nestál skeptický pessimista; jestvujú vždy živly, ktoré veria v skorý vjazd do zasľúbenej zeme a druhé, ktoré sú tej mienky, že pochod čez túto púšť ešte veľmi dlho potrvá. Dľa tohoto sa prirodzene utvorí i rôzne stanovisko voči praktickým reformám. Mužovia, ktorí veria, že stojíme predo dvermi novej budovy, budú váhať starú budovu dohotoviť

ktorí ale myslia, že oné dvere sú ešte ďaleko, možno, že veľmi ďaleko vzdialené, sú hotoví v starej budove žiť čo najpohodlnejšie. Táto protiva povåh zakladá sa na prírode ľudskej. Nemožno ju vykoreniť. Dosť na tom, že si je vedomý človek svojej povahy.

Všetky tie protivy, ktoré sme tuná poznali, pochádzaly zo zásadne rozdielneho názoru na podstatu vývinu sociálneho alebo z rôzneho výkladu jedneho z týchto názorov, totiž evolučného. Chcem ešte pár slovmi poukázať na jednu protivu, ktorá sa zakladá na rôznom výklade postupu, priebehu, chodu a smeru, aspoň pokiaľ je táto protiva jasne vedomou. Záleží ona z rôznosti ideálov a tedy i programmov a javí sa v antithesi: demokraticky či socialisticky. Aby sme tejto protive dobre porozumeli, ktorá je dnes vedome či nevedome strediskom diskussií, a ktorá sa dnes najostrejšie vyráža v rozberaní pálčivej „otázky agrárnej", musím vám pripomenúť svoje drievejšie slová, najmä to, čo som vám hovoril o nutnej podmienenosti proletársky socialistického ideálu. Rozpamätáte sa, že som tam označil ako nutné predpokladanie pre vývoj socialismu, ako ciele moderného sociálneho hnutia predchádzajúci vývoj smerujúci ku kapitalismu a tým k proletarisovaniu máss, teda existencie dočasného pomeru proletárskeho.

Tu ale uvážte nasledujúce: Ak si stavia proletariát tento cieľ na základe svojich hospodárskych existenčných podmienok, ako sa chová voči všetkým oným živlom nižšej vrstvy, ktoré tieto existenčné podmienky nemajú? Ako sa má teda zachovať predne k oným massám, ktoré nie sú po dnes zproletarisované, na pr. malomeštianské? A ešte významnejšie: Ako sa má chovať po druhé k oným častiam ľudu (δῆμος), ktoré možno pražiadnej tendencie k proletarisovaniu nemajú? Tu vzkrsne ten veľký rozpor — a to je hlbší pochop protivy, ktorú tu nachádzame: či má zostať cieľ proletariátu podstatne a prevažne proletárskym, a či radšej prevažne demokratickým? A zase: ak chce robotnícka strana pre seba dostať oné živly, ktoré sa nachodia ešte na tom najnižšom stupni, aké stanovisko má zaujať? Ak ona chce byť všeobecnou, demokratickou stranou, „ľudovou" stranou teda, čo bude z jej proletárskeho programmu? Lebo toto je jasné: odôvodňovanie socialistických snáh, ako sa to dnes robí, poukazovaním na „prirodzenú nutnosť" hospodárskeho vývoju, stane sa zcela nedostatočným, ak tento hospodársky vývoj nepovedie k proletarisovaniu máss a k „spoločnej výrobe"; teda technicky ku veľkovýrobe. I potom by sa mohlo dožadovať socialismu z nejakých iných základov etiky alebo účelnosti;

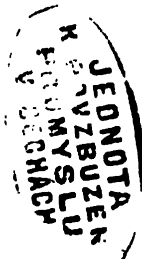
no nebol by to už viac „vedecký“ socialismus v dnešňajšom smysle. Preto, myslím, je oprávnené formulovať rozpor: socialisticky, či demokraticky, ako som to už hore vyššie urobil. A v protive týchto oboch stanovísk, ktoré sú zastúpené v sociálnom hnutí, javí sa hlboký konflikt, o ktorom hovoríme.

Ako sa utvorujú tie prúdy, to sa dosiaľ nedá jasne prehliadnuť. Myslím ale, že nasledujúce úvahy objasnia nám situáciu.

Všetka sila sociálneho hnutia, všetky nádeje na možné víťazstvá zakladajú sa, ako vidím, na tom fakte, že chce byť zástupcom najvyššej formy hospodárskeho života, produkcie „najvyššieho stupňa“. Hádže sa teda v náruč buržoazie, ktorá teraz zastupuje najzralejšiu formu hospodárstva, a ktorú mieni i prevýšiť. Historia nás učí, že to, čo pokrokom zveme, vždy bolo len priechodom k niečomu vyššiemu t. j. lepšiemu hospodárskemu poriadku, a že tie triedy vystupujú do popredia, ktoré zastupujú tento vyšší hospodársky systém. Z poza kapitalismu niet žiadneho „vývoju“, niet pokroku kultúry, a ak i áno, ale nikdy nad ňu. Výška výrobná, ktorú dosiahli, musí každá trieda dosiahnuť, ktorá si chce budúcnosť zabezpečiť. Z tohoto vyplýva, myslím, stanovisko pokrokového hnutia samo sebou.

Ak chce sociáldemokracia svoju historickú missiu zachovať, ak chce byť pokrokovou stranou, tak sa musí varovať kompromiss urobiť s triedami klesajúcimi, ako s remeslom, s domácim priemyslom a ostatnými malými hospodárskymi existenciami. I nestálo spojenie s nimi je nebezpečné. V tomto ohľade sa teda programm a cieľ sociálneho hnutia nemôže zmeniť napriek všetkým malomešťanským živlom, ak má byť podržaný veľký cieľ produkcie najvyššieho stupňa, a to preto nie, lebo môžeme s celou istotou tvrdiť, že remeslo zastupuje nižší hospodársky útvar. Teraz ale iný prípad! Ak sa nájdu obory v hospodárskom živote, ktoré nemožno podrobiť postupu sospolčenia, ako je remeslo, a síce preto nie, že malovýrobná forma tu dľa okolností má väčší význam, že je výnosnejšia než veľkovýroba, ako potom? To je celý problém, ktorý sa dnes sociáldemokracii stavia v agrárnej otázke na oči. Či musí doznať ideál spoločného hospodárstva, spočívajúceho na veľkovýrobe, a tuná i z neho odvodený programm, zásadných zmien pri roľníctve? A keď aj skutočne dôjde sa k tomuto názoru, že v agrárnom vývoji neexistuje žiadna tendencia k veľkovýrobe, a že v obore agrárnej produkcie neni veľkovýroba najvyššou formou výrobnou ani len predbežne na čas, tu zostaneme pred rozhodnou otázkou: Či máme byť v tom smysle demokratickí, že spolu vezmeme tie živly malovýrobné, a svoj

programm tak zmeníme, že sa oddialime od výlučného společného hospodárstva, alebo máme proletármi zostať, teda tento spoločnohospodársky ideál a cieľ na zreteli mať a vytvoriť oné živly z nášho hnutia? V tomto páde by nebolo naše rozhodnutie sa za demokratismus reakčným, lebo by sme nemuseli sostúpiť s výšky výrobnej techniky, dosiahnutej v medziach sospolčeného priemyslu, napriek prijatiu malohospodárskych živlov do kruhu hnutia.

Hovoriť som to musel podmienečne preto, lebo sa dosiaľ ešte dľa môjho náhľadu nedá zistiť ani aký je smer roľníctva, ani ktorá a či vôbec jest nejakej formy v agrárnej produkcii vyššej. Toľko ale vidím, že tu podstatne zlihá Marxov systém; že Marxovu theoriu nemožno bez všetkého preniesť k roľníctvu. On moc významného povedal i o veciach agrárnych, ale jeho theoria vývoja, ktorá sa zakladá na vzraste veľkovýroby a proletarisovaní máss, a ktorá z tohoto vývoja odvodzuje socialismus ako nutný výsledok, táto theoria je jasnou len pre vývoj priemyslu, nehodí sa ona pre vývoj agrárny, a myslím, že len vedecké bádanie môže túto medzeru vyplniť.

Ďalekosiahleho významu a práve teraz aktuelnej dôležitosti sú konečne ešte dva body, ktoré tu, na konci, ešte spomeniem. Tu myslím na postavenie sociálneho hnutia k náboženstvu a k národnosti. Tu je treba prísnej objektívnosti bez všetkých vášní k pojednaniu tohto problému, lebo osobitný cit a povaha snadno zakaľuje jasný zrak pozorovateľov. Pokúsim sa!

Odhliadnuc od anglických robotníkov, ktorí sa ešte po dnes, práve tak ako pred 50. rokmi, kolíšu medzi pietismom a positivismom, ktorí nám ani nemôžu podať o tejto otázke typ pre známe podmienky vývoja, tkvie v proletárskom hnutí bez pochyby mocná tendencia protináboženská. Prečo to?

Ako vidím, pochodí nepriateľstvo k náboženstvu z dvoch rozličných prameňov; jedným slovom vyjadreno pochodí z dôvodu theoretického a praktického. Theoreticky prevzali — či možno povedať náhodou? — proletariát a jeho vodcovia dedictvo liberálnej „osvety.“ Z prírodovedeckého polovičatého vzdelania pochádzajú všetky protináboženské spisy rokov 1860. a 1870, ktoré v radostnom prvom poznaní púšťajú — orbi et urbi — do sveta svoje atheistické dogma. Sú oni nad „potulných kazateľov“ nikdy sa nevyšvihnuvší ľudia, ktorí nikdy nedosiahli výšky Marx-Engelsovského životného názoru. Stanovisko dogmatického atheismu je dnes konečne prekonané. Dnes sa už neopováži žiaden vážny zástupca vedy povedať

— nech je on tu lebo tam — že veda požaduje „atheismus“ a vylučuje náboženstvo. Postavenie proletariátu voči náboženstvu bolo by teda voľné a neodvislé, keby dôvodom jeho beznáboženstva bolo len toto theoretické zabŕdnutie do prírodovedeckého dogmatismu. Protináboženstvo má ešte iné hlboké základy. Predovšetkým sa nevysvetľuje toto nadšenie za prírodovedecký materialismus zvláštnou náladou a smýšľaním v proletariáte.

Inštinktívny cit, alebo jasné vedomie, tušiace v onom svetovom názore materialismu bezpochyby mocný živeľ revolučný, schopný zbaviť panstva stávajúce autority všetkých oborov — ten prispel nemálo ku zplodeniu pravého enthusiasmu pre neveru. Aký div, že proletariát po ňom siahol ako po upotrebiteľnom prostriedku boja a že po ňom ľahko siahnuť mohol, lebo, ako vieme, jednu z jeho podmienok jeho existencie tvorí roztrhanie všetkých starých pút. Týmto sa tedy vysvetľuje horlivosť za atheismus a materialismus.

A teraz pomyslite, že s druhej strany smerovalo prijatie tohoto dogmatu proti svetovému názoru, ktorý sa musel za priamo nepriateľský považovať, lebo bol zastúpený panujúcou triedou a slúžil jej záujmom, a tá bola: kresťanská. Lebo niet pochyby, že v prevažnej väčšine všetkých prípadov panujúce triedy užívaly officiálneho kresťanstva proti samostatnému emancipačnému hnutiu proletariátu. Osud ináč smýšľajúcich kresťanov je najlepším dôkazom toho. Dokiaľ sa pomocou kresťanstva ochraňuje monarchia a kapitalismus ako potrebné, Bohom vyvolené zariadenie, muselo byť každé sociálne hnutie v našej dobe proticirkevným a teda protináboženským. Tedy podozrievanie officiálnych zástupcov cirkve a postavenie ich proti sociálnemu boju odcudzuje proletariát cirkvi a náboženstvu. V tom okamžení, v ktorom toto podozrenie odstránené bude — čo si kresťanskí sociáli za úlohu vytkli najmä v Nemecku — v tom okamžení, ako sa kresťanstvo sociálne indifferentným stane, alebo priamo sociálnodemokratickým, v tom okamžení nevidím viac pražiadneho nutného dôvodu, poneváč theoretický dôvod už smyslu nemá, aby proletárske hnutie si nutne podržalo svoj protináboženský ráz.

Tu ťiško predpokladám, že sa náboženstvo prispôsobní existenčným podmienkam proletariátu. To sa samo sebou rozumie. Či kresťanstvo túto prispôsobnenosť má, o tom rozhodovať neidem. Ovšem hovorí za to faktum, že sa mu jednak podarilo utvoriť náboženstvo dekadentného Ríma, ako aj mladistvých Germánov; feudalismu ako meštianstva, a konečne i buržoazie. Prečo by tedy

neutvorilo i náboženstvo proletariátu? A pravda v najvoľnejšej forme ako je len schopné. Lebo asketický ráz kresťanstva primálo lichotí triede, túžiacej po vzduchu a svetle, ktorá ale predovšetkým nemá ani byľku chuti dať sa ukrátiť o pôžitky života.

Cele tak akoby hustými mlhami vášní zastretá javí sa nám otázka postavenia sociálneho hnutia k národnosti. Veľká čiastka paralellne jedna na druhú narážajúcich protív pochádza, sa mi zdá, z nejasnosti tu i tam. Nie síce naša nemecká reč, ale predsi náš nacionálny cit vyjadrujú dva rozličné, nie však vždy ostre oddelené pojmy, ktoré mi zoveme patriotismom a nacionalismom.

Patriotismus, láska k vlasti, to je cit, ktorý bez vedomia a nášho pričinenia tkvie v srdciach našich ako túha po domove a láska k matke. Je to súhrn dojmov a spomienok, ktorým rozkazovať nemôžeme. Je to tá neurčitá rozkoš, ktorú budí v našich mysliach zvuk materskej reči, tóny naších spevov, na tisíce zvláštnych mravov a zvykov našej rodnej zeme, spoločná to historia a poezia. Pocit, ktorý len v cudzine dochádza náležitého výrazu, ktorý tak zachvacuje srdce vypudenému revolucionárovi ako pokojnému občanovi: nenahliadam, prečo by mal byť tento pocit údelom len jednej triedy. Je to pošetilým domnením, že tento cit vymizol, alebo že môže vymiznúť zo širokých máss, pokiaľ vôbec existujú zeme a národy s vlastnou svojou rečou, s vlastnými piesňami.

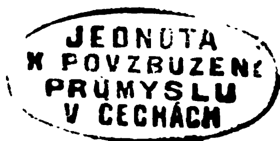
Niečo docela iné je ale nacionalismus, je to — ak sa tak vysloviť smiem — rozumové zastupovanie národnostného stanoviska, obzvlášť ako protivy a nepriateľstva k ostatným národnostiam. Toto stanovisko nielen že si proletariát neosvojuje, ale priamo proti nemu bojuje.

Tu sa zas stretáme s oným rysom, ako predtým, kde bolo slovo o postavení proletariátu k náboženstvu; idea národnostná ztelesňuje sa zas v panujúcich triedach, a ako nepriateľ týchto, nenávidí proletariát i ideu. Povstávajúcemu hnutiu robotníkov nebolo usnadnené v mnohých zemiach ztotožniť sa s officiálnymi zástupcami jeho národnosti: Nenávisť, prenasledovanie, utláčanie nie sú vhodné prostriedky k vzbudeniu radosti v dome, kde bývať máme s tými, od ktorých to všetko pochádza. Medzitým podávaná je cez hranice ruka bratská od proletariátu cudzieho, z nepriateľskej zeme, od druhov v utrpení, ku ktorým vás pútajú rovnaké záujmy, rovnaké snahy. Opravdu niet sa čo diviť, že proletariát razom nabýva rázu protinárodného, medzinárodného.

Ale s onoho impulsívneho antinacionalismu urobiť antinacionálnu theoriu, je prevrátenosť. Za toto niet v modernom sociálnom hnutí žiadneho dôvodu. Poukázal som ovšem sám dôrazne na smer k medzinárodnému dorozumeniu, a k medzinárodnému sjednoteniu snáh. Ale to znamená dľa môjho názoru — len umelé odstránenie národnostných medzí. Kto nechce bežať za phantomom svetovej republiky, môže prijať sociálny vývoj len v rámci národnostnom. Kedy však prekonajú sociálne protivy zovnútri národných spoločnosť protivy medzi národmi, alebo naopak, to nemožno predpovedať, ani len na krátky čas. Že ale energické zastupovanie národnostných záujmov, pokiaľ vôbec možno vidieť, nikdy sa nestane zbytočným, to musí byť i krátkozrakému jasné.

Keď ale vôbec ohrožuje vonkajší nepriateľ existenciu spoločnosti, stane sa ona povedomou svojích spoločenských záujmov a ako taká, bráni si ich; a medzitým vo vnútri spoločnosti jestvujúce protivy vstúpia do druhého radu.

O zásadnom tedy odmrštení nacionalismu u proletariátu nemôže byť reči pri terajšej situácii svetovej. Hovoriť možno vždy len o tých kultúrnych národoch, u ktorých sa ešte myšlienka protinárodná neujala. Rozhodovať o tom, ako sa budú utvárať také národné gruppy, nenie tuto mojou úlohou, poneváč som chcel len zásadnú stranu národného problému objasniť. Týmto rozborom končím reťaz svojich úvah, prichádzajúc znovu k počiatku svojich rečí, kde som vyšiel od myšlienky, že dve protivy boly, sú a predvídane i budú, vôkol ktorých sa história človečenstva ako okolo pólov točí: sociálna a nacionálna protiva, na ktoré ani proletariát nikdy zabudnúť nesmie.

VIII.

Naučenia.

„Ρόλεμος πατήρ πάντων."
(Válka otcom všetkého.)

Či môžeme čerpať nejaké naučenie z historickej úvahy sociálneho hnutia? Zdá sa mi, že v niektorom ohľade áno; mojou úlohou bude v nasledujúcom ukázať, v čom to naučenie záleží. Možno, že budem mať vliv aspoň na tých, ktorí sami pre svoju osobu sa stavájú mimo boja sociálneho a ktorí chcú byť len nestrannými pozorovateľmi. Pravda, bolo by mi milejším, keby sa našli ľudia medzi bojovníky, už či tu, či tam, ktorí by uznali oprávnenosť mojich slov.

Zdá sa mi, že prvým dojmom, ktorý sa mocne tisne každému pokojnému pozorovateľovi sociálneho hnutia, je to presvedčenie, že ono — hnutie totiž — nutne, neodvratiteľne je tu a že je nemožné, aby ono neexistovalo. Ako horský potok po búrke, musí sa dolu rútiť, dľa „večných, nezmeniteľných zákonov“, tak sa musí i rieka sociálneho hnutia vyliať. Predovšetkým ale treba pochopiť, že sa tu niečo veľkolepého, historicky významného deje; treba uznať, „že my všetci s tým, čo sa tu robí, so všetkými snahami stojíme uprostred jedneho z veľkých životných pochodov svetovej historie, ktorá svojou elementárnou silou uchvacuje všetko ľudské a všetky štáty, kde je ale práve všetko tak prevrátené: negovať ích v krátkozrakej obmedzenosti, ako proti ním bojovať neskoršie malomocnými prostriedkami — bola by neodôvodnená nerozvážlivosť“ (Lorenz von Stein). Pravdepodobne sú ešte vždy ľudia, ktorí veria, že je sociálne hnutie zlomyselným vymyslením, dielom niekoľkých agitátorov atď. — a čo ešte prevyšuje tieto bláznovstvá, ľudia, ktorí sú naturálne hnaní k šialenej myšlienke, že možno odstrániť nejakými liekmi alebo čarami tento zkazonosný jed z tela sociálneho. Koľké zaslepenie! Aký nedostatok porozumenia a náhľadu o podstate veškerej sociálnej historie! Ak vôbec niečo vyplýva z mojich vývodov, je to práve poznanie historickej nutnosti sociálneho hnutia.

Musíme ešte doznať, že moderné sociálne hnutie — aspoň v svojich základných rysoch — nutne je také, aké je. Pod touto základnou formou myslím cieľ, ktorý ho vyznačuje, socialistický ideál, a prostriedok, ktorý si zvolil k dosiahnutiu tohto cieľa, — triedny boj. Prečo sú cieľ a prostriedky nutnou dôslednosťou stávajúcich predpokladaní, to som už vyložil.

Či nám má všetkým, ktorí sami nebojujeme za nový sociálny poriadok a len sa ľakáme o udržanie tohože, pre to, čo je nám všetkým drahé, pre dobrú našu kultúru, bôľ a starosť pôsobiť? —

Rozčuľovať sa pre nebezpečia socialistického štátu budúcnosti, držím za nemiestne. My, ktorí vieme, že je sociálny poriadok len výrazom určitých hospodárskych pomerov, s pokojnou mysľou hľadíme v ústrety budúcim veciam: pokiaľ nenastanú oné podmienky v hospodárskom živote, pokiaľ sa primerane nepretvoria predovšetkým i vlastnosti jednajúcich osôb, do tých čias nevnúti ľudstvu žiadna moc zeme, žiadna strana, čo by si hneď i revolúčnejšie počínala, nového sociálneho poriadku. A keď nastanú oné podmienky, len potom budeme ďalej hľadeť.

Ale socialistický ideál budúcnosti tiež v prvom rade nebude to, čoby zapríčinilo skľúčenie mnohých ľudí. Viac myslenia a starosti pôsobí ale forma a spôsob, ako chceme ten cieľ dosiahnuť: strašným slovom pre filistrov tak mužského, ako i ženského pohlavia je: triedny boj.

Musím vám však soznať, že u mňa tento výraz nič strašného neznamená, ba práve naopak. Či je to ozaj pravda, že by sme sa keď i boj zúri v spoločnostiach, museli vzdať nádeje v ďalší, zdarný vývoj ľudstva, že by bola tým ohrožená kultúra a všetky vznešené majetky človečenstva?

Predovšetkým zažeňme šialenú domnienku, akoby „triedny boj" bol totožný s bojom meštianstva s petrolejom, dynamitom, dýkami a barikády. Podoby triedneho boja sú rozmanité. Každý priemyselný spolok, každá sociálnodemokratická voľba, každý štrajk sú prejavmi tohoto boja. A tu sa mi zdá, že takýto zápas, takéto paralellné protivy rôznych záujmov a smýšľania nielen že nie sú protikultúrne, ale naopak sú zdrojom mnohých znamenitých objavov. Mne sa zdá, že i pre sociálny boj platia slová: „πόλεμος πατήρ πάντων." Len v boji otvárajú sa najkrajšie púčky ľudského života. Boj je jediným, ktorý pozdvíha vždy širšie vrstvy ľudu k človečenstvu. Všetko to, čo z kultúry dostávajú massy, všetko to dostanú len pomocou tohoto boja; a to, že sa vlastnou silou dvíhajú, že musejú bojovať za svoje práva krok za krokom, to samo nás ubezpečuje v tom, že sa tie vlastnosti vyvíjajú v nové, vyššie formy kultúry. Samý boj, ktorý tak národom ako i triedam vytvára karaktery, vzbudzuje nadšenie. Dovoľte mi pripomenúť krásny výrok starého Kanta, ktorý vyslovuje tú istú myšlienku: „Vďaka prírode za nesnášanlivosť, za nepriaznivú márnivosť, za neuspokojiteľnú túžbu po majetku alebo i po vláde! Bez nich by zostaly nevyvinutými všetky vlohy prírodné v človečenstve. Človek chce mať snášanlivosť, ale príroda vie, čo je pre neho lepšie, ona chce mať nesnášanlivosť."

A teraz teda, prečo zmalomyselneť, keď vidíme, že je boj osudom i sociálneho života? Mne sa zdá, že niet žiadneho dôvodu k pochybnosti. Teším sa z tohoto výsledku, ktorého historia dosiahla, je to veselý názor životný, ktorý si strediskom života robí boj.

Ale pravda — na jedno nám tu neslobodno zabudnúť: že boj môže byť tvoriteľom dobra, ale aj ničiteľom a borcom všetkej kultúry. Nemusí viesť nutne k vyšším tvarom života, nemusí byť

nutne počiatkom novej kultúry, môže však znamenať i koniec starého a veškerého života.

Preto myslím, aby sme nikdy nezabúdali na dve veliké stanoviská pri tomto boji.

Po prvé: každý boj sociálny má byť zákonnitým bojom. Lebo len vtedy zostane nedotknutou posvätnosť idey práva. A bez tohoto upadneme v chaos. Nech sa bojuje v mene práva, proti tomu, čo za bezprávie považujeme, na pôde ovšem budúceho práva. Pozor dávajme na to, lebo sa právom stalo, a ako také je platné, a nezabúdajme, že naši otcovia kedysi za to právo, ktoré je dnes platné, s nie menšou vrúcnosťou bojovali, s nie menším nadšením v srdciach než synovia ích za právo budúcnosti. Len tak nám bude potom možné vzbudiť a udržať vieru v to, čo raz má právom byť.

Toto napomenutie patrí rovnako obom bojujúcim stranám: vlastníkom tak, ako i nosičom sociálneho hnutia: Intra muros peccatur et extra!

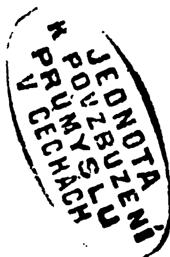
To isté o druhej požiadavke, ktorá bola vovedená medzi bojujúcich v mene kultúry a ľudskosti a ktorú musia splniť, aby sociálny boj nebol bojom zkazy, to jest, aby bol vedený slušnými prostriedkami, nie ale otrávenými šípami. Ako sa tu veľmi chybí často na oboch stranách! Ako ťažko možno odstrániť z boja urputilosť a potutelnosť na jednej strane, surovosť, neurvalosť, posmech a násilie na druhej strane! Ako rada sa vytýka protivníkovi nečestnosť alebo neaký iný mrzký motív jednania. Ako často je už tón prejavenej myšlienky odporný, urážlivý, surový! Či to musí byť? Či to nutne patrí k energickej obrane svojho stanoviska? Či sa tým vzdávame niečoho, keď i v protivníkovi si ctíme človeka, keď predpokladáme o protivnej strane, že i tam sú vodčími zásadmi pravda a počestnosť v jednaní? Ja myslím, že nie. Práve tomu, kto sa stavia na pôdu boja zásadne, kto v celej historii nachádza boj za jadro najvnútornejšieho dejstvovania, práve tomuto musí ľahko padnúť, boj tento poctive viesť, ctiť si v protivníkovi človeka a uznať jeho nie menej čisté motívy.

Lebo ako? Či je dľa jeho názoru sociálny boj nie tak potrebný, ako búrka v sparnom ovzduší? Kto nachádza v tomto boji umelé dielo zlých ľudí, ten pravda môže držať pôvodcu tohoto zlomyselného rušenia spoločenského kľudu v podozrení z nečestných, ošklivých motívov. Kto ale pochopil, že je tento boj nutným utváraním sociálneho života, že nie je len protivou dvoch stano-

vísk, z ktorých súmerne obe vzniknúť musely snášanlivosťou objektívnych okolností, kto hľadí na rôznosť svetových a životných názorov, ktoré zodpovedajú týmto rozličným stanoviskám, taktiež ich drží za nutný výsledok rozdielnych životných podmienok — ten by mal prísť na to presvedčenie, že jeho protivník stojí na svojom mieste z tých istých dôvodov, že ho ta nepostavila osobná nešľachetnosť, ale moc osudu tam, kde sa musel jeho nepriateľom stať. Potom už bude ľahko, myslím, v protivníkovi ctiť si človeka, ktorého nikdy nechceme upodozrievať, nikdy sa mu posmievať, ale sme odhodlaní s ním čestne a otvorene bojovať. Či sa smieme genfskou konvenciou chlúbiť v občianskom boji ako ovocím pokročilej kultúry, a v našej zemi jeden na druhého útočiť s nečestnou zbraňou, ako barbari?

V tomto nech nám za vzor slúži anglický vývoj, ktorý nám ukazuje, ako treba múdre viesť boj v sociálnom živote. I na kontinente, dúfam, dojde uznania humánna forma boja, ktorá nutne pochádza z hlbšieho poňatia triedneho boja. Ak vzplanie boj na zákonnitej pôde s čestnými zbraniami, tak sa o budúcnosť našej kultúry nemusím báť.

Potom budeme môcť citovať slová Schillerove, vzťahom na sociálny boj:

Mir gefällt ein lebendiges Leben,
Mir ein ewiges Schwanken und Schwingen
und Schweben
Auf der steigenden, fallenden Welle des Glücks,
Denn der Mensch verkümmert im Frieden,
Müssige Ruh ist das Grab des Muts
— — — — — — — — — — — —
Aber der Krieg lässt die Kraft erscheinen,
Alles hebt er zum Ungemeinen,
Selber dem Feigen erzeugt er den Mut.

A. ČECHOV:

ONA TO BOLA!

— Rozprávajte nám niečo, Peter Ivanovič! — prosily dievčatá Plukovník pokrútil si šedivé fúzy, odkašľal a začal:

— Bolo to roku 1843, keď náš pluk ležal pod Čenstochovom. A treba vám poznamenať, slečny moje, zima v tom roku bola besná, takže neprešlo dňa, aby stráže neodmrazovaly si nosy, alebo aby chumelica nezasypala sňahom cesty. Treskúci mrazisko ako chytil koncom októbra, tak držal až do samého apríla. V tie časy, treba vám poznamenať, nevyzeral som takým starým, zafajčeným čibukom, ako teraz, ale bol som, môžete si predstaviť, šuhaj vyberaný, krv a mlieko, jedným slovom chlapík — krásavec. Frčkáril som ako páv, smetil peňazmi na pravo, na ľavo, a fúzy som si vykrúcal, ako žiadon práporečník na svete. Boly časy, že stálo ma iba okom hodiť, štrngnúť ostrohou a skrútnuť fúz — a tá najhrdšia krásavica premieňala sa na poslušného baránka. Bažil som za ženskými, ako pavúk za muchami, a keby, slečny moje, začal som vám rátať Poľky a židovky, ktoré svojho času visely na mojej šiji, tak, môžem vás. ubezpečiť, matematika nemala by dosť čísel.... Doložte k tomu všetkému ešte, že som bol plukovým adjutantom, že som výborne tancoval mazúrku a mal prekrásnu ženu za manželku, Pán Boh jej daj ľahko duši! A akým som ja bol zurvalcom smelým, ani si to predstaviť nemôžete. Ak prihodilo sa v okrese nejaké ľúbostné dobrodružstvo, ak niekto vytrhol židovi kečky, alebo plesol zemana po hube, to sa vedelo, že to podporučík Vyvertov vykonal.

Ako adjutantovi mnoho mi prichodilo behať po okrese. To som chodil ovos alebo seno kupovať, to som predával židom i pánom brakované kone, ale najviac, slečny moje, pod menom služby, behal som k paničkám na randevú alebo k bohatým zemanom zahrať sa v kartičky.... Na štedrý deň, pamätám sa ako teraz, šiel som z Čenstochova do dediny Ševelky, vyslaný zo služby. Pohoda bola, dokladám, neznesiteľná... Mráz trešťal, srdil sa, tak že kone fŕkaly, a ja s mojím kočišom za dáku polhodinu premenili sme sa na dva ľadové bombolce... S mrazom ešte bolo možno sa smieriť, keď inak nešlo, ale predstavte si, na pol ceste razom schytila sa metelica. Biela zakrúžila, zavrtela sa, ako čert pred krížom, vetor zastenal, ako čo by mu ženu odňal, cesta zmizla.... Nie viac ako za desať minút, mňa, kočiša a kone oblepilo sňahom.

— Pán urodzený, ztratila sa nám cesta! — hovorí kočiš.

— Ach, čert to bral! Kdeže si, bolvan, hľadel? Nuž choď priamo, azda len natrafíme na stavänie!

Nuž šli sme, šli, krútili sa, krútili, až tak k polnoci oprely kone do vrát panstva, ako teraz pamätám, grófa Bojadlovského, bohatého Poliaka. Mne je Poliak a žid všetko jedno, ako chreň po obede, no treba pravdu povedať, zemanstvo je pohostinský národ a nieto ohnivejších ženských ako sú Poľky.... Otvorili nám.... Sám gróf Bojadlovský žil toho času v Paríži, a tak nás prijal direktor Kazimír Chapcinski. Pamätám sa, neprešlo ani hodiny, už som sedel v direktorových byte v jednom krídle kaštieľa, koketoval s jeho ženou, pil a hral v karty. Keď som vyhral päť dukátov a napil sa, šiel som spať. Že nemali miesta vo svojom bývaní, dali mi izbu v grófskych teremoch.

— Nebojíte sa mátoh? — spýtal sa direktor vovádzajúc ma do neveľkej izby, vedľa ohromnej pustej sály, plnej chladu a tmy.

— A či sú tu mátohy? — spytujem sa načúvajúc tupú ozvenu mojich slov a krokov.

— Neviem, — zasmial sa Poliak, — no, mne sa vidí, že toto miesto je najpríhodnejšie pre mátohy a zlých duchov.

Mal som dobrý základ, a napitý som bol ako štyridsaťtisíc ševcov, no priznám sa, od takých slov prešiel ma mráz. Nech to čert vezme, lepšia stotina čerkesov, ako jedna mátoha! No bolo treba voľačo robiť, zobliekol som sa a ľahol... Sviečka osvecovala steny len ledva, a na stenách, môžete si predstaviť, portréty predkov, jeden strašnejší ako druhý, starodávne zbrane, poľovnícke rohy a ďalšie fantasmagorie... Ticho bolo, ako v hrobe, iba v susednej sále pišťaly myši a pukalo rozsušené náradie. Ale z tej strany okna robilo sa čosi pekelného... Vetor voľakomu odspevoval, stromy s vytím a plačom zohýňaly sa; aké to čertovské dielo. iste, okenica žalostne škripela a trepala do rámu. Doložte k tomu, že sa mi točila hlava, a s hlavou aj celý svet... Keď som zavrel oči, zdalo sa mi, že ma nosí s posteľou po celom pustom kaštieli a hrá o chytanú s duchami. Aby som sa tak nebál, samé prvé zahasil som sviecu, poneváč pusté izby sú pri svetle o mnoho strašnejšie, ako po tme...

Tri dievčence načúvajúce plukovníka pomkly sa bližšie k rozprávačovi a nespustily s neho očí.

— Ale, — pokračoval plukovník, — čo ako som chcel usnúť, nedajbože oka zavreť. To sa mi zdalo, že zlodeji lezú do okna, to bolo počuť akýsi šepot, to sa voľakto dotýkal môjho pleca — vôbec

zdala sa mi čertovčina, aká je každému známa, kto dakedy nachodil sa v nervovom napružení. No, môžete si predstaviť, v tej čertovčine a zmätku zvukov jasne rozoznal som hlas, podobný kroku a klepkaniu črievic. Načúvam — a čoby ste myslely? — počujem, ktosi prichodí k mojim dverám, kašle a otvára ich ....

— Kto je? — spytujem sa vstávajúc.

— Ja som to... neboj sa! odpovedá ženský hlas. Obrátil som sa k dverám... Prešlo niekoľko sekúnd, a ja pocítil som, ako dve ženské ruky, mäkké, ako kačičí páper, položily sa mi na plecia.

— Ľúbim ťa... Si mi drahší ako život, — hovoril ženský melodický hlas. Horúci dych ovial mi tvár... Zabudol som na metelicu, na duchov, na všetko na svete, objal som driečik... a jaký driečik! Taký driečik príroda môže vyhotoviť iba na zvláštnu objednávku, raz za desať rokov... Tenký, akoby utočený, horúci, ako dych decka! Neodolal som, pevne stisol som ju do náručia... Ústa naše splynuly vo vrelý, dlhý bozk a... zaklínam sa vám na všetky ženské na svete, do smrti nezabudnem toho bozku.

Plukovník zatíchol, vypil pol pohára vody a pokračoval, snížiac hlas:

— Keď na druhý deň pozrel som do okna, videl som, že metelelica bola ešte väčšia... Odísť nijak nebolo možno. Prišlo mi celý deň sedeť u direktora, hrať v karty a piť. Na večer som opät bol v pustom kaštieli, a práve o pol noci zase objímal známy driečik... Hej, slečny, nebyť lásky, bol by som vtedy zdochýňal od nudy. Bol by sa vari spil.

Plukovník vzdychal, vstal a mlčky počal chodiť po hosťovskej.

— No... a čo bolo ďalej? — spýtala sa jedna zo slečien, zomierajúc od netrpelivosti.

— Nič. Nasledujúceho dňa bol som už na ceste.

— No... ktože bol tá ženská? — spýtaly sa nerozhodne slečny.

— Pochopiteľné že kto!

— Nič nepochopiteľné...

— Bola to moja žena!

Všetky tri slečny skočily ako uštipnuté.

— To jest... ako že to? spýtaly sa.

— Ach, Hospodin, čo je tu nepochopiteľné? — povedal plukovník a mrzute pokrčil pleciami. — Veď zdá sa, dostatočne jasno som sa vyjadroval! Išiel som do Ševelky so ženou... Nocovala v pustom kaštieli, v súsednej izbe... Veľmi jasné!

— Mmm .... — prehovorily slečny, sklamane opúšťajúc ruky. — Začali ste dobre, a skončili Boh vie ako... Žena... Prepáčte, ale nie je to ani interessantné a... a ani troška vtipné.

— Podivné! Teda vy by ste chcely, aby to nebola moja zákonná žena, ale nejaká postranná ženština! Ach, slečny! Keď vy teraz tak myslíte, tak čože budete hovoriť, keď sa povydávate?

Slečny sa skonfundovaly a stíchly. Naduly sa, zachmurily a celkom sklamané začaly hlasno zívať'... Na večeru nič nejedly, šúľaly z chleba guľky a mlčaly.

— Nie, je to ešte aj... nesvedomitosť'! — nevydržala jedna z ních. — Netreba nám bolo rozprávať', keď to malo taký koniec! Nič pekného v tej rozprávke nieto... ba je odporná!

— Začali ste tak vábne a... hneď ste pretrhli... — doložila druhá.

— Vysmiať' nás, a nič viacej.

— No, no, no... žartoval som... — povedal plukovník. — Nesrďte sa, slečny, žartoval som. To nebola moja žena, ale direktorova...

— Naozaj?!

Slečny hneď ožily, očká sa im zasvietily.... Pomkly sa k plukovníkovi a nalievajúc mu vína, zasypaly ho otázkami. Nuda zmizla, zmizla skoro aj večera, lebo slečny počaly jesť' s lepším apetítom. Z ruštiny *Tajovský.*

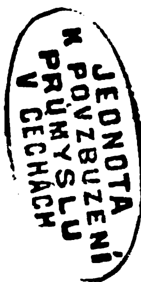
ŽENSKÁ OTÁZKA.

Pán J. Svozil, o ktorom sme sa zmienili v 7. čís. nášho časopisu, máva od svojho vystúpenia z kat. cirkve a kňazského stavu časté prednášky na Morave i v Čechách. Vedľa politických otázok mnoho prednáša o ženskej otázke. Bude snáď zaujímať našich čitateľov, ako túže otázku chápe. Tým cieľom prenímame zo „Samostatnosti" referát o jeho prednáške na študentskom sjazde v Telči.

„Slýcháme obyčejně říkati, že prý mladí lidé nemají mluvit o poměru muže k ženě. Ale právě naopak; mladí lidé mají právo mluvit o tomto poměru, dokud mají před sebou život; až budou staří, pak toho nebudou již potřebovat.

Na ženu musí se hleděti především přirozeněji a čistěji, než jak dělo se dosud; dle dosavadního názoru je žena k tomu, aby obstarávala domácnosť a dělala život muži příjemnějším. Aby však mohla tomuto úkolu plně dostáti, dlužno, aby sňata s ní byla

část břemen, jež ji dnes tísní, dlužno, aby celý společenský pořádek přiveden byl k lepšímu stavu, než je stav dnešní. Především nutno, aby rozluštěna byla otázka hospodářská; poměr muže k ženě nesmí býti odvislý od majetkových poměrů, má-li žena takový úkol plniti. Často slyšíme také námitku, jak prý by vyhlížela domácnost, kdyby se žena starala i o život veřejný, jak tomu chce současně hnutí ženské, kdyby zajímala se o politiku a podobné věci. Uvážme však, kolik klepů nadělají městské dámy a to mnohdy jen proto, že nemají ničeho, co by je zajímalo; vždyť rodině jsou odcizeny samo sebou, majíce chůvu, služku, kuchařku atd., jež domácnost za ně obstarávají. Jest tedy třeba, bychom jim dali něco lepšího, než to, co mají nyní. Že by snad chtěly ženy vrhnouti se na kolbiště politické, toho netřeba se obávati; každá žena by si to předem rozvážila, než by nechala potřísniti se tím blátem, jímž hází téměř po každém politickém pracovníku. Ale přes to by znamenala účast ženina na veřejných záležitostech jaksi doplnění práce mužovy, ježto muž mohl by si pak všímat také více domácnosti. Dnes veškerá výchova dítek spočívá pouze na ženě, ježto muž pro široký obor svého zaměstnání nemá často času, aby se poněkud více věnoval své rodině; takto stala by se tu ovšem kýžená náprava.

Žena musí mít také účast v zákonodárství již ve vlastním zájmu. Uvažme, že dnes zvrhlý muž, který svede ženu, není nikterak stíhán zákonem vyjma toho, že je nucen jen k nějaké peněžité náhradě, žena však nenalézá nikde ochrany zrovna tak, jako nemanželské dítko; zde by mohly tedy poměrně nejlépe rozhodovati a není tudíž důvodu, proč by neměly býti ženy připuštěny do sborů zákonodárných.

Leč nesmí se v hnutí ženském vidět zvrácenost, dle níž mají býti ženy rovné mužům, nemají si všímat domácnosti, všedních prací a podobné. Právě naopak; žena má pochopit pravý význam rodinného života. Vždyť i v tom prostém životě je mnoho krásy, i příjemnosti dá se v něm vždy dosti nalézti. K tomu, aby domov byl učiněn krásným, vábným, přitažlivým, jest potřebí rozhodně více vlastností, než jaké má obyčejná dívka z měšťanské rodiny; ale jest s druhé strany nezbytně třeba více chuti a ochoty ku práci. K životu opravdu krásnému jest třeba, aby žena měla smysl pro pravdu, smysl pro jednoduchost; naše vychovávací ústavy, především ovšem klášterní, učí však do jisté míry spíše smyslu pro luxus.

Jest tudíž třeba, aby se výchova ženy změnila již od základů,

aby bylo postaráno o výchovu pro život, ať již si žena sama vydělává, nebo ať je třeba vdaná. Žena musí se naučit hledět na život tak, jak je.

Neméně však jest potřebí, aby i náš veřejný a společenský život byl upraven jinak než dnes; o ženě se mluví s mnohých stran jako o tvoru nižším, o vzájemném poměru muže k ženě mluví se „zeleně", frivolně zvláště mezi staršími lidmi. A jaký div, že „jak staří zpívají, tak mladí cvrlikají?" Na poměr muže k ženě musí se hledět s úctou, tak jak toho věci samy zasluhují. Mnozí lidé hledají v manželském životě něco nižšího, ježto sami tento život strhli do bláta a teď jím opovrhují. Zde tudíž třeba, aby společenské styky byly docela jiné.

Žena nesmí být považována za zboží, jež se samo sebou nabízí. Žena, jež nikdy nezadá své ženskosti, může být pak zcela jista, že ani nejsurovější člověk nedopustí se vůči ní beztaktnosti; nesmí však nikdy sama zavdávati příležitost k podobným nízkým rozmluvám ve společnosti, jak mnohé ženy dnes činí. Plesy musí přestati býti trhy na živé maso; jak může dnes muž hledět na ženu s úctou, když žena nedbá této úcty? S opovržením musí hleděti dnešního dne muž na ženu, která v hodně křiklavé toaletě jde do plesu, aby tam vystavovala na odiv své lepé tvary; vždyť tyto plesové výstavy, připomínající — sit venia verbo — výstavy dobytka, ženu znehodnocují. Nutno tudíž zjednati nápravu jak v životě rodinném, tak v životě společenském."

Ako vidieť, Svozil poníma ženskú otázku správne a zdravo.

LITERATÚRA.

— **Slovenské kalendáre na rok 1905.** (Turč. sv. martinský „Slovenský obrázkový kalendár." Cena? Redaktor? Str. 85. — „Tranovský." Evanjelický kal. Cena 50 hal. Strán 180. Red. Jur Janoška, ev. farár. Lipt. Sv. Mikuláš. — „Evanjelický kalendár." Cena 80 hal. Strán 80. Red. Karol Salva. — Slovenský domový kalendár." Cena 80 hal. Strán 80. Red. Karol Salva. Ružomberok. — „Slovenský Kalendár." Cena 80 hal. (Pre predplatiteľov „Slov. Týždenníka zdarma.) Strán 160. Red. Milan Hodža. — „Sväto-Vojtešský kalendár" a „Nová Domová Pokladnica" redakcii neprišly.)

Slovenské kalendáre s roka na rok vzrastajú. Je to potešiteľný zjav u nás, že k starým národným kalendárom čo rok pribúdajú nové a tak aspoň na tomto poli ukazujeme zrejmú snahu zaopatriť,

náš ľuď slušným čítaním. A ako u nás, aj inde badať, že kalendár je ešte neprestajne hľadaným duševným pokrmom a že pod firmou kalendára možno ešte veľkú a záslužnú vzdelávaciu a prebúdzaciu missiu konať. Kým tento cieľ neztratia naši nakladatelia a redaktoria kalendárov, možno sa úfať ešte vždy neustáleho rozvoja obsahom i vystrojením najpopulárnejšej ľudovej knihy, — kalendára.

Ač tohoročné slovenské kalendáre pomerne nie sú drahé, predsa bolo by možno podať za terajšiu cenu kalendárov viac obsahu a obrázkov. Všetky slovenské kalendáre obsahujú dve totožné čiastky: kalendárium a soznam trhov. Dlhá a drahá je menovite kalendária. Či by naše tlačiarne nemohly dať tlačiť tieto veci v jednej tlačiarni, a tak by hodnú časť práce získaly, prevezmúc za výrobnú cenu hotové hárky pre svoj kalendár? Veď len malého dorozumenia treba a usporí sa hojne. Tak aj konkurrencia by bola snadnejšia s cudzími kalendármi. A tlačiť by sa mohlo každý rok v inej tlačiarni a vopred stanoviť formát a iné zovňajšie požiadavky. Sporiť nám treba, aby sme tým viacej mohli dať ľudu . . .

A teraz dačo o samých kalendároch.

Tlačiareň pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši vyhotovila dva kalendáre: „Tranovský“ a „Slovenský“ Týždenníka. Vystavenie oboch kalendárov je vkusné, obrázky dobrou barvou tlačené, tlač jasná a čistá. Papier dobrý, trvácny. Menej vkusné je vyhotovenie martinskej tlačiarne a Salvovej. Najviacej obrázkov (48) má Hodža, potom Janoškov (41), menej Salvov Evanjelický (21) a Slovenský Domový (16) a najmenej martinský (10). Krásne obrázky majú prvé dva, menej podarené: Salvove a martinský. Nová firma Klimeš a Pivko praesentovala sa svojími tlačiarskymi prácami v slovenských kalendároch veľmi pekne, dúfame, že bude tak aj na ďalej.

O obsahu týchto piatich kalendárov mohla by sa napísať celá literárna štúdia. A videli by sme, kto bol najsvedomitejší vo výbere a sostavení prác. Pečlive vyberal Janoška; práce jeho kalendára nesú sa duchom kresťanským, osvecujú, posilujú, vystríhajú a povzbudzujú. Obrázky priliehajú k textu dosť vhodne. Keby nebol venovaný užšiemu obecenstvu (evanjelickému) a keby neniesol sa za účelom vnútornej missie evanjelickej, vytkli by sme mu, že je trochu mlkvy, akýsi príliš nábožensko-vážny. Ale pri jeho smere i táto výtka musí odpadnúť. Počúvame, že „Tranovský“ je už rozpredaný. Zaslúžil toho a prajeme mu, aby obsah jeho zaštiepil sa do sŕdc čitateľov trvale.

Hodža vďačí sa prvým svojím kalendárom ľudu. A musíme bez predpojatosti povedať, že tak skvelého daru sa už dávno slovenským čitateľom časopisu nedostalo. Kalendár jeho vyhovuje v každom smere i najprísnejším požiadavkám. Je dar, a je pre kupovateľov dosť lacný. Obsahom je veľmi rozmanitý a až snáď na dva príspevky, ktoré do ľudového kalendára nepatrily, práce v ňom sú primerané tendencii a cieľu kalendára pre slovenský ľud.

Rezkosť, bodrosť a isté povedomie národné veje z prác slovenských mladých pracovníkov literárnych. I ten kostrbatý sloh, pre ktorý sa tak napaprčil úvodnikár „Nár. Novín", že sa nezdržal brízganí a ironie — i to mu radi prepáčime, keď uvážime, aká je jeho cena v celku. Náš znamenitý „Týždenník" nemohol veru vhodnejším darom prekvapiť a lepšiu reklamu si vymysleť, ako práve tohoročný jeho kalendár. Len jednu chybu má — že sa zjavil neskoro na trhu kníhkupeckom. Čitatelia, ktorí kalendár „Týždenníka" obdržali, jednohlasne uznávajú, že takého kalendára ešte v slovenskej literatúre nebolo. Ač výrok tento je prehnaný, lebo Lichardove kalendáre dosiaľ nikto neprevýšil, predsa možno toľko pripustiť, že z tohoročných kalendárov je kalendárom najlepším a pomerne lacným, — že „Týždenník" dáva svojim čitateľom vzácny dar a nie biednu almužnu. A pravda-li, že prostý ľud vie si vážiť lásky, dúfame, že i sám časopis získa mnoho u svojich čitateľov. Uvidíme po čase, či táto nádej sa splní, a ak sa nesklame vydavateľstvo v tomto smere, príklad „Týždenníkov" bude zaiste i tak hodný nasledovania a vzbudí zdarnú konkurrenciu v slovenskej kalendárovej produkcii.

Ostatné tri kalendáre stoja vedľa týchto dvoch, ako deti od macochy vedľa zdravých a veselých vlastných detí. Salva vyplnil svoje kalendáre bez mála sám. Uznania zaslúži táto jeho práca, ale v tom je aj ich nedostatok: trpia istou jednostrannosťou. Obsah kalendára musí byť čo najrozmanitejší, no a o prerozličných veciach predsa je len ťažko písať jednomu človekovi, čoby ako bol všestranne vzdelaný. Cenná je sbierka výpovedí v kalendáriume: „Kalendár z behu prírody a života ľudského", čoho ostatné kalendáre nemajú. Zazlievame p. K. S. Čebratskému, že do evanjelického kalendára umiestnil prácu „Úklady a láska." Tí čitatelia, ktorí vedia o akej to „láske" a akých „úkladoch" je reč, a koho treba rozumeť pod osobami rozprávky: nepoučili, nevzdelali, nezošľachtili sa čítaním tejto „rozprávky z našej prítomnosti", ale sa iba pohoršili a pisateľa odsúdili. Pisateľ na pranier a na posmech vystavuje isté osoby, opovržlive píše o mužoch, ktorí v našom národe majú nehynúcu zásluhu, drsnou rukou dotýka sa rodinných pomerov — to všetko je vec mrzká. Je to tak mrzká vec, že p. pisateľa treba ľutovať, že nevie sa, ako spisovateľ, na toľko opanovať, aby svoje osobné city nezanášal tam, kam rozhodne nepatria. Kalendár je nie predsa na to, aby sa v ňom podobné práce tlačily.

Martinský „Obrázkový" kalendár, ako sme vyšej udali, má najmenej obrázkov zo všetkých kalendárov a predsa menujú ho „obrázkovým." Je vystrojenia skromného, beznáročného; takým je, akým býval pred 20-30 rokmi. Je ducha tichého, nevýbojného a bez iniciatívy. A od martinského kalendára, kde žije naša literárna elita, naši vodcovia, žurnalisti, a kde je toľko slovenských výtečníkov pohromade — odtiaľ očakávali sme právom kalendár týmto prajným podmienkam (najbohatšia slovenská kníhtlačiareň!) zodpovedajúci. Ale kde nič, tu nič. Akože vy páni martinskí chránite

svoje povestné bašty v národe? Keby z vás každý bol kus svojich vedomostí zaniesol do tej čarovnej knižky, ktorá je uložená za obrazom v každej slovenskej chalupe, a okolo ktorej po nedeliach shromažďuje sa celá rodina a často horní i dolní súsedia — koľko lásky a vďačnosti by ste si získali v ľude, a v koľkých veciach by ste ten ľud mohli poučiť, za národnú vec oduševniť, alebo utvrdiť.

Iba ten v cudzine žijúci Kukučin roztomilou rozprávkou zavďačil sa svojmu ľudu....

34 roky vydávaný kalendár — a dnes je tam, kde bol pred toľkými rokmi! Martinský kalendár mal by byť dnes knihou bohatou, cennou a mal by stáť mimo konkurrencie. A kdeže je aspoň tá povestná martinská mládež, čo nám „tupoumým opičiakom" chcela hlavy rozbíjať — za národ? Kde sú tí titánovia, keď ich v práci zostarelí otcovia umdlievajú? — —

Rubriku túto odložili sme schválne na koniec roka, keď už naše kalendáre akiste sú zväčša rozpredané.

— **V. H. V. „Vianoce."** Lipt. Sv. Mikuláš. Tlačou Klimeša a Pivku. Knižočka obsahujúca 3 scény z rodinného života, svedčí o sľubnom mladom talente.

— **Besednice.** Napísal a vydal Jozef **Gregor Tajovský.** Ružomberok 1904. Tlačou K. Salvu. Cena 1·20. Strán 221. Obsah: Zuza. Mátoha. Do konca. Pastierča. Apoliena. Dve školy. Črty a dojmy z manévrov. Maco Mlieč. Odporúčame vrele ct. obecenstvu. Inokedy povieme pár slov o tejto novej knihe pána Gregorovej.

— **„Slovenčina."** (Odveta p. Škultétymu.) Pán Škultéty v tohoročných Slov. Pohľadoch (str. 668 a nasl.) zaoberá sa so „Slovenčinou", brošurkou, otisknutou z Hlasu.

Ako veliký majster (z malej dediny), keď za zle prišitý príštipok zauškuje učňa, a tým mu aj vysvetľuje svoju vysokú methodu príštipkovú, na niečo takého upomína tón kritiky p. Šk.

Ku pr. menuje pôvodcu „zakuklencom", „cynickým"; privlastňuje mu vo forme podstatného mena: „ignoranciu", „opovážlivosť", „šarlatánstvo", „baláchanie". Slovesami snaží sa všemožne škodiť mu, tvrdiac o ňom, že „tára", „klame", „kráka", „balácha", „opľuvá", atď.

Ct. čitateľ hneď má vycítiť tenor celej kritiky, vycítiť neomýlnosť, povznášajúcu sa nad „prázdnotou" a „lžou".

No, uvidíme! Facta loquuntur.

Píšete o „nepeknom čase, v ktorom u nás anonymne a pseudonymne písava sa proti slovenčine." Vy nemôžte nevedeť, že anonymne a pseudonymne písal aj Kollár, písali, píšu, a budú písať veľmi mnohí a cele počestní ľudia. V tom nebolo, neni, ani nebude nič nepekného abo nečestného. Komu ide o pravdu, tomu nezáleží veľa na pisateľovi, ale len na tom, čo je napísané. Iba snáď kto rád bojúva brízganím, toho asi mýli to, keď má blavoniť ako do tmy.

„U pseudonyma z Hlasu zaráža i nesolídny spôsob písania... Hľadá nie podstatu veci, nie pravdu, ale slovo, ktoré by zvučalo. Vysoký tón a — prázdnota." Veru, vysoký tón, s akým tak všeobecne čosi tvrdíte, a prázdnota tam, kde by maly nasledovať vaše dôvody.

Píšete: „V poznámkach mojich o slovenčine že je „„istá nová tendencia"", predstavovať Kollára a Šafárika ako takých, ktorí pomáhali urobiť slovenčinu literárnym jazykom? To že je tendencia niekoho? a ešte tendencia nová". Nuž, pekne prosím, ako že to v tom mojom texte stojí? Citujte doslovne. Čo ste sám prekrútil, to neprivlastňujte mne. Že Kollár a Šafárik „pomáhali urobiť slovenčinu literárnym jazykom" to ani ja netajím. I ja som napísal: „Práve to je mohutný dôvod proti škole, upevňovanej p. dr. Czambelom, že ešte aj Kollár a Šafárik za mladi klonili sa ku slovenčine, ale v zenite svojho vývinu... vrátili sa z trasoviska na pôdu pevnú" (str. 4.). A na strane 6. môžte čítať: „Slovenčina bola aj im, ako všetkým nám, nevýslovne milá, ku srdcu prirastená, ale literárne ako nemožná. Obetovali slovenčinu, aby ratovali národ."

Že Kollár a Šafárik „pomáhali urobiť slovenčinu literárnym jazykom", to tvrdenie nemôže byť novou tendenciou, lebo to po istú mieru zodpovedá pravde. To mohol cele správne tvrdiť už Hurban, a môže tvrdiť aj Vlček.

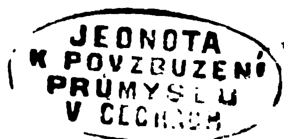
Ale vaše dnešné cambelčenie, t. j. boj za odtrhnutie a osihotenie Slovákov na večné veky slovenčinovou spisbou, že by bolo odôvodnené a ospravedlnené dejstvovaním Kollára po rok 1836, a Šafárikom vôbec, také domýšľanie sa je pod slncom nové; to netvrdil dosiaľ ani Hurban, ani Vlček, ani nikto. To nezodpovedá vôbec pravde. Vaša „nová tendencia" je: literárne cambelčenie obliekať do rúcha — ba do tela a ducha velikých postáv Kollára a Šafárika.

Títo, zo synov slovenských asi najväčší, sú proti vám. Vy ale chcete — (dľa vašich slov: „klamať ľudí nezasvätených do veci") — dokazovať, že vlastne „v hĺbke duše" aj Kollár a Šafárik boli vždy asi cambelistami, a prípadne boli by sa nimi stali teraz. Píšete ku pr. i na str. 672. „Keby víchrom r. 1849 Kollár nebol hodený do Viedne, a mohol mať dlhší život (umrel, keď nemal ani 59 rokov), akým bol Slovákom, bezpečne možno povedať, že bol by sa ešte vrátil k slovenčine". (!!!) Rozumie sa, že ku tej „čistej", a nie ku „českej".

Ako by ste predsa len cítil, že vaše dôvodenie za slovenčinu Kollárom živým veľmi kulhá, dávate sa do prorokovania o tom, čo by bol robil, keby nebol zomrel. Myslím ale, že ku pr. oslica Balámova za tak jalové prorokovanie bola by sa pýrila.

„Novú tendenciu" neodškriepite.

A poneváč každý hriech, každá nepravda dostáva mladé, preto aj vaša „nová tendencia" — dostáva mladé, žene vás do nových tendenčných nesrovnalostí. Kollára, Šafárika, Kuzmányho, Licharda, Radlinského... predstavujete viac-menej ako chlebárov, bojkov,

ako trstiny, ktoré viedenský vetor odklonil od slovenčiny, a naklonil ku češtine. Kollár predsa bol vždy proti drobeniu, bol za češtinu aj pred 49-tym rokom, teda prv, než „bol hodený do Viedne.“

Vraj „odstúpili od slovenčiny Lichard a Radlinský z prinútenia, ako redaktori vládnych Slovenských Novín... Vo Viedni 1850 poddal sa i Kuzmány... Vtedy, keď i Kollár najväčšmi previnil sa proti nej“ (proti slovenčine). Str. 672. A o Šafárikovi píšete: „Predať sa do Nemecka nechcel... utiahol sa teda r. 1833 v Prahe... A tu v Prahe za tých 480 zl. postavili mu podmienku, že bude písať' len po česky.“ (Str. 674.) A on na to volky-nevolky pristal, ako aj tí s Kollárom vo Viedni. Taká to bola čeliadka! Zapreli, zradili slovenčinu — akiste k vôli žemličkám! „Z prinútenia“ a „za 480 zl.“ inak vraveli a robili, než cítili. Proti svojmu presvedčeniu a proti slovenčine „hrešili“, a tak teda hrešili proti národu a proti tomu, čo im malo byť' najsvätejším. Žemličkári! Šak?!

Ba či nikdy neočuli o tom veršíku:

„Kto si stojí slovu, čo priam shrkne svet,
Komu nad statočnosť' venca v nebi niet,
Koho dar nesvedie, hrozba neskloní,
Tomu moja pieseň slávou zazvoní!“ —

Ja viem, že pán Šk. vie si ctiť aj Kollára a Šafárika. Toto som spomínal len na dokázanie, že tá „nová tendencia“ jestvuje, ba už i mladé sa z nej liahnu, totiž unižovanie osôb a snáh, protiviacich sa cambelčeniu.

Veľmi vás mrzí moja výpoveď: „Čo by bolo bývalo z Palackého, Šafárika, Kollára, Hattalu a mnohých iných, keby len na Slovensko a literárnu slovenčinu boli sa obmedzovali?! Chcete to vari podvrátiť, malujúc peňažné nesnádze Šafárikove v Prahe, farbami temer hladovania a umučenia. Ale tým ku tendenčnému potupeniu a uníženiu Čechov dokázané neni nič. Psotno sa vodilo aj už u väčších národov veľkým géniom. A na reťaziach prikovaný ku Prahe nebol ani Šafárik. Otvorenú cestu do Kobeliarova abo Martina mal vždy. Ale veď vy viete, že mohol ísť aj do Moskvy, do stkvelého postavenia, s velikým platom, — a predsa neprosil ani z Moskvy, ani zo Slovenska, ale ostal v tom vami tupenom hniezde psoty — v Prahe.

Vzhľadom ku Slovensku Šafárik vedel, „že nízke ústředí snižuje též talenty, a malicherné poměry že podmiňují chatrnost prostředků jednání“.

Veď je to asi to isté, čo s trpkosťou blenu žaluje o svojom otcovi Vajanský, keď vraví:

„On boril sa jak Titán v štyri strany,
Intrigou svojich k vieske prikovaný,
On boril sa za národ z hluchej jamy.“

Takou „hluchou jamou“ v Slovanstve a na svete pre velikých umelcov, učencov, geniov je nie len Hlboké (up. Szenic), ale aj naša milá literárna slovenčina a slovenčinová literatúra.

Slováci-geniovia, ako Kollár, Safárik a iní písali česky nie „z prinútenia“ viedeňskej vlády, ani k vôli 480 zlatým, ale medzi iným aj preto, aby nezapadli a neodzneli „v hluchej jame“. A to nie len oni, ale aj jejich rod. Len o slovenčinovom literárnom trochárení živoriť môže národík len veľmi trochársky.

O „neustálenom“ Kollárovi veľmi perno píšete: „Aká pohoršlivá, ľahtikárska reč! Teda Kollár v svojej Slávy Dcére (1832), v Kázňach a Rečiach (1831) alebo v Zpievankách (1834, 1835) ešte nebol úplne rozvitým, celým mužom, áno ešte bol mladý, zelený, neustálený; až na konci svojho života (teda v Staro-Itálii slavianskej!) predstavuje sa nám ako zkúsený a ustálený“.

Takto sa robí z komára vôl. Ja som písal o „zelenom“ hrozne, a vy urobil ste z toho „zeleného“ Kollára! Na môj účet. Ničevo!

Slávy dcére, Kázňam a Rečiam, aj Zpievankám všetka česť a sláva. Značia Kollárov zenit v poesii, v rečníctve. Ale jeho výjimečný a vrtkavý nábeh ku slovenčine pred r. 1837. že by znamenal jeho ustálenosť a zenit v otázke spisovného jazyka, tomu ani vy neveríte. Veď dľa vášho proroctva „ustálený“ a teda v svojom zenite ohľadom spisovného jazyka nebol ani v jeho 59. roku. Len potom — keby nebol zomrel — bol by sa ustálil, t. j. vraj bol by sa vrátil k slovenčine. Snáď tak nejak okolo r. 1876. 1877, keď ešte i dr. Jozef Hurban vrátil sa k češtine, bol by Kollár stal sa noviciusom slovenčiny! Cambelistom!

Kázne a Reči v slovenskej cirkvi, pre slovenské obecenstvo povedal aj napísal češtinou. Svoje poetické aj vedecké veci napísal češtinou, a nič slovenčinou. Zpievanky slovenské nemohol predsa podať v češtine. Ale telom, dušou, životom a prácou žil a mrel za češtinu, posvätiac jej 99%-ov svoj energie, a len asi 1 procent za krátky čas slovenčeniu, čo tiež potom kajúčno odvolal a odčinil, a predsa sa chcete odvolávať silou mocou na Kollára v prospech cambelčenia Slovákov.

Že Kollár „v hĺbke duše“ „slovenskú účinlivosť“ ctil si aj pri Štúrovi a pri každom, keď aj patričný bol iného presvedčenia, to nemali by ste vy tam v Martine len písať černidlom, ale aj nasledovať slovami a skutkami.

Ohľadom Radlinského, Licharda, Kuzmányho, že od slovenčiny odstúpili, aj vy uznávate: „Áno, odstúpili.“ Viac ani ja netvrdím. A tak nemáte pravdu, keď píšete v súvise s týmto faktom, že „pseudonym z Hlasu klame ľudí nezasvätených do veci, že od slovenčiny s inými znamenitými odstúpili i dr. A. Radlinský a D. Lichard.“ Vy tvrdíte, že „z prinútenia“ to urobili, teda proti svojmu presvedčeniu, k vôli nejakému sobectvu. Lebo však nik nenútil ich, aby vo Viedni prijali úrady, odvislé od násilníckej vlády. Koho dar nesvedie, hrozba neskloní, ten nepolezie tam, kde „z prinútenia“

musí jednať proti presvedčeniu. To „prinútenie" ale dokázať ste zabudol, a tak len upodozrievate.

Práve Radlinského prekladanie zákonov do novej slovenčiny zodpovedalo drobiacej politike uh. vlády. Aj dnes kto by to nerobil z ochoty, musel by „z prinútenia".

A Lichard, keď pre obecný ľud chcel písať hospodárske noviny, ku slovenčine nebol „prinútený" všemožnými okolnosťami? Ešte aj zdravým rozumom? Podobne i dr. Jozef Hurban po roku 1876. 77. Ale zo všetkého toho v prospech vášho cambelčenia nenasleduje zhola nič.

Aby ste mali predsa nejakú auktoritu za sebou, píšete, že vy idete „v šľapajách Hollého a Štúra". Mluva Hollého bola bližšia ku češtine, než vaša. Za každú cenu trhanie sa od Čechov nebolo ideálom Hollého. P. Czambelovi a Vám mluva Hollého je českou, nekážete čerpať z nej, ale z mluvy „chatrč".

Štúr ťahal aj dôsledky svojich zásad. Po 49. napísal to pod názvom „Slavianstvo a budúci svet". Je on tam cambelistom? „Slavianstvo a mir buduščago" je programmom vaším, a programmom pána Czambela? Stojíte vy v šľapajách Štúrových?

A tak ženiálny muž, ako Štúr, nebol by sa ničomu naučil z dejín posledného polstoletia?

Že vraj je nám (zakuklencom) „more po kolená". Vieme aj my, že je more hlboké. A čo je u nás tým morom? Ani to nie, že ku pr. veliká väčšina Slovákov (katolíci) píše tradicionálne slovenčinou. Veď táto spisba je i tak asi v 99%-och ľudová, a má byť v reči ľudu aj na ďalej.

Ale „more" je inde. Tam totiž, kde „nízke ústredie snižuje talenty, a malicherné pomery podmieňujú chatrnosť prostriedkov jednania". Alebožto hlbokým „morom" je tá „hluchá jama" našich biednych pomerov.

Niekoľko ľudí má u nás aj chlebík za písanie slovenčinou pre intelligenciu. Tí ostanú pri slovenčine snáď už aj „pro domo sua".

Potom najde sa človek, ktorému slovenčina otvára výnosné výhľady. Ku pr. professúru reči a literatúry slovenskej na pešťanskej universite. Snáď aj ešte všeličo inšie. Ten tiež nespustí sa svojho „koníka".

Tu je politika. Vo výlučne slovenčinovej literatúre má svojho najlepšieho spojenca proti Slovákom. Ne nadarmo aj denník im vydáva slovenčinou.

No najviac „morom" sú tí, ktorým iba slovenčina je rebríkom — ku sláve. V literárnom volumene československom jich špecifičná váha bola by fuč. Bolo by po jich „výtečníctve". A to radšej nech sa zrúti svet.

Ecce: More!

Preto ešte za drahný čas vo hre o „byť-nebyť" budú u nás možní čo túzi národa p. Czambel & komp.

A veleduch, genius Kollára, Šafárika ešte si poleží — v škarte.

Atď. atď. *Meakulpinsky.*

KRONIKA.

† Dr. Miloš Štefanovič. Dňa 21. novembra zosnul v Martine dr. Miloš Štefanovič, hlavný direktor banky Tatry. Nebohý narodil sa 2. nov. 1854 v Bal. Ďarmotách. Maturoval na veľko-revúckom slovenskom gymnasiume. Po skončení právnických štúdií osadil sa ako pravotár v Prešporku. Pred poldruha rokom zvolený bol za direktora banky Tatry. Ako taký aj zomrel. Bol muž vzdelaný, činný a o slovenskú vec neobyčajne zaslúžilý. Vďačná mu pamäť!

— Proti školskej predlohe Berzeviczovskej konalo sa 27. novembra v Petrovci ľudové shromaždenie Slovákov a Srbov. Prítomných bolo asi 8000, ktorý počet bol by sa za priaznivého počasia i zdvojnásobil. Shromaždeniu predsedali zo slovenskej strany dr. Miloš Krno a dr. Ľud. Mičátek, zo srbskej strany novosadský farár Božidar Popovič a učiteľ Šijački. Zapisovatelia dr. Ján Petrikovič, Ján Grúnik, Jovan Vučevič a prof. Ďordevič. Shromaždenie otvoril dr. Mičátek; rečnili za Srbov Jáša Tomič, za Slovákov M. Hodža, sjazd zakľúčil dr. M. Krno. Usnesenie prijaté bolo shromaždením s veľkým oduševnením a pošle sa snemu.

V ten istý deň vydržiavali nemaďarskí akademikovia z Uhorska, v Prahe študujúci protestný meeting proti tejže školskej predlohe. Schôdzke predsedal Rusín L. Hankevyč, otvárajúcu reč mal dr. Kalabis. Hlavný rečník bol Slovák Milan Sloboda, ostatní rečníci boli: Srb Konovič, Horvat Jerbič, Slovinec Lach, Rusín Koteckyj, Slovák Albini, Rumun Moldovan, Poliak Zielkowski a Čech Dorazil. Zo shromaždenia poslaný bol poďakovací telegram básnikovi Björnsonovi, za jeho spravedlivý prejav na prospech utláčaných národov v Uhorsku, a slovensko-srbskému ľudovému shromaždeniu v Petrovci.

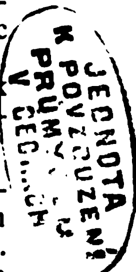
I viedenskí študujúci nemaďarských národností v Uhrách chystajú sa vydržiavať protestnú schôdzku proti Berzeviczovej predlohe.

Srbkyne v Novom Sade spojily sa v odbor, jehož úlohou je voviesť i ženské do boja proti maďarizačnému návrhu školského zákona. Tým cieľom rozposielajú protestné hárky a vyzývajú srbské, slovenské i rumunské matky, aby na tieže podpísaly svoje mená.

Daj Bôh, aby všetky naše protesty došly svojho cieľa!

— Úsudok o slov. literatúre. Dostali sme od Slováka, bývajúceho v zahraničí, tieto riadky: „. . . Práve prečítal som „Návrat“ v Hlase a s úctou kloním sa pred seriosnosťou, hĺbkou a duchovnou silou autora týchto rozpomienok, patrne prežitých, nie vymyslených. Pred tým prečítal som i Hodžov „Realism u nás“. — Obe práce tieto sú mi symptomami vzrostu a mohutnenia ducha slovenského, veštiacimi nám lepšie dni, v skorej už snáď budúcnosti . . . Ešte nevzblknul, ale musí vzblknuť slovenský genius mohutným plameňom pred svetom. Vatra je složená, len treba dúchať do nej.“ *A. Š.*

— „Slov. Týžd.“ vypisuje literárny súbeh na pôvodnú slov. povesť alebo novellu. Tú prácu, ktorú redakcia Slov. Týžd. i po vypočutí mienky literárnych kritikov uzná pomerne za najdokonalejšiu, odmení 100 korunami. Pomerne najlepšie z ostatných prác odmení cenami po 50 korún. Práce treba zaslať do 15. marca 1905. Odmenené z nich budú uverejnené v kalendári Slov. Týžd. na rok 1906. — Literárny tento súbeh svedčí o čestnom, nežistnom pôsobení redakcie Týždenníka. — Sláva jej!

— „Katolícke Noviny“ vychodia od nového roku v Skalici, ako politický týždenník. Dosavádny red. a vyd. p. Martin Kollár zostane majiteľom, hlavným redaktorom a vydavateľom je p. Fr. Margin Rudolfinský; spolupracovníkmi: pp. Ant. Bielek, ako zodpovedný redaktor a Ferd. Juriga. Predplatné na celý rok 6 kor., pre remeselníkov, roľníkov a robotníkov 4 kor. — Pán Karol Salva oznamuje, že od Nového roku začne vydávať illustrovaný dvojtýždenník Slovenské Ľudové Besedy, poučnozábavný časopis pre ľud. „V časopise tomto podávať budem mravno-poučné a národnovychovateľské články, ďalej články z našich dejín a liter. historie, zeme- a národopisné, o výpomocných spolkoch, z vedy, umenia, priemyslu a obchodu. Zábavu pestovať budem slovenskou piesňou a veršom, povesťami a rozprávkami, žartami a rozmarami. Majúc neprestajne pred očima, že národ náš bez škôl, bez intelligencie duševne by zakrnel, mravne i hmotne upadol a stal by sa poddajnou hmotou ku veľadeniu iných, oboznamovať budem slovenský ľud s českou knihou a českou školou ako nám najbližšou a najprístupnejšou.“ „Slov. Ľudové Besedy“ vychádzať budú 1. a 15. každého mesiaca na 16 stranách štvor. formátu v barvistej obálke. Predplatné na celý rok 4 koruny, na pol roka 2 kor., na $^1/_4$ roka 1 korunu. Jednotlivé čísla po 16 hal. — Predplatky zasielajú sa administrácii „Slovenských ľudových besied“ v Ružomberku. — Pán Dr. Vladimír Fajnor prestane od nového roku vydávať a redigovať „Zvolenské Noviny.“ Nebolo by dobre sdružiť sa okolo „Slovenského Týždenníka“, keď plány s lokálnymi časopisami zlihaly? Pred nastávajúcimi voľbami odporúčame túto myšlienku pozornosti našich pp. vyslancov a volebných výborov. — Redakciu a vydavateľstvo „Obzora“ prevzal p. Karol Salva.

— Nár.Noviny (č. 150.) píšu: „Balácha (!) sa po svete o ústave, ktorá by v Rusku mala byť zavedená.“ A citujú článok dra Politu z „Branika“ v tom smysle, že parlament a ústava sú diskreditované ustanovizne v Europe. Medzitým však čítame vo všetkých novinách, že v Rusku temer celá intelligencia, zemstvá i mestské dumy velikých miest ruských vyslovujú sa za ústavu. Posledne i moskevská mestská rada prijala jednohlasne nasledujúci návrh: „Vláda nech vezme na vedomosť, že moskevské zastupiteľstvo drží za nevyhnuteľne potrebné: 1. zákonnú ochranu proti zlovôli úradníctva; 2. odstránenie výnimečných zákonov; 3. povolenie svobody svedomia a vyznania, svobody tlače a shromažďovania; 4. pevné zabezpe-

čenie týchto zásad pri spolupôsobení svobodne volených zástupcov ľudu; 5. zavedenie verejnej kontroly nad verejnou správou." Z tohoto vidíme, že Národnie Noviny lepšie rozumejú potrebám ruského ľudu, ako všetky zemstvá, mestské zastupiteľstvá, professori, ministri, študenti a slovom: lepšie, ako celá ruská intelligencia nekonečnej cárskej ríše!

Nie parlament a ústava sú nešťastím národov, to predsa by každý žurnalista mal vedeť, ale nesmierny šovinismus, absolutistické chúťky a ztrnulý klerikalismus urobily z tých ideálnych ustanovizní — jednak karrikatúru, jednak zbraň na utláčanie národov Europy. — Krisy ústav a parlamentov Europy ukazujú, že treba dôkladnej reformy, ktorá by zodpovedala pokročilej vyspelosti národov Európy; že treba menovite právo menším zaistiť proti moci väčšiny; že treba povaliť modlu nacionalismu, jehož náboženstvom je šialený šovinismus a kňazmi jeho ztreštenci na trônoch, v parlamentoch, a v niektorých redakciach. Treba oživotvoriť príkaz Kristov: miluj bližného svojho. Dnes však pre „lásku" k svojmu „národu" — hotoví sme vykynožiť trebárs desať iných „národov". A naše cirkve robia čo proti tomuto pohanstvu? Nič, ba sú všade na strane utlačovateľov, žehnajú ich vražedlné zbrane a dodávajú lesku a autority tyranom a utlačovateľom pred ľudom. Treba reformy i tu. — Nuž hovoriť o ústave v Rusku je nie baláchaním. Rusko potrebuje reforiem v smysle ústavnom a je v tom šťastnom položení, že po krvavých zkúsenostiach Západu môže si voliť takú ústavu, aká môže zabezpečiť najväčšie blaho ruského ľudu v ríši. Či v Martine neprajú svobody Poliakom, Finom, Arménom a hlavne ruskému ľudu? Či sú spokojní so zverstvami Sipjagina, Plehveho, či im je po vôli zlodejstvo byrokracie ruskej, tyrania tisícich z ruskej mládeže a intelligencie? Ale prečo fňukáte potom nad prenasledovaním slovenskej intelligencie, nad trestami synov slovenského národa maďarskými vládami? Čože ich nevychvaľujete, keď robia poriadok v mene štátu — s buričmi a vlastizradcami?!

— Koľko máme voličov? Dľa dát „M. E." je v Uhorsku 4,322.960 občanov, z ktorých volebné právo majú len 970.841, — ostatní 3.352.119 sú nevoličia. Z voličov je 542.417 Maďarov, 123.984 Nemcov, 110.715 Slovákov, 110,572 Rumunov, 28.766 Rusov, 11,495 Srbov. — Sme teda počtom voličov na 3. mieste, — a počtom vyslancov?

— Pri tohoročných doplňovacích voľbách do stoličného výboru utrpela naša národná strana porážku na mnohých miestach.

— Tlačové pravoty. Prešporská porota pokonávala 28. nov. tlačovú pravotu Štefana Svetského, ktorý po známej nitrianskej pravote napísal do „Považských Novín" článok, v ňomž bola reč o falšovaní úradných protokollov. Porota posúdila obžalovaného, ktorého hájil dr. Rudolf Markovič, pre „osočovanie štátnych úradov" na tri mesiace obyčajného väzenia a 1000 korún. Obranca podal nullitu, poneváč porota nepripustila dôkaz pravdy.

Na druhý deň pokonávala sa tamtiež pravota skalického „Pokroka“ pre búrenie proti maďarskej národnosti. Búrenie pozostávalo v tom, že inkriminovaný článok protestoval proti tomu, aby na skalickej štátnej škole vyučovalo sa i náboženstvo v maďarskej, teda deťom nesrozumiteľnej reči. Porota dr. Blahu, ktorý prevzal za článok zodpovednosť, po obrannej reči Dr. Vlad. Krnu osvobodila.

Tlačovú pravotu mal po tieto dni i srbský delnícky list „Národna reč“, jehož redaktora Dušana Tusanoviča, odsúdili pre „poburovanie“ na 200 kor. a mesiac väzenia. Tento list mal ináče za 3 roky svojho vychodenia 48 konfiškácií a pravôt.

— Posúdenie Veselovského prešporskou porotou na 1 rok väzenia a 1000 kor. pokuty kráľovská kuria dňa 26. októbra potvrdila, a Veselovský musel hneď nastúpiť svoj „trest.“ J. Valášek sedí od 15. nov. vo vacovskom väzení. 50% slovenských poslancov zastupuje teda svoj národ vo väzení, aby „svoboda, bratstvo a rovnoprávnosť“ boly náležite demonštrované.

— Z klerikálneho sveta. Hroznú žalobu dvoch cirkevníkov z Lomu (Gemer) priniesol nedávno Slov. Týždenník. Farár, ktorého reči nehodia sa ani do úst najoplzlejšieho husára; farár, ktorý narušuje spovedné tajomstvo; ktorý v ožratom stave polonahý, zadlávený leží v blate a jeho vlastní psi mu ústa lížu; ktorý tackajúc sa z krčmy hreší Krista, Boha, sv. Máriu; farár defraudant — toť predmet žaloby. — Žaloba odznela, — hnusné kúsky „božieho slúžobníka“ dostaly sa verejnou cestou do obecenstva a súkromnou cestou k rožňavskému biskupovi (a či len k jeho tajomníkovi?). A výsledok? — Rožňavský biskup náhle ohluchol, onemel a Dortsák (tak menuje sa totiž ten ozaj „nehodný“ slúžobník boží) ďalej hlása v naslopanom stave slovo — božie!

Staro-turianska r. kat. cirkev má tiež podobného „pastiera“. Národ. Nov. priniesly totiž „Osvedčenie“ viacerých cirkevníkov (podpísané Jánom Nep. Wallom), v ktorom osvedčujú, že s kazateľnice z úst dekana R. Lánga (olim: Lang) počuli nasledujúce slová: „Kto priznáva sa v Uhrách k inej národnosti, a nie k maďarskej, ten protiví sa cirkvi, lebo podporuje protestantismus“. — Hľa, klerikalismus, proti ktorému bojovať netreba — dľa Čajdu & spol. (Vidz č. 11. Černokňažníka.)

— Lapsus linguae? V úvodnom článku Národ. Nov. (č. 138.) čítame: „Už sme počuli, ako „znosili“ Shakespeara..., Goetheho...; obviňujú Puškina..., Gogoľa..., Lermontova.... Turgeneva...; Dostojovského strhali...; ani Hercen neušiel...; opľuli Gončarova, Aksakova...“

Zdá sa nám, že sadzač menovaného úvodníka pri sádzaní preskočil niekoľko nasledujúcich riadkov, ktoré by sme si asi takto domysleli: „Počuli sme a videli sme, ako naše ústa a naše perá opľuly, znosily, strhaly, obviňovaly najväčšieho mysliteľa nášho veku:

L. N. Tolstého, len preto, — že naše stredovekým romantismom obtiahnuté „mikrokefalské modzočky“ nemohly strávit jeho — realism.“

Bez tohoto priechodu nevieme si totiž vysvetlit náhly skok od hanobenia k uznaniu, akého sa dostalo Tolstému v nasledujúcich riadkoch tohože úvodníka: „A možno si čo len myslet tvár a osobnost ruského národa bez Puškina, Turgeneva, Gončarova, Tolstého?“

Alebo je to len „lapsus linguae“?

— Českobrodské Naše Hlasy priniesly 20. nov. z obce Sluštic na Českobrodsku túto smutnú charakteristiku tam zamestnaných Slovákov: „Slováci, pilní a skromní pracovníci, až příliš poddávají se vládě alkoholu, kterýž je tělesně i duševne ubíjí.... Nedostatek vzdělání vrhá je v porobu duševní i materielní a zbavuje je patřičné sebevlády. Slovák jeden v nepříčetném stavu z radosti nad docíleným výdělkem z pychu roztrhal dvě papírové bankovky v ceně 150 K., a po chvíli, když poněkud uvědomil si dosah svého činu, s pláčem slepoval výtěžek celoroční námahy.“

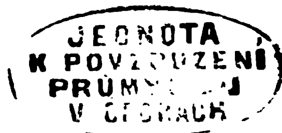
Hja, inak to nemôže vypádat tam, kde časopis „intelligencie“ ubíja nesympatický mu ľudový časopis.

— Rozumné uctenie Havlíčka. V Čase, čítame, že istý roľník, Vojtěch Jouza, vydal svojím nákladom Havlíčkove „Tyrolské elegie“ a obdarúva nimi svojich súsedov a priateľov.

Hľa, vzor „kladnej práce“, ktorá javí sa v skutkoch, a nie sťa blýskavé a nenasledované heslo v úvodníku „národného“ orgánu!

— Umělecká výstava v Uh. Hradišti zahájena byla v útulně a vkusně upravených místnostech radničních způsobem ne méně slavnostním jako významným. V sobotu 17. prosince o 9. hodině ranní před hojným vybraným obecenstvem z Uh. Hradiště i okolí promluvil předseda odboru Československé Jednoty, Dr. A. Křečan, o významu výstavy — pro město i celý kraj slovácký, vzdal dík městské radě i umělcům vystavujícím, načež starosta města Dr. J. Konečný, prohlásil výstavu za zahájenu, zdůrazniv před tím v řeči své cíle českého umění, kulturní snahy naše a vysokou hodnotu umělecké tvorby české na poli umění světového. Výstava jest zdařilá. Na sto obrazů poutá a uchvacuje návštěvníky, mezi nimiž viděli jsme hosty i z hodně vzdálených míst. V uplynulých dvou dnech navštívilo výstavu 275 osob. Rovněž koupěchtivých je velké procento, čehož svědectvím nejlepším jsou uzavřené koupě, representující obnos 2200 kor. za dva dny.

— Mistr Alois Kalvoda přednášel v sobotu dne 17. pros v Uh. Hradišti u příležitosti zahájení tamní výstavy umělecké „o nových směrech v umění“ a docílil i obsahem přednášky i opravdu poutavým přednesem jejím úspěchu vysoké a trvalé ceny. Pojednav všeobecně o výchovném významu umění a o potřebě pořádání výstav, podal estetický rozbor krásna uměleckého a přírod-

ního, ukázal v čem tají se blaho, plynoucí z požitku uměleckého, pojednal o lidech bez citu pro umění, cynických a jen hmotně žijících. Dále osvětlil jednotlivé směry umělecké tvorby, realismus, mysticismus, impressionismus a j. a názorně ukázal na rozdíly mezi nimi. Promluvil specielně o krajinářství, o krajině se stanoviska měnící se přírody a s ní i měnícího se umělce-malíře, o rázovitosti různých krajů a typů, krajů, řečí atd., vytkl rozdíly krajinářství dřívějšího a nynějšího, pověděl, jak a co malíř v přírodě cítí, čím je uchvacován, co je mu tvůrčí jiskrou. V další stati pojednal o poměru mezi umělcem, kritikem a společností, o nedostatku seriosní a intelligentní kritiky u nás, a ukončil pak pojednáním o Moravě a jejich umělcích. Řeč vyslechnuta byla za hrobového ticha a odměněna pak bouřlivým, dlouho trvajícím potleskem, svědčícím o mohutném a zajisté i trvalém dojmu, který v posluchačstvu, přečetně v místnostech Měšťanské Besedy shromážděném, zůstavila. V zájmu zvýšení úrovně vzdělanostní a estetické v našich širších massách bylo by žádoucno, častěji pořádati výstavy spojené přednáškami s tak cennými, vysoce poučnými a ušlechťujícími, jako byla přednáška Kalvodova, jemuž náleží za to vřelý dík a plné uznání.

— **Mierumilovnosť.** Machar napísal pred pár týždňami v pražskom „Čase" niekolko myšiienok o dnešnom snažení sa istej čiastky intelligencie po svetovom mieri a o terajšej vojne rusko-japonskej. Pri čítaní dotyčnej práce Macharovej, ako pri každej podobnej, opät vycítil som dilemna: humanism nám káže mier, príroda boj. V theorii sa dá táto otázka riešiť najlepšie súladným spojením oboch princípov. Toto je ovšem veľmi ťažko. Historia nás učí, že postupom kultúry otázka mieru a hnusoba vojny zavše vypuklejšie sa nám javí. Lenže postup humanismu a síce javiaceho sa v snažení po svetovom mieri je, ako som už podotkol, v základnej protive so zákonami prírody a preto in ultima ratione len theoreticky možný, v praxi iste nie. Snahy Suttnerovej, Tolstého a iných idealistov sú tedy veľmi krásne, ale už nie v onom harmonickom súlade s prírodou ľudskou. Táto posledná sada znázorňuje nám presvedčenie väčšiny intelligencie europejskej. Pri tom všetkom ovšem každý rozumný a humánne cítiaci človek snahy mierumilovníkov môže len podporovať, a keď i je nie konečný cieľ, t. j. svetový mier na veky možný, predsa je restringovanie vojny už teraz chvalitebné.

Lenže krásne idee humanistov vo veľkých massách dnešných politikov, učencov a literátov vykazujú žiaľbohu hnusný zjav: pokrytstvo. Nie že by vám taká „N. Fr. Presse," „Times", Temps", rôzne hirlapy, ďalej Chamberlainisti, Balfouri, Bülowci, Apponyovci, Tiszovci; atď. atď. uznali nemožnosť realisovania idei tejto, poneváč predpokladá predovšetkým dobrú vôľu, spravedlnosť, ktorej veru dnes nenájdeš u žiadneho vyššieho politika, než propagujú na vonok ideu svetového mieru, rečnia, obosielajú rôzne kongressy (Haag) a vystrájajú všemožné komedie.

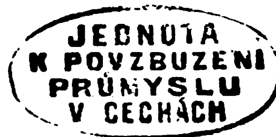
Ku týmto pokrytcom prvej triedy pridružujú sa druho a treťotriedni.

Ku týmto patria vodcovia slabých a utlačených národov, ktorí sa pridŕžajú stredovekého spôsobu dvojakej pravdy: cudzej a našej. Vo všeobecnosti, t. j. pre Europu, uznávajú nacionalismus dnešný za škodlivý mieru svetovému, pre svoj vlastný národ si ale takýto nacionalismus prajú. — V mene nacionalismu nás Slovákov utlačujú a všemožne sužujú, v mene nacionalismu Prušáci vyvlastňujú Poliakov, Dánov, Elsas-Lotharingov, vypovedajú Slavianov rakúskych; to isté činia Rusi oproti Finnom, Poliakom a iným (v poslednom prípade snáď menej brutálne; v podstate to ovšem na veci nič nemení).

A predsa, ačpráve sa javí tento nacionalism všade rovnako, pre pokrytcov druho- a treťotriednych je kontrárny rozdiel medzi nacionalismom na pr. Maďarov a Rusov.

Myšlienka svetového mieru nemôže mať preto konkrétneho podkladu, kým neuznajú politikovia a celé národy práva iných národov, kým sa neodrieknu výboja a tyrannie. „Žiadon Maďar," píše slávny spisovateľ Björnstjerne-Björnson (Courrier Europeén), „nech sa na budúce nevyhlási za priateľa svetového mieru, kým svoj hnev (Entrüstung) nevyslovil nad neprávosťami, páchanými Maďarmi na nemaďarských národoch, ktoré následkom hriešneho zákona volebného majú len niekoľko zástupcov svojich v spoločnom parlamente. Kým nevyjadríme neľubosť našu nad neprávosťami, páchanými na Slovanoch a Talianoch, ktorým národom nechcejú povoliť im patriace školy a university, nemáme práva sa volať priateľmi mieru. Nesmie sa nazvať mierumilovníkom, kto nechce definitívne a spravodlivé riešenie otázky elsasko-lotharinskej. Každý priateľ mieru sa musí navyknúť na krik a predsudky nacionalistov. Oni musia odsúdiť nespravodlivé utlačovanie dánskej reči v Šlesvigu a poľskej v Poznaňsku. Žiadon intelligent sa nesmie na budúce zaodievať „raisonou štátu", lebo dnes možno takým spôsobom zapríčiniť len nenávisť a vojny. Ku tomuto nutno pridať ešte i tú okolnosť, že tyran ztratí všetku úctu pred právom iného, nezbytnou podmienkou to šťastia a spokojnosti. Lebo šťastie naše pozostáva len v humánnom pojatí života."

—y—

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Josef Müller: **Sloh v nových proudech školské práce vůbec a jazyka vyučovacího zvláště.** Nakl. „Dědictví Komenského." Praha 1904. Cena 4 kor., viaz. 4 kor. 60 hal.

Národnie Noviny. Redaktor A. Pietor. Turč. Sv. Martin.

Slovenský Týždenník. Red. Milan Hodža. Pešťbudín. Ferencz körút 40. Ročne 4 koruny.

Slovenské Pohľady. Redaktor Jozef Škultéty. Turč. Sv. Martin.

Cirkevné Listy. Redaktor J. Janoška. Lipt. Sv. Mikuláš.

Národný Hlásnik. Redaktor A. Pietor. Turč. Sv. Martin.

Obzor. Redaktor J. Babka. Ružomberok.

Liptovsko-Oravské Noviny. Redaktor Aurél Styk. Ružomberok.

Rodina a Škola. Red. Dr. Ján Mudroň a J. Burian. Turčiansky Sv. Martin.

Svetlo. Redaktor Ján Chorvát. Nové Mesto n. V.

Noviny Malých. Redaktor J. Bežo. Senica.

Černokňažník. Red. J. Cajda. Turč. Sv. Martin.

Naše Doba. Red. Prof. T. G. Masaryk. Praha.

Obchodní Listy. Redaktor Jaroslav Tůna. Praha.

Akademie. Revue socialistická. Redaktori dr. A. Meissner a Fr. Modráček. Praha.

Věstník českých professorů. Redaktor Fr. Bílý. Praha.

Učitelské Noviny. Redaktor Frumar. Praha.

Paedagogické Rozhledy. Red. J. Tůma. Praha.

Přehled. Red. Aug. Žalud. Kr. Vinohrady.

Sborník mládeže soc. dem. Red. dr. Fr. Soukup. Praha.

Osvěta Lidu. Red. Alois Hajn. Pardubice.

Pozor. Redaktor Bohumír Knechtl. Olomouc.

Moravský kraj. Redaktor Fr. V. Pokorný. Brno.

Slovácké Noviny. Redaktor Fr. Kretz. Uh. Hradiště.

Slovanský Přehled. Redaktor a vydavatel Adolf Černý. Praha.

Čas. Redaktor dr. J. Herben. Praha.

Věstník Poděbradska a sousedních okresů. Red. J. Hoblík. Poděbrady.

Zvon. Redaktori: A. Jirásek, K. V. Rais, M. A. Šimáček, J. Thomayer a Jar. Vrchlický. Praha.

Věda a Práce. Redaktor Jan Kurz a Artur Kurz.

Poradnik Jezikowy. Redaktor Rom. Zawiliński. Tarnów.

Ženský List. Redaktorka Karla Máchová. Praha.

Zář. Týdenník. Redaktor Pravoslav Veselý. Praha.

Časopis českých lékařů. Redaktor dr. J. Semerád. Praha.

Rudé květy. Redaktor K. V. Krejčí. Praha.

Přítel Domoviny s přílohou hádanek. Nákl. E. Beauforta. Praha.

Hlídka. Mesačník. Redaktor. dr. P. Vychodil. Brno.

Literaturno-naukovij vistnik. Red. V. Gnatjuk, M. Gruševskij a dr. J. Franko. Lvov.

Hanácké Noviny. Redaktor Fr. Hahn. Vyškov.

Hrvatska Misao. Redaktor Stjepan Radić.

Vatra. Časopis študentstva Moravy, Slezska a Slovenska. Red. Ing. C Ant. Pavlíček. Brno. (Lichtenaurova 8.) Ročne 4 kor.; študenti 3 kor.

Časopis pokrokového študentstva. Red. J. Kopal, Praha.

Ročník VI.
Čís. 2.

V Ružomberku,
dňa 29. februára 1904.

HLAS

Mesačník
pre literatúru, politiku a otázku sociálnu.

Redaktor a vydavateľ:
Dr. Vavro Šrobár.

Obsah:

V Ružomberku.
Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Fiala a Lipt. Sv. Mikuláši.
1904.

„Hlas“ ═══
vychodí riadne posledného dňa mesiaca. —

Predplatné:
V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy ═
treba poslať do 20. dňa mesiaca.

Odberateľom sa stáva ═══
kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada.

Odberateľom byť prestáva
kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si ďalšieho zasielania nepraje. —

Prosíme naších priateľov, aby rozširovali náš pokrokový časopis v svojom okolí a aby nám zasielali adressy!!!

P. t. odberateľom.

Expedícia „Hlasu“ je v kníhtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla.

Peniaze treba zasielať **do Ružomberka na redakciu „Hlasu“.**

Prosíme dlžníkov o vyrovnanie účtov čo najsnažnejšie. (Za min. roč. K 7·50.)

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Rozprávky pre ľud. Napísal Jozef Gregor Tajovský. (1896—1900.) Druhé vydanie. Ružomberok 1904. Tlačou a nákladom Karla Salvu. Cena 60 hal.

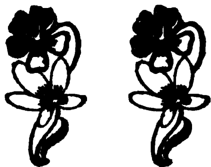
J. Šústal: **Umění ve škole.** S předmluvou J. Merhauta. Vyd. Klub přátel umění v Brně. Príloha „Vatry".

Jaroslav Vlček: **Dějiny české literatúry.** Sošit 13. a 14. (Stoletie XIX.) Nákladom Jednoty českých filologov. Praha 1904. Cena 2+1·50 korún.

Matice lidu. Číslo 224. Václava Vlčka: Golgota i Tábor. Historický román. Nakladatel Fr. Šimáček v Praze.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Č. 216. J. J. Stankovského: Vlastencové z boudy. Historický obraz. Druhé vydání. Nakladatel Fr. Šimáček v Praze.

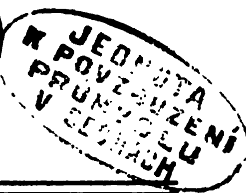
Spravedlnosť. Orgán československé socialistické strany v Americe. Týždenník. Roč. V. Chicago.

Ročník VI.
Čís. 4.

V Ružomberku,
dňa 30. apríla 1904.

HLAS

Mesačník

pre literatúru, politiku a otázku sociálnu.

Redaktor a vydavateľ:

Dr. Vavro Šrobár.

Obsah:

V Ružomberku.
Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.
1904.

„Hlas“

vychodí riadne posledného dňa mesiaca. —

Predplatné:

V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy

treba poslať do 20. dňa mesiaca.

Odberateľom sa stáva

kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada.

Odberateľom byť prestáva

kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si ďalšieho zasielania nepraje. —

Prosíme našich priateľov, aby rozširovali náš pokrokový časopis v svojom okolí a aby nám zasielali adressy!!!

P. t. odberateľom.

Expedícia „Hlasu“ je v kníhtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla.

Peniaze treba zasielať **do Ružomberka na redakciu „Hlasu“.**

Prosíme dlžníkov o vyrovnanie účtov čo najsnažnejšie. (Za min. roč. K 7·50.)

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Fr. Pastrnek: **Slováci jsou-li Jihoslované?** (Viď literárnu rubriku.)

O několika děvčátkách a chlapcích. Napsal J. Krušina ze Švamberka. Nakl. dědictví Komenského. Praha. Cena 16 hal.

Dr. Jos. Císler: **Na Šenavské pile.** Hra o čtyřech jednáních. Praha 1904. Cena K 1·20. Nakladatelství Fr. Šimáčka v Praze.

Lucian Rydel: **Na vždy.** Drama veršem o čtyřech aktech. Autor. překlad Fr. Vondráčka. Praha 1904. Cena 1 kor. Nakladatelství Fr. Šimáčka v Praze.

Jozef Kallus: **Kopretiny.** Básne. S obrázky od M. Aleša. Vybraných spisov pre mládež svázok II. Nymburk 1904. Nakl. Fr. Hrnčíře, učitele v Nymburce. Cena 1 kor.

Dr. Fr. Soukup: **Proč se bijeme za všeobecné, rovné, přímé a tajné právo hlasovací?** Nákladem Tisk. družstva sociálně-demokratického. Praha 1904. Cena 20 hal.

Ročník VI.
Čis. 5.

V Ružomberku,
dňa 31. mája 1904.

HLAS

Mesačník
pre literatúru, politiku a otázku sociálnu.

Redaktor a vydavateľ:
Dr. Vavro Šrobár.

Obsah:

V Ružomberku.
Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Pisko v Lipt. Sv. Mikuláši.
1904.

„Hlas“

vychodí riadne posledného dňa mesiaca.

Predplatné:

V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy

treba poslať do 20. dňa mesiaca.

Odberateľom sa stáva

kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada.

Odberateľom byť prestáva

kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si ďalšieho zasielania nepraje.

Prosíme našich priateľov, aby rozširovali náš pokrokový časopis v svojom okolí a aby nám zasielali adressy!!!

P. t. odberateľom.

Expedícia „Hlasu“ je v kníhtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla.

Peniaze treba zasielať **do Ružomberka na redakciu „Hlasu“.**

Prosíme dlžníkov o vyrovnanie účtov čo najsnažnejšie. (Za min. roč. K 7·50.)

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Za vysokú cenu. Povesť z dnešnej doby. Napísala Kristina Royova. Stará Turá. Nákladom vlastným. Cena 2 kor.

Z nakladateľstva **J. Otty,** Praha, Karlovo náměstí:

O lékařích a nemocných. Povídání veselé i neveselé. Lidových rozprav řada V. číslo 5. Cena 1 kor. 20 hal.

Pampelišky. Drobné povídky a črty. Napsal Ant. Nečásek. Laciná knihovna národní. Sešit 8—10. Cena sošitu 20 hal.

Od kolébky našeho ohrození. Napsal Fr. Bílý. Sešit 1. a 2. Cena soš. 24 h.

Z nakladateľstva **R. Prombergera** v Olomúci (Morava).

Slezská kronika. U slona a jiné humoresky. Napsal Al. Dostál. Ročník XV. Svazek 1. Cena 60 hal.

Z pole i lesa. Pravda i lež z mysliveckého života. Napsal Boh. Brodský. Sošit 13—14. Cena sošitu 40 hal.

Nový Kult. Svazek VII. Číslo 1. 2. Redaktor Stanislav K. Neumann. Cena sošitu 24. hal. Praha-Olšany.

Satirikon. J. S. Machar. Nová „Krameriova" expedice. Kniha I. Nákladom „Krameria" v Rokycanoch. Cena 2 koruny.

Bída ve vsi. Román. Napísal J. E. Šlechta. Nákladom časopisu „Zář". Praha. Lidová knihovna ročník I., číslo 1. Cena 40 hal.

Jak povstali svatí? Příspěvek ku poznání vývoje církve katolické. Napsal Jan Diviš. Nákl. časopisu „Zář". Praha. Cena 14 hal.

Ročník VI.
Čís. 6.

V Ružomberku,
dňa 30. júna 1904.

HLAS

Mesačník
pre literatúru, politiku a otázku sociálnu.

Redaktor a vydavateľ:
Dr. Vavro Šrobár.

Obsah:

V Ružomberku.
Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.
1904.

„Hlas“

vychodí riadne posledného dňa mesiaca. —

Predplatné:

V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy

treba poslať do 20. dňa mesiaca.

Odberateľom sa stáva

kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada.

Odberateľom byť prestáva

kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si ďalšieho zasielania nepraje. —

Prosíme naších priateľov, aby rozširovali náš pokrokový časopis v svojom okolí a aby nám zasielali adressy!!!

P. t. odberateľom.

Expedícia „Hlasu“ je v kníhtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla. Na reklamácie berie sa zreteľ len do výjdenia budúceho čísla.

Peniaze treba zasielať **do Ružomberka na redakciu „Hlasu“.**

Prosíme dlžníkov o vyrovnanie účtov čo najsnažnejšie. (Za min. roč. K 7·50.)

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Za vysokú cenu. Povesť z dnešnej doby. Napísala Kristína Royova. Stará Turá. Nákladom vlastným. Cena 2 kor.

Z nakladateľstva **J. Otty**, Praha, Karlovo náměstí:

O lékařích a nemocných. Povídání veselé i neveselé. Lidových rozprav řada V. číslo 5. Cena 1 kor. 20 hal.

Pampelišky. Drobné povídky a črty. Napsal Ant. Nečásek. Laciná knihovna národní. Sešit 8—10. Cena sošitu 20 hal.

Od kolébky našeho ohrození. Napsal Fr. Bílý. Sešit 1. a 2. Cena soš. 24 h.

Z nakladateľstva **R. Prombergera** v Olomúci (Morava).

Slezská kronika. U slona a jiné humoresky. Napsal Al. Dostál. Ročník XV. Svazek 1. Cena 60 hal.

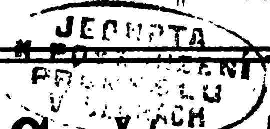
Z pole i lesa. Pravda i lež z mysliveckého života. Napsal Boh. Brodský. Sošit 13—14. Cena sošitu 40 hál.

Nový Kult. Svazek VII. Číslo 1. 2. Redaktor Stanislav K. Neumann. Cena sošitu 24. kal. Praha-Olšany.

Satirikon. J. S. Machar. Nová „Krameriova" expedice. Kniha I. Nákladom „Krameria" v Rokycanoch. Cena 2 koruny.

Bída ve vsi. Román. Napísal J. E. Šlechta. Nákladom časopisu „Zář". Praha. Lidová knihovna ročník I., číslo 1. Cena 40 hal.

Jak povstali svatí? Příspěvek ku poznání vývoje církve katolické. Napsal Jan Diviš. Nákl. časopisu „Zář". Praha. Cena 14 hal.

Ročník VI.
Čís. 7. a 8.

V Ružomberku,
dňa 31. augusta 1904.

HLAS

Mesačník
pre literatúru, politiku a otázku sociálnu.

Redaktor a vydavateľ:
Dr. Vavro Šrobár.

Obsah:

V Ružomberku.
Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.
1904.

„Hlas“

vychodí riadne posledného dňa mesiaca. —

Predplatné:

V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy

treba poslať do 20. dňa mesiaca.

Odberateľom sa stáva

kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada.

Odberateľom byť prestáva

kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si ďalšieho zasielania nepraje. —

Niektorí odberatelia vrátili nám posledné číslo a predošlé nezaplatili. To je, mierne povedané, nesvedomitosť. Za dva mesiace (január a február) mohol si každý rozmysleť, či bude „Hlas“ odoberať alebo nie. A mnohí rozmýšľali pol roka, nepomysliac, že musíme platiť tlač, papier, expedíciu, porto atď. — Prosíme o vyrovnanie lanských **podlžností** (s Umeleckým Hlasom K 7·50) najneskoršie do konca tohto mesiaca, ako aj tohoročné **predplatné.**

P. t. odberateľom.

Expedícia „Hlasu“ je v kníhtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla. Na reklamácie berie sa zreteľ len do výjdenia budúceho čísla.

Peniaze treba zasielať **do Ružomberka na redakciu „Hlasu“.**

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Rozvrat Rakousko-uherské monarchie. Historicko-politický nástin. Napsal Fr. Modráček. Nákl. časopisu „Zář". Praha. Cena 35 hal.

Germinal. Román. Napsal Emil Zola. Přeložil A. Šašek. Nákladem časopisu „Zář". Praha. Cena 2 kor. 50 hal.

Z nakladateľstva F. **Šimáčka**, Praha, Jeruzalemská ul. 11.

Humoresky. Napsal Dr. J. L. Hrdina. „Libuše" č. 217. Šesť kníh ročne za 2 kor. 20 hal.

Válka budoucnosti. Napsal Jan Sl. Bloch. Přel. H. Štěpánek. „Matice Lidu" č. 225. Šesť kníh ročne za 2 kor. 20 hal.

Pasekáři. Charakterní študie lidu valašského. O třech jednáních. Napsal Fr. Sokol-Tůma. Cena 1 kor. 40 hal.

Náklad **„Dědictví Komenského"**.

Črty paedagogické. Napsal Stan. Kaprowicz. Autor. překlad Frant. Vondráčka. Cena pre členov K 1·20, pre nečlenov K 2·40.

Listy paedagogické. Napsal Jos. Úlehla. Listy o nynější práci školní. Díl I. Druhé vydání. Pre nečlenov 4 kor., pre členov 2 kor. 60 hal.

Náklad **J. Otty**, Praha, Karlovo nám. 32.

Sábská královna. Napsal Th. B. Aldrich. Světová knihovna č. 393-395. Za 60 hal. Rediguje Jar. Kvapil.

Od kolébky našeho obrození. Několik obrázků z dějin jazyka a písemníctva. Sošit 3. a 4. Cena sošitu 24 hal.

Náklad **E. Beauforta**, Praha, Jungmannova tř. 21.

Orfanův románek a jiné novelly. Napsal Jan Janča. Přítel domoviny. Č. 19—22. Cena sošitu 20 hal.

Náklad **„Přehledu"**, Vinohrady, Šumavská ul. 11.

Církev a katolické strany v stoletî devatenáctém. Napsal Ch. Seignobos. Přeložil J. Helm. Knihovny „Přehledu" svazek 1.

Náklad **G. Dubského**, České Budějovice.

Pohádky pro malé a velké děti. Napsal Leda. Cena ?

Náklad **J. Teslíka** v Uh. Skalici.

Morský lúpežník. Knižnica mládeže č. 2. Z päť dielov sveta. Cena ?

Náklad **J. Gašparíka** v Turč. Sv. Martine.

Lacík. Rozprávka. Napísal A. Hor. Škultéty. Cena 10 hal.

„Hlas“ —

vychodí riadne posledného dňa mesiaca. —

Predplatné:

V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy =

treba poslať do 20. dňa mesiaca.

Odberateľom sa stáva —

kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada.

Odberateľom byť prestáva

kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si ďalšieho zasielania nepraje. —

Prosíme naších priateľov, aby rozširovali náš pokrokový časopis v svojom okolí a aby nám zasielali adressy!!!

P. t. odberateľom.

Expedícia „Hlasu“ je v kníhtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla.

Peniaze treba zasielať do Ružomberka na redakciu „Hlasu“.

Prosíme dlžníkov o vyrovnanie účtov čo najsnažnejšie. (Za min. roč. K 7·50.)

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v knihkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Za vysokú cenu. Poviesť z dnešnej doby. Napísala Kristína Royova. Stará Turá. Nákladom vlastným. Cena 2 kor.

Z nakladateľstva **J. Otty,** Praha, Karlovo náměstí:

O lékařích a nemocných. Povídání veselé i nevesele. Lidových rozprav řada V. číslo 5. Cena 1 kor. 20 hal.

Pampelišky. Drobné povídky a črty. Napsal Ant. Nečásek. Laciná knihovna národní. Sešit 8—10. Cena sošitu 20 hal.

Od kolébky našeho obrození. Napsal Fr. Bílý. Sešit 1. a 2. Cena soš. 24 h.

Z nakladateľstva **R. Prombergera** v Olomúci (Morava).

Slezská kronika. U slona a jiné humoresky. Napsal Al. Dostál. Ročník XV. Svazek 1. Cena 60 hal.

Z pole i lesa. Pravda i lež z mysliveckého života. Napsal Boh. Brodský. Sošit 13—14. Cena sošitu 40 hál.

Nový Kult. Svazek VII. Číslo 1. 2. Redaktor Stanislav K. Neumann. Cena sošitu 24. kal. Praha-Olšany.

Satirikon. J. S. Machar. Nová „Krameriova" expedice. Kniha I. Nákladom „Krameria" v Rokycanoch. Cena 2 koruny.

Bída ve vsi. Román. Napisal J. E. Šlechta. Nákladom časopisu „Zář". Praha. Lidová knihovna ročník I., číslo 1. Cena 40 hal.

Jak povstali svatí? Příspěvek ku poznání vývoje církve katolické. Napsal Jan Diviš. Nákl. časopisu „Zář". Praha. Cena 14 hal.

„Hlas“ ═══

vychodí riadne posledného dňa mesiaca. —

Predplatné:

V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy ═

treba poslať do 20. dňa mesiaca. ———

Odberateľom sa stáva ═══

kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada. ————————

Odberateľom byť prestáva

kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si ďalšieho zasielania nepraje. —

——— Žiadame dôrazne o zaplatenie lanských **podlžnosti** (s Umeleckým Hlasom K 7·50), ako aj tohoročné **predplatné.** Budúci mesiac začneme dlžoby inkassovať poštovými príkazami, a zaúčtujeme si výdavky (K 1·—). ———

═══ P. t. odberateľom. ═══

Expedícia „Hlasu“ je v knihtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla. Na reklamácie berie sa zreteľ len do výjdenia budúceho čísla.

Peniaze treba zasielať **do Ružomberka** na **redakciu „Hlasu“.**

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Pamätnica, ktorú z príčiny desaťročného jubilea účinkovania svojho vydal slovenský literárny spolok „Národ“ vo Viedni. 1904. Pre tlač usporiadal Anton Štefánek, predseda.

Minulost, přítomnost a budoucnost československé národní jednoty. Kulturní a politická studie. Napsal Dr. Samo Czambel. Z maďarštiny přeložil, předmluvou, poznámkami, repertoriem posudků a doslovem opatřil Edvard Guller. Praha 1904. Tiskem a nákladem Alberta Malíře. Cena 1 kor. 20 hal.

Jděte na Slovensko. Napsal Karel Kálal. Nakladatel Josef Svoboda na Král. Vinohradech. Cena 60 hal.

Gustáv Kordoš: **Učme naše deti rátať,** alebo návod ku vyučovaniu prvopočiatočníkov v počtoch. Trnava 1904. Tlačou a nákladom Ad. Horovitza. Cena 1 kor. 50 hal.

Odzbrojte. Časopis pro mezinárodní dorozumění. Mesačník. Redaktor B. Fricke. Unhošť-Poteplí.

Naše Zájmy. Časopis pro opravy národo-hospodářské a společenské. Red. J. Hušek na Král. Vinohradech.

Karel Havlíček Borovský: **Křest Sv. Vladimíra.** Nákladem „Nového Kultu“ v Praze. Cena 1 kor.

Náklad **R. Prombergra v Olomouci:**

Samó tihó. Hanácké črty a obrázky. Provedl Jan Spáčil. Za 2·20 kor.

Kalendář Slezský pro Slezsko, Moravu a Čechy 1905. Za 1 kor.

Náklad **J. Otty,** Praha, Karlovo nám. 34.

I novému pokolení. Úvahy a řeči. Napsal Václav Vlček. Světové knihovny č. 409—411. Za 60 h. — **Nový výbor básní od** Giosuè Carducciho. Přeložil Jaroslav Vrchlický. (1880—1903.) Svět. knihovny čís. 401—402. Za 40 hal. — Jan Pravoslav Koubek: **Básnikova cesta do pekel.** Světové knihovny čís. 406—408. Za 60 hal.

Samota. Román z letních prázdnin. Napsal Václav Vlček. Ottova Laciná knihovna národní. Sešit 15—18.

Náklad **G. Dubského,** České Budějovice.

Leda: Český Honza. Zdramatisovaná pohádka. Cena?

Z nakladateľstva **Benediktinov rajhradských** v Brne:

Vyslanec Kristův. Napsal kardinál James Gibbons. Duchovní knihovny seš. 3. čís. 2. Za 84 hal.

Pod národním praporem. Román z našich národních bojů. Knihovna našeho lidu č. 1. Za 60 hal.

Fr. Janovský: **Immaculata.** Sváteční kázaní Marianská. Cena 70 hal.

Náklad **E. Beauforta,** Praha, Jungmannova tř. 21.

Pro sirotka. Napsala Vlasta Pittnerová. Přítel domoviny roč. XXI. seš. 1. Cena sošitu 12 hal.

Náklad **Fr. Hrnčíře** v Nymburku:

Obrázková knížka (dětská tvářička a dušička). Verše. Napsal Pavel Skřivan. S 34 obr. od G. J. Schulze. Cena 1 kor.

Náklad **Tisk. družstva českoslov. strany socialdemokratické:**

A. Pravoslav Veselý: **Hovory na vsi.** Za 14 hal.

M. de Voltaire: **Zadig, čili kniha osudu.** — Maurice Montegut: **Veľký soudce.** Lidové knihovny roč. I. svázok 2.

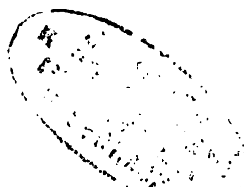
Dělnický kalendář 1905. Cena 1 kor.

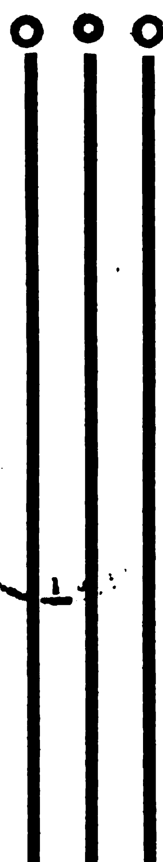
Kapesní kalendář dělnictva českoslovanského. Rediguje Fr. J. Čermák. Ročník IX. Za 70 hal.

Ročník VI.
Čís. 10.

V Ružomberku,
31. októbra 1904.

HLAS

Mesačník
pre literatúru, politiku a otázku sociálnu.

Redaktor a vydavateľ:
Dr. Vavro Šrobár.

Obsah:

V Ružomberku.
Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.
1904.

„Hlas“ ═══
vychodí riadne posledného dňa mesiaca. —

Predplatné:
V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy ═
treba poslať do 20. dňa mesiaca. ═══

Odberateľom sa stáva ═══
kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada. ═══

Odberateľom byť prestáva
kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si ďalšieho zasielania nepraje. —

═══ Žiadame dôrazne o zaplatenie lanských **podlžností** (s Umeleckým Hlasom K 7·50), ako aj tohoročné **predplatné.** Budúci mesiac začneme dlžoby inkassovať poštovými príkazami, a zaúčtujeme si výdavky (K 1·—). ═══

═══ P. t. odberateľom. ═══

Expedícia „Hlasu“ je v kníhtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla. Na reklamácie berie sa zreteľ len do výjdenia budúceho čísla.

Peniaze treba zasielať **do Ružomberka** na **redakciu „Hlasu“.**

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Kalendáre na rok 1905.

Nákladom kníhk. a vydav. účast. spolku „Tranoscius" v Lipt. Sv. Mikuláši:

Tranovský evanj. kalendár. Strán 180. Cena 50 hal.

Nákladom **Karla Salvu** v Ružomberku:

Slovenský domový kalendár. Str. 80. Cena 80 hal.

Evanjelický kalendár. Str. 104. Cena 80 hal.

Nákladom **Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku** v Turč. Sv. Martine:

Slovenský obrázkový kalendár. Str. 85. Cena?

Náklad **J. Gašparika** v Turč. Sv. Martine.

Skapaný diamant. Rozprávka Jon. D. Čipkaya. Za 20 hal.

Náklad **R. Prombergra v Olomouci:**

Ječmínek. Humoristický kalendář. St. 176. Cena 1 kor.

Vyšehrad. Strán 176. Cena 1 kor.

Na mandžurské samotě. Povídka od P. N. Krasnova. Slezskéj kroniky sv. 2. Predplatné na rok kor. 2·20.

Náklad **„Dědictví Komenského".**

Dějiny mravouky v Orientě. (Konfucius.) Napsal dr. Rud. Dvořák. Cena 2 kor.

Duševní odchylky školní mládeže. Napsal doc. dr. Heveroch. Cena 1 kor. 40 hal.

„Výboru četby pro mládež." Sošit I—IV.

Erbenov: **Poklad.** Báchorka. Cena 12 hal.

Němcovej: **Babiččin příchod do údolíčka.** Za 10 hal.

R. E. Jamot: **Ze života v trávě. Snih.** Cena 16 hal.

Jirásek: **Blažený den.** Cena 10 hal.

Náklad **J. Otty,** Praha, Karlovo nám. 34.

Světová knihovna:

Čís. 413-415. B. Perez Galdós: **Marianella.** Za 60 hal.

Čís. 416-419. V. V. Vereščagin: **Na vojně v Asii a v Evropě.** Cena 80 halierov.

Čís. 420-421. Vítězslav Hálek: **V přírodě.** Za 40 hal.

Čís. 422-423. J. H: Mackay: **Alberta Schnella zaniknutí.** Za 40 hal.

Lidové rozpravy lékařské:

Poměry všeobec. veřejných Nemocnic venkovských v král. českém. Napsal Mudr. Jan Dvořák. Cena 3 kor. 60 hal.

Václav Vlček: Samota. Román. Soš. 20. Knihovny národní.

Náklad **J. Laichtra** v Prahe:

Čeští spisovatelé XIX. století.

Sebrané spisy **Boženy Němcové.** Sošit 1. a 2. Cena 12 hal.

Sebrané spisy **Vítězslava Hálka.** Sošit 3. Cena 12 hal.

Dětský máj. Obrázkový časopis pre deti. Vychodí redakciou Frant. Hrnčíře v Nymburku. Predplatná cena 2 kor. 40 hal. Príloha: **„Venouš."** Poviedka od I. Geisslovej. Sošit 1-3. Cena 8 hal.

„Letáčky útulny ženské v Brně" vychodia mesačne.

Náklad **E. Beauforta,** Praha, Jungmannova tř. 21.

Přítel Domoviny ročník XXI., sešit 4. **Pro sirotka.** Napísala Vl. Pittnerová. Predplatné na 12 sväzkov 3 kor. 20 hal.

Z nakladäteľstva **Benediktínov rajhradských** v Brne:

O svatém přijímání. Napísal P. J. Eymazda. Za 70 hal.

Cesta do Italie a Švýcar. Popisuje J. Karásek. Za 40 hal.

Ročník VI.
Čís. 11. a 12.

V Ružomberku, -
31. decembra 1904.

HLAS

Mesačník

pre literatúru, politiku a otázku sociálnu.

Redaktor a vydavateľ:

Dr. Vavro Šrobár.

Obsah:

V Ružomberku.
Tlačou kníhtlačiarne Klimeš a Pičko v Lipt. Sv. Mikuláši.
1904.

„Hlas“ —
vychodí riadne posledného dňa mesiaca. —

Predplatné:
V Rakúsko-Uhorsku 6 k., v ostatných krajinách Europy 7·60 k., v Amerike 8 kor. ročne.

Rukopisy —
treba poslať do 20. dňa mesiaca. —

Odberateľom sa stáva —
kto si dve doposlané mu čísla ponechá, alebo zasielanie vyžiada. —

Odberateľom byť prestáva
kto číslo v pôvodnej obálke nazpät pošle a oznámi, že si dalšieho zasielania nepraje. —

— Žiadame dôrazne o zaplatenie lanských **podlžností** (s Umeleckým Hlasom K 7·50), ako aj tohoročné **predplatné.** Budúci mesiac začneme dlžoby inkassovať poštovými prikazami, a zaúčtujeme si výdavky (K 1·—). —

P. t. odberateľom.

Expedícia „Hlasu“ je v kníhtlačiarni pp. Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši, a tu sa majú **reklamovať** ztratené čísla. Na reklamácie berie sa zreteľ len do výjdenia budúceho čísla.

Peniaze treba zasielať do Ružomberka na redakciu „Hlasu“.

Knihy a časopisy redakcii zaslané.

Všetky v rubrike tejto oznámené, ako aj iné slovenské a české knihy dostať v kníhkupectve Klimeš a Pivko v Lipt. Sv. Mikuláši.

Besednice. Napísal a vydal Jozef Gregor Tajovský. Tlačou K. Salvu. Ružomberok 1904. Cena kor. 1·20. Str. 221.

Z nakladateľstva J. Ottu v Prahe.

P. A. De Alarcón: **Třiroký klobouk.** Světová knih. č. 424—425. Za 40 hal.

V. G. Bělviskij: **Puškin.** Světová knihovna č. 426—427. Za 40 hal.

Jules Verne: **Krištof Kolumbus.** Svět. knih. č. 428—429. Za 40 hal.

Václav Vlček: **Samota.** Román. Národní knihovna. Sošity 21—24.

F. V. Vykoukal: **Dary přírody.** Sbírka kulturních obrázků. Za 24 h.

Fr. Bílý. **Od kolébky našeho obrození.** Sošit 5. Za 36 hal.

Z nakladateľstva J. Laichtra, Kr. Vinohrady (Praha).

Božena Němcová: Sobrané Spisy sošit 4—9.

Tiskové družstvo českoslov. sociálnědemokratické strany:

V. L. Libertě: **Pole krvavá.** Severočeské motivy a jiné verše. Za 40 hal.

A. Mason Forestier: Cena lidského života; a

Juhani Aho: Kaarnajärvský pán. Lidové knihovny sv. 4. Za 40 h.

Lidové družstvo tiskařské a nakladatelské (Týdenník Přehled) v Prahe:

M. Gebaurová: **Obrázky.** Několik povídek o dětech i pro děti. Praha 1904. Cena kor. 1·70.

Nákladom družstva „Komenium" v Prahe:

Jan Havlasa: **Povídky z Tater.** S mnohými illustráciami. Str. 120. Za 1 kor. 50 hal.

Náklad „Dědictví Komenského" v Prahe:

Dr. Frant. Krejčí: **Psychologie.** II. Elementární jevy duševní. Praha 1904. Pre členov za kor. 2·50; pre nečlenov za kor. 5.

Nákladom R. Prombergera v Olomouci:

Jaroslav Šír: **Jozka.** Příhody malého dobrodruha doma i v dálném světě. Strán 152. Cena K 1·50.

Nákladom G. Dubského v Českých Budějovicích:

Leda: **Paleček.** Sdramatisovaná pohádka. Cena kor. 1·20.

K čomu sme na svete ???

Na túto záhadnú otázku jestvuje veľmi jednoduchá a pritom krásna odpoveď

Milovať a byť milovaným!

no v najšľachetnejšom a najhlbšom smysle slova.

A pochopili ste už tento

vysoký životný úkol

svoj? Prevádzate ho?

Ako ho previesť, ako realisovať v živote to, čo nazývame ideálom, — toho krásne, zo života vzaté obrazy podáva známa spisovateľka

KRISTÍNA ROYOVA.

Ak chcete komu **spôsobiť radosť,** objednajte mu jednu z jej tu uvedených utešených povestí, ktoré nielen že vynikajú vysokou vnútornou cenou, ale aj **modernou, vkusnou úpravou.** — K dostaniu v každom riadnom knihkupectve.

ZA VYSOKÚ CENU.
Povesť z našej doby. 748 strán; v pôvodnej väzbe . K 3·—
neviazaná . . . . K 2·—
ŠŤASTIE. 200 strán . . K 1·—
ZTRACENÍ. (česky) . . K —·50
ŠŤASTNÍ ĽUDIA. . . K —·40
SLUHA. 80 strán . . . K —·40
(vyšlo i v poľskom a nem. prekl.)
AKO ZBOHATNÚŤ? . K —·20
NEBOLO MIESTA. . . K —·10

Zvlášte pre mládež hodia sa:

BEZ BOHA NA SVETE.
S 12 obrázkami (vyšlo už v 10 rečiach) . . . . . K —·40
SPLNENÁ TÚŽBA.
S 12 obrázkami . . K —·40
(vyšlo i v českom a nem. prekl.)

Iné pekné spisy v jednoduchej úprave:

BLUDÁRI.
(Doplňok povesti „Za vysokú cenu) 200 str. . . . K —·50
BOŽIE CHARAKTERY.
80 strán. . . . . K —·30
DIEŤA „HAUZÍREROV".
(V časopise „Svetlo") K —·05
MOC SVETLA.
(česky). — Dosiaľ vyšlo deväť 32 str. sošitov po . K —·20
J. Gay: ŤAŽKÉ REŤAZE.
Život opilca a jeho vysvobodenie z ťažkých pút alkoholismu. 24 strán. . . . . . K 20·—

Okrem týchto obstaráme Vám každú do oboru kresťanskej literatúry spadajúcu knihu, ako aj iné užitočné knihy a spisy v ktorejkoľvek reči.

Kresť. kníhkupectvo Jána Chorváta v Novom Meste nad Váhom.

Cenníky zdarma a franko.